

Lic.theol.Roberts Akmentis

RAKSTNIEKA
AUGUSTA SAULIEŠA
PASAULES UZSKATA PAMATPROBLĒMU
AKTUALITĀTE
(Disertācija)

1979

A. IEVADS.

I UZDEVUMS UN METODE.

1. Uzdevums.

Katrai domai, ko sevī kā dzirksti šķīlam, katrem darbam, ko apzinīgi darām - ir savs mērķis, savs nolūks, savs uzdevums. Tāds ir arī šim darbam, ar kuru ir gribēts ievadīt mūsu nākošo teologu paaudzi tagadnes garīgās dzīves sarežģītajā situācijā - kā grūti pārskatāmās krustcelēs, un lai tajās konkrēti dotu arī kādu savdabīgu, mūsu ievērojamā tautas rakstnieka Augusta Saulieša sūrajā mūžā - paša pārbaudītu un līdz galam apliecinātu, padomumu - meklējamā un tālāk ejamā ceļa izvēlē, lai tādējādi atvieglotu viņu izšķiršanās grūtības. To vērā ņemot, ir paklausīts arī mūsu teoloģijas studentu lūgums - šo darbu rakstīt pēc iespējas sīkāk un plašāk, lai ar to viņiem atstātu zināmā mērā ierosinošu atziņu krājumu, kas palīdzētu viņu pašu dzīves un pasaules uzskata pārbaudē un veidošanā.

Bez šī objektīvā apsvēruma, temata izvēlē un izveidojumā ir ņemtas vērā arī tīri personiskās, subjektīvās izjūtas, proti - A. Saulietis darba autoram personīgi ir kļuvis ļoti tuvs jau kopš viņam tālajām bērnu dienām, kad tēvs viņu kā mazu zēnu reiz paņēma līdz uz skolas sarīkojumu, kurā rakstnieks referē par tēvu zemes mīlestību dzīvē un dzejā. Referenta mierīgā tēlainidzīvē, dziļi sirsnīgā un patiesi pārliecinošā runa zēnu liktenīgi savaldzina. Bez tam viņu toreiz sirds dziļumos vēl vairāk savilpoja kaut kas cits: sasprindzināti raugoties runātājā, zēns kļuva nemierīgi satraukts, pārsteigts, jo rakstnieks pēc sava ārējā izskata un stājas atgādina viņa tēvu... Tā arī vēl šodien - rakstnieka ģimenes atgādina manu tēvu... Kā tagad to saprotu, viņiem - bez šīs ārējās līdzības - ir bijis arī vēl daudz kas iekšēji - garīgi kopīgs, radniecīgs. Tā, vēl šodien atmiņā saglabājušies tēva vārdi, kurus no mājām šliroties, aizejot studiju ceļā, viņš man dziļā sirsnībā un nopietnībā teica: "Tad nu ej, dēls, un dzīvo kā pats redzi un zini - kā liek tava sirds, tikai vienu neaizmirsti: nezūd nekas, ko cilvēks dara - viss tiek pierakstīts, un grāmata,

kurā to pieraksta - esi tu pats, un ka par visu būs reiz arī jāatbild, jādod norādījums un jāsamaksā. Tad nu ej savu ceļu, ej to līdz galam kā cilvēks ar skaidru sirdi, un lai Dievs tev palīdz!"

Bet tā jau būtībā, kā to vēlāk skaidri redzēsim, ir arī rakstnieka A.Saulieša doma, viņa dziļākā sirds pārlicība, viņu abu doma un pārlicība . . . Un varbūt tad arī tieši tāpēc augšminētā tēma ir izvēlēta, lai šo darbu veltītu - nepelnīti aizmirstā mūsu tautas rakstnieka un audzinātāja Augusta Saulieša un reizā arī sava mīļā tēva piemīnā.

2. Tā kā metode katrā darbā ir ļoti svarīgs faktors, no kura atkarīgas gala rezultāts, tā vērtība un arī mērķa sasniegšanai izlietotā vitālā un garīgā enerģija, kā arī patērētais laiks, kas obligāti tiek atskaitīts no mūsu dzīves, tad arī ir izvēlētas tieši tās darba metodes, kuras nosaka pats plašais un savdabīgais temata materiāls. Šī izklaidētā materiāla sameklēšanā, izvēlē un apstrādē - vispirms ņemta vērā kritiski vēsturiskā metode, turpretī tālāko darba cēlienu noteic kritiski analītiskā un sintētiskā metode. Kopslēdzienā ņemta vērā arī intuicija - kā tieša lietu un parādību būtības skate, jo arī pašā rakstnieka uzskatu un darbu veidošanā tai bijusi izšķiroša nozīme.

II MŪSDIENU GARĪGĀS DZĪVES

SITUĀCIJA.

T a g a d n e, kurā mēs dzīvojam, un no kuras izaugs arī nākotne, ir mums tieši vissvarīgākā, tāpēc mēģināsim tajā ieskatīties un to arī saprast. Lai saprastu mūsdienu sarežģīto, pretrunīgo, daudzšķautnaino gara dzīvi, jau pašā sākotnē konstatēsim, ka nav šā tikai šo pēckara gadu veidojums, bet ka tajā nāk līdz pagātne, tās svētība un lāsts, patiesība un maldi. Mēs zinām, ka a n t i k ā - k l a s i s k ā s e n a t n e ar savu kosmocentrisksko dzīves izpratni un V i d u s l a i k i, kurus vēsturē saucam par t e o c e n t r i s k o l a i k m e t u - caur r e - n e s a n s i, kā pārejas laikmetu, ieiet Jauno laiku kultūras

posmā, nesdami līdz savas vērtības, problēmas un cīņas. Šo savdabību ļoti spilgti redzam jau renesanses laikmetā, kad atkal no jauna sāk slavināt kosmocentrisko dzīves izpratni blakus teocentrismam, meklējot te sintezi. Tāpēc Dž. B r ū n o (Bruno) - šī laikmeta ģeniālākais pārstāvis - pateica, ka D i e v s un pasaule ir identi, tā ir organiska, nedalāma vienība, kurai cauri strāvo skaistums, saskaņa, likumība un spēks. Šī atziņa filosofam lika iziet septiņus gadus caur inkvizīcijas moku pagrabiem līdz 1600.gada Florences uguns sārtam.

Jau šajā renesanses laikmetā sāk iezīmēties arī tas jaunais, kas kļuva par visa nākošā laikmeta raksturīgāko momentu līdz pat mūsu dienām, proti - a r j a u n u d z ī v e s c e n t r ē j u m u p a š ā c i l v ē k ā. Tas spilgti izpaudās h u m a n i s m ā, kas tiecas cilvēku atbrīvot un vadīt viņu īstā cilvēcībā, lai tajā viņš atrastu savu vērtību un cieņu. Pašā cilvēciskuma izpratnē krasi atklājās pretstats starp r a c i o n ā l o un i r r a c i o n ā l o, starp i n d i v i d u ā l o un u n i v e r s ā l o. R e n e s a n s e i z š ķ i r a s p a r r a c i o n ā l o un i n d i v i d u ā l o: dievlūkās atklāsmes vietā izvirzot p r ā t a d a b i s k o g a i s m u, bet nivelējošā universalisma vietā - individuālo, savdabīgo, vienreizējo, neatkārtojamo kā atsevišķā cilvēkā, tā nacijā. Šis individuālisma moments spilgti izpaužas arī reformācijas kustībā, kurā M. L u t e r s (Luther) universālās katoļu baznīcas autoritātes un starpniecības vietā liek tiešu, dziļu, dzīvu reliģiskā pārdzīvojumā fundētu ticību Dievam un Pestītājam. Tā tad redzam, ka renesansi raksturo zīmīga racionālisma un individuālisma saskanīga sadarbība. Ap 17.g.s. sākumu šis laikmets pāriet - tā saucamajos - J a u n a j o s l a i k o s, kurus, atšķirībā no antikā kosmocentriska un Viduslaiku teocentriska, sauc par a n t r o p o c e n t r i s m a laikmetu. Tā kā 17., 18. un 19. g.s. pašā cilvēka būtes kodolu, viņa paša centru redz galvenokārt p r ā t a spējās, tad arī šos gadsimtus kultūras vēsturē pamatoti mēdz saukt par r a c i o n a l i s t i s k ā a n t r o p o c e n t r i s m a l a i k m e t u. Te prāts ir vienīgā un augstākā instance, kas visu nosaka, kārtu un vada, kas visu izzina un atklāj, kas pašai dzīvei dod likumus, normas, mērķus. Tāpēc arī saprotama šī laikmeta radikālā un dedzīgā uzstāšanās un cīņa pret visu irracionālo, pārļaicisko, mūžīgo - prasot cilvēka - kā individa-

ālās būtnes - prāta apgaismību, lai viņš pats autonomi pakļautos sava prāta dabiskai gaismai. Visspilgtāk tas izpaužas Lielajā franču revolūcijā, kur uz šī autonomijas principa pamata - prasa individu brīvību, brālību, vienlīdzību, deklarējot, ka to spēj dot vienīgi prāts. Prāts tiek pacelts pat Dieva vietā, un tāpēc arī reliģiju deklarē par tīrā prāta darinājumu. Šāda prāta absolutizēšanai un dievināšanai bija neiedomājami plašas un svarīgas sekas, proti - kā 18.g.s., ko dēvē par a p g a i s m ī b a s l a i k m e t u, tā arī 19.g.s., ko pamatoti sauc par d a b a s z i n ā t n i s k o g a d s i m t u - strauji attīstās dažādas zinātnes, organiskās un neorganiskās dabas likumu izziņāšana, dabas spēku izmantošanas un pārvaldīšanas t e h n i k a. Rodas apbrīnojama, varena tehnika, kas kalpo cilvēkam un dzīvei, bet kas - līdz ar atomfizikas attīstību - ir reizē kļuvusi arī par laikmetīgu draudu un lāstu cilvēkam, viņa radītai kultūrai un - varbūt - pat visai mūsu planetai. Šī plašā un vienpusīgā prāta kultivēšana un ar to saistītā dzīves tehnizācija un mehanizācija ap 19. un 20.g.s. miju noved pie radikāla un iekšēja lūzuma dzīves izjūtā un centrējuma. Notiek tā sauktā r e v o l ū c i j a p r e t p r ā t u, tā vietā cilvēka būtes centrā nostatot ārpus prāta esošus irracionālos spēkus - jūtas, dziņas, sevišķi uzsverot pēdējās. Tāpēc arī sekojošo posmu kultūras vēsturē mēdz saukt par i r r a c i o n ā l o a n t r o p o c e n t r i s m a l a i k m e t u. Arī šajā laikmetā pats cilvēks ir dzīves centrs, bet paša cilvēka centrs - viņa būtības kodols vairs nav prāts, bet irracionāli spēki, galvenokārt dziņas. Tomēr kā blakus strāva - turpinājas racionālais antropocentrisms. Šim jaunajam laikmetam, zināmā mērā, ceļu sagatavo vācu filozofs A. Š o p e n h a u e r s (Schopenhauer), mācot, ka visa esošā pēdējos pamatos ir absolūti bezmērķīga, tātad bezjēdzīga, akla - trauksmaina griba eksistēt, ko viņš sauc par vienkāršu, bezjēdzīgu d z ī v o t g r i b u. Šī trauksmainā griba cilvēku noved ne a p m i e r i n ā t ī b ā, g a r l a i c ī b ā, c i e š a n ā s. Tas pēc Šopenhauera uzskata, ir vienīgi iespējamais guvums šajā bezjēdzīgajā dzīvē, jo arī pati pasaule ir absolūti bezjēdzīga. Filozofs pats tādai dzīvei nevar piekrist, nevar to attaisnot, un tāpēc kļūst pesimists. Šopenhauera aizrautīgs skolnieks un piekritējs savas dzīves sākuma posmā ir Fr. N i c š e (Nietzsche), bet vēlāk novēršas, jo nevar samierināties ar skolotāja fatālo pesimismu. Viņš uzgavilē dziņu pārākumam pār prātu, atmet Šopenhauera kailo, seklo d z ī v o t g r i b u, tās vietā liekot g r i b u p ē c v a r a s (Der Wille zur Macht). Pēc Ničšes domām - vienīgi šī

griba pēc varas - spēj pacelt cilvēci augstākā, īsti pilnvērtīgā pakāpē, jo visas mazvērtīgās dzīves parādības, Č. D a r v i n a atklātās dabiskās izlases ceļā, tiekot likvidētas, iznīcinātas. Tāpēc arī Nīčse nesaudzīgi saka: "Kas ir labs? Viss, kas kāpina varas jūtu, pašu varu cilvēkā, . Kas ir slikts? Viss, kas rodas no vājuma. Vājiem un neizdevušiem jāiet bojā - pirmais mūsu cilvēkmīlestības likums, un pie tam viņiem vēl jāpalīdz." Tā redzam, ka Nīčse ir sajūsmināts par dzīves centra pārvešanu no prāta uz dziņām, par pāreju no racionālisma uz jauno irracionālisma laikmetu, kuram viņš kļūst par pirmo, īsto teorētiku. Savā teorētiskajā darbībā viņš asi nostājas pret S o - k r ā t u (Sokratēs) un K r i s t u, tajos saskatīdams lielākos cilvēces noziedzniekus, jo viņi mācot mīlēt, apslāpēt veselīgo varas gribu un nesaudzīgi, , dabisko izlasi, prasīdamā dziņu apgarotu vadību, ačģārnu prāta ideālu, Dieva un cilvēku mīlestības vārdā, aizmirdami, ka "Dievs ir miris!" Līdzīgi Šopenhaueram un Nīčsem - arī tā saucamā modernā dziņu psiholoģija, sevišķi Z. Freida (Freud) psihoanalīze - tieši dziņās saskata cilvēka dziļāko būtību, bet cilvēka gara darinātajā kultūrā saskata tikai dziņu simboliku. Visas šīs dažādās dziņu primāta mācības ir ļotiraksturīgas, visas tās aicina vērtību pārvērtēšanai, vecā radikālai noārdīšanai. Šai sakarībā mums vēl jānorāda arī uz savdabīgo A. Rozenberga (Rosenberg) "20. gadsimta mitu", kurā viņš sludina, ka vācu tautas iekšējo, garīgo krīzi varot pārvarēt vienīgi ar i r r a c i o n ā l u r a s e s p ā r d z ī v o j u m u , kalpojot ģermāņu asins visvarenībai un ziemeļu cilvēka visspēcības idejai, ziemeļu rases pilnvērtībai. Šīs mācības praktiskās konsekvences paši dabūjām redzēt un pārdzīvot drausmajos kara gados . . . Pēc visa teiktā, jākonstatē ļoti zīmīga šī jaunā irracionālā antropocentriskā laikmeta īpatnība - kaut arī prāta vietā dzīves centrā ir nostatīti irracionāli spēki - zinātnes un tehnikas attīstība neatslābst, gluži otrādi - tā tiek neprātīgi kāpināta - pakļauta un nodota šo irracionālo spēku - dziņu kalpībā.

Ja Vidus laikos zinātne kļuva par "teoloģijas kalponi", tad tagadnē tā ir tapusi par paklausīgu kalponi "d z i ņ a i - g r i - b a i - c ī ņ a i p ē c v a r a s" vai arī drudžainai aizsardzībai pret to. Spilgti tas izpaudās drausmajā, necilvēcīgajā, tehniski pilnveidotajā II Pasaules karā . . . Viss sacītais jāattiecinā arī uz pēdējiem atomfizikas un apbrīnojamiem kosmonautikas sasniegumiem. Bez visa iepriekšminētā, šajā laikmetā vērojamas arī vēl citas

raksturīgas iezīmes, kas to krasi atšķir no iepriekšējā, kurā dedzīgi cildina prātu un prāta vadītu individa brīvību, viņa pašnoteikšanos, tāpēc to sauc arī par liberālisma laikmetu, turpretī jaunajā - irracionālo dziņu centrētajā laikmetā - individualisma vietā stājas sabiedrība, kolektīvs ("Gemeinschaft ist alles, Individuum ist nichts"). Tā ir absolūta, pilnīga individa iekļaušana kolektīvā, kas raksturo moderno dzīves formu, ko pretēji iepriekšējā laikmeta liberālismam - mēdz saukt par totalitārismu. Arī šis savdabīgais mūsdienu laikmeta elements rada spriegumu, cīņu, liek arī šeit meklēt dabisko sintezi. . . . Šai sakarībā vēl jānorāda, ka līdz ar neapņemami straujo un plašo tehnikas attīstību, līdz apbrīnojamai pilnībai ir izkoptas masu veidošanas un ietekmēšanas metodes un tehnika, kuras instrumenti ir aģitācija un propoganda. Šos svarīgos iespaidošanas līdzekļus savā rīcībā un vadībā ir pārņēmušas valstis, savu valstisko un idejisko mērķu sasniegšanai. Ļoti uzskatāmu un satraucoši drūmu paraugu tikko teiktajam redzam dokumentālajā mūsdienu filmā "Aiz bailu mūra", kurā parādīta tagadējā Ķīna. Ar visiem masu modernajiem ietekmēšanas līdzekļiem - šajā zemē valdošā vara cenšas uzcelt "bailu mūri", kas šķērsotu katru māju un ģimeni, "noteiktu robežas visas Ķīniešu tautas prātam, sirdsapziņai un dvēselei". Ir radīta pastāvīga "bailu, nedrošības, terora un psihozes atmosfēra", kas ļauj izrēķināties ar visiem tiem, kas domā citādāk. Traģiski un baigi no ekrāna skan "Lielā stūrmaņa" balss: "Mums jāpakļauj zemes lode", "mums jāgatavojas karam - jārok patvertnes", "trešais pasaules karš nav novēršams", "Ķīnai jāklūst par vienu nienīgu kara nometni". Tā ir skarba realitāte, kas vēlreiz atgādina, ka arī šodien turpinājas tā pati globālā cīņa par un pret varu, cīņa par un pret karu, cīņa par mieru un dzīvību. Protams - šī laikmeta skarbā realitāte noliecas kā tumša un smaga ēna pār šodienas cilvēku dzīvi, atstādama savas pēdas viņu dvēselē - domās, jūtās, centienos. . . . Jo ir taču pārdzīvoti jau divi pasaules kari ar visām šausmām, necilvēcību, zemiskumu, sadismu, postu, neapņemamām ciešanām, uzpurēšanos un varonību. . . . Un atkal pēc visa tā - nākotnes tumšajās dzīlēs pavīd salti skaudrais nāves tēls - vienā rokā satvēris atombumbu, otrā - apmāto cilvēku dziņu - gribu pēc absolūtas varas pār dabu, pār cilvēku apziņu, pār visu pasauli. Tā

kā šajā totālajā cīņā pēc varas ir apvienojies racionālais ar irracionālo, tad dabiski - arī pretcīņā cilvēka gars meklē visu pozitīvo spēku sintezi, meklē vitālo un garīgo spēku organisku vienību, meklē mūžīgo - svēto - pašas dzīvības un gara pirmavotu, meklē Dievu, Viņa spēku un svētību, cilvēcību un mieru. Lai vēl skaidrāk mēs varētu saprast šos cilvēka gara meklējumus pēc pozitīvo spēku sintezes un Dieva, mums vēl mazliet sīkāk jāieskatās atsevišķās mūsdienu dzīves savdabīgās parādībās, kaut arī par tām konkrēti runāsim darba noslēguma analizēs. Šai sakarībā jānorāda, ka ir pilnīgi saprotamas izteiktās domas, ka šodienas cilvēka dzīve ir samērā grūtāka, ne kā tā bija agrāk, kaut arī esam darbā nesalīdzināmi atslogoti, strādādami tikai 5 dienas nedēļā. Bez tam esam arī lielāko tiesu atbrīvoti no daudz smagām slimībām (bērnu trieka, bakas, tuberkuloze u.c.). Tomēr no otras puses raugoties - vairāk ciešam no neziņas un bailēm, no dzīves rūpēm un izšķiršanās grūtībām, no narkotikas, no pārmērīgas smēķēšanas un neaptverami plaši izplatītā alkoholisma. Tāpat šodienas cilvēka dzīvi noslogo pieaugoša dažādu nomierinātāju medikamentu lietošana, koronāro un arteriju slimību pieaugums, līdz ar seksuālo valību un izlaidību - straujā venerisko slimību, sevišķi sifilisa izplatīšanās, ģimenes izirums, bērnu problēma, kurā sāpīgi saskaramies ar negribēto bērnu, pamesto sērdieģu likteni, tāpat satraucošais debīlo bērnu dzimstības pieaugums, vēl neatrisinātā, plaši izplatītā ļaundabīgo audzēju slimība, darba disciplīnas trūkums, bezatbildība, noziedzības . . . Visam tam pēdējā laikā pievienojas terors, lidmašīnu un cilvēku nolauptības, izspiešanas, slepkavības . . . Tāpat arī drudžainā bruņošanās, jaunu masveida iznīcināšanas ieroču ražošana un izplatīšana, kas savkārt izraisa pretkustību un cīņu par to samazināšanu. Pēc visa jau šait teiktā - vēl jānorāda, ka svarīgs faktors mūsdienu dzīvē ir arī ārkārtīgi straujais iedzīvotāju pieaugums pasaulē, ko parasti sauc par "apdzīvotības bumbu", tāpat arī ķimizācija², urbanizācija, sekularizācija - dzīves problēmu atraišanās no reliģiskām vērtībām u.d.c. Mūsdienu cilvēka dzīves noslogojumu vēl vairāk pavairo arvien straujāk pieaugošais, jau tā apdullinoši straujais dzīves temps, bet līdz ar to pieaug arī dzīves sarežģītība, kas izraisa neapmierinātības, nepiemērotības, iekšējas nelīdzsvarotības un nospiestības izjūtas. Līdz ar augšminētām mūsdienu dzīves norisēm un kustībām - dzimst atkal un

atkal jaunas grūtības un problēmas. Tā bieži nākas dzirdēt, ka mūsdieņu cilvēki, sevišķi jaunatne, strauji degradējas. Parasti vainu šē meklē - laika un enerģijas pārpilnībā, jo disciplinējošais darbs to nav panēmis. Lūk - tieši šeit atklājas smaga problēma - kā ievirzīt no darba brīvo enerģiju radošā, pozitīvā kultūras dzīvē, lai tā panāktu, ka cilvēks to neizšķiež zemāko dziņu un kaislību verdziskā kalpībā, mēģinādams aizpildīt " m o d e r n o v a k u u m u " un radīto nepanesami mokošo g a r l a i c ī b u. Ja šo problēmu nespēsīm atrisināt, dzīves degradācija turpināsies. Daudzi savu brīvo laiku un enerģiju ievirza pārmērīgā, pat alkatīgā slimībā - bagātības un dzīves ārējo vērtību vairošanā, pilnīgi novārtā atstājot garīgo vērtību pasauli un savu iekšējo cilvēku. Mēs zinām, ka tā sekas ir e l k d i e v ī b a - mamona kalpība - mantrausība, kas dzīvi vēl straujāk tuvina iekšējam - garīgam tukšumam un "kā dadžu lapu" Indrāmu "ratu kambarim". Tā ir smaga šodienas un vēl vairāk nākotnes problēma - ko darīt, kur virzīt pieaugošo cilvēku laiku un enerģiju? Tāpat jāsaprot, ka elkdievībā cilvēku noved arī sekularizācijas process, kas atraisa cilvēku no visa mūžīgā, no augstākajām gara dzīves vērtībām, to vietā noliekot zemākās, kuras tad paceltas visaugstākā pakāpē - kļūst mūsu jaunie elku dievi, kuru vārdā - dažkārt jūtamies aicināti citādi domājošos nicināt, pazemot, diskriminēt, pat iznīcināt. Šo moderno elku ir daudz. Vienam tas ir nauda, otram - vara, trešam - slava, gods, bauda, citam - viņa domas, uzskati, tauta, rase u.t.t.. Tāpēc arī savā laikā ievērojamais reliģijas filozofs M. Šēlers (Scheler) brīdinot norādīja, ka cilvēkam absolūtais, mūžīgais, svētais jāpatur vienmēr savu acu priekšā - kā visaugstākā vērtība, lai viņš dzīvē nenogrīmtu elkdievībā³. Tomēr jāsaprot, ka sekularizācijas process turpinājas, jo s a v ā m p r ā t a s p ē j ā m a k l i t i c ē d a m s, s a v u p r ā t u u n z i n ā t n i f e t i š i z ē d a m s mūsdieņu cilvēks cenšas lepni atraisīties no šķietami verdziskajām saitēm, kas to saista ar dabu un Dievu, lai tādējādi tīksminātos un izjustu savu neierobežoto lielumu un varenību. Apbrīnojamās tehnikas un zināšanu apmāts, cilvēks sāk justies drošs, liels, varens - kā īstais un vienīgais Dievs, aizmirsdams, ka cilvēks ir tikai cilvēks, kaut arī viņa vārdu "rakstām" ar lielo, bet Dieva vārdu ar mazo burtu. . .

Neaizvērties uz to, ka mūsdienās cilvēks ir pacelts visaugstākajā pakāpē, mēs daļēji esam z a u d ē j u š i g o d b i j ī b a s s p ē j a s u n c i e p u p r e t c i l v ē k u. Tā ir jāatjauno, tā

ir pamats pilnvērtīgai dzīvei ⁴. Godbijības un cieņas zaudējums noved c i n i s m ā, kuram nekas vairs nav vērtīgs, liels, svēts. Līdz ar to vērojams arī zināms dzīves seklums, tukšums, ārišķība, bravurīgs skaļums, nespēja koncentrēties, godīgi strādāt, bezjēdzīga vitālo un garīgo spēku iznīekošana... Pie tam vēl mūsdienu cilvēks, atrodams pastāvīgi cilvēku trauksmainajā, trokšņainajā kņadā un tehnikas nepārtrauktajā, apdullinošajā dārdoņā, daļēji ir zaudējis jau ne tikai savu veselību, bet arī k l u s u m a - v i e n p a t ī b a s s v ē t ī b u un p r i e k u. Ir daļēji zudusi spēja dabā un dzīvē redzēt skaistumu, skaņu - krāsu - formu - kustību daudzveidību, harmoniju, dzīvības svētumu.... Mūsdienu cilvēks pat atpūtu tagad meklē un vi, nam to arī ieteic meklēt trokšņainā mirgā, žilbinošās revijās, masificētās sporta sacīkstēs... tikai cilvēkos... tikai troksnī... tikai ne dabas klusumā - skaistumā - vienpatībā...

No visa iepriekš sacītā redzam, ka dzīves straujais temps - kā palu ūdeņi - visu paceļ un nes savā neapturamajā plūdumā, kurā pat grūti ir mirkli apstāties, bet vēl grūtāk visam izsekot - kas nepārtraukti veidojas un top. Tāpēc grūti ir piemēroties notiekošajām maiņām, pie kam šī piemērošanās izrādās arvien " n o k a v ē t a - n o v ē l o t a ", līdz ar to mēs esam a t p a l i k u š i c i v i l i z ā c i j ā, kultūrā. To mēs bieži vien nevaram saprast un dažkārt arī nemaz negribam saprast un atzīt, ka tieši cilvēka garīgā, morālā attīstība atpaliek no straujā tehnizācijas procesa, kaut arī mūsu bērni tagad attīstās dažus gadus ātrāk, ne kā tas bija agrāk (aksele-rācija). Bet tas ir jāsaprot, tas ir jāzina, lai mēs pašī un arī mūsu jaunatne nenonāktu sēklī, dzīves virspusībā un paviršībā, aizējot nevēlamās galējībās - nonicinot apzinātu un nopietnu darbu, mēģinot atraisīties no visa vecā, no pagātnes, no kultūras vērtībām, tās graut - atmest, nonicināt, apsmiet... Tā ir smaga kļūda, rūgta maldīšanās. Pagātnes mantojums ir jāapgūt - ir jāmācās, pretēji - mūsdienu cilvēks nekad kultūrā neieaugs, bet neatvairāmi atkritīs atpakaļdabas slānī - dzīvnieciskumā. Kultūras tradīcijas un vērtības vieno šodienu ar pagātni un nākotni, ar dzīviem un mirušiem, kā arī ar tiem, kas vēl dzims un būs mūsu nākotnes mantinieki. No šī organiski vienotā dzīves ceļa mūsdienu cilvēks dažkārt aizmaldās f u t ū r i s m ā un a r h a i s m ā - ne tikai mākslā, bet arī visā dzīves izjūtā un izpratnē. Lai nenomaldītos no īstā dzīves un

kultūras ceļa, mēs negribam - līdzīgi mūsdienu tendencei - kādu cilvēka dzīves posmu izcelt pāmērīgā augstumā, salīdzinot ar citiem, tāpat negribam vienpusīgi un tendenciozi izvirzīt tā saucamo "paudžu plaisu"... Dzīve ir vienota, nedalāma - mēs esam viena saime - dzīvie un mirušie, dzīvības un gara radniecības saitēm vienoti, kopējs mums liktens - prieks un sāpes, kopēja svētība un kopējs lāsts ... Mēģinot vēl dziļāk ielūkoties šajā sarežģītajā pēckara gadu situācijā, konstatējam, ka tieši mūsu dienās strauji izaug, sazarojas un izplatās e k s i s t e n c i ā l i s m a filozofiskie principi, kuri savā būtībā ir arī reliģijas problēmas. Šo straujo eksistenciālisma izplatīšanos cenšas izskaidrot ar sociāli ekonomiskajiem apstākļiem, tomēr tas būs pārāk vienpusīgi un šauri domāts, jo te jāņem vērā, ka eksistenciālisma filozofi un rakstnieki risina būtiski svarīgas dzīves problēmas, kas cilvēkos izauc nevilnotu interesi - paša cilvēka eksistence, viņa būtība, ciešanas, brīvība, cīņas, bailes, nāve, Dievs u.d.c.. Ja pirms II Pasaules kara un arī vēl pirmajos pēckara gados eksistenciālisms bija tikai lokāla gara dzīves parādība Vācijā un Francijā, tad šodien to plaši pazīst jau visā Eiropā, Amerikā, Indijā, Japānā u.d.c. Mūsdienu eksistenciālismu raksturo divi radikāli - diametrāli pretēji novirzieni: a t e i s t i s k a i s un r e l i ģ i s k a i s. Ateistiskā novirziena eksistenciālisms savu spilgtāko izteiksmi atradis M. H e i d e g e r a (Heidegger) filozofijā. Heidegers esamību, tās būtību reducē uz cilvēka iekšējo, garīgo eksistenci, uz viņa būtības substanci, kuru nevar ar racionālās zinātnes jēdzieniem definēt un izziņāt, jo tā būtībā ir irracionāla, iekšēji brīva, kurai nav cēloņa ārpus sevis... Šī cilvēka eksistence īsti atklājas tikai attiecsmē pret nāvi. Nāve ir nenovēršama, tā ir absolūta. Tā ir liktanīgi pašas eksistences nosacīta, citiem vārdiem sakot - tā ir apriora. Tā tad pēc Heidegera domām - pašā cilvēkā fundētas dziļākās esamības saknes un pati dzīve ir dzīve nāvei, caur kuru cilvēks ieiet " i e k š n e k ā " - " Im Nichts ". Turpretī - r e l i ģ i s k ā j e b k r i s t ī g ā eksistenciālisma izveidotājs ir K. J a s p e r s s (Jaspers), kas tā ļoti zīmīgi izsakās: Savā iekšējā būtībā, savā eksistencē cilvēks dziļā nopietnībā izjūt un saka - "es negribu veģetēt, es gribu īsti dzīvot, es gribu būt, es gribu kļūt es pats, gribu mūžīgumu ... un tieši tāpēc es

ēju radoša darba ceļu, jo transcendentais - mūžīgi dievišķais ir tas spēks, ar kuru es kļūstu es pats, kļūstu brīvs, spējīgs sevi realizēt pasaulē un izzināt esamības būtību, tās daudzveidībā spējot lasīt transcendentā šifru". Jaspers atzīst, ka reliģija ir pārāka par zinātni un filozofiju, jo reliģija ir dziļāka, intimāka, tā dāvā svētumu. Pēdējos gadsimtos mazinājusies reliģijas ietekme, tāpēc arī mūsdienu cilvēks kļuvis vājāks un garīgi tukšāks. Visi spēki, kas vājina reliģiju, ruina pašu cilvēku. Jaspers savās atziņās transcendentu, respektīvi - Dievu, uzskata par absolūtu augstāko realitāti, par eksistences pamatu... Kā eksistenciālistam Jaspersam ir zināma ideju radniecība un kopība ar pārējiem šī virziena domātājiem. Līdzīgi Heidegeram, arī Jaspers uzskata, ka cilvēka eksistences būtība visspilgtāk izpaužas tā saucamās " r o b e ž s i t u ā c i j ā s " - bailēs, izmisumā, karā un nāvē. Šīs galējās robežsituācijas ir tāds savdabīgs stāvoklis, kad cilvēks atrodas - kā saka - uz "naža asmeņa" - "aizs un bezdibens" malā un šī situācija prasa visu cilvēka spēku, skaidrību, sasprindzinājumu. Tieši tāpēc cilvēks šajās robežsituācijās apjēdz, izjūt, izzina savu iekšējo būtību, savu eksistenci. Šajās situācijās cilvēks pārvar savas ikdienišķās dzīves šaurību, kļūst idents pats ar sevi un apzinās, ka pāri par visu stāv transcendentais - Dievs. Tā tad nāve šeit nav ieiešana nebūtībā, kā ateistam Heidegeram, bet atgriešanās Dievā.

Vērojot atsevišķo dzīves uzskatu vienpusību, šauri dogmatisko absolutismu, pat fanatismu - rodas pretkustības, pretuzskati. Tā - pretstatā eksistenciālisma galējam subjektīvismam un pesimismam no vienas puses un racionālismā pamatotam materiālismam un ateismam no otras puses - šodien veidojas ļoti plaša un dziļa kustība, kuru saucam par p e r s o n ā l i s m u j e b p e r s o n ī b a s filozofiju. Jautājumi, kam sakars ar paša cilvēka personību, vienmēr ir saistījuši domātāja garu, taču nekad agrāk filozofija šīm problēmām nav pievērsusies tik intensīvi, kā tieši mūsu dienās. Tas ir arī saprotami, jo tieši tagadnes garīgā dzīve ir sarežģīta, pilna pretešību. Tieši tāpēc arī personālisti grib izveidot un radīt tādu dzīves izpratni, kas sevi ietvertu un atrisinātu visas personības un sabiedrības, kā garīgās, tā arī saimnieciski politiskās problēmas. Līdz ar to personālisms ir plaša, visaptveroša teistiski reliģiska mūsdienu filozofija, kuras pamatā likta p e r s o n ī b a s a b s o l ū t ā s v ē r t ī b a s a p z i ņ a. Līdz ar to p e r s o n ī b a š a j ā f i -

lozofijā ir pamatkategorija, primāra realitāte - izprasta kā visa esoša vienots sākums un mērķis, kā visa esošā pamats un substance, kas savā būtībā ir garīga. Šeit skaidri pateikts, ka personības kā garīgas būtības pamats ir augstākā - primāra substance - absolūtā personība - DIEVS. To līdz ar V. Šternu (Stern)⁵ šodien atzīst un pieņem visu daudzo zemju un novirzienu personālisti. Ļoti interesants ir franču personālisms, kuru nodibināja un vadīja E. Munjē (Mounier). Ievērojamākais viņa sekotājs ir Ž. Lakruā (J. Lacroix) ar savu vērtīgo darbu "Marxisms, eksistencionalisms, personālisms" (1955.) Tā kā viņi abi divi par svarīgākajām personālistiskām uzskatīja ētiskās un sociālās problēmas, tad viņi asi vērsās pret kapitālistisko dzīves iekārtu, un sakarā ar to - arī apspriež marksisma pamatprincipus. Tomēr arī tos Munjē noraida, aicinot marksismu pārvērtēt, atmetot tajā šķiru cīņu, proletariāta diktatūru, marksisma partijas nepieciešamību un mācību par sociālistisko revolūciju. Pretstatā šiem marksisma principiem viņš izvirzīja personālistiskas un komunistiskas revolūcijas ideju, tās programmu iztirzājot personālistu manifestā⁶, kuru viņš centās nostatīt pretim K. Marksa (Marx) un Fr. Engelsa (Engels) komunistiskās partijas manifestam. Munjē spilgtās krāsās attēlo irstošā kapitālistisma krīzi, tās degradāciju un nespēku radīt pozitīvas vērtības. Tāpēc viņš sludina sociālu atjaunošanos, personalistisku un komunistisku revolūciju, kurai vienlaikus jāķīst par garīgu un ekonomiski politisku revolūciju, radot maksimāli labvēlīgus apstākļus atsevišķas personības un visas sabiedrības harmoniskai attīstībai. Lai šo svarīgo mērķi sasniegtu, saka Munjē, būs nepieciešams intensīvs kristīgo cilvēku darbs. Isto - ideālo kristietī Munjē uzskata par personības morālo ideālu. Munjē un pārējie franču personālisti gribēja tādā veidā sintezēt kristiānisma, daļēji marksisma un eksistencionalisma idejas, paužot - tā saucamo - "religiāzās un zinātnes vienību". Lakruā pat pozitīvi novērtē marksistisko humanismu, identificējot to ar kristīgo humanismu. Kristīga personība tiecas vienmēr pēc citu, pēc sava tuvākā, pēc visas sabiedrības labuma, noraidot egoismu, šauru individuālistisku un eksistencionalisma pesimistisko subjektīvismu. Personība savā attīstībā lēnām virzās uz šo kristīgo ideālu - tā sau-

camajā - "personalizācijas procesā". Par šī procesa augstāko sasniegumu Munjē uzskata "transcendenci", t.i. personības tiekšanās un orientēšanās uz Dievu, ^{neizbēgama} visa personības dzīve, tās cīņas un brīvība ir valta, tukša, novedot cilvēku un dzīvi postā un verdzībā⁷. Šo pašu Munjē domu par "personības personalizāciju" Lakruā apzīmē par cilvēka "piederību" transcendentai esamībai - Dievam. Līdz ar to viņš personību uzskata par kādu savdabīgu "garīgās enerģijas veidu", kuras pamats un avoti ir Dievs. Ja tas tā, tad cilvēks ir būtiski atkarīgs no Dieva, un tāpēc arī savā rīcībā un dzīvē viņš ir vienīgi tik brīvs, cik viņa brīvība saskan ar Dieva gribu un mērķiem. Bet kā šo gribu izzināt? Protams, ne ar racionālo domāšanu un loģiku, bet ar intuīciju un ticību. Krasi to pasaka E. B r a i t m e n s (Brightman), norādot, ka intuīcija ir ne tikai galvenais esamības izzināšanas veids, bet arī pašas patiesības kritēriju svarīgākā sastāvdaļa, lai tādējādi varētu patiesību atšķirt no maldiem. Munjē vēl piebilst, ka cilvēks spēj intuitīvi ieskatīt patiesību un saprast lietu būtību. Izejot no šāda veida gūtām atziņām, Munjē nostājas pret eksistenciālistisma šauri vienpusīgajām un pesimistiskajām tendencēm, aicinot cilvēku aktīvai, radošai dzīvei sabiedrībā, jo tikai ar šāda veida rīcību pasaulē realizējas kristietības idejas un nes cilvēkiem dievišķo svētību. Tādā ceļā personība atbrīvojas no "depersonalizācijas", no sava nespēka un nevarības, ceļot taisnības un brīvības valstību zemes virsū, ko Munjē saprot kā kautko līdzīgu kristīgajam sociālismam. Tāpēc Munjē ietaica tagadējās sabiedrības radikālu pārkārtošanu uz kristiānisma pamatiem un "personalistiskā sociālisma uzcelšanu."

Šos Munjē uzskatus tālāk risina Lakruā, Landsbergs (Landsberg), Domenoks (Domenach) u.c.. Savdabīgo sabiedrības pārkārtošanu uz kristietības pamatiem pats Munjē neuzskata par "Dieva valstības" nodibināšanu zemes virsū, bet gan par to cilvēku radošu darbību, kuri apvienoti dažādās lielās un mazās sociālās grupās, tā saucamajās "personālistiskajās asociācijās." Pēc Munjē uzskata, šai jaunās dzīves radīšanai ir divējāds uzdevums, proti, vispirmas jānotiek pašas personības iekšējam, morālam pilnveidošanās procesam, un otrkārt - jārada apstākļi cilvēku sociālai ^{asociāciju} brīvai attīstībai attīstībai, socialistiskās sabiedrības uzcelšanai. Garīgā revolūcija, paskaidro Munjē, izpaušas katrā cilvēkā, kā arī cilvēku asociācijās. Tas esot process, kas notiekot ik uz soļa, līdz ar personības aktīvu iesaistīšanos sociālās attīstības norisēs. Personības pilnveidošanā nepieciešams no-

teikums esot g a r ī g a b r ī v ī b a - no dažādu organizāciju, masu kultūras un sociālu mitu ietekmes. Sakarā ar Munjē koncepciju - vēstures process izpaužoties to pozitīvo morālo spēku uzvarā, kuri cīnās par cilvēka dvēseli. Tāpēc revolūcija notiekot vispirms katrā cilvēkā. Morāli pilnveidojot katru atsevišķu personību, esot iespējams pilnveidot sabiedrību visumā, kā no atsevišķu daļu summas rodas veselā kopsumma, tā arī no atsevišķiem indivīdiem - katra indivīda morālās konversijas rezultātā - izveidojoties jauna sociāla sistēma " p e r s o n ā l i s t i s k a i s s o c i ā l i s m s ".

Šai revolūcijai - pēc Munjē domām - jāaptver visa dzīve, jāpārveido kā morāle, tā ekonomika. Tāpēc viņš arī izteicās: " Morālā revolūcija būs ekonomiska revolūcija, vai arī tās nebūs nemaz. Un ekonomiska revolūcija būs morālā revolūcija, vai arī tās tāpat nebūs."

Kā redzam, Munjē atzīst arī ekonomisko vērtību nozīmi, bet tās neuzskata par vienīgajām un augstākajām, tāpēc arī viņš norāda, ka visas kapitālisma un dzīves pretrunas nevar tikt pārvarētas vienīgi ar e k o n o m i s k i e m l ī d z e k ļ i e m. Līdz ar to Munjē Marksismu uzskata par pārāk šauru un vienpusīgi orientētu, kas pienācīgi nenovērtē garīgās vērtības - un galvenokārt - vislielāko no tām - cilvēka personību. Ar šo tad arī nobeigsim īso personālisma apskatu mūsdienu situācijā, vēl tikai norādot, ka dziļa patiesība ir sekojošā personālisma atzīnā: Mūsdienu pasaule cieš ne tik daudz zināšanu trūkuma, ne tik daudz no nepietiekamas iedziļināšanās objektīvās pasaules noslēpumos, cik no g u d r ī b a s u n c i l v ē c ī b a s t r ū k u m a, no nemācēšanas visas iegūtās zināšanas izlietot cilvēku labā... Personālisms to arī tieši grib mācīt š o ī s t o d z ī v e s g u d r ī b u - k r i s t ī g o h u m a n i t ā t i u n c i l v ē k u d a r ī t c i l v ē c ī g u, l a i v iņ š k ļ ū t u r e l i ģ i s k i ē t i s k a p e r s o n ī b a - pilnvērtīgu locakli cilvēku kopībā."

Ļoti krasi un radikāli mūsdienu personālismu kritizē materiālistiskās filozofijas pārstāvji, piemēram N. G o ģ i k o v s - norādot, ka personālisma un materiālisma principus nav iespējams sintezēt, jo abiem šiem uzskatiem "ir pilnīgi atšķirīgi vispārfilozofiski pamati: personālisms ir eklektisks ideālais paveids, kas galvenokārt orientējas uz objektīvo ideālismu un kristīgo reliģiju, turpretim marksisma filozofiskā bāze ir d i a l e k t i s k a i s m a t e r i ā l i s m s u n z i n ā t n i s k a i s a t e i s m s." 9.

Par šiem jautājumiem runāsim sīkāk mazliet vēlāk citā sakarībā, un tad arī redzēsim, ka tieši šie divi pēdējie N. Golikova jēdzieni būtiskinesader kopā un tāpēc šeit ir pieļauta loģiska kļūda. No visa jau līdz im sacītā redzam, ka mūsu laikmeta garīgās dzīves situāciju raksturo drudžaina rosība, meklēšana, vērtēšana, cīņa, kurā dažkārt šķiet - sabrūk visi līdzšinējie dzīves balsti un kultūras sasniegumi. Tad atkal un atkal cilvēka gars meklē no jauna un prasa - kas tad ir mūsu dzīve, tās vērtība un jēga, kas visas esamības dziļākais pamats un saknes? No šīm refleksijām un pārdomām tad arī ir radušies dažādi dzīves uzskati un padomi. Starp kuriem ļoti raksturīgs tieši mūsdienu situācijā ir aicinājums - sarežģītās dzīves pamatproblēmas risinot - lūgt padomu no 20. g. s. pirmās puses visievērojamākā, izcilākā filozofa A. B e r g s o n a (Bergson) (+ 1941.). Nevarēdami še izsekot lielā domātāja savdabīgajām izjūtām un atziņām, pakavēsimies īsumā tikai pie tā, ko varētu uzskatīt kā derīgu padomu mūsdienu cilvēkam risinot sarežģītās dzīves mīklas.

Bergsons saka - ne cilvēkā pašā, bet kāda cita transcendentā realitātē guldītas dzīves saknes. Nonākt pie šī mūžīgā, absolūtā, kā dziļā svētavota, lai tajā pasmeltu spēku un skaidrību savai dzīvei - cilvēks nespēj ar savu saprātu vien, bet b r ī n u m a i n ā k ā r t ā - a p s a p r ā t u i r p a l i k u s i m i r d z o š i g a i š a, z e l t a i n a a p m a l e - I N T U I C I J A. Tā aizved cilvēku tālāk par saprāta apvārkšņiem, tā aizved cilvēku līdz pašiem esamības dziļumiem, līdz mūžīgai gaismai un radošai kvēlei - mīlestībai un Dievam. Šajā dvēseles un svētuma saskares mirklī, cilvēks savā būtībā vairs nejautā, vai spēks, ar kuru tas nonāk sakarā - "ir visu lietu transcendentais cēlonis vai tikai tā pilnvarotais zemes virsū." Dvēselei pietiks just, ka viņai, kas nezaudē savu personību, izplūst cauri būtnei, kas spēj bezgalīgi vairāk nekā viņa pati, līdzīgi - kā dzelzij izplūst cauri uguns un liek tai kvēlot sarkanai ... Ādu brīžu svētība dod skaidrību un spēku, pats cilvēks sāk nešaubīgi apzināties savā dzīvē nesaraujamu saistību ar mūžīgo spēku pirmavotu un arī citiem cilvēkiem, pret kuriem viņš turpmāk sāk izturēties kā pret cilvēkiem dziļā labvēlībā un mīlestībā, paceļot visu dzīvi radošā drosmē un apgarotā svētībā. Šī istā, dinamiskā reliģija, kas dzimstdvēseles un mūžības saskarē, pašu cilvēku, visu viņa dzīvi un esamību noenkuro visdziļākajā, transcendentajā realitātē D i e v ā, kas savā būtībā ir m ī l e s t ī b a.^{10.}

Ar šo Iso A. Bergsona savdabīgo atziņu apskatuesam nonākuši mūsdienu dzīves reliģiskajā laukā. Arī tajā ir daudz dažādu iespēju, ceļu un atrisinājumu meklējumu, savas grūtības un cīņas. Tā tas ir kristīgās reliģijas vecajās konfesijās, tā tas ir dažādos sīkākos novirzienos, tā tas ir visas pasaules reliģiskajā dzīvē. Šo mūsdienu reliģisko situāciju raksturo jau pieminētā sekularizācijas procesa turpināšanās, kuru nosaka un vada racionālistiskā fundētais materiālistiskais ateisms. Zināmas sekas šeit ir arī tās, ka visā pasaulē lielais vairums cilvēku ir jau kļuvis "vienaldzīgs", neilgojas vispār vairs pēc garīgām vērtībām, pārstāj būt reliģiozi, kaut arī neklūst pārliecināti ateisti. Tā ir totāla mūsdienu parādība, ka milzīgs cilvēku vairums visā pasaulē aizmirst garīgās vērtības un pievēršas galvenokārt dzīves ārējo, materiālo vērtību novadam. Tā mūsdienu industrializētā cilvēce pakāpeniski grimst modernā elku kalpībā - godinot un pielūdzot zemākas vērtības augstāko vietā ... Tāpēc tikai daļēji varēsim pārnest garīdzniecībai, ka tā ir "izru-nājusi tukšas baznīcas." Te meklējami citi, dziļāki cēloņi. Tas pats sakāms arī par norādījumu, ka "protestantisms esot šodien sasniedzis divainu pašlikvidācijas stāvokli", iestiegot pilnīgā sekulārisma. Nevaram liegt, ka tiešām protestantiskās baznīcas stāvoklis mūsdienu situācijā ir nesalīdzināmi grūtāks salīdzinājumā ar pārējām konfesijām. Bet arī katolicismā, kas līdz šim ir bijusi visstabilākā un viengabalainākā baznīca, kuru nesatricināja ne "katoliskā modernisma" kustība 19.g.s. beigās un 20.g.s. sākumā, ne arī II Pasaules karā hitleriskā nacionālsociālisma fanatiskie uzbrukumi un triecieni, - šodien vērojām jaunu uzskatu un jaunu reformu prasības (zemākajām garīdzniecības pakāpēm atcelt celibātu, izdarīt grozījumus dievkalpojumu kārtībā, noteikt kardinālu vecumu, liberalizēt attiecības ar zinātņi, ar pārējām konfesijām u.t.t.) Pie kam šeit vēl jānorāda, ka arī modernisma virziens katoļu teoloģijā, pret kuru savē laikā uzsāka nesaudzīgu cīņu pāvests Pijs X, izsludinot 65 tezēs modernistu teoloģiskās maldu mācības, ekskommunicējot nepaklausīgos un sākot ar 1910.gadu - prasot no visiem klērikiem tā saucamo premodernisma zvērastu, tomēr nav iznīcināts un arī vēl mūsdienās turpina savu īpatno darbību, kas ir ļoti laikmetīga, aktuāla. Tā sešdesmito gadu vidū katoļu modernismā rodas "revolūcijas teoloģija", "atbrīvošanas

teoloģiju" un citi virzieni, kas nodarbojas ar revolūcijas problēmu. Šis jaunās teoloģijas pārstāvji apgalvo, ka revolūcijas potences ir jau pašā kristiānismā, jo arī Jēzus cīņa pret farizējiem esot sociāla kustība. "Jēzus nostājās nabago pusē un nomira, sanākdams konfliktā ar ēbreju sabiedrības valdošo šķiru" - saka J. K o m b l ē n s (J, Comblin - Theologie de la revolution, Paris - 1970. p.235.). Šis teoloģijas pārstāvji nosoda baznīcas bagātību, tās atbalstu fašistiskiem režīmiem, arī misijas darbību, uzskatot to par imperiālistisku. Šo kreisi radikālo teoloģiju negatīvi novērtē arī pāvests Pāvils VI: "Revolūcijas teoloģija neatbilst Evāņģēlija garam. Kas Kristū redz cilvēka apziņas reformatoru un radikālu dumpinieku, kas uzstājas pret laicīgiem institūtiem, tas nepareizi iztulko Bībeli, baznīcas vēsturi un cvētos." Tomēr jāseka, ka daži vadoši katoļu darbinieki - zināmu apsvērumu dēļ - atbalsta šo kustību, kura ļoti plaši ir izplatījusies Latīņ-Amerikā. Kreisos radikāļus te atbalsta Brazīlijas arhibīskaps Kamara (H. Camara). Viņš raksta: "Kristietība ir integralās, tai skaitā arī ekonomiskās, attīstības ferments... Ja mēs, Latīņ-Amerikas kristieši esam uzņēmušies atbildību par kontinenta attīstību, tad mums jāpalīdz veikt dziļas pārmaiņas sociālajā dzīvē, īpaši politikas un izglītības laukā." Tāpēc arī saprotama P. Blankara (Blanquart), Ruisa Gonsalesa (Gonzalez - Ruiz) u.c. Vatikāna oficiālā kursa kritika, kā arī viņu prasība, lai baznīca radikāli izmainītu savu sociāli politisko orientāciju, aicinot ticīgos cīnīties pret kapitālismu. P. Blankārs te zīmīgi saka: "Ticība un revolūcija nepastāv viena bez otras. Revolūcija tā ir līdzeklis kristietim, lai dzīvotu pēc mīlestības likuma. Tā ir forma dzīvei ar Dievu, tā dzīvo ticībā." Šodien nav citas iespēja būt par kristieti, kā kļūstot par revolucionāru. Šis grupas katoļu teorētiski skubina ticīgos uz aktīvu līdzdalību revolucionārajā cīņā - pret kapitalisma ekspluatāciju industriāli attīstītās valstīs un pret imperiālistisko agresiju "trešā pasaules" zemēs, un par sociāla režīma ievērošanu. Šie kreisie teologi sirsnīgi cenšas palīdzēt kristiešiem, kas iesaistīti revolucionārā cīņā, būdami pilnīgi pārliecināti, ka reliģijai un baznīcai ir pozitīva loma atbrīvošanās kustībā, jo tieši reliģija piešķir sociālai revolūcijai morālu un humānistisku raksturu. Bez šī grupējuma ir vēl cits katoļu kreiso radikālistu novirziens, kas izmanto revolucionārās kustības reliģisko motivāciju, lai izolētu ticīgo masas no marksisma ateistiskās ietekmes. Viņi cenšas kristietību parādīt kā humā-

mu sociālā progresa pamatu un dzinējspēku, norādot, ka kristietības rašanās esot lielākā revolūcija pasaules vēsturē. Tā likusi pamatu jaunam pasaules skatījumam, jaunām attiecībām starp cilvēkiem un tautām. Šie teologi tad arī cenšas kristīgajiem pamatjēdzieniem dot sociālu raksturu. Viņu mērķis pārnest akcentu no Dieva - Radītāja uz atbrīvotāju Kristu, tāpēc tiek uzsvērti kristietības eshatoloģiskie un mesicīniskie motīvi.

Revolucionārā teoloģija eshatoloģiju saprot ne kā bēgšanu no īstenības uz Dieva valstību transcendentajā pasaulē, bet kā pravietojumu īstenošanu un Dieva valstības nodibināšanu virs zemes. Tāpēc kristīgā cerība uz pestīšanu prasa aktivitāti, revolucionāru darbību. Centieniem radīt pilnīgu, labāku sabiedrību, viņi pamato ar to, ka Kristus reiz atnāca šai pasaulē, mira un augšamcēlās. Šis brīnums ir ķīla tam, ka Dieva valstība virs zemes ir iespējama. Revolūcija neizaug no objektīviem vēsturiskiem apstākļiem, bet tā ir Dieva atjaunošanās, lai uzvarētu ļaunumu, verdzību un elku kalpību. Sociāli ekonomiskām pārmaiņām kā revolūcijas mērķim šeit sekundāra nozīme. Pirmā vietā ir Dieva valstības nodibināšana, dvēseles glābšana. Revolūcija ir kā iekšējā atjaunotāja Svētā gara darbība, kas atbrīvo cilvēku no grēka varas, no individuālā un sociālā egoisma. Tā īsteno cilvēka morālo atdzimšanu. Kreisi radikālie teologi tagad izvirza tezi, ka patlaban par pasaules revolūcijas centru ir kļuvušas atpalikušās zemes. Vispilgtāk šo domu pauž tā saucamā "atbrīvošanās teoloģija", kas radusies Latīņ-Amērikā. Daudzas idejas patapinot no "revolūcijas teoloģijas". Atbrīvošanās procesu viņi vispirms saprot kā "trešās pasaules" zemju emancipāciju no attīstīto valstu imperiālistiskās kundzības.

Argentīniešu teologs E. D i s e l s (E. Dussel) raksta: "Revolūcija "trešās pasaules" zemēs paver atbrīvošanās iespējas attīstītās zemēs, kalpo par pārmaiņu ierosinātāju un dzinējspēku vispasaules sabiedrībā." Pēc šī novirziena teologu domām, mūsdienu nacionālā atbrīvošanās kustība krasi atšķiras no tās, kāda bija 19.g.s. beigās un 20.g.s. sākumā. Toreiz tā bija cīņa, lai sagrautu jebkuru atkarību no metropoles. Šodien tāds mērķis nevar būt, jo atkarīgo tautu ekonomika, kultūra, parašas cieši saistītas ar attiecīgām pārādībām metropolē. Tāpēc atbrīvošanās kustības mērķis - nodibināt savā valstī nacionālu varu, kas cīnītos ar ārzemju monopolijām par pastāvošo ekonomisko attiecību izmaiņu un par to, lai jaunās zemes ar

bujošo metropoliju starpniecību gūtu pieeju mūsdienu zinātnes, tehnikas un tehnoloģijas sasniegumiem. Kā redzams, šī programma pārstāv savu zemju nacionālās intereses.

E. Disels nosauc Latīņ-Amērikas kristietību par "koloniālo kristietību." "Saprast koloniālās kristietības jēgu - nozīmē saskatīt teoloģiskā, filozofiskā un vēsturiskā plāna mūsu, Latīņ-Amērikas, īpatnību."

No atbrīvošanas teoloģijas pārstāvju viedokļa, Latīņ-Amērikas katolicisms ir tautas katolicisms, kas dziļi iespiedies tautas sirdī, saaudzis ar tās vajadzībām un ilgām. Tāpēc šo zemju kristietība spējīga izbeigt šķiru cīņu, garīgi pārveidojot kapitālistus un apvienot nāciju cīņā pret neokolonismu, nodibināt īpaša veida sociālismu, kura galvenā loma būtu kristīgajai sociālai ētikai.

Kreiso katoļu centienus, protams, par progresīviem atzīst arī marksisti, aicinot visus apvienoties cīņai pret imperiālismu, arī tos, kuru centieni pēc sociālās taisnības ir reliģiski motivēti. Viņi tomēr uzskata, ka reliģija mistificē revolucionārās kustības būtību, padara neskaidrus sociālos mērķus. Tāpēc jāveicot liels darbs, lai atbrīvotu ticīgo cilvēku apziņu no reliģiskām ilūzijām, noteikti noraidot atzīmumu, ka reliģija un ticība ir nepieciešamas revolucionārā kustībā. 10a Ka šai kreiso radikāļu kustībai nopietnu vērību pievērš arī oficiālā katoļu baznīcas vadība, rāda vēsturiski nozīmīgais jaunā Pāvesta Jāņa Pāvīļa II ceļojums uz Latīņ-Amēriku, lai tur garīdznieku sanāksmē dotu savus autoritatīvos Svētā tēva norādījumus un padomus.

Vispār jāseka, ka jau labu laiku pašās kristīgajās baznīcās vērojami meklējumi, reformu prasības, modernizācijas priekšlikumi u.t.t. Šai sakarībā zīmīgi izsakās Dr. M e l v i n s (Melvin): "Jaunās teoloģijas, jaunās morāles un jaunās dievkalpojumu formas ir sabojājušas kristīgo reliģiju līdz nepazīšanai." Laimšos Melvina vārdus tiešām varētu labāk saprast, tikai mirkli ieskatīsimies šodienas reliģisko priekšlikumu un atziņu "m o d e r n i s m ā":jārada reliģiskā dzīve bez baznīcas, bez ārējās baznīcas organizācijas un vadības; jārada baznīca bez Dieva, veidojot kristīgo ateismu; jārada nedogmatiskais kristiānisms; jāatmet svētdienas dievkalpojumi; dievkalpojumos jāatmet sprediķis; jāpārkārto dievkalpojumi, pielietojot džeza mūziku un pat tīri hiipiiskas izdarības, lai piesaistītu klausītājus, seviši jaunatni; jāpārceļ mūsdienu baznīcā smaguma centrs no iekšējās reliģiozitātes ārējā sabiedriskā darbībā u.t.t.. Šis tikai ne-

daudzo projektu uzskaitījums vien parāda - cik nopietnā un atbildīga ir šo problēmu risināšana, lai atrastu pareizo atziņu un sintēzi, negraujot pašas baznīcas un vispār reliģiskās dzīves svinīgumu un svētbiļības izjūtu cilvēkā. Tāpēc katrs mēģinājums piesaistīt baznīcēmus ar tādām izdarībām, kas grauj svinīgumu - ir absolūti kaitīgs. Tas ir tā saucamais "lāča pakalpojums" pašai baznīcai.

Līdz ar to rodas arī pretsvars, protests pret visādām ultramodernām reformu prasībām un to projektiem. Tas no vienas puses ir arī saprotams, jo tiešām daudzi, jo daudzi ierosinājumi, projekti un reformu prasības ir pārāk radikālas un būtiski nevadzīgas, pat kaitīgas... No otras puses šo opozīciju katriem pārveidojumiem saprotam arī kā mūžam veco un vienmēr jauno **l i b e r ā l i s m a** un **k o n s e r v a t i v i s m a** pretmetu cīņu, kas daudzkārt ir kaitējusi arī pašai baznīcai un reliģiskai dzīvei vispār.

Protams - lielas ir liberālo un konservatīvo domātāju un teologu pretešības, vēl lielākas tās ir atsevišķo kristīgo baznīcu un novirzītu domās reliģiskajā uztverē un dzīvē.

Tāpēc ārkārtīgi grūtu un svētīgu darbu tieši mūsdienās veic **e k u m ē n i s k ā k u s t ī b a** visā pasaulē, ar dziļu iejūtību, ticību un mīlestību meklējot kopējo, vienoto ceļu pie Dieva un Kristus. Zīmīgi, ka tajā pat laikā, kad kristīgās baznīcas un denominācijas cenšas rast saprašanos un pilnveidot īsti kristīgu reliģisko dzīvi, visā pasaulē vērojams vispārējs noskaņojums pret baznīcu un vispār pret pašu reliģiju. Jau runājām, ka šodienas cilvēka apziņas intencionālā ievirze un arī pašas dzīves ievirze pievērsta dzīves praktikai, racionālām, sekulārām vērtībām. Visā pasaulē vērojama šī vienaldzība pret garu, cilvēki pārstāj tiekties pēc garīgā, dzenoties pēc bagātības, stāvokļa, slavas, varas, beudas ... Tā ir šaurā, vienpusīgā, reizē verdziskā elku kalpība. Tā ir **m a l d u c e ļ š**, pareizāk sakot **n e c e ļ š**, kas aizved rāvainajās purva dīkstīs. Visbēdīgākais te ir tieši tas, ka arī liela daļa jaunatnes sākusī iet tieši šo ceļu. Tāpēc arī šodienas jaunatnē vērojama pieaugoša nedisciplinētība, neaudzinātība, aiziešana nevēlamās galējībās, dzīves vērtību neizpratne, līdz ar to arī nesagatavotība īstajai dzīvei, tās skarbai nopietnībai un atbildībai.

Vērojot šīs nevēlamās dzīves parādības, izteiktas skarbas un ļoti kritiskas piezīmes, norādot, ka pret šī gadsimta beigām reliģiozie

cilvēki būšot dilstošā nazāķumā, jo baznīcas sairšanas process strauji progresējos.¹¹

šo vispārējo un arī atsevišķu mūsu pašu kolēģu pesimistiskie apsvērumi nav pamatoti, jo reliģijas kodols un saknes tautā ir dzīvas. Dzīva un savdabīga ir arī mūsdienu jaunatnes interese tieši par reliģiskiem pamatjautājumiem, jo pat augstskolā pavadītie mācību gadi un nobeiguma diploms nav te devuši apmierinošu atbildi. Šī atbilde tomēr ir jāatrod, jo cilvēks begrib tikai veģētēt, bet dzīvot īsti pilnvērtīgu dzīvi, un tāpēc viņš meklē - lasa, jautā, domā... To pašu zīmīgi apliecina arī dažādu jaunu reliģisku veidojumu rašanās visā pasaulē, pie tam plašos apmēros, kā tas redzams no 1974.g. reliģijas un kultūras vēsturnieku Abo simpozijā nolasīto referātu sakopojumā tieši par jaunajām reliģijām.¹² Tiešām interesanti ir šo daudzo referātu sniegtie materiāli par jaunajiem tagadnes reliģiskajiem veidojumiem, par to sinkretisko raksturu, ciešajiem sakariem ar parapsiholoģiskajām parādībām un dažkārt nonāķšamu pataloģiskā stadijā.

Ake H a g l u n d s savā referātā "Maoisms - jauna reliģijas formācija Ķīnas tautas republikā" - atklāj savdabīgu sinkrētisku Maoisma kulta veidošanos. Viss tas nepārprotami liecina, ka reliģiskās saknes ir dzīvas ne tikai atsevišķos cilvēkos, bet arī visās tautās.

Vēlreiz īsumā atskatoties atpakaļ uz visu iepriekš teikto par mūsu garīgās dzīves tagadnes situāciju, jāsaka, ka priekšplānā paliek tie paši vecumvecie elementi, uzskati un cīņas: paliek racionālisms un tajā fundētais ateistiskais materiālisms, paliek dažāda veida ideālisms - balstīdamies intuīcijā un cilvēka būtnes irracionālajās joslās, paliek organiskās vienības un sintēzes meklējumi, paliek tā pati alkātīgā griba un cīņa pēc absolūtas varas pār cilvēka apziņu, pār dabu un visu pasauli, paliek tā pati tumšā un baigā ēna, kas noliecas pār dzīvi no zobena un modernajiem atomieročiem, paliek augstāko reliģisko un ētisko vērtību atzīšana un noliegšana, paliek tā pati grūtā, bet absolūti nepieciešamā izšķiršanās un īstā, tālāk ejamā ceļa meklēšana...

Mēs šodien stāvam it kā krustcelēs, kurās sazarojas neskaitāmi daudz ceļu... Kuru ceļu izvēlēties un tālāk iet, ko un kā darīt, kāpēc un kā vārdā? Šo izšķiršanos apgrūtina apziņa, ka katra izšķiršanās ir liktenīga, būtiski vienreizēja, neatkārtojama, kurā izšķiras paša cilvēka vērtība - "Būt vai nebūt!" Par to kā izšķiramies - mums jāuzņemas

taču pilnīga atbildība. Tieši tagadni raksturo tāda nekonzekventa svaidīšanās, eksperimentāšana, manevrēšana, meklēšana, bet ne droša pārliecība un skaidrība. Tā tas ir zinātnē, morālē, mākslā, sadzīvē, politikā, arī reliģiskajā laukā. Šajās mūsdienu krustcelēs stāvēt, apziņā noris drudzaina dažādu ideoloģisko virzienu un uzskatu cīņa, kurā meklējam katrs savu un visi kopā mūsu nākotnes ceļu, kas nenovedīs krēslainajā strupceļā vai arī dūksnainajā neceļā...

Kāda būs mūsu nākotnes garīgās dzīves forma? Vai tā būs cilvēka cieņas apgarota, saistīta ar dabu, Dievu? Vai tā nāks kā lēna un grūta, likumsakarīga evolūcija, vai tā dzims drausmā katastrofā?

Lūk, mūsdienu liktenīgie dzīves jautājumi, kas šodien nodarbina cilvēka prātu un sirdi, un kas godīgi un apzinīgi jāizdomā līdz galam arī katram teologam, sevišķi mūsu jaunajai teologu paaudzei.

B. A. SAULIEŠA DZĪVES UN

DARBA CĒLIENS.

I DZĪVES GAITA.

Ēl, ka Saulietis pats nav uzrakstījis savu iecerēto autobiogrāfiju - "No rīta līdz novakarei"¹³, kurai bija paredzējis sekojāšu plānu:

1. Rīta saulē - bērnu dienas.
2. Rīta cēliens - zēna gadi.
3. Pa kuru ceļu - darba domas:
4. - Palīga skolotājs.
5. - Pagasta skolotājs.
6. - Ģimnazijas skolotājs.
7. - Starplaiki.
8. - Lauksaimnieks.
9. - Dzejnieks - rakstnieks.
10. - Tāli laiki un gaiši tēli - laika biedri.
11. - Mūža vajadzība.

Šim pašam rakstniekam sastādītajam darba plānam, mums vēl jāpie-

vieno:

12. Mīlestība - ģimene - bērbi.
13. Dzīves saules rietis.
14. Mūža darbs, tā svētība un atstātais mantojums.

Pēc šī plāna tad arī īsumā pārskatīsim rakstnieka dzīves un darba cēlienu no rīta līdz vakaram, no saules līdz saulei, no šūpuļa līdz kapam. Saulietis dzimis Vidzemes malienā - Grašu "Sauliešos" - vecās rijas kambarī, kur viņa tēvs Miķelis Plikauss 1869.gada 22.decembrī kar šūpulīti savam piektajam dēlam - Augustam. Šīs vecās mājas, kuras cēluši dzimtas senlaiku līdumnieki, atrodas Vidzemes augstienes dienvidaustrumu nogāzē, ar kuru tā plok lejup un beidzot pāriet Aiviekstes zemienē ... Skaists, kalnains, birstalu un mežu bagāts ir Saulieša dzimtais novads, līdz ar netālo un vēsturisko Cesvaini ... 1872.g. tiek celta īstā dzīvojamā māja, tā saucamie Vecie Saulieši, kuros arī rakstniekam - kā brāļa Jēkaba līdzmantniekam - ir savs kambaris - "vairāk uzposts, izgrīdots, ar gleznām un latviešu kultūras darbinieku ģimetnēm pie sienām." No šīs rakstnieka darba istabas pa vienīgo un zemo logu var redzēt tuvo senču kapu kalniņu. Saulietis aizliedz to apstrādāt, vispār aizkart un izmantot, No šī kapu kalniņa pārskatāmas apkārtējās birzis un pa viņu starpām redzami arī zilā dūmakā tītie tālie Poruka dzimtenes - Druvienas meži ... Dienvidaustrumu pusē redzams netālais Austras kalns - augstākā vieta šai apgabalā. Cauri Sauliešu robežām tek Urdava, ietecādama Kūjupē, kura savkārt dunošos ūdeņus atdod Aiviekstei. Skaists, patiesi skaists ir Saulieša dzimtais novads. To nenoliegs neviens, kas to kaut reizi mūžā redzējis.

Sauliešos aizrit nākamā rakstnieka bērnu dienas un zēna gadi. Mājas audzināšana ir stingra, vecāki bērnus nelutina, bet jau agri radina darbā un pienākuma apziņā: No rīta bērniem vispirma jānomazgājas, jāsaģērbjas, jānoskaita lūgšana, tikai tad viņi dabū brokastis. Arī grāmatu māte sāk mācīt agri. Viņa pati pēc dabas ir straujāka, liela pasaku stāstītāja un dziesmu mīlotāja, tāvs toties rāmāks - pratis ļoti saistoši stāstīt senās klausu laiku atmiņas. Vispār dzīve Sauliešu sētā noris veco latviešu stingrajās parašās un uzskatu robežās ... Rūpīgi - nopietni cilvēki te apzinīgi veic savas dienas darbus, kurus sāk un beidz ar saules lēksti un rietu, bet nedēļu noslēdz ar svētdienas dievvārdiem un atpūtu. Lielajos svētkos atkal savas īpatnas tra-

dicijas, tāpat arī ģimenes svinībās - kristībās, bērēs, seviķi kāzās ...

Savu nokrāsu novada garīgajā dzīvē dod arī enerģiskais mācītājs Roberts Auniņš. Tas viss kopā ņemot atstāj dziļu ietekmi arī Saulieša dvēselē. Ir izteiktas domas, ka viņš no mātes būtu mantojis liriski dramatisko un traģisko elementu pasaules izjūtā, no tēva - maigumu, ēpisko plūdumu un iztēles spēju.¹⁴ Tāpat kā māte, arī tēvs savās prasībās ir stingri un viņi noteikti soda katru bērnu nodarījumu un pārkāpumu, jo dažkārt zēnā parādās arī nevēlamas īpašības, ienemot galvā savas domas - no tām neatlaižas, kļūst ietiepīgs, stūrgalvīgs, pat ass un neapvaidīts vārdos un attiecībās. Par šo stingrību Saulietis ir bijis ļoti pateicīgs, savus vecākus cienījis un neparasti dziļi mīlējis, sevišķi māti.

Mazliet paaudzies, Saulietis sāk sava mūža sūro darba cēlienu - viņš sāk ganīt cūkas, vēlāk arī liellopus. Darbs norūda zēnu, nostiprina pienākuma apziņu un atbildības izjūtu. Un vēl kas ļoti svarīgs - šais ganu gaitās Saulietis cieši saug ar dabu, kas viņu apņēmusi savā pirmatnējā varenumā un skaistumā. Veseliem cēlieniem nošķirts no pārējiem māju ļaudīm, viņš nododas vērošanai, apcerei, grāmatu lasīšanai Urdavas krastā, sēdēdams uz vesā pelēkā laukakmens noras malē. Dažkārt viņš jūtas ļoti vientuļš, nelaimīgs, skumju, nesaprotamu bailu, pat drausmu pārņemts ... Šīs bailes līdz ar novakares ēnām kļūst par šausmām, kas tinas ap mazo - vēl tikai 6 gadus veco ganiņu, kas uz saviem mazajiem pleciem ir jau sācis nest pienākumu kā "piemirkušu siekstu"... lai to nestu tālāk visu mūžu līdz lielajam saules rietam ... Dažkārt zēns izmisumā raud, sauc mīļo māti ... Šie baigie brīži atkārtojas arī vēlākajos dzīves posmos, bet tad - kā pats rakstnieks saka - viņš ir jau iemācījies "sakost zobus un nekliegt", izturēt un saprast sav vientuļību,¹⁵ tāpat kā to sūrā darbā ir iemācījušies mīlēt jau senču audzes, klausoties egļu silu nebeidzamā šalkšanā. Tāpēc šķiet, šī vientuļības izjūta Saulietim ir mantota no senčiem, gūta iedzimtības ceļā, unāgri novezdama nevien pie s e v i g r e m d ē š a n ā s, bet arī pie s k u m j u p i l n ā s g r ū t s i r d i b a s, kuras lēkmes viņu piemeklējušas netikai zēna gados, bet arī vēlāk, un tik cieši apaukušas viņa dvēseli, ka grūtsirdība kļūst par viņa otro dabu.¹⁶ Šie baigie brīži satumst viņa dvēselē, met ēnas dzīvē un arī literārajos darbos.

Šai Saulieša rīta cēlienā ir arī gaiši, jauki brīži, kā tas redzams no A.Krūmiņa atmiņām. Viņi abi ir kaimiņu māju gani, abi satiekas un labi saprotas: Saulietis kā vecākais māca pīt groziņus un šķīv-

jus, abi iet vēžot un zvejot, abi mācās lasīt Hībelē, tajā meklēdami sev piemērotas vietas, sevišķi ilgi pētot- kāda Dāvidam bijusi linga, lai tādu varētu arī paši izgatavot un lietot. Viņi izdomā arī savu valodu, lai pieaugušie nesaprastu viņu sarunas ...^{17.}

Tā nemanot pienāk skolas gadi un 1881.g. viņš apmeklē Grašu pagasta skolu, kurā pēc vecumvecajām metodēm viss jāiekaļ no galvas. No Grašu pagasta skolas Saulietis pāriet uz Gesvaines draudzes skolu, bet tā kā tajā izceļas tīfs un mācības pārtrauc, tad viņš iestājas Kārdabas pareizticīgo draudzes skolā, kurā skolotājs Birnbaums pamatīgi māca matematiku un krievu valodu. Šai skolā ar Saulieti kopā mācās arī V.Maldonis, V.Skubiņš u.c.. 1887.g. beidzis šo skolu, Saulietis divus gadus nodzīvo mājās, piedalās lauku darbos, cītīgi turpina arī savu pašizglītību. Laiku pa laikam kādas nedēļas viņš pavada arī pie Kārdabas pagasta skolotāja Fr.Akmeņa-Akmentiņa, gan grāmatas lasīdams, mācīdamies, gan arī klasē vingrinādamies. Tā pamazām nobriest doma kļūt par skolotāju. Lai iegūtu attiecīgās tiesības, Saulietis 1889.g. vasarā apmeklē inspektora Grāvīša Valmierā sarīkotos skolotāju kursus, kuros iepazīstas arī ar savu kursa biedru Apsīšu Jēkabu. Pēc šo kursu beigšanas sākas Saulieša sūrās palīgskolotāja gaitas S t a l b ē , kur principāla Pētersona uzdevumā - viņam bērniem jā māca ne tikai visu priekšmetu zināšanas, bet jāpilda arī pagasta "skīvera" pienākumi. 1890.gadā Saulietis Rīgā noliek tautskolotāja eksāmenu un 1890./91.g. ir palīgskolotājs S t r a u p ē , kurā Lindbergs izkalpina visu ziemu, liekot padarīt arī viņa paša darbus, pie tam vēl pavasarī nedodot algas aprēķinu, pārmetot palīgskolotāja nepateicību.^{18.}

No 1892.g. Saulietis strādā kā patstāvīgs pagasta skolotājs Grašu skolā, kurā viņš vienam pašam reizē jānodarbojas ar trijām nodaļām. Darbs skolā pārmērīgs, arī programma šaura, ne jēdzīga. Lai atvieglotu skolēniem mācību darbu, viņš izmanto arī savu brīvo laiku, pieskata arī naktī skolā palikušos bērnus. Pats arī mācās, daudz lasa, sevišķi krievu klasisko un jaunāko literatūru, sevišķi iemīlot Turgeņevu, Ļermontovu, Koļcovu u.c.. Cik laiks atļauj, galvenokārt svētku brīvlaikos un vasarās, Saulietis nododas arī radošam literāram darbam, dzejoļiem pievienojot arī prozas sacerējumus, tulkojumus. Cītīgi lasa latviešu un krievu kritiskos rakstus, daudz domā - ko un kā rakstīt, bez tam vēl cīnās pats sevī ar neziņu un šaubām par savu talantu, cīnās ar savām dvēseles sāpēm, bailēm un žēlumu, kas jau kopš bērnu dienām sagulies sirdī, dzirdot un redzot ģimenes naidu un nesaticību ... Sirds

ir tik smaga, smaga ... un dažreiz pat liekas, ka liktens ir vienāds ar Lermontova likteni, tāpēc tulko arī viņa pravietisko "Sapni", tāpat arī Koļcova dzejas un Turgeņeva noveli "Jākovs Pasinkovs". Šajā pat 1893.gadā "Dienas lapā" nodrukā arī paša Saulieša stāstu "Iz jaunības gadiem" un "Balsī" arī pirmo dzejoli "Vējš, tu, netrokšņo!" Lai labāk varētu veikt smago un plašo darba slodzi, rakstnieks cenšas sevi disciplinēt un sastāda dienas režīma plānu: a) p i r m a j ā v i o t ā s k o l a, kaut arī programmas prasības nesaietas ar personīgajiem ieskatiem, darbu apņemas veikt pēc s i r d s a p z i ņ a s, lūdzot, lai Dievs nāk palīgā! b) Gik laika vēl atliktu - tas jāveltī rakstniecībai un vācu valodas mācībai, un tad pēdējā vietā c) mazliet atpūta.

Grūti ieturēt šo plānu, jo skolā ir daudz bērnu un bezgala daudz darbu ... Trūcīgie apstākļi un pārmērīgais darbs iedragā Saulieša veselību - 1895.g. pavasarī vērojamas diloņa pazīmes. To konstatē arī vietējais ārsts. Ar šo brīdi dzīve ievirzās it kā nāves ēnā, kaut arī vēl dzīvot un strādāt gribas ļoti, ļoti ... Tā kā šai laikā ir nopietni slima arī viņa māte, tad, lai nekā nenokavētu, viņi abi brauc uz Liezeri pie ieslavēta ārsta Blau'a. Ārsts prot iedvest cerību, to arī uztur vēlākajos apmeklējumos. Sekojot ārsta padomam, lietojot viņa norādītos līdzekļus, rakstnieks pārvar slimību un lēnām atveseļojas. Māte smagās mokās vārgst un 15.oktobra rītā mirst save dēla rokās ... Neparasti dziļi un sāpīgi Saulietis pārdzīvo sava tuvākā cilvēka, savas mīļās mātes zaudējumu. Viņas kops kļūst par mīļu draugu, pie kura var katrā laikā nākt - visu teikt un lūgt, visas sāpes izraudāt...^{19.} Mātes kapa kopīņa vecajos Ķinderu kapos, tad arī paliek tā mīļā vieta, ko dēls bieži jo bieži apmeklē. Savās turpmākajās skolotā gaitās, Saulietis daudz domā, kā arī vietējo sabiedrību audzināt un iesaistīt kultūras darbā. Grūti viņš cīnās ar "pagasta tēviem", līdz "ierīko" bezmaksas bibliotēku, kurā ļaudis ar interesi lasa mūsu pašu tautas ievērojamāko rakstnieku darbus. Viņš pulcina pie sevis jauniešus, lasa ar viņiem grāmatas, pārrunā par dzīves svarīgākajiem jautājumiem. Vietējā sabiedrībā viņam trūkst atbalsta ... Te viņu apskauž, pastāvīgi aizkar, īgnumā novēršas un neieredz, nīrgājas, apmētā dubļiem, tāpat to dara arī brālis Jānis.^{20.} Tas viss dzen jau tā drūmo un skumjo rakstnieku vēl dziļāk vientulībā un darba smagumā, kas dod arī savu svētību. Saulietis raženi strādā rakstniecībā, 1897.g.izdod sau pirmo

dzeju grāmatu "M e ž a š a l k a s", no kuras dveš viņa dzimtā novada egļu un bērzu smarža, drūmā, ziemeļnieciski svinīgā mežu šalkoņa, līdz ar skaidrības ilgām un mūžības jausmām. Arī skolas darbā viņš atdod savu sirdi un prātu ... Bērni viņu mīl, pēdējā skolas dienā šķiroties - visi raud, arī pats skolotājs, sakot atvadu vārdus, kuros norāda, lai viņa audzēkņi dzīvē bēg no meliem, lai karo pret tiem un ne-taisnību ar visiem spēkiem, lai mācās cienīt patiesību un taisnību, lai tad atkal kādreiz dzīvē satiekoties - ar prieku varētu viņiem sniegt roku kā godīgiem cilvēkiem.²¹

Tā nedomā pagasta pārstāvji, noraidot Saulieša lūgumu paaugstināt viņa niecīgo algu (150 rbļ.). Tāpēc Saulietis 1900.g. atstāj Grašu skolu. Vēl mūža vakarā Saulietis atceras Grašu skolu un ar rūgtumu saka: "... nekur citur, ne priekš, ne pēc tam neesmu piedzīvojis tik zemas, trulas un neatzinīgas vērtēšanas darbam, tāda garīga kurluma un mēmuma un tādas saltas nežēlības." Tad viņš dodas tālā svešumā, Kaukazā, Groznijā, kur viņam draugs J.Zommers izgādājis grāmatveža vietu naftas tirdzniecības kantorī. Darbs te noteikts, alga laba, bet sirds jūt - te tomēr nav īsta vieta un arī dzimtene un draugi ir tālu ... Ilgas sauc atpakaļ, un tā 1901.g.Saulietis atgriežas Latvijā, pārnāk dzīvot uz Jelgavu, kur "Latviešu avižu" redaktors Pavasaru Jānis (Veismanis) viņam izgādā vietu šo avižu ekspedīcijā. Redakcijā strādā arī Līgotņu Jēkabs, ar kuru Saulietis sadraudzējas. Tāpat viņš redakcijā iepazīstas arī ar latviešu rakstniekiem un dzejniekiem, sevišķi ar A.Kēniņu. Tā kā ekspedīcijas vienmuļais darbs stipri noslogo, Saulietis 1901.g.vasaras beigās, kā pats saka, "ņ e m v a ļ a s g a d u" un pāriet uz tēva mājām, kurās tēvs jau agrāk gādājis par mantošanas un dzīves tiesībām. Šai "v a ļ a s g a d ā" Saulietis raženi strādā - saraksta daudzas savus labākos darbus, nostājas blakus labākajiem mūsu tautas literātiem. Varētu dzīvot arī turpmāk tāpat, bet sirdī nav miera: "vai tā ir labi, dzīvot tikai no rakstniecības? Līdz šim esmu klausījis tikai savai sirdij, sava gara balsij un tad rakstījis, honorārs ir pienācis klāt par to nedomājot, negaidot. Bet ja nu palieku tikai literāts, tad esmu pilnīgi atkarīgs no honorāra un redaktoru žēlastības. Tāpēc labāk jāmeklē darbs un dzeja jāpatur tikai kā "k a l p o š a n a s v ē t n ī c ā", nevis kā "m a i z e s d a r b s".

Tai pašā 1901./2.g. ziemā Teodors Zeiferts aicina Saulieti uz Olaini, lai izpalīdzētu skolas darbā, jo pats ir saslimis. Tā spriegā

darbā un sirsnīgā draudzībā aizrit dažas nedēļas. Tad pēkšņi skolā ierodas revidents Fr. Brīvzemnieks-Treulands. Pēc pārbaudes ir sirsnīgas pārrunas, kurās Brīvzemnieks pamudina pilnvērtīgi izmantot atļautās latviešu valodas stundas, jo viņam pašam latviešu valoda bija mīļa un dārga. Tāpēc viņš skubina arī Saulieti strādāt skolā.

1902.g.rudenī Saulietis pārnāk dzīvot uz Rīgu, jo viņu kā "k r i - s t a l t i r u s i r d s c i l v ē k u u n k a r s t u p a - t r i o t u" aicina par latviešu valodas un literatūras skolotāju Kēniņu jaunatvērtajā un vadītajā privātajā meiteņu progimnazijā - Āgenskalnā. Par pārnākšanu uz Rīgu Saulieša labā rūpējas arī toreizējais tautskolu inspektors Rīgā Fr. Brīvzemnieks-Treulands, kuram bija arī pakļauta Kēniņu skola. Viņš vienmēr inspicē arī latviešu valodas stundas, tā ceļot šī priekšmeta nozīmi skolotāju un skolnieču apziņā. Krievu revidenti, kā Popovs u.c. - latviešu valodu nicināja, pat apkaroja ...

Šis ir mūsu kultūras vēsturē interesants un nozīmīgs laiks, kurā veidojas latviešu skolas - nacionālas pēc sava iekšējā gara un centieniem. Tai pat laikā citi cenšas apmierināt carisko rusifikatoru prasības un vēlmes. Kā īsts patriots, Saulietis savu priekšmetu māca ar īstu sirds degsmi un nacionālu atbildības apziņu. Meitenes to saprot, ar prieku mācās, savu dzimto valodu mīl un arī prot. Brīvajā laikā ar prieku tās nāk un klausās tautas dziesmu ciklus, jaunākās latviešu literatūras pārskatus u.t.t.. Un tā tas viss notiek pirms un pēc 1905.gada. Pašu Saulieti laikmeta politiskās kustības mazāk interesē, un jo vairāk viņš tajās redz izpaužamies šķiru pretestības un naidu, jo tās viņam ir tālākas un pretīgākas. Viņš sajūsminājas tikai par savas vienotās tautas demokrātiskās brīvības nākotnes ideju. Saulietis būtībā ir humanists, individuālists. Viņš arī šai laikā nenīstas ar saviem draugiem, kas iazrāvušies ar revolucionārām idejām. Vienmēr viņš klausā savai sirdsbalsij, paliek uzticīgs draugiem. Tā A. Kēniņš atceras, ka Saulietis paglābj kādu cesvainieti, kas Rīgā atbraucis pēc ieročiem un municijas. Tā kā situācija izvēršas ļoti kritiska, Saulietis riskē un visu noglabā skolas pansionātā pie sevis. Vēlāk visas šīs nelegālās mantas Saulietis, zem mēteļa paslēpis, nes uz Tērbatas ielu 15/17. - lai tur paslēptu, atbrīvojot skolu no varbūtējām nepatīkšanām kratīšanas gadījumā.

Blakus intensīvajam skolotāja darbam, apbrīnojamā spriegumā kūso radošais literārais darbs. Pats apmeklē Barona tēvu, aizved pie viņa

arī savas klases meitenes. Jau 1904.gadā A.Ķēniņš, A.Saulietis un J.Rozentāls dibina grāmatu apgādniecību **Z a l k t i s**, lai latviešu rakstnieku darbus varētu izdot glītā, ārējā ietērpā. Jau gada beigās iznāk paša Saulieša kopoto rakstu pirmie divi sējumi, stāsti un dzejas. Pirmais sējums veltīts Fr.Brīvzemniekam, otrs - Kr.Baronam. Māksliniecisko apdari veikuši Rozentāls, Purvītis un Mādernieks. Zalktis izdod arī J. Poruka izmeklēto rakstu izdevumu piecos sējumos, kurus dziļā rūpībā un mīlestībā sekārtu Saulietis. Ar 1906.gadu sāka iznākt arī glīti, liela formāta rakstu krājumi - almanahi ar Zalkša nosaukumu. Te arī literārās daļas kārtotāja un vadītāja darbi paliek Saulieša ziņā. Visi šie darbi atvirza rakstnieku no viņa tiešā radošā darba, tāpēc viņš sāk ierobežoties, arī no pilsētas centra pārceļas uz Agenskalnu, beidzot apmetas Zaulaukā, kur viņš var puslīdz justies kā uz laukiem, kur viņš atbrīvotajās dienās ^{ja}attraucēti strādāt, kur viņš pēc vecas latviešu parašas var visā klusumā uzņemt svētvakaru un nosvētīt savu svētdienu. Visus šos gadus Saulietis savus darbus publicē Zalktī, Jaunības Tekās, Druvā, Dzimtenes vēstnesī, Latvijas lit.pielikumā u.c. Saulietis arī uzstājas ar priekšlasījumiem provinces pilsētās un laukos, lasot par Poruku, tautas dzeju, tēvzemes mīlestību u.c. 1909.gadā Saulietis dibina pats savu grāmatu apgādniecību - Varavīksna, kura - tāpat kā Zalktis - laiž klajā gaumīgi noformētas grāmatas. No 1914.g. rudens līdz 1915.g.vasarai Saulietis darbojas liela dienas laikraksta redakcijā, vadīdams Latvijas literārisko nodaļu. Karš apklusina kultūras dzīvi. Varavīksna likvidējas, Ķēniņu ģimnazija evakuējas uz Pēterpili. Saulietis tai nebrauc līdz, kaut gan 1915./16.gada ziemā viņš dažus mēnešus pavada Pēterpilī. No Pēterpils viņš atgriežas tēva mājās, jo tajās ir nepieciešams: brālis Jēkabs guļ slims, viņa viens dēls jau ir kritis karā, bet otrs ir arī tajā jau iesaukts. Nu viņam jāpaliek tēva mājās, lai tās nezustu, lai tās sveši ļaudis nepaņemtu, lai viņam pašam nepārmestu, ka viņa darbos dzimtās sētas mīlestība ir tikai tukša skaņa. Nu pienācis reiz laiks, kad Jēkaba Saltupa ideja ir jāapliecina un jāpiepilda. Un to Saulietis arī dara grūtā, sviedrotā, apzinīgā darbā nepārtraukti 5 gadus: Saulietis ceļas rītos agri, iet ar sētuvi druvā, rijā un piederībā, labo ākas un darba rīkus, pilda klaušas... Tikai 1922.g. Jurgos saimniecības vadīdu uzņemas pārnākušais brāļa dēls. Neskatoties uz šīm smagajām saimnieciskajām rūpēm, arī kara gados Saulietis neapsīkst literārajā darbā. 1919.g.martā Saulietis sāk rakstīt savu jau agrāk iecerēto drāmu par Ķēniņu Zaulu.

1919.g. rudenī Cesvainē nodibina vidusskolu. Tā saukumā ir privātskola, par telpām pilī - baronam Vulfam maksā īri. Lai jaunajai skolai būtu lielāka uzticība un autoritāte, nolemj aicināt par skolotāju Augustu Saulieti. Šo aicinājumu izdara mācītājs A.Vītols Saulieša sētā, kur atnācējam no rijas pretī nāk vingrs, nokvēpis darba vīrs. Tā viņu pirmā satikšanās, un pēdējā - dažas stundas pirms rakstnieka nāves....

Cesvaines vidusskolā Saulietis nostrādā par latviešu valodas skolotāju līdz 1924.g.rudenim, lai turpmāk nodotos tikai rakstniecībai un savu māju saimniecībai. Šais gados Saulietis aktīvi piedalās arī kultūras dzīvē: iestudē lugu Kultūras biedrībā - galvenokārt R. Blaumaņa un pats savas. Viņš ir labs režisors, režiju pie viņa mācās arī skolotāja Marija Bērzkalne, un tāpēc nav brīnums, ka tieši no Cesvaines vidusskolas nāk daudz ievērojamu aktieru (Pile, Avens, Baldiņa, Sebris u.c.).

Saulietis organizē arī interesantas lekcijas, lai ieņemtos līdzekļus izlietotu Doku Ata pieminekļa celšanai.

1926.gada 27.februārī Cesvaines baznīcā Saulietis salaulājas ar Mariju Valteri, kāzu dienu dziesmu lapīnai sarakstot dziesmas: "Kad svētos krustceļos mēs stāvam" un "Draugiem kopā ejot". Zīmīgi, ka no vecās Sauliešu mājas, kurā ir tik daudz strādāts un pārdzīvots, uz pašā rakstnieka celto jauno māju - pāriet dzīvot tikai pēc kāzām. "Saulies mājā", kuras izbūvē staro vara saulīte, tagad sūkas saules dienas, nekādu ģimenes problēmu, ir tikai tīkams miers... Šī skaistā - atturīgā - skaidrā un garīgi bagāta sieviete ienes Saulies mājā un skumju pilnajā dziesminieka dvēselē savu maigumu, mieru un svētību ... Krēslas stundās viņa liek skanēt Dārziņa Melanholiskajam valsim, Mocarta gaišajām melodijām un Šopena skumjajai smeldzei... Viņu kopējā dzīve kļūst vēl bagātāka, saturīgāka, vēl laimīgāka, jo Mūžība tiem dāvā meitu Ilzi un dēlu Jāni - Māri. Saulieša dzīves "vakara cēlienu" - kā mīlā, baltā saule - apmirdz ģimenes klusā, siltā laime, liekot aizmirst visas sāpes, liekot ieskanēties jauniem un gaišiem motīviem arī viņa dzejē...

Šo gaišo dzīves noskaņu tomēr noēno un visvairāk rūpju Saulietim sagādā nenokārtotās mājas mantošanas lietas. Šai lietā juridiskos padomus dod un arī pašu lietas izkārtojumu vada Saulieša draugs A.Ķēniņš. Beidzot 1932.g.5.maijā brāļa Jēkaba mantinieki, saņēmuši no Saulieša

Ls 9000.- atmaksu, aiziet no Sauliešiem. Kad šķiroties dala inventāru, Saulietis sev prasa vecās tīnes un bezmēmu, kurā iegriezts viņa tēva vārds ... Pēc šīs nepatīkamās lietas galīgasnokārtošanas, vēl 1932.g. 30.septembrī Saulietis izsakās, ka viņš tagad jūtas kā no launa lie-tuvēna atsvabinājies... "un kaut arī viss te nolaists - es tomēr gai-ši raugos pretim nākamām dienām." Kaut arī tagad ir jau daudz gaišā-ka rakstnieka sirds, tomēr to smagi nomāc un skar Izglītības ministri-jas klūdainā, līdz galam neizdomātā rīcība, ar kuru rakstnieka Augusta Saulieša darbi tiek izņemti no vidusskolu programmas. To Saulietis uzskata par rupju "Izrēķināšanos".

Šādi un līdzīgi sarūgtinājumi manāmi nomāc un ietekmē jau tā jū-tīgo rakstnieka dvēseli un viņa vārgo veselību, kas pēdējos gados bie-ži, jo bieži liek sevi manīt... Tāpēc vasarās Saulietis dodas uz Bal-doni ārstēties.²³ Retu reizi ie brauc arī Rīgā, kur viņam ir tuvi draugi un cienītāji. Tur ir viņa kopoto rakstu un Piesaules izdevējs Roze, tur ir Skalbe, Austrinš, Nora, Unams, K.Egle u.c.. Arī Cesvai-nē ir nedaudz tuvu cilvēku, ar kuriem Saulieša ģimene saietas, tie ir Cesvaines mācītājs A.Vītols, Dr.V.Lesnieks un ģimnazijas direk-tors A.Smilga, kas ir arī krusttēvs Saulieša dēlam.

Kā tas redzams no iepriekš teiktā, Saulietis jūtas možs un ar gaišu skatu raugās pretī "Nākamām dienām". Tik ļoti vēl gribas dzī-vot un strādāt s a v a s ģ i m e n e s, s a v u m ā j u un s a v u i e c e r ē t o d a r b u dēļ. Un šo ieceru ir daudz, bez gala vēl daudz... Kā tuvam draugam Antonam Austrīnam viņš stāsta par iecerētu plašu romānu "Trīs paaudzes", jeb kā savu iecerēto dar-bu piezīmju burtnīcā raksta - "Trīs augumi"; Bet turpat blakus ir arī vēl citas interesantas ieceru tēmas - Sapnis senču kalnā, Uz jaunu sauli, Pie Duļķu upes, Migla, Kā cilvēki mirst, Maska, Masku balle, Zirneklis, drāma Jūdass, poēma Ave Maria, autobiografiska ap-cere - No rīta līdz novakarei u.d.c.²⁴

Visas šīs Saulieša ieceres paliek tikai ieceres, jo rakstnieks visu 1932.gadu jūtas ļoti saguris, līdz beidzot 24.oktobrī iegulst atkal slimības gultā, no kuras arī vairs necēlas: gripa, plaušu pneu-monija, plaušu gangrena - tās seko viena otrai... beigās sirds lēkmes. Tāda sevišķi grūta un smaga lēkme ir 1933.gada naktī uz 27.janvāri. Šai naktī Saulietis liek izsaukt pa tālruni mācītāju A.Vītolu, lai viņu sagatavotu tālajam mūžības ceļam... No rīta slimnieks jūtas la-

bāk. Pēcpusdienā A.Vītols atved Gulbenes ārstu Dr.Vankinu, kas konstatē, ka bīstamā gangrena tikpat kā jau pārvarēta, tomēr sirdij pagaidām ir grūts un smags uzdevums... Bet tomēr ir cerība, ka viss būs labi. Vīsi jūtas atviegloti, priecīgi, sevišķi dzīves biedre Marija... Pats Saulietis - kā piekrisdams - tikai pamāj ar galvu, jo runāt viņam ir grūti... Ārsts aizbrauc. Tad savādu domu un nojausmu pilns klusā balsī viņš jautā mācītājam A.Vitolam: "Vai es pie Jums vēl kādreiz aiziešu?" Tad - uz spilvena atspiedies - saka, ka nu "pār viņu nācis liels miers..." Tad A.Vītols atvadās un saka, ka pavasarī, kad Saulietis būs pilnīgi atveseļojies, tad kopēji izlems ko un kā darīt? Kā savam pavasarim neticēdams, rakstnieks saka: "Jā, plāni, plāni jau ir laba lieta..." Tad ilgs rokas spiediens... Apmēram pēc stundas - pulksten 21³⁰ - dziļā miera pilns rakstnieks Augusts Saulietis atvadās no šīs dzīves, mīļajam mūža draugam vēl čukst - "Slāpst!" 31.janvārī Saulieti no viņa mājām izvada uz Cesvaines baznīcu. Klāt ir tuvinieki - sieva, bērni, svainis, sievas māte, dir.Smilga, skolotājs Hūmanis, Māc.A.Vītols notur aizlūgumu. Iznesot šķirstu no Saulieša darbistabas, dzied paša rakstnieka šai reizei izvēlēto korāli. Sevišķi grūts šis brīdis ir pierīgiem, sāpīgs arī visiem izvadītājiem, zinot cik cieši rakstnieks saaudzis ar tēva mājām, ka pat kādreiz sevī prātoja mūža miegu izgulēt te pat kādā savas zemes pakalnā... Pa ceļam uz baznīcu pievienojas Grašu un Cesvaines pamatskolu audzēkņi ar saviem audzinātājiem, pie baznīcas sagaida Cesvaines vidusskolas kolektīvs. Zārku novieto altāra priekšā uz skuju paklāja... Dziļajā vakara krēlā skumji blāv sveču zeltainās liesmas, kā sastingusi stāv goda sardze, kā sastinguši ir visi ... Ceturtdien - 2.februārī pulksten 11⁰⁰ pārpildītajā baznīcā sākas sēru dievkalpojums ar paša Saulieša dziesmu - "Saulē debess jūrā brauc". Tad mācītājs A.Vītols saka atvadu runu, ņemot tai par pamatu Jāņa evaņģēlija vārdus - "Gars dara dzīvu" (6,63)! Mācītājs saka, ka Saulietis pats vēlējās, lai - viņu izvadot - viss būtu kluss, vienkāršs, patiess, īsts. Tā tas ir šodien - dziļas un neviltotas ir bēdas ģimenē, mūsu sirdīs, visā mūsu tautā ... Bagāts ir rakstnieka mūžs un mūža darbs, bagāts un nezdūdošs viņa atstātais mantojums.

Šodien šķiras no mums da i ļ u m a m e k l ē t ā j s u n r a d ī t ā j s, j a u n a t n e s a u d z i n ā t ā j s, d z i m t ā s z e m e s a r ā j s, s a v a s t a u t a s m ī l ē t ā j s u n v i ņ a s d v ē s e l e s s a r g s, k a s t u v s

ir arī Kristum un Dievam, kā arī savas dzimtenes baznīcai ... vienmēr apzinoties, ka viņš ir tikai cilvēks ar visiem cilvēka trūkumiem un vajībām ... Bet kas sevi tā vērtē, to Gars dara dzīvu! Apvienotie kori dzied Saulieša Cesvaines baznīcai jubilejā dāvāto un vēlāk M.Gubenes komponēto dziesmu "Dzimtenes dievnams", tad "Tu, kas mīti debesīs." Cesvaines ģimnazijas koris dzied - "Brīnos es, kur tik daudz as'ru". Tad draudze vēl dzied Saulieša - "Kam dienas gājums bijis grūts". Ap pulksten 12⁰⁰ - vainagu nesējiem pa priekšu ejot - zārku iznes no baznīcas un Saulieša pašā bērie zirgi ved savu kopēju uz dzimto kapu sētu. Skan ģimnazijas orķestra sēru mūzika, lēni uz priekšu virzoties kilometru garajam bērnu gājienam, kas īsi pēc pulksten 13⁰⁰ nonāk Cesvaines Ķinderu kapsētā, kurā atdusās arī Saulieša vecāki. Šī vieta dēlam vienmēr mīla un svēta, še pat naktis kādreiz pavadītas. Pie vecākiem vairs vietas neiznāk, tāpēc dzīves draugs un A.Vītols ir izmeklējuši jaunu vietu kapsētas malā, kur kapa galvgalī ir skaista, šalcoša priežu jaunaudze ar baltu bērzu vidū... Skan dziesma - "Jauc vēji jūras dzelmi", nopietni un dziļā miera apgaroti izskan mācītāja lūgšana un svētīšanas vārdi; kapā birst ziedi, tajā ieslīd arī trīs vienkārši Sauliešu meža skuju vainagi - viens lielāks, divi mazāki - tie no Marijas, Ilzītes un Jānīša, tie vismīļākie.... Kāmēr dūn birst kapu smiltis, draudze dzied - "Ar mīlestību mūžīgu". Kori dzied Saulieša dziesmas: "Kad sāpes atrod sirdi" un "Mājās būt", kā arī korāli "Mēs šeitā esam viesi". Kad pār kapa kopiņu paceļas krusts, kapa priekšā kā pirmais noliec galvu Saulieša draugs - dzejnieks un izglītības ministrs A.Ķēniņš, valdības vārdā noliekot vainagu, no Nacionālā teātra atvadvārdus teic K.Kvēps, no Latvju rakstnieku un žurnālistu arodbiedrības A.Austrīņš, no Nacionālo skolotāju savienības A.Zālītis un tad vēl garā rindā nāk delegācijas un privātpersonas... Tad atskan atvadu dziesma - "Slīd saulīte uz malu". Ģimnazijas audzēkņi vēl nodzied - "Integer vitae". Aizskan dziesmas, aizdūn skumjais kapu zvans, apklust aizejošo pavadītāju soļi . . . Beidzot novakarē viņš paliek viens. Un tomēr ne viens:

"Zina sirds, kas draugs un sargs

Būs pa dusas nakti garo . . . " 25.

Ķinderu kapsētā rakstnieka A.Saulieša atdusas vietā 1938.gadā uzcelts tēlnieka K.Jansona darinātais kapa piemineklis, kas izceļas ar savu māksliniecisku vienkāršību un neizmirstamo monumentalitāti.

"A.Saulieša piemineklis ir viens no tiem retajiem K.Jansona memoriālajā skulptūrā, kur galvenais tēls risināts portretiski. Atveidojot cilnī rakstnieka figūru visā augumā, maksliniekam nācās stipri atkāpties no alegorisko tēlu mākslinieciskās izdomas brīvību, kad tēla konkrētīzācijai var izmantot tikai dažus neuzkrītošus atributus un elementus. Saulietis veidots laikmetīgā apģērbā, ar spieķi vienā un grāmatu otrā rokā. Tomēr mēteļa smagās drānas materialitāte nenomāc auguma plastiku un reizē labi izceļ silueta monolītumu. Profilā tvertā figūra iegulstas brīvi veidotā nišā pieminekļa apakšgalā. Figūru uz raupjas pamata faktūras fona palīdz izcelt slīpējums. Saulieša augums veidots vispārināti, bet galva detalizēta, portretiski precīza. Tā noliekta uz priekšu un pauž domīgumu, pat skumjas. Tas liecina, ka tēlnieks pareizi uztvēris rakstnieka personības būtisku iezīmi. Pieminekļa kompozīciju augšējā daļā papildina vieglākā, lēzenākā cilnī veidots zemnieku pāris. Līdumnieks ar cirvi pār plecu šeit it kā personificē Saulieša literāros varoņus. Šajā figūrā izcelts tikai visnepieciešamākais - spēcīgā, sastrādātā roka, saliektā mugura, cirvis, kāmēr pārējais, šķiet, iegrimst akmenī. Līdumnieka un rakstnieka figūras vieno ritma nepārtrauktais plūdums. Ievēribas cienīgs ir arī granita bloka brīvais cirtums un apdare, spēcīga plastikā un monumentālās formas izjūtā." 26.

Patīkami šodien liecināt, ka rakstnieka kaps un pieminekli ietverošā apkaine ir rūpīgi kopta, vienkārša un skaista... Uz kape un pieminekļa pamatnes ir vienmēr svaigi ziedi ...

II M Ū Ž A D A R B S.

Parasti dažādos variantos mēdzatgādināt Ed.Šprangera (Spranger) izteicienu, ka cilvēkam visgrūtāk dzīvē esot atrast pašam sevi, savu vietu, un savu draugu. Šīs grūtības smagi, dažkārt pat sāpīgi un tragiski pārdzīvo arī Saulietis. Vispirms viņš meklē savu pašbūtību, savu iekšējo kodolu, lai tajā atmodinātu snaudošās spējas, norūdītu un liktu lietā. Tāpēc viņš bezgala daudz strādā, mācās, sevi garīgi bagātina, lai tādējādi varētu kalpot cilvēkiem, dzīvei, savai tautai, tās nākotnes gaišai pilnvērtībai. To apzinādamies, Saulietis kļūst skolotājs - savas tautas jaunatnes īsts audzinātājs, kas šajā grūtajā un nepieciešamajā darbā ieliek savu sirdi un prātu. Sakarā ar šo

iekšējo izjūtu - un vajadzību - pašam nepārtraukti augt un audzināt citus, saistās arī viņa pirmie mēģinājumi rakstniecībā. Jau 1887.gadā Saulietis saraksta pirmos dzejoļus. Protams, tie ir tikai vēl pirmie mēģinājumi, bet jau 1894.gada 12.novembrī Saulietis savā dienas grāmatā atzīmē, ka tieši rakstniecība ir viņa īstā vieta dzīvē, viņa mūža īstais uzdevums, kura priekšā viss cits ir "tikai dzīves piedevis". Tāpat tas skaidri pasacīts arī 1899.gada 25.maija ierakstā: "... rakstniecība ir un paliek mans lauks".²⁷ Galu galā arī dzejnieks un rakstnieks ir audzinātājs, gara vērtību radītājs, sargs un cīnītājs. Tāpēc saprotam, ka visa Saulieša dzīve, viņa mūžs un mūža darbs ir konzekventi, nepārtraukti un uzticīgi pakļauts šim lielajam un atbildīgajam mērķim, no kura viņš nenovēršas ne draugu, ne naidnieku dēļ.

Ja runājam par Saulieša mūža darbu, tad jāatgādina, ka viņš nav tikai jaunatnes un tautas audzinātājs, bet zināmā mērā ir uzskatāms arī par daudzu mūsu dzejnieku un rakstnieku gudru, stingru un iejūtīgu skolotāju. Te lai atceramies tikai R.Eidemani, Zemgaliešu Birutu, M.Altbergu, A.Baltpurviņu, K.Egli u.d.c.. Zīmīgi, ka pat Teodors Zeiferts dažkārt dod Saulietim pirms publikācijas izlasīt savus kritiskos apcerējumus. Arī literatūrvēsturnieki lūdz Saulieša padomu un viņa bagātos materiālus J.Poruka, Doku Ata un citu mūsu literātu dzīves un darbu apcerēm. Un kur tad vēl raženais "Zekša" laiks - vērtīgas un ārēji mākslinieciski noformētas literatūras izdošana, pastāvīgais kontakts ar tā laika kultūras darbiniekiem, tēvišķās rūpes un gādība par honorāriem, grūtā brīdī par aizdevumu un izpalīdzēš~~u~~. Arī viss tas pieder pie Saulieša mūža darba, pie šī darba paliekošās svētības, kuru tikai nevaram tā ārēji redzēt un izsvērt.

Tas pats sakāms arī par Saulieša personības tiešo, suģestējošo ietekmi cilvēku dvēselēs, vienalga - vai tie būtu mūsu kultūras pārstāvji - mākslinieki, dzejnieki, rakstnieki, vai tie būtu vienkārši darba cilvēki, jaunieši, lauku ļaudis. Starp citu - atcerēsimies tikai kādu gadījumu pirms 1905.gada revolūcijas, kad Saulietim Hūgē uzlelas ir rupji uz mācies kāds vīrietis, ar kuru rakstnieks uzsācis nopietnu un liktenīgu sarunu. Vēlāk no šī vīra Saulietis saņem sirsnīgu pateicības vēstuli par to, ka šī tiešā saruna ir viņu darījusi

stiprāku, labāku, bagātāku - parādot zaudēto cilvēcības ceļu ... Tā sākas sarakste, garīga augšana un bagātināšanās. Tāpat dziļu, paliekošu ietekmi ir atstājuši arī kolektīvie rakstnieka apmeklējumi viņa lauku mājās Grašu "Sauliešos". Spilgti to redzam kādā Suntažu draudzes jaunatnes pulciņa apmeklējumā 1929.g.vasarā, kad tieši apciemojuma laikā rakstniekam ir klēpī viņa bērni, kuriem viņš raksta dzejoļus. Tos Saulietis nolasa arī apmeklētājiem, un kājās piecēlies, saka īsu uzrumu: "Mani pārsteidz un iepriecina jūsu apmeklējums šeit vientujā lauku sētā tik nepatīkamā, lietainā laikā, ka jūs visi esiet caur un cauri izmirkušī un mālainajos ceļos nobridušies. Bet tā ir labākā liecība, ka jūs cienat latvju mākslu un tās radītājus, ka jūs neesat viegluma tīkotāji, bet tādi, kas meklē dzīves dziļāko saturu un jēgu, kaut gan paš' jūs vēl esiet tikai dzīves sākumā. Bet ņemiet vērā, ka dzīves īsto jēgu un tās saturu varēsiet atrast tikai tad, kad katrā vienā pasākumā, kuru jūs apņemsaties veikt, ieliekat tur visu savu sirdi. Tikai tas darbs, kurā jūs būsiet ielikuši visu savu sirdi, dos apmierinājumu jums pašiem un nesīs svētību daudziem. Arī es esmu centies tā dzīvot un dzīvi vadīt, tajā ieliekot visu sevi, visu savu sirdi. Manas dzejas lasot, jūs drīz vien nomanīsiet, ka tās ir mani sirds puksti. Tur atspoguļojas manas sāpes, prieki un meklējumi, kas reizē ir arī manas tautas sāpes, prieki un centieni. Tā tad šķiroties, mans novēlejšums jums: Pie katra darba, pie kura ķeraties klāt, ķeraties ar visu savu sirdi un ieliekat tajā visu savu sirdi. Tikai tad varēsiet cerēt uz panākumiem un nodzīvosiet ražemu un svētīgu mūžu."

Šo runu klausoties, jauniešu acis staroja. Un mums visiem bija tik labi un silti ap sirdi, ka atstājot Saulieša māju un atvadoties, mēs atpakaļ ceļā vairs nejutām brāznaino lietu un mālainos dubļus, pa kuriem bridām. Visiem mums likās, ka mēs šinī apciemojuma laikā bijām atraduši kaut ko lielu un dārgu - ceļa zīmi visai mūsu dzīvei, burvju atslēgu dzīves laimei, un tā nav nekur tālu jāmeklē - tā ir mūsu pašu sirds. Paldies Tev, Sauliet, par Tavām vārdiem pērlēm, kuras Tu dāvēji mums un bagātināji ar tām mūsu dzīvi." Tā savās atmiņās par Saulieti raksta augšminētā apmeklējuma vadītājs E.Jundzis.^{27a.}

Tāpat paldies Saulietim ir sacījuši gandrīz visi, kas viņu kaut reizi mūžā ir satikuši, runājušies un klausījušies viņa mūžam nopietnajos un patiesajos vārdos, kas vienmēr stiprina un apģaro. Arī šis

garīgais spēks, ko tieši devusi Saulieša sirds, ir neatņemama viņa mūža un dzīves svētības sastāvdaļa, bagāta, neziņoša.

Toties plašs un pārskatāms ir rakstnieka atstātais literārais mantojums. Te vispirms mums jārunā par A.Saulieša kopotajiem rakstiem, kurus 15 sējumos no 1924. - 1927.gadam izdod J.Roze paša autora sakārtojumā un korektūrā. Grāmatas ir glīti noformētas, katrai autors devis raksturīgu nosaukumu, katru grezno Saulieša ģimetne. Pirmais sējums sākas ar T.Zelferta sacerētu Saulieša biogrāfiju un darbu analīzi, kurai tad seko dzejas. Desmit grāmatās sakopoti stāsti un tēlojumi, divās - lugas, divās - dzejas. 15.sējumā - daļēji sakrātas - Saulieša esējas. Zīmīgi par šo 15.sējumu saka A.Austrinš, ka tajā Saulietis esot noglabājis savu darbu un arī savas darba istabas atslēgas.²⁸ Tā tas patiesībā arī ir. Tagad, atslēdzot rakstnieka literārā mūža darba arhīvu, redzam, ka tikai daļa ir sakopota šais 15 sējumos. Saulietis ir stingrs savu darbu vērtētājs un kritiķis, tāpēc viņš publicē tikai to, ko atzīst par g a t a v u u n l a b u. Spilgti tas redzams jau 1897.gadā izdotajā dzeju kopojumā "Meža šalkas", kurā autors toreiz ieslēdz tikai 87 dzejas, kaut to viņam ir ļoti daudz. "Meža šalku" atkārtotā izdevumā 1915.gadā no augšminētajām 87 dzejām vairs palikuši pāri tikai 28, un starp tām arī dažas nāk klāt pilnīgi no jauna, pie kam arī atstātie dzejoļi ir laboti... Tā šis process turpinājas līdz kopotā rakstu izdošanai un daudz kas paliek ārpus šiem sējumiem. Te vēl jāņem vērā arī kāda zīmīga Saulieša jaunrades īpatnība, proti - savus uzrakstītos darbus viņš nekad uzreiz npublicē, bet, kā pats saka, "liek tos nogulēties", "liek tiem norūgt". Tikai pēc vairākiem gadiem - viņš šos darbus atkal pārskata un tikai tad, kaut arī maz labotus - nodod publicēšanai. Bez šiem Saulieša kopotajiem rakstiem, J.Roze vēl izdod šādas viņa lugas: 1925.gadā - komēdiju "Intelliģenti", 1926.g. - komēdiju (traģikomēdiju) "Nepilnīgais", 1928.gadā - drāmu "Audžu bērni", 1929.gadā - traģēdiju "Kēniņš Zauls", 1932.gadā - "Lakstīgalu pereklis", "Rīta blāznā" un arī pēdējo Saulieša skatuves darbu, komēdiju "Svētki Prātainos". Tad vēl zināmu daļu no saviem darbiem, kas neietilpst kopotajos rakstos, Saulietis publicē periodikā: Latvī, Letas Illustrētā žurnālā, Burtņiekā, Daugavā, galvenokārt K.Skalbes vadītā Piesaulē u.c.. Ņemot vērā, ka Saulietim arī mūža pēdējos gados ir spēcīgi, psiholoģiski dziļi un nozīmīgi darbi, gribam tos te sīkāk atzīmēt:

Lielā vīra suns (1924.g.15.VI) - publicēts Piesaulē
1929.g., Grūta diena - publicēts Piesaulē 1929.g., Die-
vaines (1922.g.decembrī) - publicēts Piesaulē 1928.g., Lampa
(1922.g.9.V) - publicēts Piesaulē 1928.g., Kļūmīgā namā
(1920.g.17.XII) - publicēts Piesaulē 1928.g., Maldu zemē
(1924.g.18.VII) - publicēts Piesaulē 1928.g., Cīrulīši - Ci-
bulīši (1924.g.4.VII) - publicēts Piesaulē 1931.g., Ģinde-
nis (1927.g.) - publicēts Piesaulē 1932.g., Dažas J. Poruka
korektūras viņa dzejoļos - publicēts Latvju
grāmatā 1928.g., Tāli laiki un gaiši tēli - pub-
licēts Latvju grāmatā 1931.g., Laimīga diena (1920.g.29.XII),
publicēts Daugavā 1928.g., Aizsargs Dzilna (1928.g.4.II) -
publicēts Daugavā 1929.g., Bēris (1925.g.30.I) - publicēts Daugavā
1930.g., Uguntiņa (1927.g.17.V) - publicēts Daugavā 1931.g.,
Paradīzē (1930.g.27.XII) - publicēts Burtniekā 1932.g., Vecā
Lūciņa vakara cēliens - publicēts Burtniekā 1936.g.
No atmiņu lapotnes ap Teodoru - publicēts
Rakstu krājumā T.Zeiferta piemiņai 1932.g. Bez šiem jau publicētajiem
darbiem ir vēl arī tādi, kas glabājas rokrakstā Raiņa literatūras un
mākslas vēstures muzejā A.Saulieša fondā: Zvaigžņu zīme,
Andrievs Lazda, Nepamanīts ministrs,
Tēvu zobens (1923.g.25.XI), Drausmā tumsa,
Tāli saucieni, Grūta dzīve (1926.g.14.VI). Tad
vēl ļoti interesanti un vērtīgi darbi atrodas personīgajā Saulieša ģi-
menes fondā: Bez prieka (1931.g.18.XI), Dzirnāvās
(1930.g.2.III), Uz Saules sētu (1928.g.21.VII), Gād-
nieks (1932.g.9.VI), Antona Sināja dzīves
raksts (1929.g.17.I), Ieva Gaidē (dramatisks fragments),
kā arī četrcēlienu drāma - Aiz viņa krasta (1924.g.25.VIII).
Bez tam vēl šim ģimenes fondam jāpieskaita arī pēdējais paša Saulieša
rūpīgi sakārtotais savu darbu kopojums "Vakara cēliens".
Dziesmas un stāsti Rīgā, 1930.g." Par šo darbu Saulietis Mišņa biblio-
tekā 1930.g.30.novembrī K.Egļem stāsta, ka viņš to esot nodevis J.Rozem.
Tas esot gan neparasts - kā Stendera laikos - sākumā dzeja, tad proza,
bet arī tajā taču esot dzeja. Lai nu Roze darot savu darbu. Bet Roze
šo darbu nav izdevis. Krājumā sakopoti dzejoļi un 14 stāsti, kuri sa-
rakstīti no 1920. - 1928.gadam, visi jau iepriekš publicēti periodikā,

galvenokārt Piesaulē un Daugavā. Zīmīgākais šeit ir tas, ka dzejoļu kopumā ir arī tādas dzejas, kas sarakstītas tikai 1932.gadā, piemēram "Dārgaislaiks", kas datēta Sauliešos 1932.g.20.maijā. Tas nozīmē, ka 1930.gada rudenī Saulietis šo manuskriptu kautkādu iemeslu dēļ ir paņēmis no J.Rozes atpakaļ un vēl 1932.gadā ir to centies papildināt... Arī 140 dzejoļi, kas publicēti laikrakstos un žurnālos no 1928. - 1936.gadam, neietilpst Saulieša kopotajos rakstos, tāpat arī vēl 22 dzejoļi, kas sacerēti pēc kopoto rakstu izdošanas un tagad glabājas J.Raiņa literatūras un mākslas vēstures muzeja A.Saulieša fondā, bet paša rakstnieka ģimenes fondā tādu ir vismaz vēl 54. Bet tas nav vēl viss Saulieša mūža darba atstātais mantojums. Pat neparasti plašs un bagāts, kaut arī tikai daļējs un pagaidām vēl nepilnīgs, ir viņa kādreizējā arhīva rūpīgi sakārtotais materiālu krājums Raiņa literatūras un mākslas vēstures muzejā. Tur glabājas Saulieša dienas grāmatas, burtnīcas - klades - piezīmju bloki ar bagātiem materiāliem iecerētajiem daiļdarbiem, dažādām atzīmēm, novērojumiem, dzirdētiem ļaužu nostāstiem, apvidus vārdiem, ticējumiem, parašām, iecerēto darbu tematiem, adresēm, lasīto grāmatu sarakstiem un to satura konspektiem. Ļoti bagāts ir Saulieša daiļdarbu rokrakstu krājums, sevišķi lirikā, arī humoristiskajā, tāpat publicistikā, toties mazāks prozā, kur faktiski vajadzētu būt visvairāk materiālu.

Te interesantas ir viņa apceres par rakstniekiem un kultūras darbiniekiem - R.Blaumani, Fr.Brīvzemnieks, Doku Ati, E.Dārziņu, J.Poruku u.c.. Vērtīgas ir Saulieša atzīmes par latviešu folkloru, kur atrodam savdabīgu mīklu un pasaku izrakstus, kā arī atzīmes par tautas ticējumiem, parašām, ēdieniem, medicīnu un etnografiska rakstura uzskatiem. Plašs un idejiski bagāts ir tematiski sakārtotais dainu krājums, ko Saulietis reiz domāja papildināt un izdot kā dainu antoloģiju - "Laimas velte". Te atzīmējami arī vēl tautas dziesmu rindu, motīvu un pantmēra pieraksti. Tāpat arhīvā glabājas arī paša rakstnieka rūpīgi un sīki izstrādātie dažādu priekšlasījumu plāni un to iztiražējumi, piemēram - Literatūra un kritika, Sava sēta, Sava un svešs, Lauku sētas un pilsētas attiecības, Tautas dzīve un dzeja u.c.. Rokraksta fondā atrodam arī Saulieša ilggadīgajā skolotāja darbā sakrātos materiālus un piezīmes: Latviešu valodas gramatikas lekciju konspekti, Latviešu literatūras vēsture (apcere par tautas dzeju un garīgo rakstu laikmetu), Latviešu literatūras vēstures piezīmes (Lirika,

stāsts, drāma, kritika), Flāni Apsīšu Jēkaba darbu iztīrājumiem, Rakstu darbu temati, Eksāmenu biļetes, Skolēnu atzīmju saraksti, Pedagoģiskā žurnāla novērtējums u.t.t..

Bez visa šeit minētā, nedrīkstam aizmirst ļoti plašo Saulieša korespondenci, kura aptuveni sniedzas pie pusotra tūkstoša - paša rakstītu un pašam citu rakstītu vēstuļu. Pagaidām mums vēl nav zināms A.Saulieša - R.Eidemanim, Zemgaliešu Birutai, A.Ķēniņam u.d.c. rakstīto vēstuļu liktenis. Sevišķi šī korespondence ir nozīmīga un kultūrvēsturiski ļoti svarīga, jo tā atsedz plašu mūsu tautas cīņu un attīstības posmu, kā arī dod skaidrāku un dziļāku ieskatu pašu vēstuļu rakstītāju būtībā un uzskatos.

Bet vai tas ir viss Saulieša literārais mūža darbs? Nē! Saulietis pats savam mūža draugam ir kādreiz izteicies, ka tas, kas ietverts kopoto rakstu 15 sējumos - ir tikai viena trešā daļa no visa tā, ko viņš savā mūžā ir sacerējis. Protams - saglabāto materiālu kopumā ir acīm redzami robi, tukšumi, bet kā tie radušies, to šodien grūti pasacīt. Ir stāstīts, ka Saulieša ģimenei 1949.g. martā izceļojot, visi grāvji - vairāku kilometru attālumā no "Sauliešiem" - bijuši pilni ar "papīriem" ... Vai tas tiešām tā, to šodien arī skaidri nezinām, to nezina arī sirmā Sauliešu māte Marija. Viņa tikai saka, ka esot ļoti vēl vīra plašās bibliotekas, korespondences, veco un jauno rok-rakstu...

Saulieša literārie darbi - kā lirikā, tā prozā - ir vienkārši, ļoti rūpīgi, ar dziļu gaumi izstrādāti un izslīpēti visās detaļās, psiholoģiski pamatoti, ar bagātu emocionālo tonējumu, valoda tīri latviska, lokana, bagāta, gleznaina, skaidra - prieks to šodien lasīt un tajā klausīties kā dzidra avota skanošā plūdumā vai egļu meža skumjā šalkšanā... Un cauri visiem šiem darbiem skan Saulieša sirds nevilto - tais sauciens pēc cilvēcības, pēc skaidrības un mīlestības, pēc līdzcietības un uzticības, pēc ticības un dziļas, nešaubīgas pārliecības, ka reliģisko un ētisko vērtību pamats un devējs ir Dievs, un ka Viņa rokās ir visu lietu sākums un beigas, svētība un sods.

Mēs varam šodien atzīt vai noliegt Saulieša mākslu, viņa atstā-

to, literāro mantojumu - tas neko negroza - šī māksla ir noslēgta, pilnīgi gatava, tā nes sevī pašvērtības - būtiskas un formālas, kuras nekādi uzskati, ne laikmetu strāvājumi nevar pārveidot un iznīcināt. Šī Saulieša māksla lielumā un visumā pieskaitāma mūsu literatūras klasikai. Un tieši tāpēc ir žēl, ka mēs Saulieti esam nepelnīti aizmirsuši.

Par visu to tā domājot, nāk prātā viņa

"Svešinieka dziesma": 29.

Jūs visu zināt ... tomēr jums es svešs,
Kā debess malā tumšais tēvu mežs,
Kas dziļi sevī slēpis sava mūža prieku
Un savas mūža bēdas pret ik svešinieku.

Jūs lemjat gan, cik vērts ik celms, ik zars,
Bet nepieietams jums šī meža gars....
Un visai gudri jūs, kad darāt, ko jūs spējat:
Kas nesaprotams jums, to klusām ignorējat....

Mēs esam sveši - svešiem palikt mums.
Kāds mierīgs man, lai mierīgs prāts ir jums:
Kas zūdams - zudīs vien, lai kā to godā celtu,
Un dzīvs, kas nezūdams, kaut tūkstots nelgu peltu!

C. A. SAULIEŠA RAKSTURS,
PERSONĪBA UN PASAULES
UZSKATS.

Ar katru cilvēku Dievs izsaka kādu domu, atklāj kautko vienreizēju, neatkārtojamu, mūžīgu. Un jo lielāka ir kāda personība un viņas darbi, jo lielākas ir bijušas Dieva domas... Ir patīkami vērot lielas domas un tās saprast. Ir patīkami sastapt lielu cilvēku, lielu personību - saprast viņa dzīvi un mūža darbu... Ir patīkami, bet reizē arī bezgala grūti - raudzīties viņa mūšā, viņa būtības kodolā, viņa dvēselē kā "brīnumā", kā dzidrā, dziļā un neizsmeļamā zemzemes avotā, kurā nogrimušas visas debesu zvaigznes, ilgas un sapņi... sāpes, pat iznīsums un vientulības mokas... kluss prieks un arī gaiša laime, maigums, skaidrība un līdzjūtība, cietēju, bāru asaras, darba sviedri, ciets lepnums un spīts, naidis un mīlestība, droša ticība un nesatrināma pārliecība. Šajā avotā raudzījusies arī pati saule, mīļā baltā saule, tur savām siltajām mātes rokām glāsta modinādama zeltainu dzīvības un nemirstības cerību - Dieva un Kristus Lieldienu svētībā - katram cilvēkam, vecajai sentēvu sētai un arī latviešu tautai - brīvo māsu - pārējo tautu saimē - cilvēces kopībā.

Šim avotam brāzušies pāri ziemas puteņi, negaiss un sals, viņā raudzījušies apledojuši pumpuri kailajā zargalā, pār viņu noliekušies ziedi savā skaistumā, rudens augļi savā briedumā... bet nu pār viņu klājas lielais miers - baltais ziemas un mūžības miers...

Šajā avotā raudzījies ikviens, kas kaut vārdu dzirdējis no tā, ko mums saka sirmais dziesminieks - nokvēpušais Līdumnieks... Šajā avotā raudzījušies visi mūsu literāti, literatūrvēsturnieki, kritiķi, domātāji, audzinātāji - draugi un nedraugi - mēģinot tajā saskatīt, sarežģēt pašu visdziļāko, vissvarīgāko - paša cilvēka un viņa mūža darba iekšējo būtību, tās kodolu un vērtību. Teiksim atklāti, ka ne vienmēr ir tikami raudzīties avotā, jo tajā mēs vispirms ieraugām paši sevi - tādu kādi mēs patiesībā esam ar visām grumbām un netīro vaigu, kas redzams cauri visām maskām... Tāpēc arī šajā avotā viens otrs ir atļāvis iemest kādu sauju dubļu, kādu akmeni un nav kautrējies pat iesplaut...

Lai kā - katrs tomēr šai avotā ir kautko redzējis, kautko atradis, un, izejot no tā, ir mēģinājis rast atbildi vēl līdz šim īsti neatbildētajam jautījumam: kas viņš būtībā bija, un kas viņš vēl šodien ir - kā cilvēks un rakstnieks Augusts Saulietis?

I R A K S T U R S U N P E R S O Ņ Ī B A

1. R a k s t u r s.

Kāda dziļa, personīgi liktenīga pārdzīvojuma ietekmē, rakstot vēstuli, Saulietis atkārtoto domu, ka jau sen agrāk dažādās variācijās ir izteicis, proti - "Cilvēka dvēsele ir visgrūtākā mīkla." ³⁰. Protams, tāda ir arī paša rakstnieka dvēsele, tāpēc arī nemaz nebrīnīsimies, ka literatūrvēsturniek A.Goba atzīst, ka par Saulieti ir grūti rakstīt. ³¹. To pašu vēl konkrētāk pasaka J. Veselis: "A p S a u - l i e š a d z e j i s k o b ū t ī b u g u ļ n o s l ē p u m s, kaut viņa darbus māca kā tikumības paraugus, tomēr vēl nav nācis viņa īstais pētnieks, jo p ā r ā k noslēgta ir viņa gara pasaule, drūmā rakstnieka personība nav viegli ieskatāma." ³².

Tas pats jāsaka arī vēl šodien, kad esam iepazinušies ar visām Saulieša atsevišķo darbu kritiskām atsauksmēm, viņa literārā mantojuma analizēm, biografiskiem apcerējumiem un korespondenci, kā pirms, tā arī pēckara periodā. Tas nozīmē, ka J.Veseļa savā laikā uzstādītais jautājums: "Kas ir Saulietis?" - palicis tikai daļēji atbildēts. Katrs, kas par viņu ir ko rakstījis, ir kautko būtisku saskatījis, atklājis, un - varbūt - visu to tā summējot, mēs varētu iegūt aptuvenu atbildi. Pirms to darām, pirms sākam pārdomas par Saulieti kā cilvēku un rakstnieku, kā arī par viņa vietu un nozīmi mūsu kultūras dzīvē, gribētos vēl atcerēties kādu ļoti interesantu un dziļi cilvēcisku ~~stāstu~~ atziņu, kuru atgādina dzejnieks S.Maršaks: "Zinātnieki mēra lietas ar mēru, kas ir zemāks par cilvēku: ar fizisko, fizioloģisko u.tml. M ē - r a a u g s t ā k o a r z e m ā k o. Tādējādi vienmēr pastāv iespējamība novest augstāko uz zemāko... Es domāju, kādreiz nonāks pie cita mēra. M ē r ī s a r p a š u a u g s t ā k o - g a r ī - g u m u, p o ē z i j u, p o ē t i s k o i z t ē l i. M ē r ī s, kā zemākajā izpaužas augstākais. Un daudz atklās šai ceļā." ³³.

Tiešām atgādinājums īstā laikā, jo mēs patiesi esam paraduši visas lietas un parādības, cilvēkus un dzīvi, literatūru un arī pašu rakstnieku vērtēt ar šo zemāko mēru - visu uzskatot un izprotot vai nu kā materiālu, bioloģisku vai sociālu parādību, neņemot vērā šī specifiskā skatījuma nepilnību. Mums jāredz netikai cilvēka materiālā, vitālā, sociālā, bet galvenokārt g a r ī g ā b ū t ī b a. Tāpēc cilvēks - rakstnieks jāredz un jāvērtē kā kaut kas organiski vienots, būtiski nedalāms, kurā visi esamības pamatelementi - matērija, dzīvība un gars ir sakļauti mērķtiecīgi strukturētā vienībā, sintētiskā veidojumā. Un tieši tādēļ mēs nedrīkstam, kādas speciālzinātnes racionālo vienpusību un norobežotību atzinumos par cilvēku, uzskatīt un izvirzīt kā augstāko patiesību - salīdzinājumā ar rakstnieka kā cilvēka mākslinieciski tēlaino, resp. intuitīvo izpratni. Tas nozīmē, ka mums jācenšas atminēt un izzināt rakstnieka būtību ar sirdi un ar prātu, objektīvi un godīgi - meklējot tikai patiesību, kaut arī tā izliktos pārsteidzoši savdabīga, dažkārt arī vienam otram nepatīkama.

Izejot tieši no šī pamatprincipa, ņemot vērā arī S. Maršaka norādījumu, mēģināsim objektīvi ielūkoties A. Saulieša dziļākajā būtībā, viņa sarežģītajā, bagātajā un krēslainajā dvēselē. Šī sarežģītā un ļoti svarīgā jautājuma risinājumā, vispirma jāņem vērā tas, ko rakstnieks saka pats par sevi, kā viņš izprot savu dvēseli, savu būtību? To mums atklāti un nepārprotami pasaka viņa dienas grāmata: "Es m u j a u n o m a z o t n e s m e l a n h o l i ķ i s; atceros jau mazs puikņš būdams - reizēm skumu, kad bija laiks jautram būt. J a u n i e a p s t ā k ļ i, k a s u z m a n u j ū t ī g o, a t s a u c ī g o d v ē s e l i d a r ī j a l i e l u i e s p a i d u, p a d a r ī j a m a n i v ē l m e l a n h o l i s k ā k u. T ā t a d š ī ī p a š ī b a j a u m a n a s d a b a s, m a n a r a k s t u r a p a š ā p a m a t ā. V a j a g m u t i k a i k a u t k a m a t g a d ī t i e s - u n e s i e t i n o s s k u m j ā s k ā m i g l ā." 34.

Tā kā Raiņa literatūras un mākslas vēstures muzeja A. Saulieša fonda materiālos vairākkārt atrodam norādījumu, ka viņš pats grib uzrakstīt savu biogrāfiju,³⁵ tad arī nevar būt šaubu, ka augšminētais rakstnieka atzinums par sevi pašu ir jau iepriekš pārdomāts, rūpīgi izsvērts. Tāpēc šo svarīgo atziņu ņemam par pamatu turpmākajām analizēm un secinājumiem. Tā tad pats rakstnieks atzīst, ka viņš no savas dzimtas senču audzē un vecākiem ir mantojis j ū t ī g u, a t s a u c ī g u d v ē s e l i, k a s d i s p o n ē t a s k u m -

j a i , d r ū m a i , m e l a n h o l i s k a i l i e t u u n p a r ā d ī b u u z t v e r e i , k u r u n e l a b v ē l ī g i p a s t i p r i n ā j u š i ļ a u n i e d z ī v e s a p s t ā k ļ i . L ī d z a r t o š ī s a v d a b ī g ā d v ē s e l e s ī p a š ī b a i r p a š a r a k s t n i e k a d a b a s , v i ņ a r a k s t u r a u n p e r s o n ī b a s p a m a t ā . T a s i r v i ņ a ī p a t n a i s , i n d i v i d u ā l a i s m a n t o j u m s , k o v i ņ š k ā e k s i s t e n c i ā l u d o t ī b u i r s a ņ ē m i s i e d z i m t ī b a s c e ļ ā . Š ī s c i l v ē k a i n d i v i d u ā l ā s ī p a š ī b a s s p i l g t i i z t e i c a s j ū t u u n g r i b a s p ā r d z ī v o j u m o s , t o n o k r ā s ā u n f o r m u ī p a t n ī b ā . M i n ē t o p a r ā d ī b u a p z ī m ē š a n a i p s i h o l o ģ i j ā l i e t o j a m v ā r d u t e m p e r a m e n t s , k a s n a v n e k a s c i t s k ā c i l v ē k a i e d z i m t ā s p s i h o f i z i s k ā s i n d i v i d u ā l ā s ī p a t n ī b a s (i e d o b a s) , k a s i z p a u ž a s t e š i j ū t u u n g r i b a s d z ī v ē . K ā z i n ā m s , p ē c s e n ā , k l a s i s k ā i e d a l ī j u m a i z š ķ i r č e t r u s t e m p e r a m e n t a p a m a t v e i d u s : h o l e r i s k o , m e l a n h o l i s k o , s a n g v i n i s k o u n f l e g m a t i s k o . J a m u S a u l i e t i s s e v i p i e s k a i t a m e l a n h o l i s k ā t e m p e r a m e n t a p ā r s t ā v j i e m , t a d ī s u m ā j ā i z s e k o š ī t e m p e r a m e n t a z ī n ī g ā k ā m p a z ī m ē m . T ā s i r s e k o j o š a s : r e a k c i j a l ē n a , i l g s t o š a , s t i p r a , j o t a s i r s p ē k a u n d z i ļ u m a t e m p e r a m e n t s , a r z i n ā m ā m ē r ā n e g a t ī v u j ū t u n o k r ā s u , k a s n o s l i e c a s u z s k u m j o , d r ū m o . M e l a n h o l i k i s t ā p ē c d z ī v ē - p r e t ē j ī s a n g v i n i k ī m - i r n o p i e t n s , v i s u r v i ņ š r e d z g r ū t ī b a s , š ķ ē r š ļ u s , c ī ņ a s - v i s s s a g ā d ā r ū p e s , s k u m j a s , c i e š a n a s . N e v i s s v i ņ ā r o d a t b a l s i , b e t t o , k a s a t b a l s o j a s , v i ņ š p ā r d z ī v o d z i ļ i , i l g s t o š i , k a u t g a n ā r ē j i n e i z p a u ž s a v a s j ū t a s . L ē n i u z t v e r , d z i ļ i p ā r d z ī v o , d a r b o j a s n o s v ē r t i , i l g s t o š i , n e a t l a i d ī g i , ā t r i n e a p p e m a s , n e s o l ā s , v i e g l i c i t i e m n e u z t i c a s , b i e ž i i e s t i e g k a u t r ī b ā , g r ū t s i r d ī b ā , n o s l ē g t ī b ā .³⁶ P i e t a m v ē l j ā n o r ā d a , k a š ī t e m p e r a m e n t a p o z i t ī v ā s p a z ī m e s i r - j ū t u d z i ļ u m s , s t a b i l i t ā t e , n o t u r ī b a , b e t n e g a t ī v ā s - l i e k a k a u t r ī b a , p ā r m ē r ī g a n o s l ē g t ī b a u n t u m š ā , d r ū m ā p ā r d z ī v o j u m u n o k r ā s a . P ē c v i s a t i k k o t e i k t ā , j ā s a k a , k a S a u l i e š a p a š a t z ī n a i r p a t i e s a , j o v i ņ š t i e š ā m i r t i p i s k s š ī t e m p e r a m e n t a p ā r s t ā v i s . T ā d s v i ņ š i r b ē r m u d i e n ā s , t ā d s v i s ā m ū ž a g ā j u m ā , t ā d s s a v a s d z ī v e s k l u s a j ā s a u l r i e t ā . . .

Tomēr atsevišķās situācijās attieksmē pret dažādām dzīves vērtībām un cilvēkiem, viņš kļūst holeriski ātrsirdīgs, žultīgs. Tas tikai lieku reizi atgādina, ka augšminēto četru temperamentu pamatformas cilvēkos parasti ir sastopamas jauktā veidā, jo katra atsevišķi par

sevi tās nespēj pilnīgi izteikt un sevi ietvert visas konkrētā cilvēka garīgās dzīves īpatnības. Kaut arī temperaments atkarājas no iedzimtām īpašībām, tas var arī zināmos apstākļos mainīties, variēties - atkarībā no ārējiem un iekšējiem apstākļiem, sevišķi no cilvēka gribas un pašdisciplīnas. Tomēr pārdzīvojumu jūtu nokrāsu būtībā ir grūti pārveidot. Spilgti to redzam Saulieša dzīvē, kurā viņš apzinīgi ir cīnījies pret savu skumjo, drūmo, grūtsirdīgo dvēseles noskaņu, kā tas redzams viņa dienas grāmatu ierakstos. Tā piemēram: "Strādāšu! Nost glēvulīgas skumjas!"³⁷.

Ilgstošā cīņa nedod rezultātu, un beidzot rakstnieks atzīst, ka arī ciešanas, grūtsirdība un drūmā vientulība ir viņa dzīves neatņemama sastāvdaļa, negrozāms liktens, bet reizē arī liela bagātība un Dieva svētība. Pat mūža pēdējos gados, kurus apmirdz skaidrā, gaišā ģimenes laime, nezūd melanholiskais pārdzīvojumu noēnojums:

"Kad dipot attek divas mazas kājas,
Kur domās sēdi, kā sev pašam lieks,
Uz reiz tu sajūti: te tavas mājas,
Kur tava dzīve, kur tavs prieks.

Kad pretī ceļas divas mazas rokas
Un apvijas ap kaklu skāviens silts,
No sirds tās izceļ visas saltās moka
Un atkāpjas no tevis naidis un vilts.

Un mazu sirsnīgu kad pukstam jūti
Pret savām krūtīm - kas to izsacīs:
Viss aizmirstās, par ko tev bijis grūti -
Zied zeme tev, mirdz saule debesīs!"³⁸.

Kaut arī viss šais gados tiek uztverts, skatīts citādāk, gaišāk, saulaināk, tomēr dvēselēs dziļumos gruzd senās sāpes, ceļas ēnas, tikai tās vairs nav tik smagas:

" Par tumsu domājot, sirds sevi tomēr smaida -
Tās uznākt var, bet vairs tā nenobaida...." ³⁹.

Tādā iekšēji apgarotā noskaņā, Saulietis tad arī pārvar visas savā mūža pēdējo gadu grūtības: rūpes par nenokārtotajām mantojuma lietām, Izglītības ministrijas kļūdaino rīcību, kā arī biežo, nopietno slimošanu u.c.. Visu to viņš pārvar, iztur, raugās gaiši nākotnē, kaut arī apzinās, ka dvēseles klusā sāpju smeldze nāks viņam vienmēr

līdz kā "klusā ēna" un pavadīs arī vēl uz smiltaini aizejot:

"Izsāpi līdz galam, sirds,
Naidu, mīlestību, ilgas ...
Kad tas būs no tevis šķirts -
Mieru zuzēs kapu smilgas." 40.

Šie Saulieša dzīves momenti nepārprotami liecina, ka iedzimtās jūtu dispozīcijas būtiski nav iespējams radikāli pārveidot, kā arī viņu nokrāsu mainīt. Vēl jo vairāk tāpēc, ka rakstnieka "jūtiģo, atsaucīgo un melanholiski disponētu dvēseli" - "nelabvēlīgi un ļauni" dzīves apstākļi jau kopš bērnu dienām ir viņu liktenīgi ietekmējuši uz visu mūžu. Kādi tad ir šie nelabvēlīgie un ļaunie dzīves apstākļi? To nepārprotami atklāj viņa dienasgrāmatu ieraksti, no kuriem redzam, ka tie ir sekojoši:

a) Aizvadītās bērnu dienas krēslainajā "Sauliešu" rījas kambarī, kur pie skatu uguns nācās redzēt visu dzīves sūro smagumu, klausoties mājas ļaužu dažādos nostāstus, baigu notikumu pārrunās un skumju pilnajās dziesmās, sevišķi par Plāterī ... Tas viss izraisa jau tolaik jūtīgajā bērna dvēselē "tumsas bailes un dziļas skumjas", kas parasti zēnu novel "raudās", iekšējā pārdzīvojuma eksplozijā. 41.

b) Pēc paša rakstnieka domām - ļaunu un liktenīgu iespaidu viņa dvēselē atstājušas galvenokārt dzimtas iekšējās nesaskaņas, kuras - kā sendiem lāsts - sagulušas sirdī un visu mūžu nesamas kā smaga - "skumju" un "rudens lietus" piemirkusi nasta vai purva sieksta.... Par to Saulietis izsakās arī tiešāk, konkrētāk: "Jau no mazotnes esmu redzējis rupju apiešanos, nevaldāmu sirds trakošamu, kura savkārt izraisīja "tumsas bailes un dziļas skumjas", kas mani pavadīs uz visu mūžu ... Trīs dienas atpakaļ atkal tika uzplēsta vecā rēta - viņi atkal strīdējās - ķildojās. Pēc tam man bija rūgti jāraud ... Citi mani sauc par glēvuli, mezdūšīgu. Tagad - kaut vai sirds pušu plīst - sveši man asaru neapsmies..." 42.

c) Agri sāktais dzīves darba cēliens - gamu gaites, mācoties apzinīgi pildīt pienākumu un nest atbildību, pavadot cēlienu pēc cēliena dabas klusumā, vientulībā, pārdomās, nojautās, grāmatu lasīšanā ... Atceroties šo laiku, rakstnieks dienasgrāmatā atzīmē, ka viņam ir bijis arī grūti, daļkārt mākušas "nesaprotamas bailes, dziļas sāpes, pat izmisums." Tādās reizēs - "raudāju, saucu māti ... Dažreiz arī vakaros savā gultīpā baidījos no tumsas, no dziļas vientu-

lības un atstātības izjūtas, dažkārt likās, ka esmu aizmirsts, neievērots, jo māte mani nemīl tā kā citas mātes savus bērnus... man gribējās glaudu... mīlestības... Tad rūgti, rūgti raudāju - līdz krēslas stunda aizmigu... Dažkārt arī dienvidū - vienatnē - kad guļu kaut kur zālē - nezinu kālab man kļūst skumji, ka vai jāraud... Tāpat rudenī, kad kokiem lapas krīt - sirdī iezogas tādas skumjas, it kā mani nupat raktu zemē... Daudz, daudz raudāju bērnībā" ...⁴³

d) Neparasti dziļi ietekmi Saulieša dvēselē atstāj mātes slimība, smagās ciešanas un nāve, kurai pievienojas arī vēl paša saslimšana ar diloni. Pēc mātes bērēm, dzīve kļūst tukša, auksta, vientuļa, ka rodas pat vēlēšanās dusēt blakus mātei vecajā kapsētā... Šo smago pārdzīvoju ietekmē, tad arī rakstnieks tā atklāti un skaidri pasaka:

"Dažkārt man arī izliekas, ka neesmu, tā sakot, radīts priekš šīs pasaules, priekš cietais, aukstais, viltīgais pasaules... Bet mīlestības gan vēl gribētos, svētas, augstas, šķīstas, ja tāda jēl maz vairs ir pasaulē pēc tam, kad mana māmuliņa gāja atdusē...⁴⁴ "Domāju vienmēr par māti... neviena diena nav pagājusi, kad viņu savās sāpēs nepieminu... Lielajā Piektdienā biju pie viņas kapa... Viņas kaps man kļūst par mīļu draugu, pie kura varu nākt un savās sāpēs raudāt, bet akmeņsirži smeļ par šīm asarām un mātes mīlestību.... Aizvien tumšākas sāpes apņēma sirdi... Bet tas nav tikai mātes dēļ - skumu jau arī agrāk bērnībā, tikai tagad skumjas ir tapušas smagākas, spiedīgākas. Jau no mazotnes biju skumīgs - kā šīs sāpes sākušas mani attīstīties, tur garš stāsts, kas saistās ar mūsu ģimenes dzīvi. Bet savas skumjas es māku slēpt..."⁴⁵

e) Smagu, nospiedošu iespaidu atstāj arī dzīve trūcīgā, daudz bērnu ģimenē - nav līdzekļu grāmatām, turpmākai izglītībai... Tāpēc arī Saulietis vēlāk tā skumji un rūgti to izsaka atziņā: "Ai, trūkums - nežēlīgais valgs!"⁴⁶

f) Tāpat arī tautskolotāja gadi Grašu pagasta skolā ir neiedomājami grūti un smagi, pilni tumša naida, neizpratnes, skaudības - kā to jau norādījām biografiskajā apskatā, pie tam vēl pie nesamērīgi niecīgas algas.

g) Pie visa tā pieņēk klāt vēl vilšanās cilvēkos, arī sievietē, kas izraisa dziļus pārdzīvojumus un sāpes, jo sirds neparastās slāpēs

meklē mīlestībā cilvēku - istu, skaidru, tīru, svētu...^{47.}

Nemot vērā iepriekš sacīto, pilnīgi varam saprast, ka nelabvēlīgie dzīves apstākļi noved pie tā, ka jūtīgā un melanholiski dispo-
nētā rakstnieka dvēsele ir vienmēr dzīvē skumju apēnota,
grūtsirdīga, vientulībā aizgājusi...
Zīmīgi to apliecina arī pats Saulietis: "Sirds kļuvusi tik smaga, sma-
ga - kaut varētu to visu izraudāt ... Bet nav vairs asaru... Agrāk va-
rēju raudāt, kaut arī dažkārt nezināju kāpēc
raudu?"

Šai sakarībā tomēr jāsaka, ka jaunākais šeit ir tas, ka minētā
tumšā grūtsirdība dažkārt sagulst tik smagi pār rakstnieka dvēseli, ka
to smacē, moka, nomāc - kā nesaprotama, smaga lēkme, kā baigs lietu-
vāns. To atzīst arī pats rakstnieks Ed. Zvārgulim - "Treimanim rakstītā
vēstulē:

"Lielākā nelaime - es pats to jūtu - ir drūmais,
nospiestais gara stāvoklis, kas ne re-
ti iestājas. Dažreiz liekas, ka būtu tīri labi; pašam savu
galvu pret mūri sadauzīt... Citreiz atkal paliec tīri nespēcīgs un gurd...
jūt dvēsele savos dziļumos pasaules aukstumu un naidu... Nedomā jau mī-
ļais, ka tas vienmēr tā. Nu tad ar dzīvot ilgi nevarētu. Tas ti-
kai tā palaiķa m - varbūt zāļu dēļ." ^{48.}

Protams, šis skumjais, drūmais, grūtsirdīgais rakstnieka dvēse-
les noskaņojums - ietekmē arī viņa daiļradi kā atsevišķos darbos, tā
arī visā kopumā. To vienprātīgi atzīst visi kritiķi un literatūrvēs-
turnieki. Visai zīmīgi te izsakās A. Upīts: "Kā pelēks pa-
vediens visai Saulieša dzejai aužas
cauri klusa skumju jūma. Saulietim ir pa-
krēšļu dzeja, būtībā negrozīga - tāda paša sākumā, tāda pē-
dējā dzejoli." ^{49.}

Meši šīs skumjās noskaņas un tās atklātās izpausmes dēļ darbu
idejiskā izveidojumā - Saulietim ir nācies dažkārt dzirdēt arī asu kri-
tiku un nepelnītus pārmērus. Kaut piemēra pēc te jāatceras E. Virsa,
kas vairākkārt savās recenzijās norāda, ka Saulietis "ne aicī-
not cilvēkus aktīvai dzīves cīņai",
bet "mīksčaulīgai vaidēšanai" un "rakstu-
ra gļēvumā", līdzīgi J. Pūkam, kas lielā mērā esot samai-
tājis mūsu jaunās paaudzes raksturu. ^{50.}

Tas tikai vēl krasi papildina līdzšinējās analīzes, kuras nepāprotami liecina, ka Saulietis ir tiešām savdabīgs melanholiskā temperamenta pārstāvis, kas savu skumjo jūtu nokrāsu saglabājis visu mūžu un to apliecinājis arī savā daiļradē. Pārējās šī temperamenta pazīmes, kas attiecas uz gribas tipiskām reakcijām, piemēram noturība, stabilitāte, ilgstoša, neatlaidīga un nosvērta rīcība - saistās ar cilvēka raksturu. Daudzkārt ir nācies dzirdēt un lasīt, ka Saulietim esot drūms, nosvērts, smags un komplīcēts raksturs.⁵¹ Šajā gadījumā vārds raksturs ir saprasts un lietots plašākā sajēgumā, ar to saprotot cilvēku kā individuālu veselumu ar tā iedzimtām un iegūtām īpašībām. Šeit faktiski būtu jārunā par cilvēka dabu. Ir pasīvas un aktīvas dabas, ir egocentriskas un altruistiskas dabas, ir intelektuālas, emocionālas un volitīvas dabas cilvēki. Būtībā Saulietis ir dziļi emocionālas dabas - noskaņu, sirds cilvēks, kas klausā tikai savai sirdsapziņai, savai sirdij, un ko tā liek un prasa, to arī viņš nešaubīgi, neatlaidīgi, pat stūrgalvīgi cenšas piepildīt pēc burta, un pēc gara, lai sirdī būtu tas, kā tai vajag un vienmēr vajadzēs - iekšējs miers un saskaņa. To, ko sirds ieskatījusi, iemīlējusi, viņa grib arī realizēt, sasniegt, piepildīt. Lai to varētu - ir nepieciešama griba, neatlaidīgs - stiprs raksturs. Ja runājam par raksturu šī vārda īstā un šaurākā nozīmē, tad ar to saprotam cilvēka darbības un izturēšanās veidos tveramās cilvēka gribas būtiskās, patstāvīgās un relatīvi pastāvīgās - ilgstošās īpašības. Sākotnēji tāda rakstura cilvēkam nav, tāds nebija arī rakstniekam. Sākumā ir tikai zināmas volitīvas dotības, dispozīcijas, no kurām vēlāk tiek izveidots, izkaldināts raksturs. Rakstura izaugsmei nosaka iedzimtais psihofiziskais pamats, apkārtne - šī vārda visplašākā nozīmē - un arī pašā cilvēka apzinīga aktivitāte, neatlaidīga pašdarbība. Tā - cilvēks dara darbu, veido savu dzīvi, bet arī darbs un pati dzīve veido cilvēku un viņa raksturu. Tā ir brīnišķīga spēku mijiedarbība - cilvēks dod un ņem, veido un veidojas pats. Šī raksture izveidošanās un attīstība noris spriegumā, darbā, cīņās, grūtību pārvarēšanā, dzīvojot mērķu, ideju un uzdevumu pasaulē, jo pozitīvi tikumiska rakstura būtībā ieaužas garīgo vērtību pasaule, kura pakļauj un virza cilvēka gribu, to nosaka un izveido raksturu kā apzinīga kultūrcilvēka dzīvi regulētāju spēku. Līdz ar to jāsecina, ka raksturs ir cilvēka rīcības

konsekvence, vienveidīga darbības forma, kas kā skelets, kā stabils rāmis satur konkrētā vienībā mūsu garīgos spēkus un dvēseles aktivitātei piešķir īpatnējas formas un virzienu. Tas nozīmē, ka raksturā mēs vērojam cilvēku viņa savdabīgajā gribas dzīvē, tās izpausmes veidos. Cilvēki savā gribas dzīvē ir stipri, cieti, glēvi un nevarīgi, ir noteikti un nenoteikti, izturīgi un neizturīgi u.t.t. Tāpēc arī saka, ka ir rakstura un bezrakstura cilvēki. Tas tomēr vēl nav pats galvenais un svarīgākais. Te jāzina, ka no psiholoģiskā viedokļa raksturs kā cilvēka gribas izpausme var būt stiprs, izturīgs, neatkarīgs, patstāvīgs, konsekvents un tomēr no morāliskā viedokļa nevērtīgs, pat kaitīgs, ja tas vērsts uz negatīvu - ļaunu mērķu piepildījumu. Spilgts piemērs te ir Saulieša darbos pieminētais Getes Mefistofelis, kas vienmēr ir un vienmēr paliek Mefistofelis, vienmēr grib vienu un to pašu un tas vienmēr ir kautkas s ā t a n i s k s, zems, ļauns. Kā pretēju paraugu pats Saulietis dziļā cieņā un mīlestībā min B a r o n a t ē v u⁵², kas visu mūžu neatlaidīgi un pacietīgi vāc dziesmu pēc dziesmas "d a i - n u p ū r ā", lai savā mūža vakarā tās satītu "t a u t a s d z i s - m u k a m o l ā" - Latvju dainu sējumos - mūsu tautas garīgās kultūras krātuvē.

No sacītā redzam, ka raksturs - kā tīri formāla psiholoģiska parādība - kļūst par pozitīvu tikumisku rakstu tikai tad, kad tas iesaistīts augstāko kultūras vērtību realizēšanā, kurā atklājas ne tikai tas, kas ir pats cilvēks, bet arī tas, kas viņš grib būt, un kam viņam ir arī jābūt. Šāda rakstura izaugsmē un veidošanā būtiska nozīme ir cilvēka dzīves un pasaules uzskatam, viņa dziļākai iekšējai pārliecībai, vērtību izmaiņai un ticībai. No dziļas un drošas pārliecības dzimst mērķu skaidrība, bet tā savkārt ir konsekventas darbības pamatnoteikums. Cilvēkam, kurem nav šīs iekšējās pārliecības, nav arī stingra, neatlaidīga rakstura. Tāpēc svarīgi, vērojot cilvēku, redzēt ne tikai to, ko viņš dara, bet arī to - k ā un k ā p ē c dara. Vienīgi šādā plašākā skatā atklājas īstā cilvēka daba un raksturs. Saulieša gribas dzīve, viņa rakstura savdabība skaidri un spilgti atklājas viņa dienas grāmatu ierakstos, korespondencē, literārajos darbos un arī tuvu draugu un paziņu liecībās. Vispirms šeit jāatzīmē, ka pats Saulietis, domājot par savu gribu, darbu, raksturu - sev asi pārmet, atzīdams, ka viņam esot "tāda ne j ē d z ī g a d a b a" - "n e d o m ā t d a u d z", "n e k o c i e š i n e n o l e m t", tāpēc neesot arī dzīvē pānākumu, vienmēr jūtoties kā "n e p r a t ē j s", kam nav "praktiskas

jēgas", darbā neesot patstāvības, izturības, noteiktības lēmumu pieņemšanā un izvešanā. Bez tam viņam esot kautri atturīga, bailīga, pasīva, mazkūšīga, glēva daba, pārāk lēna, gausa smaga, neveikla griba, tāpēc arī pats sevi sauc par "bluķi" vai "piemirkušu siekstu". Šī Saulieša paškritika apliecina, ka viņš ir dziļi sapratis, ka cilvēkam nepietiek ar to vien, ka viņam ir jūtīga, atsaucīga sirds, viņam ir vajadzīga arī stipra griba, tikumisks raksturs. To apzinādamies, rakstnieks gandrīz katrā gadu mijā izlūdzas no Dieva: "Gudru sirdi", "gaišu prātu" un galvenais - "stipru - cietu, nenogurstošu darba gribu, spēku, izturību, centību, patstāvību, pašuzvaru un mīlestību", lai viņš dzīvē nepaliktu "tikai tukšs - pasīvs sapnotājs", bet kļūtu par savu "svētāko sapņu un ilgu" neatlaidīgu piepildītāju, kas, atradis pats sevi, vienmēr paliek pats sev, saviem dzīves mērķiem un uzskatiem uzticīgs.⁵³

Tieši tāpēc - savas dzīves un darbības sākuma posmā - viņš baildās un nervozē par savu patstāvības trūkumu, sevišķi - kārtējot dzejoļus "Meža šalku" izdevumam. Faktiski šīs rūpes ir nevietā; tomēr tās liecina par rakstnieka neparasti stingro paškritiku un atbildības izjūtu. Tikai daudz vēlāk - šo rūpju un nemiera vietā - viņa dvēseli apņem tāds gaišs, silts prieks, pašam redzot, ka viņa dzeja top noteiktāka, patstāvīgāka, īpatnāka, ka to var jau pilnīgi atšķirt no citu rakstnieku un dzejnieku darbiem, pie kam viņu sāk arī a t z ī t , c i e n ī t , m ī l ē t .⁵⁴ Tas tomēr Saulieti nenoved pašapmierinātībā, viņš pastāvīgi sevi urda, suģestē, liek neatlaidīgi strādāt, neļauj sev velti tērēt laiku, ik mirkli liek izmantot - pašam mācīties un mācīt citus, visu redzēt, visam sekot, visu vērtēt, pat nakts stundās lasīt un rakstīt... To visu pat grūti saprast un pareizi novērtēt. Nekad rakstnieka sirdij nav miera, vienmēr mūžīga trauksme, radošs darbs, paškritika, prieks un sāpes par pelnītu un nepelnītu savu darbu kritiku. Vislabāk to ir izpratis un no visas sirds pateicis kādē savā vēstulē E. Zvārgulis: "E s T e v i s a p r o t u , p i l n ī g i s a p r o t u . - C i l v ē k s , k a m t i k j ū t ī g a s i r d s , k ā T e v , n e k a d n e v a r s a v ā i e k š i e n ē b ū t a p m i e r i n ā t s , ī p a š i m ū s u s p a i d u u n v a i d u l a i k o s n ē . K o d a r ī t ? Š a i l i g a i n a v z ā ņ u . T ā d ē ņ p a l i k s i m t ā d i , k ā d i e s a m ! " "Neuztraucies - pasaulē suņu un lupatu ir daudz. Pricējies un pricējies pats arī, jo T u t o p i d a u d z p u s ī g ā k s , p i l n ī g ā k s , m ī l a m ā k s s a v ā d z e j ā " ⁵⁵.

Tieši šī E.Zvārguļa un vēlāk arī T.Zeiferta atzinība, padoms un pamudinājums, vēl vairāk atraisa Saulieša gribas spēku, darba mīlestību un uzticību sāktajam dzīves uzdevumam - rakstniecībai. Šai sakarībā ļoti raksturīga ir T.Zeiferta vēstule, kurā viņš izlūdzas no Saulieša dzejoļus savam "Druvas" almanaham, pateicas par jau saņemto, beidzot vēl tēvišķi pamāca un paskubina: "Cenšaties pa uzsākto ceļu tālāk iet, paliekat allaž sev pašam uzticīgs!"⁵⁶. Tāpat to vēlāk atgādina arī P.Zālīte kādā Saulietim rakstītā vēstulē: "...bieži lasu dzeju, Jūsu darbi mani atspirdzina. Neklausieties uz kritikām, mums nav īstas kritikas. Sekojiet pats savai izjūtai, iedvesmei. Ikvienam jāpaliek pašam sev uzticīgam un jāizkopj sava īpatnība. Prieks redzēt, ka Jūs to cenšaties darīt."⁵⁷.

Šo labo un draudzīgo padomu Saulietis ir pēmis vērā, sevišķi vēl jo vairāk tāpēc, ka tas iekšēji ir saskanējis ar viņa pašbūtību, kas nepārprotami un skaidri izteikta šajā zīmīgajā atziņā: "Es negribu būt ne melns, ne sarkans, es gribu būt es pats!"⁵⁸. Šī viņa gribas savdabīgā pazīme ir iedzimta, jau agri sākusi parādīties bērnu dienās, kā to liecina viņa labākais biogrāfs T.Zeiferts, norādot, ka zēns laiku pa laikam "ieņem galvā pats savas domas un no tām neatlaižas, top stūrgalvīgs, ietiepīgs, kas izsakās sevišķā, smalki izturētā taktikā."⁵⁹. Ne tikai agri tā sāk iezīmēties, bet arī pieņemamas savā spēkā un veidojas rakstura kalumā, tā kompensējot arī tās gribas savdabības, par kurām viņa draugs mācītājs A.Vītols saka tā: "Savos lēmumos Saulietis bija stipri gaus, varētu pat sacīt - tūlīgs. Viņš bija zemnieciski apdomīgs ... ilgi prātoja, nevarēdams izšķirties - ko un kā darīt?"⁶⁰.

Tomēr svarīgākais šeit ir tas, ka pats Saulietis sevi pazīst, zina savu spēku un nespēku, atzīst savas vajības un nevēlamas īpašības. Tāpēc viņš par sevi tā kritiski saka: "Labu gribēt vēl nenozīmē būt labam."⁶¹. Labais netikai jāgrib, bet arī jāmīl un jāapliecina, jāpiepilda dzīvē - darbā, uzticībā. Tā var tikai drosmes pilna, mīlestības apgarota griba, īsts - tikumisks raksturs savā neatlaidībā un tēraudcietajā kalumā, kuru dzīvē nespēj seliekt un salauzt nekas, ne iekšēji, ne ārēji spēki. Tāpēc arī Saulietis apzinīgi un neatlaidīgi kvēldē savu gribu, kaldina raksturu. Šai rūpīgajai pašaudzināšanai ir pozitīvi rezultāti, Saulieša raksturs pamazām pilnveidojas un beigu beigās kļūst par apbrīnojamu, neizsīkstoša spēka avotu un paklausīgu ieroci visās dzīves cīņās un grūtībās. Ņemot to vērā, varam

vienīgi saprast Saulieša grūti izprotamo dzīvi, viņa dvēseles iekšējo spēku un stiprumu, ka viņš savā laikā varēja pārvarēt diloni, visu savas dzīves smagumu un grūtības, paveikt pārcilvēcīgo darbu - dienās strādādam skolā, redakcijā vai sava tēva sētā, vakaros no pulksten desmitiem līdz saules lēktem rakstīdams un lasīdams, apslāpējot sevī visas vilšanās mokas un grūtsirdīgo vientulību, spējot visu pānest, izturēt un lepnā spītā iet savu ceļu līdz galam... Pareizi to ir sapratis un savās vēstulēs pateicis Saulieša draugs A. Kēniņš:

"Es Tevi pazīstu - tavu stūrgalvīgo un neatlaidīgo dabu - kas nespēj iet pret sevi, pret paša izjusto, iegribēto uzskatu... Tev katrā mazākā nesaskaņā ir ievainojošā, nospiedošā, traucējošā... Saprotu arī Tavu labprātīgo aiziešanu no skolas, bet tas tomēr ir grūti - it kā ar zināmu spītības prieku sevi zemē rakdams. Saprotu, ka sāpes ir Tavas ģenialitātes sastāvdaļa, tā Tu esi līdzīga L. Bethovenam (Beethoven); Tavi darbi sniedz Tavu paša zelta sirdi, kuru grauž laikmeta rūsa un paša iedzimtā skumjā sāpju spīte." ^{62.}

Šo pašu A. Kēniņa izprasto un dziļi motivēto gribas spēku un rakstura nesalaužamo, konsekvento spītu, redzam arī paša Saulieša "Meža šalku" dzejolī "Griba":

"Gara virkne moku stundu,
Nepelnītu, nepelnītu - - -
Un es viņas pārdzīvojot,
Smagā grūtsirdībā krītu . . .
Skumjām skarbi pretī karo
Nesalauzta griba mana -
Nāk kā tumša, dobja dima
Tā no tumsā slēptā zvana:
Lai es nāves mokās krītu,
Ejot turp - uz mērķi tālu;
Bet lai ceļa malā neredz
Mani nespēcīgu, bālu!" ^{63.}

Lūk - tā jau ir tā pati pazīstamā Saulieša būtības sastāvdaļa, ka būdams jūtu cilvēks - viņš visu pārdzīvo dziļi un liktenīgi ar melanholisku smeldzi un grūtsirdību, lai caur dzīves cīņām izietu ar lep-

nu spītu, gribā nesalauzts, raksturā ciets, viengabalains, īsts, sevī noslēgts un vientuļš. To atzīst un saprot arī Anna Kēniņa, apsveicot Saulieti un viņa dzīves biedri Mariju kāzu dienā: "Esmu pārliecināta, ka Jūsu vientuļajam un sevī noslēgtajam raksturam mīla cilvēka tuvums sagādās tikamu veidzi un tādā kārtā diwkāršos arī Jūsu telanta auglību." ⁶⁴ Šis vēlējums lielumā un visumā arī piepildās, jo pēc ģimenes nodibināšanas, Saulietim dzīve kļūst gaišāka, saulaināka, bagātāka - viegla kļūst dzīves nastas, klusākas sāpes, viengabalaināks - izlīdzinātāks raksturs, lepņāka spīts, stiprāka griba, raženāks, daudzpusīgāks literārais darbs.

Tā pamazām Saulieša raksturs slīpejas, bagātinājas un izaug kā ozols no zīles - visos negaisos lepns un ciets. Arī pats "Saulietis ieauga savā tautā, zemē, savās tēva mājās - kā liels un pelēks akmens, jo rakstnieks bija tāds viengabalains savā dabā un raksturā. Te slēpās arī viņa lielais spēks un spīts - nostāties pretī dažādiem virzieniem un strāvām un cīnīties par to, ko atzina viņa pašā sirds un prāts." ⁶⁵ Tas dod arī rakstniekam spēku un drosmi atklāti un nesaudzīgi pateikt patiesību katram acīs, vienalga kādiem dzīves uzskatiem vai partijām tas piederētu. Tieši tāpēc Saulietis ir vienīgais no visiem mūsu rakstniekiem un dzejniekiem, kas ir saņēmis visskarbāko nesaudzīgāko kritiku - iznīcinošus, pazemojošus, noliedzošus vārdus, izsmieklus un zaimus. Viņš saukts sava rakstura dēļ par "Stūrgalvi", par "saīgušu mizantropu, nesaticīgu pesimistu ar pārāk jūtīgu sirdi un baltu dvēseli", kas "alkohola skurbumā" meklējis aizmirstību un atvieglinājumu no "neciešamiem nesapratējiem". ⁶⁶

Jau 1943.gadā A.Vītols, kritiķim A.Baumanim rakstītā vēstulē, sūrojas, ka "Latvju Mēnešraksta" redakcija viņa rakstā "Atmiņas par pēdējiem Saulieša mūža gadiem" ir izsvītrojusi tieši tās vietas, kurās viņš - kā tiešs apstākļu pazinējs - ir atspēkojis Z.Mauriņas augšminētos, nepatiesos apgalvojumus. Bet tas jau galu galā lietas būtību un patiesību negroza, neatceļ. Nepārprotami unskaidri to pasaka pats Saulietis dzejolī "Stūrgalvis":

"Jūs varat lišķu slavu šķiest -

Vai puķes manā ceļā sviest -

Mans spēks ies ceļos savējos
Un jūsu gribai nesekos!
Jūs varat slepeni man dzelt
Vai visu priekšā nīst un pelt -
Kur jāiet man, tur iešu es:-
Pats likums sev uz pasaules.
Ne jūsu atziņa, ne sods
Man teiks, kur mana mūža gods -
Tas nezudīs, kad maldījies,
Tas mans un līdz man smiltīs ies!"^{67.}

Šo drošo lepmumu, rakstura spēku, pacietību un izturību keldinājis ne tikai pats rakstnieks neatlaidīgā darbā un dzīves cīņās, to viņam devusi arī dzimtā zeme kā māte savam bērnam. To dziļi rakstnieks nojauž Somijas apmeklējumā: Ziemeļu klinšu zemes bērniem ir "cieta neatlaidība, klinšu vara..." - to dod viņu dzimtā zeme, bet mūsu zeme - ko tā dod saviem bērniem? "Šo klinšu spēku tu nedod... Tev smiltis ir baltas, pacietīgas smiltis... un smilšu panesību un pacietību tu dodī saviem bērniem. Lai iemin viņā smagas pēdas - tās ar laiku izlīdzinās... Smilšu pacietību, ne klinšu varu!"^{63.}

Varbūt, ka tieši šīs augšminētās latviešu rakstura pazīmes ir arī ļoti tipiskas paša rakstnieka gribas dzīvei un viņa raksturam: pacietība, panesība, izturība.

Kopslēdzienā vēl gribas teikt, ka mazā Urdava caur Sauliešu māju pļavām, norām un mežiem tecēdama - ietek Kūjupē, tā savkārt Aiviekstē, bet Aiviekste kopējos vilņus aiznes un atdod Daugavai ... Bet Daugavas straume, gadu simteņus plūsdama, ir klintīs pamazām izgrauzusi savu gultni, veidojusi savus krastus, kuros nes savu spēku, skaistumu un sapņus ... Un jo tālāk tā plūst, jo kļūst dziļāka, plašāka, spēka pilnāka, bet reizē arī klusāka ...

Tā dienu dienā, gadu gadā - apzinīgā, godīgā, smagā darbā un nepārtrauktās dzīves cīņās arī pats Saulietis ir izveidojis noteiktu, tikumisku raksturu kā savas dzīves krastus, kuros uz tālu un svētu mērķi plūst viņa "radošā gribas spēku plūsma", kā neizsīkstoša - saules, tumsu ēnu un dziļu skumju apgarota straume.^{69.} Līdz ar to Saulieša raksturs ir kā dziļi un klinšaini dzīves krasti, kuros nepārtraukti plūst viņa gribas spēka dunošā straume.

I r v a j a d z ī g i š i e k r a s t i, tie ir pat nepieciešami, lai spēku strume neizklieštos, neiznīktu, nekļūtu nevarīga ceļa šķēršļu pārvarēšanā un mērķa sasniegšanā.

I r v a j a d z ī g i š i e k r a s t i, lai cilvēks dzīvē varētu pastāvēt, lai viņš nedrebātu un nebailotos, lai viņš nepazemotos, nesaudētu pats sevi, savu lepnumu un godu, savu cilvēcisko cieņu un vērtību visās dzīves nedienās, pat tumšākajā postā un nelaimē, dzīves atstātībā un mokās.

I r v a j a d z ī g i š i e k r a s t i, lai pati dzīve nepagaistu velta un tukša, kā velti un tukši ir vēja ziedi un nelaikā kaltušas vārpas . . . lai dzīve nenogrintu "rāvainajos parva akačos", laimā nepakristu un nepaliktu "dublainajos ceļos" un "tirgus burmā" - "ar savainotu, netīru un apsmietu dvēseli" . . .

I r v a j a d z ī g i š i e k r a s t i, lai dzīvē nepietrūktu spēka un gribas atkal celties, meklēt dzidri tīro dzīvības un gara svētavotu, kurā nomazgāt dubļus un savu kaunu, kurā pasmelt malku savai skaidrībai un spēkam, lai tad atkal atrastu drošo un saulaino cilvēcības ceļu, lai tad tajā nešaubīgi ietu pats līdz galam un aicinātu arī citus līdz - draugus un nedraugus - visus, visus . . .

Šo patiesību Saulietis ir atzinis, dziļi to pārdomājis un savā dzīvē apliecinājis. Līku līkām viņš to bagāti ir novērojis un pieredzjis arī cilvēku likteņos un gaitās, tāpēc viņš nešaubīgi saka, ka bezgribas un besrakstura cilvēku dzīve ir "kā besstrepģu" - nestabila, nedroša,⁷⁰ tā ir kā strume bez noteiktiem, dziļiem un klinšainiem krastiem . . .

Šie krasti - kā cilvēka tikumiskais raksturs - ir nepieciešami un vajadzīgi, to arī šodien mums visiem atgādina Saulieša dzīve un viss viņa mūža darbs.

2. P e r s o n ī b a.

Meklējot savu pašbūtību, Saulietis tajā atrod kā vērtīgo, tā arī nevērtīgo, kā spēku - tā nespēku, kā pagātnes svētību, tā viņas lāstu... Tas usdod mīklas, liek tās minēt un sirdī jaust:

"Kā jūrmalas smiltis sausas

No rokas tek tekamo,

Tā dienas, kaut šķietas gausas,

Dievs zina, kur aizīgo.

Un velti ir saturēt viņas -

To mazāk un mazāk tiek;

No visa mūka ne minas -

To smiltis tev noprast liek . . .

Un - sirdij Dievs žēlīgs esi! -

Pats smilšu grauds tu vien:

No kurienes? Kur pu? Ko nesi?

Kam tu no rokas skrien?

Bet jūra ar mūķības spēku

Pie sevis saucin sauc:

Nāc nomazgā savu grēku,

Tu nabaga smilšu grauds!" 71.

Tas savā dziļākā būtībā ir jautājums par to, kas ir cilvēks, kas mūsu dzīve, kāda tās vērtība un jēga. Lai varētu rast atbildi uz šo dzīves un pasaules uzskata centrālo jautājumu, mums objektīvi un vispusīgi jāpazīst pats cilvēks - šī daudzšķautņainā, vissarežģītākā būtne, kurā brīnišķīgā veidā - kā organiskā, nedalāmā veselumā - ir saaudzies sintētiskā vienībā esamības pamatelementi: matērija - dzīvība - gara. Tāpēc cilvēks ne tik vien dzīvo, bet arī apzinās un rada. Tāpat sarežģīta un daudzslāņaina ir arī tā vide, kurā cilvēks dzīvo, jo tajā ietveras organiskā un neorganiskā daba, sociālā kopība, kultūras vērtību daudzveidība - zinātnes patiesība, mākslas daiļums, tikuma labums, ticības svētums . . . Vide cilvēku ietekmē un audzina, veido un rada, pacel, apgaro un svētī; bet arī cilvēks to savkārt padziļina, dara bagātāku, pilnīgāku, ienesot tajā jaunas vērtību formas un saturu. Šajā savdabīgajā mijiedarbībā visos laikos cilvēki un tautas ir ilgojušies un centušies radīt tādu dzīvi, kas apmierinātu dziļākās dzīvības un gara prasības. Tāpēc apzinīgi vai neapzinīgi ir meklētas atziņas, kas palīdzētu rast ceļu uz šo dzīvi, kas savā neatkārtojamā vienreizībā būtu pilnvērtīga, viengabalaina, dziļas cilvēcības un mīlestības apgarota, paliekama, neizdoša, skaista un arī laimīga, kurā cilvēks izkoptu visas savas vitālās un garīgās dotības, atraisītu tās un lietā liktu, kļūstot ne tikai par nākotnes arklu un sētuvi, bet arī pats dzīvotu, savu dzīvi piepildītu un attaisnotu. Izejpunkts uz šo dzīves pilnvērtību ir pats cilvēks, kā individuāla, iekšēji bagāta, potenciēta būte. Tāpēc mēs nedrīkstam cilvēku uzskatīt tikai kā miesu

vien, kā bioloģisku dzīvības nesēju un sociālās kopas locakli, noliedzot dvēseli un garu. Tā paša iemesla dēļ mēs nepiekrītam arī uzskatam, kas garu paceļ mūžīgā vērtības augstumā, negatīvi vērtējot - pat noliedzot - bioloģisko dzīvību un tās vērtību cilvēka dzīvē. Mūsu skatam ir jābūt sintētiskam, kas cilvēkā redz būtī, kurā Radītājs ir devis pats pēc sava mūžīgā prāta un gribas matērijas - dzīvības un gara sintezi, kura mums šķiet nesaprotama, pat pretrunīga. Cilvēks savā dziļākajā būtībā ir irracionāls, jeb kā Saulietis saka - "liels brīnums, grūti atminama mīkla."

Kā bioloģiska būte viņš ir pacēlies visaugstāk savā attīstībā un kā Gara nesējs un apliecinātājs viņš ir vistuvāk Dievam, bet viņš var kļūt arī zems un netīrs kā tārps, indīgs kā čūska un plēsīgāks par jebkuru asins kāro zvēru pasaulē. Cilvēks ir pagātnes spēka un nespēka, pagātnes goda un negoda, pagātnes svētības un lāsta mantinieks... Neskaitāmas no senču audzēm nantotas tieksmes un spējas dus jau bērna dvēselē kā dziļā apburtā miegā. Dzīve tās modina, tāpat kā pavasarī saule atmodina visas saknes un pampurus, liekot augt un ziedēt, nobriest un augļus nest... Atmosfā cilvēkā labais un ļaunais, līdz ar to sākas apzināta cīņa pašā cilvēkā starp labo un ļauno, starp gaišo un tumšo. Kāmrī šī tikumiskā cīņa nav uzvarēta, cilvēks sagādā sāpes pats sev un citiem, dara ļaunumu un postu, iet kā maldīdamies pa dziļā naktī, bez gaiša prieka, bez dvēseles laimes, līdz pakrīt kaut kur dzīves dubļos:

"Pa svešām vietām viens un dziļā tumsībā
Iet, ceļa nezinādams, cilvēks mūžam tā." 72.

Saulietis atzīst un nešaubīgi zina, ka šīs cīņas ir katram sevi jāiscīna, jāusvar sevi un dzīvē ļaunais, nevērtīgais, jāatmodina visas labās potences, jāizkopj un jāizdaiļo, harmoniski jāapvieno, jāliek lietā un jāiet pretī pilnībai kā cilvēciskās dzīves un visas esamības mērķim. Cilvēks nav vēl pilnvērtīgs, viņš ir tikai ceļā, grūtā ceļā uz šo mērķi: "Cilvēks vēl nekad nav pati pilnība, bet viņam jātop jo dienas labākam, garīgi bagātākam." 73. Jākļūst iekšēji bagātam un pilnīgam - Dieva un cilvēku mīlestībā, līdzsrietībā, daiļuma tieksmēs, skaidrības un patiesības ilgās, goda un tikuma cēlumā, uzticībā, dziļā pārliecībā un ticībā, pašizliedzībā, siedošanās priekā, vārdu sākot - **I s t ā c i l v ē c i b ā**. 74.

Tas būtībā ir kristīgā cilvēka tikumiskās dzīves mērķis, kas pa-

matojas kā Kristus mācībā⁷⁵, tā arī mūsu tautas gara mantu tikumiskajās atziņās.⁷⁶ Teiksim vēl skaidrāk - tas pamatojas pašā RADĪTĀJĀ mūžīgajā gribā un nolikumā, lai visa esamība un pats cilvēks soli soli pa atstātības kāpām paceltos aizvien augstāk un augstāk - pretī pilnībai. Tāpēc arī mums visiem apzinīgi jāpakļaujas šim iekšējās pārveidības, tapšanas, izaugsmes likumam un spēkam, kas mūs caļ uz pilnību. Mums nepārtraukti jāaug, jātop, jāizkaldina savs raksturs, no personas jākļūst par personību. Personība - kā cilvēka pilnvērtība ir viņa atstātības gala mērķis, kurā vairs nav atsevišķu dvēseles funkciju jautājums kā pie temperamenta un rakstura, bet gan jautājums par to kā visas funkcijas sadarbojas, kāda ir cilvēka personīgā vienība, viņa kopstruktūra.

Kas ir pilnvērtība, kas ir cilvēka personība? To grūti definēt, jo personības jēdziens sevī ietver ļoti plašu un dziļu saturu. Šādus jēdzienus parasti definē aprakstoši, uzrādot pārbaudītas, pamatotas un pietiekamas pazīmes, kas raksturo šo jēdzienu. Tāpēc šeit uzrādām galvenās personības pazīmes:

- 1) Personība ir tur, kur ir pašapziņa.
- 2) Personība ir tur, kur ir individualitāte.
- 3) Personība ir tur, kur ir identitāte.
- 4) Personība ir tur, kur ir viengabalainība.
- 5) Personība ir tur, kur ir iekšējā brīvības-spēja noteikt sevi pašu.
- 6) Personība ir tur, kur ir aktivitāte - jaunas rades darbs, spēja ienest savā un citu dzīvē ko jaunu - nobijušu, jaunas formas un jaunu saturu.
- 7) Personība ir tur, kur augšminētajās personības pazīnēs kā formās ietveras saturs - labā griba un mīlestība.
- 8) Personība ir tur, kur ir nepārtraukts kontakts ar ideālo un jūtības sfēru.
- 9) Personība ir tur, kur cilvēks nepārstāj augt, kur viņš patstāvīgi un klusī pilnveidojas.
- 10) Personība ir tur, kur ir dzīves un pasaules uzskaits.⁷⁷

Kad esam isvirzījuši personības raksturīgākās iezīmes, atcerēsi-

mies, ka Saulietis pats izvirza pilvērtību kā cilvēka attīstības gala mērķi, kurā kā harmoniski izveidotā personībā iekļaujas izkoptas jūtas, griba un prāts, līdz ar intuīciju un visām izveidotajām potenciēm un dotībām.⁷⁸ Tāpat pēc viņa pārlicības - personības kopumā ietveras arī miesas un gara saskanīga vienība, lai cilvēks nebūtu sašķelts, sadalīts - ne savā spēkā, ne dzīves ceļā, ne mūža cīņās.⁷⁹ Bez tam vēl Saulietis kā rakstnieks un dzejnieks dziļā nopietnībā atzīst, ka "D z e j a n a v šķ i r a m a n o r a d o š a s p e r s o n ī b a s u n v ī p a s d z ī v e s . . . D z e j n i e k a m j ā r a d a n e t i k a i s a v i m ā k s l a s d a r b i, b e t a r ī s a v a d z ī v e".⁸⁰ Dzejnieka dzīvei, viņa vārdiem un darbiem jābūt saskanīgiem, harmoniski vienotiem, patiesiem, tad arī viņš pats būs neviltots un īsts:

"Lai esi mīlēts tu vai nīsts,

Vai zems vai augsts, bet e s i ī s t s !"⁸¹

Ne tikai dzejniekam vien, visiem cilvēkiem ir jāklūst reliģiski - ētiskām personībām - pilnvērtīgiem - īstiem cilvēkiem:

"Dievs - svētī, mūs jauno pasauli,

Lai isaug mums tik ī s t i c i l v ē k i !"⁸²

Šī pilnvērtības doma un atzīņa sakņojas pašā Saulieša dvēseles dziļumos, līdz ar nešaubīgu izjūtu, ka viņa dzīves uzdevums un sūtība ir audzināt jaunatni un visu mūsu tautu, rādot skaisto, bet grūto cilvēcības un pilnības ceļu. Tāpēc viņš nesaudzīgi, atklāti un asi vēršas pret visu un visiem, kas kavē un apzināti traucē šo attīstības procesu. To viņš dara ar savu liriku, prozu, dramatiskiem sacerējumiem, esējām, recenzijām, publicistikā, korespondenci, priekšlasījumiem, ar visu savu iekšēji saskanīgo personību un dzīvi.

Betīšai varētu audzināt, pašam ir nepārtraukti jāaug, jāpilnveidojas. To apzinās arī Saulietis, un tāpēc ļoti rūpīgi kopj un attīsta savas individuālās dotības, savas spējas, savu talantu, skaidrojot sirdi, kvēldējot griba, asinot prātu, krājot zināšanas, dzīves pieredzi, morālisko spēku, daļuma veldzi un ticības svētumu... Kā nenogurstoša darba bite viņš visu to sakrāj savā dvēselē un atklāj savos literāros darbos un paritāniski apliecina pats savā dzīvē. Tāpēc viņa dzīvē - vārdi un darbi ir vienoti un nešķirami. K a s v ī p š i r s a -

vā būtībā kā cilvēks un rakstnieks, tas viņš ir vienmēr, visur un viss. Viņš ir savdabīga, individuāli vienreizēja, neatkārtojama, viengabalaina un pati sev uzticīga personība, kuru raksturo skaidra pašapziņa, no kura savkārt izaug atbildības apziņa, savu uzskatu, sava ceļa un arī savas vērtības izjūta.⁸³ Kā jau iepriekš redzējām, Saulietis ir patstāvīgs, neatkarīgs, iekšēji brīvs. Viņš dara tikai to, ko liek viņa paša sirds, kā to redzējām jau viņa ļoti raksturīgajā dzejolī "Sturgalvis" un arī dzejolī "Pretrunās":

" Es esmu brīvs,
Kas mani sies?
Kurp pats es gribu
Ceļš man ies!"⁸⁴

Šī iekšēji brīvā, lepnā, vientuļā un akumju apgarotā personība ir ļoti darbīga, uz visu jūtīgi atsaucīga, radoša, bagāta, bagātinādama ne tikai atsevišķu cilvēku, bet arī visas mūsu tautas kultūras vērtību krātuves, tām atstādama sava mūža darba neizdošo daļu -- būtiskās un formālās pašvērtības.

Tomēr jābūtu, ka līdz šim Saulieša personībā nepārprotami redzamās iezīmes: pašapziņa, individualitāte, identitāte, viengabalainība, iekšējā brīvība, aktivitāte un radoš^{dois} ir uzskatāmas tikai kā personības ārējās, formālās pazīmes, kurās kā formās, kā nāļa krūzē var iesmelties dažāds saturs - avota ūdens, bērza sulas, Jāņu alus ... Isti reliģiski šķietamas personības augšminētajās formās ietveras l a b ā g r i b a u n m ī l e s t ī b a. Bet vai tas tā ir arī Saulieša personībā?

Atbildi uz šo jautājumu mums zināmā mērā ^{pat} Cesvaines mācītāja A. Vitola atziņas par Saulieša mūža pēdējiem gadiem, kurās viņš atceras kādu svešautieti, kas vērojot skulptora B. Dzēna veidoto Saulieša krūšu tēlu⁸⁵, savā laikā bija teicis - " tur varot redzēt vīru, kas tikpat nelokāms, kā visa viņa tauta." Šo izteicienu Saulietis bieži pievērš, ja, jo tajā minēto pagodinājumu viņš uzskatīja par domātu mūsu tautai, sevi redzot tikai tipisku tautas reprezentantu. A. Vitols atzīst, ka ar šo atzinumu Saulieša dabe esot p a r e i s i a t m i n ē t a, jo viņš tiešām bija nelokāms savos uzskatos, dzīvē un darbā, bet v a r b ū t v ē l p a r e i s ā k l i d z a r A. K ņ ē n i p u m š o S a u l i e t i r a k s t u r o s i m, j a t e i k s i m, k a

viņš dzīji mīlēja un dzīji nīda.^{36.}
Līdzīgās domās ir arī Z.Mauriņa savā apcerē par "Nokvēpušo līdumnieku"^{37.}
un arī P.Šrēvānis savās īsajās piezīmēs par Saulieti.^{38.} Tā būtībā ir
paša Saulieša personības savdabība, ka viņš - varbūt viskrasāk kā ne-
vienā citā mūsu rakstniekā - ir vērojama šo pirmatnēji dziļo, reizē
arī pretējo jūtu sintēze:

" Mīļaina ir mana mīlestība;
Katru nīstu arī ko mīlu . . .
Manu naidu ievēroja,
Mīlestības nepazīna -
Un kā svešnieku no durvīm
Mani beigās projām dzina ...^{39.}

Tāda nu reiz ir Saulieša sirds savā "maiguma un skarbuma apvie-
nojumā", mīlestības un naida piesātināta. Cilvēkos un dzīvē viņš mī-
lēja patieso, skaisto, labo, svēto, tai pat laikā nīstot pretējo, sā-
taniski zemo, ļauno ... Tāpēc viņš visu dzīvē un cilvēkos rūpīgi no-
vēro, godīgi vērtē un sver, tad atklāti to pasaka un tiesā... Un jo
dziļāk viņš ko mīl, jo skarbāk to tiesā un nīst... Saulietis mīl sa-
vu tautu, mīl viņu bezgalīgi dziļi un svēti, kā reti kāds cits, un
tieši tāpēc viņam pašam ir jo sāpīgāk redzēt un atklāt mūsu tautas
kļūdas, vājības un nepilnības. Bet nekur viņš tās neatstāj neredzē-
tas, nesodītas, nekritizētas ... Visu, ko Saulietis mīl - to viņš
tiesā un nīst, lai to iekšēji atjaunotu, skaidrotu un rādītu īsto ce-
ļu - cilvēcības un pilnības ceļu. No tā varam arī dziļāk saprast pa-
ša rakstnieka iepriekš minētajā dzejolī teiktos vārdus, ka viņa nai-
da cilvēki redz un jūt, bet mīlestību nepazīst, tāpēc kā nevēlamu
svešnieku viņu projām dzen - neatīst - noliedz. Arī oficiālā kriti-
ka visu laiku viņu dēvē un sauc par k o n s e r v a t ī v u u n
r e a k c i o n ā r u, kaut arī Saulietis neko tā neieredz un ne-
ienīst kā tieši s o c i ā l o n e t a i s n ī b u - bagātos, ne-
godīgos iznīcījus, apspiedījus, slāistus, neliešus, blēšus, krāpnie-
kus un izslaidīgos, baudkāros uzdzīvoņus - vienalga vai tie būtu
pilsētā vai laukos, vai tie piederētu vienai vai otrai partijai, tā-
dam vai citādam dzīvē uzskatam. Tāpēc viņam kalps tuvāks par sain-
nieku, nabagais par bagāto, pilsētas izbadušais bērns par pār-
tikušo lielpilsētas mietpilsoni, kuram pat suns un kaķis tuvāks par
cilvēku... Tajā pat laikā - bez kādas šķirošanas - viņa sirds mīle-

tībā pievēršas visiem sirdsekaidrajiem, nelaines vajātiem un piemoklēt-
tiem, pazemotajiem un cietējiem un bērniem, dzīves putenī, salā, nak-
tī un ļaunuma varā pamestiem... Saulietis šos cilvēkus mīl dziļi un
svēti, patiesās spēās un līdzjūtībā... Šais abi pretējos novados tad
arī ietveras visi Saulieša tēlotie cilvēki, kurus viņš mīl uz arī
nīst. Bagāta un raksturīga ir Saulieša literāro tēlu pasaule. Tāpēc
bagāts, emocionāls, smalki niansēts ir arī šo darbu stils un valoda,
kura ir rāma, maiga, silta - kad runā par labajiem cilvēkiem, drūma -
tumša - spēcīga - kad stāsta par kaislību un ļaunuma nomāktiem, turpre-
tī sarkastiski asa, žultaini rūgta, dzēlīga un nesaudzīga - kad jāat-
tēlo laikmetiskās parādības nevēlamās dzīves un cilvēku īpašības...

Kā redzam - visur tas pats - skarbuma un maiguma apvienojums, kā
Saulieša darbu idejiskā saturā, tā formā, tā arī viņā pašā un viņa
attiecībās pret cilvēkiem un dzīvi. Šķiet - nav iemesla apšaubīt P.Ēr-
mana un J.Vesēļa atzinumu, ka Saulietis ir viens no vislatviskākajiem
mūsu tautas dzejniekiem un rakstniekiem, un ka arī neviens cits tik
labi nav notēlojis latviešu cilvēka savrupības un vientuļības tieks-
mes, rakstura cietību, lepumu un sirds maigo jūtību. Saulieša tēlo-
tie cilvēki ir tikai ārēji kā no dzelzs un akmens, skarbi un pārlie-
cīgu tuvību atvairoši, bet iekšēji tie ir dziļi jūtīgi un maigi...
Tāda vairumā ir latviešu daba... Un ja viņš arī tēlo veco latviešu
lauku sētu, tad tā strodas kaut kur maļa malā, ezera vai upes ielokā
- šaleošu koku klusumā - ar to gribēdams raksturot mūsu tautas savda-
bību.^{90.}

Šī raksturīgā Saulieša īpatnība būs redzama vēl krasāk turpmā-
kajās viņa darbu analīzēs. Bet jau tagad līdz ar pašu Saulieti varam
teikt, ka viss viņa mūža darbs un mūža "Dziesma nāk no mīlestības
un no tumšā naida", un ka viņš ir pat noguris vienmēr domājot - k o
n ī l ē t, u n k o n ī s t.^{91.} Tas viņam ir vajadzīgs tāpēc,
lai dzīvē neaizdotos, lai savās attiecībās vienmēr paliktu paties un
godīgs. Šo savdabīgo naida un mīlestības vienību un tās nepieciešamī-
bu, Saulietis vēl izsaka arī dzejotī

Viena alga

"Ar naidu un ar mīlestību
Jel neskopojies, mīlais draugs:
Ar visu spēku ļaunu nīsti
Un mīlo visu, kas ir jauks.
Ja nīstamc tu nenīdēsi,
Ar mīlestību skoposies, -
Ar visu savu bagātību
Kā nabags smiltis apgulsies." ^{92.}

Ēo pašu Saulieša personības pazīmi spilgti izceļ arī Elms savā rakstē par A.Saulieti, atcerēdamies kādu viņa referātu Cesvaines Ģimnazijā, kurā bieži atskanējuši sirmā rakstnieka izsaucieni: "P a r m a s I g n u m a !" Šis Igrums ir Saulieša "svētās dusmas" par mūsdienu cilvēka ļaunumu un mazvērtību, neciešot tajā nekādu piemaisījumu, neļetuma, netīrību, piesārņojumu. Šai gaišajam Saulieša dvēscles spogulī nekatrs vēlējās sevi redzēt, un tāpēc viņš kļuva aizvien vientuļāks savā dzīvē.^{93.}

Tā pati doma - a s i u n s k a i d r i a t š ķ i r t v ē r t ī g o n o n e v ē r t ī g ā, to, ko mīlēt, ko atnest un ienīst - prasāma arī no daudzu pretējo virziena literāro darbu kritikas - saka Saulietis, lai nerastos nekādi pārpratumi, lai lasītājs skaidri noprastu, kurā pusē ir kritiķis un kurā pusē ir arī viņam jānostājas.^{94.} To pašu prasa Saulietis arī no savu darbu varoņiem, arī viņiem asi un skaidri jāatšķir labais no ļaunā, vērtīgais no nevērtīgā. Tāpēc ļoti bieži Saulieša literārie tāli ir stipri radniecīgi un līdzīgi pašam autorem, tādējādi kļūdami par viņa iajūtu, domu un ideju izteicējiem, līdzīgi mūsdienu moderno eksistencialistu literāro darbu varoņiem.

Šai sakarībā jāmin Andrievs Lazda un Jēkabs Dzilna. Pirmais katram pasaka patiesību acīs un rāda īsto ceļu, bet otrais - pagasta vecākajam, kas viņu grib ievilkt negodīgos darījumos, pasaka skaidri un atklāti, ka viņš ir n e l i e t i s u n z a g l i s. Jaunā pagasta nama atklāšanas svinībās viņš droši un nepārprotami izsaka novēlējumu, lai šis nams būtu droša vieta vīra goda prātam, patiesībai un taisnībai - vēl vairāk, lai gars te justos kā mājās, un lai no viņa gaismas kā no saules - atkāptos tamsa, mūdi un negodīgi varas vīri, kas neredz bāriņu un grūtdieņu bēdas... Sirds viņam saka, ka viņš ir darījis pareizi, ne lai pot dzīves reālpolitikā, bet iet godīgi un taisni ar skaidru sirdi... Kara gados pieradis turēt ieroci gatavībā pret ienaidnieku, viņš to darīs arī tagad, paliks uzticīgs savam cilvēka pienākumam līdz galam.^{95.}

Pēc visa šī domu kompleksa analīzes, varam nešaubīgi secināt, ka arī Saulieša personības iekšējais saturs ir m ī l e s t ī b a u n l a b ā g r i b a. T i e š i l a b ā g r i b a, - k a s v i e n m ē r g r i b t i k a i l a b u, a r ī n ī s t o t. Tā ir Saulieša personības savdabība, viņa neatkārtojamā un liktenīgā

vienreizība. Iesketoties vēl arī pārējos šīs personības aspektos, redzam, ka Saulietis nepārtraukti atrodas ciešā sakarā ar mūžīgajiem dzīvības un gara svētavotiem, kuros atjaunojas un slaidrojas viņa radošā, vientuļā un skumjā dvēsele, kurā kaist mīlestība un naidis. Šis kontakts visā viņa dzīvē ir nepārtraukts: jau no bērnu dienām, atrodams un augdams seva novada skaistās dabas ietekmē, mīļu, darbīgu, ticīgu tautas tradīciju un gara bagātu cilvēku svētībā - vecajā sētūvu sētā - viņš apzināti un neapzināti sev papēma to, kas atbilst viņa būtībai, kas tajā atmodina snaudošās potences un dotības. Apzinoties, ka tām ir arī turpmāk jāaug, jāattīstās, jāklūst pilnīgam un saskaņotai apvienotām personības kopumā, Saulietis visu savu mūžu paliek ciešā sakarā ar dzimtenes dabu, sevi un tēva sētū. Dabas tuvums viņam pirmsatnējs un tiešs, daba ir tuva un mīļa - kā istā māte. Pilsēta šķiet kā skaista, jauna bēnīte..., kas smaidot "lej indi dzīvības avotos"... Kad sirdij ir grūti un smagi - savu atjaunotnes spēku tā gūst dabā - egļu silā, baltā bērzu birzstālā, Ūrdavas krastā pie vecā, pelēkā laukakmeņa, uz kura gamu gaitās ejot - sēdēja un lasīja, atrodot arī grāmatā daļu spēka avotu. Droši varam teikt, ka neviens no mūsu dzejniekiem un rakstniekiem nav tik sirdsīgi un skaisti aprakstījis mūsu dzimtenes piesnigušās ziemas balto skaistumu, rudens drūmo veļu laiku, šalcošās egles, mežu klusumu un mieru, savus "brāļus" un mīļkos draugus - baltos bērzus un balto Sauli, sevišķi rudens cēlienā ... Daba Saulietim ir kā otrā māte, kuru viņš neviltoji mīl, un kura viņu iekšēji atjauno, dara stipru un raisa arī sirds dziļākās ilgas un skaistākos sapņus... Daba atbalsta, daba palīdz cilvēka iekšējās atjaunotnes un pilnveidošanās norisēs. Dzijas domas, gaiši sapņi dzimst debas klusumā, vistumšākās mokas, visgaišākais prieks pārdzīvojami tikai kopā un vienībā ar dabu...

Zināta te ir situācija Saulietim dzīvē tajā dienā, kad Marija viņam pateica, ka Rainis ir miris - Saulietis mirkli palicis kā pārakneps, tad vārda neteicis - gar Ūrdavas krastiem aizgāja uz mežu norāp... Te vēl jāaisrāda, ka viņš nekad neaizgāja no mājām, mīļu vārdu nepateicis savam mīļā draugam. Bet šoreiz aizgāja, ar dziļām sāpēm, ar liktenīgajām dzīvības un nāves domām savā dvēselē, aizgāja dabas klusumā, kā pravietis tukšneša vientuļībā.... Tāpat to Saulietis dara arī savas dzīves visgaišākajos, iekšējās pārtapšanas un atjaunotnes brīžos:

"Pie tevis atkal griežos,
Tu draugs man mežmalā,
un atkal klāt tev spiežos,
Kā citā vasarā.
Ak, rētaino man glāstīt
Tev nizu nesas sirds
Un stāstīt tev un stāstīt,
Ka man nu saule mirds.
Man mirds nu saule silta,
Man mīlēt nu, ne nīst;
Sirds vaiņota un vilta
No viņa laimes dzīst.
Un grimst tās dienas tēli,
Kā nakts kad bij man gara,
Un jaunās lapās, brāli,
Tev ar nāk pavasars!" 96.

Pie sava "balta brāļa un drauga" nāk Saulietis vai nu "Baltās birstalas", vai "Baltā ceļa malā, kur "balta Saule" zelta pirkstiem raksta "lielajā Dieva grāmatā", kur viņa kā māte silti glāsta "balto puķi" nokvēpušā līdumnieka skuju būdas aizvējā... Un beigu beigās rakstnieka un dzejnieka skumjā sirds nāk pilnīgi šā "baltā skaistuma" un "baltās skaidrības" varā, kura liek viņam uz visiem laikiem saprast, ka šai vienā vienīgā vārdā " b a l t s " - ir viss d a i ļ a i s, l a b a i s un a r ī s v ē t a i s s a v i e n o t s, k ā k a u t k a s n e d a l ā m s un m ū ž ī g s. Tā šis vārds lietots un saprasts mūsu tautas gara mantās, Poruka, Blaumana un arī Raiņa darbos. Arī pats Saulietis ilgojas ieiet šajā baltajā skaistuma, tikuma un svētuma lielajā apskaidrībā, atbrīvoties no kvēpiem un sūrā rūgtuma, pēc sviedrotā darba cēliena, lai arī viņam nāktu svētvakars ar baltām drānām, skaidrību un mieru ... Un tad -

"Sirds gudra kļūs un laimīga un klusa
Un svētvakars, un baltās drānās dusa."

Saulietis jauž un skaidri zina, ka šī baltā liktens stunda ir arī viņam reiss dota, kaut arī dzīves novakarē. Viņš visu mūžu dziļās sāpēs un alkās ir meklējis s i e v i e t ē c i l v ē k u - s k a i d r u, t ī r u, m ī ļ u un b a l t u d v ē s e l i ...

Ir meklējis šo dārgumu, ir maldījies un rūgti vīlies, un nu beidzot mīļa vakarā kā Dante ir atradis savu Beatriči.⁹⁷ Atradis cilvēku, kas atbilst viņa sirdī izauklētam ilgu tēlam, kura sirds mīl to pašu, ko viņš, un kurai sāk tāpat un par to pašu kā viņam. Marijā Valterē viņš beidzot ir atradis savu īsto draugu, savu līgavu, sievu un savu bērnu māti. Šī gudrā, stiprā, mīļā un skaidrā sievietē tagad kļūst viņa S a u l e s māju un viņa paša nogurušās sirds pavarda kopēja un sargāja... Saulietī nu zākas jauns pavasaris, jauna dzīve - ar jaunu saturu un klusu prieku, ar jaunu skaidrību un arī ar jaunu skatu uz lietām un dzīves parādībām... Lēni atkāpjas Misšinējā dienu krēsla, dziļās vientulības saltā tumsa, drūmais skarbums un kultainais naidis, lai sirds reiz kļūtu atbrīvota un tīra, bagāta savā mīlestībā, stipra savā ticībā un nesatricināma savā mierā. Kā jauna nu kļuvusi dzejnieka sirds, viscietāko mīļa mezglu atraisījusi, vissmagāko nastu nolikusi, vissāpīgāko, visnospiedošāko un trunošo dvēseles kompleksu pārvarējusi - sāk jauna dzīvi, kurā - protams - būs arī grūtības un sāpes, bet tās vairs nenomāks, nenobaidīs.

Ja 1924.gadā Saulietis vēl rastīja A. Kēniņam: "Vēl āķiet, neesmu pilnām mieram un skaidrībai gatavs. Vai arī nekad tāds netikšu. Grūti, grūti to zināt. Rakstu tepat vēl vecajā mītnē ar logu pret senču kalniņu. Jaunajā mājā varēšu iet kuru brīdi. Tur, zināms, būs ē r t ā k, b e t v a i l a b ā k ? Šaubos!"⁹⁸ Zinīgi, ka uz šo jauno - "Saulis māju" Sauliņa ģimene pāriet tikai pēc kāzām 1926.g. februārī, tā apliecinot arī ārēji, ka rakstnieka sirdī un dzīvē sākas jauns, skaists, raķens un svētīgs mīļa " V a k a r a c ē l i e n s " zibaltās saules apmirdzēts...

Kaut arī pašu dzīves novakaru apēnoja biežās slimības - atjaunojusies jaunībā mantotā plaušu kaite, reimatisms un nervozitāte, Saulietis "mājas dzīvē" gan palicis tas pats rūpīgais ģimenes tēvs, atsaucis pret sievieti un bērniem. Masos nav lutinājis, tos ievadījis darba dzīvē, audzinādams stingrā tikumā."⁹⁹ To viņš dara ar dziļu prieku, parastā nopietnībā un ar patiesu atbildības apziņu, skumstot par katru mirkli, ko nepavada kopā ar savu ģimeni, zinot, ka kopdzīvei laika vairs nav daudz, un ka tā paliek arvien mazāk un mazāk:

" Man sāk par stundu vienam,
Kad neesmu ar jums:
Kas zina, cik vēl dienu

Liek mūža nolēmums!
Kas zina, cik vēl dienu....
Ak, dārgs ik mirklis man,
Ko vēl pie citiem miers,
Kur jūsu balais skan!
Pie mirkļa mirkli sienu
Kā mīļā pasakā:
Ak, neminiet to dienu,
Kad tas vairs nebūs tā! " 100.

Tāpat kā Saulietis palika visu mūžu vienots ar dabu, ar dzīvo zemi un ģimeni, ar tās dzīvajiem un arī mirušajiem, tos mīlestībā, cieņā un pateicībā pieminēdams, kapu sētā apmeklējot - viņš palika uzticīgs arī vecajām tēvu mājām un vispār latviešu zemnieku sētai, to uzskatot par mūsu tautas dzīvības un gara šupuli un sargu, par dzīves un darba vietu, par skolu un baznīcu, kura bijusi tikumiska un daiļu uzskatu kopēja, bijusi tautas rakstura audzinātāja.¹⁰¹ Arī tajos savas dzīves posmos, kad viņš nedzīvoja "Sauliešos", viņš katru brīvu brīdi nepacietībā tajās atgriezās, līdz beidzot tajās - kā Jēkabs Saltupe - pārnāca pavisam un no tām aizgāja mūža dusā uz Ķinderu kapu sētu....

Tik pat cieši un nešķirami vienots visā savā mūžā viņš palika arī ar savu tautu, ar tās garu un kultūru, ar tās tikumiskām un reliģiskām vērtībām, dzīves parašām un atziņumiem, kas bagāti sakrātas mūsu tautas gara mantu krātuvēs, kā arī glabājas vēl pašā tautas dvēselē un garā. Tāpat Saulietis ļoti mīlēja un cienīja mūsu literatūru, pat to vienmēr lasīja un aicināja visus to darīt, jo šie darbi ir kā neizmēlams avots, kā dziļa, vēsa aka, kurā varam smelt "dzīvības ūdeni" savai dvēselei par mūžīgu svētību. "Tautas labāko rakstnieku darbi ir tautas augstakola."

Saulietis sašutumā saka, ka mūsu tautas gara mantas un mūsu daiļliteratūru nelasa - uzdzīvotāji, dzērāji, noziedznieki, mantrauši un visaugstākais virslānis, kuriem priekš tam nav laika... Tam jākļūst citādi! Labākajos rakstnieku darbos "ir tautas dzīvības spēks, dvēsele, domas, dzimtenes daba, viņas ziedopa vēsmas un saules taki - tautas gara bagātība."¹⁰² Tomēr īstais pamats šo darbu vērtībai ir neizmēlamā mūsu tautas dzejas bagātība, kas rakstniekam un katram tautas loceklim māca visur redzēt skaistumu, to mīlēt un par to priecāties, māca īpatni tautas tikumību, dodot pārbaudītas atziņas par to,

kas labs, un kas ļauns, tāpēc "mūsu tautas dzejā ir arī mūsu īpatnējā
bausība, mūsu cilvēcības evaņģēlijs." Tur ciešamu uguni šķīstītas at-
ziņas, vissvētākie izjūtimi. Tāpēc tautas dzeja un tēvu valoda ir jā-
sargā, jācienā, jākopj, jāmīl, jo to zaudējot - zaudējam visu un arī
sevi pašu.¹⁰³ Savas tautas, savas tautas kultūras un valodas noliegā-
na, Saullieša ustverē ir pašnāvība.¹⁰⁴ Saulietis visu mūžu paliek dzi-
vā sakarā ar šo savas tautas gara vērtību pasauli, tāpat pastāvīgi la-
sīdams arī cittautu daiļliteratūru, filozofiskus, ētiskus, sabiedriskus
un kritiski vēsturiskus apcerējumus, bieži vien izdarot plašus un si-
kus izrakstus, piemēram V. Franka, G. Dergsona u.c.¹⁰⁵ Vēl mums jāno-
rāda, ka Saulietis atklāti visu mūžu iekšēji un ārēji ir palicis ne-
saraujamām saitēm vienots ar mūsu evaņģēliski luterisko baznīcu, ar
mūsu Pestītāju Jēsu Kristu un mūžīgo Debestēvu - dzīvo D I E V U .
Māte viņam jau mazam māca Dievu lūgt, ņem līds uz Cesvaines baznīcu,
kā Grašu skolotājs viņš pats tur iet klausīties mācītāja Aunīņa spre-
dījumus, kas viņu ir ieinteresējuši, tur viņš dzīves "vakara cēlienā"
iet klausīties sava drauga mācītāja Vitola svētrunas, sevišķi ciešama
laikā.

Mīgā Saulietis dzīvoja ļoti vientuļi dzīvi; vienkāršās jūmta
istabīņas greznums bija J. KRAMSKOJA () " Kristus " melnā
rāmī, ko dzejnieks ļoti mīlēja, saka Līgotņu Jēkabs savās atmiņās par
Saulieti.¹⁰⁶ Šo vārdu patiesību apliecina paša Saullieša dzeja:

" Masa man bildīte:
Kristus pie krusta...
Bēda caur mūšu,
Bērnībā justa ...
Vai tā par Viņu,
Smagi kas cieta?
Vai tā par mani
Dvēselē vieta?
Nakts stundā vēlā,
Dusa, kad tālu,
Raugos uz vaigu
Tumsībā bēlu...
Bēda caur mūšu,
Bērnībā justa -
Pieņima svēta:
Kristus pie krusta." 107.

Nemaldīsimies, ja teiksim, ka Saulietis ir labākais, dziļākais
Kristus dzejnieks un tieši tāpēc, ka viņš Kristu patiesi mīlēja un Vi-
ņam ticēja. Un tieši savā dziļākajā ticības pārļiecībā, viņš lūgšanā
nāk tieši sakarā ar svētuma pasauli, ar mūžību un DIEVU. Tas tā ir

nepārtraukti no bērnu dienām līdz 1933.gada liktenīgajai naktij uz 27.janvāri, kad smagas sirds lēkmes skarts, Saulietis lūdza mūža draugu, lai izsauktu mācītāju A.Vitolu - viņu sagatavot pēdējam ceļam,^{108.} kā to jau iepriekš atzīmējām.

Tā redzam, ka Saulietis visu savu mūžu ir apzinīgi palicis visciešākā un tiešā sakarā ar mūžīgo vērtību pasauli, no kuras vienmēr ir smālis - kā no dziļa avota - spēku un skaidrību savam garam, tāpēc arī viņš nepārtraukti ir audzis un pilnveidojies, nav apstājis sevī un savā literārajā darbībā. Arī pēc viņa kopoto rakstu izdošanas sarakstītie darbi, no kuriem daļa iespiesti periodikā, bet lugas atsevišķās grāmatās - ir psiholoģiski dziļi, spēcīgi, literāri augstvērtīgi. Šai sakarībā atgādināsim, ka šī perioda Saulieša darbu pārakats dots jau iepriekš 2.nodaļā.

1929.gada rudenī uz rakstnieka 60.dzimšanas dienu J.Rozes izdevumā iznāk lielā traģēdija " K ē n i p ē Z a u l s ", ko literatūrvēsturnieki un kritiķi gandrīz vienprātīgi uzskata par Saulieša labāko un vērtīgāko literāro sacerējumu. Tā tad Saulieša gars ir dzīvs, radošs, nav apstājis, bet nepārtraukti ir audzis un pilnveidojies, kas objektīvi apliecināts arī viņa mūža pēdējā darba cēlienā. To ir sapratuši, redzējuši un pārdzīvojuši visi, kas viņu ir pazīnuši, nākdami tiešās vai netiešās attiecībās. Tāpēc šai vietā būtu ļoti svarīgi atcerēties, ko par Saulieti kā cilvēku un rakstnieku saka viņa draugi un arī nedraugi, vērodami viņa savdabīgo, akumaji vientuļo un garīgi bagāto personību. Līdz ar to turpmāk teiktais būs ne tikai kā ilustratīvs papildinājums, bet arī kā objektīva liecība visam tam, ko esam teikuši par Saulieša personību. Par Saulieti izsakās:

E. P i p i n š - V i z u l i s - Viņš ir p a t s t ā v ī g s, nav akls citu domu sekotājs, nav pieslēgjis nevienam literāram virzienam, bet mūsu rakstniecībā ieņem savu īpašu vietu.^{109.}

Ž. U n a m s - Saulietis ir liels ne tikai kā rakstnieks, bet arī kā cilvēks - " t a i s n ī g s, g o d p r ā t ī g s, p i l n s d v ē s e l e s c ē l u m a u n d z ī v e s t ī r ī b a s i s j ū t a s, - c i l v ē k s k a s s a v ā s k r ū t ī s n e s a z e l t a s i r d i. Mums nav daudz tādu latviešu, kāds bija Saulietis." ^{110.}

J. Ā k u r ā t e r s - Saulietis pilnā apmērā ir pelnījis T a u t a s r a k s t n i e k a nosaukumu. Daudzi mūsu rakstnieki runā

teorētiski, bet viņš pazina savu tautu, lauku dzīvi un tās attēlojums
novelēs ir līdzvērtīgs R. Blaumana darbiem. ¹¹¹

K. Skalbe - Saulietis ir labākais mūsu lauku
dzīves tēlotājs un mūsu Rozegars (P. Rosegger), kas tik
pat labi izteic laucinieku raksturus, kā zemniecības kristiānisko ēti-
ku. Viņš ir viens no mūsu vislatviskākajiem rakstnie-
kiem, vienmēr godīgs, dziļi sirsnīgs un uz-
ticīgs. Viņš nenoliedza dzīvi, neatmeta tai ar roku, bet ar to
karoja, būdams līdz pēdējam mirklim pilns darba alkū, bagātu ieceru un
dzīvu garu. Lielais tautas rakstnieks līdz mūža galam bija nomodā par
to, ko viņš mīlēja kā aprakta zeltu savā sir-
dī - tautas garu un tēvu valodu. ^{112.}

J. Roze - Saulietis savas slimības sākumā vēstulē saka, ka pēdē-
jos gados viņam šad tad nācies "aiziet līdz robežai,
sīk kurās vēl neesot gājis." Arī mu šoruden...
"Un dzīvot, draugs, vēl gribas..." ^{113.}

A. Goba - Saulietis kluss, sirsnīgs, laipns,
uzmanīgs, gatavs palīdzēt... Viņš ir
īsts lauku patriarhs un latviešu svēt-
nieks. Tik viengabalainu savā dzīvē un darbos,
savā ikdienā un svētdienā, savā runā un dvēseles izstarojumos, tik
viengabalainu un stilā izturētu cilvēku es neesmu otru vaibs redzējis
starp mūsu inteligentiem. Lauku dzīve un daba, viņa stāsti un dzeja,
paša rakstnieka dzīve un darbs, domu un jūtu pasaule - tas viss bija
viens, tikai brīžam parādīdamies tādā vai citā sejā. Saulietim tiešām
bija visdzīvākie garīgie sakari ar labāko latviešu zemnieku pasaulē,
latvieša dvēselē... Viņš ir un paliks viens no īpatnējākiem un patstā-
vīgākajiem mūsu rakstniekiem. Vienam zemniecības posmam viņš būs arī kla-
siķis. ^{114.}

A. Smilga - Saulietis Rīgā - latviešu skolas tapšanas lai-
kā bija kā stūrakmens, pilns ideālisma, patriotis-
ma un romantikas. ^{115.}

Līgotpu Jēkabs - Atceros Saulieti kā a tturīgu,
klusu lauku puisi, tumšzilā uzvalkā, melniem matiem, glītu melnu zoda
bārdu, ar brillēm. Nopietnība bija Saulieša raksturīgākā pa-
zīme. Sarunās ar svešiem nemaz iāpāt neielaidās, bet draugu vidū bi-
ja gaišs, sirsnīgs, dega pārrunās par literatūru. Vi e g l u, b e s -

rūpīgu, blaumanisku smieklu Saulietim nebija. Viņa smieklos k a i - s a I g n u m s , pat s a š u t u m s , ja bija aizkārtas viņa svētākās vērtības. (Savu intīmo dzīvi dzejnieks turēja aiz septiņpārtslēgām, un es šaubos, vai dzejnieks maz kādam to tika atklājis ...)

Es nezinu nevienu citu latviešu rakstnieku, kas ar visu sirdi tik karsti būtu plekšries dzimtajai sētai kā Saulietis ... Bez kurnēšanas un nožēlas nostrādāja tajā visus garos kara gadus ... Bet tam tā arī vajadzēja būt, jo c i t ā d i taču A. Saulietis nebūtu varējis būt tas v i e n g a b a l a i n a i s , garīgi ar mūsu zemniecību saaugušais rakstnieks, kas Saulietis patiešām ir, un kas sastāda viņa lielumu un monumentalitāti. Mūsu z e m n i e k u d z e j a ar Saulieti zaudējusi savu pēdējo, lielo izteicēju, mūsu t a u t a savu uzticīgo tradīciju un tikumu sargātāju, bet draugi - u z t i c ī g u d r a u g u u n s k a i d r u s i r d i c i l v ē k u ". Saulietis ir tautas sirdsapziņas modinātājs, sargs un audzinātājs. Viņa darbi ir kā tautas sirdsapziņas spogulis ar puritānisko ētiku, reliģiskām izjūtām un atziņām. Kā cilvēks viņš bija ārkārtīgi smalkjūtīgs, kluss, skaids, bez viltus un valšķības. Sirdsapziņa viņam ir augstākais likums. Saulietim pārmet, ka viņš esot konservatīvs, bet tāds jau ir zemnieks - garos mūžos tāds izaudzis, tāds jau ir arī pati zeme - kas lēni maina savu vaigu - gadskārtu mijās - z e m e s m i e r s u n n e m a i n ī b a - bet tāds taču ir arī A. Saulietis. 116.

A. Kēniņš - Saulietis ir kristāltīrs sirds-cilvēks, bagāts darba isturībā, pilns iekšēja miera un savrūpības alkā, nesatricināms savā nacionālajā pārliecībā. Viņa attiecības ar cilvēkiem nosaka pašu cilvēku I s t u m s , viņa bezmaskāstāja un krietnuma. 117. Viņš ir viens no vientuļākajiem un dvēselē lepņākajiem latviešu burtniekiem.

P. Ērmānis - Saulietis ir reālists un r o - s a n t i k ī s , kas savos uzskatos un mākslā apvieno kristīgo ētiku un latvju dainu tikumu. Viņš stingrs, pat puritāniski stingrs savā ētiskā cietībā, arī patriotismā, tāpēc arī viņa darbu valoda ir sulīga, skaista, bagāta. 118.

J. Vecozols - Saulietis attēlojot mūsu tautas palēko dzīvi, vienmēr paliek konsekvents ar iepriekšējo un objektīvo.^{119.}

A. Austrinš - Saulietis kā nacionāls mudzinātājs, tikumiskas skaidrības un nesavtīga cēluma vadīts, ir drošākais ceļa rādītājs sevišķi mūsu jaunatnei uz tautas dvēseles cārgumu krātuvēm.^{120.}

O. Liepiņš - Saulietis kā zemnieku dzīves tēlotājs pārspēj pat R. Blaumani. Kā izslīpēts ir viņa pašā rok raksts, tāpat ir arī ar viņa lirisko darbu, filozofisko, vienkārši stingro, stūrgalvīgi izstrādāto izslīpēto liriku un prozu. Tomēr visilgāk stāpinā paliks "Aiz zilā loga" - un verbēt tikai V. Plūdonis ar savu Anduli var līdzās stāties Saulieša zēnu gaita tēlojumam.^{121.}

A. Brocis - Saulietis ir liels un patiess rakstnieks, kura vārds mūsu literatūrā nekad nezauls, viņa pašvērtīgo, nemirstīgo darbu un gaišo domu dāļ.^{122.}

A. Zālītis - Saulietis ar savu darbu garīgo vērtību bagātību ir devis skolai un skolotājiem - cilvēkmīlestību, sirdsskaidrību un lielo mācību - kā kļūt istiem cilvēkiem.^{123.}

A. Višs - Saulieti par lielu rakstnieku izaudzināja latviešu lauku sētā izveidotā tēvu tikumība kā dzīvs spēks, un šo spēku viņš vēlējās redzēt visas mūsu tautas dzīves un darba pamatā.^{124.}

J. Koleja - Saulietis ir Ipatnējs, cildeni noteikta personība, kas augstāk par visu pacēlusi sirdsskaidrības karogu.^{125.}

K. Virza - Saulietis ir vienīgais no latviešu rakstniekiem, kas spēš atrod prieku, baudu. Spēš viņam ir šķīstīšanas uguns, kas nepieciešamas, lai ieietu Dieva valstības svētlaimē. Viņš ir dziļi nacionāls rakstnieks. Kā liels putns viņš izplētis savus spārnus pār ligatu - sargādams vecos latviešu tikumus.^{126.}

K. Egle - Saulietis ir īsts latviešu tēvs, īsts sirdscilvēks, mīļš tuviniekiem, draugiem, cienījams visiem. Viņa pierē bagāts grumbu raksts, kas liecina, ka viņš daudz pārdzīvojis - mīlot - ciešot - līdzī dzīvojot - par visu pāri caļot sirdsskaidrību un cilvēcību. Viņš neapil gremību, īsts savas sones dāls, cildens paraugs tagadnei,

bet varbūt vēl vairāk tālākai nākotnei. Viņš dzīvas ir ilgas pēc individuālās un sabiedriskās dzīves pilnvērtības, prasot visu labu, ne no apstākļu grozībām, bet no paša cilvēka iekšējo spēku pārveidības. 127.

K. Jēkabsons - Saulietis ir nosvērts, dzīves gudrs, visai saprātīgs un apdomīgs cilvēks. Viņš bija klusētājs, bet ar viņu bija interesanti parunāties. Viņš vienmēr visur zināja mēru un samēru. Viņš ir mūsu tautas rakstnieks, reizē arī klasiķis vārda patiesā nozīmē. 128.

Blūms - Saulietis nav atstājis daudz ziņu un datu par sevi, bet drīz tos meklēs. Saruna ar viņu bija grūta, jo viņš visiem sarunu objektiem pielika savu personīgo vērtējuma mērogu, ko turēja par nemaldīgu, un tā kā arī savādi pēc dabas bija ļoti noteiktis un nosvērts, tad viegli tam negāja, kam ar šo mērogu iznāca diferēt... Bet tas viss saistījās ar viņa angsti veidoto ētisko personību, kur stingri un noteikti vienmēr bija norobežots tas, kas ir un var būt tikai tāds un ne citādāks, kādā arī domāt, apriest un rīkoties var tikai tā un ne citādi. Labi, ka cilvēkam ir tāda ticība, apziņa un rīcība kāda bija Saulietim, kam bija savs ideāls, savs mērs un mērogs. 129.

Dr. Lesnieks - Saulietis nekad neatteicās nolasīt kāda referātu, vēl nopublicētu darbu, uzņemties lugas režiju. Savos priekšlasījumos viņš mēdza teikt snagus, taisnus, pamācošus vārdus, tāpēc, ka viņš mīlēja savu novadu un mūsu latviešu tautu. 130.

K. Krūsa - Saulietis patīcās un vienkāršs. Par viņu ir teikts, ka tautas dziesmas viņš mīlot pat vairāk kā pats Barontēvs. 131.

A. Bērziņš - Saulietis ir kā latviešu Čehovs - abi ideālisti, abi iemīļējuši skumjo dzīves pēkšņu, nevar samierināties ar tagadni, bet nav aktīvi nākotnes cīnītāji. Viņi traģiski dzīves sajūtētāji - gaišredzīgie dzīves novērotāji. 132.

J. Grots - Saulietis ir veco tradīciju, dogmatiskās baznīcas aizstāvis un patriarhālo principu sludinātājs. Saulietis neprot kritiķēt, viņš māk tikai apvārdot kā mācītājs no kanceles. 133.

R. Kroders - Saulietis savos darbos protestē, brīdina, izaicina, karo. Tā viņš piepilda sociālu, ētisku uzdevumu savā dzīvē. 134.

J. Sudrabkalns - Saulietis ar savu īpatnējo, skaisto latvisko valodu, sava gara savdabiskumu, iedves cieniņu arī mūsu dienās. 135.

Fr. Bērde - Saulietim katra rinda, katrs vārds ir sāpju caurausts, apgarots, jo viņš apzinās, ka sāpes ir lielākais dzīves dārgums, visvērtīgākais un daļkārta arī skaistākais dzīves patsīlīnātājs faktors. 136.

A. Brigadere - Saulietis kā dvēseles cilvēks karsti un dziļi mīl savu tautu, tāpēc saprot labāk ne kā kāds cits, kas pārciests, izcīnīts, kas arī vēl tagad sāp un gribas būt izteicams. 137.

A. Dobelis - Saulieša vārdi, viņa vēstules atnes siltas atziņas no kaut kā tāla - skaidra - gaiša - atmodina dvēseli un dara to labāku, bagātāku, stiprāku. 138.

J. Jansons - Saulietis ir drosmīgs, bez bailīgi atklāts, visās laiku maiņās saglabājis tīru savu sirdsapziņu, nav bijis naudas vergs, ir vienmēr palicis mūsu tautas garīgo vērtību sargā. 139.

A. Niedra - Saulietis ar savu skaidro sirdi politikā nemaisās. 140.

Ed. Treimanis - Zvārgulis - A. Saulietim

" Reiz bijām ļoti tuvu,
Mū nav vairs gluži tā;
Bet pa to pašu dzīvi
Mums abiem jāstrādā.
Vai tad kā svešiem āķināties
Mums vakarēlienā?
Nē! abiem turp mums ieties,
Kur mīl, bet netiesā.
Es garā Tevi gļaudu -
Ak, piedod visu, brālī!
Daudz sēli gēlta gļaudu.
Tie kamī nonobā." 141.

Zemgaliešu Biruta - Saulietis ir mīļš, sirsnīgs, nemākslots, patiess, ar kuru var atklāti visu pārrunāt, lūgt padomu un palīdzību literāro un arī personiskās dzīves jautājumā risināšanā.^{142.}

E. Damburs - Saulietis savā dzīvē centies atrast savu dzīves darbu - uzdevumu un palikt tam uzticīgs, nedomādams - vai viņa darbs patiks, vai ne, bet galvenais - lai būtu pateikts tas, ko liek viņa rakstnieka sirdsapziņa. Viņa darbos pastiprinājas melanholiska smeldze, taču bezcerīga pesimisma nav. Arī Saulieša beidzamajos dzejoļos "Vakara cēlienā" tā pati viņa raksturīgā skaidrība, rūpīgi izstrādātā vārsmā, spēcīgais emocionālais iestrāvojums, latviskā valoda. Viņa pēdējo gadu darbi vajadzētu papētīt rūpīgāk, jo tā literatūras vēsturē tikpat kā nav apzināta.^{143.}

V. Līvzemnieks - Saulietis nav rosīgs ekonomisko, sociālo, politisko uzskatu cīnītājs, izteicējs. Viņš cīnās par sādzes ideāliem, kuros godā senču tikums; līdzietība pret cietēju un pazemoto. Tāpēc Saulietis ir un paliek dzīves sērdieņu drūmais, nopietnais dzejnieks. Kā tāds viņš ienāk latviešu literatūrā ar saviem pirmajiem sacerējumiem, tāds nemainīgs, savā dzejiskā izpausmē patstāvīgs paliek arī sava mūža nogalē. Tāpēc Saulieša dzejai nav tikai literatūrvēsturiska nozīme. Viņa dzeju izlase valdzina ar pārdomu un atziņu dzejoļiem, ar pausto tautas gara skaistumu, ar sirsnīgo dzimtenes jūsmu.^{144.}

A. Vilsons - Saulietis sarakstījis vairākus vērtīgus realistiskus darbu, bez tam viņš ir spilgta un savā laikā nozīmīga laikmeta parādība, pret kuru vērsās progresīvā kritika, jo viņš kā veclaicīgs beznīcas un lauku cilvēks nonāk reakcionārā romantisma un dekadences gultnē. Viņa reakcionārās tendences ir individuālisms, misticisms u.c. Kaut rakstnieks redz lauku ļaužu grūto dzīvi, sociālo netaisnību, bagātomorālo pagrimumu un arī to visu notēlo, viņš tomēr paliek savas šķiras pārstāvis, nerādot pareizo atrisinājumu šķiru cīņā un revolūcijā, tās vietā sludinot kaitīgo - morālisko cilvēka iekšējās parveidošanās principu kā dzīves atjaunošanas pamatu.^{145.}

A. Upīts - Saulietis ir apdāvināts ar asu realistisku novērotāja spēju un jūtīgu sirdi. Pēc dabas viņš ir lirīķis. Viņa galvenie varoņi ir pasīvi individuālisti, tādi paši kā viņu autors. Saulieša talants ieslēgts un iesaudzis šaurā individuālas ētikas lokā kā gliemezis savā vākā. Ar savu dievticību un kristīgo tikumu apologetiku viņš nostājas cieši kopā ar mācītājiem. Tāpēc "Veļutiesā" "Neizberemā akā" Saulietis runā gluži kā mācītājs, jo viņu pašu kā pavadē turā tā visaugstākā rokā, uz cieti iemītas takas. Šī moralizējošā kristīgā tendence noņāk tik tālu, ka rakstnieks savus darbus pataisa par beletristiskām ilustrācijām pie "katķisma galvas gabala" un "jauko rakstnieka talantu" nodod par "algādzi" "veco mantu racējiem un putekļu slaucītājiem". Kaut arī Saulietis kritizē bagātos nemorālās dzīves dēļ, tomēr šī viņa stikuma bēga un bēbeles mācības sprediķotāja loma viņu neūt nenostāda ārpus un pāri visām sadzīves šķirām. Viņš ir un paliek savas šķiras pārstāvis, kas nesaprot vai arī negrib saprast, ka dzīves ļaunuma sakne ir privātpašuma iekārta. Tāpēc viņu kritizēja progresīvie kritiķi, kuriem Saulietis atbildēja ar sīva naida un kultas pilno publicistiku. Gēlu galā Saulieša māksla ir latviešu turīgo saimnieku algotne.^{146.}

J. Veitners - Saulietis ir vērotājs, vērtētājs, bet ne cīnītājs. Viņa dzeja ir padrūma, smagnēja, vairumā vērtējošām atziņām, bagāta interesantām niansēm, tēliem, savdabīgām izskaidrām...^{147.}

I. Pījols - Saulieša dzeju lasot, nevar nedomāt par viņu pašu kā cilvēku, kas pratis ar sirdi lūkoties pasaulē un tiecies viest gaismu cilvēku dvēselēs ar saviem darbiem. Viņa dzeja ir vienkārša un sirsnīga kā pats autors.^{148.}

R. Eidemānis - Saulieša draugs un literārais skolnieks - savās 87 vēstulēs, kuras viņš Saulietim rakstījis no 1911.g. vasaras līdz 1917.g. 20. februārim - visu atklāti jautā un stāsta, ko domā prāts, ko izjūt un meklē sirds ... kā švājākais meklē stiprākā atbaldu, padomu un draudzību - tā es Jūs pastāvīgi apgrūtinu, trau-

cēju, gaidu... "To vakaru, kurā mēs pirmo reizi satikāmies, es ilgi atminēšos un šais atmiņās sildīšos, kā nosalis caļnieks pie mīļas ugun-
tiņas. Biju atklāts, vaļsirdīgs - sirds meklēja otru sirdi un atrada...
Sirds cilvēku ir maz. Esmu ateists, bet tomēr ticu dvēselei. Bet ja
dvēsele ir - vai viņa var iznīkt? un gribas sacīt ar Janševski: vai
tas var būt?" "Līdzu sakiet Jūs! Ar to esmu daudz mocījies! Es vēlē-
tos vēl zināt - ko nozīmē dzīvot? Priekš saviem līdzcilvēkiem, priekš
sivis pašā, priekš ideāla? Jeb dzīvot nozīmē tikai dzīvot? Un kad aiz-
iet kapsētā, lai tārpī pabeidz visu? Par to domājot - kļūst skumji,
paliek sevis pašā un savas būtības zāl."

Jūsu vēstules iepriecina, dod spēku, skaidrību... Tāpēc viņš
Saulietim raksta: "Es jums ticu. Kādēļ? Cik es jūs pazīstu, kā dzej-
nieku un rakstnieku, es varu teikt - jūs neesiet spējīgs teikt citu -
kā to, ko jūs sirds runā." Eidemanis savās vēstulēs priecājas par Sau-
lietiņa Vitolku, kas "Pasakā" runā droši un atklāti, sakot patiesību
acīs visiem varenajiem, tāpat arī par "Sniega zemes" stāstiem, kurus
lasot jau vairākkārt, atzīstot, ka tādu darbu latviešu literatūra ir
maz. Zīmīgi, ka Eidemanis aizstāv Saulieti pret tendenciozām kritikām,
sakarā ar "Pasakas" publikāciju. 1915.gada Jaungada apsveikumā Eide-
manis saka, ka Saulietim tautas ciešanas vienmēr bijušas tuvas, vien-
mēr ar savu tautu viņš priecājies un cietis... "Tavā kartiņā izlasīju
dziļas skumjas... Mans labais draugs - nebūsi
Tavam darbam drupu, nesabruks tas ka-
ra šausmās. Tavi darbi nezudīs! Un arī
Tu pats esi mīļš un dārgs visiem tiem,
kas savu maso dzinteni mīl!" "Pats mācos kara sko-
lā... dzīvot gribas... Es baidos no nāves! Nolādēti ir tie, kas cil-
vēkos ticību nokāva, bet jaunu līdz šai dienai nav atraduši!" "Gļēva-
lis neesmu... cīnīšos kā vīrs... "Sirdī redzu dzintenes baltās birzis
un mazās baziņcipas... Gribas arī pašam būt tīram un skaidram...kādēļ
runādu, kādēļ skumjas sirdī?" (1916.23.VIII). "Apkārt trulums, izvēr-
tība...Esmu vēl jauns... vēl daudz varētu darīt mūsu kopējā druvā...
un tādā ir grūti domāt par bezvārda kapu kaut kur poļu purvos...
Priecīgs Ziemassvētkus! Tagad es saprotu Tevi un Tavu Saltupi...Zāl
man arī Tevis, bet domās es bieži redzu Tavu tragiski lielo Zaulu.."
"un tad es kīnu, ka Tev vēl liels darbs priek-
šā, un ticu, ka vēl ilgi tauta rau -

dzīšies tavā augošā un latviskā, lielā talantā. Nedomā, ka es glaimoju. Es esmu vienmēr gribējis patiesību runāt - " (1917.13.I.Kansā). Tad seko pēdējā atklātne (1917.20.II) - "Mīļais August! Paldies par kartipām, iepriecināja Tavi vārdi par manām dzejām ... Mīļi, mīļi sveicieni - Tavs Roberts. 149.

Šie plašie mūsu kultūras darbinieku atzīmumi par Saulieti kā cilvēku un rakstnieku ir ne tikai interesanti, bet arī ļoti nozīmīgi un svarīgi viņa personības izpratnē. Tie savkārt arī liecina, ka gandrīz visi priekškara un arī pēckara autori Saulieti novērtē pozitīvi, izņemot varbūt tikai A.Upīti un A.Vilsonu. Pirmais no viņiem neredz Saulieti "sava lieluma" un "nemaldīgo uzskata dāļ", bet otrs - cenšoties arī kļūt tik pat liels un nemaldīgs".

Tāpēc tad arī vēlreiz atkārtojot varam sacīt, ka A.Saulietis tiešām ir cilvēks ar selta sirdi - reliģiski ētiska personība.

Tā kā īsta personība ir cilvēks ar izveidotu dzīvas un pasaules uzskatu, tad Saulieša personības galīgo kopslēdzienu varēsim dot tikai pēc tam, kad iepazīsimies ar viņa pasaules uzskatu, kas pašai dzīvei un arī mūsu darbam piešķir jēgu, attaisnojumu un pēdējo sankciju.

II PASAULES UZSKATS

Domājot par pasaules uzskatu, nāk prātā pirmais eksāmens filozofijas - filologijas fakultātē profesora A.Dauges privātdzīvoklī, kurā bija divi atvērti logi saules pusē. Profesors piegāja pie viena no šiem logiem, sakrustoja rokas uz krūtīm, mirkli raudzījās laukā, tad teicis: "Komilton, lūdzu pienākat pie otra loga un paskatāties ziedošajā dārzā". Kad biju to izdarījis, profesors pagriezās pret mani un sacīja: "Redziet, mēs tagad skatāmies katrs pa savu logu dārzā, kas te var iznākt?" Atbildēju: Mēs ne tikai šodien raugāmies dārzā katrs pa sa-

vu logu, mēs vienmēr, visur un uz visu raugāties caur savu pasaules uzskatu pa savu logu. Ja mēs raudzīsimies tīri teorētiski, vērodami lietu un parādību dziļāko būtību, sveši bijuši mēs varam arī sveši palikt, viens otram vienaldzīgi garām aizmiedami. Ja turpretim - mēs redzēto vērtēsim no tā visaugstākā, vissvētāka, ko mūsu sirds mīl, un kam viņa nešaubīgi tic, tad mūsu skati kaut kur krustosies, un šai krustpunktā - mēs varam viens otru papildināt, darīt bagātāku, tā kļūstot draugi, kas turpmāk vairs neskatīsies katrs pa savu, bet pa vienu kopēju logu. Šai krustpunktā var iedegties arī cīņa, bet tai jābūt godīgai, bruņinieciskai, jo negodīga cīņa nekad neved pie mērķa, tikai pasemo cīnītāju. Tāpēc, ja šajā cīņā redza, ka mana pretiniekam taisnība, tad metu savu zobenu zemē un saku "Paldies, Tev ir taisnība!" Arī šeit mēs kļūstam draugi, tālāk ejam abi kopā, uz visu skatīdamies kā pa vienu kopēju logu.

Tas rāda tikai to, cik ļoti nozīmīga ir pasaules uzskata loma mūsu dzīvē, tāpēc arī turpmāk īsumā ielūkosimies šī jautājuma izpratnē.

1. Ieskatš pasaules uzskata problemātikā

Varētu līdzībā teikt, kā jau iepriekš runājām, ka pasaules uzskats ir kā logs caur kuru mēs raugāties dzīvē, visā pasaulē. Precīzāk definējot, jāsaka, ka pasaules uzskats ir vienbūtīga, yevī saskapota, panta tota, pārbaudītu un nešaubīgu atziņu sistēma, kas attiecas uz visu pasauli (universu, kosmu) kā totālu esamības kopību, kurā ietveras reālais un irreālais, visas materiālās un garīgās realitātes, kā arī vērtību pasaule.

Atkarībā no tam, vai šis atzīpas attiecas uz - tā saucamo - tīro esamību vai vērtību atzīmēm, izšķiram teorētisko un praktisko pasaules uzskatu, kaut arī - kā vēlāk redzēsim - mums būtu jārunā tikai par vienotu, harmonisku, sintētisku pasaules uzskatu, "kas apmierinātu mūsu prāta prasības un arī sirds vajadzības", kā to savā

kaikā labi pateica ievērojamais filozofs V. Wunts (W. Wundt), runājot par filozofijas mērķi. Cilvēka prāta prasības pēc teorētiskas skaidrības un patiesības cenšas apmierināt - tā saucamās - speciālzinātnes un arī filozofija. Speciālzinātnes pēti tikai kādu šauru esošā sektoru, ko tās loģiskās abstrakcijas ceļā atdala no visa esošā kopuma, tāpēc arī tās ne katra atsevišķi, ne arī visas kopā nevar dot pasaules uzskatu. Līdz ar to ir veltīgi un maldīgi runāt par "Zinātnisko pasauli". Patiesībā tas ir tikai pasaules uzskata nepilnīgs fragments, zinātnisko atziņas elementu sakopojums, pasaules koppriekšstats. Tāpēc filozofija tieši par sava mērķi uzstāda dzīves un pasaules uzskata veidošanu, kas būtu radījis kritiskās atziņas ceļā, nepētījot atsevišķas esamības sektorus, kā to dara speciālzinātnes, bet rokoties zem visa esošā - meklējot tā dziļākās saknes, pēdējos pamatus, pēdējos nosacījumus, no kuries viss pārējais ir atkarīgs. Tas ir teorētiski racionālais, bekausalīgais skats, kas meklē visu lietu un parādību dziļāko būtību.

Te filozofs savā domāšanā un vērošanā stāv kā uz Daugavas krasta, vēro straumes šalcošo plūdumu - pilns iekšēja, pilns iekšēja, nesatricināma miera, vai arī kā senie grieķi teica - viņš atrodas tirgus drūmā, kur pērk un pārdod, kur kaulējas un maina, kur neaptveramā burmā un kaismē cīnās par un pret vērtībām... Tā bekausalīgā vērošanā, loģiskās domāšanas un izziņas ceļā - rodas teorētiskais pasaules uzskats, kuru arī mēdz dēvēt par pamatotu, pierādītu un objektīvi zinātnisku pasaules uzskatu. Tomēr te nedrīkstam aizmirst, ka teorētiskā doma un mūsu saprāts ir tikai daļa no cilvēka dvēseles un gara. Cilvēks netikai visu grib redzēt, saprast, izsīnīt, bet arī vērtēt, apzinīgi un pilnvērtīgi dzīvot, uzstādot sev un dzīvei normas - jābūtības prasības. Līdz ar to pasaule savā totālajā kopumā un arī paša cilvēka dzīve un mūka darbs atnirdz īpatnējā vērtējuma un jābūtības mirdsamā. Tāpēc varam teikt, ka vērtējo un jābūtības atzinumu vienībā, kas attiecas uz visu esošo, tad arī - tā saucamais - praktiskais pasaules uzskats, ko mēdz saukt arī par dzīves uzskatu. Lai dzīvotu un vērtētu, ir nepieciešamas pamatvērtības, pamatvērtējumi, no ku-

riem izejot - mēs visu vērtējam un pēc kuriem tad arī paši dzīvojam. Teorētiskais pasaules uzskats nekļūst tīrās esamības pēdējos nosacījumus, praktiskais - vērtējumu pēdējos principus, augstākās, absolūtās vērtības. Lai šīs vērtības kļūtu nenaldīgi, absolūti droši **v ē r t ē - š a n a s m ē r o g i**, tām jābūt pamatotām, kaut kur dziļāk noenkurotām nekā tikai teorētiski filozofiskā idejā vien. Kā rāda filozofijas un visa kultūras vēsture, tieši šīs pamatvērtības nespēj motivēt ne speciālzinātnes, ne arī teorētiskā filozofija, tāpēc, ka to nespēj cilvēka prāts savā loģiskās domāšanas procesā.

Kā jau sākumā runājām, pasaules uzskatam jābūt pilnīgam, noapaļotam, sintētiskam. Tāpēc filozofija cenšas tajā ietvert arī praktiskā pasaules uzskata prasības, apskatot un izvirzot pēdējos vērtējumu principus. To darīdama, filozofija principiālā atkāpjas no sava stingri zinātniskā, loģiski racionālā pamata un nostājas pravietotājas lomā, jo teorētiskā filozofija un objektīvā zinātne nevar pierādīt un pamatot to, kas dzīvē ir visaugstākais, kas tai dod **j ē g u**, attaisnojumu un pēdējo sankciju. Līdz ar to filozofija, mēģinādama dot arī praktisko pasaules uzskatu, atzīst vairs ne tikai prātu, bet arī intuīciju, ticību, kā atziņu devējas, bet līdz ar to arī saskaras un faktiski ieiet jau reliģijas laukā. Bet tam tā arī ir jābūt un tas ir tīri dabīgi, jo filozofija aizvien - neatkarīgi no savu atziņu un ideju tāda vai citāda satura - kļūst reliģijas filozofija, pozitīva vai negatīva.

Arī materiālistiskā pamatotais ateisms ir īpatna, negatīva - noliedzēja reliģijas filozofija, kura beigu beigās pamatojas ticības pārliecībā, bet ne zinātniskā, pamatotā un kritiski pārbaudītā atziņā. Arī pasaules uzskata pamatā nav racionāla, teorētiska, zinātniska atziņa, bet dziļa un nešaubīga vērtību ticība. To šodien vienīgi neatzīst, vai arī nespēj saprast mūsdienīgie racionālisma pārstāvji, kuri prātu absolūti šķēršļi un reišļi arī fetišizē, tā sašaurinot mūsu atziņu iespējas un līdz ar to negūstot pilnīgu un objektīvu ieskatu lietu un parādību būtībā, kā arī pasaules uzskata izpratnē.

Vienīgi reliģija spēj dot un arī cilvēkam dod visaugstākos un absolūtos vērtību mērogus, liekot pārvarēt dzīvi sašaurinošo racionālisma un bezizejas relatīvismu. "Katra īsta pasaules uzskata galī-

gais noslēgums, dziļākais pamatojums, cilvēka visu atsevišķo domu, pārliecību un nodomu apvienojums izpaužas viņa reliģijā. Reliģija cilvēkam liek izprast visdzīves augstāko un pēdējo jēgu, un visām viņa domām, jūtām un darbīem liek rasties šīs dziļākās jēgas realizēšanas virzienā. Reliģiozām cilvēkam ir skaidrība ne tikai par to, kā jādara šīs vai tas, bet kā jādara viss, kā jādzīvo visa dzīve, kā visai dzīvei jādod dziļākais attaisnojums, pēdējā sankcija. Reliģija nepastā v tikai domās, jūtās, bet arī ne tikai labā gribā vien, bet ar vienu arī dzīvē aktivitātē, radošā, dzīvi veidotājā darbībā. Reliģiozs cilvēks ar savu augstāko domu saistās stiprām pienākuma saitēm. Viņa reliģiskā pārliecība viņam arī ir visaugstākais ētisko atziņu tribunāls. Tas, viņam ir šis absolūti drošais, pie kā var turēties, no kā iziet, pie kā visu mērot, viņam ir augsts un svēts, viņš mīlestībā un sajūsmā tam nododas, nesavtīgi kalpo un gatavs par to ciest, tam nest vissmagākos upurus. Pats viņš šī varonā, absolūtā, svētā priekšā sajūt savu mazumu, savu atkarību no tā, savu nesalaukamo saistību ar to. Bet tas viņu nebūt nepadara par nevarīgu, nevājina viņa darbības enerģiju, bet ar sava skaistumu un diemenu aizrauj un viņa spēkus un darba gribu vareni kāpina. Kā brīnumu viņš sajūt šo svēto spēku, ar dziļu bijību viņš galvu noliec tā majestātes priekšā, pielūdz to, teic un slavē.

T a s i r v i p a D I E V S . . . kad īsti reliģiozs cilvēks dara savus dzīves ikdienas darbus, kad pilda savas pilsoņa, tautas un ģimenes locekļa pienākumus, viņš to visu saista ar šo pāri lafkan un vietai stāvošo, absolūto, mūžīgo - ar DIEVU. Arvienu viņš ceļšas visus savus nodomus un darbus saskopot ar Dieva gribu. Kad cilvēkam šeit vairs senes ir kāds augsts mērķis, kāds cēls ideāls, un kad viņš tam pašizliedzīgi kalpo, tad īsti reliģiozs cilvēks arī šos darbus un arī visus līdzekļus un ceļus, kas tam ejami, pārbauda, vai tie saskan ar Dieva gribu, vai tie ir no Dieva un vai tie ved pie Dieva. Aiz zinātnes, aiz mākslas, aiz sociālā vai politiskā ideāla, īsti reliģiozs cilvēks arvienu nojaus, izjūt, redz kaut ko, kas visam tam tikai vēl dod tā īsto vērtību, jēgu un svētību. Viņš ne tikai kļūst vienaldzīgāks pret savu speciālo dzīves uzdevumu un darbu, bet to sa-redz mūžīgu, dievišķu ideju gaismā, saprot, ka Dievs to tā grib un šī iekšējā atziņa tad liek mūsu darbam atmirzēt neapdošā spožumā un pašam darba darītājam iedegties jaunā spēkā, atbildības apziņā un nesetracināmā drosmē. Tā tad galu galā, kad runājam par cilvēka dzīves un

pasauls uzskatu, mums jārūnā par viņa ticību vērtībām, par viņa reliģiskiem un ētiskiem uzskatiem. Ja cilvēkam nav iekšējas skaidrības un pārliecības par šīm vērtībām, ja viņam nav pašam sava pasaules uzskata, tad viņš ir dzīvē nestabils, svārstīgs kā niedra, ko vējš un ezera viļņi loka un mētā, tad viņš "akli un verdziski" padodas kaut kādai vienai mācībai, citas nemaz nepazīdams, visu mīļa domā svešas domas, un, bez iekšējas sirsnīgas līdzdalības, verdziaki pilda tikai svešas pavēles un gribu. Tikai tad, kad cilvēks kļūst par tēdu, kas visās lietās pilda pašasirdsapziņas pavēli, kas runā to, ko tiešām domā, slavē to, ko tiešām augsti ciena, dara to, par ko tic, ka tas jādara, var teikt, ka viņam ir dziļā ticībā pamatots, pašā darināts pasaules uzskats." 151.

Tāds uzskats ir mums katram nepieciešams, lai mēs varētu dzīvot cilvēka cieņas apgarotā dzīvē un kļūt pilnvērtīgi cilvēki - personības. Tieši neskaidrība dzīves pamatvērtību izjūtā un šaubas pasaules uzskata problemātikā ir mūdienu pasaules sarežģītās dzīves situācijas viena no vissmagākajām nastām, tā ir nevien smaga, bet arī liktenīga, pat traģiska.

2. A. Saulietis un pasaules uzskats.

Saulietis savā sirdī dziļi izjūt un nešaubīgi atzīst, ka pasaules uzskats ir nepieciešams katram cilvēkam, bet vēl jo vairāk katram dzejniekam un rakstniekam, lai viss tas, ko viņš cilvēkiem dod savā literārajā darbā, būtu iekšēji un ārēji saskaņots, skaists, paties, augstāko vērtību svētīts un apgarots, lai tas būtu arī pašā autora dzīvē ne tikai dziļi pārdzīvots, bet arī apliecināts, attaisnots, piepildīts. Tas nozīmē, ka rakstniekam jābūt istam cilvēkam, istai personībai, kas visu ko viņš dara, pat to vismazāko - dara apzinīgi no visas sirds, ieliekot tajā savu pārliecību un ticību, visu to, kas viņam pašam mīļš un svēts. Bet to var tikai personība, kas nesatricināmi fundēta sava pasaules uzskata dziļajā vērtību ticībā. Tāds bija Saulietis visā savā dzīvē kā cilvēks, visās savās attiecībās ar draugiem un nedraugiem, tāds viņš bija un palika arī visos savos literārajos darbos, kuri mūs pārsteids ar savu gatavību, vienveidību, idejiskā satura ne-

mainību un skaidrību. Lai pareizi varētu saprast un objektīvi izvērtēt viņa bagāto mūža darbu, mums noteikti galvenos vilcienos ir jāiepazīstas ar viņa pasaules uzskatu. Šai sakarībā gan vēl jānorāda, ka pasaules uzskatu rakstniecībā nedrīkstēta sajaukt vai pilnīgi identificēt ar rakstnieka **p a s a u l e s i s j ū t a**, kura būtībā ir iedzinta, eksistenciāli dota, savdabīga, negrosāma. Uz šī dzīvē līdzdotā pamata, tad vēlāk ceļam un veidojam savu personību un pasaules uzskatu. Kā rāda cittautu un arī mūsu pašu latviešu literatūras vēsture, daļa rakstnieku un dzejnieku savos darbos pamatojas tieši šajā dzīves un pasaules intuitīvajā izjūtā, kurpretī pārējie - savā izveidotajā pasaules uzskatā. Pirmā tipa pārstāvji uz visu raugās kā uz lielu un skaistu brīmmu, kuru tad dziļi pārdzīvo, saprot, apliecina, dziļā mīlestībā attēlo. Kā tipiski šī novirziena pārstāvji minami Šillers (Schiller), Gēte (Goethe), J. Poruks, K. Skalbe, E. Virza u.c. Otra tipa pārstāvji, kas bazējas savā izveidotajā pasaules uzskatā, ir Dante (Dante), Šekspīrs (Shakespeare), Rainis, Saulietis u.d.c.. Viņu darbos ir noslēgtība, vienveidība, izeja no viena noteikta punkta, visu pakļaujot vienam viedoklim - reliģiski ētiskam, filozofiskam. Viņi parasti kaut ko māca, sludina, tiesā, uz ko aicina, sauc, ved, rādot īsto ceļu un cilvēku rīcības liktenīgās konsekvences. Protams, šeit ir grūti novilkt absolūtu robežu, jo visiem viņiem ir stabils, noteikts pasaules uzskats, kā arī savdabīga dzīves un pasaules izjūta. Tāpēc arī dažus rakstniekus varētu pieskaitīt abām minētajām literātu grupām. Tā A. Upīte saka, ka Saulietis pēc pasaules uztveres un arī izpausmes ir īsts liriskis, ar jūtīgu sirdi apdāvināts, pie kam vēl A. Vitols aizrāda, ka viņš kā rakstnieks savus darbus radījis intuitīvi, momentāni, nakte klusumā tos uzrakstīdams. Ar visu to, Saulietis - līdzīgi Rainim - ir un paliek tipisks šī pēdējā literātu novirziena pārstāvis, pat savā lirikā viņš ienes noteiktu domu, jūtu noskaņu, kas sakņojas viņa sirds izjūtās un vērtību ticībā, viņa pasaules uzskatā.

Jau A. Upīte savā Latviešu literatūras vēsturē, runājot par Saulieti, izsakās, ka viņam esot raksturīga šāda xīnīga pazīme - "n e m a i n ī b a, s t a b i l i t ā t e, v i e n g a b a l a i n ī b a. Tā-

di ariet. Nekādas šaubas, meklējumi, pārmaiņas, ieguvumi - nav vērojami personības dzīvē, Tas pats arī mākslā, tikai sīkumos ir pārmaiņas (formas elementos). Tie ir nekustināms pamats -^{152.}, proti kristīgajā reliģijā un morālē pamatotais pasaules uzskats, ka, aužoties cauri visiem Saulieša darbiem. Līdzīgu atzinumu atrodam arī J.Vesaja nekrologā: "Ar Saulieti saudējām cilvēku, kas savā stingrībā bija izcirsts kā no pelēka laukakmens, un kam maz būs radniecīgu un līdzīgu. Lasot Saulieša darbus pēc kārtas, pārsteidz apbrīnojamā gatavība no sākuma (1892.) līdz beigām. Pie Saulieša nemana nekādu attīstību ne formā, ne būtībā. Kā gatavs mākslinieks ienācis mūsu literatūrā un tāds aizgājis, - ar noteiktiem mākslas un dzīves uzskatiem... Stingru tikumisku ideālu saites to sagūsta un dvēseles tīrības pravība to noslēdz kā lauku māju vientulīgā, miglas apdvestā ziemas klajumā".^{153.}

Šo pašu atzinumu, ka Saulieša dzīvi un mākslu nosaka viņa dzīves un pasaules uzskata reliģiskās un ētiskās atziņas, varbūt vēl krasāk izsaka A.Ūpiņš citā salīdzinājumā, jau iepriekš minētajā apcerējumā, proti - ka šīs atziņas Saulieti ieslēdz kā gliemezi viņa čaulā. Tas viss tikai lieku reizi vēl atgādina, jau agrāk mūsu izteikto atzinumu, ka Saulietis ir reliģiski ētiska pasaules uzskata pārstāvis un ka arī viņa māksla sakpojas un izang no viņa pasaules uzskata. Izejot no savas pasaules uzskata, no savas iekšējās dziļākās pārliedības un ticības, viņš apbrīnojamā nopietnībā un nesatricināmā patiesības izjūtā, tiecas izteikt savas atziņas, savas idejas, savus uzskatus, kas ar tādu nesaprotamu spēku, kā viņš pats saka, "laužas uz āru un grib iemiesoties stāstā, novelē, drāmā, esējā vai vienkāršā liriskā vārsnā." Pats Saulietis ir apzināti gribējis, lai viņa darbi lasītāju ietekmētu, audzinātu un vadīta viņš paša dvēseles sāpēs skaidroto ideju virzienā, darot iekšēji stiprāku, labāku, cilvēcīgāku. Tāpēc Saulieša literāro nantojumu uzskatām par idejisku mākslu. Sava pasaules uzskata atzīmīgtaikšanai, rakstnieks brīvi izvēlas formu, stila ele-

mentus tā, kā tie vislabāk atbilst saturam un ar to varētu veidot iekšēji veselu, organiski vienotu mākslas darbu. Tāpēc Saulietī nevaram ietilpināt ne objektīvā realisma, ne romantisma, ne jaunromantisma, ne simbolisma, ne dekadences, ne arī materiālistiski ievirzītajā jaunās strāvas uzskatu virzienā. Viņš iet pats savu ceļu, iet to vientuļīgi, lepni un droši, iet tā - kā liek viņa sirds un dziļākā pārliecība. Ir Saulietim klasiski, pat apskaujami realistiski meistardarbi - kaut vai piemēra pēc "Nelaieme", "Aiz sniega un tumsas", "Melnis", "Tirgū", "Kakšā", "Uz saules sētu", "Uģantīno", "Sīruliši", "Tukša, tukša" u.d.c. Ir arī simboliska rakstura tēlojumi - "Purva pūce", "Cita pasaule", "Malda zemē", "Čindenis", "Grūta diena" u.c., Saulietis savu ideju izpaušmei izlieto arī labsirdīgu, bezpartejisku humoru, - "Kā viņu mātes gadri dzīvoja", "Mantinieki", "Sirdsšķīsti ļaudis", tāpat arī asu, kultaimu satīru - "Pasaka" u.c. Tad vēl varam norādīt, ka samērā plaša Saulieša daiļradē ir arī nosliece uz noslēpumaino, mistisko, tā piemēram - "Veļu tiesa", "Neaizberamā aka", "Dievīnes", "Kļūmīgā namā", "Dairnavās", "Aiz viņa krasta" u.d.c.. Tas pats redzams arī viņa lirikā. Tomēr kopslēdzienā jāaska, ka aiz katra Saulieša darba, pat aiz klasiskajiem realistiskajām garā sacerētājiem - ir un vienmēr paliek pats rakstnieks, viņa jūtīgā sirds un stingrās morāliskās prasības, viņa pārliecība un pasaules uzskats, kas vispilnīgāk redzams viņa dramatiskajos sacerējumos, piemēram "Jēkabs Saltups", kurā Saulietis nav tēlojis tikai latviešu zemnieka dēlu, kas cīnās par zemi un veco sentēvu sētu, bet gribējis parādīt arī šī cilvēka pasaules uzskatu, tverot to visā dziļumā un traģismā. Jēkabs Saltups mīl šo veco sētu - savas tēva mājas, mīl zemi - un tieši tāpēc viņu nebaida grūtības, viņam pietiek spēka nost katru upuri, jo viņš ir spēcīgas gribas un nesalamāma rakstura cilvēks, kas klausā savei sirdij un iekšējai pārliecībai, kā to darīja arī pats Saulietis - atgriežoties savās vecajās tēva mājās - "Sauliešos", no kurām viņš bija pajūnis arī savu rakstnieka un dzejnieka vārdu. Jēkabs Saltups ir zemnieka ideālists, viņā ir griba uzvarēt un mīlestībā sevi atdot zemei, tāpēc arī viņš apdedzis, pārguris, ievainots pie degošās mājas drupām saka:

"E s p a l i e k u t e . . . I r k a s n e s a d e g !"

Tad vēl ļoti zīmīga un raksturīga Saulieša daiļrades pazīme ir tā, ka rakstnieks pats visā savā radošajā mūžā izmanto daudzu literāru novirzienu un stila elementus - savu ideju un pārliecības izteik-

šanai; tāpat viņš sava pasaules uzskata izveidošanā un līdz ar to arī savu darbu idejiskā saturā uzstatījumā - ir mantojis zināmu ietekmi un bagātu vērtību krājumu no mūsu tautas gara mantām, no kristīgās reliģijas, ciltautu, sevišķi krievu rakstnieku darbiem, nenoliedzami arī no mūsu pašu Apsīšu Jēkaba J. Poruka, ar kuriem Saulieti saista kopēja reliģiski ētiskais pasaules uzskats un tajā pamatota sirdsapziņas un sirdskaidrības problēma. Tad vēl savu ietekmi ir atstājis arī Doku Atis un viņa vecais, labais draugs Ed. Treimanis - Zvārgulis. Tomēr šai sakarībā jāsaka, ka nekas nav akli un ārēji pārņemts, viss pārkausēts Saulieša gara ugunīs, viss ir pārkalts viņa radīšanas kalvē, viss ir kļavis, ja tā varētu teikt, īpatni **S a u l i e t i s k s**, viņam piederošs un viņa iekšējai būtībai atbilstošs. Tieši tāpēc varam teikt, ka Saulietim ir savdabīgs dzīves un pasaules uzskats, kuru noteic harmoniska mūsu pašu tautas gara kultūras un vispār cilvēcisks reliģijas un ētikas vērtību sinteze.

Šī atzinuma patiesību nepārprotami ieskatīsim tūlīp nākamajā nodaļā, Saulieša pasaules uzskata pamatatzīņu, pamatproblēmu analizēs. Pēc šīs analizēs, tad arī pilnīgi piekritīsim un sapratīsim rakstnieka kategorisku prasību, ka mūsu dzīvē, literatūrā un presē nevar būt nekritiska pretēja uzskatu sludināšana, bet vienmēr ir **v a j e d z ī g a** un **a b s o l ū t i** nepieciešama **s t i n g r a** noteiktība un nepārprotama uzskatu skaidrība. To viņš pats savā dzīvē ir konsekventi realizējis, atklāti un godīgi ir nostājis pret visu, kas nesaskan ar viņa dziļāko pārliecību un pasaules uzskatu.

D. A. SAULIEŠA PASAULES UZSKATA

PAMATPROBLĒMAS.

No bagātā, līdz šim aplūkotā, kultūras vēstures materiāla redzam, ka Saulietis ir savdabīga - reliģiski ētiska personība ar stablu un negrozāmu pasaules uzskatu. Savā dzīvē un prasībās viņš ir nelokāms, rigorozs, puritāniski ciets, bet viņš nav aklis un šaurs fanātiķis, jo viņš uz visu raugās un visu arī redz objektīvi - tādu kāds tas būtībā arī ir. Viņš neidealizē, bet visur un visā redz kā labo, vērtīgo, tā arī ļauno un nevērtīgo. Labais viņam ir un paliek vienmēr labs kā pašvērtība sevī, bet pret ļauno viņš vienmēr un visur paceļ savu balsi un saka asu, skarbu, patiesu un atklātu vārdu. Visu ļauno viņš dzīvē nenoliedz, bet tajā ^{visu lauku} kritizē, tiesā, cīnās un karo ar to, aizstāvot labo, vērtīgo, mūžīgi paliekošo un svēto. T i e š i š i spēja visu redzēt, saprast un objektīvi izvērtēt, viņam liek izvirzīt sintētisko dzīves principu, lai tā apvienotu, kāpinātu, summētu visu to, kas mūžīgs un svēts, lai tas beigās teiktu gala vārdu, un lai tam piederētu uzvara pār ļaunuma sātaniško varu un tumsu. Šo sintezes principu viņš realizē visā savā dzīvē - sava rakstura un personības veidošanā, sava pasaules uzskata radīšanā, savā daiļradē un arī mūsu tautai izvirzītajā nacionālās kultūras idejā, kura dziļi sapojas ne tikai zinātnes atzinumos, tikumiskajās un daiļuma izjūtās, bet arī mūžam dzīvajā ticībā, ka Dievs savā radīšanas gribā ir lēmis latviešu tautai pārbagātu vitālo un garīgo spēku devumu un līdz ar to arī īpatnu uzdevumu lielajā tautu kopvienībā - cilvēcē. Vienīgi šajā nacionālajā kultūrā, kas sevī ietver un aptver visu gara dzīvi - tauta var sasniegt savu pilnvērtību un piepildīt dievišķo sūtību. Šī mērķa sasniegšanā ir arī vēl daudz šķēršļu un objektīvu grūtību, kas zināmā mērā tieši sakojas pašā baznīcā, mūsu reliģiskajā dzīvē un arī tajā apstākļi, ka vēl nav pietiekami un pārliecinoši izpētīta un izprasta mūsu tautas reliģiskā īpatnība, kas no sensenām aizmūžu audzēm, kā svēts mantojums ir sagla-

bājusies mūsu tautas dvēselē, mūsu tautas gara mantīs, valodā, vēsturē, literatūrā un pašā dzīvē. Visas šīs grūtības ir apzinīgi jāpārvar, jo to prasa ne tikai teorētiskas skaidrības alkstošai, prāts, bet arī pati mūsu dzīve, tās pilnvērtība un saksmība. Augstaināto grūtību pārvarēšanā jāizmanto arī tie ierosinājumi, sakrētie novērojumi, reliģijas psiholoģiskie un filozofiskie atzinumi, ko dod daļlīdētārs - kā pašā rakstnieka, tā arī tautas dvēseles atklājēja un tulkotāja. Spilgtu šo grūtību raksturojumu rāda rakstnieka Augusta Saulieša reliģiski-ētiskā personība, pasaules uzskata viengabalainība un arī viņa darbos sludinātā un pašā dzīvē apliecinātā nacionālās kultūras ideja, kuru nosaka nacionālo un vispārcilvēcisko vērtību sintese.

Tieši no šī sintezes viedokļa tad arī turpmāk mēģināsim saprast un sistemātiski attālot Saulieša reliģiskās izjūtas un ticības atziņas kā viņa pasaules uzskata pamatproblēmas, kurās sakpojas un no kurām izaug arī viņa morālie principi un to prasības.

I RELIĢISKĀS PROBLĒMAS.

1. Reliģijas būtība.

Saulieša reliģijas būtības aplūkojumā jārod atbildes uz šādiem jautājumiem: kas ir reliģija viņa izpratnē un kādas īpatnības ir viņa reliģiskajām izjūtām, ko izraisījusi dvēseles saskare ar svētuma pasauli?

Saulieša reliģijas izpratne.

Izsekojot Saulieša teorētiskajiem apcerējumiem un literāriskajiem darbiem, jākonstatē, ka viņš nekur nedod skaidru reliģijas būtības formulējumu, bet tikai īsi norāda uz reliģijas un dzejas tuvumu: "Dzeja tiek priekš dvēseles kā reliģija, kurai patiesībā viņa stāv ļoti tuvu." 155.

Saulietis ar to negrib identificēt reliģiju un dzeju, jo viņam

māksla nav reliģija un reliģija nav māksla. Lai nepārprastu un nesašaurinātu šo atziņu par reliģijas un dzejas tuvumu, jānorāda, ka viņš šai sakarībā nerunā tikai par reliģisko - garīgo dzeju, bet vispār par dzeju šī vārda plašākā nozīmē - kā dvēseles dziļāko pārdzīvojumu atklājēju, garīgo vērtību radītāju, dāvētāju un sargātāju, bez kuras cilvēks, tauta un cilvēce nekad nav iztikusi, un būtībā arī nemaz nevar iztikēt un pilnvērtīgi dzīvot.^{156.} Saulietis šo reliģijas un dzejas tuvību, kas sakņojas viņa dziļajā, intuitīvajā vērtību izjūtā, vispirms redz tautas dzejā, kurā ir "mūsu pašu cilvēcības evaņģēlijs".^{157.} Tāpat šī tuvība Saulietim blāzmo arī tautas labāko rakstnieku darbos,^{158.} reliģiskajā - garīgajā dzejā (dziesmu grāmatā,^{159.} visas cilvēces dižgaru dzejā^{160.} un beidzot arī pašā "grāmatu grāmatā - bībelē", kura viņam ir "neizsmeļamas gudrības, varenāko jūtu, reliģijas un dzejas svētais avots"^{161.}; "nevien reliģijas grāmata, bet varenākā dzejas grāmata, kāda vien līdz šim tikuse lasīta"^{162.}

Bet lai vēl skaidrāk raksturotu šo reliģijas un dzejas tuvību, un lai no tās izejot varētu analogiski spriest par Saulieša reliģijas būtības un tās vērtības izpratni, tad īsumā vēl jāapskata viņa domas par dzeju. Saulietim - "Dzeja ir cilvēka gara augstākā un pilnīgākā parādība"^{163.}, "dvēseles nepieciešama vajadzība"^{164.}. "Dzeja ir dziļa un vēsa aka, kur debess sapņi nogrimuši dusēt, un no kuras var smelt dzīvu ūdeni ne vienreiz vien savam garam, savai sirdij" un "savai dvēselei par mūžīgu spirdzinājumu".^{165.}

Bet kas tad ir šīs dzejas saturs, tās dzīvais, veldzējošais ūdens? Te skaisti un skaidri atbild pats Saulietis: "Wisdziļākās un vissvētākās jūtas, kas gājušas caur cilvēces dvēseli... visaugstākās domas, visās savās neaptveramās robežās... visspilgtākie un visskaidrākie atzīmumi par to, kas ir labs, kas ir ļauns, kas skaists, kas nedailš, kas tikumisks, šķīstis un kas netikls - runā uz mums no dzejas."^{166.} Tāpēc viņš grib, lai dzīve un dzeja kļūtu nešķiramas, organiski vienas - kā tas bija mūsu senčiem.^{167.} Jo kam vairāk dzejas, tam vairāk gara, atziņu, daiļuma un dzīves spēka.^{168.} Un šo dzīves spēku vajag ne tikai cilvēkam, bet arī tautai - nacionālās gara kultūras celšanai, radīšanai un arī sargāšanai,^{169.} lai viņa pati, pilnvērtīgu dzīvi dzīvodama, - "paceltos kā no krēslainas lejas - saulainajos gara daīves augstumos. Bet kā cilvēka, tā arī tautas pilnvērtīga dzīve un īpatnas gara kultūras radīšana ir iespējama vienīgi sakarā ar dzeju, jo dzeja

vada "uz neizstīkstošiem gara bagātību krājumiem, uz avotiem ar mūžam uz augšu verdošu dzīvu ūdeni." 170.

Tādas ir Isumā Saulieša domas par dzejas būtību un tās vērtību, kas liek nojaust, ka viņš dziļi un pareizi ir sapratis arī reliģijas būtību un mūžīgo vērtību cilvēka un arī tautas gara dzīvē; jo viņa dzejas pozitīvais novērtējums ir reizē arī reliģijas novērtējums. Bet Saulieša vērtību izjūtā - reliģija un dzeja, kaut arī ļoti tuvas būdamas, nestāv vienā plāksnē, jo reliģija ir kas būtiski dziļāks; tā ir visas gara dzīves pamatvērtība, kurai pakārtojas, kurā sakpojas, no kuras izaug un apaugļojas pārējās gara dzīves vērtības un spēki: tikumība, dzeja, daiļums u.t.t. 171. Ja dzeja Saulietim ir patiesības, daiļuma un tikumisko vērtību strauts-avots, tad reliģija viņam ir zemzemes dziļumos plūstošais grunts ūdens, skaidrais vēsais, dzintarainais dzīvības ūdens, no kā viņi savu spēku, skaistumu un īsto vērtību rod.

Saulietis norāda, ka šo patiesību ir sapratuši visi, kar reliģiju noliedz un nicina, un tāpēc arī viņi ir tik nesaudzīgi cīnījušies pret reliģiju, lai tādējādi grautu, iznīcinātu visu pārējo gara dzīves vērtību pamatu. Viņi ir netīrumus un grūkus piebārstījuši tautas dzīvības svētavotā - reliģijā. Tāpēc Saulietis ar visu savu dvēseles kaisli, mīlestības un pārliecības spēku aicina tautu atpakaļ pie reliģijas, aicina atrakt aizbērtos svētavotus, lai tā skaidrie ūdeņi - atkal veldzētu mūsu dzīvi, jo bez šīs svētās, dzīvinošās veldzes - "garam jāpārvēršas par posta tuksnesi" 172., kur ikdienas kautkas mirst, kas tautas dzīvē un dvēselē nedrīkstētu mirt. 173. Bet cilvēks un tauta grib dzīvot, dalīvot un radīt. Tāpēc Saulietis nepiekusis aicināt aicina pie reliģijas svētavota, jo viņa paša dvēseles svētākā pārliecība ir tā, ka visus cilvēkus un tautas radošos spēkus, tikumiskās vērtības un atziņas "ar saviem tēliem, ar savām noskaidrotām un garos mūžos pārbaudītām patiesībām, un savu mūžam jau no dzeju modina, veldzē un audzina reliģijā." 174. Ar to tad arī Saulietis pasaka, ka pēc viņa dziļākās pārliecības reliģija ir dzīvs, radošs cilvēka un visas tautas gara dzīves pamatspēks, pamatvērtība. Ja nu Saulietis ir ko atzinis un kā vērtību iemīlējis, tad viņš par to cīnās, atklāti un noteikti uzskājas pret visu un visiem, kas kavē un traucē šīs vērtības realizāciju un piepildījumu dzīvē. Jau savas jau-

nības gados viņš redz, ka "ja u n o l a i k u r ū s a" - materiālistiskajā pasaules uzskatā pamatotais ateisms cenšas aizbērt reliģijas svētavotu un iznīcināt ticību, pretī dodot tikai "niekus un plākssterišus", aizmirstot, ka racionālas zināšanas nedarīs cilvēkus laimīgus un pilnvērtīgus, bet ka to spēj tikai ticība, mīlestība un cilvēcība! ^{175.}

Tāpat Saulietis uzstājas arī pret kļūdām un nekristīgām izdarībām mācītāju dzīvē un pašā baznīcā, sarakstot "Pēc likuma" (IV) un npublicētos "Gienīgtēvu stāstus", kas glabājas Raiņa literatūras un mākslas vēstures muzeja Saulieša fondā. Saulietis dziļi skumst, apziņoties, ka pasaules uzskatu dažādība rok dziļas plaisas starp cilvēkiem, pat draugiem - vienas tautas, viena novada cilvēkiem, tos šķirot un attālinot vienu no otra. Aizrauties ar materiālistisko ateismu es nekad nevarēšu - saka Saulietis, jo tad visa dzīve kļūtu tukša, bezmērķīga, akla neskaidrība, kurā nekad nevarētu saprast - par ko tad man īsti jādzīvo, kāda šai dzīvei dziļākā jēga un vērtība? ^{176.}

Tieši šo pasaules uzskata principiālo apsvērumu dēļ, Saulietis bija ne tikai latviešu valodas un literatūras, bet arī reliģijas un ētikas mācības skolotājs. Rīgā Kēniņu ģimnazijā. Šai sakarībā jāatceras arī kādreizējā kolēģa - mitologa M. Bruņinieka atmiņu stāstījums par to, kā viņš Izglītības ministrijas uzdevumā, revidēja Cesvaines ģimnaziju, - Saulieša latviešu valodas literatūras stundā juties kā dziļi nopietnā, svētsvinīgā dievkalpojumā. Tas tikai vēl pastiprina mūsu atziņu, ka reliģija Saulietim bija dzīves pamatvērtība, pamatspēks - mūžīgs, svēts, respektējams. Tāpēc saprotam arī viņa vairākkārtējās publikācijas, kurās viņš prasa pienācīgu un cieņas pilnu vietu reliģijai mūsu audzināšanas sistēmā, ka te ir jāizbeidz svārstības un bezatbildīga rīcība, kā tas bijis Cesvaines ģimnazijā, kur veselu gadu nav mācīta ticības mācība. Saulietis prasa, lai arī ticības mācībai būtu savi speciāli inspekcijas darbinieki, kas šīs stundas pārliūkojot - redzētu - vai tās neiznieko, neiznanto citu priekšmetu padziļināšanai vai pat antireliģiskai propagandai. Viņš arī protestē "Latvija" galvenajam redaktoram A. Bergam par svārstīgo un kļūdaino virzienu skolu politikā reliģijas jautājumā. ^{177.}

Visa teiktais liek atzīt, ka Saulietis ir dziļi izjutis un sapratis reliģijas būtību un tās absolūto nozīmi gara dzīvē, kaut arī savos rakstos viņš nav devis sīkāku un skaidrāku reliģijas būtības formulējumu. Kāpēc viņš to nav darījis? Pareizu atbildi šeit dod Cesvaines

mācītājs A. Vītols: "Saulietis pats vēlējās, lai viņa darbā meklē izjutumu, t.i. ne kādas domas, problēmas u.t.t., bet zināmu noskaņu. Šā paša iemesla dēļ, nekad viņš reliģijas netika iztirzājis, kā mēs to darām. Viņam reliģija bija respektējams gara dzīves fakts. Respektējams, jo ateismu viņš domāja esam naves grēku; fakts, tā tad dotība, par kuru nerunā, nestrīdās, bet ko redz, pieņem, izjūt." ^{173.}

Saulieša svētuma izjūtas.

Saulieša dzeja ir sirds izjūtu un atziņu dzeja. Katrā vārdā, katrā vārsnā strāvo viņa klusās, vientuļās un latviskās dvēseles dziļākie pārdzīvojumi, kuros blāzmo arī numinozās izjūtas. Tās ir to reto, svēto mirkļu izjūtas, kad dvēsele saskaras ar mūžību, ar svētumu, ar kādu citu, augstāku - skaidrības, daļuma un svētuma pasauli, kura dvēselei atklājas līdzīgi saulei, kad pelēkajā rudens mākoņu segā atveras kā plaisma, kā logs, pa kuru sāk starot gaisma, liecinot, ka ir arī vēl cita pasaule, no kuras nosalušā gamu zēna sirdij un rokām pieskaras siltais saules glāsts savā dzīvības pilnajā svētībā. ^{173.} Ir arī vēl cita pasaule, kura mums atklājas saskares mirkļos, kurā mēs tad raugāties kā svētā brīnumā:

"Ak reta un svēta stunda,
Kad mūžībā skatīties drīkst." ^{179.}

Šais svētajos saskares mirkļos - dvēseli paceļ "mirdzoši gara vilpi" un aiznes "mūžības jūrā", kur klusā izbrīnā viņa tad raugas mūžības svētajos dziļumos; un kad atkal atgriežas pati sevī - no mūžības viņa ir atnesusi sev līdz: svētas jūtas, reliģiskas un tikumiskas atziņas - visai savai dzīvei un mūža darbam. Te nu paceļas jautājums: kāds ir šo pārdzīvojumu īpatnais saturs, kādi numinozā elementi atklājas šais reliģiskajos pārdzīvojumos?

Dr. A. Freijjs - Saulieša dzejas numinozajās izjūtās ir uzrādījis ^{180.} pazīstamas Rūdolfa Otto (Otto) ^{181.} numinozā elementus: "mysterium tremendum" (šausmīgo) un "fascinosum" (ēaldzinošo). Tomēr pēc intīmas iejūtas un psiholoģiskas analīzes jākonstatē, ka Saulieša svētuma izmaņā ir arī vēl citas spektra krāsas, kas savā būtībā ir ļoti radniecīgas tām, kuras uzrāda prof. V. Maldonis "Reliģijas fenomenoloģijā" ^{182.}, runājot par svētuma izmaņu mūsu gara mantās. Tāpēc šeit sīkāk jāapskata attiecīgo pārdzīvojumu analīzes rezultāti:

a) **V i s p i r m s** Saulieša svētuma pārdzīvojumu iezīme - **k l u s u m s**. Kad dvēsele raugas mūžības svētajos dziļumos, tad apklust visas sāpes, valdi, gaviles un prieks, zūd visa neziņa, šaubas un nemiers. Visu dvēseli tad pārņem "d i v a i n s k l u s u m s", gaišs, nesatricināms, mūžīgās dzīvības apgarots miers; - kā to Saulietis rāda vienā no savām skaistākajām dzejām "Mūžības jūrā" ¹⁸³. Tāpat arī skolā, kad zaļajos eglītes zaros iemirdzas baltās Ziemas svētku svecītes, bērnu un pieaugušo vilvēku dvēseles a p ņ e m s v ē t s k l u s u m s : "It kā neredzami kāds būtu ienācis tumšajā telpā . . . Baltām - vieglām drānām, kas atnesušas līdz sniega lauku šķīsto, balto dvesmu un viņu dzidro nakts klusumu . . . kā liecinieks šinīs tumšajās telpās, ka ir vēl cita pasaule, ne kā te - ar k l u s u , balti mirdzošu skaistumu, ar mīlām, sendzirdētām, te it kā aizmirstām dziesmām . . . It kā neredzami būtu kāds ienācis, k u r a p r i e k š ā s i r d i s k l u s a s t i e k . . ." ¹⁸⁴. Nav šaubu, ka minētajos paraugos un arī vēl citos rakstos ¹⁸⁵. - Saulietis attēlo reliģiskus pārdzīvojumus, kurus raksturo "klusuma izjūta", kāda pārņem dvēseli, kad tā stāv "k a u t k ā m ū ž ī g a , n e i z s a k ā m a , s v ē t a p r i e k š ā", jo kā pats Saulietis saka: "Kad d v ē s e l e r a u g a s m ū ž ī b ā".

b) **O t r k ā r t** - Saulieša reliģisko pārdzīvojumu raksturo **d z ī v ī b a s s v ē t u m a i z m a ņ a , i z j ū t a**. Visdziļāk, visbūtiskāk Saulietis to izjūt sakarā ar dabu, kura viņa izjūtās ir dzīva, jūtoša, nenīcīga - "dzīva gara" apveltīta ¹⁸⁶, pati zeme ir dzīva ¹⁸⁷, svēta. ¹⁸⁸. Arī pati dzīvība viņam ir "svēts noslēpums" ¹⁸⁹, svētuma pilna, jo viņas sākumi ir "Mūžībā": "Kur vienreiz cēlās viss!" ¹⁹⁰. Bet ne tikai viņas sākumi ir mūžīgi, arī viņa pati ir mūžīga, nenīcīga, nemirstīga, jo pēc nāves dzīvība atgriežas atpakaļ mūžībā, kur reiz jau ir bijusi:

" E s g ā j i s , k u r r e i z b i j i s ,
U n d z ī v s , k ā d z ī v s i r v i s s ! " ¹⁹¹.

Tā ir Saulieša reliģiskā pārdzīvojumā fundēta izjūta un ticības atziņa, ka "v i s s i r d z ī v s", dzīvības svētuma apgarots - tāpat kā tas bija mūsu senču izjūtās un atziņās. ¹⁹².

Šī visdzīvības izjūta - vieno dzīvā, intīmā tuvībā dabu un cilvēku. ¹⁹³. Nepārprotami to liecina paša Saulieša dzīve un tās atblāzma dzejā: Dzīvodams mīgā, - Saulietis jutās dziļi nelaimīgs, pat ne-

varīgs, jo ap viņu nebija mūžam dzīvinošais dabas spēks, skaistums, klusums un miers. Viņš jūtas nežēlīgi atrauts no dabas krūtīm, kurās pulsē pati mūžība, "lielā - svētā mūžība." Tāpēc arī saprotamas Saulieša alkas pēc dabas, kas smeldzoši notēlojas viņa rakstos: "Ak, kā gribētos būt Dieva dabā - viņas klusumā, kur tikdaudz plaukstoša spēka un dzīvības" ^{194.}; "kur saule zelta pirkstiem zīmē brīnumaimus rakstus visās varavīksnes krāsās - zaļajā Dieva grāmatā ... " ^{195.}, kur "jaunās druvas, kā mīkstu un zaļu dzīparu audumi, dvašo vizēdamas trīcošā saules vizmā un gar ežmaļiem vijas baltu, zilu un sarkamu puķu vītes", kur viss ir tik "rāms, kluss, bet d z ī v ī b a s, spēka un prieka pilns..." ^{196.} "kur saulainajos vējos klusi sanbriestošās druvas un šūpojas kā zeltaini vilņi.... kur laimīgu smaigļu varētu glāstīt mirdzošās vārpas - itka "pašam būtu daļas pie tās svētības, kas te no debesīm nolijusi..." ^{197.}

Tās ir Saulieša vientuļās, klusās dvēseles alkas, viņa latviskā īpatnība un spēks. Vienīgi dabā viņš jūtas patiesi laimīgs - klusa skaistuma, dzīvības un spēka apņemts. Bieži pēc gurda darba, - dziļu domu pilns - viņš iet gar savām zeltainajām druvām mirkli apstājas, ļauj lai rasā mirdzošās vārpas skaras pie viņa grumbainā vaiga un sastrādātājām zemnieka rokām. Tad gar pļavmalu un apaugušajiem Urdivas krastiem viņš aiziet uz klusajām norām, baltajām bērzu birzīm un tumšzaļo egļu silu... Šai tēvtēvu silā viņa dvēseli apņem dabas skaistuma, dzīvības un spēka svētā elpa:

" Dzied dvēsele savas skumjas un prieku....

Un es pie zemes te plokū klāt -

Pie svētās zemes es sirdi lieku..." ^{198.}

Klusi ap viņu šalc tēvu sils, un šī tumšzaļā sila dziesmā - glauž dvēseli un sirdi kā mīlās mātes rokas... Bet baltā saule lej viņa dvēselē un asinīs savu zeltaini mirdzošo dzīvības spēku:

" Tu dzīvību man jaunu ar mīlām rokām sniedz!

Pa maniem kauliem un dzīslēm tā trīsošiem vilņiem tek:

Tā daļa no svētās uguns, kas tevī mūžam deg!" ^{199.}

Bet visdziļāk šo dzīvības svētumu - Saulietis kā īsts latviešu zemnieks jauž d r u v u b r i e d u m ā . Vispārlicinošāk un skaistāk - viņš to izsaka dzejā - "Jaunā maize" ^{200.} un arī stāstā - "Brīvība un maize". ^{201.} Augšminētajā stāstā - Kalnāru saimnieks iet apraudzīt druvas, tāpat kā to ar dziļu mīlestību darīja pats Saulietis:

"Apgājis rudzu tīrumam apkārt, Kalnārs apstājās. Viņš stāv un redz, kā rudzi stieejas arvien garāki, līdz ir jau viņa augumā un pāri galvai. Zaļu stiebru necaurredzams mežs! Un slaidas pelēki zaļas vārpas līkst uz visām pusēm, viegli šūpojas un šalko klusu valodu, kurā tā tīkas klausīties... Ak, Dieva dāvana! Saka Kalnārs pats sev bez balss un tad pagriežas uz mājas pusi. Bet arī tad smaga nopūta laužas viņam no krūtīm. A u d z ē , D i e v s u n s a r g i - T a v ā r o k ā v i s s !" ^{202.}

Bet tā just, domāt un liecināt var tikai Saulieša latviskā dvēsele, kas pati sevī, visā dabā un viņas norisēs ir samanījusi kautko mūžīgu un svētu, kas izraisa dzīvības briedīguma un savdabīga spēka izjūtas. Gribas teikt, ka šī dzīvības svētuma izmaņa - ir netikai Saulieša, bet arī vispār latviskā svētuma pārdzīvojuma būtiskais pamatelements, ^{203.} kurā sakņojas gaišās ticības atziņas: Viss ir no Dieva, viss ir Dieva rokās, viss ir dzīvs, viss ir intimām, svētām dzīvības saitēm vienots: Dievs - daba - cilvēks.

c) Treškārt - Saulieša reliģisko pārdzīvojumu raksturo daiļā, gaišā, skaidrā un tīrā izjūta. Dažkārt Saulieša dvēseles dziļākajos dvēseles pārdzīvojumos, blakus dzīvības svētuma izmaņai, dominē - daišā, daiļā, tīrā un skaidrā izjūta. Spilgts paraugs atrodas romānā "Varavīksne", kur Saulietis attēlo savas tālās bērnības pārdzīvojumus, kad viņš pirmo reizi ieraudzīja varavīksmu, kura bija pārlietusies pār mežiem, ganībām un pļavām - kā liels, mirdzošs krāsu loks: "Brīnišķīgs, neizprotams, krāšņs. Viss slapjš, ātri pukstošu sirdi viņš tur stāvēja un platām acīm raudzījās uz dīvaino skaistumu debesīs... Kā pasakā! Un sirdī tāds savāds gaišums un vieglums. Un ilgi mazais zēns stāvēja ceļa malā un lūkojās uz pasakaino skaistumu debesīs...." Viņš to redzēja pirmo reizi un drebēja aiz bailēm, godbijības un dīvainas priekšā šādižuma un skaistuma priekšā." ^{204.} Ārīnozajā dižuma un daiļuma pārdzīvojumā - dvēseli pāršalc kluss baigums, prieks, godbijība un savāds gaišums. To pašu rakstnieka dvēsele izjūt, kad viņa raugās "zaļajā Dieva pasaulē", viņas "mūžam dzīvajā skaistumā". Skaistumā, kas

atklājas: krēslainajās debesīs, kur tālās "zvaigznes liesmo" un "baltā saule staigā"; kas atklājas - kluso mežezeru un upju - "zilajos, dzidrajos ūdeņos" un "baltajos sniega kalnos", ²⁰⁵. "kad pār visu tāds dziļš klusums un miers, ka liekas, var just viņa svētuma pilno elpu. Un nekurt raipekļa, visur maigs, neaiztiktš baltuma." ²⁰⁶.

Varenās, mūžam dzīvās Dieva pasaules priekšā - Saulieša dvēsele klūst "klusā, klusā" - "nogrimst pati sevī" kā zemzemes dziļumos ²⁰⁷. un jauž dabā svētuma elpu, kas izraisa - daiļuma, tīrības, skaidrības, gaišuma, "skīstības" ²⁰⁸, "baltās dzīves" ²⁰⁹ izjūtas un alkas.

Vēl te jāizrāda, ka Saulieša dvēselē rodas svētas daiļuma izjūtas ne tikai sakarā ar dabu, bet arī "mātes mīlestība un sāpes" izraisa pārdzīvojumus, kuros blāzmo "mūžības skaistuma nojausmas". ²¹⁰. Šie nedaudzie, varbūt nevisai izdevīgie pārdzīvojumu paraugi, kuros rakstnieks savdabīgi sintezē svētā, daiļā un arī labā elementus, liek nojaust viņa svētuma pārdzīvojuma īpatni latvisko raksturu.

d) ceturtkārt - Saulieša reliģisko pārdzīvojumu raksturo savdabīga baiguma un pievilcības kopizjūta.

Jau, no romāna "Varavīksne", citētajos tēlojumos, kuros blāzmo paša Saulieša bērnības dienu atmiņas, bija redzams, ka dvēsele vara - vīksnas pīrpārdzīvojumā dreb "aiz bailēm, godbijības un dīva inā priekā šā dižuma un skaistuma priekšā." ²¹¹.

Šai neapšaubāmi numinozajā pārdzīvojumā ietveras un savdabīgi saaužas pretējas jūtas, kurās atspīd "kaut kas baigs" un reizē arī "kaut kas dziļi fascinējošs, valdzinoši kairs, neatvairāmi saistošs." To pašu Saulietis liek izjust arī kādam sirmgalvim, kas savei ģimenei vairs nevar nopelnīt dieniško maizi. Kādā dienvidī viņš atlaižas koku ēnā, lai atpūstos un atgūtu darba spēku. Tomēr viņam nav miera, jo locekļus moka asas sāpes, bet dvēseli māc nākotnes domu smagums. Tad sirmgalvis lūdz Dievu; un šai lūgšanas brīdī viņa dvēselē rosās savdabīgs pārdzīvojums: "Sirdstā savādi notricēja: tākā nāca kāds! Viņš piecēlās sēdu: tiešām - nāca gan. Ar tādām savādām bailēm un ar tādu neizprotamu prieku viņš raudzījās nācējam pretim. Tas bija vecs tētiņš, baltiem matiem un baltu bārdu, ģērbies

garos, pelēkos svārkos. Un viņa acis bija gaišas, gudra miera pilnas, un kad viņš skatījās uz ko, tad tūlīt varēja just, ka nekas nevar šam gudrajām acīm apslēpts palikt. Viss viņam pazīstams, viss tur jau zināms. Bet kā silta gaisma, kā mīļš smaids arī staro no tām. Un sirdī no šā gaismas smaids tiek tik viegli un labi, ka pašam tīri brīnums, kad jutis to uz sevi nākam. Un apsēdās atnācējs viņam līdzās koka paēnā un viņi klusām runājās. Kā kad jau sen, sen būtu pazīstami ... Un viņš stāstīja atnācējam visu, nekā neslēpdams. Nevienam citam un nekad viņš nebija varējis tā stāstīt, un pašam bija tāds kā priecīgs brīnums, cik viegli nu viņš varēja rādīt, kas sirdī." ^{212.}

Arī šai savdabīgajā lūgšanas mirkļa pārdzīvojumā atmirza atmirza "neizprotama priekā" un "savāda baiļu kopvienība, kopizjūta. Tieši šai sakarībā gribas teikt, ka augšminēto "savādo baiļu" izjūtā nav nekā no "šausmu un drausmu" nojausmām un ka pašas šo baiļu izjūtas ir īslaicīgas un rosās tikai dvēseles-Svētā saskares sākuma mirklī. Tikai Isu, Isu brīdi notrīc dvēsele savādās baiguma jausmās, un tad baiļu vairs nav: visu dvēseli tad pilnīgi pārņem Svētuma fascinējošais spēks. Gavilainā priekā sirds jauž un zina, ka Dievs - ir mīļš, tuvs, labs, svēta miera, labvēlības un gaišuma pilns. Un no viņa pār cilvēku klusi līst "silta gaisma" - atraisīdama dvēselē svētlaimi, mieru un jaunu spēku. Šais izjūtās - visa dvēsele ir fascinējošā speka pilnā varā, un viņāvairs nav baiļu nemaz. Tāpēc arī šeit izprotama tā intīmā tuvība starp cilvēku un Varu, ko viņš pielūdz un sauc par savu Dievu. Šī intimitāte, kā zināms, ir psiholoģiski raksturīga latvieša dvēselei. Tāpēc Saulietis arī apzinīgi - šī pārdzīvojuma attēlojumam piešķir senlatviešu reliģijas priekšstatu un jēdzienu īpatno formu, lai vēl vairāk izceltu pārdzīvojuma saturu latvisko raksturu. No visa teiktā jākonstatē, ka Saulieša muminozās izjūtas sevī būtiski ietver arī R. Otto "fascinosum" (valdzinošo) elementu, ^{213.} kas blakus dzīvības svētuma, cilvēka - dabas - Dieva intīmās tuvības izjūtai - jāuzskata par latviskā reliģijas pārdzīvojuma pamatparādību.

e) **Piektkārt** - Saulieša reliģisko pārdzīvojumu raksturo **majestātiskuma - varenības un kreatūras - sevis niecīguma izjūtas.** Augstākās varas priekšā - dvēsele jūtas kā "radība" pret

savu "R a d ī t ā j u!"^{214.}, kas atmirz dižuma un varenuma gaismā:

" Tu pasaulu drūzmas zini un vadi,
Kā ēnas Tev aiziet miljoni gadi -
Tu esi mans T ē v s !

Zem Tavas rākas dreb pasaulu dzelmes -
Dod stipram man kļūt no sāpju svelmes,
Dod stipram man kļūt, " ^{215.}

Šīs diženās, majestātiskās varas priekšā - cilvēks un viņa dvēsele ir "k ā m a z s b a l t p u t a i n s v i l n ī t i s m e s t s u z k r a s t m ā l a s " ^{216.} "kā mazs, pelēks " S m i l š u g r a u d s" lielajā "m ū ž ī b a s j ū r ā " ^{217.}, kas izjūt savu radības niecīgumu, nevarību un atkarību. Tāpat tas spilgti attēlots arī dzejolī "Zvaigžņu gaitā" (variantā "Starp zvaigznēm"), kurā rakstnieks kopā ar savu mūža draugu jūtas niecīgi un mazi, vienmēr atkarīgi no "mūžības bezgalības", kurā "neizprotama spēka" nestas zvaigznes staro, un kurā ir arī viņu mājas:

" Ak zvaigžņu tāle, kurā mums ir mājas,
Cik noslēpums tavs liels un dziļš un svēts!
Un viņu kust, mans draugs, mums novēlēts:
Lai sirds kā zvaigzne top, pirms gaita stājas." ^{218.}

Varbūt vēl krasāk šo bezgalības dižo majestātiskumu, savu niecīguma un atkarības izjūtu dzejnieks atklāj savā dzejolī "Laiku upe", kuras varā mēs esam no "savas sākotnes" un viņa mūs nepārtraukti nes un nes, plūsdama "no mūžības uz mūžību" - atpakaļ uz lielo pirmsākumu pie DIEVA:

" Ak jūru jūra baigā.
Kur laiku upe skrien -
Un svētām bailēm vaigā
Tur būsīm vienu dien!" ^{219.}

No ļoti plašā materiāla, izraugoties tikai šos nedaudzos paraugus Saulieša distances izjūtas attēlošanai, redzam, ka arī šajā izjūtā ir vērojama - jau iepriekš minētā intimitāte, jo majestātiskā radītāja Vara - radībai atklājas kā T ē v s , un arī radība Viņu tā izjūt, atzīst un pieņem. Tāpēc jāseka, ka arī augšminētajās varenuma un sevis niecīguma (pilnīgi kristīgajās) izjūtās ir jaušama tāla Saulieša latviskās dvēseles īpatnība. ^{220.}

f) S e s t k ā r t - Saulieša reliģisko pārdzīvojumu raksturo radikāla nevērtības - grēcīguma iz-

jūta. Mūžīgās, svētās Varas - kā absolūtās vērtības priekšā - dvēsele izjūt savu nevērtību, savu grēcīgumu. Šais grēcīguma izjūtās - dvēseli apņem un pārņem "svēti baigas jausmas":

" Jūtos vājš un noguris,
Labprāt dusēt ietu,
Klusā priekā saņemtu
Nāves miegu cietu.
Bet tur āli dvēselē
Jausma svēti baiga:
Nakts ir īsa... jāstājas
Tad priekš Tiesas vaiga.
Notrīc klusi krūtīs sirds,
Kad tur acis meti,
Kur nāk lielā Mūžība
Lēniem soļiem pretī." 221.

Līdzīgs pārdzīvojums rosās Saulieša dvēselē, kad viņš rudenī nokopj savus laukus. Tik maz, tik maz ir audzis! "Šalc tikai retas vārpas pa vēju, bet nezāļu zelumā vilņojas lauks un reibinoši smaržo." Kļūst skumji un nemanot dvēsele notrīc baigās - sevis nevērtības jausmās:

" Sirds notrīs no tālās ziņas:
Dievs.... tad kam deru ir es." 222.

Tāpat to Saulietis attēlo arī dzejā "Savā tiesā", kur sirds jauž pati savu vainu un mazvērtību:

" Nāves vaina - asiņaina -
Pats kad esi vaininieks!
Savu mūžu tumšu ļaunu
Sev ja padarījis es,
Kas lai mazgā manu kaumu,
Kas lai manas važas nes?" 225.

Bet visraksturīgāk to atklāj dzeju kopa "Tumsībā", kurā Saulietis attēlo savas dvēseles vistumsākās izjūtas un arī savas dedzinošās pestīšanas ilgas. Izmisuma un sāpju mocītā dvēsele, pa lūgšanas kāpēm kāpj Golgatas krēslainajā uzkalnā, un tur Kristus nāves svētajā vietā - izjūt savu radikālo nevērtību un grēcīgumu:

"Te pīšļos guļu
Zems un ļauns:

Viss manī negods,
Grēks un kauns!"

Saulieša muminozās nevērtības un grēcīguma izjūtas ir pilnīgi kristīgas. Nepārprotami viņa kristīgo raksturu rāda Saulieša brīnišķīgais "Klusās nedēļas" atmiņu tēlojums: Kā bērns viņš dusēja - pie savas raudošās mātes krūtīm - Lielās Piekdienas naktī un pirmoreiz izjuta šo muminozo sevis nevērtību un grēcīgumu:

" Nu es zimu, nu es zimu:
Es ar ērkšķu kroni liku,
Es ar naglas rokās dzimu...
Cik es ļauns, to nezināju, -
Nu to jūtu, nu to jūtu!" ^{225.}

Sakarā ar šo kristīgo grēkizjūtu, Saulieša dvēselē - dzimst neapklusināmas, svētas pestīšanas alkas, kas savkārt viņa svētjūtām un reliģijai pieķir kristīgu mirdzumu un dziļumu.

g) M y s t e r i u m t r e m e n d u m - šausmu un drausmīguma izjūta.

Jau prof. A. Freija savā rakstā ~~savā rakstā~~ par Saulieša reliģiju ^{226.} uzrāda šo nominozā elementu viņa dzejā: "Zem melnā krusta". Šai dzejoli viņš tēlo kādu vientuļu, klusu, aizaugušu dārzu, kam vidū ir melns krusts, pie kura kāds nāk lūgt:

" Melno krustu rokām skauj,
Saņju vilņiem vaļu ļauj -
Un kā šausmas tad, šķiet,
Tumšos kokos drebot iet....

Nezināmā vietā kluss

Dārzs ar svētām šausmām dus:

Melnā krusta paēnā

Gaišums svēts tam jāglabā." ^{227.}

Arī Cesvaines mācītājs A. Vītols atzīst Saulieša reliģijā mysterium tremendum: "Saulietis neatzina Vecās derības Jahvi, bet viņam nāca prātā no reliģijas svītrot mysterium tremendum; pēdējais viņam visvairāk tērpts ārējā mūsu veļu kulta formā." ^{228.} Šim atzinumam zināmā mērā daļēji jāpiekrīt, jo gandrīz visi ^{229.} "šausmu un drausmu" izjūtu tēlojumi Saulietim saistās ar nāvi, kapsētu un senlatviešu veļu ticējumiem. Tā kā attie-

cīgo paraugu nav daudz, tad citēsim visus dzejas paraugus: Kādu nakti Saulietis redz, ka tumšajā ielejā, aiz egļunsila, nokrīt balta zvaigzne. Tūlīt dvēselē atraisās senais ticējums, ka zvaigznei krītot - kāds cilvēks mirst. Tādēļ Saulietim šķiet, ka ielejā iet nāve, un ka tumši noskan viņas izkopts šķindas, kurās nodreb arī daba:

" Klusu, šausmās sastinguši
Koki raugās debesīs ..." ²³⁰.

Šī šausmu izjūta saistās arī ar kapsētu, jo tur " v a l d a t r ū d u d r a u s m a " ²³¹, ko Saulietis attēlojis arī "Rudens dziesmās" - Par bālajiem rudens laukiem slīd rudens skumjā saule un: "Saltās vēsmas iet kā k a p u š a u s m a s." ²³². Arī rudens negaisam dunot, b a i g ā naktī mirējs redz nēvi vaigu vaigā:

" Kam, drausmās, sirdī audziet,
Kad beigās balsis skan? ²³³.

Līdzīgas izjūtas blāzmo arī Saulieša veļu ticības attēlojumos, kas atrodami viņa stāstos: "Veļu tiesa" (VII), "Neaizberamā aka" (XIV), "Dvēseles vientulība" (VII, kā arī Piesaulē publicētajos "Dievainēs" (1928.) un "Grūta diena" (1929.)). Tā pēdējā stāstā, kad ceļinieks nomaldījies sava mūža vislielākajā moku vietā - a k l ā , s a l t ā t u m s ā , a b s o l ū t ā k l u s u m ā , kur atceļa vairs nezina, bet visur kur raugies - pretī tumšs tukšums, kurā beidzot pretī raugās nāve: "Šausmas un nāves iznīcums stindzina..." Arī "Dievainēs" runājot, ka rudens krēslainajā novakarē, kad palsa migla visu apņem un klāj, vienam esot laukā, kad nedzirdi vairāk kā tikai savas sirds dunēšanu, jūti, ka kāds "nezināmiem un gausiem soļiem" tuvāk nāk, tad nav nekāds brīnums, ka "tevi s a l t ā m r o k ā m s a s p i e ž š a u s m ā s un tava sirds, ātri notrīsējusi, paliek klusa, kā uz mūžu." Vēl citēsim "Dvēseles vientulībā" attēlotu īpatnu pārdzīvojumu, kurā ir samanāma Saulieša personīgo pārdzīvojumu atblāzma:

"Bijām aizgājuši labi tālu. Tur pamalē ir mežs un gar to tek upe. Unāca mēness. Nesaprotu, kas tā viņam šoreiz bija par gaismu - mīksti-balta un spodra. Un pa viņu daudz vieglu, vieglu, tikko acij notveramu ēna. Pašā upes malē vientuļa māja ar augstu žogu. Pār žogu kā d r a u s m ī g a , melna zārka sega pārkritusi meža ēna. Ūdens līmenis upē tik mierīgs, rāms un gluds - kā stikls. Pie dēļu tilta, uz kura mēs stāvam, viņš laistās dzeltenā, balti lāsumainā spožumā.

Liekas, ka upē būtu saliets zelts un sudrabs. Bet tur tālāk, zem ēnām, ūdens ir melns kā nakts, ar tādu tērauda-zilu atspīdumu. Un briesmīgi dziļš, bez gala dziļš tur liekas esam ūdens! Pa koku zariem birst uz leju mēnesnīcas vizuļi. Bet tikai retie aizsniedz melno ūdeni; citi pazūd turpat zaru ēnās. Un kāds klusums! Nedreb ne lapīņa kokos. Ne dzīvības zīmītes... kā nāves valstībā... Š a u s m ī g i t o p n o š ā s a v ā d ā k l u s u m a u n m i e r a. Š ī i r a i z m i r s t ī b a s u p e, k a s t e k s t a r p š o p a s a u l i u n ē n u v a l s t ī, v e ļ u p a s a u l i . . . Un tur no tā meža melnuma, kur nezin kas tāds balts spīd pretīm - kā marmora krusti un monumenti - tūlīt, tūlīt izslīdēs noslēpumaina ēna, plašās, vieglās nedzirdami caur gaisu peldošās drānās, un prasīs mums, ko te meklējam pie viņu valstības robežām... Un viņa aicinās sev līdz... Un pār šo upi pārgājis, es jau būšu citā pasaulē - veļu valstībā. S i r d s k l u s i n o d r e b k ā n o k a p a a u k s t u m a. Vai, dvēsele, tev bail no šā sastingušā miera un klusuma? Gribi vēl dzīvot zemes vientulībā, kur vēl atliek ko cerēt, kur viss vēl nav sasniegts? Vēl!... Bet reiz tev būs jāiet šai upei pāri - k l u s a j ā v e ļ u v a l s t ī. Un tad visa būs diezgan... Jā, es būšu tur -un arī mans draugs, kas man te blakus stāv, būs tur ... mēs būsim tur ... S k a i s t u m s u n k l u s s š a u s m ī g u m s . . ." 234.

Nav noliedzams, ka augšminētajās dzejās un arī prozas iluzionāro pārdzīvojumu attēlojumos blāzmo kas numinozs. Bet tomēr jāsaka, ka "mysterium tremendum" - kā šausmu un drausmīguma izjūta nav būtisks elements paša Saulieša svētuma pārdzīvojumos, ja negribētu teikt - pat problemātisks! Kāpēc?

P i r m k ā r t - tāpēc, ka Saulietis izlieto senlatviešu ticējumus, reliģiskos priekšstatus - k ā s a v u s a c e r ē j u m u f o r m a s, s t i l a e l e m e n t u s ²³⁵, kuros pulsē viņa paša kristīgi-latviskā sirds, vai arī to attēloto cilvēku likteņi, izjūtas un atziņas, kuri vēl pilnīgi dzīvo šai seno reliģisko ticējumu pasaulē ("Veļutiesa", "Neaizberamā aka"). Klasiski to Saulietis rāda savā darbā "Veļu tiesa"(VII), kur lasītājam līdz ar veco Režgu saimnieku jāizbrien pilsā rudens - veļu laika migla - vēltais senajos laikos, kad staigāja "rekrūšu ķērāji". Saulietis to psiholoģiski dziļi, veļu ticības gaismā, raksturo vecā Režgu saimnieka sirdsapziņas mokas, nemieru un bailes. Tas ir psiholoģisks meistar-darbs, bet ne paša Saulieša reliģisko izjūtu attēlojums. Gluži tas pats

sakāms arī par stāstu - "Neaizberamā aka" (XIV).

O t r k ā r t - tāpēc, ka visas uzrādītās "šausmu un drausmīga" izjūtas sakņojas Saulieša pārdzīvojumos, kas būtiski neskar viņa dvēseles dziļumus, un kas arī nenoseka viņa dzīvi, ticību un pasaules uzskatu. Kaut ārēji šīs izjūtas liekas dziļas, tomēr tās pēc būtības ir tikai vieglas vilņu trīsas, kas neskar dzelmes dziļumus - kā brāzmaina, nemierpilna vētra; tās ir tikai epizodiskas noskaņas, izjūtas, ko izraisa "rudens" šķietamais dzīvības un skaistuma sairums²³⁶, "kapu zvans"²³⁷, "palsa rudens migla", kura vēsi skaras pie rokām, sejas un apņem plavas, laukus, mežus un visu zemi.²³⁸ Šīs ārējās ierosas noskaņo, asociatīvi izraisa senos ticējumu priekšstatus un mirkli liek dvēselei vilņot īpatnā pārdzīvojumā. Spilgta ilustrācija ir augšminētais prozas citāts, kur nakts, mēness gaismā, upe, meža tumšās ēnas atraisa pārdzīvojumu, kurā blāzmo visa veļu valsts ticība: dvēsele bailojas pāriet liktenīgo robežupi, lai nebūtu jāieiet veļu valsts klusumā, sastingušajā mierā, galīgumā. Pēc būtības šādi pārdzīvojumi ir epizodiski, sekundāri, "it kā pārdzīvojumi"²³⁹, kuros ir ievilņojusies dvēsele - "it kā veļu valsts ticējumi būtu patiesi un pati šī veļu valsts reāla esamība", jo Saulietis dvēseles dziļumos svēti jauž, tic un nešaubīgi zina, ka dvēseles un dzīvības sākotne ir mūžībā, un ka pēc nāves dvēsele atkal atgriežas mūžībā pie Dieva.²⁴⁰ Ne tikai sakarā ar nāvi, bet vispār Saulieša dvēseles dziļumos neietveras "šausmu un drausmu" izjūta, bet gan "baiguma" nojausmas, kad stāvam vaigu vaigā ar Svēto, kas reizē ir arī ne tikai tuvs, bet reizē arī nesaprotams un "baigs":

"Šodien pieminu to dienu

klusā priekā jausmā baigā:

Kad man dzert to malku vienu -

Un mums vērties vaigu vaigā ..." ²⁴¹.

Ne šausmu izjūta, bet klusās "svēti baigās jausmās" nodreb cilvēka sirds, kad viņu mūžība skar. To Saulietis neskaitāmās variācijās attēlojis savos rakstos²⁴²; un dažkārt šo terminu ("svēti baigas jausmas", "baigas jausmas", "kluss baigums") viņš lieto - kvalitatīvi tādu pašu pārdzīvojumu attēlošanai, ko citur ir izteicis ar svētu šausmu un drausmu jēdzieniem.²⁴³

Bez tam vēl jānorāda, ka Saulietis, dažviet dzejā, baiguma izjūtu

kāpinājumu šausmu nojausmās, lai - rādot spilgtāk

ka "mysterium tremendum" ir Saulieša reliģiskā pārdzīvojuma būtisks elements, ir faktiski paša mācītāja secinājums, ne Saulieša atzīmums. To nepārprotami redzam A.Vitolarakstā "Atmiņas par pēdējiem Saulieša mūža gadiem", kurā viņš stāsta arī par rakstnieka reliģiju, norādot, ka literārie darbi vien nedodot te atbildi. Autors norāda, ka viņš atceroties, ka Saulietis esot k ā d a m teicis: "Jūs esat Kristus cilvēks, es latviešu pagāns." Tas esot teikts sakarā, kad prātā etika, jo kā "Velnu sitējs" - ļaunuma apkarotājs un cīnītājs, Saulietis zināmos gadījumos neatzīst kristīgo lēnprātības principu. Citu reizi Saulietis apgalvoja, ka viņa Dieva jēdzienā neesot Jahves barguma, bet gan Baltais tēvs, kas svētībā gar druvām iet. Pie kam rakstnieks vēl piebilde, ka A.Niedram tomēr esot taisnība, ka reliģijai jābūt nacionālai. Tad A.Vītols tālāk vaļsirdīgi pasaka, ka respekts pret A.Saulieti viņam tolaik neļāvis šai ziņā ko sīkāk i z p r a š ņ ā t , n e a r ī a i z r ā d ī t , ka Saulieša uzskati ir nekonekventi. Jo taču arī Baltajā tēvā nav b a r g u m a , tā zūd tikai ētikas laukā starpība starp Kristus cilvēku un latviešu pagānu. Tad A.Vītols pats tālāk secina, ka A.Niedra nenoliedz Vecās derības, un neviena reliģija nav reliģija bez mysterium tremendum -. Kā te skaidri redzams - tas ir paša A.Vītola atzīmums, kuru vēl vairāk apstiprina viņa tālākie norādījumi, ka Saulietis nebijis teorētiski abstrakts domātājs, viņa pieeja lietām un arī reliģijai bijusi o r g a n i s k a . "Tā šinīs izteicienos, kuras negribu noslēpt, es atrodu viņā no citurienes nākušu elementu." Vēlāk guvu šai lietā l i e l ā k u s k a i d r ī b u . Saulietis pats teica, ka cik viņam esot ticības, tik no tiem laikiem, kad bijis vēl bērns. Arī skolā bībeles stāsti bijuši jāmāzās no galvas, bet tas bijis labi, tad nesakošlātā, neatšķaidītā - pati bībeles poēzija runājusi uz viņu. Kad bijis jau skolotājs - kādā ciešamu laikā noklausījies mācītāja Auniņa sprediķi, vēlāk ieinteresēts - nācis uz visiem dievkalpojumiem. Arī mūža beigās - ciešamu laikā, sevišķi Lielajā Piektā dienā Saulietis bija vienmēr baznīcā, pēc dievkalpojuma ciemojās pie mums, kur tad skanēja piemērotas ciešamu laika dziesmas un mūzika. Kristiānisma eliminēšanai no mūsu tautas gara dzīves nevarot būt ne runas, jo Saulieša " v e c l a t v i s k a j ā " ietilpa kā mūsu tautas gara mantas, tā

arī kristīgā reliģija un ētika. Šis "Veclatviskais" Saulietim bija visu gadsimtos sakrāto garīgo spēku kopība. Tad A. Vītols atceras, ka Saulietis pats dziļā reliģiskā aizgrābtībā interpretējis Foruka reliģisko dzeju, pats it kā pamiris. Arī pats Saulietis esot sarakstījis daudz baznīcas dziesmu: Saule debess jūrā brauc, Kam dienas gājums bijis grūts, Pa sāpju ceļu baigu u.c. Arī savām laulībām Cesvaines baznīcā viņš sarakstīja dziesmu lapiņai: Kad svētos krustceļos mēs nākam un Draugiem kopā ejot. Arī Cesvaines baznīcai veltīja dziesmu - "Dzimtenes dievnams", kuru vēlāk komponēja Marija Gubene.²⁴⁵ Tas arī ir viss, ko mums stāsta Saulieša draugs - Cesvaines draudzes mācītājs A. Vītols. Tā tad nekā būtiska attiecībā uz mūsu iepriekš izvirzīto problēmu. Tas ir ļoti raksturīgi, un rāda tikai to, ka A. Vītols nav uzdrīkstējies ar Saulieti izrunāt pašus dziļākos jautājumus līdz galam, līdz skaidrībai, nav uzdrīkstējies diferēt ar savu kolēģi un draugu. Tas kļūst saprotams, kad atceramies Klūma norādījumu, ka ar Saulieti bijis ļoti grūti runāt, un ka ne katrs ir gribējis un varējis sevi redzēt viņa sirdsapziņas spogulī.²⁴⁶

Tad vēl raksturīga ir A. Vītola paša Saulieša dziļākās būtības neizpratne, norādot, ka Saulieša izteikums par Dieva izpratni un kristīgo humanitāti esot no "citurienes" viņa "ienācis elements". Te A. Vītols domā dievturus, kaut gan sava minētā raksta oriģinālā pats atzīst, ka māksliniekam Bīnem neesot izdevies Saulieti pārliecināt iestāties dievturos. Te nav runa par dievturu ietekmi, bet tā ir paša rakstnieka būtība, kurā dziļi un nešķirami ir sintezētas nacionālās un vispārcilvēciskās kristīgās reliģijas un ētikas vērtības.

Tāpēc, ņemot vērā visu teikto, jāsaka, ka Saulieša svētuma izmānā - būtiski neietveras "šausmīgais", bet gan "baigais" elements.

Ar to - izbeidzot Saulieša reliģisko pārdzīvojumu analīzi, jākonstatē, ka viņa Svētuma pārdzīvojumu raksturo sekojoši elementi: klusais, dzīvais - briedīgais, daiļais - gaišais - tīrais, pievilcīgais, varenuma - niecīguma - grēcīguma izmaņa un baiguma izjūta. Jāatzīst, ka Saulietis nav atklājis nevienu jaunu svētā elementu, ko nebūtu jau uzrādījis vācu reliģijas psihologs R. Otto, vai arī prof. V. Maldonis savas - latviešu tautas gara mantu reliģijas psiholoģijas pētījumos.²⁴⁷

Tomēr Saulieša reliģijas pārdzīvojumu aprakstiem ir psiholoģiski liela un īpatna nozīme, jo,

p i r m k ā r t - tie nepārprotami rāda, ka arī t a g a d n ē -

latvieša dvēselei ir visi tie paši svētuma elementi, kas blāzmo mūsu pašu tautas gara mantās.

Otrkārt - šie Saulieša reliģijas pārdzīvojumu apraksti ir zīmīgi arī tai ziņā, ka tajos ietveras tādi Svētā elementi, kas tik spilgti neizceļas indiešu un kristīgās reliģijas pētījumos (briedīgais - dzīvais, daļais - gaišais, intimi tuvais) un arī tādi elementi, kas nav izcelti latviešu gara mantās, bet ir atrodami R.Otto pētījumu uzrādītajos elementos (distances, varenības, niecīguma, pa daļai arī baiguma izmaņa).

Tā tad zināma, savdabīga sinteze, kas varbūt raksturo kristīgi - latvisko reliģijas pārdzīvojumu.

Treškārt - Saulieša reliģisko pārdzīvojumu aprakstu nozīme ir arī tā, ka tie dod īpatnu un bagātu materiālu turpmākajiem reliģijas psiholoģijas pētījumiem.

2. Ticība.

Reliģijas psiholoģija māca, ka nav reliģijas, kas neizteiktos ticībā, un nav ticības, kas nesakptos reliģiskos pārdzīvojumos. Tāpat šī reliģijas un ticības kopsakarība ir arī Saulietim, jo viņa ticības atziņas iznirst un izaug no viņa paša dvēseles dziļumiem, kad to ir skārusi mūžības svētā elpa:

"Viegli balti mākonīši
Zilā debess jūrā peld, -
Un no tumšās skuju zemes
Gribas acis augšup celt.
Sveicināta, svēta stunda:
Sirds jūt Dievu debesīs,
Un ka tumsa vājās krūtīs
Debess Gaismu nedzēsīs!"

Tā jau ir ticība - kā irracionāla - reliģiska pārdzīvojuma satura būtības atskārta, konkretizējums un iztulkojums īpatnā atziņu formā.

Tā jau ir ticība - kā šo atziņu pieņemšana un

nešaubīga palāvība viņu patiesībai.

T ā j a u i r t i c ī b a - kā dzīvs spēks, kas cilvēka krūtīs lej mieru, drošumu, kas stiprina un ceļ, kas normē un nosaka visu cilvēka dzīvi, un kas pēdējai arī piešķir vērtību un jēgu.

T ā j a u i r t i c ī b a - kā neiznīcināms, iekšējs dvēseles spēks un gaisma, par kuru Saulietis saka šos brīnišķos vārdus: "Cilvēks meklē, ārējam drošumam zīdot, drošuma un spēka pats sevī, savā dvēselē, meklē, ārējai gaismai zīdot zem melniem draudu padebešiem, arī g a i s m a s p a t s s e v ī. Un ja sāk starot šī iekšējā gaisma no paša sirds, tad jābrīnās pašam, cik daudz var iznest grūtību, kādiem dzīves bezdibeņiem var droši garām iet un kādas cīņas uzņemties un galā vest! Zem izmisuma, kurš, likās, pārpludinājis dvēseli kā melni, rūgti ūdeņi, tad sāk runāt kā tāla cerība un top ar laiku par t i c ī b u, par n e g r o z ā m u p ā r l i e c ī b u. Šis ir pārbaudījumu laiks, kurš prasa no manis upuru; bet lai viņi arī cik smagi, es viņus nesīšu, es izcietīšu visu un nežēlošu sava mīļākā un dārgākā. Ir M Ū Ņ Ī B A S S P Ē K S, kas no mums to prasa, ir arī m Ū Ņ Ī g a t a i s n ī b a, kura manis postā un netaisnības varā neatstās uz visiem laikiem! Aizies draudu debeši, spīdēs atkal saule, un būs jauna dzīve, daudz skaistāka un pilnīgāka, nekā tā, kura zuduse - E S T I C U! Un kāmēr stāv pār cilvēka ciešanām šis iekšējās pārliecības un ticības spēks, viņš nenobīsies postā, lai arī tas ap viņu cik liels, un neaizliegsies upura, lai arī tas cik grūts."^{249.}

Ar šādu ticību cilvēks pārvar visas grūtības, sasniedz dzīves mērķus un pilnvērtīgi piepilda savus uzdevumus.^{250.}

Pēc Saulieša dziļākās pārliecības - šādas ticības vajag netikai cilvēkam, bet arī t a u t a i^{251.}, jo ticība ir viņas dzīves un arī nākotnes pamats, tā ir glābējs un svētītājs spēks, kas neļauj pakrist izmisumā, bet kas ceļ^{paši} laiku drausmai un tumsai. Tāpēc ticību nedrīkst zaudēt ne cilvēks, ne tauta, jo tad būtu jau zaudēts viss^{252.}, tad būtu jāmirst un bojā jāaiziet.^{253.}

Kā šādas gaišas un stipras ticības paraugus Saulietis uzstāda Vecās derības p e r s o n ī b a s^{254.}, A n d r a t ē v a s i r d s - s k a i d r o s c i l v ē k u s^{255.} un galvenokārt - latviešu mīļo - balto māti.^{256.} Ļoti spilgti to Saulietis attēlo stāstā "Spožā zvaigzne": Pēc mātes nāves - pagasta rakstvedis Celms kļūst dziļi skumjš, vientuļš, bezspēcīgs. Viņš domās atceras māti, kura dzīvojot panesa

visas grūtības, skatījās tām pāri uz gala mērķi, reizēm noskuma, bet iznesa visu līdz galam un nekad nesastinga bezspēcībā, izmisumā. Kāpēc? Kā atbildēdams, Celms izsaucās: "Nu es saprotu! Māt, tev bija a t i c ī b a. Tu ticēji savam ceļam, Tu ticēji gala mērķim, Tu nomiri ar savas ticības vārdu uz lūpām. Māt, es gribu stipras ticības! Citādi man jāmirst."²⁵⁷.

Šai dziļajā pārdzīvojumā blāzno paša Saulieša dvēseles sāpes un izmisums, kādā viņš reiz ir dedzis pēc savas mīļās mātes nāves.²⁵⁸ Tomēr Saulietis ir saglabājis dzīvu savu ticību, ticību, kāda bija viņa mātei, un ko viņš sauc par savu "bērnaticību":²⁵⁹.

"Kā meklēju - pats nezimu . . .

Un tukšas rokas man;

Bet senā bērna ticība

Kā dziesma vēl sirdī san."²⁶⁰.

Bet kam tad Saulietis tic - "savā bērna ticībā?" Saulietis tic Dievam, Viņa varai, gribai, taisnībai, žēlsirdībai, mīlestībai. Saulietis tic pats sev, savām spējām, savam darbam, savam dzīves uzdevumam, labā uzvarai cilvēka dvēselē, sirsdiskaidrībai un nākotnei.²⁶¹ Saulietis tic Kristum²⁶², mūžīgai dzīvībai²⁶³, savai tautai²⁶⁴, cilvēkam²⁶⁵, sājū vērtībai²⁶⁶, mīlestībai.²⁶⁷

Saulietis tic visam, kas ir mīļš, daļš, patiess, labs un svēts. Tā pats ticēdams, ticību modinādams un mācīdams - viņš ar sājū vāro un redz, ka ticību var arī zaudēt, to var atņemt, sagraut. Citi cilvēki ar savu negodīgumu, nepatiesību un zemsirdību nāvē ticības gājumu: Nabadzīgais, vienkāršais un sirds dziļumos godīgais kalps - Steķītis "ticēja katram cilvēkam" un viņš nemaz nevarēja neticēt, šaubīties, ja kādāko saka - sola; bet kad viņu saimnieks piekrāpj un arī tiesa noraida viņa taisnīgo prasību, tad viņš nāk no pagastmājas un klusi raud: "Tā savādi ir: raudāt tu negribi, bet acīm aiziet priekšā kānīgla, un tu veirs nevari ceļa saredzēt... Jā, ir slikti... Tu nu pasaulē jūties tik vientuļš, tik novārdzīs un atstāts, kā vēl nekad... Tava t i c ī b a s a g ā n ī t a ... un ep tevi ir tāds vēsums, kādu līdz šim nebiji jutis. Pasaulē ir tā pate, un spīd tā pate baltā saulīte, bet viss palicis kā svešs...."²⁶⁸.

Tomēr pēc Saulieša domām ticību un reliģiju visvairāk ir apkarojis un grāvis materiālismā pamatotais ateisms, ko rakstnieks uzskata par lielāko tautas dvēseles nelaimi: "Ne vācu verdzība, ne krievu cara

vara, pat ne abējas kopāņemot, nav bijušas tik lielas bēdas, kā šās pēdējās - tautas dvēseles izlaupīšanas bēdas, jo nekas nav tautas dzīvību un viņas nākotni tā apdraudējis, kā šās bēdas", tāpēc, ka tās ir grāvušas visu īpatnēji skaisto un svēto tautas dvēselē: reliģiju, ticību, tradīcijas, tautas - tēvzemes mīlestību u.t.t." ²⁶⁹ Tādu pašu cilvēka un tautas ticības graušanas darbu ir darījuši arī "Saeimas dažādo partiju" darbinieki. Ar savu negodīgo rīcību viņi ir sagrauši vienkāršo cilvēka godīguma un gara skaidrības izjūtu, sagrauši ticību tautas spēkam, saviem cilvēkiem (valsts dzīves vadītājiem), pašai valstij un nākotnei. Tāpēc Saulietis ir uzstājies pret Zemnieku savienības, Sociāldemokrātu, Nacionālā centra un arī citām politiskajām partijām un to vadītāju rīcību, jo viņš nešaubīgi atzina, ka ticība ir svētums, ko nedrīkst sagānīt, graut, iznīcināt: "Šī ticības sagānīšana un nomaītāšana ir tas smagākais ļaunums, kas kā nāves zāles līst tautas dvēselē..." ²⁷⁰ Tas ir grēks, - "kas līdzīgs pret Svēto Garu." ²⁷¹

Ar tumšām, dziļi gruzdošām sāpēm dvēselē - Saulietis to visu redz un jauž, varbūt, dziļāk kā neviens cits latviešu rakstnieks, jo viņš mīl cilvēkus, dzīvi un savu tautu, ar kuru viņu vieno liktenīgas dzīvības un gara radniecības saites. ²⁷² Rakstnieks asi redz visu dzīves ļaunumu un postu, netaisnību, tukšumu, neīstību, izmisumu un neticības tumsu. Tāpēc viņa jūtīgā, klusā un vientuļā sirds cieš bezgala dziļas sāpes un mokas, kas izsekās arī viņa darbos un piešķir tiem skumju, pat drūmu nokrāsu.

Tādēļ arī Saulieti dažkārt uzskata par p e s i m i s t u , bet tas nav pareizi, jo viņš ar visu savu dvēseles spēku s l u d i n a t i c i b u - " R ī t d i e n a i - n ā k o t n e i " :

" Dusi tagad, skumjā zeme,
Kad tev sitīs beigu brīds,
Tad ar blāznu ugunīgu
Jauns man atkal ausīs rīts!" ²⁷³

Svēta un gaiša ir šī nākotnes ticība, gaiša kā "pestīšanas prieks", kas dvēselē atraisa kaismīgus vārdus: „...Es tevi mīlu, tu neprātīgā b e z a p z i n a s c e r ī b a ! Un lai a u k s t a i s p r ā t s tūkstoškārt par mani smejas, es tevi mīlu kā cietumnieks pie mazā loga ar sarkani brūnajām restēm, kā slimnieks pusnakts tumsībā, kā svešumā aizklīdušais, kas deg skumjās pēc dzimtenes - es tevi mīlu, tu neprātīgais skumju un prieka sauciens - R ī t !” ²⁷⁴

Tikpat liktenīgi un svēti Saulietis tic visa ideāli tīrā, gaišā, daļā un svētā uzvarai tautas dvēselē un dzīvē: "... Baltā saule reiz siltāki raudzīsies uz dzimtenes ārēm, kurās mitīs apzinīgi, darbīgi, cēli ļaudis, un tad būs tur vairāk īsta, tīra prieka un laimes . . . Un silti tiek sirdī no ticības, ka mēs ejam šiem laikiem pretī." 275.

Tādas īsumā ir Saulieša domas par ticību kā reliģisku un arī vispārēju gara dzīves parādību, kas liek atzīt, ka viņš ir izjutis un sapratis ticības būtību un tās nozīmi, ka ticība ir dziļi iesaknota viņa dvēselē, un ka ticība ir viņa dzīves iekšējais dzīves spēks, kas pašai dzīvei, mūža darbam un visai pasaulei piešķir jēgu un vērtības mirdzumu. Tātad ticība Saulietim ir iekšējās skaidrības un spēka devēja, tāpēc viņš lūdz, lai ticība paliktu viņa dvēselē dzīva, stipra, balta un svēta:

" Paliec pie manis, paliec -
Cerība senā un svētā:
Mirdzi tumsībā, zvaigzne,
Viļņi kad laiviņu mētā!
Stāsti joprojām par dzīvi -
Dzīvi sirdssapnotu, baltu,
Paliec par ticību cietu -
Cietu, kā tēraudā kaltu!" 276.

3. Dievs.

Saulietis nav Dieva meklētājs, cīnītājs, ko pēc nemiera, šaubu un izmisuma pilnajiem meklējumiem apskaidro gaiša dievatziņa. 277. Tā viņam ir jau dota pati par sevi, izaugusi tieši no viņa reliģiskajiem pārdzīvojumiem, dziļi iesakņojusies un izaugusi viņa dvēselē, tā ir viņa būtības organiska sastāvdaļa, viņa nacionālā īpatnība. Saulietis visur redz Dievu, Viņa spēku, taisnību, mīlestību, dzīvību... Tāpēc arī viņam nav ne mazāko šaubu par Dieva esamību. Dievs ir dotība, par ko nestrīdās, nešaubās, necīnās, bet ko viņa sirds dziļi izjūt, atzīst, un kam dvēselē palaujās savā ticībā, uzticībā, mīlestībā un sirdsskaidrībā. Tādi Dieva atzinēji ir arī viņa tēlotie sirds cilvēki, kuri savā dvēseles skaidrībā un ticībā ir ļoti tuvi un mīļi pašam rakstniekam. 279. Kurpretim reliģijas, Dieva un Kristus noliedzēji viņa dar-

bos tēloti kā dvēseles tukšuma, nabadzības un neskaidrības liecinieki.²⁸⁰ Vienīgi liktenīgas, tumša iznīsumā pilnas sāpes - atdod šiem cilvēkiem patiesu dzīves vērtību izjūtu, ticību sev un savam Dievam.²⁸¹ Bet kāds tad ir šis irracionālais, mūžīgais Dievs, kam tic Saullietis patsun arī viņa darbos attēlotie sirdscilvēki?

a) Dievs ir Tēvs.

Visvarens, viszinošs, visa vadītājs:

" Tu pasaulu drūznas zini un vadi,
Kā ēnas Tev aiziet miljoni gadi -
Tu esi mans Tēvs.
Zem Tavas rokas dreb pasaulu dzelmes -
Dod stipram man klūt no sāpju svelmes,
Dod stipram man klūt!"²⁸².

Tā ir Saullieša kristīgā, teistiskā dievatziņa, jo Dievs ir transcendentā, personāla būtne, kas visu zina²⁸³, un savā visvarā - visu nosaka un vada. Svēts ir Dieva tronis debesu augstumos²⁸⁴, Svēts ir Viņa prāts²⁸⁵ un griba, svēts ir Viņš Pats. Viņš atklājas cilvēkam kā augstākā vērtība un Vara²⁸⁶, kā mūžīgs spēks²⁸⁷, kas mērķtiecīgi vada:

" Ir Vara, kas mani vada,
Kur mērķis nezināms...

Ir Vara, kas mani vada -
Un tai man klausīt būs!"²⁸⁸.

Šai varai ir jāklausa! Labāk sakot - Viņai nemaz nevar neklausīt, ja cilvēkam ir dzīva un jūtoša sirds, jo Dievs pats jau savā svētajā prātā un gribā ir nolēmis un nolīcis visas pasaules, dabas, tautu un cilvēku likteņus:

" Lai ceļš tik tāls ar' būtu,
Reiz tālāk neies tas:
Ak, saules un mēness gaitas
Ar' mūžībā skaitītas."²⁸⁹

Tāpat arī cilvēka liktenis, viņa dzīves gaitas jau mūžībā nolēmtas, proti - Dieva nolīktas, un šo nolikumu nevar grozīt pats cilvēks pēc sava prāta:

" Tevi mīlu, Tevi vienu
Mūžībā jau nolēmts tā:
Ejot gaišu saules ceļu,
Vai ar' nāves tumsībā "²⁹⁰.

Arī cilvēka nāve ir tāds pats Dieva Tēva nolikums: Maza meitenīte rāda uz debesīm un saka savam raudošajam brālītim:

" Dievs māmiņai lika tur iet...." ^{291.}

Tāpat to pasaka arī māte savam puisītim, kad nakts tumsā jauž savu nāvi:

" Tā jau d e b e s ī s to lēma -

Mīlulīt - nu jāšķiras..." ^{292.}

Dievs zina visu, Viņš zina, kad kurem jāmirst; ^{293.} Viņš nāvē - cilvēku " s a u c " pie sevis ^{294.} un "pieņem" ^{295.} kā Tēvs bērnu, jo Viņš ir cilvēku sargs, drošums un spēks kā dzīvībā, tā arī nāvē ^{296.}

Tāpēc Saulietis sludina nešaubīgu ticību Dievam - D e b e s u T ē v a m ^{297.}, kaut arī bieži vien - cilvēku un tautu likteņi būtu sāpju, moku, iznīsumu un neziņas pilni. Dievs pats zina, ko Viņš dara. Viņš visu vada pēc sava mūžīgā un taisnā Tēva prāta, pēc savas mīlestības likuma:

" Gul, mežā koki klusi
Un putniņš paspārnē,
Un šķiet, ka teiktu: dusi!
Man ar kāds dvēselē.

Ak, tas ir vārds, kas dārgāks
Top sirdij nekā zelts,
Kad vēro prāts jo vārgāks,
Cik viņa karš bij velts...

Kas kokam zaļot devis,
Kam dārgs ir putniņš sīks -
Vai nezinās tas tevis
Un tava daļa nīks? " ^{289.}

Dievs posta un netaisnības varā neatstās nevienu uz visiem laikiem, Viņš pacels, viņš atjaunos un svētīs. ^{299.}

To dziļi savā ticībā jaušot un zinot, Saulietis nevar citādi lūgt - kā vienīgi Kristus mācītiem vārdiem:

"Lai mūžā notiek, Tēvs, Tavš svētais prāts!" ^{300.}

b) Dievs ir Radītājs.

Vislabāk un visskaidrāk to izsaka, jau iepriekš minētā Saulieša dievatziņas pamatteze:

V i s s i r n o D i e v a , v i s s i r D i e v a ,
v i s s i r d z ī v s , v i s s i r D i e v a r o k ā s .

Šī dievatziņa viņa literārajos darbos izsakās neskaitāmās variācijās:

Viss ir no Dieva - jo visa sākums ir mūžībā, "kur vienreiz cēlās viss" ^{301.} Un šis "viss" ir tikai "radība" ^{302.}, ko Saulietis izsaka arī "Rudens dziesmā":

"Mīlā saule, Tu vēl sūti
Siltus starus radībai." ^{303.}

To pašu izjūt dvēsele pati par sevi, arī viņa ir tikai "radība":

"Teikt, ko dvēsele lūdz un cieš,
var tik savam Radītājam." ^{304.}

Bet ne tikai dvēsele, arī cilvēka augums un miesa ir Dieva radījums, Dieva devums. Viņš cilvēku šai dzīvē ir sūtījis pēc sava mūžīgā, visuzinošā prāta un gribas:

"Kam šo bēdu taku mini?
Ak - to vienīgais tik zini
Tu, kas mani sūtījis!" ^{305.}

Viss ir Dieva. Ne tikai viss ir Dieva radījums, bet arī viss ir Dieva īpašums. Viss, viss ir Dieva: Lielā - plašā "pasaule" ^{306.}, "debesis" ^{307.}, "saule" ^{308.} un "zvaigznes" ^{309.}, "zeme" ^{310.}, ziedošās ābeles, druvas, baltās bērzu birstelas, šalcošie meži un visa, visa zaļā - dzīvā "daba" ^{311.}

Viss ir dzīvs. Viss ir Dieva radījums, Viņa īpašums, viss ir dzīvs. Daba ir dzīva, dzīva gara pilna. ^{312.} Tāpēc Saulietis māca mīlēt dabu - dzīvo un nedzīvo radību:
"Kas dabu mīlo, tam viņa sniedz tīru baudījumu. Tāds tad arī dabā nerīkosies kā bezjūtīgs slepkava, kurš tīri par tukšu nieku saposta dzīvības, vienalga, vai tās piederētu dzīvniekiem vai stādiem. Mūsu senčiem daba bija dzīva, jūtoša..." ^{313.} Arī pašam rakstniekam daba ir mīla, tuva - pat puķe, šķiet, kā balta "māsa", un bērzi birzī kā "radu cilts" un pie veca, grumbota bērza viņš glaužas kā pie "brāļa":

"Man no senām dienām jau
Mīla viena audze:
Baltu bērzu - radu pulks,
Zaļu egļu draudze." ^{314.}

Tāpēc bezgala skaudri izskan Saulieša tēlojums "Medībās" un sevišķi "Meža drāmā", kur tēlots auksts ziemas rīts - meža biežoknī - pēc vakardienas medībām - guļ stirna nakti nomirusi:

"Pie viņas pāris bērniņu
Stāv klāt uz asinaina sniega,
Un salā drebot gaida tie,
Kad māte modīsies no miega.
Tie aizkar to ar purniņiem - -
Jums jāraud, mazie meža bērni!" 315.

Zīmīgi, ka E. Treimanis-Zvārgulis, kas pats bija līdzīgi Saulietim ar skaidru un jūtīgu sirdi, tieši par "Meža drāmu" izsakās savā vēstulē, ka šis ir ļoti skaists un dziļš dzejolis - kā īsta pārle "Ja Tu būtu savā mūžā kaut tikai šo vienu uzrakstījis, arī tad Tu būtu ilgās atmiņas vērts. Tas ir viskaistākais no Taviem dzejoliem. Daudz paldies par to" 316. To pašu varam sacīt arī mēs, un dziļā nopietnībā no Saulieša mācīties mīlēt Dieva radību.

Vi s s i r D i e v a r o k ā s, jo Dieva nav tikai radītājs, bet arī "Uzturētājs". Dzīves, darba un briedošo druvu svētībā ir Dieva dāvana, ko Saulietis nepārprotami un gaiši liek apliecināt Kalnāram, kad viņš stāv pie zeltainās rudzu druvas: "Ak, Dieva dāvana! ... Audzē, Dievs, un sargi - Tavā rokā viss!" 317.

Varbūt to vēl skaidrāk izjūt zemnieks, kad pār viņa druvām mirdz postošā "salna", 318 vai - kad druvas dzeltē un izdeg vasaras svelmē. Asarām acīs, cepuri noņēmis, viņš druvas malā vēl lūdzas: "Bet ja vēl dzīvot, tad spēku dodī Tu, Dievs, jaunas vasaras gaidī!" un "vagu dziļāku dzīti." 319. Šajā ticībā dzīvo "zemes rūķis" - "nokvēpušais līdumnieks", arī pats Saulietis, un šajā ticībā sagaida jaunu - briedīgu vasaru, jaunu dzīvības spēku, jaunu svētību, jaunu rudzu maizi:

"Kad ļaudis vēl dusēja
Un zaļa gaismiņa ausa,
Pats Dievs pār druvu laistīja
Rasu, no sudraba kausa.
Uz Tēva roku lēnīgo
Ik vārpīna laimīga vērās
Un lejup asaru - pārļaina
Pie viņa kājām svērās.
Un tīruma vidū zeltaina

Tad stājās saule un sēja,
Kā zeltu - briedumu dzeltēmu -
Kā zelta viss nodzeltēja.
Nu, izkaptīm šnācot, mirdzoša
Tā vasaras gājumu svētī.-
Kur Dieva un Saule tā kopuši,
Tur zeltā apcirkņi klētī." 320.

Tā just, domāt, ticēt, lūgt un liecināt var tikai īsta zemnieka dvēsele, kuras svētuma izjūtās tuvu stāv Dievs un daba. Bet šī Saulieša Dieva un dabas tuvības izjūta un atziņa nav panteistiska, jo rakstniekam Dievs nav daba un daba nav Dievs. Saulietim Dievs ir irracionāla, transcendentā - personāla vara, kas stāv "aiz visa" un "pār visu" un "iekš visa" kā "Radītājs un Uzturētājs". Tomēr Radītāja gudrība, spēks, dzīvība, daļums un svētums blāzno arī radībā. Tāpēc Dievs ir reizē transcendentā un arī imanents. Tāda ir Saulieša Dieva radītāja atziņa, kas savā būtībā ir teistiska un, varbūt, arī panteistiska.

c) Dievs ir dzīves svētības devējs.

Dievs kā Tēvs dala savu svētību un balvas, viņš arī atmaksā labo. Šo savu ticības atziņu Saulietis liek izteikt kādai kādai mīļai, labai mātei, kas jau gadiem guļ slimības gultā un klusībā vēro sava krietnā dēla mīlestību, rūpību un sāpes. Asarām acīs, viņa lūdz Dievu: "Ak, Dievs debesīs, atmaksā Tu!" 321. Dieva rokās ir viss - svētība, atmaksa un arī sods. Viņš savā svētībā dala kā prieku, tā arī sāpes. Kā Tēvs Viņš cilvēkam savā mīlestībā dāvā gaišu dzīves spēku, klusu, svētu prieku, kādu nespēj dot neviens, pat māte ne:

"Sāpju sirdī prieku svētu
Debesstēvs tev dāvinās -
labāku kā es to spētu - - -
Milulīt!... mī šķiršanās..." 322.

Tā Celma tumšajā istabīnā, saka mirstoša māte savam mazajam puistim.

Šādu "svētu prieku" - Dievs dāvā ne tikai cilvēkam vien, bet arī tautai. Pēc gadsimtu ciešanām un cīņām, Dievs ir devis arī mūsu tautai - brīvību, mieru, drošumu, iespēju augt un brīvi radīt savu nacionālo gara kultūru. Tā ir tautas laime, par kuru

Saulietis dziļā mīlestībā un pateicībā saka:

"Mīlais Dievs, kāda tā tomēr liela, neaptverami bagāta dāvana un laime." 323.

d) Dievs ir sodītājs.

Dievs savā visvarā un taisnībā ir arī cilvēku sogis, kura taisnai tiesai nevar izbēgt neviens, kas katko ļaumu ir dzīvē darījis. Agri vai vēlu, bet tomēr reiz nāk "soda diena". Dziļi to izjūt Mistris. Viņš ir dzērājs, bezgribas - posta cilvēks. Viņš apzog nabadzīgo gamu zēnu - Pēterīti, lai varētu nopirkt degvīnu, bez kura vairs nevar iztikēt viņa saindētais organisms. Dzērumā viņš nokrīt no stalažām un stipri sasitas. Pirms nāves viņš atzīstas Pēterītim, un lūdz lai viņam piedod. Viņš tagad dziļi nojauž savas dzīves nevērtību un Dieva sodību: "Redz, kā Dievs mani sodīja par to, ka es tāds biju... Soda diena par visu manu dzīvi... Soda diena...slikti tā dzīvot..."324.

Tā tad Dieva ziņā un viņa spēkā ir ne tikai prasīt taisnību un cilvēcīgu dzīvi, bet arī katru ļaunumu sodīt, to atmaksāt. Ļaunumu atmaksādams, Dievs cilvēku spda ar dvēseles ciešanām, arī ar nāvi. Bet ne tikai šai dzīvē vien Dievs soda, arī pēc nāves katru cilvēku "mūžībā" gaida "lielā Dieva Tiesa." 325.

Svēts un taisns ir Dievs, "liels un bargs ir Dieva spēks" un tāpēc arī katrs noziegums un grēks nevar justies drošs, apzinoties, ka nāks reiz lielā norēķinu un atmaksas stunda:

"nevaldīsi mūžam droši, dziļi slēpies, zemes grēks," kas apslāpējis mīlestību, bet tās vietā cēlis savus elkus - zeltu un naidu ... 326.

Ļauna darba, atmaksas un taisna soda problēmu dzejnieks risina arī stāvēt sagrautās Salaspils baznīcas drupās. Šo baznīcu reiz cēla vācieši un pēc gadu simtepiem viņi paši to atkal karā sagrava:

"Salaustas velves... Brūkošas sienas...

Gruvekļi... vēja iešalcienis baigs...

Runā tik pagātnes bēdīgās dienas,

Raugas vien pretī kā izkropļots vaigs!

Ko tavos pamatos sendienās raka -

Mīlestība tābija vai naids?

Dvašo no tiem kā sērdzības smaka,

Trūdu kapa kad vajā rakts baidis...

Svētus vārdus te dzirdēja minam,
Virāks kad smaržo un ērģeles dūc...
Bet, ak Dievs - mēs zinām, mēs zinām,
Mokās tad elsa kā vergu krūts!..
Varas un mantas un miesas kāri
Gadsimtus seds Kristus vārds svēts...
Dieva rīkste reiz visam iet pāri -
Tēvu grāks bērniem tiek piemeklēts!
Salauztas velves ... Brūkošas sienas
Pasaulē cēlēju pēcteči klimst...
Tumsā, kur pagātnei bēdīgās dienas,
Dievnams, ar viltu kas cēlies - grimst." 327.

Interesanti šo domu par atmaksu un sodu Saulietis risina rudens vakarā vecajās dzirnavās, kurās dobjī un liktenīgi dun dzirnu akmeņi. Tieši šeit dzirnavās mēs mācāmies īsti saprast, ka arī visa mūsu dzīve un liktens ir "lielā pasaules dzirnavās"... agrāk vai vēlāk kā gaudiem būs jānāk starp akmeņiem - jāpārtopj - "pirms tiekam uz mājām..." Viss dzīvē ir cieši vienots, saistīts, sa- karīgs, un tāpēc ir ļoti svarīgi zināt - ko un kā un kā - p - e c mēs ko darām un kā dzīvojam? Mēs varam viens otru tuvāk un ātrāk piebīdīt dzirnavu akmeņu acij... Varam un arī tā darām. 328.

Aizmirdami, ka ne mēs esam tiesātāji un nepacietīgi visu lietu izšķī- rēji un otra steidzinātāji uz "dzirnu akmeņu aci". Ir cits "Soģis", no kura gaišajām acīm nevar paslēpties neviens nelabs un sodāms darbs." No Viņa neviens nevar paslēpties un arī kā noslēpt, viss Viņam ir zi- nāms, un viss Viņa taisnībā un mīlestībā tiks mērots un svērts - ag- rāk vai vēlāk. 329.

Pēc Saulieša pārliecības un dziļākās ticības - Dievs soda ļaumu dzīvi un darbus, bet pašam cilvēkam nav tiesī- bas atriebties, jo tad viņš izdarīs ļaumu darbu, par ko savkārt būs jāsaņem sods.

To nepārprotami - ar dzīvī dvēseles spēku - izsaka Līduma sieva. Kādā tumšā rudens naktī - viņas vīrs grib iet atriebties viņu dzīves izpostītājam un sagrāvējam. Jau atveras istabas durvis... Kā sasti- dzis Līdums raugas rudens dzestrajā tumsā, kur viņu sauc iznaisuma, nai- da un atriebības salti dzelžainā vara. Tad divi mīļas rokas apvijas ap viņa kaklu, sieva raudādama glaužas viņam klēt un lūgdamās saka:

"Cie t i s i m - l a i D i e v s i s t i e s ā..." "Viņa čukst tam pie pašas sejas un viņas asaras līst tam uz vaiga. Viņš padevās un nenozēloja to." 330

Dievs soda ne tikai atsevišķus cilvēkus, bet arī visu t a u t u. Posts, kas viņu pieneklē, ir sods par viņas grēkiem: "Varbūt par vāju - savas dzimtās zemes mīlestību, par savtīgu - zemu nesaticību, par "augstāku kopīgu ideālu trūkumu", par "cēlu dvēseles spēku atslābumu..." 331.

No augšminētajiem paraugiem redzam, ka Saulieša izpratnē DIEVS ir arī s o ģ i s, kas tiesā cilvēkus un tautas, lai piepildītu savas taisnības prasības un lai ciešanās viņus atjaunotu mīlestības un sirdsakaidrības dzīvei.

e) D i e v s i r ž ē l o t ā j s.

Dievs - Tēvs savā taisnībā un mīlestībā ir arī žēlsirdīgs - Viņš apžēlo, piedod, glābj un pestī cilvēku no ļaunuma un iznīcības varas. To nepārprotami liecina Saulieša lūgšanas:

"Tev vienam te tumsā un putekļos sūdzos
Un gaiša svētrīta sevim lūdzos
Mana mocītā sirds!" 332.

"Ak, žēlo viņu, žēlo viņu, Tēvs un Dievs!" 333.

"...Tēvs, ja Tev ir viņas žēl
Glābties ļauji tai pie Tevis!" 334.

Jau šeit vīrs zemes - Dievs neļauj sēpju un ļaunuma tumšajai varai dzēst dzīvības un dvēseles gaišumu 335., un arī pēc nāves Viņš žēlo izmocīto dvēseli, ņem to pie sevis "mūžībā - debesīs", kur svētā gaismā atmirdz Viņa - T ē v a n a m s."

Kopsavilkumā jāsaprot, ka Saulietim Dievs ir Tēvs - Debesu Tēvs, kas savā visvarā un gudrībā - visu rada, nosaka, vada un uztur, kas cilvēkam dod dzīves spēku, prieku un laimi, kas atmeksā labo, kas soda un žēlo. Šī dievatziņa savā būtībā ir kristīga, tas nozīmē, ka Saulietim ir atklājies tas pats Dievs, kas Kristī un Jaunajā Derībā. Tomēr šajās Dieva nojausmās un ticības atziņās blāzmo arī savs īpatns latvisks mirdzums, kas visvairāk jaužams:

Saulieša dievatziņas pamattēzē - "Viss ir no Dieva", Viss ir Dieva, Viss ir Dieva rokās, Viss ir dzīvs!" Tāpat Dieva un dabas tuvības

izjūtē, kā arī Kristīgajā Dieva Tēva atziņā, kurā Saulietis ietver latviskas noskaņas, proti - zināmu transcendences un distances izjūtu ma-
zinājumu.³³⁶

Beidzot Saulieša dievatziņas apskatu, vēl jānoraida uzskats, ka Saulietim - blakus Dievam - vēl eksistētu kādas senlatviešu dievības, t.i. - ka viņš nebūtu skaidra monoteisma pārstāvis.³³⁷ Ja arī Saulietim ir darbi, kuros viņš runā par senlatviešu dievībām, piemēram - Laimu, Pērkoma u.c.,³³⁸ tad kā jau agrāk aizrādīts: šie senču ticējumi ir tikai formas - stila elements viņa darbos, un attiecīgie iekšējie pārdzīvojumi un to attēlojumi ir epizodisku, nebūtisku, īslaicīgu noskaņu un izjūtu atblāzma, jo neaizmirsīsim, ka Saulietis sintezē nacionālos un vispārcilvēciskos - Kristīgās reliģijas un ētikas elementus.

4. K r i s t u s .

Saulieša klusās, skumji vientuļās dvēseles un dzīves neatņemama sastāvdaļa ir Kristusticība, ko viņš modinājusi un kopusi mīļā māte, kristīgi - latviskā tēva sēta, skola, baznīca, literatūra, dzīves pieredze un svētuma nojausmas.³³⁹

Tādēļ arī viņa apcerējumos un literārajos darbos atmiris gaišas Kristus ticības atziņas, kas sevī ietver Kristus eksistences, būtības, attiecību un vērtības spriedums.

a) E k s i s t e n c e s u n b ū t ī b a s s p r i e d u m i .

Kristus vēsturiskā eksistence - Saulieša dvēselē nerada ne mazā-
kās šaubas, kas varētu satricināt viņa ticību Jaunās Derības liecībām,
kuras viņš skata īpatnā - latviskā gaismā:

" Pār Betlemi svēts spožums staro

Un enģels prieka vēsti nes:

Tu, sāpju cilts, ma Mīlestība

Nāc dzīvot šeit uz pasaules;

Kad gursi tu no zemes tvaika,

Tū spēku tevīm krūtīs lies,

No asinīm, no drupu gruvās,

Pēc viņas tverot, pacelsies!"...

Miers Betlemē pie pusnakts klusas...
Pār viņu debess atvērtas,
Pie sava bērna klusā laimē
Tur mātei acis kavējas.
Tai krūtīs brīnumainas jausmas:
Mans bērns, Tev priekšā gājums svēts -
Nest vārgu saimē to, kas būtu
Bez Tevis mūkam pazaudēts...
Bet līdz ar augatu mātes prieku
Tai arī sāpes vaigu sedz:
Tur tālu - Getzemanes dārzu
Un Golgatu tā garā redz..." 340.

Saulietis dziļi un nešaubīgi tic šim svētajam Ziemassvētku brīnumam, kurā dzimis Kristus, kas savā būtībā ir "Mīlestība". Šī svētā Mīlestība iznirst no mūžīgās, transcendentās pasaules dziļumiem un zvaigžņotajā Ziemas svētku naktī - nāk dzīvot šeit virs zemes, lai kļūtu par cilvēces Pestītāju. Līdz ar to Saulietim Betlemes Ziemas svētku notikums ir vēsture un reizē arī svēts brīnums, Dieva žēlastība un Viņa mūžīgā atklāsmē. Tā redzam, ka Saulieša izjūtās un īpatnējos Ziemas svētku notikumu attēlojumos - pēc būtības savijas Lūkas un Jāņa evaņģeliju liecinājumi par Kristus dzimšanu.

Daiļu domu bagāta ir arī "Svētā nakts", kas publicēta "Latvī" 1932.gada Ziemas svētkos - pēdējos, kurus dzejnieks aizvadīja slimības gultā:

" Pa sajiem egļu zariem baltas sniega vītnes.
Grimst krēslā mežs un lauks, kļūst gaišas ļaužu mītnes -
Mirdz simtiem sveciņu, daudz zelta zvaigžņu zied.
Liek kopā rociņas, mazi bērni dzied: -
Par gaismu Betlemē, par tēva mīļu prātu,
Kas Dēlu sūtījis vest sirdis Viņam klātu,
Par mieru dvēselē, par laimi debess mājās,
Kur nožūs asaras un atspirgs sirdis vājās ...
Ak Dievs, cik labi just sev acīs svētu veldzi
Un krūtīs dziestam veco moku smeldzi:
Plaukst prieks tik tīrs, viss ļauns kā dziļi rakts,
Sauc baltkrēslainai dzīvei jaunai svētā nakts."

No pārējiem Kristus dzīves notikumiem, Saulietis attēlo tikai

drūmos ciešanu stāstus, kas sevišķi izceļas viņa brīnišķīgajā bērnības atmiņu tēlojumā "Klusā nedēļa"²⁴¹ un dzejās: "Getzemanē"³⁴², "Mums Barabu"³⁴³, "Krusts"³⁴⁴, "Golgata"³⁴⁵, "Uz Golgatu"³⁴⁶, "Vecā māja"³⁴⁷ u.c.

Arī šais dzejās - ciešanu stāsti pēc būtības saskan ar Jaunās Derības tradīciju, kurai viņš devis tikai īpatņu formu un latvisku nokrāsu; piemēram:

" Getzemanes dārzā
Jēzus Tēvu lūdz,
Bikeri lai ņemtu,
Dzert kas rūgts un grūts;
Rit tam asins sviedri,
Nāves skumjas spiež -
Un tur nav neviena,
Kas ar Viņu cieš....
Getzemanes dārzā
Jūdas tumsā lien,
Liek, lai Drauga rokas
Inaidnieki sien...
Lāpas, kara rīki
Aizzib tālumā:
Taisnais ceļu sāka
Nāves tumsībā.
Getzemanes dārzā
Nodevējs stāv viens; -
Melnas domas vērpties
Sāk kā pavediens.
Pilsēta dun dobji...
Krāc kā vilni, klau!...
Skrien viņš tuksnesājā -
Jūdas, vēlu jau!...
Getzemanes dārzā
Elāzna starus sēj:
Draugam Pestītājam
Kauna nāve draud:
Koki, puķes, smilgas,
Cietās klintis raud!" ³⁴⁸

Visi pametuši Kristu, aizbēguši! Arī Pēteris Viņu aizliedz. Tiesas namā Viņu zaimo un moka, kaut vainas neatrod:

"Šaustie pleci sājpu trīsās
Kauna-purpurs viņas krāso,
Un zem asā erkšķu kroņa
Asins bālā sejā lāso...
Nav vēl bijis tāda kauna,
Nav kas vajāts tā bez goda! -
Lēnas tomēr Viņa acis
Un neviena nenosoda.
Lēnas raugas sājpu acis:
Kur jūs esiet, brāļi, brāļi?
Klusums dziļš. Tad: "Nāvi! Nāvi!"
N odimd ļauni tuv' un tāļi...
Raugās soģis izbrīnējies:
Nesaprot viņš tāda naida;
Ģlēvs un netaisnis pats būdams,
Gitu taisnas tiesas gaida...
Kuru lai uz svētkiem brīvu
Atlaižu es jums par prieku:
Jūsu ķēniņu, vai viņu -
Slepķavu un dumpinieku?
"Dod mums Barabu! Šo krustā!"
Dobji dimd no ļaužu mūra...
"Nemiet!" - Svēto Sājpu Tēlu
Aizrauj melnā bangu jūra..." 349.

Tālāk Saulietis tēlo Kristus gājienu uz Golgatu un Viņa mokpilno krusta nāvi. Bet Kristus uzvar nāvi. Viņš ir dzīvs, jo līdz ar balto Lieldienas sauli - Viņš ir augšamcēlies jaunā dzīvībā, jaunā spēkā, jaunā skaidrībā. 350.

Tā tad Saulieša izjūtās un ticības atziņās - Kristus ir savdabīga personība, kas vēsturiski eksistējusi zināmā laikā un vietā, un kas arī pēc nāves vēl tagad eksistē kā dzīva, transcendentā būte mūžībā un arī virs zemes. 351. Ar to Saulietis noraida uzskatu, ka Ziemas svētku brīnuma un Kristus vēsturiskās eksistences vietā nostāda ticību idejai - ideālam. 352. Saulietim Kristus nav "ideja", bet dzīva personība, kas savā būtībā ir "Mīlestība".

b) Attiecību spriedumi.

Šeit jārod atbilde jautājumam: "Kādās attiecībās Kristus ir bijis savā laikā un vēl tagad ir ar cilvēkiem, citiem vārdiem sakot - Ko Kristus ir darījis un dara arī vēl tagad?"

K o K r i s t u s i r d a r ī j i s ?

Viņš nācis pestīt cilvēkus no tumšās sāpju, dzīves grūtību, ļaunuma un nāves varas.^{353.}

Viņš mācījis sirdsskaidrību un patiesību pašam pret sevi, pret savu tuvāko un Dievu debesīs.^{354.}

Viņš mācījis un teicis "skarbo patiesību"; Viņš gribējis "liekuļu un melu baru padarīt par cilvēkiem" un "virs zemes atnest debess pavasaru!"

Viņš mācījis un cēlis "svēto mīlestību", lai cilvēki iemīlētu visu, kas ir patiess, labs, daiļš, svēts un mīļš.^{355.}

Viņš cietis un miris krusta nāvē - cilvēku grēku un ļaunuma dēļ.^{356.} Cilvēki Kristu ir atmetuši, nolieguši, zaimojuši, krustā situši. Bet par šo grēka un kauna darbu ir jānodreb un jākaunās visiem cilvēkiem, arī mums, jo -

" Par sirdi, kas tā pukstējusi -

Mums mīļāks bijis Barabass!"^{357.}

Kristus tomēr visu ir uzvarējis, palicis uzticīgs savam Dievam un savai dzīves sūtībai, tāpēc Viņš ir paaugstināts, Viņš ir augšamcēlies mūžīgās dzīvības skaidrībā un spēkā. Viņš ir dzīvs, un mūžam dzīvs paliks Viņa Svētais mīlestības spēks. Tāpēc Viņa - Pestītāja darbs turpinājas arī vēl tagadnē.

K o K r i s t u s d a r a t a g a d n ē ?

Arī tagadnē Kristus ir cilvēku Pestītājs, Glābējs un Draugs, kas dod mieru, sirdsprieku un mīlestību. Dzīli to izjūt katrs, kas klusā Ziemas svētku vakarā klausās dzimtenes baznīcas zvanu dziesmā: "Zvana... Viegli, viegli laižas skaņas, kā lēnas vēsmaņas... Kā no citas pasaules viņas nāk, vēstīdamas mieru, sirdsprieku un mīlestību, un līst uz sniega klajumiem, uz apsnigušām ēkām, un uz klusajiem, tumšajiem mežiem... Un klausās piesnigušie meži un mēmie lauki, un klausās cilvēki, kuru sirdis novārgušas pasaules nemierā un naidā, un ilgojas viņas klusa, tīra prieka un laimes... - - - - -"

Ikvienam iesilst sirds... Būt tur - spoži apgaisotā un egļu zaļumiem izpuļotā dievnamā un dzirdēt veco un arī mūšam jauno vēsti, ka piedzimis Pestītājs, cilvēka mūžam uzticamais draugs - draugs mātes klēpī un šūpolī, dzīves vētrās un tumšos izsemisēšanas brīžos, nāves stundā un kapa smiltīs... Dvēsele ilgojas dziesmas, kura sludina atpestīšanu un vieglumu sāpju graužtām sirdīm...^{358.}

Šo svēto pestīšanas mieru alkst ne tikai tagadnes cilvēka izmocītā, trauksmainā dvēsele, bet arī pate zeme, kas līdz ar cilvēkiem grimst sāpju un ļaunuma varē:

" Vaid ar sirdi asipainu
Zeme pilna tumšu moku;
Gaida tā, kas nāves vaimu
Atpems tai ar svētu roku." ^{359.}

Tikai Ziemassvētku nakts lej zemes slāpstošajās krūtīs jaunu dzīvības un gaismas spēku, atņem tumšo nāves vaimu un gaviļainā priekā - viņas bērniem svētu mieru vēsta:

" Dusī balta nakti svētu,
Asins-vaina tava dzēsta;
Jauna dziesma sendzirdēta
Mieru taviem bērniem vēsta." ^{360.}

Šī zemes bērnu - svēta miera vēsts ir Ziemassvētku evaņģelija liecība, ka dzimis Kristus - cilvēces Pestītājs. Svētā nakts, kā gaviļaina dziesma, piešalc cilvēka dvēseli, atņem, pārņem to; klusina nemieru, šaubas, neziņu un dod gaishu pestīšanas ticības mieru:

" Lai apkārt vaimanas un tumsa,
Uz katra soļa Veras kaps, -
Bet dvēselē tiem svēta jausma:
Tā mīlestībā glābta taps!" ^{361.}

Tā ir Saulieša ticība dzīvajam Kristum, ticība Viņa mīlestības svētajam spēkam, kurā gaist cilvēka sāpes, izmisums, grēks un kauns. Bet lai cilvēks varētu iegūt šo savas dvēseles atdzimšanu un skaidrošanu, tad viņam vispirms ir jādeg mokpilnas nožēlas, kauna un sāpju ugunis, jo -

" Bez Golgatas
Nav Betleemes!" ^{362.}

Tāpēc arī Saullietis ļoti bieži attēlo lūgšanas mirklus, kur dvē-

sele savās sāpēs un mokās meklē tālo Golgatu, lai tur - Kristus svētajā nāves vietā - zemotos, lūgtu un saņemtu pestīšanu:

" Te pišļus guļu
Zems un ļauns:
Viss manī negods,
Grēks un kauns!
Kungs, neaizdzeni,
Nesatriec!
Pie Tavām kājām
Raudāt liec!
Cel sāpju acis žēlojot:
Kungs, miera gaismu,
Tu man dod!" 363.

Tāpat arī:

" Tur lūdzies un raudi,
Tu mokas, lai kūst -
Līdz sniegbalti audi
Par drānām tev klūs!" 364.

Kristus savā mīlestībā piedod, žēlo un svētī izmocīto cilvēka dvēseli. Viņš liek tai atdzimt jaunā skaidrībā, spēkā, ticībā, mīlestībā. Viņš dāvā jaunu dzīvi un mirdzošas - sniegbaltas drānas... tīras.. skaidras! Tā Kristus mīlestības spēkā - cilvēkam sākas jauna dzīve. Un ja arī vēl turpmāk - dzīvē ir sāpes un grūtības, tad pats Kristus un viņa svētais krusts dāvā atkal un atkal jaunu spēku un gaismu, ar kuru pārvarēt visas grūtības un izpildīt visus dzīves pienākumus līdz galam:

" Uz Golgatu reiz krustu nesa
Pa moku ceļu Pestītājs,
Un dzēra rūgto nāves kausu
No draugiem atstāts - viens un vājš.
Tad savas acis turpu metu,
Pa savu krustu man tiek kauns.
Gik niecīgs tas, es skaidrāk redzu,
Un dziļā jūtu, cik es ļauns.
Un krustu, ko man plecos lika,
Es negribu vairs projām mest, -
Lai pleci liktu, sviedri lītu -
Es gribu to līdz galam nest.
Es moku dzīvē mieru jūtu -

Es ticu tam, kas sirdī skan:
Reiz krusta ēnā, nogurušam,
Es viegli, viegli dusēt man!" 365.

Arī nāve un iznīcība vairs nespēj biedēt, jo ticībā dvēsele jauž un zina, ka pats Kristus - nogurušajiem dzīves sājpu bērniem - dod vai nu jaunu dzīvības spēku - veselību, vai arī viņus nāvē sauc pie sevis savā skaidrības valstībā, kura zaigo mūžīgā zvaigžņu mirdzumā. 366.

Tā Saulieša Kristus ticība aptver pagātņi un tagadni. Tomēr jā-saka - vēl vairāk! Saulieša ticība sniedzas arī tālu nākotnē, jo viņa dvēsele ticībā zina, ka Kristus gaišais mīlestības spēks darbosies arī joprojām nākotnē, un reiz cilvēkiem dāvās svēto augšamcelšanos:

"Sirds Lieldienas rīta gaida:
Viens gaiši mirdzošs tad nāks,
Vels smagos kapa slogus -
Un celsies sārka vēks....
Sirds Lieldienas rīta gaida:
Kad skanēs saucējs zvans -
Ak, nepamet manis tumsā
Tad, Gaišais Glābējs mans!" 368.

Bez tam - Saulieša ticībā - Kristus atklājas arī kā "L i e -
l a i s b ē r n u s k a i d r ā s s i r d s D r a u g s", 369.
kas teicis skarbos vārdus par bērnu apgrēcināšanu un par "dzirnu ekme-
ni"... "Tā ir gan veca, dažkārt viegli atraidīta mācība, bet
pie tās ir jāpaliek, jo par to labāku neviens nav devis." 370.

Kristus svētī un mīlo bērnus, bet arī bērni savā sirdsskaidrībā un mīlestībā Viņu meklē. Ļoti dziļi un liktenīgi to Saulietistēlo stā-
stā "Viņš".

"Viņš redzēts tad vientuļīgi stāvēm kautkur ielas malā, kāda sal-
ta mūra ēnā, vai pie apsniguša alejas koka - kā kad viņam nebūtu kur
iet; Vai arī redzēts lēni un klusi ejam pa tukšajām ielām - kā kad Vi-
ņam nebūtu neviena gaidītāja... Kas Viņu redzējuši tā stāvēm vai ejam,
tiem palicis prātā kautkas, kā viņi vairs n e v a r a i z m i r s t
v i s u s a v u m ū ž u. Vienam palicis atmiņā Viņa sājpu izmoci-
tais un bezgalīgas laipnības pilnais vaigs, kā bēla, bet nekad neiz-
dziestoša bilde; otrs mūšam garā redz Viņa neizsakāmo skumju un bēda
pilnās acis, no kurām tomēr staro visšķīstākais prieks, miers un lai-
me, kādu dvēsele apjauž tikai savās visvētākajās stundās; trešs ne-

var aizmirst Viņa klusā gājiena, kā tās plānās, garās drānas, kā bāla ēna aizslīd un pazūd vientuļīgas ielas krēslibā...

Bet kas Viņš tāds? Kā Viņš gaida? Kā Viņš meklē? Kas gribējis to zināt? Un kur Viņš iegriezies, kur atradis pajumti un mieru, kad visi svētkus svin? Kas, uguns zvaigznēm mirdzot tumšās egles zaros, domājis par to? Un vai Viņš saltā ziemas naktī nav palicis vientuļīgā, tumstosā ielā, un vai Viņš, izbālis un noguris, dziļā naktī viens nebrien pa bāli-krēslainajiem sniega laukiem, un vai Viņam nav jāatspiež noguruse galva pie vecas egles ceļa malā, kuras zaros vāveres peraklis un mazas sila zīlītes ligzdina, lai bez tā, kas zvēriem un putniem vēlēts, uz britiņu aizdarītu snaudā mūžīgā ceļinieka dziļo skumju un svētā miera pilnās acis? Kas domājis, kas domājis par to, kad visi svētkus svin? Un vēl mazāk, šķiet, būs to, kuri neatraduši miera savās tūkstošu zvaigžņu apmirdzētajās mājās, bet griezušies atpakaļ uz salto, krēslaino ielu, kur redzējuši Viņu kā skumju tēlu stāvam kāda salta mūra ēnā, vai arī kā baltu ēnu nedzirdami ieslīdam vientuļīgās ielas sniegainumā ... Tomēr ir arī, tomēr ir, kas iet un Viņa meklē. Meklēt Viņa gāja arī mazs puisītis saltā ziemas vakarā, kad visi citi bija sākuši svētkus svinēt. Viņš bija Viņu redzējis tur ārā... ar bālu vaigu, bezgalīgām skumjām un arī neizsakāmu mīlumu acīs. Un viņa mazo sirdi kautkas sauca un vilka no siltās un gaišās istabas uz salto un krēslaino ielu, kur bija palicis Viņš, stāvam piesniguša koka ēnā..." 371.

Šis mazais puisītis ir skolotāja Baidava bērns. Dienā viņš bijis pilsetā, kur māte to bija paņēmusi līdz. Un tur piesnigušajā alejā - zēns bija ieraudzījis Viņu! Vakarā pēc Ziemassvētku eglītes, kad vecāki ar draugiem sēstas pie vakariņu galda, mazais puisītis klusi iziet ārā, lai meklētu Viņu. Viņš salst, bet tomēr iet pa alejām. Tad zēns sastop nabadzīgu sievieti, kura - skrendās satinusi - pie savām krūtīm glauž raudošu bērnu. Zēnam paliek ļoti žēl un viņš sievietei priekš bērna iedod līdzpanemto Ziemassvētku pīrāgu! Kad vecāki atrod zēnu, viņš ir galīgi nosalis un paliek ļoti slims. Mirkli viņš pamostas no karsona un laimīgi saka mātei:

"Māmi ... Bet vai zini... Viņš bija te... Es skaidri redzēju: Viņš stāvēja te, raudzījās uz mani un smaidīja... Un Viņš nebija vairs tik bēdīgs, māmi... Un Viņam nebija arī vairs salt... Es to redzēju... Tad mazais Kristus meklētājs mirst. Tā Kristus bija atradis mīlu, gaišu un labu bērna sirdi, kas arī pašu skolotāju Baidavu atkal pievērsē

Kristum un Dievam. Jo pēc bērna nāves - viņš kļūst dziļi reliģiozs. Viņš savās sāpēs raksta sievai vēstuli, kurā atmirdz viņa atgūtā ticība: "Es tagad ticu, ka tas bijis Kristus - Viņš, kuru mūsu bērns redzējis. Un Viņš to aizvedis savā skaidrības valstībā."

Šis stāsts ir zīmīgs arī vēl tai ziņā, ka viņā visskaidrāk izpaužas Saulieša īpatnais uzskats, ka Kristus cieš vēl tagad - tāpat kā kādreiz Getzemanē un Golgatā.

Kristus cieš līdz ar dzīves sāpju bērniem, cieš par dzīves ļaunumu, grēku, cietsirdību un mīlestības trūkumu, cieš arī tāpēc, ka cilvēki mēģinājuši Viņu un Viņa mācību ietvert šaurās, formālās, dogmatiskās sistēmu važās. ^{372.}

c) V ē r t ī b a s s p r i e d u m i.

Saulieša ticības atziņās Kristus atklājas kā M ī l e s t ī b a, kas ir d z ī v e s a u g s t ā k ā v ē r t ī b a, kurā atdzimst cilvēka dvēsele jaunā skaidrības spēkā, kurā viņa iegūst nemistību un mūžību. Tāpēc Saulieša vērtību spriedumos Kristus ir cilvēks P e - s t ī t ā j s, G l ā b ē j s, L i e l a i s C i e t ē j s, D r a u g s un P a t i e s ī b a s N e s ē j s. ^{373.} Ar to jau arī Saulieša ticības atziņās ir pozitīvi novērtēts Viņš pats un Viņa mācība. Tā Saulietim ir augstākā patiesība, augstākā cilvēcības un dzīves mācība, par kuru cilvēcei svētākas un diēlākas vairs nav. ^{374.}

Beidzot Saulieša Kristus ticības atziņu apskatu - jāpiekrīt prof. A. Freijam, ka šai ziņā Saulietis ir pilnīgi kristīgs rakstnieks, ^{375.} kaut gan "Kristustēls, skatīts īsta latvieša acīm", kā to pareizi saka prof. E. Zicāns. ^{376.}

5. Cilvēks un grēks.

Saulieša literāro darbu atziņu centrā nostājas p a t s c i l - v ē k s, viņa dvēsele un dzīve, viņa spēks un nespēks, gods un negods, prieks un izmisums, sirdsskaidrība un grēks, naids un mīlestība, ticība un neticība...

Tas darīts tāpēc, ka Saulietim kā rakstnieku nevaldzina kautkādas politiskas, sociālas vai tautsaimnieciskas teorijas, dažādu virzienu un uzskatu propeganda, jo viss tas ir dzejai lieks balasts, "uzbāzta sakas", kas pašu dzejas darbu padara par "vilcēju kustomi", un beigās

Šī "uzspiestā" tendence pašu dzejas darbu samaitā. Šīm vērtībām katrai sava nozīme un vieta, tās nevaram likt vienu otras vietā. Te vajadzīga dziļa vērtību izjūta un iekšēja pārlicība, tad sapratīsim, ka apziņas un dzejas darba centrā jānostāda pats cilvēks, viņa dvēsele un dzīve, vērtība un jēga:

"Cilvēka individualitāte, cilvēka dvēsele man vairāk no svara. Tās citas ir vairāk tādas pārejošas parādības.

Ir mūžīgas mīklas, mūžīgi noslēpumi - un cilvēks pats ir daļa no tiem. Dziļa dzelme, kurā daudzkas slēpies." 377.

Šie dzelmes dziļumi jāatklāj, jāatrod paša cilvēka un visas dzīves jēga - "dzīves kodols", lai varētu zināt - kā īsti dzīvot, ko un kā darīt un kāpēc ko darīt, lai šī vienreizējā, neatkārtojamā dzīve nepaģaistu velta un tukša. 378.

Saulietis tomēr nedomā, ka viņš jau savos rakstos un dzīvē būtu visas problēmas atrisinājis, atklājis visus dziļumus un devis beidzamās atbildes. Viņš ir pārlicināts, ka cilvēks savā dziļākā būtībā tomēr ir un paliek misterija, dziļš irracionāls noslēpums - savdabīga materijas - dzīvības - gara sinteze:

"Vai dzīve tikai sapņi ļauni?

Vai nāve tik modina mūs?

No kurienes nākam, kurp ejam?

Ak, mūžam tas noslēpums būs!" 379.

Paša cilvēka dvēselei šis noslēpums īsti atklāsies tikai nāves liktenīgajā un svētajā mirklī:

"Kad viss, kas te tik dīvains bija,

Būs viegli, viegli atminēts." 380.

Kaut arī absolūta atbilde te nav rodama, tomēr katram ir jāmeklē un jārod iespējamā skaidrība par to, kas ir cilvēks un kāds ir viņa uzdevums, jo citādi nemaz nav iespējama pilnvērtīga dzīve un viņas lielo uzdevumu izpratne. Tāpēc arī Saulietis sava literārā darba atziņu centrā nostata cilvēku, viņa dvēseli un dzīvi.

Kas ir cilvēks?

Cilvēks ir Dieva radījums: miesas un dvēseles kopvienība, 381. kurā savdabīgi ir saaudies irracionālais ar racionālo, mūžīgais ar laicīgo. Cilvēks kā miesīga būte irniecīgs, pelēks "smilšu grauds", "mazs baltputains vilnītis" pret neaptveramo visumu kā mūžības jūru.

Vīpā ir niecīgs un arī nīcīgs, jo no vīpa zemei pieder "zemes tiesa" - miesa, kas nāvē mirst un iet bojā.³³² Bet cilvēks nav tikai zeme un trūdi, vīpā ir arī nenīcīga, mūžīga, pašvērtīga daļa - dvēsele - gars:

"Sirds nebīsties: nevar zust pusnaktī baigā,
Kas mūžībai rada un pats savā zaigā."³³³

Tāpēc arī cilvēkā - kā miesas un dvēseles kopvienībā - prioritāte pieder dvēselei, garam. Cilvēka dvēselei ir īpatna "patstāvīga, par sevi noslēgta pasaule." Jo kā nav divu gluži vienādu koka lapu, tā arī nav divu dvēselē vienādu cilvēku. Katram sava īpatnība, katrs citādi visu uztver un pārdzīvo, katrā citādi krājusies gaisma un tumsa. Savādi - un kaut vīpi būtu arī paši "vistuvākie cilvēki - brāļi un māsas". Šis savādais katrā cilvēka dvēselē - vīpa garīgā būtība - ir vīpa individuālais, vīpa īpatnējais." To pašu Saulietis saka arī par tautas kopdvēseli:

"Kā katrā cilvēka garīgai pasaulei ir savs īpatnējais saturs, savāda domu un jūtu iekārta un nokrāsa, tāpat tas ir arī veselām cilvēku kopībām: ikkatrai cilvēku kopībai sava īpatnība, kura vīpu viegli ļauj atšķirt no citām cilvēku kopībām, īsāki sakot - cilti no cilts, tautu no tautas." Pēc Saulieša domām - cilvēka dvēsele ir dziļām radniecības saitēm vienota ar savu tautu, ar vīpas īpatno dvēseli un garu; jo cilvēke un tautas dvēselei ir kas "kopējs", "savējs", "tuvs" un "svēts", kas vīpas saista vienībā, atkarībā, sakarībā. Kad radies šis kopējais, radniecīgais? Tas jau krājies un audzis no vīpām tālām, nezināmām audzēm - un kā mantojums tiek saņemts no iepriekšējās pasudzes - to kā noslēpumu atnesam sev līdz kā dīgli sēklā. Paši savu individuālo un arī savas tautas īpatnējo nesam sevī kā mūžības dotību,³³⁴ kura nosauka arī mūsu dzīves "sūtību", "aicinājumu" - "uzdevumu", kura piepildīšanā Saulietis saskata paša cilvēka eksistences attaisnojumu, vērtību un jēgu. Tā tad cilvēka uzdevums ir sadzirdēt, saklausīt sevī šo individuālo, vienreizējo un reizē arī nacionālo mūžības devumu, izkopt to, pilnveidot un likt lietā - pašam savas personības un savas tautas pilnvērtības veidošanā. Tas nozīmē, ka Saulietis dzīvei un cilvēkam uzstata **P i l n ī b a s m ē r ķ i**, kuru pamato Kristus mācībā un tautas gara mantu mācītā tikumībā. Tāpēc rakstnieks nepārtraukti aicina dzīvi pilnveidot, darot to skaistāku un cilvēcīgāku³³⁵, realizējot visu to, "ko mēs gatavi apliecināt par labu".³³⁶ Pilnvērtību cilvēks realizē nepārtrauktā, godīgā dzīves cīņā un darbā, sevi aialiedzot un uzpurē-

joties.³³⁷ Tikai tādā dzīvē, kurā cilvēks var sevi aizliegt un ziedot augstāku mērķu vārdā - arī viņš veidojas un kļūst personība. Tas pats jādara arī tautai - jāizkopj savas nacionālās īpatnības, jāpilnveido tās un jārada sava īpatna gara kultūra, tā piepildot Dieva gribu un sūtību.

Bet tā kā Saulietis ir ieskatījies arī paša cilvēka būtības dziļumos un dzīves īstenībā, tad viņš arī zina un nepārprotami savos darbos rāda, ka daudziem cilvēkiem pietrūkst gribas spēka, ticības un mīlestības iet šo grūto pilnības ceļu. Viņi aizmaldās, kas aizved neizbrienamā purvā - ļaunuma un grēka tumsā. Šī maldīšanās iespēja cilvēkam ir jau dota, iedabāta - tāpat kā labās potences.³³⁸ Kā labo - tā ļauno modina cilvēki, dzīve.³³⁹ Tāpēc atsevišķa cilvēka ļaunumā un grēkā esam līdzatbildīgi visi, un tas dzīvi dara tāpēc ļoti nopietnu un atbildīgu. Ar to Saulietis negrib atņemt atbildību pašam cilvēkam. Viņam ir dota izšķiršanās brīvība, viņam ir jāizcīna iekšējās cīņas un jāuzvar sevī ļaunums. Tā Saulietis arī savos darbos rāda šādu smagu un grūtu iekšēju cīņu, kurā cīnās labis ar ļauno, mīlestība un cilvēcība ar atriebību un naidu. Piemēram - "Pa citu ceļu" (III), "Purvā" (II), "Tālā saule" (XII), "Pēc likuma" (IV), drāmā - "Pret ziemeļiem" (I) u.d.c. Šīkāk šos darbus analizēsim nākošajā nodaļā, runājot par Saulieša ētiskajām atziņām. Cilvēkam ir jāuzvar sevī ļaunums un pašam jānes visa atbildība savas sirdsapziņas, cilvēku un Dieva priekšā.

Bet ne visi uzvar! Daudzi, ļoti daudzi maldās un grēko, tie - nostājas pret Dievu, viņa nolikumiem un dzīves paredzēto kārtību. Tā kā Saulietim arī tikumiskās atziņas un prasījumi fundējas reliģijā, tad arī grēks jēdzienam - viņa izpratnē - ir ļoti plašs apjoms. Līdz ar to - visi nodarījumi, kas kautkāādā veidā sagroza cilvēku patiesās attiecības - būtībā jau ir grēks. Lai to nepārprotami ilustrētu, tad šeit jāmin arī daži grēka paraugi:

a) Saulietis par augstāko grēku uzskata ateismu - neticību Dievam, viņa mīlestībai, Gara gaismai, svētībai un dzīves noliktai - cilvēcībā pamatotai - kārtībai un likumībai. Viņa izpratnē šī neticība ir "nāves grēks".³⁹⁰

b) Tāds pats grēks - pēc Saulieša domām - ir arī cilvēka un tautas ticības sagraušana, tautas gara skaidrības un godīguma duļķošana, piesārņošana, ko darījuši latviešu tautas un valsts

vadītāji - dažādo politisko partiju dižvīri... Tas, ko viņi ir darījuši - ir līdzīgs grēkam pret "Svēto Garu." 391.

c) Grēks ir zagst un iznīcināt otru dzīvību. Spilgti tas redzams stāstā "Nabaga princis un Daiļā": Bērsu Pēteris ir kļuvis salts, ciets, ļauns; palicis par zagli un slepkavu. Māte ierodas cietumā, lai atvadītos no dēla, bet Pēteris ir ass un mātei saka, ka viņš neesot nekā ļauna izdarījis, jo izsūcējam panemts neesot zagts, un atšaudoties esot nošauts tikai kāds nelietīgs samnieks. Tad māte saka savam dēlam: "Es nesaprotu, dēls, kā tu, citam ļaunu darīdams, domā pasauli ^{labāku} padarīt. No ļauna tik ļaunums celsies... Par citiem tiesu spriedams, kā attaisnosi pats sevi? Tās asinis, dēls, tās asinis!" Bet Pēteris tikai salti smejas. Tad māte kā nedzīva reugas savā dēlā un iznaisumā prasa: "Vai tev Dieva nemaz vairs nav sirdī, Pēter? Vai tu viņa tiesas pavisam vairs nebīsties?" Bet Pēteris nīcīgi nosaka: "Gan mēs ar Viņu izlīgsim - ko nu par to!" Māte sabrūk un raud. 392. Te ir grēks: Dieva un Viņa likumu atmešana, nonicināšana, zaimošana. Te ir grēcīga dzīve, dzīve bez sirds, bez mīlestības, cilvēcības un Dieva. Tāpat arī stāstos - "Noslēpums" (II), "Veļu tiesa" (VII) u.d.c.

d) Saulietis, līdzīgi senlatviešiem - par grēku uzskata arī tādu rīcību, kur bez vajadzības cilvēks saposta dzīvību dabā - dzīvniekiem un stādiem. Arī tas ir "īsts grēks", "pilnīgs grēks". 393. Tāpat grēks ir mocīt, spīdzināt dzīvniekus, tiem vispār darīt pāri, pamest tos ievainotus un nāvei. 394.

e) Grēks ir arī sirds skaidrības un mīlestības trūkums laulībā. Grēks ir doties laulībā tikai mantas, goda, baudas dēļ. Kas tādu ģimeni dibina, tas rīkojas pret Dieva svēto likumu, tā aptumšo ģimenes svētumu un uzdevumu, un līdz ar to dara grēku, kas līdzīgs slepkavībai:

"Lūk grēks, kas rada slepkavībai -
Un smejojties tiek paderīts." 395.

Tā Saulietis izsakās par kādu bagātu, vecu uzdzīvotāju, kas dodas laulībā ar jaunu meiteni - vēl bērnu! Ģimene ir svētums un noziegties pret to ir grēks!

f) Grēks ir apgānīt nevainīgas sievietes godu, un smejojties iet atkal tālāk, lai citur atkārtotu savu vadītāja nelietību... Stāstā "Kalējs Indriķis" - godīgais

un pilnības ceļa gājējs pārmet savam radniekam Valdim šādu rīcību. Valdis tikai smeļ. Tad Indriķis saka: "Voldi, domā jel uz Dievu...." Bet Valdis tikai zobgalīgi atbild: "Es jau domāju ar... Mīlais Debes-tēvs jau arī man ko sūta... Dieviņš jau labs..." Te Indriķis jūt saltus, rupjus zaimus un grēku pret sievieti un Dievu.^{396.}

g) Grēks ir mīlestības un cilvēci-bas trūkums. Cilvēks dara grēku - dzīvodams naidā, baudkārē, cietsirdībā - par visu augstāk stādot pašam savu labumu un savus elku dievus, nekautrīgi pazemojot citus un izmantojot, pie reizes arī glēvi pielienot kunga rokai, un ja izdevīgi - arī nododot...^{397.} Kaut arī dzīve ir pilna nelietību, ļaunuma, naida, kaut cilvēki dzīvo un staigā maskās un grēkā - sirds nedrīkst izsamist, zaudēt pati sevi, savu lepnumu, godu un spēku:

" Ja sapņi, ilgas, jūtas,
Ko dvēselē tu nes,
Tiek nievāti un smieti
No gudrās pasaules;
Par tavu mīlestību ja akmens
mests tev tiek...

Tad grūti, grūti, grūti!
Bet izsamist jau - grēks:
Ej droši! Kāmēr dzīvi
Tavs lepnums, gods un spēks! ^{398.}

h) Grēks ir arī tautai - kā radniecīgu cilvēku kopai, ja tā nepilda Dieva uzlikto pienākumu un nomaldās no Viņa dzīves likumiem un cilvēcības, novērsdamās no sava īstā - nacionālās pilnveidošanās ceļa...^{399.}

Kopslēdzionā jāsaka, ka Saulieša uztverē: viss ir grēks, kas vērsts pret Dievu, Viņa nolikumiem un pret Viņa - cilvēcībā pamatoto - dzīves kārtību, ko cilvēkam māca reliģija un tajā pamatota tikumība. Līdzībā izsakoties - Saulietis grēku sauc par rūsū, kas visu sa-ēd, samaitā, kas neko nesaudzē, kas visu pārņem un uz visa uzmetas, arī uz mūsu domām, jūtām un centieniem... Šī rūsū, kodīgā, netīrā rūsū uzmetās arī tautas geram - ilgajos verdzības gadsimtos. Vēl tagad redzam šīs dziļās rētas tautas dvēselē, raksturā, dabā: verdziska zemošanās,

lišana, liekulība, meli, lišķība, viltība, nodevība... Šī grēka sekas ir grēka turpinājums tagadnē.⁴⁰⁰

Tā ir dziļi sāpīga un skaudri smaga Saulieša atziņa. Tomēr Saulietis arī zina, ka cilvēks negrib palikt grēka tumšajā varā, grēka stāvoklī, jo viņa krūtīs deg svēta kvēle un neizsakāmas ilgas: kļūt atkal cilvēkam - īstam, tīram, labam, nokratīt "visus putekļus", nomazgāt "mokas un kaunu", "dubļus" un "asinis" un iet pretī atjaunotai, cilvēka cieņas apgarotai dzīvei - "pretī gaismai kā mirdzošā svētrītā"⁴⁰¹. Tās ir svētās cilvēka skaidrības un pestīšanas ilgas.

B e t k ā g l ā b t i e s n o g r ē k a s o d a ?

Pēc Saulieša dziļākās pierliecības: cilvēkam jātzīst savs ļaunums - noziegums - grēks, jādeg kauna, sāpju un nožēlas ugunīs, jāatgriežas un pazemīgā - ticīgā sirds lūgšanā jāsaņem Dieva un Kristus žēlastība.

Jo vienīgi Dieva un Kristus svētajā mīlestībā - cilvēks kļūst sevī jauns radījums - atraisīts un svētīts jaunai dzīvei, jaunam darbam un jaunām cīņām.⁴⁰²

Tādas īsumā ir Saulieša domas par cilvēku, viņa dzīves uzdevumu, grēku, pestīšanas ilgām, un viņu papildījumu Dieva un Kristus mīlestībā. Šīs atziņas liecina, ka Saulietis ir kristīgu domu un uzskatu pauerējs, un ka arī latvieša dvēsele nojauž grēka smagumu, zem viņa cieš un alkst pestīšanas Dieva un Kristus mīlestībā.

6. Lūgšana.

Saulietim lūgšana ir cilvēka reliģiskās dzīves neatņemama sastāvdaļa, dvēseles nepieciešamība un vajadzība, bez kuras nevīstas Dieva un Kristus ticības, nav īstas dvēseles atjaunotnes, miera un ļaunuma uzvaras spēka. Pēc būtības - lūgšana ir spontāna, brīva, apzinīga kustība, kas aptver un vieno visus dvēseles spēkus, dziļumus un lūdzēju paceļ intīmā satiksmē ar augstāko mīlestības spēku - Kristu un Dievu. Šai tiešajā saskares, satiksmes mirklī - cilvēka dvēselē ieplūst augstāki spēki, kas viņu iekšēji bagātina, atjauno, pārrada, dod jaunu dzīvības un gara gaismu, sirdsskaidrību, spēku un mīlestību, ar ko pārvarēt ļaunumu, maldus, dzīves sāpes, gūtības, šaubas un neziņas pilno nemiera. Tāpēc šai jaunatdzimšanas mirklī - cilvēks ir klusa - spēkpilna miera, drosmes un svētlaimes pilns.

Saulietis to dziļi un psiholoģiski pareizi attēlo savā stāstā "Spožā zvaigzne": "Pēc mātes nāves - pagasta rakstvedis Celms kļūst vientuļš, dziļi drūms un darbā nespējīgs, jo viņam vairs nav spēka un ticības, kāda bijusi viņa mātei. Kādu vakaru viņš ar biedriem dzer. Bet nakts krēslā, ejot uz māju, viņš "atminējās mīlo māti, viņas tēlu, viņas vaigu... Viņam likās, ka tas šovakar aptraipījis viņas dārgo piemiņu, uz brīdi to aizmirsdams un nododamies tādai sekļai jautrībai... Viņš skatījās nakts tumsā uz to pusi, kur atradās kapsēta. Taisni pāri tai vietai, kur vajadzēja būt kapsētai, zalgoja tumšajās debesīs spoža, zilbalta zvaigzne. Ilgi viņš raudzījās uz šo zvaigzni. Un atminējās viņš bērnības. Vakaros, viņš pie mātes piespiedies, bija daudzreiz skatījies pa viņu būdīņas mazo logu uz zvaigznēm tumšajās debesīs. Māte tad dziedāja - viņam likās, ka tas vēl tagad dzird viņas balsi - savu iemīļoto pantīņu: "

Vājiem mieru piesūti,
Visas es, ras noslauki;
Zvaigznes, lai no debess spīd,
Kungs, uz kluso pasaulīt."

Pēc tam viņa, tā rociņas savējās saņēmusi, mācīja viņu Dievu lūgt... Notika kas negaidīts: karstas asaras sakūsēja viņam krūtīs un plūda no acīm. Viņš ļāva tām plūst, priecājās par viņām, viņš šņukstēja kā mazs bērns... "Māt, es gribu stipras ticības!... Citādi man jāmirst..." viņa lūpas čukstēja. Viņš saņēma rokas, atspieda elkoņus uz ceļiem un sēdēja tā ilgi, ilgi.

Šaubu iznocītā dvēsele raisījās kā no saitēm; sirds dziļumos moudās lūgšana - dedzīga, dedzīga... Un krūtīm drebot viņš jūta, ka tanīs i e l e j a s i e k š ā d i v a i n s s p i r d z i n ā j u m s, kā vēsa, skanoša ūdens strāva... Viņš jūta savās krūtīs dīgštam jaunus, spirtus spēkus. Bet zili-baltā zvaigzne liesmoja joprojām šķīstā spožumā. Ar savādu, jaunu prieku viņš lūkojās uz to, it kā no viņas tam būtu atlidojis šis atvieglinājums un jauno spēku sajūta. Jā, viņš jūta, ka atkal varēs cerēt, strādāt, mīlot, iet droši pa savu ceļu... Lēns vējiņš cēlās un iešalcās vēl kailajos koku zaros strauta malā. Tas nesa jauna ziedona ziņas...

Celms piecēlās. Sirds kā jauna tikusi. Stingriem, drošiem soļiem viņš iegāja mājā." 403.

Tāda ir Saulieša lūgšanas būtības un vērtības izpratne. Tālāk vēl jāapskata sekojoši jautājumi: ko cilvēks lūdz, kā, kad un kur viņš lūdz?

K o c i l v ē k s l ū d z ?

a) C i l v ē k s l ū d z D i e v u T ē v u.

Cilvēks lūgšanā izlūdzas Dieva - Tēva žēlastību - vai nu pats sev - savā labā, vai arī citu cilvēku labā - kā dzīvājiem, tā arī mirušājiem. Arī mirušie - debesīs pie svētā Dieva troņa var lūgt un arī lūdz par dzīvājiem. Te minēsim vēl dažus lūgšanas paraugus:

" Es nāku šurp uz miera-vietu,

Pie tava kapa, mana māt:

Šurp nesu savas tumšās sāpes -

Kaut spētu tās te izraudāt!-

Šurp nāku lūgt, lai salda dusa

Tev, dārgā sirds, Tev, mīlā māt,

Un dvēseli man iztvīkušo

Lai debess miers nāk spirdzināt.

Tur pie svētā Dieva troņa

Lūdz par mani, mīlā māt,

Lai caur savu tumšo mūžu

Godam varu izstaigāt!" 404.

Tāda pati - dziļu, tumšu moku un sāpju brīdī izraisīta - lūgšana ir arī sekojošā:

" Kad pie Tevis iešu, Tēvs,

Beidzis maldu gaitu ļaumu,

Sirds ko tad Tev rādīt spēs? -

Bēdas, postu, mokas, kaumu!

Tas ir viss mans mantojums,

Ko šai dzīvē gūdamis guvis;

Mani tas no Tevis stums,

Ka pats sev es svešs jau kļuvis...

Tomēr tikai Tevis vēl

Lūdzas sirds, ko Tu man devis:

Tēvs, ja Tev ir viņas žēl, -

Glābties ļaujī tai pie Tevis!" 405.

b) C i l v ē k s l ū d z K r i s t u.

Tvīkstot moku, sāpju un ļauruma ugunīs - cilvēks gremdējas lūgšanā, lai Kristus svētajā mīlestības gaišumā un spēkā atgūtu sirds-

skaidrību, mieru, ticību un dzīves spēku. Paraugam:

" Uz Golgatu tālu
Tev, dvēsele, laiks,
Kur taisnību bālu
Māc ciešamu tvaiks!
Draugs bērnības baltās
Sauc tevi tur iet -
Ej kājas caurkaltās
Ar asarām liet!
Tur lūdzies un raudi,
Tur mokas lai kūst -
Līdz sniegbalti audi
Par drānām tev klūst! " 406.

c) Cilvēks lūdz cilvēku,
lai iegūtu izlīdzinātumu, jaunā darba un nodarījuma piedevumu. 407.

K o c i l v ē k s i z l ū d z a s.

Izsekojot Saulieša lūgšanu paraugiem - jākonstatē, ka cilvēks izlūdzas no Dieva un Kristus - vai nu pats sev, vai citiem: Pestīšamu, sirdsskaidrību un dvēseles mieru, kā arī jaunās dzīves ceļa spēku:

" Nu, Dieviņ, šķir man dzīvei jaunu loku,
Bez vecā viltus, vaļšības un moku,
Un jaunu Spēku arī, ceļa jūtīs,
Liec just man krūtīs!" 408.

Tad vēl - goda pilnu - skaidru - "balto dzīvi, lai cilvēks derētu arī mūžībai un savam Dievam:

" Ticēt, cerēt
Dievs, vien liec
Tevim derēt
Rīts vai riets!" 409.

Sirds izlūdzas arī dzīves un darba spēku, svētību, 410. dzīvības spēku - veselību, vai arī nāvi, kurā Dievs un Kristus nemitu cietēju pie sevis, 411. dvēseles nenīcību un augšamcelšanos; 412. mirušajiem mieru un svētu dusu, pašam ticības spēku nāves stundā; 413. spēku - turēt visu, ko dvēsele reiz uzņēmusies un solījusi; 414. dzimtenei drošību, mieru, svētību, ražemu nākotni; 415. māte lūdz par savu pazudošo dēlu:

" Ķukst lūpas vārdus drebēdamas - -
Kas viņai ir, kāds krusts tai grūts?
Tā māte - māte nelaimīga
Par pazudušu dēlu lūdz." - 416.

Minēsim vēl kādu lūgšanu, kurā sirds izlūdzas svēto gara gaismu,
lai cilvēks nekļūtu dzīvē akls, lai viņš vienmēr redzētu savu ceļu,
savu mērķi, savu darbu, savu tuvāko un arī savu Dievu:

" Mans Dievs, Tu laimi devis ar' un prieku -
Tad dodī vēl, lai akls es nepaliku,
Bet dziļā krēslībā, kas mani salti sedz,
Lai manas acis Svēto gaismu redz!" 417

Protams, rakstniekam ir vēl neskaitāmi daudz lūgšanu paraugu ar
īpatmu saturu un nozīmi. Norādīsim vēl tikai to, ka bez minētajām lūg-
šanām, kurās cilvēks kautko izlūdzas, Saulietis pazīst arī gaišas pa-
teikības lūgšanas:

" Rokas kopā liekas:

Dvēsele grib atpestīta
Dievam pateikties!" 418.

Kā arī -

" Kad sasniegšu reiz kluso miera krastu
Un nolikšu no pleciem mūža nastu,
Sirds sāpju - laimē pateikties Tev ies,
Un viegla kļūs pie Tevis, Ļēlīgs Dievs!" 419.

K ā . k a d u n k u r c i l v ē k s l ū d z ?

a) K ā l ū d z ? Par to Saulietis nerunā, jo viņam lūgšanas for-
ma ir nebūtiska. Galvenais, ka cilvēks lūdz no visas sirds "garā un
patiesībā".

b) K a d l ū d z . Cilvēks lūdz tad, kad kautkādā veidā ir trau-
cēts dabiskais dzīvības un gara spēku plūdums, kad kautkāds smagums,
grūtums, nespēks, ļaunums un izmisums viņu māc. Tad viņš lūdz, un lūg-
šanā meklē Dieva un Kristus svēto mīlestības spēku, lai atjaunotos se-
vi, savā dzīvībā, dvēselē un garā, kā arī lai pateiktos par saņemto
līdzastību un dzīves svētību.

c) K u r l ū d z ? Kā lūgšanas forma, tā arī vieta Saulietim
ir nebūtiska, galvenais - pati lūdzēja sirds, viņas patiesais noskaņo-
jums un ticības pilnā pašjūtība.

Lūgt var dažādās vietās:

- a) Dievnamā,⁴²⁰
- b) mājā, savā sētā,^{421.}
- c) dabā - tā Vecais Veltis lūdz meža klusumā:

" Kur ozoli birzes malā,
Tur Dieva nams tam šķiet:
Tur klusā vientulībā
Viņš Dievu pielūgt iet." 422.

Kalnāru saimnieks lūdz savas rudzu druvas malā, rakstvedis Celms - nakts klusumā, raugoties zvaigžņotajās debesīs, nelaimīgais dēls (pats dzejnieks) pie savas mātes kapa u.t.t. Tā tad lūgšanas vieta nav noteikta.

Vēl tikai jānorāda, ka Saulieša sirdī un dzejā ieskanas arī atziņa, ka arī visai cilvēka dzīvei un mūža darbam jābūt kā svētai lūgšanai:

" Pa ēnām jaunība aizgāja...
Bet vīra spēku es rakšu
Šai darbā, kā svētā lūgšanā -
Daudz dienu, daudz zvaigžņotu nakšu." 423.

Pēc visa teiktā, lūdz ar Saulieti - mums jānoraida uzskats, ka lūgšana pasemina un reizē pasemo cilvēku.

Kā vispār var rasties tāds radikāls noliedzošs spriedums? Tikai tāpēc, ka paliekot šaura racionālisma robežās - tiek sašaurināta dzīves uztvere, un tā vēl šai gadījumā nav saprasts pats cilvēks, viņa iekšējā struktūra, tās būtiskie pamati un irracionālie pārdzīvojumi - reliģija, ticība un lūgšana. Te velreiz jāatgādina, ka lūgšana dzimst reliģiskajā pārdzīvojumā, un tās sūpulis ir svētuma nojausmu pilna dvēsele. Tāpēc lūgšana, kā jau iepriekš redzējām, ir saskares un saskāpes meklēšana ar irracionālo visas esamības pirmspēku - Dievu. Klusi tā dzimst dvēseles dziļumos kā nepieciešamība, kā pati par sevi saprotama būtiska vajadzība, kā nenoklusināmas alkas pēc tieša tuvuma un kopības, pēc tā dzīvā spēka un gaismas, ko var dot un dod vienīgi

Viņš - MŪŽĪGAIS DIEVS.

Ar dažiem paraugiem uz analogijas pamata mēģināsim ilustrēt, ka lūgšana tiešām ir dziļi būtiska nepieciešamība un dabiska vajadzība:

a) Kad savās slāpēs cilvēks nonāk pie strauta ar tukšu māla krūzi... Ir jānoliecas lielajam lepņajam cilvēkam, ir jānoliecas līdz pašai zemei, līdz avotam - ir taču jāpasmeļ, jāpiepilda tukšais trauks... Bet ja tā nav - tad vienkārši cilvēks pasmeļ savā plaukstā malku vēsa ūdens un dzer - atkal un atkal... jo cilvēks grib dzīvot, iet tālāk savu ceļu un sasniegt mērķi. Bet vai lūgšanā nav gluži tāpat? Mēs nākam pie Dieva ar tukšu trauku - ar tukšu sirdi, lai pasmeltu no mūžam neizsmeļamā avota malku savai skaidrībai, spēku dzīves cīņām, uzticību mīlestībai un gaismu tām krēslas stundām, kad visas zvaigznes gaist un pati dzīves saule riet...

b) Kad dienu trauksmainajā steigā mirkli apstājamies, kā lielā brīnumā ieskatāmies paši sevi, cilvēkos, dzīvē un dabā - daudzām lietām atbildi meklēdami, redzam - koki... visas saknes... zari un ziedi... rudenī arī augļi noliecas un aug uz saules pusi, pat pagrabā gari, balti, izstīdzējuši asni tiecas uz durvju pusi, kur pa nelielu spraudziņu iespīd zeltaina saules staru strūkļa... dzīvība tiecas pēc gaismas, pēc saules - tā grib dzīvot, būt, palikt, neizirt, bojā neiziet, savu laiku ziedēt, augt, nest augļus... un ar sevi uzkrāto saules enerģiju saknes un pumpuri pārvar ziemas salu, puteņus, negaisu un tā sagaida savu atmodu un jaunu pavasari... Kas tas ir? Ko tas nozīmē? Vai šīs dabiskās nepieciešamības un vajadzības izsauktā noliekšanās, tiekšanās uz saules pusi ir dzīvības dažādo parādību pazemošanās un pazemināšana, degradācija?

Zieds noliecas uz saules pusi, jo viņam pašam nav tā, kas vajadzīgs, lai dzīvotu, atplauktu spēkā un skaistumā. Tas, kā pašam nav, ir absolūti nepieciešams, un tieši tāpēc tas noliecas pret sauli, kurai ir tas, kā pašam nav, kura to var dot un arī nesavtīgi dod. Tas ir dabiski, vienkārši un skaidri. Tikai nesaprotami ir tas, ka šo elementāro patiesību nevaram atzīt cilvēka mūžīgajās alkās meklēt to, kā pašam nav, bet kas ir vajadzīgs, lai dzīvotu.

Kāpēc tā ir pazemošanās un cilvēka pazemināšana, ja cilvēks lūgšanā nāk pie Dieva, kam viss tas ir, un kas visu to var dot un arī kā Tēvs savā mīlestībā dod. Lūgšanā cilvēka Gars nāk pie Dieva, noliecas kā ziedošs zars uz saules pusi, lai savā dzīves rudenī varētu nolikt augļu briedumā. Tāpēc arī šajā vietā jāatceras brīnišķie Vecās Derības vārdi, kas Dievu pielīdzina saulei: "Dievs Tas Kungs ir Saule" 404.

c) Kad krēslas stundā noguruši ienākam savā istabā - ir drēgna, salta tumsa... Kad ieslēdzam elektrību - iedegas spuldzes, iekvēlojas kalorifers, radioaparātā atskan klusa dziesma, iedūcas motors - atvieglojas darbs. Kā tas iespējams? Lūk, vienkārši - mēs pieslēdzamies lielajam strāvas avotam, kas daļu no sava spēka atdod mums. Pieslēdzoties - strāva ieplūst mūsu sistēmā, dodama gaismu, siltumu, spēku... Lūgšana ir gluži līdzīga parādībai gara dzīvē, tā ir šī kontaktēšanās, pieslēgšanās mūžīgo pirmspēku plūsmai, kas daļu piešķir arī cilvēka garam. Runājot par lūgšanu, vēl mēdz norādīt, ka cilvēks lūgšanā meklējot Dievu tikai savas dzīves smagos un dziļos satricinājuma brīžos - sāpēs, bēdās, zaudējumā... Ne vienmēr tas tā ir, jo būtiski ņemot - katram mirklim, visai dzīvei jābūt kā lūgšanai, kā pastāvīgam kontaktem ar Dievu. Dzīves situācijas ir dažādas, dažādas ir arī lūgšanas, dažāds to saturs un formas. Varbūt tāpēc šeit vēl minēsim dažus lūgšanas paraugus:

a) Slimnīcas palātā - novakares krēslā jaunajai mātei atnes un viņas rokās pirmo reizi ieliek mazu, siltu dzīvībiņu... drebot rokās to satver - piekļauj savām krūtīm... lielām, valgām, mirdzošām acīm viņa klusi raugās neredzamā tēlumā... nevienam nedzirdot, kā klusi čuksti alpo sirds: "Dievs, mīļais Dievs!" Cik bezgala dziļi šie klusie nedaudzie vārdi, cik bezgala bagāts un dziļš to saturs. Tā ir lūgšana - Īsa, patiesa, neviltoša nākšana pie Dieva un sirdssaruna ar Viņu, arī klusa pateicība...

b) Tajā pat vakarā - krēslainā naktī, tajā pat slimnīcā, tikai citā palātā - kāda cita māte, satraukta, uz savām rokām auklējot slimo bērnu, staigā no vienas sienas līdz otrai, tad mirkli apstājas, rokas ciešāk sakļauj mazīgo, kuslo radībiņu un drebot lūpas čukst:

"Dievs... Dievs... Dievs... esi šēlīgs!" Te taču ir tas pats, tikai dzīves situācija ir cita...

c) Stāv sirmgalvis uz Daugavas krasta akmeņiem un noraugās kā tēlumā saule riet... Sirds zina, reiz tā rietēs viņam pēdējo reizi... Dziļa miera pilna, kā rietošās saules atblāzma, ieskanas lūgšana: "Dievs, Tava gaisma lai nedzīest manā dvēselē, lai tā beidzot atrod ceļu, viņā saltajā naktī, meklējot atceļu uz mājām pie Tevis!"

d) Pie cietuma loga saltajām sarūsējušām restēm, krampjaini pieķērušās divas jaunas rokās, uz tām nolīkst galva, no krūtīm izlaužas, kā ilgi aizturēts saucien: "Palīdzi, Dievs, palīdzi, es gribu dzīvot,

es gribu dzīvot atkal kā cilvēks!"

Kā redzam - lūgšanā cilvēks meklē saskari ar Dievu, meklējot Viņā tuvumu, lai vaļsirdīgā sarunā visu pateiktu un izstāstītu. T i c ī - b ā mēs atzīstam Dievu, savās lūgšanās mēs nākam pie Dieva, nākam pie Viņa priekā un bēdās, sāpēs un vientulībā, dvēseles klusumā un patiesībā.^{425.}

7. Baznīca.

Saulietim svēta ir kristīgā reliģija un tajā sakņotās Dieva un Kristus ticības atziņas, kuras viņš dzīvi, dziļi un pārlicinoši attēlo savos sacerējumos, lai tās iemīļotu arī citi cilvēki. Tomēr par mācītājiem viņš ir rakstījis un teicis ļoti asus, dzelīgus un svētu dusmu pilnus vārdus. No tam prof. A. Freijs savā rakstā par Sauliešu reliģiju secina, ka Saulietim baznīca mācītāji nebijuši tuvi.^{426.} Te jānorāda, ka šis atzinums ir tikai daļēji paties, jo Saulietim b a z n ī - c a - kā kristīgās reliģijas un ticības atziņu gaismas, mīlestības, cilvēcības, sirdsskaidrības, gara spēka un miera nesēja, modinātāja, devēja un sargātāja - nav būtībā sveša un tāla. Svešs, tāls un nepiemams viņam ir tikai "k r i s t ī g ā s b a z n ī c a s u n m ā c ī t ā j a a m a t a" - praktiskais, reālais, nekristīgais un nenacionālis veidojums un izpratne mūsu tautā un zemē.

Spilgti to Saulietis izsaka savos teorētiskajos apcerējumos, piemēram - "Tēvu zemes mīlestība dzejā un dzīvē", kur viņš saka, ka pēc vāciešu ienākšanas - mūsu zemē sākusās tumsās nebrīvības un verdzības dienas, kurās: "Latviešu tautas dvēsele gāja savās krēslainajās klaušu gaitās, kā garīgajās, tā laicīgajās...", jo svešā, bargā un netaisnā "vara visu pavēlēja darīt tikai pēc sava prāta, nevien art, sēt, kult, bet arī domāt, just un pat Dievu lūgt..."^{427.}

Tas nozīmē, ka "kristīgā baznīca un mācītāji", bija nostājušies mūsu tautas apspiedēju pusē, lai viņu "svētītu" gadsimtu verdzībai un tumsai.^{428.}

Šī germaniskā baznīca un viņas mācītāji nav izpildījuši savu svēto uzdevumu - cilvēka un latviešu tautas audzināšanā, veidošanā; viņi arī to nav nemaz gribējuši, jo nav centušies iemācīties latviešu valodu, kurā "sludināt Dieva žēlastību, gara gaismu un sirds daļumu!"^{429.}

Tāpēc Saulietis konstatē, ka ilgajos gadsimtos - šie mācītāji nav darījuši nekā laba, pozitīva, bet gan nāvējuši un grāvuši tautas gara un dvēseles dzīvi. Saulietis tomēr grib būt objektīvs un tāpēc saka:

"....Nebūsim vienpusīgi pret vēsturisku patiesību. Bija viņu vidū arī īsti goda vīri, cilvēki ar lielām un gaišām dvēselēm, kuri ar sirds dedzību un mīlestību pūlējās it kā par labu griezt daudz no tā posta un ļaunuma, ko citi viņu tautas brā, li šai bēdu zemē ienesuši. Tur tālu pagātnes krēslībā, aiz gadu simteniem, mēs vēl tagad redzam gaišus tēlus. Tur Mancelis, kurš lauza ceļu mūsu rakstu valodai. Tur ir Gliks, kurš dod latvietim rakā visu grāmatu grāmatu, neizsmeļamas gudrības, varenāko jūtu, reliģijas un dzejas svēto avotu - **B i b e l i**. Tur ir Firekers, kurš ar savām vēl tagad no mums dziedamām dziesmām, bagātām, jaukām un daiļām, nodibina mūsu mākslas dzeju, un kura sirdsskaidrības un sirdspatiesības meklēšana dzīvojuse latviešu dvēselēs ilgu laiku, līdz savu vispilnīgāko izteikšanos atraduse mūsu pašu lielā dvēseles dzejnieka Jāņa Poruka dziesmās. Tur ir Gotards Stenders, jeb, kā mums parasts teikt, Vecais Stenders, kurš mums dod mūsu jaunu laiku literatūras sākumus..." 430.

Šos mācītājus Saulietis bieži piemin ar dziļu atzinību un pateicību - kā ideju cilvēkus, kā īstus Kristus mācības paudējus un mūsu tautas audzinātājus. Turpretī visi pārējie vācu tautības mācītāji - līdz pat mūsu dienām - Saulietim ir tāli, sveši, necienījami, kuriem viņš veltī asās, dzelīgās, svētu dusmu un cīņas sprieguma pilnus vārdus. **K ā p ē c ?**

P i r m k ā r t - tāpēc, ka vācu mācītāji nav centušies iedziļināties latviešu dvēseles īpatnās vajadzībās, prasībās, spējās un nav pat iemācījušies mūsu tautas valodu, kurā paust Kristus mācību, kaut arī tīri ģermaniskā gara izpratnē. Tas Saulieša uztverē ir nozlegums, necienība un grēks pret draudzi, kura jau tā nes nebrīvības smagumu visā savā dzīvē. 431.

O t r k ā r t - tāpēc, ka šie mācītāji ir bijuši un ir liekuļi, labi aktieri, vācu muižnieku varas aizstāvji un kalpi. Spilgti to ilustrē sekojošs citāts:

"Es sēdu savas dzimtenes baznīcā un klausos sprediķi, jā! Liels, melns vīrs, tā kā pazīstams un tomēr briesmīgi svešs, stāv uz kanceles,

runā un daudzās ar dūrēm kā nepilnīgs. Nē, viņš nav vis nepilnīgs, viņš ir labs aktieris un visu to arī izrāda, ko runā. Kas par mimiku! Skaties, cik saldi-sāju nupat savilka seju, sauc nezin ko par brāļiem un māsām, bet pats, gudrinieks, par saviem vārdiem smejas! Bet tas tikai britiņu tā. Tūliņ tiek bargs. Nevajagot lepnēm būt! Visas kārtas tas Kungs iecēlis, arī kungu kārtu, kura mākusi garus mūžus mūsu tēvu miesu un dvēseli... Tādēļ godu un pazemību, kam tā nākas. Godu! un pazemību! un padevību! un pateikšanu! un bijāšanu! Un kas pretī! kas pretī! kļiedz piepeši svešais melnais vīrs kā neprātā - uz elli! uz elli! uz elli!" 432.

T r e š k ā r t tāpēc, ka šie mācītāji visās savās runās - kā baznīcā, tā kapsētā un visur citur - vienmēr biedē un draud ar mūžīgu sodību, nāvi, bardzību un elles drausmām. Mūžīga bardzība un draudi:

"Pie jūras priežu pakalnā,
Kliedz gaudi vientulīgs zvans;
Par grēkiem, par sodību
Melnš biedē dvēseļu gans..." 433.

C e t u r t k ā r t tāpēc, ka mācītāji nerēķinājas ar savu draudzi, viņas gara dzīves prasībām, bet savā vietā par mācītāju "ietaisa" kādu savu draugu - paziņu, kam nav nekas spēju, zināšanu, interese, ticības un mīlestības pret latviešu draudzi. 434.

P i e k t k ā r t tāpēc, ka šie mācītāji visu dara tikai formāli, amatnieciski, bez sirds un mīlestības. Galvenais ir nauda, jo kā maksā, tā arī runā. Ja pie mācītāja atnāk vienkāršs, nabadzīgs cilvēks - savās visdziļākajās bēdās - un lūdz izvadīt mūša draugu pēdējā dusā, tad mācītājam "nav laika, nav vaļas", bet kad samaksā "pēc likuma", kaut cilvēkam arī jāatdod viss pēdējais, tad tūliņ ir iespēja kautkādiģi iegrozīties un atrast "laiku"... Bet ja kāds bagātais samaksā vairāk kā pēc "likuma" vajadzētu, tad protams kapa runa ir "varēna" un arī "sirsnīga" 435.

S e s t k ā r t tāpēc, ka šie vācu mācītāji ir "izrunājuši tukšas baznīcas", padarījuši ļaudis vienaldzīgus pret baznīcu un reliģiju. 436. un līdz ar to - sagatavojuši auglīgu zemi ateistiskai pretreliģijas propagandai. 1923.gadā Saulietis raksta kādu apcerējumu, kurā brīdina tautu, lai tā nenonāktu gara dzīves sēklī, kā tas dažviet jau redzams reliģiskā laukā:

"Ka ļaužu vairums it kā savieno kopā kādu mācību ar tās nesējiem, to mums nepārprotami liecina zināmais vēsums un vienaldzība pret baznīcu un reliģiju, kas pēdējos laikos šur tur tautā manāma. Tiesa, labi daudz nopelnu tur ateisma propagandai, kuru kā netīru ūdeni pūlējies un joprojām pūlas visur laistīt materiālisma sludinātāji. Bet kur šī propaganda atrada it kā pamatu, uz kura atspiesties? Kritizējot reliģijas un kristīgā gara nesējus - mācītājus. Un dievam šel, bija laiki, kad reliģijā vienā otrā vietā bija kā sega, aiz kuras slēpās lietas, kam ar reliģiju, domātu, nekāda sakara: politika, kalpošana zināmu šķiru interesēm, varizejiskums. Reliģijas sludinātāju vārdi bija viens, viņu darbi un dzīve atkal pavisam kas cits. To tad arī ateisms izmantoja, kur vien varēdams, saviem nolūkiem: diskreditēt baznīcu un reliģiju. Tiesāja viltīgus, liekulīgus, sava amata necienīgus priesterus un lēja šaltīm vien virsū nievas un naidu tai mācībai, kuru viņiem nācās sludināt, tā apvienojot visu vienā kopībā. Un pamazām to radinājās darīt arī tie, kuri paši mazāk domā un pētī, bet vairāk klausās, ko saka "autoritātes"... Un neesot mierā ar reliģijas nesējiem, aizvienam vairāk sāka atraidīt arī pašu reliģiju... Un daudz nopietna darba būs mūsu garīdzniekiem - celt no jauna to, kas šur tur drupās un putekļos..."^{437.}

Konstatējot šo faktu, Saulietis ļoti sīnīgi saka: "Mūsu garīdzniekiem", t.i. latviešu tautības mācītājiem - būs daudz un nopietni jāstrādā reliģiskās dzīves un baznīcas jaunradīšanas darbā, lai mazinātu un likvidētu to ļaunumu, ko ir nodarījuši vācu mācītāji un ateisma agitatori. Bet lai mūsu garīdznieki to varētu veikt, tad viņiem pašiem sevī ir jābūt citādiem, jābūt īstiem cilvēkiem un īstiem Kristus mācekļiem. "Mūsu mācītājiem" jābūt īstiem draudzes ganiem - kā tēviem, kuri paši sevī nes un uzticīgi apliecina pašu laipnību, sirds-nību, mīlestību un ticību, un no kuriem katrs vārds līst draudzes locekļu dvēselēs - kā dzidra rasa, tās šķīstīdama, celdama, apskaidrodama un stiprinādama.^{438.} Vienīgi šādi garīdznieki, grūtā un nopietnā darbā, varēs izlīdzināt un aizbērt plaisu starp tautu un baznīcu, starp tautu un kristīgo reliģiju. Šis darbs ir darāms, ir nepieciešams un vajadzīgs, lai baznīca kā reliģijas nesēja, modinātāja un kopēja - varētu atkal mūsu tautu pacelt Dieva mīlestības, gara gaismas un sirdsdalījuma spēkā.

Tā ir Saulieša sirds izjūta, atziņa un arī prasība, kas galve-

nokārt pamatojas sekojošos motīvos:

- a) Paša Saulieša kristīgās reliģijas un baznīcas pozitīvā izjūta, novērtējumā un mīlestībā,
- b) mūsu tautas dvēseles reliģiskajās prasībās un
- c) atzinumā, ka dievturība nespēj apmierināt šīs prasības un pacelt tautu gara dzīves svētajos augstumos.

a) Kristīgā reliģija un baznīca pašam Saulietim ir mīla un tuva. Jau bijis iepriekš daudzkārt jānorāda, ka viņš ir pozitīvi novērtējis, atzinis, pieņēmis un iemīlējis kristīgo reliģiju. Tāpēc šeit tikai jāatceras viņa domas un atziņas, ka Kristus dotās reliģiskās un tikumiskās vērtības ir augstākās - kādas vispār cilvēcei ir, un ka šīs vērtības ir bijušas mūsu tautas gara dzīvē pozitīvs, dzīvs un svēts radītājs spēks. 439.

Tāpat arī baznīca viņam būtībā ir mīla un tuva, jau kopš bērnības iesakņojusies viņa klusajā un vientuļajā dvēselē. Par to arī viņa literārajos darbos ir saglabājušās tiešas un gaišas liecības, piemēram - atmiņas par dzimtenes baznīcu, kurā viņš bijis kopā ar savu mīlo māti:

"Es sēdu uz sola mātei līdzās, tāds mazs, mazs lielajos cilvēkos, un redzu, kā viņai līst asaras pār vaigiem un krīt uz atvērtās dziesmu grāmatas... Un tad atkal es skatos uz Pestītāja bildi, tur tāli altārī, uz Viņa nāvē noliekto galvu, uz caururbtām asinainām rokām un kājām, un sirdi man spēš smags žēlums, un man jānolīkstas uz mātes klēpja... Un arī vēl tagad - "mātes dziesmu grāmatu es glabāju - tāpat kā savas vismīļākās un vissvētākās atmiņas." 440.

Vēl 1931.gadā Saulietis par to saraksta mīļu dzejoli "Mātes grāmata", kuru atkal un atkal liek uz galda, atver izdzeltējušās lapas, atceras māti un redz grāmatā vēl viņas asaru pēdas:

"...Pār grumbu vaigiem gaišas viz
No sirds viņai tumšas bēdas;
Un dzeltenās lapās izdzēsis
Vēl laiks nav viņu pēdas...
Pār galdu līkstu, un stundas iet,
Kā dziesmu klausoties gauži...
Bet kad es šo grāmatu veru ciet,
Tad seju pie vupas glaužu." 441.

Tas viss nepārprotami rāda, ka arī baznīca ir ieaudusies vissvētākajās atmiņās un vērtībās, kādas Saulietis glabā savas dvēseles dzi-

lumos. To pašu apliecina jau agrāk izteiktais atzīmums, ka viņam ļoti tuva un mīla ir klusā, vienkāršā lauku dzīve, kurā - kā neatņemama sastāvdaļa - ir arī baznīca, kas savē dižumā un baltajā skaistumā paceļas pāri zaļajiem dzimtenes mežiem un ietiecas dzidri zilajās, saulainajās debesīs, no kurām svētvakarā atskan klusa, gaiša zvana dziesma, kas nolīst kā sudrabota rasa pār laukiem, mežiem, sētām un cilvēku iztvīkušajām sirdīm. Saulietim pašam ir mīla un tuva šī zvana dziesma, kas atnes svētvakaru ar baltām drānām un mieru dvēselē... visā pasaulē. 442.

Bez tam arī Saulieša lirikā ir paraugi, kuros atmirz viņa baznīcas pozitīvā vērtības izjūta, piemēram - "Vecajā dievnamā":

" Un sāpju grauztajām dvēselēm te skans:
"Pie manis nāciet jūs, kas grūtsirdīgi esiet,
Kas tumšus sirdsēstus kā smagu nastu nesiet -
Jums nastu atņemt - sen jau sirdī Man..."
Un svētā harmonijā sakūst bērnu smaidi
Un noziedzīgo siržu moku pilnie vaidi,
Kā gaisma vienojas ar tumšām ēnām...
Un sirmie koki ārā šalko lēnām..." 443.

Vēl skaidrāk to samanām Cēsaines baznīcai veltītajā dzejolī "Dzimtenes dievnam":

" Dziļu domu apņemts, tu
Raugies pāri mūsu dienām,
Gitu laiku svētumu
Glabādams aiz savām sienām..."

Katram, kas šajā dievnamā nāk dziļu ilgu aicināts - viņš dāvā šī svētuma kluso mieru, skaidrību un spēku - kā svētavots nogurušajam ceļiniekam:

" Spēku, kas uz augšu nes,
Smagam zemes tvaikam pāri,
No šīs māņu pasaules
Dvēseli uz dzimtoāri....
Un kad ceļš tam tālāk ies,
Kaut ar maldu tumsā beigā,
Ko tu devi šķiroties, -
Tālu gaismu nes viņš vaigā. -
Dziļu domu apņemts, tu

Raugies pretī jaunām dienām,
Grūti krāto svētumu
Glabādams aiz savām sienām." 444.

Šo - Saulieša apcerējumos un literārajos darbos - pamatoto atzi-
numu, ka viņam kristīgā reliģija un baznīca ir tuva un mīļa, aplieci-
na arī Cesvaines draudzes mācītājs A. Vitols, kas labi pazīst Saulieša
literāros darbus un arī personīgi viņu pašu kā draugu un savas drau-
dzes locekli, kā arī ideju un darba biedru Cesvaines ģimnazijā. Tā-
pēc arī A. Vitols saka: "Neapšaubāmi - Saulietis bija kristietis. Pie-
tiek izlasīt viņa "klusos nedēļus", lai to zinātu, izjustu. Obligāti
viņš Lielā Piektdienā bija baznīcā. Baznīcai viņš dāvāja sirsniņo dzie-
smu "Dzimtenes dievnams". Pilnīgi kristīgā garā viņš ir uzrakstījis
dažas jaukas dziesmas, no kurām dažas nav vēl atklātībā pazīstamas." 445.

Tā tad pēc visa teiktā, nav ne mazāko šaubu, ka Saulieša dvēseles
dziļumos arī baznīca nav tāla un sveša, bet gan mīļa, tuva, svēta. Tas
arī ir pirmais, tiešais motīvs, kurā sakpojas viņa pozitīvais atzinums
un prasība, ka tautas gara dzīvē ir jāatjauno īsta reliģijas un baznī-
cas cieņa. 446.

b) Saulietis nešaubīgi tic un atzīst, ka pašā tautas dzīvē un
dvēselē sakpojas griba dzīvot, augt un radīt saskaņā ar reliģijas un
tajā pamatotajām tikumiskajām vērtībām, likumiem. Pēc rakstnieka do-
mām, tā ir m ū s u t a u t a s ī p a t n ī b a - nekad neap-
klusināma un neatņemama dzīves nepieciešamība un vajadzība, ko gan ir
centušies pretspēki iznīcināt: materialistiskais ateisms "ir bijis ke-
rā ar visu, kas tautas garā mūžā bijis viņai vērtīgs, dārgs un svēts,
no sava sākuma līdz mūsu dienām. M ū s u t a u t a n o l a i -
k a g a l a b i j u s i r e l i ģ i j a s m ī ļ o t ā j a u n
c i e n ī t ā j a un kā ar šķīstu bērna sirdi jau no sensenām die-
nām tiekusies uz cēlumu, patiesīgu, skaidrību - vai tas bijis tad,
kad viņu vēl mācīja Dievs un Laime, vai arī, kad viņa jau klausījās
Kristus mīlestības un svētuma pilnajos vārdos... Ateisms ir mūždiem
pūlējies reliģisko jūsmi un tieksmi sirdīs duļķot, nievāt un iznīci-
nāt, atņemot tā latviešu cilvēkam lielu daļu viņa gara īpatnības." 447.
Bet mūsu tauta tomēr grib dzīvot pilnvērtīgu, nenīcīgu gara dzīvi,
grib kļūt mūžīga un piepildīt Dieva lemtu uzdevumu. Tāpēc Saulietis
aicina - tautā atjaunot reliģijas un baznīcas īsto cieņu, atdot reli-
ģijai īsto vietu tautas gara dzīvē.

c) Saulietis pazīst tautas dvēseli, pazīst viņas nepieciešamās vajadzības, un tieši tāpēc viņš atzīst, ka tās nevar reāli, pilnvērtīgi piepildīt un apmierināt **d i e v t u r ī b a** - kā senlatviešu reliģijas atjaunotāja. Saulietis zina, ka ne viss ir atjaunojams, kas bijis un tā kā tas ir bijis, jo pagātne nekad nevar būt nākotnes ideāls. No pagātnes ņemams tikai tas, ka cienīgs, vērtīgs un spējīgs pilnvērtīgi veidot, celt pagātnes cilvēka un tautas dzīvību un garu.⁴⁴³ Tāpēc arī Saulietis teica, ka dievturu darbs ir velts, jo no kristietības latvietis vajā netiek. Tāpat velts ir bijis arī kāda dievturu darbinieka mēģinājums Saulieti iesaistīt dievturu kustībā, kā to jau iepriekš runājām.⁴⁴⁹ Bet kaut arī Saulietis neatzina dievturību, viņš tomēr ar visu sirdi apliecina, ka pašai latviešu tautai ir mūžīgas gara vērtības, mūžīgi spēki, kas kopā ar kristīgās reliģijas vērtībām ir veidojušas viņas raksturu, daiļojušas sirdi un gaismojušas prātu. Tās ir senlatviešu tikumiskās vērtības, aiz kurām un kurās blāzmo zināmas svētuma nojausmas. Šos spēkus un vērtības glabā mūsu tautas dzeja, tautas gara mantas.

Bet, ko tad nes mums tautas dzeja, kurai mēs piešķiram tautas liktenī tik lielu lomu, un par ko viņa mums tik augsti cienījama? Nav viegli to pasacīt maz vārdos; tur vieta plašiem apcerējumiem. Te jāprobežojas tikai ar īsiem aizrādījumiem uz tautas gara mantu bagātībām un sevišķi uz viņu spējām atmodināt mūsos pašos - mūsu īpatnējīnacionālās gara bagātības. Viņa māca, vispirumā kārtā, cienīt to skaistumu, kas tik bieži atrodams ap mums, bet paliek nepamanīts - kā dzīvē, tā dabā. Kā no salgojoša zelta vijas caur dzīvi dziļu un cēlu jūtu pavieni, un kā kristala pērles vērušās uz viņiem tautas dziesmas. Jā, kā dzīvē, bet te dzejā gara ugunis šķīstīta un skaidrots skaistums. Un mūžam jauns un spīgts ir skaistums dabā... Šo skaistumu redzēt un par viņu priecāties kā ar šķīstu, nevainīgu bērna prieku, to mums māca tautas dzeja, padarīdama mūsu garīgo dzīvi daiļāku un bagātāku ik uz soļa.

Tālāk viņa mums māca īpatnīgu tautas tikumību, dodama pašas dziļākās, ilgos pārdzīvojumos noskaidrotas atziņas par to, kas ir labs un kas ir ļauns. Mūsu tautas dzeja ir arī mūsu īpatnējā bauslība, mūsu cilvēcības evaņģēlijs...

Viņā no tāliem laikiem krājušies tautas gara visdziļākie un vis-svētākie izjutumi, gan par saulainu prieku, gan par tumšām bēdām, gan

par augsti cilvēcīgiem tikumiem: krājušas lielas, bieži vien ciešamu ugunis šķīstītas atziņas... Tautas dzeja - tēvu valodas šķīstītais un koncentrētais veids - māca mums tuvā, mūsā dvēselei jau no dziļas mūžības radniecīgā balsī: kas ir labs, tikumīgs, augsti cilvēcis un skaists; māca mūs mīlēt tuvāku - cilvēku, vispirms kā savas tautas locekli, kuru mēs vislabāk saprotam - un tamīdz katru citu cilvēku; māca mūs mīlēt Dieva radību, paaugstinādama mūs cilvēcībā; māca mums mīlestību pret to zemi, pār kuru saulainos laikos skanējušas mūsu tēvu prieka dziesmas un likteņa tumsībā gājušas viņu bēdu nopūtas, un kurā atdusas viņu laiku balinātie kauli...⁴⁵⁰ Šīs vērtības Saulieša dvēseles izjūtas ir mūžīgas, tās ir jāsargā, jo tās zaudējot - tauta būtībā zaudētu pati sevi, savu garīgo dzīvību.⁴⁵¹ Tāpēc šīs vērtības nostādāmas blakus kristīgās reliģijas vērtībām - kā pozitīvs faktors turpmākās tautas gara dzīves veidošanā. Bet kā šīs vērtības apvienot?

T e S a u l i e t i s u z s t ā d a n a c i o n ā l o u n v i s p ā r c i l v ē c i s k o - k r i s t ī g o g a r a v ē r t ī b u s i n t e z e s p r i n c i p u , j o v ī n š b ū t ī b ā n e a t z ī s t s v e š u g a r a v ē r t ī b u p ā r ņ e m š a m u b e z p ā r k a u s ē š a n a s p a š a s t a u t a s ī p a t n ē j ā s d v ē s e l e s u g u n ī s . T ā p ē c S a u l i e t i s s a k a : " K o m ē s g a r ī g ā z ī ņ ā v a r ē t u n o s v e š u m a a i z ņ e m t i e s , l a i b ū t u n e v i s k ā j a u g a t a v a s v ē r t ī b a s , b e t k ā m a t e r i ā l s , k a s m u m s , v a i r o j o t m ū s u g a r ī g ā s b e g ā t ī b a s , p a p r i e k š v ē l p ā r k a u s ē j a m s u n p ā r k a ņ a m s k ā p a r s a v u r o t u u n t a d t i k p i e v i e n o j a m s m ū s u m a n t ā m . . . " ⁴⁵² T ā v i s a s a i z g ū t ā s v ē r t ī b a s i e g ū s t ī p a t n u , l a t v i s k u m i r d z u m u , ā k a i s t u m u u n v e i d u , t ā s t i e k o r g a n i s k i i e k ņ a u t a s - k ā d z ī v s e l e m e n t s - t a u t a s v ē r t ī b u u n r a d o š o s p ā k u k o p u m ā . S k a i s t i t o S a u l i e t i s i z s a k a v ē l š ā d i e m v ā r d i e m :

Mums "pašiem sava garīgā pasaule, savs skaistums sava kultūra..."
453.

Tas nozīmē, ka mūsu dzīves pamats ir mūsu pašu nacionālais gars, dzīvība un radītās kultūras vērtības, kurām mēs pievienojam arī "Dārgās mantas - atziņu un skaistuma vērtības", kas aizgūtas no citām kultūras tautām. Citādi tas nemaz arī nevar būt, jo tautai ir garīgi jāaug un cieši jāstāv uz sava pamata, uz savas zemes:

"Tautai jāiet arī jauni ceļi, tas tiesa. Viņa nedrīkst iestingt tikai pie tā, kas reiz bijis. Bet viņa n e d r ī k s t a r ī t ā a i z m i r s t . U z s a v a , n e s v e š a g a r a p a m a t i e m v i ņ a i j ā d i b i n ā s ! " ⁴⁵⁴

Un tieši tāpēc: "Mums jābrauc gan arī plašajā dzīves jūrā, kā

visām kultūras tautām. Bet priekš tam mums jāvērt stipra laiva. Un savu laivu mēs varam rotāt arī ar svešās malās iegūtu zeltu, kas kausēts un šķīstīts mūsu ugunīs; bet laiva mums cērtama no koka, kas šalcis mūsu pašu dzimtenē." 455.

Arī pats Saulietis ir centies savas dvēseles dziļumos sintezēt kristīgās reliģijas pamatvērtības ar senlatviešu tikumiskajām atziņām, tikai aizmirsdams, ka arī kristīgās ticības un tikumiskās atziņas arī zināmā mērā ir jau iepriekš ietekmējušas to tikumisko uzskatu veidošanos, kuri saglabājušies mūsu gara mantās, arī tajās ir jau sava ietekme un sinteze. Rakstnieks ļoti zīmīgi saka, ka arī patī latviešu tauta esot pieņēmusi kristīgās vērtības ar zināmu izlasi: sevišķi uzņemot un sintezējot ar savām nacionālajām vērtībām tikai būtiski tuvu, radniecīgo, svēto: Vācu varas laikos latviešu tauta ir daudz cietusi, zaudējusi, bet arī ieguvusi, jo "Kristus vārdi sāka meklēt nabaga cilvēku sirdis, nesdami tām mūžības svēto veldzi. Un dziļi tauta uzņēma savā garā šo p a t i e s ī b a s , c i l v ē c ī b a s u n t i k u m a m ā - c ī b u , sevišķi tai viņas daļā, kas likās savā būtībā tuva un saskaņīga ar Dieva un Laimas likumiem, kuri tautas dvēselē valdījuši jau no nezināmiem laikiem: par mīlestību pret cilvēku, tuvāko, un sevišķi jau to, kam nesamas grūtas ciešamu un bēdu nastas, par bezviltīgu un godam darītu darbu un tā svētību, par tīrību un spodrību ikvienam pašam savā sirdī, par cilvēka svabādību un brīvību, kaut arī toreiz tā liktos sašniedzama tikai aiz klusās kapsētas vārtiem, par cilvēku vienlīdzību un brālību, kaut arī tikai mūžīgā Tēva priekšā." 456.

Šis Saulieša sintezes princips ir pamatots, tāpēc atzīstams, pieņemams un arī lietojams mūsu gara dzīves turpmākajos jaunveidojumos, lai reiz uz visiem laikiem varētu attīrīt visu svešo, nebūtisko, kas ilgajos nebrīvības laikos sagūlis tautas reliģiskajā, tikumiskajā un estētiskajā gara dzīves vērtību krājumā, kā arī lai mūs pasargātu turpmāk no līdzīga piesārņojuma un kļūdām gara kultūras veidošanā.

8. Nāve, nemirstība, augšamcelšanās.

Saulietis dziļi ir pārdzīvojis lielo dzīvības un nāves noslēpumu, ko cilvēks nes pats sevī, savā būtībā, un kas jaužams arī dzīvajā dabā. Tāpēc gandrīz katrā viņa dzejas vārsnā - blāzmo šo pārdzīvojumu izjūtas un atziņas, kas grandējas nāves, nemirstības un augšamcelšanās bū-

tības dziļumos.

N ā v e .

"Noslēpumu pilna un neizprotama ir nāve, bet viņai vajag nākts",⁴⁵⁷.
Viņai vajag realizēties zināmā veidā un laikā, jo viņa ir Dieva radīšanas gribā paredzēta, likta - dzīves kārtība.⁴⁵⁸ Viņa nav dvēseles un miesas galīgā pāreja iznīcībā, neesamībā.⁴⁵⁹ Tāpēc arī cilvēkam nav par viņu jākurn un no viņas jābaidās, jo viņa taču nav "nekas cits, kā vakars pēc grūtas darba dienas, kad sirds ilgojas miera un dusas."⁴⁶⁰
Nāve tad nāk kā atsvabinātāja, kā šo ilgu piepildītāja, nāk kā "baltā sieva"⁴⁶¹, kā "nāves eņģels"⁴⁶², kas liek savu vēso roku uz nogurušā dzīves ceļnieka galvas un dod "svētu, klusu mieru"⁴⁶³, kurā gaist visas sāpes, izmisums, mokas, grūtības un arī kvēlmainā dzīves trauksme.⁴⁶⁴ Nāve nāk kā atsvabinātāja, kas raisa dvēseles un miesas saites, liekot augumam irt zemes klēpī, bet dvēselei dzīvot un celties debesu augstumos.⁴⁶⁵ Nāve nāk un atver plaši durvis un vārtus⁴⁶⁶ uz visa pirmsākumu⁴⁶⁷, uz lielo, svēto Mūžību⁴⁶⁸, kurā reiz jāatgriežas atraisītajai cilvēka dvēselei un jādzīvo pie gara⁴⁶⁹, pie Dieva.⁴⁷⁰ Nāve nāk kā dzīves noslēgums un ceļa gals, par ko Saulietis sarakstījis ļoti dziļu un interesantu dzeju - "Kājas auno":

" Kad rītos kājas auno -
No tālas bērnības
Arvienu vēl per jaunu
Skar sirdi atmiņas:
Aut tēvs un māte kājas
Ar krusta zīmi beidz;
Tad iet no klusās mājas
Un savus darbus steidz.
Un noslēpums tas šķita
Kā svētu bailu skaits...
Līdz viena stunda sita -
Un sirdij saprast ļauts.
Ak, kājas ausi cieti
Tu rītā pats sev gan,
Bet nost, kad saules rieti,
Vai ausi arīdzan?
Nāk stunda novēlēta -

To sirdī saka balss: -

Lai mūža zīme svēta

Tev klāt, kad ceļam gals." 471.

Tā tad nāve ir paredzēta, novēlēta, Dieva likta, tā nāk kā šīs dzīves gaitu noslēdzēja, piepildītāja, kā atsvabinātāja, kā jaunas dzīves pašķirēja, kā aicinātāja atpakaļ Mūžībā pie Dieva. Tāpēc tā ir arī visu dziļāko noslēpumu un mīklu atklājēja:

"Sirds nodreb klusi: tuvu, tuvu
Tas acumirkļis liels un svēts,
Kad viss, kas te tik dīvains bija,
Būs viegli, viegli atminēts - -" 472.

N e m i r s t ī b a.

Kaut arī cilvēka dzīvības un gara noslēpumi atklājas tikai nāves mirklī, tomēr Saulietis jau savā ticībā jauž un zina, ka dvēsele, gars ir mūžīgs, nenīcīgs, nemirstīgs. Mirst - un zemes klēpja klusajos dziļumos sairst - tikai miesa; dvēsele - gars paliek dzīvs, jo "nevar zust pusnaktī beigā, kas mūžībai rada un pats savā zaigā." 473.

Tāpēc arī nomirušais nav būtībā zaudēts, kā to liecina sekojoši Saulieša vārdi: "Kad kāds nomirst, vai viņš jau pazaudēts? Arī vēl nē! Nomira miesa - dvēsele ir dzīva! Gars būs pie gara!" 474.

Tas nepārprotami redzams arī šajā dzejolī:

"Jūs abas slimas, dvēsele un miesa -
Tad jānotiek, ko prasa veca tiesa:
Šur sniegsies vēsa roka un jūs šķirs;
Ne abas jūs, Tak viena vien tad mirs.
Grims zemes klēpī dusēt slimā miesa, -
Tā spriedusi sen mūžos veca tiesa.
Bet slimā dvēsele - kur dvēsele tad ies?
Ak žēlo viņu, žēlo Tēvs un Dievs!" 475.

Bet kur tad paliek cilvēka dvēsele, kad viņa miesa un augums iet dusēt zemes klēpī?

Dvēsele dzīva atgriežas "Mūžībā", kur viņa jau reiz bijusi, un kur vienreiz cēlās viss!" 476. Atrasisījusi zemes saites, tumsas jūgu nolikusi, 477. maldu gaitas izbeigusi 478., viņa paceļas pāri dzīves traucsmainajam plūdumam un līdzīgi gājpatniem 479. traucas uz savu tēlo,

mūžīgo dzimteni:

" Augšup traucas gars kā putnis
Un tur baltus spārnus cilā,
Kur iet saules zelta laiva
Debess jūras dzelmē zilā..." 480.

Tāpat to pasaka arī māsiņa savam mazajam brālītim, kas raudot
prasa, kur aizgājusi viņu mīlā māmuliņa:

"Uz debesīm māsiņa rāda,
Daudz zvaigžņu zilas kur spīd:
Tur augsti un tāli tās mājas,
Kur māmiņa mīla mums mīt..." 481.

Vienīgi debesīs ir dvēseles dzimtene - īstās tēva mājas, kurās
pats Dievs un Kristus viņu aicina, sauc un uzņem savā skaidrības val-
stībā, 482. kur vizēdama mirdz baltā, svētā mūžības saule:

" No zemes tumsas mūs ārā sauc
Uz mirdzošu dienu un nebeidzamu -
No puses svešas, kur jāaldās daudz,
Uz drošu un mūžīgu Tēva namu!" 483.

Šais mirdzošajos, skaidrajos un svētajos debesu augstumos pace-
ļas dvēsele, lai meklētu taisnību un svēto mīlestību, ko zemes dzīves
gaitās neatrada, 484. Un tur pie svētā Dieva troņa, kur viņa var lūgt
par sevi un par dzīvajiem cilvēkiem - viņa iegūst jaunas, baltas drā-
nas - "Tēva dārzā balinātas"; 485. iegūst meklēto taisnību, mīlestību,
skaidrību un "īstas laimes bezgalību", 486. jo šajā jaunajā mūžības
dzīvē "nav ne moku, ne bada, ne sirdsēstu, ne mūžam derdzošu sāpju." 487.

Tā tad Saulietis tic, ka dvēsele atgriežas mūžībā - savā pirm-
dzimtenē, savās īstajās Tēva mājās pie Dieva un Kristus debesu skaid-
rībā.

Blakus šai kristīgai nemirstības izpratnei, Saulieša rakstos
ieskanās arī senlatviskais uzskats par veļiem un veļu valsti. Vis-
spilgtāk to Saulietis attēlo stāstos "Veļu tiesa" (VII), "Neaizberamā
aka" (XIV), "Dvēseles vientulībā" (VII), "Dievaines" (Piesauļe -1928.),
"Aiz viņa krasta" (Saulieša ģimenes arhīvā) un arī sekojošās dzejās:
"Dievaines" (IX, 30.-32.), "Veļu karš" (IX, 127.), "Karā krituša piemi-
nīgai" (IX, 131), "Veļu laikā" (IX, 136.), "Uz veļu valsti" (IX, 137.),
"Veļu naktī" (IX, 146.), "Atriebējs" (IX, 163.), "Vājnieku istabā" (I, 101.)

un "Dievainēs" (Saulieša ģimenes arhīvā). Augšminēto sacerējumu psiholoģiska analīze un visu Saulieša darbu atziņu kopizjūta neļauj teikt, ka šīs domas par veļiem un veļu valsti būtu viņa paša sirdsdziļākā pārliecība un ticība. Saulietis te (t.i.- stāstos "Veļu tiesa", "Neaizberamā aka" u.c.) saka tikai to, kas viņam kā māksliniekam, kā dzīves parādību, cilvēku apziņas un zemapziņas dziļumu tulkam ir jāsaka. Šie sacerējumi ir psiholoģiski meistardarbi, kuros senču ticējumos viņš ir izlietojis kā stila, formas elementus, bet nekā savu personīgo - reliģisko uzskatu, domu un izjūtu izteicējus, pseudējus. Šo uzskatu aizstāv arī mācītājs A.Vītols, kas personīgi ir pazinis pašu dzejnieku un arī viņa uzskatus un to izpausmi daiļdarbos.⁴⁸⁸ Ja arī vietu vietām dzejoļos atblāzmojas paša Saulieša pārdzīvojumi, kas tērpti šai veļu ticējumumu formā, tad vēlreiz jāaizrāda tas pats, kas jau agrāk teikts, ka tie ir nebūtiski, epizodiski pārdzīvojumi. Saulietis neļauj dvēselei grimt veļu valsts galīgumā, drūmajā krēslībā. Zīmīgi, ka runājot par veļu valsti, uz kuru aiziet mazais puisītis, Saulietis to tēlo jau kā gaismas, laimes un prieka vietu; tā tad arī senā veļu valsts - Saulietim ir jau gaismas piemirdzēta, ne veirs senā, drūmā, krēslainā zemzemes valsts.⁴⁸⁹ Tomēr visi šie pārdzīvojumu tēlojumi ir nebūtiski, jo Saulieša paša ticībā pamatotais uzskats ir tas, ka dvēsele pēc cilvēka nāves atgriežas savā dzimtenē - mūžībā pie Dieva un Kristus. Tur Saulieša ticība liek pacelties viņa mirušās mātes dvēselei:

" Tur pie svētā Dieva troņa
Lūdz par mani, mīļā māt!"⁴⁹⁰

Te vēl papildinot - jānorāda, ka Saulietis ir neparasti dziļi mīlējis savu māti - vairāk kā nevienam citu cilvēku pasaulē. Tā viņam mīļa, laba, balta, svēta. Kad viņš runā par māti, tad runā visa viņa dvēsele, viņa būtības dziļākā ticība un svētākā pārliecība. Tāpēc šajā vietā jāatceras Saulieša runa pie mātes kapa: "Jāšķiras" - tā Tu grūtā brīdī teici ... ir tagad grūti - ļoti sāp...Bet ne gausties, tā ir Dieva griba - lai zemē nāktu mirstīgā miesa, bet gars pie Dieva. Viņš Tevi ir aicinājis no šīs dzīves, kurā Tev bija daudz rūpju, bēdu un ciešamu. Es gribu Tev, māt, pateikt savu dēla pateicību... Tu sevi saglabāji dzīvu ticību un cerību. Tu mācīji arī mums saviem bērniem. Tu mācīji salikt rokas un Dievu lūgt... Tu dzīvē visu izturēji, jo Tu mīlēji... Tava mātes mīlestība... Paldies par šo mīlestību, mīļo māt!

Dusi saldi.^{491.}

Šī runa nepārprotami rāda, ka Saulietis savā nemirstības ticībā māti nevada uz veļu valsti, bet liek tai pacelties debessapskaidrībā pie Dieva un Pestītāja - Viņa mūžīgajā dzīvības un gaismas valstībā. Tāpat to apliecina arī "Atgriešanās":

" Bet saņem zeme klusā
Tik to, kas nīkstams vien;
Gars nenīkst nāves dusā,
Kā mirklis mūšs tam skrien:
Un atgriežas pie Tevis,
Kad zemes sāpes klus..."^{492.}

Tāpat arī:

" Un gudrēm acīm izraudājis mokas,
Pret jaunu debesi viņš pateicīgs ceļ rokas
Un mierīgs raugās dziļā mūžībā." ^{493.}

Šī doma Saulietim ir skaidra - nāvē cilvēka gars atgriežas pie Dieva. Tā tad nāve mūs paceļ citā esamības plāksnē, citā pasaulē, jeb kā to dzejā izsaka pats Saulietis: " N ā v e k ā l a i v a " mūs pārceļ uz " V i ņ u k r a s t u " ^{494.} Tāpat tas līdzībā pateikts arī nepublicētajā drāmā - "Aiz viņa krasta" ^{495.}, kur aiz upes viņa krastā ir kapsēta, kurā noslēdzas šī dzīve un sākas cita, jauna...
"... N ā v e i r n e i z b ē g a m a u n v a j a d z ī g a -
t ā n o v e l k d z ī v e i r o b e ž u , a i z k u r a s
s ā k a s c i t a ..." ^{496.}

Pārejot šo robežu - cilvēks vairs nav cilvēks, jeb kā prof. T.Celms kolēģa prof.R.Jirgena bērnu atvadrunā teica: " T a g a d T u e s i a i z c i l v ē k s ! " Bet kas tas ir "Aizcilvēks"? aiz dzīves robežas aizgājušais? Kāds viņš ir, kādas ir viņa attiecības ar šo un viņa krastu? Un kāpēc dvēselei jāmazgājas " s v ē t a v o t ā ", jāklūst atkal tīrai un skaidrai - "Pirms dvēsele klusa pie Dieva ies!" ^{497.} Tieši šeit atklājas " j a u n a s m ī k l a s ", jaunas problēmas, kuru priekšā:
"Sī r d s i e d r e b a s u n i t k ā m ī k l u m i n " ^{498.}
Bet Saulietis jau skaidri zina, ka šīs mīklas atminēs sirds tikai tad, kad tā ies pāri šai liktenīgajai robežai, kā jau to iepriekš atzīmējām, un kā to apliecina arī "Dievainēs" Beldārs īsi pirms nāves. ^{499.} Zinīgi, ka arī savās vēstulēs J.Rozem, Saulietis par savu slimību izsakās, ka

tajā viņš "esot aizgājis līdz robežai, aizkuras vēl neesot gājis." ⁵⁰⁰. Tomēr jā-saka, ka viņa gars savā ticībā un intuitīvajā nojausmā jau sen ir aiz-gājis aiz šīs robežas un mēģinājis ieskatīties arī tajās norisēs tur "aiz viņa krasta" un tās attēlot īpatnos mākslas darbos.

Saulietim dziļa ir dzīves saltā nežalības izjūta, tāpēc arī viņa darbi un viņa darbu varoņi ir drūmi, smagi, nopietni. Gandrīz visiem viņiem zogas klāt posta, nelaiimes un nāves ēna. Šo dvēseles izjūtu at-tēlošanā Saulietis tiešām ir nepārspējams mūsu rakstniecībā. Jāsaka, ka tieši nāves un nelaiimes priekšnojauta viņa darbos jau sniedzas pā-ri tai robežai, ko mēs cenšamies novilkt starp r e ā l o u n i r r e ā l o , starp "šo un viņu krastu". Klasiski, neatkārtojami tas attēlots jau "Veļu tiesā" un "Neaizberamā akā", bet sevišķi mūža pēdē-jo gadu darbos: "Grūta diena", "Dievaines", "Klūmīgā namā", "Maldu zemē", "Ģindenis", "Vecā Lūciņa vakara cēliens" un arī lirikā, kurā Saulietis biežākavējas nāves problematikā, m ē ģ i n o t p ā r i e t r o - b e ž u , k a s š ķ i r š o d z ī v i n o t ā s n e z i - n ā m ā s , t u r v i ņ ā p u s ē . . . Kā jau runājām, Saulie-tis patiesi meistariski, psiholoģiski dziļi risina priekšnojautu pa-rādību cilvēka dvēselē, kuru šodien mēdzam pieskaitīt kā robežsituā-ciju problēmu vai pat parapsiholoģisku, piemēram - stāstā "Brīvība un maize" - tēlots skaists, jauks pavasaris, bet Kalnāra dvēselē "Neiz-gaisa tikai baigais smagums, kurš jau ilgi spieda krūtis kā lietuvēns" ⁵⁰¹. Tāpat arī "Klūmīgā namā" - "Jēkabs Derdze bija pēkšņi kļuvis domīgs, kā neizsekāma smaguma un skumju māks, it kā būtu gaidāms kas ļauns, tā bija tumša ļaunu nodomu gaidīšana." ⁵⁰². "Pērkonā" - krustmāte at-kal lūdz Veldi, lai viņš pirms pērkona negaida neiet uz mežu - "man tā vien kā bailes - sirds nospiesta, labāk paliec mājās", bet Kārlis neklausā... ⁵⁰³. "Ģindenī" tēlots brīdis, kad divi draugi satiekas, lai atvadītos, jo viens no viņiem iesaukts armijā. Aizejošam ir s m a - g a n o j e u t a , kura viņu arī nevil, jo nākamajās kaujās viņš tiešām krīt. Pa to laiku, kāmēr aizejošais kārto ceļa somu, otrs draugs skatās pa logu ārā, kur pār pagalmu iet kāds cilvēks uz sētas māju. Raugoties šajā svešajā cilvēkā, viņš sevī satraukts it kā mirk-li sastinst: "Kādu bailu, kā kāda drausmīga noslēpuma pārsteigts." Tikai vēlāk noskaidrojās, ka šis svešais, dīvainais cilvēks ir sava drauga slepkava, kas noslepkavotā drauga ģindenī glabā savā istabā. ⁵⁰⁴.

"Varavīksnē" savkārt tēlots mirklis pēc negaisa, kad no vienas debess malas līdz otrai pērliecas varavīksne: "Skaists bija varenais krāsu lokš, bet šoreiz sirds viņam metās savādi smaga un to spieda kāda paredzāšana... un viņš nezināja, kur bija cēlušās šās smagās vientulības un skumju vēstis..."⁵⁰⁵. Pats cilvēks nezina kur un kā, un kāpēc ir jānodreb bailēs - nekā tāda nav, no kā bīties, bet tu drebi un gaidi, jo tev liekas, ka "no nezināmas pasaules kas iznāks riebīgs un baigs - radot bailes un apziņu, ka izbēgt no tā nevarēs..."⁵⁰⁶.

Šeit mītie ir tikai nedaudzi paraugi, kuros Saulietis pārliecinoši apliecina, ka cilvēkam atsevišķās dzīves situācijās ir savdabīga nojaušma, turpmāko notikumu priekšnojaušma, kas faktiski jau ietiecas "aiz robežas" spēku problemātikā. Saulieša jūtīgā sirds redz vēl arī daudz ko citu, vēl sarežģītāku, noslēpumaināku - jauž "viņa krasta" spēku ietekmi mūsu cilvēciskās dzīves norisēs, samana mirušo iedarbību šīs zemes gaitās un cilvēku likteņos, tā - balādē "Mūsu purva māns" - dzejnieks saka:

" Gar Mūsu purvu ļaudis vairās iet,

Ja nakts tos pārsteidz ārpus mājas..."

jo tur naktīs rādoties kāds vīrs ar striķi ap kaklu un pretī nācējus cenšoties pierunāt viņam galvot vekseli...⁵⁰⁷. Bet "Nakts vaidē" - tēlots kāds pieredzējums nakts klusumā:

" ... Vai nelaikā kauta te dvēsele staigā:

Par citiem tā sūdzas? Par sevi tā raud?

Kā gaida, kā lūdzas tā pusnaktī baigā?

Vai arī ar briesmīgu sodu tā draud?

Čaur kapenēm eji uz Veļu valsti

Un gaidi tur manis, ja esi man rads!

Tad sevi dzirdi - un lūzt visi man balsti: -

Es iešu uz mieru, kad iesi tu pats!"⁵⁰⁸.

Šeit jau mums ir darīšana ar ļoti parapsiholoģiskām parādībām, ar mirušo iedarbību mūsu dzīves norisēs. Te pienāk klāt vēl senās veļu ticības priekšstati - kā mēģinājums saprast un izskaidrot līdzīgas mums nesaprotamas parādības, kurās mirušie no "viņa krasta" atgriežas pie cilvēkiem šai dzīvē. Un te nu Saulietis meistariski uz senās veļu ticības pamata tēlo šos neparastos, savdabīgos notikumus, kuras gan drīz visi literatūrvēsturnieki un kritiķi - Saulieša darbos sauc "mistiku", norādot, ka viņš visā savā radošā dzīvē, bet sevišķi mūža

novakarē pievērsies tieši šiem mistiskajiem dzīves momentiem. Tiešām - Saulietis bieži pieskaras šiem momentiem un tos spilgti attēlo savos darbos; šeit tikai vēl aplūkosim vienu no raksturīgākajiem, proti stāstu "Dievainies", kurā attēlots vēls rudens - dziļā, palsā veļu laika miglā tinies, kurā viss liekas svešs, baigs... Autors sēd viens savā siltajā darba istabā, grib ko lasīt: - "Bet tad skaidri jūt u c e l j a m i e s n e m i e r u , tik nezinu kādēļ, kā kad kādam p a r ā d ā būtu palicis, vai nevietā pret kādu bijis nelaipts..." Tad nolēmu labāk pārlasīt draugu vēstules. No tām izvēlējos sava vecā, jauno dienu drauga Baldāra vēstuli, kurā viņš pastāsta, ka ar šo vēstuli gribot atvadīties, jo dzīvošot vairs tikai dažas dienas... "tad iešot atminēt visas sarežģītās dzīves mīklas..." Man uzdvesa auksta elpa, varbūt šajā mirklī viņš pāriet robežu un ir jau "viņā pusē"... Varbūt viņš neredzams ir arī tepat man blakus... Baldārs līdz ar vēstuli bija atsūtījis arī savas atzīmes ar savdabīga notikuma attēlojumu, kurā stāsta, ka pie viņa kādu rudeni atnācis kaimiņš - tāds drūms, satraukts, ilgi klusējis, tad teicis, ka iepriekšējo nakti bijis pie viņa "k ā d s a t n ā c i s" - kā svešs, kā pazīstams - izmocītu seju... Beidzot viesis sācis runāt tādā klusā, dobajā balsī un sacījis: "Tavs tēvs ir vainīgs, ka manam tēvam šī māja bija jāatstāj parāda dēļ. Tavs tēvs kungu apžilbināja ar savu naudu, un tādēļ arī man jānāk šurp tik tālu... Un ko tu pats izdarīji tajā tumšajā vakarā, to jau tu pats zini..." "Zinu" - laikam teicu. Kad it kā pamodies, raudzījies apkārt - neviena nebija manā istabā. Šai naktī atcerējos, ka mūsu māju vecais saimnieks ar bērniem esot aizgājis dzīvot kautkur citur...Bet kas varēja naktī mani apciemot, visas durvis bija ciet? No šīs reizes, raksta Baldārs, kaimiņš pārgāja dzīvot uz pilsētu un teicās māju pārdot. Tomēr pēc gada viņš atkal atgriezās kā slims un kādu vakaru arī atnāca pie manis un teica, ka viņu atkal esot apciemojis iepriekšējā gada " n a k t s v i e s i s " un pārmetis, ka viņš esot vēl te, kur neesot viņa vieta... Šis viesis teicis, ka šajā mājā sanākot visi viņu dzimtas mirušie kopā. Viņš to man rādīšot. Es bez savas gribas viņam sekoju - tad pavīda veca rija - kāda mūsu mājās reiz bijusi... Kad iegājām rijā - redzēju, ka mans pavadonis ir karavīra šineli un dziļu rētu deniņos - nu viņu pazinu - savu kara biedru Aizkaukūzā ...Rīstamā postenī viņu norīkoja manā vietā, jo es ar tabaku izpirkos - šai naktī viņu nonāvēja... Tad kāds stalts sirngalvis cauru cepurē, roku uz zobena uzlicis, kautko

man bargu teica... Tad atskanēja mans kliegziens... kad es atjēdzos - es miglā atrados vecās rijas vietā"... "Vai tas sapnis vai tiešamība, ko sevām acīm esmu redzējis? Palīdziet man nākt pie skaidrības!" Viņš paraudzījās uz mani lūgdamies ar lielu izraisumu vaigā. Tālāk Baldārs raksta: "Bet ko es varēju atbildēt: ka viņš ir slims un tie ir tikai slimības murgi, bet es taču nevaru apgalvot, ka ar nāvi ir viss beigts un aiz kapa nekā vairs nava. Es varēju tikai viņam spiest roku un teikt, ka jūtu līdz viņa bēdās." Nākamās dienās kaimiņš šo pusi atstāja. Pēc gada kādā saulainā rudens novakarē biju apsēdies saulē, dzirdēju, ka garām ejot ļaudis sarunājās, ka nu viņam gan esot labāk, nu esot savās īstās mājās.... Es domāju, ka nu viņš ir vesels atgriezies mājās... Bet nākamajā naktī, saka Baldārs, kaimiņš atkal ieradās pie manis... no visas sarunas tikai atceros, ka viņš teica: "Mēs esam izlīdzinājušies!"

"Izlīdzinājušies?"

"Jā, izlīdzinājušies un nu man ir miers!" - sacīja kaimiņš gaiši un mīksti, un no balss vien varēja just, ka viņš ir laimīgs. Tikai pēc kādas dienas dabūju zināt, ka viņš ir miris. Kad kapsētā raudzījās viņa vaigā - tas bija pilns laimes un miera kā tajā naktī pie manis... Ļaudis kapsētā runāja, ka viņš uz māju atbraucis galīgi slims, iegulis un vairs arī nevarējis celties... "Det kā tad viņš vēl to nakti varēja mani apmeklēt? Es neteikšu nekā, jo man tāvien liekas, ka es par maz zinu, lai varētu droši par to runāt. Drīz tomēr arī es tikšu pie skaidrības." Ar to beidzās Baldāra piezīmes viņa vēstulē. Saulietis saka, ka viņš ilgi turējis šo vēstuli savās rokās... Ārā tumša, miglas pilna nakts... "Vai arī pie manis neatnāk kāds no viņas pusēs, kas mani mīlēja, un kas varētu man ko pārnest?" Tā sevī domājot, viņš šķetina savdabīgu pavedienu par "viņu un arī šo pusi":

"Divi pasaules - te un tur - mēs esam tās pieraduši turēt par mūžam tālām. Bet varbūt - viņas viona no otras nē maz tik tālu nav, kā tas mums liekas. Varbūt nāk gan kas no tās uz šo un runā. Varbūt saka mums par ko mīļu vārdu, varbūt par ko žēlojas, varbūt par ko draud. Ar vieglu un gaišu sirdi mēs sākam dažu dienu, bet arī nospiesti un apulsuši un arī kā gaidīdami ko ļaunu notiekam. Kādā klusā stundā mēs esam gan raudzījušies vaigos, kuru te

sen jau nava - vai ne? Mēs esam gan dzirdējuši balsis, kuras te sen jau izdzisušas - vai ne? Mēs dzīvojam netikai ar to vien, kas pašlaik ap mums ir, bet arī ar to, kas senāk bijis - vai ne? Ikvienam nāk dzīvē kāds brīdis, kaut arī īss, un kura viņš pats varbūt nenotver, kad tas izraisa un izraujas no it kā pilnīgi saprotamas reālas laicības - un viss tad acumirkļī kļūst kā dziļa un mūžīga noslēpuma varā, kas apņēmis debesi un zemi, garu un miesu. Tad arī pazūd visas laicības vilktās robežas. Nav atsevišķu daļu - viss ir viens!

Nakts domā un klusē un it kā vedina: dari tāpat - klusē un domā.⁵⁰⁹ Tā ir ļoti dziļa un nopietna doma, par ko esam jau savā laikā runājuši reliģijas filozofijā, risinot visa esošā ontoloģiskās pamatproblēmas. Liekas, ka tieši Saulieša izjūtās un to attēlojumos viņa literārajos darbos par "Šo un viņu krastu", par to savstarpējām attiecībām un sakarību, izmantojot te senās veļu ticības priekšstatus - ir radies kļūmīgais pārpratums un atziņa, ka Saulietim blakus kristīgajam uzskatam par nāvi un nemirstību pastāv arī vēl senās veļu valsts ticība. Tas ir pārpratums. Saulieti ļoti saista šie dziļie, noslēpumainie, neparastie dzīves un aizdzīves sakarību jautājumi. Viņš ir tajos dziļi ieskatījies, daudz ko saredzējis un arī savos darbos attēlojis. Šai sakarībā gribas atcerēties rakstnieku A. Grīnu, kas nožēlo, ka Saulietis tik negaidot ir miris, jo tieši šo augšminēto jautājumu risinājumā viņš "būtu gājis tālu un atklājis līdz šim nestaigātu, neskartu esamības lauku, kurā nav ieskatījies neviens cits mūsu prozas meistars."⁵¹⁰ Tā ir dziļa patiesība.

Augšamcelšanās.

Gaiši un dziļi Saulieša dvēselē ir iesekņojusies kristīgā augšamcelšanās ticība. Tā viņā ir izaugusi un arī ieaugusi par dzīvu un nesatricināmu pārliecību. Spilgti to Saulietis atklāj savā bērnības atmiņu tēlojumā - "Lieldienu saule", kurā viņš atceras bērnību, kad kopā ar

māti un tēvu gaidīja Lieldienu Sauli: "Un jo tālāk mēs gaidījām, jo stiprākas tika mūsu ilgas, jo kā kad mēs būtu velti cerējuši: sala un nāca sniegs un griezās putenis, un Klusā nedēļa bija dziļu un baigu sēru pilna... kā kad arī runāt ko būtu grūt... Kā kad tumšā klusumā kāds ilgās, bezgalīgās sērās raudātu un gaidītu. Sēri un grūti starp Lielās Piektās vakaru un Lieldienas rītu! Bet jo smagāki gulās uz sirds beigās sēras, jo skaidrāk sirds jūta viņu tuvu - Lieldienu Sauli. Tas bija lasāms arī cilvēku klusos vaigos un domīgās acīs. Mēs klusējām un gaidījām... Un tad vienā rītā... gaiša un it kā tuva un liela stāvēja aiz loga saule, un dzintareini vizēja siltā spožumā mūsu istabas balku sienās. Viņa bija uzlēkusi - Lieldienu Saule! Un gaiši bija visu cilvēku vaigi, un no viņu acīm staroja labprātība un prieks un laime - Lieldienu Saules gaišumā. Un tad arī bija pavasars...

Sen... tas bija tad - viņās tālās rīta dienās. Bet kā kad tas nupat būtu bijis. Sirds daudz kā vairs negaida, bet viņa gaida vēl Lieldienu Saules. Grūti un sēri starp Lielās Piektās vakaru un Lieldienas rītu.

Bet viņa celsies ... Celsies Lieldienu Saule!"⁵¹¹. Vēl gaišāk to izsaka Saulietis dzejolī "Baltais pulks":

"Tā sapņots pie kapu kalna...
Tad savāds ausīs rīts:
"Nu ceļaties!" sauks skani,
"Nu viss ir piepildīts!"
Un baltās drēbēs stāsies
Uz kalna aiz pulka pulks.
"Mēs dzīvi!" tie staros laimē,
"Dzīvs mūsu sirdsū talka!"
"No zemības pīšļiem un posta
Mēs tīri cēlušies!..."
Un dziedot prieka dziesmu,
Pret Mūžības Sauli tie ies."⁵¹².

Tāpat arī:

"Iet gadi, iet gari gadi -
Viens sapnis tik nenomirst;
No viņa šai trūdu tumsā
Kā dzīvības ūdens virst.
Kaut kur ir gaismas dzīve,

Kas saulani - balta san;
Ne tumsas, ne trūdu, ne murgu -
Un kristala dziesmas tur skan ...

Sirds Lieldienas rīta gaida:
Viens gaiši mirdzošs tad nāks,
Vels smagos kapa slogus -
Un celsies zārka vāks...

Sirds Lieldienas rīta gaida:
Kad skanēs saucējs zvans -
Ak, nepamet manis tumsā
Tad, Gaišais Glābējs mans!" 513.

Bet kad tad būs šī augšamcelšanās, kad skanēs saucējs zvans un Lieldienu Saules mirdzumā - nāks Kristus modināt mirušos no mūža miega?

Tas būs pastarā dienā, kad zeme būs Dieva lentās gaitas izgājusi un viņai "sitīs beigu brīd's":

" Dusi tagad, skumjā zeme,
Baltā segā timusies,
Līdz tu, nākot pavasarim,
Spirgti zaļot modīsies.
Mana gurdā sirds ašzina:
Drīz tai baltu autu sniegs -
Un bez sapnu, dziļā naktī,
Ilgi, ilgi būs man miegs.
Pavasaris ziedu spārnus
Daudzreiz te vēl vēdinās, -
Bet per zemes pavasari
Mana sirds vairs nedomās.
Dusi tagad, skumjā zeme,
Kad tev sitīs beigu brīd's,
Tad ar blāzmu ugunīgu
Jauns man atkal ausīs rīts!" 514.

Šis augšamcelšanās rīts būs gaišs, pilns saules un prieka, Dieva un Kristus svētības apgarots:

" Nē, kapa smagais miegs nav bijis lieks,
Lai zinātu, kāds augšamcēties prieks!" 515.

Līdz ar to tad arī noslēgsim apskatu par Saulieša reliģisko problēmu pamatatzinumiem.

II ĒTISKĀS PROBLĒMAS.

Jau no viņām tālajām bērnu dienām līdz pašas dzīves pēdējiem miršiem Saulieti pavada un neatstāj savdabīgas ilgas - visu redzēt, izziņāt, saprast... Tas prasa neatlaidību un drosmi, tas prasa iekšēju spēku - pārvarēt bailes un arī visus šķēršļus. Šīs alkas ir tik stipras, ka mazais puisēns dienviņā, bailēs drebēdams, kad visi māju ļaudis gul, pa apsūbējušo vecās rijas kambara logu raugās krēslainajā telpā, par kuru ir dzirdēts tik daudz baigu un arī teiksmaimu nostāstu, un kurā arī viņam pašam reiz tēvs kāris šūpulīti pie baltās bērza līksts... Daudz, daudz gadu vēlāk pats Saulietis issakās, ka cilvēkam vajag iekšēja spēka un drosmes, lai varētu pieplakt pie "PILNĀ NĀLEDUS" un - kā caur stiklu - raudzīties atvara tumšajā dziļumā... lai redzētu kas tur ir un kā tur nav? Ar šīm pašām alkām savā sirdī, kā parasts - izejnieks ir aizgājis veco "Sauliešu" māju Meža norās - tur pie Urdivas, pie vecā - pelēkā laukakmens un savā kabatgrāmatiņā 1925.g.9.augustā ieraksta:

" Vai tas nava brīnums vien,
Pilns ar noslēpumu dvesmu,
Neisprotams mūža dien -
Ka es esmu, ka es esmu!
Nācu šur - no kurienes?
Projām iešu - kur tā vieta?
Kas bij man šur jāatnes?
Aiznesama kāda lieta?
Kas zem kājām zemes klona?
Kas pār galvu debesība?
Tālo sauļu miljons?
Mūžība un bezgalība?
Laiks vai klusu stāv vai skrien?
Kas ir dzimt, ko saukt par nāvi?

Brīnums, tikai brīnums vien,
Kura priekšā zemīgs stāvi!" 516.

Tie ir mūžīgie dzīves un pasaules uzskata pamatjautājumi - visu lietu un parādību dziļākās saknes un kodols... Kā brīnums, kā svēts noslēpums, kā dziļš atvars - Saulietim atklājas esamība savā daudzveidībā un nedalāmajā vienībā... Un šī brīnuma priekšā stāv dzejnieks dziļā bijībā un pazemībā, pateicībā saņemdam atklāsmi savā ticības pārliecībā, lai reiz skaidri zinātu - kas ir un kā nav, lai zinātu kā dzīvot un ko darīt, kur iet un kur apstāties un ne soli tālāk! Dzejnieka uztverē visa brīnumainā esamība ir tikai "Radība", kurā atklājas un runā Dievs. Vajag tikai prast lasīt esamībā "kā lielajā Dieva grāmatā", vajag ieskatīties esamībā "kā gaišajā Dieva istabā", vajag ieklausīties pašam sevī, savā sirdī - lai zinātu, ko prasa un ko saka mums Dievs! Tad viss būs skaidrs, gaišs arī ejamais ceļš un darāmais mūža darbs:

" Ak Dievs, cik domāt grūti:
Ja ejams būtu man -
Ne redzi vairs, ne jūti,
Kur Tu un balss Tev skan...
Un ja Tu ietu - gana
Tad šenes dzīves man:
Tur vien ir gaita mana,
Kur Tu un balss Tev skan!" 517.

Tas tikai vēl atkārti un papildina jau sacīto, ka Saulietis visu centrē Dievā kā augstākajā vērtībā, no kuras viss saņem savu vērtību, jēgu un sankciju. Arī tikumiskās vērtības un atziņas sakpojas un izaug no šīs pēdējās, visu augstākās, mūžīgās vērtības - no Dieva. Tāpēc arī cilvēka dzīvei un mūža ceļam ir jāsasaskan ar Dieva prātu un gribu, ko mūsu sirdis atklāj Viņa paša svētā balss.

1. S i r d s a p z i ņ a.

Dziļā, reliģiski ētiskā apskaidrībā - kā Īsts savas tautas svētnieks un lauku patriarhs - Saulietis visu savu mūžu neperastā neatlaidībā un nopietnībā a i c i n a i k v i e n u b ū t Ī s t a m, p a t i e s a m u n p i l n v ē r t ī g a m c i l v ē k a m,

meklēt savā sirdī paša Dieva gribēto, prasīto, uzlikto - klausīt tikai savai sirdij, nebīties, bet uzticībā iet darīt, ko tā liek un prasa. Tā ir centrālā doma visā Saulieša mūža darbā, ap kuru - kā ap serdi - apaug visas pārējās ētiskās problēmas, kas viņam tuvas, un kuras viņš nepārtraukti risina savā skolas darbā, referātos, apcerēs un literārajos sacerējumos. Šī pamatproblēma tiek izvirzīta un psiholoģiski dziļi un meistariski risināta jau pašā pirmajā Saulieša stāstā "Aiz sniega un tumsas", kas sarakstīts 1892. gadā, kad pašam autoram ir tikai 23 gadi. Šai darbā bārenīte Ziemassvētku vakarā brien pa sniegu un tumsu pie slimās draudzenītes - nesot pašādītas zeķītes un krustmātes iedoto svētku kukulīti... To darīliek bērns skaidrā, siltā, jūtīgā sirds...

Te jau pašā sākumā saskatāma rakstnieka neatkārtojamā, vienreizējā - saulietiskā īpatnība, viņa ētisko problēmu pamats un kategoriskais imperatīvs: klausīt tikai sirds balsij, jo ne ārējā pavēle, ne iekšējais aprēķins, bet vienīgi sirds ir ceļš un darba noteicēja. Tāpēc arī Saulietis šo problēmu nostāda visu pārējo centrā, sīki to analizē, psiholoģiski dziļi to attēlo savos darbos rādīto cilvēku pārdzīvojumos un likteņos. Pie kam šai sa- karībā vēl jānorāda, ka neviens cits no mūsu rakstniekiem nav tik pār- liecināši un patiesi ieķēpies sirdsapziņas būtībā, aprakstījis tās darbību un sekas kā tieši Saulietis. Viņš tāpat kā reliģisko problēmu risinājumā - nedod attiecīgā jēdziena teorētisku definīciju, viņš ti- kai dziļi izjūt sirdsapziņas būtību, tās vērtību un nepieciešamību. Tā viņam ir pirmatnēja, eksistenciāla dotība - kā liels brīnums, kā ir- racionāls noslēpums, kā paša Dieva balss cilvēka sirdī, viņa dvēselē. Tāpat sirdsapziņu saprata savā laikā arī grieķu un vēlāk arī romiešu domātāji Seneka (Seneca), Marks Aurēlijs (Marcus Aurelius), reformāci- jas laikā Melanhtons (Melancthon) un mūsu pašu tautas gara mantās sa- glabātās tikumiskās izjūtas un atziņas. Tā tad Saulieša izpratnē sirds- apziņa ir paša Dieva paredzēta, gribēta un radīta dotība cilvēka dvē- selē, caur kuru viņš runā un atklāj to, kas labs, un kas ļauns - kas tikumiski vērtīgs un nevērtīgs. Līdz ar to šī dotība cilvēkā kļūst par dziļu, iekšēju vērtību izjūtu un apziņu, kurā līdz ar vērtību atskārtu

sapņemam arī pamudinājumu virzību uz labo, uz tikumiski vērtīgo un pēc tā realizācijas - gandarījumu; šaubu, vilcināšanās un izšķiršanās grūtību gadījumos - cilvēks tiek brīdināts, biedināts no attiecīgām sekām, turpretī - nepaklausības un nodarījuma brīžos - izjūtam sirdsapziņas pārmetumu, nosodījumu, kā arī savas vainas un atbildības atziņu, arī vainas un atbildības apziņu, ar dziļi liktenīgu atstātības nojausmu. Šis mūžīgās Varas priekšā, kuras balsi cilvēks nav klausījis savā sirdī - pēc nodarījuma stāv kaunā un bailēs drebēdams, gribēdams bēgt, slēpties un slēpt, bet tas nav iespējams, jo nevaram aizbērt "neaižberamo aku", nevaram noslēpt rudens miglā kūpošos purva akačus...

Ir izdarīts grēks - jāsapņam atmaksa un sods, jo šī mūžīgā Vara ir taisnības un kārtības vara, kas visu redz un zina kā personīga būte - kā Dievs un Debesu Tēvs. Vadoties no šīs savas Dievā pamatotās sirdsapziņas izjūtas un atzinuma, Saulietis visvairāk neieredzēja tieši nenopietnību, paviršību dzīves vērtību izjūtā, izpratnē un realizācijā, sevišķi katru kompromisu ar sirdsapziņu. Lai to visu konkrēti un nepārprotami redzētu un saprastu, ielūkosimies Saulieša darbos sirdsapziņas būtības, darbības un seku attēlojumos. Tā kā visā savā dzīvē un arī katrā savā darbā rakstnieks izvirza un prasa stingru, pat puritāniski skarbu ētisko skaidrību un stāju, tāpēc tad arī viņam ir ļoti daudz vērtīgu un dziļu sirdsapziņas parādību aprakstu, kuros atklājas cilvēku pārdzīvojumi: - tikumiskās cīņas - uzvaras, zaudējumi, prieks, izmisums, dziļas mokas, pat bojā eja... Raksturīgu un spilgtu sarežģītās sirdsapziņas problematikas paraugu redzam stāstā "Pa citu ceļu": Zariņš nāk no 30 km attālās pilsētas, kurā bijis pie advokāta, kas norādījis, ka nekā nevar līdžēt viņa nelaimē, ko sagādājis jaunības draugs Spalģis veca greizsirdības naida dēļ - izpostot dzīvi, visu izātrupējot... Ir Vecā gada vakars - jau vēls, griezīgi salst... Mēķā Zariņam liekas, ka kāda vārga balss sauc palīgā... Noguris - Zariņš nogriežas sānceļā un iet raudzīt - sniegā asinīs guļ cilvēks - Spalģis... Ko nu darīt? Sirds bija dusmu, rūgtuma, žēluma un kāru atliecības jūtu pālņa... "Lai nu paguļas vien" - salti sacīja naidis... Bet viņā cīnījās divas domas, divi spēki: Zariņš juta, ka viņā pašā notiek, kas "briesmīgi nepareizs, ka viņš pats ar sevi ir dziļā nemiērā"... Tad viņš strauji apcērtas un gandrīz skriešus sāk iet prom, steigdoties uz māju - i t k ā g r i b ē t u i z b ē g t k ā - d a m , k a s g r i b a r v i ņ u r u n ā t , bet jo ātrāk

gāja, jo skaudrāk sevī dzirdēja: "Gļēvulis... Zemsirdis... Slepkava!" Jau iznācis meža malā, netālu no mājām, Zariņš apstājas... Vajadzēja iet pa citu ceļu... Ne būs miera! Ko mājās lai saka? Zariņš iet atpakaļ pie - satrakotā zirga no kamanām izvies-tā un smagi uz celma savainotā - kaimiņa. Nes to uz māju... jo va-f-rāk viņš nomocījās, jo siltāk kļuva sirdij... ienaidis bija zudis... Tā beidzot ie-vainoto pārnes mājā... Stastot nakts pārdzīvojumu un savu iekšējo cī-ni, Zariņš saprata, ka uz visu mūžu būtu daudz ko pazaudējis, ja šajā cīņā nebūtu uzvarējis. ^{518.} Līdzīgi atriebes alkas sevī pārvar arī Lī-dums stāstā "Pēc likuma". Šai gadījumā saimnieks - skaudības dēļ iz-putina savu rentnieku, negodīgi prasot divu gadu rentes kvītis, ku-ras pats nav devis - naudu saņemot. Līdums grib iet atriebties, sieva sauc atpakaļ, bet vīrs neklausā; tad divas rokas to apskauj un viņa raudot glaužas tam klāt: "Cietīsim - lai Dievs iztiesā!" viņa čukst vīram pie auss, un viņas asaras līst tam uz rokām... "Viņš padevās un nenozēloja." - zinā-dams, ka "sirdī vajag likuma" - īsta, dzīva, cil-vēcīga. ^{519.}

Šo iekšējo dvēseles likumu, šo iekšējo dvēseles mērauklu, kas visu nosaka, normē un izsver cilvēka dzīvē, bieži nomāc un apslāpē rūgti kaimiņģis atriebes alkas, kas prasa "dzīvi pret dzīvi", "mokas pret mokām", "asinis pret asinīm"... Šajās alkās deg arī kāda bārdai-na katordznieka sirds, kad viņš Ziemassvētu vakarā iet uz tām mājām, kurās dzīvo tas vīrs, kas vainīgs viņa izsūtījumā un dzīves izpostī-šanā... Mājās ir tikai bērni un vecā māte... Atnācējs gaida... bērni rotaļājas, runājas... Sirdi apņem kautkas mīļš, bezgala mīļš un sērs... it kā tas "asaiss dzelons, kas jau gadiem ilgi dūris - būtu izvilktis un tā vie-tā atgriezies miers"... mazākais svešajam onkulim lūdz - "Opā!" - ieraušas klēpī un mazajiem pirkstiņiem apņem svešnie-ka rokas... "Tāds savāds siltums ielija sirdī..." Bērni lūdz, lai viņiem stāsta kādu pasaku. Viņš pa-dodas tai divainajai bērnu varai, kura viņu kā apbūrusi šai siltajā istabā un raugās viņā sešām spodrām bērnu acīm. Nezin kur palicis viņa "rūgtais

spēks..." Un viņš stāsta - kā kaimiņš novedis postā savu kaimiņu... Tas beidzot nāk atpakaļ no trimdas - ko viņš darīs? Tad meitenīte saka, ka viņš piedos, izlīgs! Bērni dzied "No debesīm es atnesu..." Telpu piepildīja kā "divaina gaisma", kā saule, kā mīļās, mirušās glāstī... Svešnieks sāk raudāt... Ienāk bērnu vecāki - bailēs nodreb un lūdz piedošanos. "Nebīsties! Mans zvērests mani vairs nemocīs... Pateicies saviem bērniem", saka pārnākušais katordznieks,⁵²⁰ uzvarējis sevī naidu, atguvis mieru, skaidrību un cilvēcību. Kā redzam, Saulietis tikumiskajām cīņām pieķir lielu un liktenīgu nozīmi cilvēka dzīvē, un tāpēc augsti tās vērtē, zinādams, ka no tā - kā cilvēks izšķiras dzīves situācijās, atkarājas viņa paša vērtība un cieņa - uzvara vai zaudējums, kurā faktiski tiek pazaudēts viss... To saprot ne tikai rakstnieks pats, bet arī katrs, ka izseko viņa tēloto cilvēku liktens gaitām. Tāpēc ar dziļu gandarījumu un prieku vērojam Liepas smago cīņu un gaišo uzvaru stāstā "Purvā". Liepam šai situācijā jāizšķiras - palikt sava purva un smilšaino lauku nabadzībā - vai pirkt kaimiņa piedāvāto mežu un upes gravu dzirnavas un nepatīsi apliecināt, ka kaimiņš atdevis viņa klātbūtnē Daļģu mātei savu parādu... šī izšķiršanās ir grūta, smaga, nogurdinoša... Sirdsapziņa skaidri atgādina, ka kaimiņš Sīlis grib, lai Liepa palīdz apzagt veco atraitni un pienemto bārenīti... Ja to darīs, tad savu mūžu samaitās, tas būs nolādēts, atraitnes un bāra bērna asaras to pavadīs, nebūs nekad miera, dzīves gaišuma un prieka... Šajā cīņā sirds ir kā apmāta, pilna moku, mulsuma, pilna rūgtā, sāpīga nemiera... Liepa brīdi cīņu uzdod, zaudē - apsola Sīlim liecināt viņa labā. Māte šo cīņinojauš, bailojas, raud, lūdz... To redz un saprot arī dēls, pie kam arī viņa pašā kaut kas sirdī "sakustējās un iesāpējās". Arī vecais Gailis nojauš Liepas iekšējo nemieru, bet domā, ka to rada nespēja samaksāt Sīlim parādu. Viņš ar sievu piesola izlīdzēt šai lietā ar savu sūrā mūža ietaupījumu... Liepam bija ne jēd zīgs kauns un arī dziļas sāpes - redzot veco darba cilvēku godīgumu un uzticību... Liepa asi izjūt to un dziļi pārdzīvo: viņam cilvēki grib godīgi palīdzēt, bet viņš grib Sīlim palīdzēt apzagt atraitni un bārenīti... Tad Liepa aiziet uz Sīļu pusi. Pēc pāra stundām Liepa atnāk atkal uz purvu - šoreiz viņa gaita bija viegla, pats kā lielāks iz-

audzis... atkal spēks saplūdis locek-
ļos - ticis galā ar ļaunumu, tiks ga-
lā arī ar purvu, jo nu bija brīvis!
Vēlu vakarā pārnācis mājās, saka mātei, lai viņa pasaka Daļģa atrait-
nei, ka viņš tiesā liecinās taisnību. Māte apskauj dēlu un saka: "Es
jau domāju, ka tu citādi nedarīsi, bet es gan raudāju, dēls, daudz
raudāju..."⁵²¹. Tāpat arī Krauklis uzvar tikumiskajā cīņā, atraidot -
kādreiz mīlētās - Almas ļaunos, viltīgos un keiri vilinošos piedāvā-
jumus, tā neļaujot aplaupīt veco māti un bāra bāra bērņus. Ar to Krauk-
lis aplicina drāmā "Pret ziemeļiem", ka sirdsapziņu
nevar nopirkt, ja grib dzīvot kā cilvēks ar skaidru sir-
di un cilvēka cieņu.⁵²²

Sirdsapziņu nevar nopirkt, to nevar apslāpēt, iznīcināt, nonā-
vēt un paslēpt purva rēvainajos akačos... To nevar ne bagātība, ne va-
ra, ne slava, ne darbs, ne dzērums reibums, nekas... Šo patiesību -
agrāk vai vēlāk - nākas atzīt arī tiem, kas savā fizīvē un rīcībā ne-
rēķinājas ne ar sirdsapziņu, ne ar morāliskajām normām un šo normu
noteiktajām cilvēcības prasībām. Tāds ir Leimanis stāstā "Noslēpums".
Viņš ir smags, ciets, rupjš, atbaidošs egoists, kas nicina visus tos,
kuri dzīvē tiecas pēc daļuma un skaidrības, pats viņš kaist tikai
pēc bagātības, speka, pagasta vecākā varas un rupjas baudas... Leima-
nis meža darbos apzinīgi uzlaiž bērzu Jēkabam un to nogalina, lai at-
brīvotos no cilvēka, kas mīl viņa iekārto kalponi Edi. Šī nodarījuma
brīdī - auksti sviedri saradās uz Leimāpapiēres, viņš elpoja ātri un
smagi... Bet tas tikai mirkli... - "Mieki - lai manās pats, pašā ne-
uzmanība." Tā ir pagājuši jau daži gadi - Leimanis ir saceltas jaunas
ēkas, viņš ir apprecējies, pagastā ir stingrs pagasta vecākais...
Bet tas viss nako nelīdz, jo līdz kop Leimanis pagastā redz Edi vai
Jēkaba tēvu, tūlī aci priekšā rēgojas Jēkaba vaigs nāves brīdī...
un Leimanis no šī skata kļūst grūti - locekļi sāk drebēt, auksti svied-
ri klāj pieri... Tā vien liekas - viņš atvērs lūpas un sacīs kautko
briesmīgu, notriecošu, nāvējošu...
"Tas bija tāds briesmīgs noslēpums, kura viņš ne-
varēja atminēt, un no kura nevarēja arī izbēgt
un izvairīties... Ko īsti gribēja teikt šis pusatvēr-
tās lūpas, un kas tad notiks, kad viņas sāks reiz runāt? Būs
posts, nelaime, nāve? Lai kas - bet šaus-

ma pilns bija šis noslēpums. Tā vien liekas, ka reiz kautkam jānotiek - un ka tad sašķīdīs drumstalās viss, kas viņam tagad bija - manta, spēks, gods ... viss, viss... un ka tad visi viņu ieraudzīs, un arī pats viņš sevi ieraudzīs - kāds ir - un nebūs nekū paslēpties - it nekur paslēpties..."

Dusmīgi Laimānis skatījās vakara krēslā... tumsā nāca arvien tuvāk un kļuva melnāka - tajā kaut kas bija...^{523.}

Saulietis arī pasaka, kas tas ir - kas nāk šajā tumsā, kura kļūst aizvien melnāka, saltāka - tas ir moku pilns izmisums, sabrukums, bojā eja... cilvēks sabrūk zem nastas, ko pats sev plecos licis - neklausot sirdsapziņas balsij ... sabrūk psihiski, garīgi - kļūst ārprātīgs, vai arī nevarēdams šo nastu tālāk nest - noiet to pašnāvībā līdz ar savu dzīvību. Tā to dara Indriķis ("Audžu bērnos"), Vecais Lūks ("Bēris"), Pilats, Brenčis, tā to grib darīt arī Elza ("Prātīgi domāts") un daudzi, daudzi citi.^{524.}

Pietrūkst iekšēja spēka, pietrūkst labās, tikumiskās gribas, rakstura stingrības un ticības, kas rada tikumisku nespēku, nevarību, nespēju sekot sirdsapziņai, tā kļūstot par cilvēku, kas izmisumā stāv pie savas izpostītās dzīves drupām kā pie "sagruvuša nama". Tāpēc arī Jēkabs stāstā "Sagruvis nams" saka: "Un spēka man nava. Nava tā iekšējā nesalaukamā gara, kas notur uz kājām. Saprast varu kā vajadzētu, kā vajadzētu, bet ko tas līdz." Tāda ir arī Elza stāstā "Prātīgi domāts", tāds ir arī Mistris stāstā "Soda diena".^{525.}

Saulietis atzīst, ka sirdsapziņa ir modināma un kopjama tāpat kā visas mūžības dotās iedabas un spējas... sargājama kā maza oglīte "dzīves pevardē" - iekveldināma, lai tā deg gaiši un silti... Tikumiskā griba, cilvēka raksturs cīnās, pašizliedzībā, uzpurēšanās priekā... raksturs jārūda - jākaldina - cilvēks jāaudzina - viņa spēki jāstiprina.- Tas ir visu cilvēku pienākums, tas ir arī katra atsevišķā indivīda pašaudzināšanas uzdevums. Cilvēkam jākļūst garīgi stipram, lai varētu realizēt to, ko prasa sirds, ko liek Dievs. Tad nebūs jāsabrūk nespēkā un izmisumā savas sirdsapziņas mokās un pārmetumos. Šo sabrukumu un postu spilgti redzam jau pieminētajā stāstā "Soda diena", kur Mistris nozog ganīņa Pēterīša naudu, lai varētu nopirkt pagirām degvīnu. Kad otrā dienā pie galda saimniece saka, ka ir apsaģta bārenītis,

Mistris izliekas un uzlien uz kūtsaugšas gulēt... Ilgi nevar gulēt... Smagi nopūsdamies pieceļas, domā, tad nokāpj lejā un Pēterītim atzīstas un sestdien apsola atdot paņemto naudu... Pie tam vēl saka: "Es esmu posta cilvēks, Pēterīt, posta cilvēks... bēdīgi ir dzīvot, un ko es daru? "K a u n s , k a u n s . . . Es tev atdošu, mudie atdā! Tu esi bārenītis.... Tikai nestāsti citiem, mīļais Pēterīt; - tad m a n b ū s k a u n s liels kauns. Vai tu nestāstīsi?" Pēterītim kļūva Mistra žēl un viņš apsoliņās nestāstīt nevienam. Tad Mistris aizgāja... ejot bija grūti - n e m i e r ī g a s d o m a s m o c ī j a . . . Viņš jutās kā cilvēks, kura vātis un vainas pārklātas netīriem kankariem... Ir bēdīgi... bēdīgi. "Taisni tā bija Mistris sevi ieraudzījis.."
Viņš tagad ir ar sevi briesmīgi nemierā, redzot savu bēdīgo stāvokli un slikto dzīvi. Tā bija taisni riebīga un tagad viņš to sajūt labāk kā jebkad... Nu būs jāsāk dzīvot citādāk! Viņš apņemas kāpt no dūksnāja laukā... Pievakarē ratos pārved Mistri, kas darbā nokritis no stallažām un smagi sasities... vakarā visi aiziet gulēt, bet Mistris vēl pasauc Pēterīti: "Redz, kā Dievs mani sodīja panto, ka es tāds biju... Soda diena - par visu manu dzīvi... Pēterīt, piedod tu man ... dod man savu rocīpu!"

Slimajam uznācās d i v a i n a s b a i l e s , k ā r o - j ā s citu cilvēku tuvums un mīlestības. Dziļi dvēselē modās kā ilgās pēc saules gaismas, pēc kāda mīļa cilvēka... kaut nebūtu tik vientuļīgs, nabags, iznīcis... un kaut tumsa nebūtu tik melna, tik bēdu pilna un smaga... Bet kas tad nāks? Pēterītis nometās pie Mistra, tas saņēma zēna roku: "Paldies, Pēterīt, lai Dievs tev palīdz un atraksā! Ej nu gulēt, puisīt, rīt tevi atkal cels." Zēns piecēlās, bija žēl atstāt slimo. "Ej vien mu - mazo brālīt - - " Kad Pēterītis pārdzen pusdienās, Mistris ir jau miris. Tad saimniece pasauc Pēterīti un saka: "Es tavu zudušo naudu, dēls, atdošu. Es pāņējam tā apsoliņu. Un nu vairs par to nerunāsim." 526.

Zīmīgi, ka sava posta, nemierpilnā iznīcuma un bailēm, sirds meklē piedošanu, izlīdzināšanos, pirms stājas Mūžībā Liktenis lēmeja priekšā "Viņa taisnajā tiesā".

Līdzīgu - tikumisku nespēku redzam arī stāstā "Pērkons", kur Veldi nomāc noslēpumani baigas, neatlaidīgas un tumšas atreibības alkas pret cilvēku, kas bija pavadis viņa māsu, iedzinis to nāvē, un tā saīsinājis arī viņa tēva mūžu, kāmēr viņš bija dienestā. "Tās domas

bija briesmīgas, kuru varā viņš otrādās. Ilgi viņas bija perinājušās tur pa smadzenēm, slapstījušās pa tumšajām vietām, un nu, piepēši pie varas nākušas, uzrei pārplūdināja viņu visu kā ar tumšiem vilņiem. Vajā tikt vairs nevarēja. Šīs domas kā asinskārīgs zvērs plosa sirdi. Tā ir titaniaka cīņa, kas notiek ap viņu." Veldi uzvar šīs domas, šīs akaudrās atriebes alkas - kā gaiss, kas piesātināts un smags pirms pērkona negaisa... Velde meža ceļā nošauj šo nelietīgo cilvēku... Pēc šī nozieguma - sirdsapziņa tiesā, pārmet slepkavību. Tad Velde bez kurnēšanas un mierīgi padodas savam drūmajam liktenim - katorgai.

Te skaidri redzē, ka Saulieša sirdsapziņas izjūtā un atziņā - cieši ir saistīta vaina un sods. Veldes mēsas pavadējs ir vainīgs - tāpēc viņš pelnījis sodu, kuru izpilda Velde, līdz ar to pats izdarot noziegumu - kļūstot vainīgs - par ko savkārt jāsaņem sods. Tā ir skarba dzelzs likumība, kurai pakļauts cilvēks un viņa dzīve: ja ir vaina - jāsaņem sods - tad dzīvo vai mirsti!

Vēl tādu pašu spilgtu, dziļu sirdsapziņas pārdzīvojumu redzē arī stāstā "Lapkritis", kur zvaigznāju nomāc smagi pārmetumi, ka viņš nav savas mēsas meitiņu mīlējis un ir ļāvis tai aiziet postā... Sirdī mostas *n e m i e r s*, kas baida ar ko tumšu, *n e z i n ā m i b a i g u . . .*⁵²⁸. Bagāti sirdsapziņas pārdzīvojumu apraksti ir sastopami arī Saulieša lirikā, kur atmiņdz tās pašas jau apskatītās norises un izjūtas. Arī lirikā vērojama tā pati ciešā vainas un soda sakarība, neizbēgamība, nepieciešamība. Šī pati prasība starp vainas un soda izlīdzinājumu - dažkārt vērojama kā smaga iekšēja pašapsūdze, kurā cilvēks "pats" sevi soda:

"Savu mūžu tumšu, ļaunu
Sev ja padarījis es,
Kas lai mazgā manu kaunu,
Kas lai manas važas nes?
Un uz rata sevi lieku,
Laužu kaulus gabalos,
Sāpju gunis pelni tieku,
Lai nes vēji projām tos!"⁵²⁹.

Ikdienas dzīvē tad runā par cilvēka pašapsūdzi, kurā izraisās nožēla, sāpes, žēlums, nemiers, skarbs rūgtums, pat mokas. Būtībā šeit mums ir darīšana ar dziļiem sirdsapziņas pārdzīvojumiem, pārmetumiem, kuri raduši dzīvu atbalu cilvēka pašapziņā. Cilvēkam sāp savas

kļūdas, savs ļaunums, sēp tas, kas nesavaldībā, ātrās dusmās pasacīts vai izdarīts. Spilgti to redzam stāstā "Kalējs Indriķis". Dziļu pārdomājumu satraukts, kalējs Valdi nosauc par nelieti. Valdis grib sist, paslīd kāja, un viņš atsitas pret kalēju... "Tā bija Īsa, skaga cīpa... Valdis pacēlās sēdus, spļāva asinis..." "Ak, mans Dievs! Valdi, mīļais Valdi!" - teica kalējs. Dusmas pagaisa, varēja raudāt par to, kas noticis - bija grūti un sāpīgi žēl... Kā noziedznieks viņš gurdi vilkās uz māju... Vakarā aiziet uz krogu - meklē mieru reibumā... otrā dienā strādā, neprātīgi strādā - bet arī darbā nav miera... vakarā atkal iet uz krogu... Indriķis kļuva dzērājs, ass, straujš, kildinieks... Taču vajadzēja aizmirsties... Vēlā rudenī Indriķis izglābj dambja plānajā ledū ielūzušu zēnu... Pats smagi saslimst... guļot par visu domāja mierīgi: "Ļaunu nebija gribējis, lai Dievs piedod to, kas bijis slikts... atceroties izglābto zēnu - sirds jūta pateicību Dievam, kas viņam licis ko labu izdarīt. Varbūt šis puisēns izaugs par vīru, kam sirdī degs svēta uguns, kuras siltumā varēs atspirt daudz, kas sāpju mocīti un saluši! Tad arī viņa mūžs nebūtu veltīgs bijis, nebūtu nogrimis bez pēdu laiku dzelmē. Kluss, viegls un mierīgs prieks, kā gaismas plīvurs, sedzās uz slimnieka krūtīm, un viņš iesnaudās..." Otrā rītā māte sēdēja pie mirušā dēla, kura seju apņēoja kluss - mūžīgs miers.⁵³⁰

Spilgti šajā darbā redzam, ka sirdsapziņas izsauktās "grauzošās jūtas" un "vainas apziņa" nespēj apklusināt ne pārmērīgs darbs, ne alkohola reibums, ne kas cits, vienīgi pašā dzīvības upuris - glābjot sliktstošo bērnu... tā sirds atgūst mieru un izlīdzinājumu ... Sirdsapziņas ētiskā daba te skaidri saredzama. Labais izlīdzina vainu, drēš pārkāpumu, bet tikai tāds labais, kas nests ar upuri... Katra vaina prasa sodu, to izpērk ar upuri labajam. Cietusē taisnība tā saņem gandarījumu. Vēl mums nepieciešams mirkli pakavēties pie kādas atsevišķas Saulieša darbu grupas, kurā augšminētās sirdsapziņas norises - vainas - atmaksas un soda problēmas risina senās veļu ticības aspektā. Šeit minēsim "Veļu tiesa", "Nealzberamā aka" un "Dievaines". Arī šie darbi atklāj kādreiz izdarītu noziegumu - vai nu greizsirdības, mantkāres vai arī nāves bailēs... Sirdsapziņa izraisa neapklusināmas mokas, iznīsumu, kas kāpj ārā no pašas dvēseles dziļumiem kā no tumšas nealzberamas akas vai no purva akačiem līdzīgi pelsajai rudens veļu laika nīglai... Atveras arī vēl kāda cita jau sen bijusi pasaule, ku-

ra visiem sveša un tikai vainīgajam redzama, dzirdama, kurai nevar pa-
iet garām, kurā tieši ir jāiet iekšā un viss atkal no jauna jāpārdzī-
vo... Tas prasa pārcilvēciskus spēkus, tās nomāc, pat aptumšo prātu,
liekot dzīvot kā murgā, tā radot līdzcilvēkiem bailes. Izlīdzinājumu
te atnes tikai nāve. Zīmīgi un līdzīgi šis atrisinājums rasts visos
trijos augšminētajos darbos. Sevišķi spēcīgs, īsts meistardarbs ir
"Veļu tiesa", tas ir viens no vislabākajiem Saulieša un vispār arī
mūsu literatūras sacerējumiem. Jau iepriekš nācās norādīt, ka tieši
sakarā ar šiem Saulieša darbiem ir radušies kļūmīgi pārpratumi, domā-
jot par paša rakstnieka reliģiskajiem uzskatiem. Šai sakarībā vēl gri-
bas norādīt, ka arī J. Veselis, kas vispār precīzi un pareizi analizē
Saulieša daiļradi un personību, šinī jautājumā ir maldījies: "Saulietis
mēdz pieskaitīt nedaudzajiem kristīgajiem rakstniekiem, kas kristīgo
ideālu ņēmuši par savu paraugu. No virspuses raugoties - tiešam var
teikt, ka Saulietis nekad nav novērsies no šīm mācībām, visur tās uz-
skatīdams par cilvēku attiecību un darbības mērķu. Bet ir darbi -
sevišķi baigi varenā "Veļu tiesa", kurā izteicas varenā, daimoniskā,
pagāniskā izjūta.

Katrā ziņā Saulietis nav maigais kristīgais piedevējs, bet bar-
gais tiesātājs. Viņš stingri prasa, lai tikums tiktu piepildīts līdz
galam. Līdzko cilvēks kļūp, viņam tiek uzņemta cilpa, kas to ved pa-
zušanā... Ja viņi arī kādreiz izraujas - tad kļūst rezignēti, iet
vientulībā. Tomēr šie kļupēji Saulietim tuvi, viņš ar mīlestību izse-
ko viņu gaitām un postem. Tāds ir arī Kēniņš Zauls.... Arī Saulieša
labie cilvēki - sirdsšķīstie, kas nav krituši - ir savā ziņā pilni
ar nežēlīgu neiecietību, arī viņi mīl noslēgtību, savrupību, vientu-
lību. Bieži viņi tā cilvēkos vīlušies, ka kļūst atklāti cilvēku nīdē-
ji, nicinātāji, mizantropi. Tāds ir Māris Valks ("Nepilnīgais")."

"Ja Saulietis arī pieskaitāms kristīgiem rakstniekiem, tad viņš
pielīdzināms tiem varenajiem Viduslaiku mūkiem, kas savu tu pagānisko
dabu spēj savaldīt tikai klosterī pastāvīgā lūgšanā un sevis mocīšanā.
"Kungs, pasargi mani no ļauna" - tā varētu sacīt visi Saulieša varoņi. "532.

Ļel, ka ievērojamais kritiķis ir aizmirsis vienkāršo patiesību,
ka pēc atsevišķu darbu, vai atsevišķu darbu varoņu dzīves uzskatiem
nevaram dot vispārēju spriedumu par paša rakstnieka pārlicību un uz-
skatiem, kā to jau pārrunājam iepriekšējās analizēs. Tāpat nevietā
šeit ir pārmest Saulietim arī pārāk lielu neiecietību un rigorozitāti,

jo kā jau redzējām sirdsapziņas norišu analizēs - tā tas būtībā arī ir: "Līdz ko cilvēks kļūp, viņam tiek uzņemta cilpa, kas to ved pazušānā..." Līdz ko cilvēks neklausa savai sirdsapziņai un dara ko ļaunu, sirdsapziņa tiešām viņam "uzņem kā cilpu" - izraisot mums jau zināmās sirdsapziņas norises, kas ved "pazušanā" - izmisumā, ārprātā, pašnāvībā vai arī vainas nožēlā, izlīdzinājumā, upurī...Tāpat nav pamata arī teikt, ka Saulietis ir tikai skarbais tiesātājs, kas nepazīst žēlumu, piedošanu, izlīdzināšanos un dzīves atjaunotni. Jau visu šo augšminēto trīs darbu noslēgumi rāda, ka te rasts izlīdzinājums, miers, piedošana. Saulieša dziļākā pārliecība ir tā, ka īsta dzīves atjaunotne un pilnvērtība iespējama tikai tad, kad sirdsapziņai būs ierādīta īstā vieta mūsu individuālajā un arī sociālajā dzīvē. Tas būs tikai tad, ka cilvēks visu darīs no sirds, klausot tās iekšējai balsij, - kura būtībā ir pašs Dieva balss - kā dzīvs, garīgs spēks, kas virza uz labo, un beigu beigās uzvarot ļauno, nesīs cilvēkiem un tautām mieru, dziļu cilvēcību un mūžīgu svētību.

2. Tikumiskās dzīves mērķis.

Reliģiskā pārdzīvojumā dziļi pamatotā ticības pārliecībā Saulietis nešaubīgi atzīst, ka vienīgi Dievs ir visas esamības dziļākās saknes, no kā viss izaug un top, kas visam aužas cauri kā spēks un likumība, kā skaistums un gurdība, kā dzīvība un gars, kā mīlestība un mērķtiecība, un kas paceļas pār visu kā beigu beidzamais, visaugstākais mērķis un pilnība, uz kuru viss tiecas un aug, un kurā viss atkal atgriežas atpakaļ - kā savā un visu lietu mūžīgajā pirmsākumā un Radītājā. Tā tad pēdējais un augstākais mērķis - pilnība ir un paliek Dievs. Tāpēc Saulietim tuvs ir Kristus aicinājums - "Esiet pilnīgi, kā jūsu debesu Tēvs ir pilnīgs" (Mt. 5., 48.). Bet tākā tas būtībā saskan arī ar mūsu tautas gara mantās saglabātajām reliģiski - ētiskajām atziņām, tad - Saulietis, izejot no sava vispārcilvēcisko un nacionālo vērtību sintezes principa, cilvēka individuālajai un sociālajai dzīvei uzstata cēlo pilnības mērķi, kas prasa cilvēka harmonisku attīstību, saskaņā ar eksistenciālajām dotībām un mūžīgā Radītāja grību un uzdevumu. Tas nozīmē, ka cilvēkam ir nepārtraukti garīgi jāaug,

jāklūst reliģiski - ētiskai personībai. Personība savu piepildījumu atrod iekšējā skaidrībā un mīlestībā. Šai sakarībā noteikti gribas atcerēties ļoti nozīmīgos A.D. Millera (Müller) vārdus: "Personība ir relatīvi pilnīgākā Dieva līdzība. Ar to ir pateiktas divas lietas: pirmkārt, ka personība ir līdzība. Tā nav lieta pati. Cilvēkam ir sākums, bet viņš nav sākums. Viņš ir Dieva bērns, bet viņš nav Dievs... Personība ir tā līdzība, kas relatīvi vistuvāk stāv Dievam." 533.

Šī dievlīdzība cilvēkam ir jāpilnveido, tā ir mērķis un arī uzdevums. Tāpēc arī personība atrodas pastāvīgā sprieguma un tapšanas stadijā. Jeb kā Saulietis saka - "Cilvēks vēl nekad nav pati pilnība, bet viņam jātop jo dienas labākam, garīgi bagātākam", pilnīgākam, viņam jāklūst personībai (XV, 38.). Pēc Saulieša uzskata, personības būtība vislabāk saredzama s i r d s s k a i d r ī b ā un mīlestībā p a m a t o t ā c i l v ē c ī b ā . Tāpēc arī viņš šai problematikai savos rakstos pievērš sevišķi nopietnu un plašu uzmanību, jo "cauri visiem viņa darbiem skan sauciens pēc cilvēcības." Centīsimies ar to īsumā iepazīties

a) P i l n ī b a u n s i r d s s k a i d r ī b a .

Iepriekš jau redzējām, ka Saulietis pats ir savdabīgs jūtu cilvēks, kas vispār cilvēka būtības kodolu saskata tieši šajā dvēseles funkcijā, protams, nenoliedzot arī gribas un prāta nozīmi pilnvērtīgā dzīvē. To apliecina rakstnieka personīgā dzīve un viss viņa mūža darbs, kas nav nekas cits, kā viņa paša dvēseles spogālis, kurā atmirz nepārtraukta cīņa un ilgas pēc skaidrības un pilnības. Jau pirmajā darbā "Aiz sniega un tumsas" - Saulietis apliecina, ka vienīgi s k a i d r a , j ū t ī g a , m ī ļ a , l a b a u n t i c ī g a s i r d s spēj atrast un iet īsto cilvēcības ceļu - pilnības ceļu, paklausot sevī paša Dieva balsij un padomam. Tieši šī iekšējā, mūžīgā balss prasa skaidrību, dvēseles un sirds tīrību kā pilnvērtīgas dzīves pamatvērtību. Tāpēc arī Saulietis ir ierakstījis savā kabatas grāmatiņā tādus satrauktus vārdus, ka viņam "ir bail par dvēseli", jo "d v ē s e l e s t ī r ī b a s s ā k t r ū k t", un "tā ir briesmīga nelaime"... "M a n d v ē s e l e s s k a i d r ī b a u n i e p n u m s i r v i e n ī g ā m a n t a" - v i s a u g s t ā k ā , v i s s v ē t ā k ā v ē r t ī b a . 534. Tā nav tikai acīmredzama izjūtu izsaukta atziņa, bet būtiska Saulieša dziļāko uzskatu

un dzīves tīpiska sastāvdaļa. Visos Saulieša darbos dažādās niansēs tiek apzināti izvirzīta šī skaidrības doma. To pareizi ir uztvēris un akcentējis A.Ūpīts, kā to jau agrāk atzīmējām: "Viens vienīgs pamata motīvs - kā neatlaidīgas bites dūķšana - skan pa visiem Saulieša sacerējumiem - dvēseles tikumiskā skaidrība, kristīga sirdsšķīstība".⁵³⁵ To pašu atzīst arī J.Veselis, norādot, ka Saulietim un Porukam kopējs ir tikai tas, ka tiklab Poruks kā Saulietis ir savos darbos tēlojuši veco latvisko sirdsšķīsto cilvēku, pie kam Porukam tas bija tikai viens no daudzajiem cilvēces tipiem, kuram dzejnieks nebūt nepiegrieza galveno vērību, Saulietim turpretim - tā ir visa pasaule, kuru rakstnieks sargā ar greizsirdīgu bargumu un nepiekāpību. Saulieša rakstos tā tad iemiesojas "latviskā skaidrā sirds" savā tīrākā un noslēgtākā veidā, kas neviena cita mūsu rakstnieka darbos nav izteikusies ar tādu pilnību un nobeigtību.⁵³⁶ Šis būtībā patiesais atzinums ir tikai vēl jāpapildina, norādot, ka arī šeit mums ir darīšana ar sintētisku elementu, ne tikai ar nacionālu vien. Sirdsskaidrības principā Saulietis sintezē nacionālo un vispārcilvēciski kristīgo. Tāpat nepilnīga ir arī pretējo uzskatu galējība, kuri šajā Saulieša tikumiskajā principā saskata tikai kristīgo elementu, kuru Saulietis it kā būtu aizguvis no Apsīšu Jēkaba un J.Poruka sirdsšķīsto ļaužu tēlojumiem, kuri šo motīvu esot pārņēmuši no Bībeles. Viskrasāk un visnepareizāk to ir uztvēris E.Virza savā patosā: "Saulieša pasaule ir Apsīšu Jēkaba pasaule - bijušais latviešu lauku kristiāniskais gars, viņu dzīves kārtība, kuru apstaro luterāniskās baznīcas logu gaisma. To gribēdams izteikt literāros darbos, Saulietis nāca jau kā epigonis. Talantīgie Apsīšu Jēkabs, Neikens, Kaudzīši - to visu jau bija iespējami pilnīgi izteikuši. Tāpēc Saulietim nācās atkārtot un tas, ko viņš jaunu ienesa - bija sentimentālisma un romantisma vilcieni. Saulietis nogrimst vārgos sirdsšķīstības sapņos..."⁵³⁷

Jāsaka, gandrīz katrs literatūrvēsturnieks un kritiķis, runājot par Saulieša sirdsskaidrības motīvu viņa daiļdarbos, velk sakarības ar Apsīšu Jēkabu un Poruku. Kaut piemēra pēc atcerēsimies K.Kārklīmu, kas norāda, ka "Saulietim kā ētiskā reālisma pārstāvī tuvs tieši ir Apsīšu Jēkabs, abus saista reliģiski ētiskais pasau-

les uzskatī...." ⁵³⁸ Tāpat izsakās arī J. Noleja: "Domājot par Saulieti, prātā vienmēr nāk Apsīšu Jēkabs un Poruks, Saulietis mīl šos cilvēkus, ne velti no viņa spilgtākiem motīviem viņa daiļdarbos ir ilgas pēc sirdsskaidrības". ⁵³⁹ Vēl krasāk tas izteikts A. Kalniņa apcerējumā par "Skīstisirdības motīvu Saulieša stāstos": "Sirdsskaidrības motīvs izcelts Apsīšu Jēkaba - "Bagātos rados", bet viņš spējīgs redzēt un saprast tikai savu tuvāko apkārtni. Viņa skatu redzīgu darīja bībele. Tā tad no Apsīšu Jēkaba kā avota sākas tā skaidrā, dziļā upe - kas plūst A. Saulieša darbos un dzīvē." ⁵⁴⁰ Kā jau šis citāts pats par sevi rāda - Apsīšu Jēkabs nav avots, avots ir Kristus dzīvais gars, viņa mācība un dzīve. Jo kā Apsīšu Jēkaba tā Poruka un arī Saulieša sirdsskaidrības ilgas un prasības ir ietekmējusi, modinājusi, svētījusi kristīgā ticība. Kā jau redzējam, runājot par Saulieša personību, tās pamats ir savdabīgas, individuālas, iedzintas dotības, - starp kurām dziļi jūtīga skaidrības alkstoša sirds ir tieši pati vistipiskākā. Šo potenci raišānā vissvarīgākā nozīme ir bērnu dienu iespēdēm, kuru galvenā loma piekrit mātes mīlestībai un dziļai reliģiozitātei, kā arī latviskajam garam un tikumisko vērtību bagātībai. Saulietis ir patstāvīgs, absolūti patstāvīgs rakstnieks, kura katrs vārds un darbs pamatojas viņa reliģiski ētiskajā pasaules uzskatā un tiek vienmēr nesaudzīgi svērts un izvērtēts sirdsapziņas svaros. Saulietis nav ne Apsīšu Jēkaba, ne Poruka skolnieks, atdarinātājs, epigonis, viņš tikai šos cilvēkus ļoti cienīja, mīlēja, Poruku pat dievināja - vienkārši kā gara radnieks, kuriem dārgas kopējās tikumiskās vērtības, galvenokārt - sirdsskaidrība. Kā pats Saulietis izsakās, tad viņš ļoti ir mīlējis Firekeru, viņa paustās un apliecinātās sirdsskaidrības ideju dēļ, jau sen pirms tam, kad iepazinās ar Apsīšu Jēkaba Andratēva un Poruka sirdsskīstajiem ļaudīm. Ideju radniecība rakstniecībā vēl neliecina par atkarību, par aizgūšanu. Tad jau tikpat labi varētu arī teikt, ka J. Rainis savu darbu pamatīdejas ir aizguvis no Poruka, jo būtībā arī viņa varoņi tiecas pēc tās pašas sirdsskaidrības un cilvēcības, t.i. - pēc kristīgās humanitātes. Slāpes viņiem visiem ir kopējās, kopējs ir arī pirmavots - Kristus mācība un dzīve. Bez tam Saulietis un Rainis noliecas

arī pie tautas gara mantās sakrātā tikumisko un ētisko vērtību neizmējamā svētavota. Līdz ar to Saulietim arī sirdsskaidrības prasība ir sintētiska tikumiskās dzīves vērtība, kura savu nozīmi nav zaudējusi un arī nekad neāar zaudēt, jē tā ir pašvērtība. Tāpēc arī Saulietis nepārtraukti savos darbos rāda dažādas dzīves situācijas, kurās cilvēki saglabā vai arī zaudē savu sirdsskaidrību, līdz ar to arī savu cilvēcisko cieņu un morālisko vērtību. Saulieša darbu radošā doma mūs ievē cilvēka sirdī, vīpa neapklusināmajās skaidrības un cilvēcības alkās.

Zīmīgi, ka rakstnieks vispirms sirdsskaidrību saskata un atrod bērnos, kāmēr viņus vēl nav samaitājusi apkārtne ar bagātības, slavas un baudu kēri; tad vēl vecos cilvēkos un pa daļai arī nabadzīgos, mazturīgos ļaudīs, kas godīgi sviedrotā darbā pelna savu dieniēko maizi. Turpretī - vidējos, spēka gados - cilvēks lielumā un visumā paliek ciets, rupjš, nejutīgs - auksts kā akmens, dzenoties pēc mantas, goda, baudas, kļūst par necilvēku, sliktāku pat par zvēru, un kuram varbūt tikai vecumā daikārt nāk atdzimšana - jauns skats un jauna dzīve līdz ar "baltām drānām". Daudzi to nēsasniez, bet mirst grūtās mokās, mērgos, beigās redzējumos ("Veļu tiesa", "Neizberamā aka", "Dievaines" u.c.). Saulietim ir daudz patiesi dziļu un psiholoģiski pareizi izprastu bērnu dzīves tēlojumu, kuros vērojam neparastu sirdsskaidrības izpausmi. Jau runājām par pašu pirmo Saulieša darbu "Aiz sniega un tumsas", kur redzam, ka Annīpa Ziemsvētku vakarā - salā, putenī un naktī brien pie slimās draudzenītes. Tāda pati ir arī biklā, skaidrā Sniedze lugā "Pret Ziemajiem" (VII), bārenīte Ilze stāstā "Lapkritis" (VII). Arī Saulieša tēlotie zēni ir ar skaidru, atsaucīgu, siltu sirdi. Tāš ir jau iepriekš apskatītais Pēterītis, kas piedod Mistrim, kas pēdējam ir vienīgais iepriecinājums pirmsnāves naktī ("Soda diena") - II), tāds ir Jēkabs "Valas dienā" (III), Jānis ("Vientiesīti") (III), arī skolotāja Baidava dēlīpš Auseklis, kas Ziemassvētku naktī nes svētku pīrāgu nēbadzīgas sievietes bērnam ("Vīpš" - VII). Te vēl jāpiemin arī Andrieva stāstā "Nabaga prieksis un Daiļā" (VII), par kuru Maja seka tāpat kā vecā māte par Sniedzi, ka ar tādu sirdi būs vienmēr jācieš, arī priekš citiem, bet reiz tai būs arī tāds prieks un laime, ko citi nekad nēmantos un nēsapratīs. Saulietis pats ļoti mīl bērnus un ir uskatāms par vienu no labākajiem bērnu dzīves tēlotājiem, līdzīgi Porukam, Brigaderai, Plūdonim, Jaunsudrabīnam. Šeit vēl jānorāda, ka Saulieša bērnu tēlojumos ir

dziļā paša autora bērnu dienu pārdzīvojumu atblāzma, kas vēlreiz atgādina, ka sirdsskaidrības prasība nav nekāds aizguvums, bet jau autora paša bērna dvēseles būtiska sastāvdaļa un nepieciešamība. Tāpat jauneklū vīru gadu tēlojumos aužas cauri paša autora pārdzīvojumi un atziņas, kur redzam sirdsskaidrības alkas un tikumiskas cīņas. Savos stāstos un lugās Saulietis ciešā sakarībā risina sirdsapziņas un sirdsskaidrības problēmas, šķirojot savu darbu varoņus pozitīvajos un negatīvajos, esot kā vienu, tā arī otru stingrs kritiķis un soģis. Pie kam šajā tiesāšanā viņš puritāniski konsekvents un stingrs, reizēm varbūt pat pārāk stingrs. Sevišķi asi Saulietis uzstājas pret vieglprātīgu un bezatbildīgu rotaļāšanās ar sievietes godu un nevainību. Tāpēc arī kalējs Indriķis dziļā satraukumā savaino baudkāro Voldi, kaspiekrāpj un savaldzina - gaišo, tīro Lienīti. Bet pats Indriķis nav spējīgs patsniegt drauga roku, visu saprast un piedot; viņš var tikai vajāt Lienīti ar savu drūmo, pārmetošo skatu... Stāsta tālāko risinājumu apskatījām jau runājot par sirdsapziņu. Tāds pats ciets un nelokāms ir arī skolotājs Alksnis stāstā "Ceļa jūtīs" (III). Arī viņa meitene Marija ir mirkli aizrāvusies ar dārznieku, tāpēc Alsnis pamet Mariju un arī savu darba vietu un pārceļas dzīvot kautkur svešā pusē. Alksnim aizējot, viņā pašā it kā notiek iekšēja tiesa: viena balss saka: "tu esi egoists", otra - "varbūt arī"; pirmā - "Tu esi nežēlīgs kā bende", otrā: "Vienalga"! "Bet mani ideāli? Skaidrība! Ir vēl kas augstāks, nekā tāda leime!" Tāds pat svētuma un skaidrības meklētājs mīlestībā ir tēlots arī "Andra Vītalka - Pasakā" (VIII), nodaļā "Sanctus amor", kur arī pats meklētājs ir līdzīgs kalējam Indriķim un skolotājam Alksnim. Zināmā mērā viņiem radniecīgs ir arī Jēkabs "Nesaulē zemē" (VII), kas mīlestībā uzpurējas slimās mātes labā, ir viņai patiesi mīļš, labs un sirdī skaidrs dēls, bet Marijai piedot arī viņš nespēj. Skaidru, tikumisku, dziļas pārliecības cilvēku Saulietis rāda arī drāmā "Jēkabs Saltups" (X). Jēkabs ir iekšēji garīgi stiprs, kuru nespēj mulsināt ne dzīves grūtības, ne arī mantrausības un naida apmāti cilvēki. Viņš atklāti pasaka krodziniekam Lauzumam: "Dariet, ko jūsu sirdsapziņa jums ļauj! Es nelocīšos!" Lai tēva mājas svainis nenodzertu un neizputinātu, Jēkabs atstāj pilsētā ienesīgu vietu un pārnēk atpekaļ uz mājām, pie kam viņam jāzaudē arī iemīlēta sieviete, kura negrib nākt dzīvot lauku sētā. Nesalauzts viņš paliek savā skaidrībā, tēva māju mīlestībā un darba tikumā. Šajos tikumos viņš saskata nezūdošas vērtības

par ko pats - ievainots un apdedzis - pie ļaubdara nodedzinātās mājas drupām saka: "Ir - kas nesadegi!"

Tāda pati tikumiskās skaidrības dzirksts kvēlo arī tajos cilvēkos, kas savā vienpatībā un ciešanās ir saglabājuši skaidru un siltu, atsaucīgu sirdi. Tādi ir vecie Lietiņi ("Bezdelīgu perekliis" - VI), Stekītis ("Ticīgais cilvēks" - IV), pagasta rakstvedis Celms ("Spožā zvaigzne" - VII) u.c.. Arī pilsētā dzīvojušie - kādreizējie lauku cilvēki - saglabā savu skaidrības cīnītāja skarbumu un siltu sirdi, kā piemēram - grāmatvedis Vītols ("Dvēseles vientalība" - VII), rakstnieks Ators ("Varavīksne" - VIII), te jāpieskaita arī divi ļoti jūtīgi, skaidri sirdscilvēki - redaktors Zvaigznājs ("Lapritis" - VII) un ģimnazijas skolotājs Baidavs ("Viņš" - VII). Skaidri, stipri, uzticīgi ir arī vienkāršie lauku darba cilvēki: Maja un viņas brālis Jānis ("No rīta" - III), Vecais Lūciņš, Jēkabs Dzilna, Maja, Ieva Gaide, Andrievs Lazda ⁵⁴¹ u.c.. "Lazda ir vienkāršs lauku darba vīrs, bet viņu var saukt par latvisko skaidrības un taisnības Don-Kihotu, protams, šī vārda cildenā nozīmē. Katram viņš norāda to ceļu, kāds tam pēc viņa, Lazdas, domām būtu ejams. Un ja arī šīs taisnības dēļ jāpanes citu cilvēku naida un nicināšana, ja beigās viņas dēļ pat nāvē jāiet, Lazda tomēr dara un runā, ko viņš nevar nerunāt un nedarīt. Varam te atrast zināmu līdzību ar pašu šī stāsta autoru. ⁵⁴² Taisnība P. Ermanim, tādi ir ne tikai Saulieša darbu ideālie varoņi, tādās arī viņa tēlotās vecās, mīļās, labās latvju mātes, tāds arī pats autors. Tāpēc varam teikt, ka arī visi rakstnieka skarbie dzīves īstenības atainojumi, viņa humors, kultainā satīra, komēdijas, kritikas un esējas ir vienas un tās pašas cīņas turpinājums par cilvēka sirdsskaidrību un cilvēcību. Varam nešaubīgi teikt, ka visa Saulieša dzīve un mūža darbs ir tieši šī skarbā un konsekventā cīņa, kuru viņš uzskatīja par savu sūcību un paša Dieva uzliktu šīs dzīves uzdevumu.

b) C i l v ē c ī b a.

Jau vairākkārt ir nācies norādīt, ka Saulietis ir konsekvents un nesatricināms savās tikumiskajās prasībās un līdz ar to arī stingrs, skarbs, pat nesaudzīgs cilvēku un dzīves izvērtētājs, tiesātājs. Bet tā ir tikai viena puse viņa neparastajā savdabībā, jē šis skarba un lepna dziesminieks savā sirdī ir d z i l i m a i g s , n e v i l t o t i l i d z j ū t ī g s pret visiem vārgajiem, nevarīgajiem,

apspiestajiem, pret tiem, kas nespēj aizstāvēties, pret bērniem un mātēm, pret nabagiem, glimie m, pret dabu - stādiem, kustoņiem, "pret visu Dieva radību"...

Šī zīmīgā savtība jau agri atklājas viņa bērnu dienās kā neparasta līdzjūtība, kas neapzināti un tieši izaug no zēna skaidrās un jūtīgās sirds. Tikai vēlāk kā audzinātājs un rakstnieks, viņš apzināti prasa līdzjūtību, līdzcietību, mīlestību pret cietējiem, kuru sirdis stingst pasaules tumsā, salā, naidā, ļaunumā. Šo tikumisko prasību Saulietis sintetiski pamato Kristus mācībā un mūsu tautas gara mantās: "Tas ir augsts tikums - mīlēt cietēju. Tas pats augstais likums, ko Kristus mums devis, runā savu svēto valodu ne vienā vien mūsu tautas dziesmā." 543.

Dibinoties šajā sintetiskajā tikumības atzinumā, Saulietis sludina - t u v ē k m ģ i l e s t ī b u, kas uzticīgi jāapliecina dzīvē un darbos, kā to Kristus mācījis savā līdzībā par žēlsirdīgo zamarieti:

" Ja negadās kā Zamarietim
Tev brālim nāves vātis siet, -
Kā tuvējam tad mīlestību
Gan parādīt, tev verbūt šķiet?
Bet sastapsi tu dažu sirdi,
kas spēšs tvīkst un asiņo.-
Ar līdzcietību, mīlestību
Tad aplaisti un dziedē to!
Pat visu bargā nabadzībe
Tak nava gana stipra liegt -
Kaut vienu malku vēsa ūdens
Priekš iztvīkušām lūpām sniegt!" 544.

Kaut malku vēsa ūdens, kaut gaišu, siltu skatu, kaut mīļu vārdu vai klusu glāstu - bet bezviltīgi - no visas sirds dziļā cilvēcībā, ne farisejiskā iedomībā un paštaisnīgā augstprātībā. Tāpec vispirms ir pašam ar sevi jātiek skaidrībā - jāuzvar sevī dusmas, naidis, atribes alkas un paštaisnības pilnā augstprātība, tas nozīmē - jākļūst sevī skaidram un jāklausa, ko sirds mums liek un prasa:

" Praviets nolādēts, ka gribi
Citiem saites raišīt iet,
Kad tu naida dzelžu vēžās
Pats kā visi citi ciet!" 545.

Ilgi mokās Zariņš Vecā gada naktī piesnigušajā mežā, pirms pacel
plecos un nes uz māju smagi ievainoto savas dzīves postītāju... 545.

Ilga un smaga ir cīņa, pirms saprot
sirds, ka cilvēkam vienmēr, visur un
pret visiem, arī pat pret ienaidnieku,
ir jābūt cilvēkam, īstam cilvēkam - mīlestībā un
cilvēcībā bagātam.

Kā Saulietis pats, tā arī viņa tēlotie sirdscilvēki ir jūtīgi,
žēlsirdīgi, gatavi katram palīdzēt viņa nelaimē. Tādi faktiski ir visi
jau iepriekšējā nodaļā pieminētie sirdsskaidrībasmeklētāji: kalējs In-
driķis, Jēkabs Saltups, Zvaigznājs, Jēkabs "Nesauls zemē", Vecie Lie-
tiņi, Baidavs, viņa dēls Auseklis, Celms u.d.c.. Saulietim ļoti tuvi
ir šie skaidrie, jūtīgie cilvēki, tāpat kā visi cietēji un nelaimīgie,
kuru likteņus viņš attēlo dziļi un bezgala sirsnīgi. Parasti tie ir
nabadzīgi darba cilvēkisociālās netaisnības un dzīves rūpju nomākti,
pamesti "pasaules tumšā un salā", līdz ar bāra bērniem saltajā rīta
rasā - ar basām kājām gamu gaitās... Šos nelaimīgos "bēdu ļaudis" Sau-
lietis savos darbos ir visplašāk un dziļāk aprakstījis kā neviens cits
mūsu rakstnieks. minēsim šeit arī nedaudzus paraugus:

Stekīšu tēvs nāk no tiesas nama, kur saņēmis netaisnu spriedumu-
saimnieks viņu ir piekrāpis un apzadzis... Viņš jūtas atstāts, novār-
dzis, vientuļs - ticība ir sagānīta - visapkārt tāds salts stingums
un acis aizniglojas asarās... ("Ticīgais cilvēks" - IV). Lūk te at-
kal Vītols - ārstējot slimu dēlu, nokļuvis nabadzībā un postā, izgā-
jis no pils, kurā pošas uz dzīrēm - viņš savādās dūsmās saņņauds dū-
res un jūtas ar visu savu ģimeni pamests un atstāts... Par ko šis rūg-
tums? Parto, ka nabags, ka visu mūžu grūti strādājis? "Nē, t a s i r
k a s c i t s - u n t a s i r b r i e s m ī g ā k s n e k ā
n a b a d z ī b a . P a s a u l e s a u k s t u m s , kas negrib
saprast dvēseles moku..." "Smags izmisums, kā nakts tumsa, laužas
iekšā viņa krūtīs... bet muiža pūš dzīru taures..." ("Valgos" - III).
Tāpat arī pusgraudnieks Krauklis - jūtas viens un atstāts uz ceļa sal-
tajā ziemas naktī, kad nobeidzies viņa zirgs, jo blēdīgais krūdzinieks
un limu tirgotājs pārāk smagu bija sakrāvis vezumu; cietsirdīgi, vien-
aldzīgi un nejūtīgi ir arī viņa ceļa biedri... Kad Krauklis to visu
mājās izstāsta sievai... "Ede ilgi vēl nakts tumsībā palika nomodā" -
savā postā, nabadzībā, nelaimē... ("Nelaipe" - II). Tāpat postā un

nabadzībā paliek arī Lūdums ar bērniem pēc sievas nāves, kad arī mācītājam ir samaksājis "pēc likuma" pēdējo rubuli ("Pēc Likuma" -IV). Džili Saulietis jūt līdz arī sievietām un bērniem viņu postā un nelaimē. Džili liktenīgs un traģisks ir no kara pārnākuša un saslimuša Ādama Sniegaiņa liktenis stāstā "Ragana" (XIV) un vecā amatnieka Čēveles mūža noslēgums pussagruvušā mežmalas būdīnā (Vecā meistera tiesības" - XIV). Vēl šiem nelaimīgajiem varam pieskaitīt arī Neziņu Jāni ("Sirdsšķīsti ļaudis" -V) u.d.c.. Šī pati liktenīgā nelaimes problēma kāpināta līdz vēsturiski teiksmaini traģiskai ir attēlota traģēdijā "Kēniņš Zauls", kurā risina bībeles tēmu. Saulietis ar visu sirdi jūt līdz Zaulam, kaut arī viņu un tāpat arī Davidu neidealizē, bet viņu vājības un kļūdas atsedz visā pilnībā.

Varbūt tomēr vēl dziļāk un iespaidīgāk šo cilvēces problēmu Saulietis risina tieši savos īsajos, liriskajos tēlojumos VI sējumā, kur gandrīz katrā darbā izceļas šī doma bādā vienreizējā, iespaidīgā, liktenīgā nopietnībā. Piemēram - īsajā skicē par veco Jēkabāti uzskatāmi redzam, ka bieži pat tuvākie cilvēki mūžu nodzīvo kā svešnieki - neredz otru cilvēku, nesaprot viņa dvēseli... "Tikai otrā vai trešā dienā" pēc mātes nāves pārnāk dēls... ilgi skatās tukšajā mātes gultā, tad uz tās malas noplacis, bārdainais vīrs raud... "kā ko jaunu sapradsams... jaunu un bēdīgu..." - Beidzot saka Jēkabs: "Viņa mani mīloja..." Agrāk to dzīvē nezināja, nesaprata - pret māti bija salts, svešs, skops ("Pēdējā saule"). Šeit mums vēl noteikti jāatzīmē divi radniecīgi tēlojumi - "Tādi viņi ir" un "Viņi smejas", kuros mirklī pavīd parastas dzīves ainas - situācijas: Pilsētā brauc trīs pajūgi, divi pirmie aizsteidzas, pazūd ielu stūrī, trešajos brauc gadus desmit vecs zēns - kā pelēks putnēns sakņupis un raud, ritenis nokritis, rati kratās un grab... ļaudis skatās un smeļ... Līdzīgi arī lauku tirgū, kur rudens dubļos kāds pušgraudnieks pakrīt, kad viņš pieceļas - seja, rokas un drēbes notriepis, visi kliedz no prieka un smeļ... "sirdī kas iedūrās un sāpēja", vienīgi sieva viņā paskatās "labsirdīgi un silti..." Lai kam grūti būs atrast kādu citu Saulieša darbu, kur līdzcietības, mīlestības un cilvēces doma tverta dziļāk un spilgtāk kā tieši te, kur rakstnieks grib simboliski rādīt, ka mēs cilvēki dzīvē pakrītam arī morāliski "kā dubļainajā rudens tirgū", kļūdami netīri. Lūk, arī te mēs smejamies, kur būtu jāraud... cilvēciģi jāatbalsta, jāpalīdz, jāsaprot - jāatnes dzidrā strauta ūdens, ar ko nomazgāt dubļus, asaras,

sviedrus, asinis... Cik būs tādu, kas nolieksies, pasniegs roku, nekāmsies un nebaidsies blakus stāvēt nolainīgajam, netīrajam cilvēkam? Cik ir un cik būs? To daļiņā nopietnībā mums jautā rakstnieks, to jautā un atgādina arī viņa dāma, kategoriski prasot un norādot, ka visai dzīvei un cilvēku savstarpējām attiecībām jābūt pamatotām mīlestības apgarotā cilvēcībā, kurā jāietver arī visa pārējā Dieva radība. Nepārprotami tas redzams paša Saulieša dzīvē, viņa literārajos darbos un saglabātajos dažādu referātu plānos. Tā referātā "Cilvēks un cita Dieva radība", Saulietis norāda, ka mūsu tautas sensenā labturība, saticība un cilvēcība ir atkal ceļamās godā, kaut "jaunlaiku rīsa" tos ir zināmā mērā apalāpījusi. Tas jādara ne tikai attiecībā pret cilvēkiem, bet arī "pret visu citu Dieva radību" - dzīvo un nedzīvo dabu, nekropļojot, nepostot, neizmācīnot skaistumu, nedarot sāpes mūsu draugiem un palīgiem...⁵⁴⁶

Šī dabas mīlestība ir būtiska paša rakstnieka savdabība, kā to redzējām viņa personības un uzskatu apliecinājumā, tāpēc tā ir raksturīga arī visai viņa daiļradei. Šajā mīlestībā - cilvēks kļūst kā bērns-gaiša, tīra prieka pilns, bez naida un "bez maskas" noraudzīdādes plākstojājā pavasarī, saules pilnajā debes zilgmē, kad gribas noglāstēt katru ziedu, katru lapu un skujiņu, kad augstu pār tevi skan dzirņu svani, kā rūpēs tad tu apstājies vāgās galā un noglaudi sava darba līdzgaitnieka, vecā - nogurušā lēsa galvu - ļaujot viņam mīkli atpūsties.... Turpat noras malē baskājis garīgš rotājējas ar savu uzticamo draugu un palīgu - mīlo kranci, bet mājā jūtīgajam sāncm kēl masā kēlīša, kuru pametusi un neapēn mēte, tāpat kā Mientiesītis kēlo zilīti, kuru citi skolas mēri grib atdot kējin... Arī Ilzīte dzīju skumju pilna noskatās kū nešlīgi un brutāli no tīrgus dzen nogurušās aītipas uz pilsētas lopu kautuvi, bet vecā vīlciņu mēte raudot aizvnda savu pārdošo Dūnaju... Cilvēkam jābū dzīvē un nedzīvā radība, pot koki rakstniekam ir kā draugi brāļi, kuri klusē mūsu sāpes ar savu šalcošo dziesmu, dodami aizvēju negaisā, šmu svelnē, augļu svētīla rudens pīessulā... Un kur tad vēl Soule - mīlma silta, mīļa un laba kā Istā mēte... Daba ir jābū, tā ir dieva radība, to nedrīkst brutāli postīt, kropļot, tai pāri darīt...Bet ja to cilvēks kēdreiz aizmirst, tad to vie mēšr atgādina aīrdsapaipa, kā to daļi savū nolainē izjūt Ktaulīis, kad viņš nešlīgi aīt pakritušo zirgu, kas vairs nevar piecēlties... "Balgts!... Viņš mīrst... Un es - vēl aītai!" Tā daļiās sāpēs un vainas

apziņā runā saltajā ziemas naktī nabadzīgā ceļa vīra sirds ("Nelaipe" II, 42). Līdzīgā situācijā to pārdzīvo arī Vecais Lūks stāstā "Hēris" (Daugava, 1930.). Mūžam neizmirsdama paliek atmiņā un sirdī "Meža drāma" (I), vieglprātīgo un bezatbildīgo medību ainas. Saulietis ļoti mīlēja arī bites, tās rūpīgi vēroja un iepazīna, tāpat kā viņš mīleja un pazina dzīvo un nedzīvo dabu, tajā saredzot mūžīgā Radītāja skaistumu, gudrību, dzīvības un gara svētību. Tāpēc arī neviens cits no mūsu rakstniekiem nav tik dziļi ielūkojies dabas norisēs un gadskārtu mijās, nav tik patiesi un dziļi aprakstījis kokus, mežus, balto - piesnigušo dzimteni - Vidzemes kalnus un lejas, vecajos kokos dziļi ieslēpušās lauku sētas un viņu ļaužu sūrā mūža prieku un sāpes, viņu skaidrības alkas un salto, skarbo ļaunumu un necilvēcību....

3. Ciešanas un vientulība.

Kad cilvēka sirdī, līdzīgi mājas pavardam, izdziest siltā, gaišā uguns dzirksts - mīlestība un cilvēcība, līdz ar tumsu atnāk salts stingums un nejutība - sirds cilvēkā mirst, kļūstama cieta, skarba un "auksta kā akmens". Līdz ar to cilvēks zaudē skaidru vērtību izjūtu, labā un ļaunā apziņu - viņā dzimst ļaunas domas, tumšas kaislības un grēks. Šie tumšā, saltā un sātaniskā spēka apnātie cilvēki dzīvē rada ciešanas, mokas, iznīcinājumus, pat noved savu tuvāko nervu sabrukumā un nāvē.

Tāda ir Bindelsomu mācība, kurai zaglīgais kakis - Melnais Ansis ir tuvēks par cilvēka bērnu - bārenīti.⁵⁴⁷ Cilvēki kā "sveši svešiem garām iet. Viņi cieš klusu. Tikai acis kādreiz stāsta..." - stāsta par tām iznīcināšanas pilnajām mokām, kuras jaunai, topošai mātei dara cilvēki savā zemiskumā un netīrībā.⁵⁴⁸ To atzīst arī Gravas malā vecais ozols un apseļ stāsta, ka cilvēki ir ļauni un briesmīgi: "Viņi moka cits citu līdz asarām, līdz asinīm, līdz nāvei. Ņem un nomoka...bez kādas žēlastības! Un kad nava vairs citu ko mocīt, tad ņem un moka pašī sevi..." Tā ņema viņu, piekrāpa, nomocīja - iedzina nāvē...

Tegad te pie graves uz celma gēd sirmgalvis un jauneklis. Tad sirmgalvis drūmi saka: "Tas ir negodīgi... Vai tava sirds tev nekā nepārmēt? Arī māte savās sirdssāpēs ies meitai pakal..." Jaunais izsmieklā un spītībā saka: "Mūļķe bija viņa... par niekiem meklē galu...jauni cilvēki - tur viss... Un kur tas nenotiek?" Tad vecākais stingri atbild:

"Kur cilvēki ar godu un sirdi - tur nei! Arī tur tev nebūs laimes, kur tu viņu tagad meklē - pie bagātās krodzenieka māšas. Tikuma tai arī nav - ir jau dzirdēts..." Pēc gadiem viņi atkal te abi sēd un runājas. Jaunajam izšūdis izsmiekla smīns, viņš netīrās drēbēs pilns dusmu un naida: "Blēķi, zagļi... tas sātāns mirs!" "Nekrāj sodu!" - saka sirmmais. "Vienalga!" - atbild jaunākais. Tad atkal saka vecākais: "Labāk saņemies kā vīrs un lūko dzīvot kā pienākās..." "Tūnezini krusttēv - man nekāš vairs nepieder - viss nodzerts, kārtis nospēlēts un sieva visu laiku mani krāpj..." Tad jaunākais satraukts aizsteidzas, mājās pie sievas nonāvē viņas mīļāko un pats pakaras... 549.

Tā cilvēki moka viens otru un reizē arī sevi pašu, sakropļodami un izpostīdami dzīvi. Daudz patiesu un tumšu moku stāstu ir sakrājis Saulieša literārajos darbos, jo viņš mīl cietējus, sevišķi tos, kas savā tikumiskajā skaidrībā cieš citu labā, nesot smagus dzīves upurus. Tāds ir arī pats rakstnieks, viņam ir jūtīga, atsaucīga, skaidra un laba sirds, tāda pati kā Andrievam ("Nabaga princis un Daiļā" - VII) un Sniedzei ("Pret ziemeļiem" - X). Cilvēkiem ar tādām sirdīm dzīvē ir visvairāk un vismagāk jācieš. Tāpēc arī dziļas bēdas un ciešanas ir visu mūku krājušās viņa sirdī, noēnojot, darot drūmu mūka gājumu un arī daiļradi. Tomēr jāsaprot, ka Saulietim bezcerīga pesimisma nav, jo viņš atzīst, ka arī ciešanām ir tikumiska vērtība un Golgatas krus-
ta mūžīgā svētība: "Bez Golgatas nav Betlema" (IX, 253.). Tāpēc arī dzejnieks dziļā sirspārniecībā saka:

"Jo vairāk ciesta, jo svētāks prieks...
Svētījat ciešanas, mani draugi!" 550.

Tāpat ciešamu skaidrojošai, šķīstījošai un atjaunotājai svētībai tic Saulietis:

"Gik divaini: sāpēm un mokām tic sirds -
Tik gājis caur uguni, spoķi salts mirs!

Un kvēpainās drānās ja negribi iet, -
Ko mazgāt - tad vajaga asaras liet." 551.

Dvēsele mazgājas balta savās mokās, savās asarās, atbrīvojās no sava "kauna aloga"

"Lai brūces deg, lai deg!.. Bet to nu zimu -
No dvēseles man kauna alogi krita!" 552.

Un tā nu atbrīvotā, atjaunotā sirds pateicībā piemin bijušās sā-

pes, kurās rudens vēji no zelta graudiem attīrījuši palavas, no zelta visas piemašes un smiltis:

" Ir brīdis vecās sāpes minēt,
Kas sirdī kādreis sārtām kvēlēm dega...

Zem vipām šķīstījās reiz mūža zelts
Un sadega, kas bija tukšs un velts." 553.

Citā salīdzinājumā šo pašu atziņu dzejnieks izsaka tā:

" Ar lāsēm skumjas sirdī krīt.
Būs šodien pilna tā vai rīt -
Kā trauks, kas debess veldzi vāc
Un glabā cieti, kas ir krāts.
Un trauku kāda roka ņem
Un veldzi, kam tā derēs, lem:
Vai tam, kas tvīcis, malks lai salds,
Vai maagāt ko, lai tiktu balts.
Sirds nekurni, kad smaga tiec -
Līdz malai sevi pielīt liec:
Lem savu veldzi ar varbūt -
Kam tīram tikt, kam slāpēs grūt!" 554.

To apzinādamies un dziļi pārdzīvodams, dzejnieks pateicībā svētī savas asaras un nekaunās no tām, jo zina, ka tās:

" No krūtīm vipas ārā skalo
Tās mokas, kas tur karsti grauž,
Un jaunas dzīves gaišai čalai
Sirds spēku krāj un saldi snauž." 555.

Šo dziļo iekšējo skaidrību, mieru un jaunas dzīves spēku dod ticības atziņa, ka Dievs nevienu uz visiem laikiem nepamet tumsā un ciešanās, katram savs prieks un arī savas sāpes - kā vasara un ziema, kā diena un nakts:

" Savas Ņnas līdz ved katris prieks,
Vakars citāds nāk, kā domāts bij no rīta,
Katrās bēdās dziļi sava laime tīta,
Kad tā mirdzēt sāk, viss cits kļūst lieks.
Negrozāms ir viss, kas nāk no mūžības..." 556.

Tieši šādu bēdu un prieka vienotību dzejnieks uzskata par savu dārgumu un mūža mantus:

"Bez prieka, kādu saprot visi;
Bez bēdām, kādas visi cieš,
Gits prieks man dvēselē čūs dziļi
Un citas bēdas sirdi splekš.
Tā tikai mana manta, mana -
Mans lepnums, dzīves spēks un gods:
Šās bēdas, prieka apgaismotas,
Šis prieks, kas bēdu apēnots...
Šās bēdas citiem saprast grūti,
Šis prieks ar citiem nepiedien,
Un viņu svētā bagātība -
Tā pieder man, tik vienam vien!" 557.

Sirds gaišais prieks un dziļa bēdu smeldze ir dzīves "svētā bagātība", ko devis mīļīgais Dievs. Viņš svētījis ciešanas dzīves augstāko vērtību atrašanai, kā no cietas klinšu zemes izrakšanai, atgūšanai:

"Kā klinšu zeme cieta esmu es...

Es varu dot, kas Tevis paša dots:
Bet ja ko slēpis es zem akmeņslāņa cieta,
Kam Tavā gaismā būtu mirdzēt vieta -
Ar gāņu lāpstu, Kungs, to ārā roc!" 558.

Tā tad ciešanas cilvēku dara labāku, liek domāt, vērtēt, māca saprast tuvāko, skaidro dvēseli un atjauno to, sirdij atdod mieru, dāvā dziļu, klusu gudrību - visa saprašanai, izlīdzināšanai un sevis siedošanās prieku. Tomēr arī šeit ir sava cilvēcisks mērs un robežas, kurām pārejot ciešanas vairs nav ne skaistas, ne dāvi padziļinošas. Tad ir tad, kad ciešanas paliek jau par mokām, par rūgtu un tumšu izaisumu, kad jūties viens un bezcerīgi pamests dzīves saltajā ledainē un putenī - bojā ejas un nāves naktī... Bet arī tas ir Dieva ziņā... 559.

Domājot par ciešanām, Saulietis atzīst, ka tās ir arī sociāla parādība, tāpēc viņš 1917.gadā sarakstītajā "Tēvzemes mīlestība dzejā un dzīvē" saka:

"Kā atsevišķam cilvēkam, tā smagu pārbaudījumu laiks var nākt arī visai kādai ciltij, visai kādai tautai. Pasūduse saule, sabiezējusi tumsa... Isputējies cikārt pazīstamais un drošais caļņ... māc bēdas un bailes... un kaut kur dimd smagi soļi: tur nāk kaut kas briesmīgs, kam pāri ejot nekā vairs nepaliks ... Un kā atsevišķam cilvēkam, jāneklē

arī visai tautai glābēju spēku un gaismas savas pašas dvēselē : nopakrist izmisumā, sapent spēkus, upurus nest dārgus un svētus, cerēt, ticēt! Un jo stiprāki uzliesmo gaisma un spēks tautas dvēselē, jo drošāki var teikt: Ēi tauta savu smago pārbaudījumu laiku pārcietīs - viņa dzīvos! -

Grūtu pārbaudījumu laiku šinīs drausmu pilnos pēdējos gados pārdzīvo nevien daudzi atsevišķi mūsu tautas locakļi, nevien kāda viņas daļa, bet visa tauta... Tās ir visas tautas bēdas un sāpes, ne vairs tikai kādu atsevišķu viņas locakļu ciešanas. Kad bērnu vai egli cērt, tad dreb ne tikai cērtamais koks vien, un kad tas krīt, tad iet pa viņu mežu sāpīga šalkoņa, kā dziļš vaids un nopāta. Viens krita, - kam tagad kārta tālāk būs? Un vai tā nepasūdis visa birze, viss eglājs? Un blakus tam: kas tā var notikt ar visu tautu? Dabīgi, ka vienai tautas daļai ciešot un bojā ejot, dziļš nemiers laužas caur viņu visu. Un smile nogrimuse aiz beigiem debesiem kā kapā, un apkārt tumša un nelaimes pilns klusums, un pasūdis pazīstamais ceļš, bet kaut kur dimd briesmīgi soļi... Tad laužas no tautas dvēseles sauciens : Gaisma! Spēku! Šo gaismu un spēku tautas dvēselē atmodina kopējās ciešanas un to svēti Dievs kā Tēvu zemes mīlestība. Tāpēc Saulietis arī dziļā pārliecībā un ticībā saka:

"Tauta, kam dziļa un stipra savas tēvu zemes mīlestība, bojā neaizies... Lūk, Ēi pārliecība - dod iespēju raudzīties ar dziļi glābjamu ticību pāri arī šo laiku smagajiem pārbaudījumiem, uz to pusi, kur, lai arī vēl varbūt tālu, tomēr nāk jauna laimīgāka dzīve miera saules gaismā." 560.

Tieši šīs tautas ciešanas rod dziļu atbalsi Saulieša dzejā, kurā tās viņš nosauc par -"laiku drausmā", kuras jau pārdzīvojusi mūsu tauta ilgajos verdzības gadsimtos, 1905.gadā un grūtajos pārbaudījuma un kara gados. Viņš neapklusis aicina savās esējās un dzejās - palīdzēt cietējiem šajās laiku drausmās, mīlestībā palīdzēt un dalīties, lai cilvēki atkal tiktu reiz pie cilvēcīgas dzīves. To rakstnieks atgādina un lūdz no saviem tautas brāļiem un māsām, kā arī no mūžīgā Dieva un Debestēvas:

"Un, tēvu zeme klusī -

Kā dievnamā airds tiek:-

Lai miera saulē baltā

Dievs atkal tev saļot liek!" 561.

Kā dziļi reliģiozs cilvēks Saulietis zina, - ka Dievs ciešanās un caur ciešanām svētī cilvēkus un arī tautas, tāpēc ciešanām ir bagāta tikumiska vērtība un nozīme kā baltās, tā arī nebaltās dienās. Skaisti to dzejnieks izteic gleznainā salīdzinājumā savā dzejolī "Kad grūti":

" Plēš arklis zemes krūti,
Lai augļus dotu tā;
Tu dzirdi: vaid tā grūti -
Iet sāpe dziļumā.
Bet ģur zem dzelža salta
Rsiž zemei bija ciest,
Plaukst puķe zila, balta,
Un zalta vārpa briest.
Plēš arklis zemes krūti,
Lai augļus dotu tā.
To, kad tev atkal grūti,
Sirds mana, iedomā!" 562.

Dzīves grūtību, ciešanu un nelaiņas dziļumos plaukst dzīves prieka un mūža laimes baltā puķe, kas nogurušo līdumnieku atspirdzina ar svētavotā smeltu saules apmirdzētu rīta rasu:

" Līdumnieka tumšā daļa: dūmos tev būs tvīkt un nīkt,
Un kā strautam karstā saulē nezināmas sausam sīkt.
Kad pār tavu melno lauku smagas zelta vārpes šalks,
Tava sirds būs klusa, klusa - nei tā vaiņa slāps
nei salks -
Nesakiet, ka mirst bez laimes nokvēpušais līdumnieks:
Līkst uz krūtīm balta puķe - melnā mūža baltais prieks!" 563.

Ne tikai "melnā mūža baltais prieks", bet arī "baltā dvēseles skaidrība", "dziļa gudrība" un "svēts mūža miers" ir tā svētība, ko manto cilvēks, kad viņš pie skumju vārtiem ir aizgājis meklēt savu Dievu, un kad pati skumju māte noslauka baltā autā asaras no viņa vaiņa:

" Un gudrām acīm, izraudājis nokas,
Pret jaunu debesi viņš pateicīgs ceļ rokas,
Un mierīgs raugās dziļā rūkībā." 564.

Ciešā sakarā ar ciešanu problēmu pašā Saulietā dzīvē un arī viņa daiļradē ir vientulība, tās sajūta un novērtējums, atzīstot to kā

pozitīvu tikumisku faktoru. Kā jau iepriekš konstatējām, runājot par rakstnieka personību, vientuļības dispozicionālā dotība viņam ir mantojums no Sauliešu dzimtas senajām, savrupējām līdumnieku audzēm un arī no mētes, kura bijusi ļoti noslēgta. Dēla audzināšanā viņa to vadījusi šajā virzienā, tāpēc arī šī Saulieša iedzimtā īpašība, labvēlīgu apstākļu stimulēta, izveidojas par vientuļību, kas vērojama jau agri bērnu dienās. Vēlākā dzīvē šīs vientuļības izjūtas kļūst asākas, mokošākas, bet toties apzinātas un pašā izvēlētas. Pats apzināti izvēlas savu ceļu, pats - līdzīgi Jēkabam Saltupam - atgriežas vecajā tēva sētā, uzceļ jaunu māju, izdaiļo to latviskā garā... Visapkārt viņam tagad ir iemīļotā daba, pa darba istabas logu redzams senču kalniņš un birstošais rudzu lauks, aiz tā mežs... meža noras... Urdava... tās kraujā vecais, pelēkais laukakmens... Lielākā daļa dzejoļu ir tieši par mežu, kokiem un dabu, sevišķi par balto, piesnigušo ziemu, bet otra grupa - p a r v i e n t u l ī b u , tās smagumu un sāpēm, bet arī par tās smiegtu kluso, dziļo, tīro svētlaimību. Ne tikai cilvēks cilvēkam var dot dvēseles mieru un gaišumu nedienās. To var dot un arī bagātīgi dod vientuļība: dabā - klusumā - iekšējās izjūtas un pārdomās dvēsele paceļas visam pāri un traucēs pretī "dievišķam tālumam", "Zvaigznēs mirdzošam augstumam", "tuvāk ilgās nojaušamajai dievībai..." Tāpēc arī sirds noraida "gudro un prātīgo domes", ka "vientuļība ir kaitīga kā dvēseles slimība". Nē - vientuļība ir dvēsaies šķīstīšana, apkaidrošana, atbrīvošana no dzīves un ceļa patekļiem, dubļiem un visiem sārpiem... Saulietim vientuļība ir svētīca - ideālu glabātāja. Dzīves ciešana, un vientuļība, nav nomākušas, salauzušas rakstnieka dvēseli, bet darījušas to raksturā, tīrāku, pacēlušas augstāk tikumiskās pilnības ceļā, darot stiprāku, labāku, garīgi bagātāku. Tāpēc Saulietis pamatoti dēvē par vientuļības dzejnieku - rakstnieku, līdzīgi Rainim, kuram arī vientuļības princips ir viens no centrālajiem motīviem viņa daiļradē. Zinīgi, ka Saulietis pat savu kopoto rakstu septītajam sējumam dod kopējo virsrakstu - "Vientuļīgie ceļi". Pats Saulietis vientuļību ir dziļi pārdzīvojis, labi to pazīst un arī labi to rausturo:

" Katra zvaigzne viena mirdz,

Viens, viens katrs mirdz:

Viensam savu ceļu segt,

Viensam savu lāpu degt;

Viensam dziļā tumsā brist,

Vienam liesmot, vienam dzist!" 565.

Tā kā rakstnieks vientulību atzīst par tikumiaku, pat reliģiski svētus: "Zvaigāņu taci tāli, klusi: - vientulības spožums svēts..." 566.
- tad viņš no tās nevairās, bet apzināti to pieņem, pat izvēlas, lai tā būtu kā paša calta sēta ap dvēseli, gribēdams to pasargāt no katra nekautrīga nelieša un postītāja:

" Paša domu
Gādāts viss -
Ka es biju
Vientulis ..." 567.

Tāpat arī:

" Man bēdas iemēcīja slēpt
No ļaudīm savas istās jūtas,
Lai būtu prieks kā saules rīts,
Vai skumjas nektsmelnas un grūtas.
Es gīnu, kā tie laimi skauļ,
Ko svētā, ilgām nākam gaidi,
Un kā tie lieknļo un bēg,
Kad spārtēt tunēs un sirdī vaidi.
Nesūlam rādīt negribu
Ne savas laimes tiem, ne roku.
Viens pats - lai ceru, ilgojos;
Viens pats - lai melnā naktī smokai!" 568.

Vientulībā cilvēks ir lepns, ar lepmu spītnu, ar nelokāmu patstāvību bruņojies - aizgājis savā vientulībā kā pravietis tukšnesī, lai varētu savu laiku būt viens ar sevi, ar savām izjūtām un domām, ar savu prieku, spēku un Dieva... Vienīgi klusumā dzimst lieli sapņi, lielas domas, lieli darbi... Tāpēc Seulietis tieši mīl dabas klusumu un savas dvēseles vientulību, lai tā viņu sagatavotu lielai dzīvei, jauniem un lieliem darbiem:

" Nogurušu sevi jūta -
Dvēsele tik mieru lūdz,
Un par savu vientulību
Tā nekā vairs neapsūdz.
Klusu viņa sevī grima...
Ja viss spēks nav izdeldēts,
Tad uz lielu dzīvi viņu

Iestiprināts klusums svēts." 569.

Tāpat to rakstnieks pārdzīvo un izjūt ziemeļu klinšu zemē Somijā: "Dzilā klusums dzesē dvēseli", dziedē, skaidro, atjauno, jo "Daudz lielu sapņu guļ visklusākajās dzīlēs." 569.

Vientulības klusumā dvēsele grimst pati sevī, lai tiktu skaidrībā pati ar sevi, gribot zināt, kas jāmīl, un kas jānīst, kam jādzīvo, kam jāatdod pat dzīvība:

"Ej vientulībā, kur tu vari grimt
Pats sevī, tē kā dziļā, klusā dzīlē:
Tur atkal zināsi, ko nīst un ko mīlē,
Kam nomirt tev un kam no jauna dzimt." 570.

Maigi, ka P. Ēmanis atzīst, ka Saulieša vientulības motīvs spilgti atklājas viņa ziemas aprekstos un dzejoļos, norādot, ka savu kopoto raksta devītā sējuma pēdējo dzejoļu nodaļu viņš nosaucis "Baltā klusumā" un veltījis ziemai. 571.

Tiešām - Saulieša visvairāk apdziedātais gada laiks ir ziema, un tā nav nejausība, bet paša rakstnieka un viņa daiļrades īpatnība, kurai daļējs pamats ir arī vientulība. Pēdējā sevišķi raksturīga gandrīz visiem viņa tēlotiem sirds cilvēkiem - štikās skaidrības meklētājiem un cīnītājiem. Viņi visi ir vientuļi, lepuļ, skerhi savā naudā pret visu tikumiski nevērtīga, bet ļoti maigi un sirsniņi atsaucīgi pret tiem, kurus aizstāv un mīl. Paši viņi ir dziļi nelaimīgi, pat traģiski, tā piemēram - Kalējs Indriķis, Vaivers (Līgo), Līdumnieks (Līdumnieks) u.c.. Tāds ir arī Baldārs (Dievainis), kas dzīvē neatrod atbalsi saviem ideāliem prasījumiem: "Diem: no dienas viņš it kā slējas un slēdzas pats sevī, visu sīko un mazvērtīgo atraidīdams ar lepnumu un lielu mieru un palika jo vientuļīgāks savā moha mājīnā... Viņa vārīgā un attūrigā daba neļauj jaukties dzīves burzmā. Reti kāds viņam tuvojas... to saņem ar neusticību, kaut viņā pašā sīla sīta, mīļa, draudzība, slāpstoša sirds..." 572.

Tāds pat vientuļnieks ir arī Celms ("Spožā zvaigzne"), Vītols ("Dvēseles vientulībā") u.d.c.. Tikumiski skaidru un stipru dvēseles cilvēku redzam stāstā "Nesaules zemē" (VII), kā "Nesaules zemē" dzīvo Jēkabs savā vientulībā, ar skaidru sirdi dziļā mīlestībā, viņš gadiem kopj savu slimu māti, lai kaut daļēji varētu mātes mīlestību - šo mīlības skaistumu atlidzināt dēla usticīgā, nesavtīgā pienākumā... Tā redzam, ka Saulieša paša dzīvē un arī viņa tēloto sirdscilvēku mīlī

vientulība ir pozitīva tikumiska parādība, kas saglabā dzīvu, skaidru sirdi un pasargā no pasaules aukstuma un grēka. Bet no otras puses vientulība, līdzīgi ciešanām, pārejot zināmu robežu, kļūst nepanesami smaga, kā dzīļu moku un izmisuma pilna, kā rudens drēgna nakts.... Saagi to pārdzīvo pats Saulietis pēc mātes nāves, tāpat arī Jēkabs: "Tagad pirmo reizi pēc mātes nāves, viņš ar nožēlīgu asumu jūta, cik briesmīgi vientulīgs nu viņš bija. Izmisums cirta sirdī mēvīgus nagus, un viņš kļiedza nakts tumsā, šausmīgi kļiedza - kā aizkauts briedis brēc, dabrā grimdams." 573. Te vientulība kļūst jau dvēseles mokas un izmisums, kad sirds ilgojas mieru, atpestīšamu, nāvi:

" Un mana dvēsele vaid
Aiz bezgala vientulības,
Un mana dvēsele brēc
Aiz nāves izmisumi!" 574.

Tāpat arī:

" Mostas atkal vēlēšanās,
Kaut jau bijis kapā rakts...
Kur ar tavu vientulību,
Dvēsele, lai eju es?" 575.

Pats Saulietis atzīst un ar savu dzīvi pierāda, ka radikāli kāpinātas ciešanas un vientulību cilvēks uzvar ar dzīļu, patiesu mīlestību un stipru, nešaubīgu ticību.

4. Darbs.

Dievs un seme no cilvēka prasa sviēdrus - "neatlaidīgu, bezviltīgu, pacietīgu un svētcerīgu darbu." 576. Un ja tā nav - nav dienākās maizes, nav dzīves svētības, jo pēc Saulieša dziļākās izpratnes - darbs un dzīves svētība ir savstarpēji esistētas, sakarīgas, nešķiramas dzīves parādības. Darbu mūsu sirdsapziņā prasa Dievs; tā ir Viņa griba, Viņa prāts un Viņa nolikums, ka "ar sviēdriem pierē" mums būs savu maizi ēst, un apliecināt, ka "mēs esam Viņa darba biedri", Viņa lielā, mūžīgā radīšanas darba līdzstrādnieki, jo tāpēc viņš taču ir mums devis Garu no sava Gara. 577. Tā Saulieša izpratnē - darbs ir netikai svarīga tikumiska vērtība - tikumiski nozīmīga dzīves sastāvdaļa, bet tas tiek pacelts visaugstākajā pakāpē, kurā iegūst reliģisku apskaidrotību,

sankciju, pamatojumu Dieva gribā un Viņā pašā kā pirmā darba darītājā, kas gaismai lika aust no tumsības, kas visam lika pacelties no bekvēdības un kas cilvēkam liek caur darbu pacelties no pirmatnības pilnībā...

Redzam, ka darbs rakstniekam ir reliģiski motivēts, un tāpēc "svētcerīgs", apzinīgi, godīgi, visdziļākā nopietnībā darāms. Bezgala vienkārši, nepārprotami un skaidri to pasaka Saulietis savai bijušajai skolniecei rakstītājā vēstulē: "Ja mīlat skolotāja darbu - ejat uz to kā uz putekļainu darbu, bet līdz ar to arī kā uz dievkalpojumu." 578. Šo atzinumu Saulietim devusi kristīgā reliģija, bet tāpat viņa uzskatus par darba tikumisko vērtību mācījusi arī senā tautas gudrība, sevišķi daļu darba cildinājums un slinkuma nopelums. Tāpēc arī Saulietis atzīst, ka tas cilvēks, kas mīl dziesmas un dārtu, ir arī tikumīgs, jo "tikums, darbs un dziesmas" nav šķirami īsta latvieša dzīvē. Kaut arī tik sugstu rakstnieks novērtē darbu, viņš tomēr to nekad neuzskata par mērķi, bet tikai par līdzekli kādu citu būtiski svarīgu un nepieciešamu vērtību radīšanai un iegūšanai. - Darbs dod dienlāgo maizi, ceļ dzīves labklājību, rada kultūru, māca - audzina pašu darba darītāju, kaldina tā raksturu, veido personību. Līdz ar to darbs pasargā cilvēku no tikumiskas pagrimšanas, no izlaidības, nevarīga glēvuma, no seklas, bezmērķīgas dzīves; tāpēc katra atgriešanās pie godīga, apzinīga darba izreizē arī atgriešanās lietderīgā, cilvēka cieņas apgarotā dzīvē, kā to spilgti redzam stāstā "No rīta" (III), kurā tēlots jaunais saimnieks Sēja, kuram ir tēva mājas un zeme, ko viņš pats neapstrādā, bet izrentē. Bezdarba dzīvē viņam ir " g a r l a i n c ī g i ", tāpēc ar pagasta inteligenci viņš satiekas tukšā un izlaidīgā dzīvē - ēšanā, dzeršanā, kāršu spēlē, uzdzīvē... Gaīšo, darbīgo rentnieku Briežu - brāļa un māsas skaidrā, tikumiskā dzīve un mīlestība pret Māju - Sēju atmodina un noved pie atziņas, ka viņa līdzšinējā dzīve ir "Tārpu dzīve", kuras vienīgais saturs ir "pabaroties, izgulēties, vairoties..." Sēja beidzot saprot, ka viņam ir tikai viens ceļš un viens glābiņš - " n o p i e t n s d a r b s " ... Sēja naktī nevar gulēt, klausās kā Jānis un Maja strādā jau piedarbā... Pielasījis pilnu cepuri ar āboliem, viņš eiziet uz piedarbu un palīdz sadot augšā salmus... "Kad Sēja izgāja no piedarba - saule jau bija uzlēkusi: un viņš dziļi juta, ka viņam uzsususi jauna diena - jauna dzīve... rīts un saule!" Darbs Sējam paver vienīgo ceļu uz pilnvērtīgu dzīvi, pasargājot no po-

sta un galīgas bojā ejas. Turpretī stāstā "Pie malas" (IV) Kapara padēls neiet šo ceļu - viņš izvairās no darba, nekur ilgi darbā neturas, visur par grūtu - sadraudzējas ar līdzīgiem, sākas strauja pegrimšana - dzeršana, kaušanās, cilvēka sadausīšana, aplaupīšana, beidzot arī audžu tēvam atņem pēdējo rubuli, kad viņš saņēmis algu - sāk no pilsētas uz māju... Tāpat stāstā "Gādnieks" - Kārlis Breksis izvairās no godīga darba, grib "vaļīgi" dzīvot un izmanto savu veco māti, tai visu izmānot un atņemot, vienmēr cenšoties iestāstīt, ka viņš mētei būšot istais "gādnieks".⁵⁷⁹ Līdzīgu stāstu, kur bezdarbs, netikums un noziegums iet vienu ceļu, Saulietim ir ļoti daudz. Par netikumīgiem rakstnieks uzskata arī tos cilvēkus, kas cenšas naudu un bagātību iegūt ne ar godīgu darbu, bet ar krāpšanu, zagšanu un spekulāciju. Sevišķi krasi Saulietis neieredz kara un pūckara posma spekulantus - viņu vieglprātību, negodīgumu, uzdzīvi, citu poste un nabadzības nekaunrīgu izmantošanu alkatīgas mantrastības nolūkos. Par šīm parādībām un to kļūmīgajām sekām, kur negodīgi ceļā iegūtā bagātība - kā viegli nākusi, vēl vieglāk aiziet bez jebkādas svētības - Saulietis runā savos stāstos - "Abi labi" (XII) un "Laika ratos" (XII). Tāds pats "uzkupcis - spekulents" ir arī stāstā "Zārki" (XII) tēlotais saimnieks Prāteima novadē, kas visu lēti pērk, bet dārgi pārdod, pat zārkus, ar kuriem pats tomēr smagi "iekrīt", jo viņu savkārt piekrāpj vēl "gudrāks blēdis". Saulietis noteikti atgēdina, ka vilinājums tikt pie bagātības un "vieglas dzīves" bez nopietna darba ir jānoraida un arī sevi jāpārvar, jo nekas - sviedrotā darbā nepelnīts, netaisns - nedrīkst pieļipt pie cilvēka rokām - ne otrs asaras, ne otra sviedri un ne asinis. To sevišķi aizmirst tie cilvēki, kas kopš bērnu dienām nav raduši apziņīgi un godīgi strādāt, kas visur cenšas "viegli izlocīties" un uz citu rēķina dzīvot izlaidīgu un baudkāru dzīvi. Tāds ir pagaste vecākais Jānis Krūmainis, kas ar liekiem pierakstījumiem grib iesaistīt kopējā zagšanā savu rentnieka dēlu Jēkabu Dzilmu, tāds ir Sīlis "Purvā" (II), tāds augļotājs Spieģis "Valgos" (III), arī Elķis - pagaste diēvīrs iesaistījies ar zirgu zagļiem, nav labāks arī Ouzķis, kas stāstā "Tīcīgais cilvēks" (IV) apkrāpj savu godīgo kalpu Steķīti, pats būdams pagasta vietnieku pulka pārstāvis. Šeit minētie ir tikai niecīga daļa no Sauliešu darbos attēlotajiem cilvēkiem, kuri grib iegūt sev līdzekļus bez godīga darba.

Šai grupā Saulietis iekalte arī visus tos, kuri aizmirst, ka

"manta", "dzīves ērtība" un "bagātība" nav pašmērķis, bet tikai līdzeklis, un pie tam ne pats galvenais - cilvēki pilnvērtīgas dzīves radīšanai. Šie cilvēki neņem vērā rakstnieka reliģiski tikumiskās dzīves pamatatzīmi, ka "Viss ir no Dieva, viss ir Dieva, Viņa īpašums" - mēs esam tikai tā Islaicīgi pārvaldītāji, kurienas jādara mīlestības apgarotā cilvēcībā. Ja to neatzīstam, kļūstam mantas vergi, kuriem viss dzīves saturs un dzīvēkā spēka ir "vairot laicīgo mantu". "Manta un nauda" "dancina" šādu cilvēku, "liek smaidīt, sveicināt, glaimot, locīties, pielīst un nodot, pārdoties ar miesu un garu, viltot, draudēt, kņaut, izsūkt, izmantot bez šēlastības - līdz riebumam." Tā tas ir pilsētā, tā arī laukos, piemēram stāstā "Laires vēcele" (XII), kurā rāda, ka Čeveru tēvs un mamma kara laikā, kad viss paliek dārgs - saimi kalpine, badina - dod slikti ēst, lai varētu vairāk pārdot un iepērt... Bet pēles saēd "laimes vēcelē" noslēpto naudu... abi grib darīt pašnāvību, bet tad "prātīgi apdomā": - šogad govīs dod labi daudz piena, arī viss ir labi audzis - varēs vēl šoruden labi nopelnīt - un tā abi skopuļi nolēmj turpināt savu mantas raūšanu... " P a s a ā l e dzenas tikai pēc u a u d a s un m a n t a s. Un tās dāļ viņa kādreiz var arī likt skumt un raudāt, drebēt saltumā, badu ciest, pat izsamist un viēntulībā nomirt" vecā, caurā mekmalas blūā, kā tas jāpiedsīvo vecājam amatniekam stāstā "Vecā meistersa tiesības"(XIV). Mantrausības ļaunais gars, jeb kā Saulietis saka - "Dzeltenās slāpes" (VI) - samaitā dzīvi, cilvēku savstarpējās attiecības, nomāc dvēseli, aizliedz Dievu, kalpo elkam - dzeltenajam dārgmetālam - zeltam. Tāda ir pilsētas "naudas aristokrātija" - "Sautopi", liela daļa lauku māju saimnieki, arī daļa lauku inteliģences, kaut parauga pēc atcerēsīmes agronomu Sieku - komēdijā "Sirdakaite" (XI). Šīs pašas "dzeltenās slāpes" atņem cilvēkam viņa tikumisko vērtību, viņu pazemo un sagrauj cilvēciskās attiecības pat tuvāko cilvēku un radu starpā. Zīnīgs šeit ir Saulieša stāsts "Mantnieki" (V), kurā redzam, ka pie mirējas atnāk māsa, kura viņu nekad nav mīlējusi, bet sen jau gaidījusi māsas nāvi un viņas mūša iekrājumu. Pie miršanas māsa saka, ka tas, kas viņas mantu atradīs, tam tā arī būs. Jau agrāk viņa bija izteikusies, ka labāk visu sadedzināt, lai pēc viņas nāves ap atstāto mantu tuvinieki neplēšas. Radniecīgu domu rakstnieks risina arī vienā no pēdējo gadu darbiem "Antona Sināja dzīves raksts",⁵³⁰ kurā autors saka - kāmēr cilvēks paliek dzīves rakstā, tā izjūtā un ritmā - viss iet labi, bet ja no tā

izkrīt - tad ir kā ar salūzušiem ratiem uz ceļa, kā ar spriguli kūlienā, kad tas vairs neiet rakstā. Tā Antonu, kura dzīve neatlaidīgā darbā bija gājusi nepārtraukti uz augšu, no šī dzīves raksta izsita domas par sievas brāļa lielo mantu, kuru pēc svainā nāves gribēja par katru cenu iegūt, bet nelegūst - tiesājoties un kopā ar otru sievas brāli arī dzerot, savu dzīvi izputina, sanīstas ar sievu un pekares... Radu alkatīgo mantkārī, kas zaudē katru cilvēcis dzirksti, Saulietis bieži ap-rakstījis ne tikai stāstos, lugās, bet arī dzejoļos. Kādē no tiem viņš stāsta, ka sapnī sevi redzējis miršanas brīdī, ka apkārt saradušies "priecīgi" radi, daļa jau mantu un strīdās:

" Tad trūkos es dusmu un riebuma celts:

Kas sir dī vien svēts - viss bija te velts!"

Radi aizmuka . . .

" Aiz sāpēm es smējos... Tas sapnis bij beigts -

Par mīļajiem radiem vien viss vēl nav teikts:

Ka nēmiru toreiz, kaut sapnī tas bijis,

Par naidniekiem viņus es pedarījis." 581.

Saulietis izjūt dusmas, dziļu riebumu pret netikumisku cilvēku alkatību pēc mantas, ko nav paši godīgi darbā nopelnījuši. Kā jau iepriekš konstatējām, Saulietis atzīst, ka "darbs ir jādara labi, uzticīgi, bezviltīgi, vienalga, vai atlīdzība par to būtu saņemama vairāk vai mazāk. Ne ārējās atlīdzības dēļ, bet darba paša iekšējās vērtības labad" (XV,86.). Darbam bez ārējā atalgojuma, ir arī iekšējais - sirds gandarījums, klusa, gaiša apziņa, ka viss ir darīts labi, tik labi - cik vien bija iespējams. Tā darbs rada ne tikai ārējo labklājību, bet arī iekšējo noskaņu - sirds mieru un gaišu prieku, krājot darba pieredzi, zināšanas, iemaņas un veiksmi. Tād s apzinīgs darba cilvēks ir Andrievs Lazda, kas atzīst, ka darbs ir kā "labs draugs", kas darītāju ceļ uz augšu... dod mieru sirds nemierā. Lazda pēc mantas nedze-nas, citus nemāna, tenkot negrib... Vienmēr viņš grib tikai labu... Vienmēr, kur redz, ka nav kā vajag - viņu pārņem nemiers, kas nav ap-klusināms, jo tas vienmēr atgādina un urda... Tāpēc Lazda šādās situ-ācijās grib iejaukties, lai viss iekārtotos labi. Piemēram - rudzu statiem vējš nogrūdis cepurītes - taču tā/tas nevar palikt, bet saim-nieks nesaka nekā... un sirdī nav miera, kāmēr viss nokārtots tā kā tam jābūt. 582.

Bet ja nav šī iekšējā sirds miera, tad nav arī dzīves prieka un

skaistuma izjūtas. Īpaši zināma ir Saulieša atziņa, ka mūsdienu cilvēks nesaredz vairs tik daudz skaistuma dzīvē un dabā kā agrākais - nokvēpušais līdumnieks. Kāpēc? Tādēļ, ka mūsos pašos nav šī augšminētā dvēseles miera, apmierinātības, jo neesam savus pienākumus, kas mūs sevī saslēdz, godam izpildījuši, t.i. - mūsdienu cilvēkam nav miera pašam sevī.⁵⁸³ Bet šo mieru dod tikai "ar godīgu sirdi darīts darbs", kā to Saulietis raksta savai bijušajai skolniecei - tagad jaunai skolotājai: "Prieclājos, ka savā darbā esiet apmierināta. Lai Jums nekad netrūktu tās s v ē t ā s a t m a k s a s, ko dod ar godīgu sirdi darīts darbs - gaiša prieka un miera sirdī!"⁵⁸⁴ To pašu izsaka arī sekojošā vārsmā:

"Kaut no skata arī skarbs -
Uzticams tu esi;
Prieku dziļas vērtības,
Darbs, tu vienīgs nes!"⁵⁸⁵

Bet to dod tikai tāds darbs, aiz kura ir darītāja sirds, viņa ticība un mīlestība, pretējā gadījumā viss ir tikai "maska", izlikšanās, tukša salta farizejiska liekulība, tukšas frāzes un velti vārdi:

"Bet vakarā, tumsa kad klājas,
Viens zvejnieks uz citiem rājas:
Ne vārdi te palīdz, bet darbi! -
Un krasti sauc skarbi: Darbi!"⁵⁸⁶

Dzīve bez darba ir tukša, nabaga, pilna ciešanu, bez prieka un skaistuma. To grūti ir kādreiz saprast, to sirds min kā smagu un grūtu nīklu:

"Kā smaga tā nīkla, ko minēdams mini:
Kam skaistums šai dienai kā zudis, kā lieks?
Kā dzīparu kamolā, šķītos to timu,
Un cits man viss likās kā nederīgs nieks...
Bet novārtā darbs man zem putekļiem nīka.
Ak nīkla, nu tevi reiz atminu es:
Nav dzīvības vērtība tikai tad sīka,
Ja daļumu darbā tā līdzī sev nes!"⁵⁸⁷

Darba nīklu atminējis, Saulietis ar siltu sirdi priecājas par katru godīgu darba darītāju, pieminot tēvu un māti, kuri rīta ausmā, jaunam darba cēlienam beiguši kājas aut, pāmet krusta zīmi, un veco gamu māti, kura Dievu pielūgusi - ganu gaitās iet, tāpat arī mežinie-

kus, kas ziemas rītā ar cirvjiem uz darbu brien, priecājoties par ziemas skaistumu dabā, un arī to vīru, kas, atgriezies tēva sētā, lūdz svētību darbam tēvu tīrumā, kā arī visus tos, kas sviedrā darbā cērt nākotnes ceļu uz "dzīvības avotu". 588.

Tāpēc arī Saulietis pats sev nepārtraukti atgādina: "Jāstrāda! Darbā ir radīšanas prieks, dziļš ir apmierinājums, kad darbs padarīts un to nespēj dot nekas cits." 589.

Liekas tikai tagad, kad esam iepazīlušies ar Saulieša uzskatu par darbu, varam īsti saprast to milzīgo darbu, ko viņš ar apbrīnojamu nopietnību un dziļu atbildības apziņu savā mūžā ir padarījis, ko ar apbrīnu jau savā laikā pieminējām. Īpaši raksturīgi, ka Saulietis savus kopotos rakstus sāk ar dzejoli "Aicinājums", kas domāts visiem tiem, kas šos rakstus lasīs, tā tad arī mums:

" Sniedz roku uz darba gaitu,
Lai kopā cīnāties:
Sirds jauna un spēka pilna -
Nu ko tad vēl kavēties!
Sniedz roku, par patiesību
Lai stāvam, līdz izdziest sirds:
Ko skumt, ka šās zemes laba
Tik visai maz mums šķirta?
Sniedz roku uz darbu dzīvu,
Mūžs mums te ir tik īss:
Tas pašas kā stunda ātra -
Bet mums viņš tad nezudīs!" 590.

5. Ģimene - māja - latviešu sēta.

Zīmīgi, ka Saulietis līdz ar A. Bergsonu noraida Dž. Loka atzīnumu, ka cilvēka dvēsele piedzimstot ir balta lapa. Bergsons te atzīst, ka katrā cilvēkā ilgst viņa tēvu tēvu, viņa senču tikumi, visa nemināmā, tēlā pagātne; jeb kā Saulietis saka - cilvēks neatnāk šai pasaulē "kails un nabags", bet atnes sev līdz pārbagātu devumu - individuālu, īpatnu un reizē arī nacionālu, pie kam šajā eksistenciālajā dotībā "snauž" it kā dziļā burvju miegā pagātnes gods un negods, viņa svētība un lāsts. Tieši tāpēc Saulietis ir izvēlējis grūto, bet arī vienīgo un

pareiso ceļu - savā pārlicībā un dzīves uzskatos sintezēt īpatni nacionālās un vispārcilvēciskās gara kultūras vērtības. Ētikas laukā tas nozīmē universāli individuālo un nacionāli sociālo principu sintezi, kura vienīgi var radīt pilnvērtīgu, saskaņīgu individuālo un sociālo dzīvi. No šī sintezes principa izejot, tad arī Saulietis risina cilvēku savstarpējo attiecību - viņu sociālās dzīves pamatproblēmas, kuru centrā ir atzīmums, ka ģimene ir visas sociālās dzīves pamats un sākums, cītiem vārdiem sakot - pamatparādība, pamatsūniņa. Līdz ar to Saulieša sociālajā ētikā ievērojamu vietu ieņem viņa uzskati par ģimeni, to vietu un māju, kurā ģimene dzīvo, kurā gaiši un silti liesmo dzimtas pavards. Šo vietu, šo māju rakstnieks sauc par **l a t v i e š u s ē t u**, kuru viņš uzskata par neizmējama spēka avotu - ne tikai atsevišķiem ģimenes locekļiem, bet visai mūsu tautai tās attīstībā un pilnības ceļā. Latviešu lauku sēta Saulieša pārlicībā ir tā vieta, kur "ģiedamāk manāmi tautas gara raksturīgie spēki", kur visgaišāk "vērojams garīgās kultūras vaigs", kas savu atainojumu atradis mūsu tautas dziesmās un jaunākajā latviešu rakstniecībā. Tā issakās rakstnieks savā apcerē "Latviešu sēta un tautas gara tradīcijas", kurā savu pozitīvo novērtējumu vispirms pamato mūsu tautas dziesmās:

"Ja ieklausāties balsī no tāliem seniem laikiem, tautas pašas balsī - viņas dziesmās, tad tēva sēta mums tur bieži vien tēlojas kā miera un drošības vieta starp sajiem kokiem, kur pāri iet balta saule ar savu silto spoļumu. Tur patvēruma no svešu ļaunu ļauna prāta, tur tēva un mātes nopietnie vaigi, tur brāļu un māsu uzticīgie ākati. Un tur nevien ārējais drošums, bet arī iekšējais spēks, kas var dot sirdij mieru nodibinātu un pārbaudītu uzskatu patvērumā. Kā mūķības strauvē, kura nebaidāma un gar krastiem nedauzdamās nes tālāk, aizvienam tālāk... No turienes piemināmi tie dārgie vārdi, par kuriem vēlāk, kad šo vārdu teicēju vairs nava, ar dziļu sirsnību runā: ka dzirdētu nu tādus vārdus vēl, kaut tikai caur sienu nākam, tad katru satītu baltā villainē... Tā tad tur, latviešu sētā, darbojušies gan spēki, kuru svētība var pavadīt cilvēku visā viņa mūžā. No auguma uz augumu kā garīgs nantojums pāriedami, šie dvēseles spēki, arī paši aizvien vairāk no-
teikdamies un augdami, tur strādājuši savu darbu, stiprinot tautas raksturu un viņas tikumiskos un daļuma uzskatus".

Šo pašu lauku sētas pozitīvo novērtējumu Saulietis saskata arī mūsu rakstniecībā, kaut vai visiem pazīstamajos R. Blaumana "Indrānos",

par kuriem vecais Indrānu tēvs saka: "Es esmu mācījies šķirt tos Indrānus, kuri pilda manu maku, no tiem Indrāniem, kuri pniecina manu sirdi." - "Te gaiši uz mums runā uzskats, ka manta ne mērķis pats, bet tikai līdzeklis uz ko augstākā - uz garīgu daļumu un prieku, un ka blakus mantas pelnīšanai vajag arī, kas gaišinātu un mierinātu sirdi, - ... Un arī gājēji, kas šajās mājās dzīvo un strādā "nava kā kādi radījumi no citas pasaules, ar kuriem, ja nodod viņiem to derēto grasi, arī vairāk nava nekādas daļas. Mē, tie ir arī tuvākie, tie ir darba un dzīves biedri, kuri arī lai justos savā vietā labi. Tur raugās ne tikai uz to, lai darbs būtu laikus un pareizi padarīts, bet arī uz to, vai klājas gana labi pašam darba darītājam."... Un vai viņš arī augtu par "godīgu un garā skaidru un stipru cilvēku, kurš zinātu, kas gods un kas negods, ko darīt un ko nedarīt, kas ir cilvēka lepnums un kā tas jādara tīrs un jāciens", lai dzīves straume viņu - kā dzirnavu grāvī dadža lapu - neaizkrautu uz "rata kambari". No tam redzam, ka "latviešu sēta ir pūlējusies dot saviem ļaudīm arī garīgu stiprumu, mācījuse viņus raudzīties uz dzīvi ar apdomu un sargājusi viņus ne no viena vien "rata - kambara". To darījuse viņa ar tiem garīgajiem spēkiem, kas viņā pašā attīstījušies pie senās tautas gudrības un kristīgās reliģijas un tikumu mācības pa ilgiem pārdzīvojumu laikiem" ... "Un turpat, latviešu sētā, audzis un noskaidrojies arī uzskats par darbu, viņa nozīmi un vērtību cilvēka dzīvē, tiklab no darba devēja, kā arī no darba darītāja puses." Lauku sēta - ir ne tikai vieta, kurā reis šūpulis kārts, bet arī tā vieta, kurā cilvēks aug, kurā viņš strādā un dzīvo, un no kurienes viņš saņem arī garīgus spēkus kā ceļa maizi visam mūkam, ko stādīt pretīm vispārīgām cilvēku vajībām un trūkumiem... "Un ar šiem spēkiem viņas bērni bijuši, kaut nabadsībā - tomēr bagāti, kaut grūtībās - tomēr gana gaiši paši sevi."... Tā - "savu misiju latviešu sēta līdz zināmam brīdim izpildījusi godam: viņa bijuse saviem bērniem ne tikai laicīga darba, bet arī garīgas atdusas vieta, bijuse skola un baznīca, bijuse tikumiskā un daiļu uzskatu kopēja, bijuse viņu rakstura audzinātāja." Saulieša dziļākā uztverē latviešu sēta ir netikai ģimenes šūpulis, darba vieta, bet reizē arī skola un baznīca, tikumisku un daiļu uzskatu

kopēja un arī rakstura audzinātāja. Šo svētīgo darbu pārtrauc karš, sagraujot liela ^{latviešu} latviešu sēta, tāpēc Saulietis svētā nopietnībā un sirsnībā 1918. gada "Lidumā" publicē aicinājumu "Palīgā", tajā skubinot palīdzēt atjaunot sagrautās sētas un ispostīto dzīvi, cildinot latviešu sētas paliekošo nozīmi:

"Latviešu sēta līdz pašam pēdējam laikam ir bijusi tā vieta, kur aiz oļiem, kļāvām, ozoliem saulainā klusumā audzis mūsu tautas spēks. Arī tas, kas vēlāk pilsētās plaucis kā skaists zieds, savu dzīvības sulu tomēr iesūcis tur - lauku sētā. Andrējuse viņu ne tikai mieraigi oļus un stiprus dēlus un meitas, bet devuse tiem arī, vēlāk no viņas aisejot, līdz garīgas vērtības, kuras, kā gribas un rakstura stiprums un darba prieks, bijušas un ir viņu dzīvē pašas dārgākās mantas." ^{592.} Tā ir pašā Saulieša dziļākā pārliecība, jo arī viņas pašam tēva sēta ir mīļa, bengala mīļa, pat svēta:

"Mīļā sēta... kur tēvs ieraris tīrumos un ieracis ūku pamatos savā mūka cieto spēku... kur mātes mīkstie soļi pagalma cietajā olā ieminuši celīmus... Kur atnākuši jauna dienu saules sappi zem lēni šalocīem dārza kokiem." ^{593.} Šī vecā sēta saista savus bērņus, aicina, sauc un gaida... Dzīvē dvēseles satraukums un nemiers velk atpakaļ uz dzimto pusi, atpakaļ uz tēva mīļām. Liktenīgi to pārdzīvo pats Saulietis, tāpat kā viņa Jēkabs Saltups un arī Vītols, kas pavasarī izgājis ārpus pilsētas, kā sapņi reds gāršas, meļus, laukus, laimīgo lidmnieku... un tad viņam likās, ka tie divi te pilsētā dzīvotie gadi - ir kā cietumā pavadīti... Vītols arī atvadās no darba devēja un aizbrauc atpakaļ uz laukiem... ^{594.} Atgriešanās atpakaļ tēva sētā ir tikumiaka nepieciešamība, tas ir svēts cilvēka pienākums, kurā rakstnieks ir pārdzīvojis pat gaišu un prieka pilnu pestīšanas nojausma. ^{595.} Ar tādu pašu gaišu prieku Saulietis tēlo arī visus tikumiaki vērtīgos cilvēkus, kas dzīvo lauku sētā un mīlestībā kopj sentēvu semi, bet tai pat laikā viņš reds arī tās saltās ēnas, kas noliecas pār lauku sētu - apalāpējot un mazinot tās vērtību un nozīmi. Šīs ēnas rada pilsētas dzīve, kas veicinot tikai ārējo - saimniecisko progresu, ir reizē palīdzējusi graut lauku cilvēku tikumiakos uzskatus un savstarpējās attiecības. Varam pilnīgi piekrist T. Zeiferta atzīņumam, ka "neviens nav tik smalki redzējis un tik spilgti attēlojis" bengala daudzus lauku ļaunu moraliskos trūkumus kā Saulietis. Par šiem trūkumiem esam jau iepriekš runājuši, tāpēc šai sakarībā pietiek tikai ar attiecīgo no-

rādījumu. Neskatoties uz visiem jauno laiku dzīves pārveidojumiem, kas zināmā mērā skāruši arī lauku dzīvi, cilvēku uzskatus un pārlicību, Saulietis tic, ka latviešu sēta arī turpmāk paliks tā pati, - savu bērnu tikumisko un daiļuma uzskatu kopēja, rakstura veidotāja - skola un baznīca.

Šādas sētas kodols ir garīgi un miesīgi vesela, tikumiski skaidra un stipra ģimene, kas vienota un svētīta laulībā. Tāpēc arī pats Saulietis pirms sapņiem Dieva svētību savām laulībām vecajā Cesvaines baznīcā, vispirms iet un ķinderu kapsētu sapņot vecāku svētību. Ar to rakstnieks būtībā paplašina ģimenes apjomu, tajā ietverot arī mirušo dzimtas piederīgos, kā arī tos, kas vēl dzīvs un kādreiz šajā sētā dzīvos un aug. Tas viss ģimenes problēmu padziļina un noteikti prasa to atrisināt visdziļākā nopietnībā un atbildības apziņā. Pēc Saulieša pārlicības - ģimenes pamatā jāliek skaidra, tīra, bezviltīga, uzticīga mīlestība, tad laulības dzīve kļūs kā gaiša saules diena, kurā valda saprašanās, saderība un satiecība. Tikai tādā gadījumā tā būs tikumiski vērtīga, stipra, paliekoša.⁵⁹⁶ Domu par mīlestību kā īsto ģimenes pamatu, rakstnieks visskaidrāk izsaka stāstā "Ceļa jūtīs" (III), norādot, ka ģimenes dzīvei jābalstās mīlestībā, garīgā un miesīgā skaidrībā. Ja šo priekšnoteikumu nav, tad ģimēni nevar dibināt, tālāk jāiet katram sava ceļā, jo visu ko ģimēnī varētu pīlāist un saprast, tikai ne mīlestības, skaidrības un tikumiskas cieņas trūkumu. Tāpēc skolotājs Alkēnis atstāj Mariju, savu darba vietu un ceļa jūtīs pošas uz kādu tālu, svešu pārnovadu. Šī pati problēma tiek risināta arī drāmā "Līgo" (XI), kurā Vaivars ilgojas skaidras mīlestības un neapmierinājas pat ar draudzību kā ģimenes pamatu, tāpēc viņš līdz ar pašu rakstnieku noraida Līca aizstāvēto uzskatu, ka mīlestība ir tikai tukša romantika - ja sieviete ir diezgan glīta, vesela un viņainav kāda traki brūcoša netikuma, tad pietiek, un viņu vēl var cienīt kā cilvēku, tad jau ir daudz. Tās laulības spēlē ir trumpas, pret kurām mīlestība vienmēr paspēlē... Šai situācijā izrādās Līcin tainība, jo arī pats Vaivars ļaujas pierunāties un apprec neapmierino Alīni, kurai šī laulība ir salts aprēķins... Lūk, tāpēc arī šī laulība ir tikumiski nevērtīga, pasemojola... Kad nu atkal satiekas Vaivars ar Mariju, viņa atzīst, ka ir maldījusies tik smagi, ka viņiem abiem vairs kopdzīve nav iespējama. To sāpīgi izjūsdama, viņa Vaivaram saka: "Ievā mīlestībā bija dvēsele... kaut kas svēts... un taini to — to svēto es esmu samimuse... Bet par svētuma nāvi....

dvēsele nepiedod! Prāts jau liek piedot, un mute runā miera vārdus. Bet dvēsele, dvēsele! - Zina - mute tev klusēs...bet dvēselē sāpes grandēs." ^{597.}
Tā viņi atkal izšķiras... Vaivars, kas, varbūt - vēl vairāk un smagāk ir kļūdījies, - isbeids dzīvi pašāvībā. Lai ģimene kļūtu īsta un varētu izpildīt latviešu sētas apskatītās funkcijas, tās pamatos jāliek skaidras sirds mīlestība - nepietiek ar draudzību, kura mīlestībai ļoti tuva kā tikumiaka dzīves vērtība, pat tik tuva, ka daudkārt pat grūti tās atšķirt. Šajā pat drāmā Vaivars runā ar Mariju tieši par dvēseles tuvumu un draudzību, atzīstot, ka tās ir "īstas debess balvas", bez kurām dzīve nav gaiša un silta, bet "visuvaroša" mīlestība tā tomēr nav. Tāpēc ne draudzībā, bet vienīgi mīlestībā pamatojama ģimenes dzīve, jo tad tajā nebūs salta vienaldzība, vēsums, tukšums... Draudzībā sirds vēl ir sadalīta - "nekan kā vesels, viengabalains zvans", nespējama sevi atdot visu, gaitā sevis mēdošanās priekā un mīlestības svētībā. Vaivars apzināti nedibina ģimenes dzīvi ar Mariju, jo tai nav īstā, nepieciešamā pamata - nav īstas mīlestības, bet ar draudzību vien nepietiek, kaut tai pašai par sevi ir aplūrojams skaistums, tikumiaks spēks un vērtība, kā to Saulietis spilgti izceļ "Kēniņā Zaulā", rādot, kā Jonatāns glabj Dāvida dzīvību no sava tēva uzliesmojušā dusmā. ^{598.}

Saulietis kā smalks dzīves parādību analītiķis un labs psihologs, atzīst, ka ģimenes dzīves pamatos nav liekama sadalīta mīlestība, kurā otrā cilvēkā mīlam vai nu tikai viņa miesu, vai tikai viņa garu. Cilvēks ir sintētiska būte, viņam arī jādzīvo sintētiska, harmoniski pilnvērtīga dzīve, kurā arī mīlestībai jābūt pilnīgai, visu aptverošai, lai tā piepildītu Radītāja gribā paredzēto dzīves kārtības nolikumu - ģimenes dzīvi. Tāpēc Saulietis daudkārt tēlo šīs nepilnīgās, sašaurinātās mīlestības sekas cilvēku liktenis gaitās. Tā piemēram - "Sirdskaite" (XI) Saulietis liek Mārtiņam sacīt brālim, kas viņu draudzīgi grib pašālot: "Nešālo vis manis: es savu nelaimi esmu pelnījis! Kam es gēmu Hildu, tikai viņas miesas valdzināts un nepazīdams viņas garu. Par v i e g l i esmu skatījies uz to visu un nu par to ciešu. Arī Matilde, kuru mīli - ir tikai izdzīvojusies mediniece, kura tagad jau taisāklāt agronomam... Tāpēc esmu arī palicis par noziedznieka - izvairoties no mobilizācijas, domādams tā sev saglabāt Hildu, kura nekad nav mana bijusi... par glēvuļi esmu palicis ... ^{599.} Tāpat ģimenei neder arī pretējā galējība, kurā mīlestība saistās vienīgi ar cilvēka garu, kā tas spilgti redzams "Pasakas" nodaļā "Sanctus amor"

mu jau apskatītajā stāstā "Ceļa jūtīs", kur Saulietis tēlo Alkoni, kas cilvēkā mīl tikai garu - kristālskaidru dvēseli, un dārznieku Annali, kas vienmēr alkst tikai miesas kvēlmaino baudu, kam atkal sveša ir otra dvēsele un gars. Mariju būtībā neapmierina Alksņa "Svētā Baltā", ne Annala "Kvēlmaini sarkanā" mīlestība. Viņi abi īstenai laulības dzīvei ir nepiemēroti, nederīgi. Laimīgai un pilnvērtīgai ģimenei "vajadzīga pārdroša straujība un mierīga skaidrība", ko dod miesas un dvēseles vienība apgarotā, skaidrā mīlestībā. Pret šo Saulieša pamatatzīņu ģimenes problemātikā - grēko ne vien vīrieši, bet ļoti bieži arī sievietes, kuras vispār viņš ir plaši un sīki attēlojis savos darbos, kuros daudzkārt rādīts kā ideālie skaidrības meklētāji viņas sievietēs, viņas krietnībā un uzticībā, bet mātes mīlestībā nekad. Ar smagu sirdi rakstnieks tēlo plašu sieviešu grupu, kuras nopietnai ģimenes dzīvei neder, un ja arī viņas ir laulībā iesaistījušās - nekad viņas saviem vīriem nav godīgas sievas un arī saviem bērniem nekad nav īstas mātes. Tās ir uzdzīvotājas, viedgabes, kuras dzīvo tikai sev, kurām nekas nav svēts. Tāda ir Hilda un Matilde ("Sirdskaitē"), Alīna ("Līgo"), Ella ("Klusumā" XIV), Liēna ("Ugantipa"), kā arī Ella Štraume - traģēdijā - "Aiz viņa krasta" - jo arī viņa vada tikai salts aprēķins - manta, ērta bezdarba dzīve, klaja, aizkavēta kaislība, rupja bauda un uzdzīve. Šai grupai jāpievieno vēl "čūlakaini saltā" Herta, kurai tik rotaļāties ar vīriešiem - kā taurenim lidot no zieda uz ziedu ("Varavīksne"). Tāpat ģimenes dzīvei neder nepastāvīgās, bezraksturs sievietes, kuras bieži "aizrāujas" - drošu, nekautrīgu uzdzīvotāju "savaldzinātas", aizmirdamas savus vīrus un draugus. Te Saulietis min Līdumnieka sievu Mariju ("Ceļa jūtīs"), Mariju ("Nesaules zemē"), Lienīti - ("Kalējs Indriķis") u.t.t. Tā tomēr ir tikai neliela daļa no līdzīga tipa tēlotajām sievietēm, kuras Saulietis asi nosodot noraida, vai daļai dziļi jūt līds - kā Līdumnieka sievai, Lienītei un citām. Zīmīgi, ka Līgotņu Jākabs šai sakarībā issaka domu, ka šajos Saulieša tēlojumos zināmā mērā līdzru-⁶⁰⁰ nājot arī atraidīta vīriņa patalība. Tas mums te būtiski nosauk no svāra, galvenais ir un paliek skaidrs, ka šāda veida sievietes neder ģimenes svētajam uzdevumam. Te vajadzīgas cita rakstura sievietes - garīgi skaidras, morāliiski tīras, dzīvības spēkā bagātas un spriegas, kas ar savu lepno stiprumu un ārējo skarbumu sargā savu dvēseli un me-⁶⁰⁰ - savu sievietes un cilvēka godu, visu apgarojot ar savu maigumu un mīlestību. Vienīgi tās būs rais ģimenes mātes, dzīvības un gara tālāk

devējas, dzimtas pavarda un goda sargātājas. Tādas Saulietis tēlo ar gaišu, siltu, mīļu prieku, piemēram: Ilzi ("Varavīksnē"), Maiju ("Jēkabs Saltups"), Maiju ("No rīta"), Ievu Gaidi ("Ieva Gaide"), Maju ("Uguntipa"), Līnu ("Klusumā") u.d.c. Šīs sievietes meklē sevī un arī savā nākamajā mūķa draugā un bērnu tēvā skaidrību, cilvēcību, īstu mīlestību, lai mūķā nebūtu jāmekā, jāmekājas un jāmeļo kā sev, tā vīram un bērniem.

Pilnvērtīgas ģimenes pamatam jābūt stipram, skaidram, tāpēc Saulietis noraida katra veida pierunātas, piespiedu un daļēdu aprēķinu laulības, jo tās ir netikumiskas un nav spējīgas veikt latviešu sētas svarīgās funkcijas. Spilgti to redzam drāmā "Līgo", kur Vaivars ļauj pierunāties un apprec Alīni, kurai precīošas ir tikai komerciāls aprēķins. Šo laulību traģiskās sekas jau iepriekš redzējām. Tāpat arī stāstā "Sagruvis nams" (VI) - Saulietis rāda, ka ģimene bez abpusējas mīlestības un skaidrības ir kā "sagruvis nams", ko vairs nevar uzcelt. Šeit māte neļauj Jēkabam precēt meiteni, kuru viņš patiesi no sirds ir iemīlējis un kura viņu mīl tāpat, jo lūk - viņai neesot mantas, pie kam viņa esot tikai ielas bērns. Mātes pierunāts un spiests, Jēkabs apprec bagātu vecāku meitu. Gala rezultātā - Jēkabā mostas rūgta, dziļu bēdu pilna atziņa: "Svea man ir, bet dzīves nav... Es navaru vairs uzcelt savu sagruvušo namu." Līdzīgs liktenis ir arī daļēda veida aprēķina laulībā, piemēram - stāstā "Lābā a laime" (IV) - Mālei ir viltīgs aprēķins - viņai ir vajadzīgs vīrs, lai ļaudis varētu noslēpt savu negodu, tāpēc viņa valjākīgi ar savu kaislību un kairinātējas mūķu savaldzina māju puisi Lābamu, kas mīl Griķu Annu - skaistu, jaunu, skaidru kalponi, kura arī Lābamu mīlēja. Māle kāzu dienā ir neperesti ļautra, bet Lābans ir drūms... bet kad viņš iedomājas "ka visa dzīve būs jāaisvada bez mīlestības, un ka varbūt taisnība ir arī tā, ka Mālei bērns ir no cita, tad krūtīs modās "kas "kas nejēdzīgs, naidīgs, tumšs..." un līds ar tārī kāda liktenīga apņemšanās: "Nu tad cilvēki vēl ko redzēs. Valns lai parauj!" Tagad Lābans saprot, ka viņš īstu mīlestību un savu laimi ir apmainījis pret "islaidīgu, viltīgu, saimniekmeitu".⁶ Ol. Arī šī ģimene ir nemorāliska, jau pašā sākumā un pamatos izirusi un arī te iespējams traģisks tās noslēgums. Līdzīgi Mālei, arī 25 gadus vecā Anēlija stāstā "Skujānos" savaldzina un sasaista 62 gadus veco atraitni Čabalagu, jo arī viņai ir savs aprēķins - apprecoties kļūt saimnieci, mantot vīra mājas, turpināt intīmas attiecības ar savu mīļāko - Vaski.

Arī Anēlija ir aprēķinātāja, izmantotāja, vajīga uzdzīvotāja. Līdzsīnējās analīzes rāda, ka Saulietis ir pareizi sapratis un arī pārliecināti attēlojis, ka ģimene ir nestabila, nestipra, netikumiska, ja tās pamatos nav airdsakaidrības un visuaptverošā mīlestība. Šādas ģimenes bērnībā jau ir izrušas pašā sākumā, kaut arī vīrs un sieva turpina vēl dzīvot kopā kā svešnieki, pat kā jauni ienaidnieki, mokot viens otra un visvairāk liekot ciest saviem bērniem... Bet tā jau vairs nav dzīve, tā - kā Vaivars saka ("Līgo") - ir kļuvusi par pretīgu "varšu dīķi", par "elli zemes vīrsu". Šo dzīves postu vēl vairāk padziļina un kāpina cilvēku vajības, kaislības - dzeršana, kāršu spēle, seksuāla vajība, izvairīšanās no godīga darba un noziedātības. Šādās ģimenēs visvairāk cieš bērni - pietrūkst viņiem ne tikai dienišķās maizes, apavu un drēbju, bet vēl vairāk viņiem pietrūkst mīļa, laba vārda, silta glāsta, gudra padoma, dzīves pareiza un atbalsta. Jau bērnā tiek maitāts un nonāvēts cilvēks, viņa dvēsele piesārņota, piegrūkota, noslēpota ticība labajam, airdsakaidrībai un mīlestībai. Tieši šiem ģimenes locekļiem savstarpējo attiecību jautājumam Saulietis ģimenes problemātikā piegriež lielu vērību un tos risina savos daiļdarbos, rādot, ka ģimenē jābūt pareizi nokārtotām savstarpējām vecāku, kā arī vecāku un bērnu attiecībām. Ja nav šī izkārtojuma, vecāku starpā rodas nosaukums, kas sāpīgi ietekmē jūtīgā bērna sirdis. Tā stāstā "Vajalas diena" (III) - Varēnu ganiņš Jēkabs ar lielu prieku un nepacietību gaida savu vajalas dienu - brīvdienu, lai varētu aiziet pie vecākiem Zemdegās. Klētiņā Jēkabs atrod māti noraudājušos, kad tajā ienāk piedzērūšais tēvs, sākas vecāku asa bērsanā, jo tēvs ir nodzēris un kārtis nospēlējis Jēkabīpa pirmajā vasarā nopelnīto skolas drēbju naudu... Māte sāk rūgti raudāt... Kad tēvs aiziet uz savu darbu, māte dēlu pēvada un mīji atvedās. Jēkabs iet atpakaļ uz Varēnām "ar prieku un dziļām bēdām sirdi..." Vakara bēruam nenāk miegs, grūti aizmigt, viņš domā par māti un tēvu...: "māti mīlošu, skūpstīšu, bet tēvu? Vai tad tēvu nē? Ir tēvu, ir māti... tikai lai tēvs vairs tā nedarītu, lai mātei vairs nebūtu jāraud." Ja šeit bērna dvēselē kā rūgtas nāves sāles salej tēva dzeršana, kāršu spēle un rupjā nosavaldība, tad pavērosim vēl kādu citu gadījumu, kur to visnejēdīgākā veida dara māte tēlojumā "Māmiņ!" (VI). Šajā tēlojumā rādīts mirklis alkānā, kurā māte no kaimiņu mājām, kuros tā dzīvo algādā, negribot iznākusi pavadīt savu maso priekšīti un vīru. Tekot nopakā vecākiem, sēns domā un nevar izdomāt, kā-

pēc vecāki nesatiek, kāpēc baras - Bēl ir tēva, Bēl arī mātes... Te no-
ras alkanienā atkal notiek asa saruna, pēc kuras tēvs iet uz mājām, mā-
te skubina arī dēlu, bet tas lūdzas, lai māte šovakar ņem viņu sev līdz,
jo tik neizsakāmi ļoti bērnam gribas būt pie mātes... Bet māte sabar,
saplūkā matas un dzen prom, pati iemukdama krūmos. Zēns skrien tai pe-
kaļ un sauc "Māmiņ, māmiņ!" Tad māte nolauza alksnim sari un sāka bēr-
nu sist pa pleciem, muguru un izstieptajām rociņām, tad atkal pati pe-
suda krūmos... zēns ložņāja pa krūmiem, raudāja, meklēja, sauca: "Mā-
miņ, māmiņ!" Tad uznācis atkal uz takas, sūka iet uz to pusi, kur aiz-
gāja tēvs... Kaimiņu mājās atakanēja skaļi sukli, ieperdzināja har-
monikas... Tur māte bija brīva un netraucēta savās kaislībās...

Vai viņš to aizraisa - arī kad liels izaugs? Ja viņa sirds līds
tam jaunoms - būs palikusī cieta un salta - tad varbūt viņš arī vairs
to neiedomās; un ja arī vēl iedomās - neizliksies nekas briesmīgs. Bet
citādi - - Viņš daudzreiz vēl redzēs pelēko vakara krāslu un alkānu
krūmiem apaugušo noru, jūtīs sītiemus no mātes rokām un kā izmisums
toreiz cirta asas nagus mazajā sirdī. Un tad sirds joprojām briesmīgi
sāpēs, un viņš nevarēs nevienas stāstīt, kāpēc viņam sāp sirds - - "602.

Tad vēl zīmīga situācija:

"Vēja uguns apapīd istabiņu,
Salta vēja baigi plīvo to;
Bērns tev klēpi, un tu aiņā viņu,
Vaigs tev bēls un acis asaro.

Mājā pērnākam tu viņu gaidi,
Ko ar dziļām sāpēm mīlē vēl -
Kura dēļ tev sejā zuda smaids,
Bet kam tavu asaru nav Bēl.

Drūmas nakts, svega vientuļība,
Slimais bērns un dziļas ciešanas -
Tas tev viss, ko deva mīlestība,
Tas tev viss, ko deva cerība!" ... 603.

Tā ģimene, kurai nav īsta pamata, un kurā nav cilvēcīgi nokār-
totas ģimenes locekļu savstarpējās attiecības, vairo dzīves ciešanas
un nepilda atbildības pilno radzināšanas uzdevumu, ko prasa latviešu
sētas būtība, ko prasa vecāku pienākums pret bērniem. Parasti Saulie-
tim kritiski pārmet pārāk drūmo dzīves parādību ustveri, pat pesimismu,

bet tā jau tas īstenībā nav. Zīmīgi, ka pats Saulietis kādā no saviem piezīmju blokiem ir ierakstījis vārdus, ka "gaiss ir tikai viena, bet tā var spīdēt caur dažādiem stikliem." Saulietis neuzliek sev "ne melna, ne rozā stiklu brilles", bet skata dzīves īstenību un tajā arī ģimēņu likteņus tāds, kādi tie būtībā ir. Tāpēc viņš redz ne tikai bezjēdzīgo, netikumisko, bet arī labo, vērtīgo, skaisto, svēto. Patiesību sakot, Saulietis to visvairāk saredz mātē - tikumiskas skaidrības, patiesas cilvēčības unnesavtīgas mīlestības svētavotā, kura savā sirdnīgajā rūpībā un pašai dziedzībā ir īsta ģimenes sirds un latviešu sētas gods. Caur mātes klēpi un viņas sirdi - Dievs bērniem dāvā dzīvību un garu un šajā devumā arī tās bagātās potences no mūžības un no nemināmām paudzēm kā īpatnu mantojumu. Bet māte ar savu silto, mīlo smaidu, un glāstu, ar savu balsi un dziesmām, ar savu dzīvi un darbu atmodina šīs dotības, liek atplaukt visam labajam, savu laiku ziedēt, tad augt un nest svētīgus dzīves augļus... Tā māte var vērtus saviem bērniem "uz nākotnes zemi" - uz dzīves pilnību un dod līdz savu svētību, savu mīlestību, savas dziļākās lūgšanas kā mūžam nerūdošu ceļa maiši. Un kad dzīves ceļos un arī naceļos ir piekususi bērna sirds un tai ir grūti, tad atkal viņš noliecas pie vecā, mīļā svētavota un mātes mīlestībā smeļ skaidrību, spēku un ticību, lai tālāk varētu iet kā cilvēks līdz sava ceļa galam... Mātes dvēselei, viņas mīlestībai piemīt apbrīnojami tikumiski spēki, tie ir raudātāji, asturētāji, sargātāji, vadītāji, tie ir svēti. Tāpēc arī Saulietis dziļā godbijībā un neviltotā cieņā apliecina:

"Ne velti mūsu tautas radošais gars, viņas ģenijs, rāda mums māti kā svētuma apstarotu. Un skaistums ir tas, ja dēls vai meita un lai viņi būtu vai tik gudri, ka dzirdētu zāli augam un spētu izrēķināt svaigāmu mūžu - skaistums ir, ja viņi var noliekties pie savas mātes rokas..."⁶⁰⁴ Pati māte ir svētuma apstarota, svēta ir arī viņas mīlestība. Šo patiesību Saulietis ir dziļi, pat ļoti dziļi pārdaļvojis personīgi pats savā dzīvē un tāpēc viss, ko viņš saka par māti - ir pārbaudīts, ar sirdi atzīts, apliecināts mūža gaitā, dzīves pieredzē tikai vēl papildināts, nostiprināts. Rakstnieks dziļā goddevībā un apbrīnā noliec galvu katras īstas mātes priekšā, priecājas par viņu, cieš ar viņu, lūdz par viņu - lai viņas sirdī nekad nepietrūktu spēka, skaidrības, pacietības un "mīlestības svētas." Mūpju pilno mātes mīlestību Saulietis rāda dzejolī "Māte kalponīte", kura saltā

vētras naktī brien pa aizputināto ceļu pie slimā dēla, jo visa viņas rūpju pilnā sirds ir pie sava bērna:

" Un iet tā vētrā, naktī,
Kaut arī saļintu...
Ai, mātes mīlestība,
Ēk liela, svēta tu!" 605.

Mātes mīļajos vārdos, viņas siltajā glāstā un mīlestībā ir svētība un spēks, kas cilvēku atjauno un ceļ, kas viņu dara izturīgu un stipru katrā postā un nedienā:

" Ko viņš cietis, mātei stāsta...
Māte viņu silti glāsta...
Un viss sals un bads ir nieks:
Līst pār baltiem laukiem priekš!" 606.

Mātes mīlestība bērnu svētī un audzina, mācot mīlēt un būt labam, ticēt Dievam un uz Viņu palūgties. Tāpēc arī pati māte vienmēr lūdz par saviem bērniem un māca arī viņiem lūgt Pestītāju un Dievu Debestāvu. Mātes lūgšanas bērniem pasargā no grēka; un viņas mācītās lūgšanas, dodot ticības spēku, palīdz pārvarēt visas grūtības, pārbaudījumus un naldus, palīdz celties un sākt jaunu dzīvi, lai tajā apliecinātu savu cilvēcību. 607. Mātes skumjas, rūpju pilnās bēdas un asaras par bērnu dzīves neveiksmēm, kļūdām un grēku - ir dzīvs spēks, kas bērniem pasargā no netikumiskiem ceļiem un noziedzuma. Liepas mātes asaras ("Purvā") pasargā dēlu no nepatiesas liecības došanas, kā arī no atseirnes un bāra bērna lēstiem, no sirdsapziņas mokām un bēdu pilnās dzīves. Mātes mīlestība visu apgāro, izlīdzina, piedod un tā atmodina, atraisa arī bērnu sirds labo, cilvēcisko. Tā stāstā "Vecā saimniece" - māte mirstot piedod dēlam; kaut arī zāl, ka šis izlīdzinājums nāk tik vēlu... Tāpat arī Pētera māte - stāstā "Nabaga princis un Daiļā" - dziļā mīlestībā un spēš raudot, saka savam vaļs kaltajam dēlam: "Ja tu vēl es esi redzī, tad nāc - meklē mani - es tevi gaidīšu!" 608.

Bezgala bagāta ir mātes sirds, vienmēr viņa tikai dod un dod, un nekad viņai nepietrūkst ko dot, tāpēc arī rakstnieks vienmēr atgādina mātes mīlestību sargāt un glabāt kā dzīves visdārgāko mantu:

" Ja tev šķiet, ka nabags esi,
Pasaulē tik vajāts, polts; -
Nava tieca: mātes sirdī
Tev ir visu dārgais salts.

Ja tu daudz ko pazeudējis,
Kas tev likās liels un svēts, -
Kur tu mieru atradīsi? -
Tad pie mātes sirds tu bēdz.
Pat priekš tumsa noziedznieka,
Kam būs bargu sodu ciest,
Mātes sājū pilnā sirdī
Mīlestība neizdzīest,
Dīmantus un dārgas pērles
Vari ceļa dubļos sēt,
Ja tu lauzis mātes sirdi, -
Nav vairs tev ko pazeudēt!...
Glabā savas mātes sirdi -
Manta visu dārgāko:
Mūžam mīļu viņu turi,
Mūžam nenicini to!" 609.

Te Saulietis pieskaras kādam ļoti svarīgam ģimenes dzīves jautājumam, proti - par bērnu attiecībām pret vecākiem - māti un tēvu. Visā nopietnībā viņš atgādina: "Mīlēt māti un tēvu ir augsts un svēts ticums"....⁶¹⁰ Parādīt vecākiem pateicību un cieņu ir bērnu dvēseles un dzīves neizdošs skaistums. To sevišķi spilgti izceļ stāsts "Nesaules zemē" (VII), kur dēls ar vislielāko uzapūrēšanos un pašizliedzību dziļā mīlestībā kopj slimo māti, ziedo savu dzīvi, lai atvieglotu mātes mūža novakaru. Turpretī stāstā "Ceļa nauda" (VII) - Tiltiņu māte visu savu dzīvi un nabadzību atdevusi savam dēlam, rudens drēgnajā saltumā un badā gaida, kad dēls brauks viņai pekaļ un pems pie sevis... Bet dēla sievas māte ir tam pretī, nevar taču vecu un rupju lauku sievu laist ērtā, gītā pilsētas dzīvoklī pie "smalkiem" ļaudīm... Dēls sirdsapziņas pārmetumā raksta mātei vēstuli un ieliek arī naudu... To izlasot - māte sāpēs mirst... Glēvs un tikumiski mazvērtīgs ir tāds dēls, kas kaunās savu māti un to aizmirst...

Labī bērni, redzot cielaviņu tekājam - bērniem knābītī ko aiznesam, vienmēr atceras arī savu māmuliņu, kura tāpat pašizliedzībā ir bērnis kopusi, mūža vakarā sev kā vienīgo dārgumu grib paturēt bērnu sirdis:

"Mana manta un maš gods,
Kas man liktopa nu dots:

Manu bērnu sirdis man -
Ja tēvs ir, tad Dievs un gadi
Manas asinis tur rit,
Manas dzīvība tur sit,
Manas jaunība tur zied,
Mani sapņi tālāk iet!
Gita manta - nieki vien;
Iznīkstams viss vienudien;
Mīlestības upur's svēts -
Mīlībai tas novēlēts!
Vārds viens vienīgs manī skan:
Manu bērnu sirdis man!
Daudz par viņu sāpju justs:
Liels un smags ir mātes krusts!
Vārds viens vienīgs sirdī triec:
Viņu laime - jauns man rīts! -
Klusā novakerē iet
Nav tad grūt - kur saule riet..." 611.

Iet dienas un gadi - "vasaras un ziemas, līkst muguras un galvas zied,.. tik māte un tēvs vēl vecajā sētā gaida pārnākam bērnu un mazbērnu - kā veca liepa gravas malā, gaida bites atlidojam ziedu laikā,.. lai tās atkal apveltītu... un negaida neko citu atnesam, kā vienīgi:

" Tik atnes man vienīgo mantu -
Tā tava paša sirdī!" 612.

Kaut arī bērnam māte ir tiesāka, tuvāka, tomēr istā ģimenē viņai blakus stāv tēvs savā mīlestībā, audzināšanā un sviedrotā darbā, tāpēc vēlreiz atcerēsimies tos patiesos un skaistos vārdus, kas no kuras sāpēs dvesdama, saka jaunā sieva savam vīram, kad viņš rokās tur pinadzimto dēlu: "Tā ir mūsu mīlestība un mūsu nākamība, tavs spēks un manas sāpes - esi laimīgs, tāpat kā es!" 613.

Ģimenē jābūt visiem laimīgiem, visiem labiem un vienotiem kā baltās, tā nebaltās dienās. Arī kopējās dzimtas bēdās - visiem tās jāpārdzīvo dziļi, patiesi, svēti. Vismagāk, visgrūtāk ir sirdij tad, kad pie kapa jāsaka ardievas un jāšķiras no vecākiem, galvenokārt no mātes, kad - liekas - viss ir zaudēts, viss dzīves gaišums zudis un rodas pat vēlēšanās - iet mātei līdzī uz kluso miera vietu.... 614.

Dzīvības un gara radniecības, mīlestības un cilvēcības sietās saites nāve nespēj saraut un iznīcināt, tāpēc arī mirušie ir un paliek dzimtas lokā, paliek viņas sastāvdaļa, tāpēc dzīvajiem ar mirušajiem ir savas saistības, saistības un pienākumi, piemēram:

" Es nāku šurp uz miera-vietu,
Pie Tava kapa, mana māt:
Šurp nesu savas tumšās sāpes -
Kaut spētu tās te izraudāt! -
Bez Tevis, māt, nu mīlestības
Man pasaulē vairs nav nemaz,
Un saltumā starp svešiem ļaudīm
Man nesapratam jānelāš:
Šurp nāku lūgt, lai salda dusa
Tev, dārgā sirds, Tev, mīlā māt,
Un dvēseli man istvīkušc
Lai debecs miers nāk spirdzināt." 615.

Parājojot par nāvi, Saulietis atzīst, ka līdz ar to - ģimenes problematika paplašinājas, jo tūlīņ paceļas arī bāra bērnu, patēva, galvenokārt gan pamātes situācija. Ar apbrīnojami dziļu mīlestību un līdzjūtību dzejnieks stāsta par bāru grūto dzīvi un dziļajām bēdām:

" Teic, māsiņ, kur māmiņa gāja?
Teic, māsiņ, kur viņa nu mīt?
Kam nonāk pie mums tā uz māju? -
Sāk masajam asaras liet.
Uz cienu, kas tālu ir, gāja -
Dievs māmiņai lika turp iet...
Teic māsiņa, apkempjot brēli,
Un arī sāk asaras liet." 616.

Saulietim ir ļoti daudz bāra bērnu skumjo liktenstāstu, tāpēc kritikās bieži viņu, un ne bez pamata, dēvē par sērdiegu dzejnieku. Šai sakarībā pieminēsim tikai nedaudzus paraugus, tā "Vientiesītim" pēc mītes nāves ir grūta dzīve, baidzot pamātes saskubināts - tēvs sēmu sūta uz mežu pēc rīkstēm, nevar neprast un nenokaidrojot - vai bērns mas ir vainīgs? Bezgala grūts ir arī Sausviežu bērnu liktenis - postā, nabadzībā, slimībā. Tāpat dziļi bārauntes liktenis skarts "Lapkritī" (VII), kur redaktora Zvaigznāja mirušās māsas neitipu Ilvīti Zvaigznāja sieva salti un nejutīgi atstumj, galda virtuvē, kur bērns

saukstējas un saslimst ... liktenīgi - . Arī nepublicētajā traģēdijā "Aiz viņa krasta" - traģiski bojā iet brālītis un māsiņa, jo pamātei Ellai bērni nav vajadzīgi, bet tikai manta, bezdarba dzīve, bauda... Ļoti spēcīgi un dziļi notēlots bēra bērnu liktenis - arī vēl nepublicētajā stāstā "Uz saules sētu", kurā rādīts kā Jānītis no jaunās mātes - mazā brālīša un savas bargās pamātes - iet meklēt Saules sētu - savas mīļās, labās vecmāmiņas mājas ...⁶¹⁷ Šeit jau arī Saulietis rāda ceļu - no mātes kapa, no dzīves saltās krēslas un posta - pie dzīvās, mīļās, labās vecmāmiņas, kas īsta māte bija saviem bērniem un tāda paliek arī saviem mazbērniem... Tēdas vecās mātes Saulietis tēlo ar dziļu dvēseles sirsnību, ar pateicību un mīlestību, piemēram - vecā māte lugā "Ieva Gaide", vecā māte lugā "Pret ziemeļiem", krustmāte Maja - traģēdijā "Aiz viņa krasta", vecmāmiņa stāstā "Uz saules sētu" u.d.c.⁶¹⁸

Svarīgu vietu ģimenes problemātikā Saulietis ierāda arī pareizi atrisinātām un cilvēcīgi nokārtotām attiecībām starp vīra māti un viedekli, jo arī šis sāpīgais jautājums rada nevēlamus pārpratumus, nesaticību, naidu, pat traģiku - kā to redzam stāstā "Vecā saimniece" (IV), kaut arī jāsaaka, ka te zināmā mērā vaina ir abpusēja... Tāpat cilvēku dzīves postā un traģikā, pat rupjā, smagā noziegumā noved neapvaldīta **g r e i z s i r d ī b a**, kura kā "nakts spoks" vajā, ar kuru "jācinās un šaubās jādeg", kura ielien kā "odze sirdī", kura plosās kā "nelabais zvērs, kas ticis vajā." ⁶¹⁹ Katrs zvērs ir jāsavvalda, un pēc Saulieša izpratnes vislabāk to izdarīt tā, ka cilvēks dzīvo saskaņā ar savu sirdsapziņu, skaidrībā un mīlestības apgarotā cilvēcībā, tad ģimenes dzīvi neapņems nekādi iekšēji, ne arī ārēji apstākļi, proti - cilvēciski nenokārtotas kaimiņu attiecības, kurās parasti vainojamas abas puses, bieži vien nesevaldības, paštaisnības, sekla egoisma un arī rupjības dēļ.⁶²⁰ Tādēļ Saulietis kā cilvēks, kā audzinātājs un dzejnieks dod padomu un saka, ka "katrs zvērs" ir savā sirdī jāsavvalda, visām saitēm, kas mūs saista ar sātanskajiem "Jaunuma spēkiem ir "jāiet pušu" - ir jāklūst iekšēji brīvam, tīram, - visām saitēm, pīnekļiem, kā verdzības saitēm ir jāstrūkst: "Bet tām jāiet ir pušu! Tad dvēsele mazgāsies balta jaunai dzīvei, un izies pretī gaismai kā svētrītā!" ⁶²¹ Un balta, mīla Saule kā māte - katru noglāstīs, sasildīs un rādīs īsto ceļu atpakaļ pie siltā, gaišā dzimtas pavarda:

" Aiz zaļiem kalniem un mežiem,
Kur dzimtenes dziesmas skan, -
Tas klusā, saulainā sētā
Skumst mūža laime man.

Pa maldu ceļiem mani
Sen vedusi spāgama cilts,
Un krūtīs deg grūta vaina,
Ko dziļi sitis vilts...

Iet krustiem sintu ceļu --

Man īsto atrast būs:

Tur viņā saulainā sētā
Sirds vesela man klūs!"

622.

6. Tēvzemes mīlestība.

Blakus latviešu sētas un ģimenes mīlestībai kā ļoti svarīgu sociālās tikumības elementu Saullietis izvirza tēvzemes mīlestību; un atzīst, ka katra tikumiska cilvēka pienākums ir mīlēt savu dzimto zemi, no kuras mēs esam izauguši, kura kā māte mūs uztur - dāvā dienīgo maizi, avota valmi, savu skaistumu, ziedus, dziesmas... Katra tikumiska cilvēka pienākums ir mīlēt savu tautu, ar kuru mūs vien, dzīvības un gara radniecības saites, kas izaugušas no tā īpatnā mūžības devuma un arī uzdevuma, ko bagātā svētībā mums devis Dievs; pie kam šīs īpatnās dotības - potences, iedīgi nodušies, attīstījušies un izveidojušies sakarā ar dzimto zemi, kura piemirkusi mūsu tautas asarām, sviedriem un asinīm, kurā atdusās arī mūsu senču kauli... kurai pāri skan tautas valoda kā tēla atbalss no pašas mūžības, kurā vīri cēla dzimtai sētas, kurās savkārt veidojās īpatnas parāšas un vienreizēja, neatkārtojama tautas garīgā kultūra. Par tēvzemes mīlestību domājot, Saullietis savas atziņas izteic atsevišķā apcerējumā - "Tēvu zemes mīlestība dzejē un dzīvē", kurā viņš atzīst, ka "saites ar savu dzimto zemi ikvienai garīgi attīstītai tautai ir svētas" (157), neizprotamas tās saites, kas mūs sien pie dzimtās zemes un laukiem, neizprotama tā mīlestība - ar dīvainu prieku un gruzdošām sāpēm, ar kuru jāmīlo viņi, to kluso sētu laudis..." (VIII - Paseka). Tēvzemes mīlestība ir svēts pienākums katram tautas loceklim. Tas visiem jāsaprot vienādi un arī godīgi jā-

pilda: "Cēls tikums - mīlot un aizstāvēt tēvzemi. Kas tas per cilvēku, kurš nemīlo tās zemes, kas slacināta tēvu sviedriem un asarām, un kurā viņu pašu kauli pēc sūra mūža dus baltajās smiltīs? Tas tad nava cienīgs, ka viņa kājas šo zemi mini" (XV,19.). Šāds cilvēks ir aizmirsis, vai arī nekad nav sapratis, ka vienīgi - "tauta, kam dziļa un stipra savas tēvu zemes mīlestība bojā neaizies. Gen viņa var tikt pārspēta un uz laiku vārdzināta, bet ne iznīcināta" (XV,153), un ka "patriotisms tautai ir viņas dzīvības spēks un viņas drošākās bruņas pret visām nedienām. Tauta bez patriotisma ir lemta citu tautu kalpībai, miesīgam un garīgam jūgam un iznīkšanai" (XV,194.). Ja cilvēks nemīl tēvu zemi un negrib sargāt savu tautu no bojā ejas, tad viņš nepilda svētu pienākumu, ko katram cilvēkam kā tautas loceklim uzliek sirdsapziņa un tajā pats Dievs. Šāds cilvēks Saulieša uztverē ir šaurs egoists, tikumiski nevērtīgs, jo viņš cilvēku attiecības pret dzimteni vērtē ļoti stingri, prasot te godīgu šī pienākuma izpratni un uzticīgu piepildījumu dzīvē, sevišķi drausmu pilnajās kara un pārbaudījumu dienās. Sevišķi dziļu, patiesu un īstu patriotismu Saulietis saskata latviešu strēlnieku un brīvības cīnītāju varonīgajās cīņās, par kurām viņš izsakās: "Te ir patriotisms, kas cēlies no mūsu sirds visslēptākajām dziļēm" (XV,177.). Šeit tēvzemes mīlestība ir izaugusi no pašas dzīvības un dvēseles noslēpumainajiem - irracionālajiem dziļumiem, un tādēļ tā ir tieša, neviltota, svēta, apzinādamās, ka tēvu zeme ir arī mūsu bērna, mūsu tautas nākotnes zeme, kuras labā ir prieks dzīvot un mirt (XV,184.). Ziedošnās tēvzemes labā ir tikumiski apgarota varonība un svēts upuris tautas dzīvības, gara un neairstības svētībai mūžības altārī, jo viss, kas tautas dzīvē ir skeists un svēts - pirks ar upuri, tikai prāts to never aprvert.... Tās ir ļoti svarīgas atziņas Saulieša ētikā, kuras risinātas arī viņa daiļdarbos, sevišķi traģēdijā "Kēniņš Zauls",⁶²³ kurā tēlotas atsevišķas situācijas, kas aplicina, ka patriotiskiem cilvēkiem tēvzeme ir viss. Turpretī runājot par Vecā Stendera un viņa laika biedru dzeju, Saulietis pasaka, ka arī viņi vēlē tēvu zemei tikai labu. "Bet viņu patriotisms ir, tā sakot - n o ā r i e n e s, nevis ar katru asins lāsi no sirds dziļumiem izņests. "Dievs, svētī Kurzemi, šo maizes zemīti, kur mītam mēs!" (XV,170.). Vecā Stendera patriotismam nav dziļuma, tas ir tikai ārējs - labas pārtikšanas, mierīgas un ērtas dzīves patriotisms. Tāpat Saulietis neatzīst un nosoda arī tā saucamo v ā r d u j e b f r ā ņ u

patriotismu, kas bieži vien ir ērtamaska un sega personīgam vai šauru grupu egoismam, veikalam, avantūrai, kompromisam u.t.t.. Rakstnieks atzīst un prasa darba patriotismu, kur dziļākā sirds pārlicība tiek appliecināta bezkompromisa darbos un visā dzīvē, kurā "nekas sekls, paviršs un liekulīgs nedrīkst šai mīlestībai būt! Lai tā būtu kā svēta uguns, kura ikvienam nesama dziļi krūtīs un kura tē vijas krēslainā brīdī rādītu vienīgi pareizo ceļu." "Ne lielīga un kļiedzīga, bet dziļi pārlicināta un neapdziestoša pēc pirmā uzliesmojuma lai tā būtu!" (XV, 177.). Ja patriotisms - izaug no paša Dieva dotības un uzdotības, un ja tas tiek teorētiski un praktiski saprasts no nacionālo un vispārcilvēcisko vērtību sintezes principa Saulieša ētikā, tad to nosaka mīlestības apgarota cilvēcība un tas nekad neklūst fanatisks, šaursirdīgs, neiedietīgs šovinisms - citu tautu un viņu kultūras vērtību nicināšana, naidīga noliegšana, pat iznīcināšana. Gluži otrādi - dzimtenes mīlestība klūst par īstu pamatu - tautu brālīgai sadarbībai un savstarpējai bagātināšanai kultūras laukā - ejot kopējā pilnveidošanās ceļā. Arī šī ir dziļi patiesa un raksturīga atziņa Saulieša sociālajā ētikā, tāpēc varam arī pilnīgi saprast, ka Saulieti uzskata par vienu no visnacionālākajiem - patriotiskākajiem mūsu dzimtenes dzejniekiem un rakstniekiem, jo viņš ar visu sirdi un savu dziļāko būtību mīl mūsu kopējo dzimteni, mūsotautu, tās valodu, kultūru, pagātņi un nākotni... Tāpēc arī viņš saka: "Mana tēvu zeme - svētā zeme" - ^{624.} tu esi skaista un mīļa un tava baltā saule kā māte ir dārgāka par visu... Šai sakarībā ļoti raksturīgs ir "Meža šalku" dzejolis "Svētā zeme", kurā dzejnieks attēlo kādu savdabīgu nakts sapņa pārdzīvojumu: viņš gul svēlmainā tukšnesī, kur "samums skrien, karstas smiltis griezdzems" un iznīsumā gaida nāvi - prom tālā svešumā, bet tieši šai brīdī - rodas neizsakāma vēlēšanās:

" Ak, kaut jel tēvu zemē mirtu,
Kur grūtsirdīgas egles šņāc - - -
Kā aiznigtu tām tumši dūnēt,
Ar baltu sniega autu klāts! - -
Un bezgalīgu sāpju kļiedziens
Man izlaužas no dvēseles - -
Ger manu logu, dobji dziedot,
Pa nakti vēji sniegu nes.
Es nevaldāmā priekā raudu,

Ka tēvu zemē atvedos - -
Ak tēvu zeme - svētā zeme -
Man nomirt sniega putešos!" 625.

Tāpat arī:

" Dzied dvēsele savas skumjas un prieku...
Un es pie zemes te plokni klāt -
Pie svētās zemes es sirdi lieku:
Nes viņu, nes viņu, zemes māt!" 626.

Šis patiesi dziļās ilgas un Saulieša sirds vēlētājs piepildījās, ziņas par tēvu un salā viņš tiešām pagalst mātes zemes mūšam klusējā klēpī zem baltajām, apsniģušajām dzintās zemes velcēm... Un šo dziļo jūtu pamata, kā ass kontrasts Saulieša darbos jūtas skarbs rūgtums, pat naida pret tēvu varām, kuras gadi simtiem centušās apēst un verdzināt mūsu tautu. Jau vienā no saviem pirmajiem stāstiem "Baltās plēnes" - Mežmalnu tēvs pieguļas naktī pie ugunsgrāvis stāsta jaunajiem atņēmušajiem par mātes darbiem, asinajiem soļiem, cilvēku bestiesisko dzīvi. Vēl asāk, spēcīgāk, traģiskāk tas attēlots stāstā "Tēvu zeme", tāpat arī stāstā "Lainīga diena" - raksturots atkal atgriežas klusā laiku smagajā bestiesībā. ⁶²⁷ Ļoti plaši, dziļi un asi šī tēma risināta Saulieša daiļradē un arī apcerējumos. Spilgti to redzam "Pasakā", kurā rādīts, ka Andris Vītals aizbraucis Somijā - daudzi teiku par drausmīgo lielkungu, kas vēl no zārka stiepj ārā roku - it kā grieztu vēl ko grābt un ēst. Šis kaimiņu zemes notāsts liek Vītalam secināt, ka tas ir tas pats viņa pēdējais dzimtenes šausmu un asins stāsts, jo šī drausmā roka arī pār to gadu sintus bijusi izstiepta laupīšanas un varmācības asinajajā kārē... Šis stāstījums ⁶²⁸ tieši atsaucas dzejotāju cikla "Laiku drausmes", kur drausmi teiksmainā dzejotā "Pusnakts vilks" rādīts, kā no vecajām barona kapenēs pusnakts stundā mostas palēks vilks, lai uagliņētu vientuļajam ceļniekam - , kura krūtīs tad vēlāk redz "kodiena zobus"... un izsūktas pēdējās asinis:

" Ne senlaikos vien viņš kāri tās dzēris,
Kad nabaga vargus nāvīgi pēris; -
To asiņu slēpes, kaut kopā viņš rakts,
Vēl tagad noka, kā zvēru, ik nakts!" 628.

Šī skarbi "roka" un neapmierinātā "asins kāre" smagi šauta mūsu dzimto zemi un tautu soda ekspedīciju laikā pēc 1905.gada. Tā drūmajā stāstā "Aiviekste" (XII) kāds no soda ekspedīciju zaldātu spietin-

tajiem, naktī atceras nelaimīgo ģeografijas stundu skolā, kad viņš nav zinājis nosaukt attiecīgos muļāņņiekus un viņu muižas ap Alviķestu. Šis atvairas viņu moka līdz rīta ausmai, kad viņu aizved uz soda vietu... Arī Saulieša lirikā vērojama dziļa šī laikmeta pārdzīvojumu atblāzma, piemēram - dzejolī "Sodu laikā":

" Šnāc smagi brūnās priedes,
Un zaļās egles šalc,
Un baltā sniegā sarkans
Tur palts... tur palts... tur palts...
No melnāņu skumjēm zari
Līkst bērziem baltajiem,
Krit nāves drausmē krēsla
Uz sniega klajumiem...
Un klusā debess malā
Guns zaigums sarkans triē,
Skrien krekestot melni putni - -
Kur saulīte, kur rīts?"

Tāpat arī "Tumšās gaidu dienās":

" Spiež zemes seltās krūtis
Kā pelēks, pinkains zvērs;
Raud tumšās logu rūtis,
Ik koks liec zarus sērs.
Vai ir kur debess zila?
Vai ir kur saules vaigs?
Vai sapnī sirds tik sila -
Viss veļu laiks vien baigs?
Tumšs drēgnuās līst, kā lijis...
Bet dārgs ir sirdij stāsts:
Būs viss, kā sapnī bijis -
Zils tālums, saules glāsts!" 629.

Šis laiku drausmas no jauna sagulst pār dzimto zemi atkal kara un bēda pilnajā bēgļu laikā:

" Mēs atstājam dzimtenes sētas
Un savas sviedru drūvas
Un savus sapņus un sāpes
Un sirdis dārgas un tuvas!

Par tēviem un tēvu tēviem,
Kas kaunā un mokās gura,
Par vīpu kapkalniem svētīem
Lai roka ma āķēpu tura!
Par nākotni gaišu un brīvu
Kas mūža sapnos līgo,
Par senu un jaunu Sauli
Lai zobens cērt un spīgo!
Tur, kur naktij nākot lūza
Drausmā tumsā tēvu āķēps,
Liktens jauna rīta ausmā
Taisnības vairs nenoslēps;
Gadu simteņiem nāk pāri
Asipainas gaismas spēks:
Tumša saule norietēja,
Sudrabota atkal lēks,
Brāji, balti bālelīpi -
Sudrabota atkal lēks! "630.

Drūmi smags ir pārdzīvojamais kara laiks, bet visdziļākajā nedienā tumsā dzejnieka sirds glabā dzīvu ticību, ka tauta reis uz visiem laikiem atbrīvosies no senā verdzības lāsta, kaut arī jāaisplūst būs "sārtkūpošiem asipu strautiem - kā ziemas stinguma un ledus aiznesošiem palu ūdeņiem:

" Tikš palos brīva zeme,
Un brīvs tiks mēktais gars,
Un gaiši saules zvani
Tad vēstīs : Pavasars!" 631.

Par šo dzimtenes pavasari ir vērts dzīvot un mirt, lai to vairs neaizēnotu un nenomēktu nekad "Pekles vara - varnākvilts";

" Rījās - būsīm brīva cilts!
Nomirt skaisti - dzīvot skaisti -
Esi brīva, Tēvijai!
Saules kalni, mēness lejas -
Svētā, dārgā Latvijai!" 632.

Ar dziļā sāpā un nevilnotu sirds pateicību Saulietis piemin šī drausmā laika varonīgos upurus, ciešanas, invalīdu traģisko likteni un visas tautas smagās bēdas:

" Uz mūku beigta mū tā vara,
Kas gadu sintus gaviļēja,
Par svēto taisnību, kas smēja
Un asinis un sviedrus lēja..."

Tā domā Saulietis pie vecas, agruvušas bruņonieku pils un tālāk saka:

" Na diezgan!... Nāca gaismas brīdis -
Un apsmieklam reiz stunda sita!
Lai mūšiem piemiņa tiem svēta,
Kas vergiem ķēdes nostu nēma,
Kas vārdzinātiem bāra bērniem
No jauna tēvu zemi lēma!
Bet jūs - tik nīkstat, lāstu prauli!
Ir laiks, ka citas pils celtu,
Kur taisnība, un mīlestība,
Un brīva gara gaisma zeltu!" 633.

Kā nepārprotami redzam, pēc Saulieša pārlicības, tēvzemes mīlestība prasa nevien upurus, liktens stundā, bet arī varonīgu, pašreiz dzīgu un nepārtrauktu darbu līdz atbildības apziņu dzimtenes atjaunotnes un pilnveidošanās cīņai; zinot, ka nākotne ceļama kā gaismas pils, kā svēts templis, kurā mājot taisnība, mīlestība un brīva gara gaisma.

7. Dzīves Istenība un audzināšana.

Saulietis ir ļoti jūtīgs, kas visu uztver un redz ar sirdi, tāpēc viņš novalk asu un stingru robežu starp to, kas ir un to, kam jābūt, starp dzīves Istenību un tikumisko jābūtību. Dzīves Istenība viņa akatā ir kā salta, stingra, pieņigusī Vidzemes ziema - bez sirds siltuma, bez patiesas draudzības un cilvēcības, bez līdzsietības un mīlestības. Cilvēks nemīl ne Dievu, ne savu tuvāko, ne sevi pašu, ne savu ģimeni - ne dzīvus, ne mirušos, ne savu tautu, ne dzimto zemi. Kailā, rupjā egoismā - cilvēks grimst elku kalpībā - mantrausībā, alkatīgā baudā, uzdzīvē - seksuālā vajībā, dzeršanā, kāršu spēlē, bezdarbībā, bezatbildībā - tikumiski nepematojot un nenokārtojot savas attiecības ar cilvēkiem un dzīvi. Cilvēka

Paši viņi glīti šērpušies - pēc jaunākās modes... Visu to redzot, ir bezgalīgs kauns un "sirdī arī vēl, kaut kā stipri vēl... Ak mani brāji, ko mums būs darīt, ko mums būs darīt?" Te autors dod arī tālīn atbildi - nepietiek dzīvot tikai ar racionālo padomu un gudrību, ir nepieciešama gaissma sirdij un garam, ir vajadzīga izglītība, īsta un pilnīga gara izglītība.⁶⁸ Bez tās mēs "sēkli" un "ēnas pusē" nonākuši, arī tur paliksim, patiesību sakot - grimsim vēl dziļāk dzīves tumsā, slidēsim vēl aizvien uz leju, kā to Saulietis saka savās esējās "Hāimies sēkļa", "Ēnas pusē" un arī "Uz augšu vai uz leju?" (XV).

Bet ja nu jautājam, kāpēc mēs tik tālu esam nonākuši un jau ilgi maldāties kā bez droša, saulaina un cieta dzīves ceļa, tad te visu vaina nevar nobīdīt uz pārdzīvoto kara gadu posta, patvaļas, brutālās vardarbības un izlaidības rēģina. Rakstnieks atzīst un atklāti pasaka, ka agrāk cilvēkā vairāk bija iekšēja garīga spēka, - lai varētu pastāvēt un dažādās situācijās saglabāt savu cilvēcisko cieņu un vērtību. Šis spēks arī mūsdienu cilvēkam ir jāiegūst, bet tas stāv sakarā ar audzināšanu, kura to modina, kopj, norūda, nostiprina un beigās izkaldina kā tikumisku raksturu un personību. Bet šai audzināšanai jābūt konsekventai, īstai, pilnīgai. Ja mūsdienu cilvēkam tieši šī iekšējā, garīgā spēka ir mazāk, tad te vaina meklējama šauri vienpusīgā, nepilnīgā, kļūdainā audzināšanā. Tagad garīgais atbīdīts, priekšplānā izvirzīts tikai racionālais, laicīgais, reālais, rokām taustāmais... Tāpēc arī cilvēka morāliskā attīstība ir atpalikusi no zinātņu un dzīves praktikas sasniegumiem. Esam tā aizmirsuši, ka cilvēks nedzīvo no dienīķās maizes vien, tās vajag arī garam, kuru galvenokārt dod morāle un reliģija. Šo elementu esam atstājuši pilnīgā novārtā, vai pat pilnīgi nolieguši audzināšanā, padarot to šauri vienpusīgu un nepilnīgu, jeb kā Saulietis to līdzībā skaisti un pareizi pasaka - mēs esam piegružājuši un aizbēruši īsto "dzīvības un gara svētavotu", barojam sevi un savu jaunatni tikai ar " b a d a m a i s i " . . . Mēs esam audzināšanā nomaldījušies no īstā ceļa, kas ved pie vienīgā garīgo spēku avota... Bet tas ir jāsaprot, godīgi un atklāti jāmeklē atcaļš un jāatrok " a i z b ē r t a i s a v o t s " un tajā jāsmej reliģiski - ētiskais spēks un skaidrība cilvēka dvēselei un dzīvei.⁶⁹ Arī pašaudzināšanā jāņem tas vērā, jāmodina, jāizkopj un jāstiprina sava sirdsapziņa, jāveido raksturs un reliģiski ētiska personība, ik mirkli cenšoties kļūt labākam, pilnīgākam, cilvēcībā bagātākam. Audzināšanā un

pašaudzināšanā vislabākais un uzskatāmākais paraugs ir Kristus, lai cilvēks nenonāktu konfliktā ar sevi, cilvēkiem, dzīvi un Dievu, un lai arī tad, kad krustceļš grūti izšķirties - varētu atrast pareizo atbildi, rīcība unejamo ceļu. Tieši te ir vakadzīgs padoms, kas nomierina, kas kliecē šaubas un neziņu, kas iedrošina un labvēlības pilnā svētībā pavada: "Jā - tiesa, mums ir dievišķīgs ceļš rādītājs - Kristus".Bet kaut arī mēs spētu tik tūkstoto daļu no Vīpa ietvert savā dzīvē, tad arī mēs varētu izvairīties no sevām kļūdām un cilvēciskajām vajībām, kļūstot īsti un pilnvērtīgi cilvēki. ⁶⁴⁰ Viss sacītais rāda, ka Saulietis ir principiāli un pareizi sapratis pilnvērtīgas un visu cilvēka dzīvāko būtību aptverošas audzināšanas nozīmi un pīdlaisto kļūdu liktenīgās sekas.

Pēc visu Saulieša ētisko izjūtu un atziņu analītiskā apskata, kopšlēdzienā jāsaaka, ka viņš pratis sintezēt kristīgās un latviskās vērtības savos ētiskos uzskatos, kuros ietveras kā individuālās, tā arī sociālās, ētikas pamatjautājumi, kurus rakstnieks risina ļoti asi, skaidri, puritāniski cieti un nepārprotsami. Un kaut arī viņš savās atziņās un secinājumos neatklāj nekā būtiski jauna, tomēr vīpa daiļdarbu emocionālais un ilustratīvais materiāls ar savu tiešo un spējīgo ietekmi mūs pārlicina, liek saprast, atzīt un pieņemt attiecīgo tikumisko vērtību nozīmi, un nepieciešamību kā individuālajā, tā sociālajā dzīvē.

Kaut arī ne visu mēs varētu pilnos apmēros pieņemt un atzīt vīpa ētiskajos uzskatos, tomēr kā īpatna, noteikta, skaidra reliģiski ētiska personība viņš paliek apbrīnojams un cienījams, un viņam paliek neādoša vieta ne tikai mūsu rakstniecībā, bet visā mūsu garīgās kultūras vēsturē. Ne tikai vēsturē, bet arī dzīvajā šodienā un mūžīgajā nākotnē.

E. RAKSTNIEKA A. SAULIEŠA PASAULES
UZSKATA PAMATPROBLĒMU AKTUĀLI-
TĀTE.

Tieši ar savu nopietno ievirzi pret cilvēkiem, dzīvi un tās pamatvērtībām, Saulietis jo sevišķi aktuāls ir šodien, lai no "virspuābes un skaļuma", mūs aicinātu klusumā, pat vientulībā, lietu un parādību būtības izpratnē, kas ir absolūti nepieciešama tagadnes sarežģītajā dzīves situācijā, kurā ateistiskais materiālisms, atsaucoties uz jaunākajiem dabas zinātnes atzinumiem, **a k t ī v i** isvirza savu mācību par **v i e n ī g i z i n ā t n i s k o p a s a u l e s u z s k a t u**. Tāpēc isumā jāpārbauda - cik pamatotas ir šīs pretenzijas un cik šai sakarībā aktuālas ir Saulieša reliģiski - ētiskā pasaules uzskata pamatproblēmas?

I F i l o z o f i s k a i s m a t e r i ā l i s m s.

Mūsdienm cilvēkam kā aktuāla, liktenīga un absolūti nepieciešama ir izšķiršanās par to, kur pamatot dzīves jēgu, tās vērtību un mērķi - Dievā, vai - to noliedzot - matērijā un pašam sevī. Saulietim šī dzīves un pasaules pamatproblēma savu atrisinājumu gūst dzīvē ticības pārliecībā, ka mūsu cilvēciskā dzīve un visa esamība sakpojas Dievā un izaug no Viņa kā absolūtas realitātes, kā augstākās "Varas" un svētākās "Vērtības", kā dzīva, radoša spēka un "Cara". Turpretim filozofiskais materiālisms kā savdabīgs, monistisks pasaules uzskats līds ar "zinātnisko ateismu" māca, ka viss esošais ir tikai matērija un tās dažādie izpausmes veidi. Matērija ir bezgalīga, mūķīga - tai nav ne sākuma, ne gala, tā nav radīta un arī nevar tikt iznīcināta, tā ir neizmēļama kā savā kopumā, tā elementārdaļiņu eksistencē. "Kustībā esošā matērija ir sevis pašas cēlonis, tā ir pamats dzīvajai un nedzīvajai dabai, visai esamībai, ieskaitot dažādus apzinas izpausmes veidus. Matērijas kustība notiek pēc tai piemītošiem objektīviem likumiem, kuri nepieciešami izraisa jaunu priekšmetu, ķermeni, organismu un procesu

izveidošanos gan dabā, gan sabiedrībā." 641.

Bet kas tad ir matērija - šī visu lietu un parādību vienīgais, būtiskais - ontoloģiskais pamats un kvalitatīvais sastāvs?

1. Matērijas jēdziens un tā loma

filozofisko zināšanu struktūrā.

Parasti uz augšminēto jautājumu atbild, ka matēriju nevar loģiski definēt - uzrādot galvenās pazīmes, nosakot šī jēdziena saturu un apjomu, jo matērijas jēdzienam kā visplašāko - vairs nevar pakārtot kādam citam jēdzienam. Definēt matēriju nozīmē dot šī jēdziena dialektisko saturu un norobežot no citiem jēdzieniem. 642. "Materijas definīcija marksiāstiskajā filozofijā tika formulēta tad, kad radās akūta nepieciešamība norobežot dabaszinātniskos priekšstatus par matēriju no filozofiskajiem. Revolūcija dabas zinātnēs, kas norisinājās XIX g.s. beigās un XX g.s. sākumā, parādīja, ka vecie, metafiziskie priekšstati par matēriju, kā nemainīgu, nedalāmu atoma kopumu ir nepamatoti. Metafiziskajam materialismam trūka pietiekama abstrahēšanas spēka, lai tas varētu pacelties pāri dabaszinātniskajiem priekšstatiem par matēriju un formulēt pats savu, filozofisku matērijas definīciju. Pārejai no metafiziskā materiālisma pie dialektiskā materiālisma, kura dabaszinātnēs bija kļuvusi nepieciešama, vispirms bija jānotiek attiecībā uz pašas matērijas izpratni, jo matērijas traktējums nosaka arī materiālisma mācības raksturu. Pamats matērijas filozofiskai definīcijai bija F. Engela izstrādātais filozofijas pamatjautājuma formulējums un tā dialektiski materiālistiskais atrisinājums. Filozofiskais pamatjautājums ir jautājums par matērijas attiecību pret apziņu, esamības attiecību pret domāšanu. Risinot filozofijas pamatjautājumu, jāizšķiras par attieksmi pret tās galvenajām problēmām: 1) jānosaka, kas ir pasaules pirmavots, - matērija vai apziņa, t.i., kas ir primārs un kas sekundārs; 2) vai nu jāatzīst vai arī jā nolieds, ka pasaule principiāli ir izziņama, t.i., ka apziņa atbilst esamībai. Dialektiskais materiālisms kā filozofiska sistēma par pirmavotu uzskata matēriju, bet apziņu traktē kā sekundāru, kā esamības atspoguļojumu. Matērija tā tad ir objektīva realitāte, kuru atspoguļo mūsu apziņa. Tādējādi mēs fiksējam filozofijas pamatjautājuma vēsturisko, loģisko un saturisko sakaru V.I. Ļeņina sniegtā matērijas definīciju. Šī definīcija ir šāda: "Matērija ir fi-

lozofiska kategorija, lai apzīmētu o b j e k t i v o r e a l i t ā - t i , kura dota cilvēkam viņa sajūtās, kuru mūsu sajūtas kopē, foto- grafē, atspoguļo, bet kura pastāv neatkarīgi no tām." ^{643.} Šīs definīcijas būtību Leņins Isunā izsaka šādi: matērija ir objektīva realitāte, kas mums dota sajūtās.

Athilstoši divām filozofijas pamatjautājuma pusēm arī matērijas definīcijā tiek uzsvērti divi momenti: 1) matērija ir o b j e k t i - v a r e a l i t ā t e - tā ir primāra, ne no kā neatrāsīnāma, tā pastāv ārpus apziņas un neatkarīgi no tās; 2) matērija mums ir d o t a sajūtās un tāpēc ir apzināma; sajūtas mūsu apziņu saista ar ārpassuli, tās ir objektīvi reālu lietu un procesu kopijas, attēli. Šie divi momenti ir nepieciešami un pietiekami, lai matēriju varētu definēt kā filozofisku kategoriju. Kaut gan matērijas definīcija šķiet ļoti vienkārša, matērijas jēdziens ir viens no vissarežģītākajiem filozofijā. Tā tam arī jābūt, jo matērijas jēdziens atspoguļo filozofijas pamatproblemas atrisinājumu. Īpatnēja jau ir pati matērijas definīcijas loģiskā struktūra. Visas parastās definīcijas loģikā tiek veidotas pēc viena un tā paša principa: viens jēdziens tiek pakārtots citam, plašākam... Bet ko darīt tadā gadījumā, ja plašāku jēdzienam par definējamiem nav? Pastāv dažādas šādu jēdzienam definēšanas metodes... Mūsu gadījumā, kad jādefinē matērija, atliek tikai viena iespēja - jānoskaidro, kā matērija attiecas pret apziņu, kura no tām ir primāra, kura sekundāra. Noraidot maģistu uzbrukumus šādi matērijas definīcijai, V.I. Leņins rakstīja: " Tagad jājaatā, vai ir plašāki jēdzieni, ar kuriem varētu operēt atziņas teorija, nekā jēdzieni: esamība un domēšana, matērija un sajušana, fiziskais un psihiskais? Nav. Tie ir iespējami plašāki, visplašākie jēdzieni, par kuriem tālāk pēc būtības... līdz šim gnozeoloģija nav gājusi." Tāpēc "nevar, būtiski nevar dot citu definējumu diviem pēdējiem gnozeoloģijas jēdzieniem kā tikai norādījumu uz to, kuru no tiem atzīst par primāro." ^{644.}

Tātad matēriju ar apziņu saista primaritātes- sekundaritātes attiecība. Matērija ir primāra: tas nozīmē, ka tā pastāv no laika gala, ne no kā cita nav atvasināma un ne uz ko citu nav reducējama, ka tās pastāvēšana nav atkarīga ne no kādiem nosacījumiem u. t. t. Apziņa turpretim ir sekundāra, sekundāra savas izcelšanās un savas būtības ziņā. Tā ir sevišķa matērijas īpašība, kas rodas materiālo sistēmu attīstības noteiktā stādijā; pēc savas būtības tā ir matērijas atspoguļojums

ideālu (psihisku, subjektīvu) attēlu veidā. Pasvītrosim, ka attēls attiecībā pret oriģinālu vienmēr ir sekundārs. Kā redzam, noskaidrojot, kāda nozīme ir tam, ka apziņa attiecībā pret matēriju ir sekundāra, mēs nonākam pie secinājuma, ka pasaule ir izziņama, jo matērija mums ir **d o t a** apziņā ideālu attēlu, kopiju un tal. veidā. Tas nozīmē, ka divi momenti, uz kuriem norādīts Ļeņina formulētajā matērijas definīcijā, ir cieši viens ar otru saistīti: pirmais moments jau aplēpti satur sevī otro. Tāpēc V.I. Ļeņins arī uzsver, ka "vienīgā matērijas īpašība, ar kuras atzīšanu ir saistīts filosofiskais materiālisms, ir īpašība **b ū t o b j e k t ī v a i r e a l i t ā t e i**, eksistēt ārpus mūsu apziņas." 645.

Analizējot pašu matērijas definīcijas struktūru, Ļeņins arī aprobežojas ar to, ka uzsver matērijas primaritāti un apziņas sekundaritāti.

Matērijas jēdzienam marksistiskajā filosofijā ir trīs būtiski svarīginaspekti, kuri cits no cita jāatšķir.

P i r m a i s a s p e k t s: matērija kā substance. Šajā gadījumā matērija, protams, nepārstāj būt objektīva realitāte, taču matērijas un apziņas gnozeoloģiskais pretstats te atvērās otrā vietā. Substances jēdzienā tiek akcentēta tā iekšējā matērijas vienotība, kas piemīt visām tās atšķirībām, pretstatam, kustības formām u. t. t., ieskaitot arī pretstatu starp matēriju "vispār" un "domājamo" matēriju, t. i., apziņu kā vienu no matērijas īpašībām. V.I. Ļeņins īpaši uzsvēra, ka pretstats starp matēriju un apziņu, nav absolūts visos gadījumos. Viņš rakstīja: "Protams, arī matērijas un apziņas pretstatam piemīt absolūtā nozīme tikai ļoti ierobežotas sfēras robežās: šai gadījumā - vienīgi gnozeoloģiskā pamatjautājuma robežās par to, ko atzīt par primāro un ko par sekundāro. **Ais šīm robežām dotā pretnostatījuma relativitāte ir neapšaubāma.**"

Matērijas jēdziena "substanciālais" aspekts ir tā ontoloģiskais aspekts, kad mēs matērijas esamību (jeb vienkārši "esamību") aplūkojam ārpus sakara ar apziņu, pērcisot sakot, kad matērijas attiecība pret apziņu nav mums kardinālais jautājums. Bet varbūt tādā gadījumā jēdzians "substance" un "pasaule" sakrītis? Nē, substances jēdzienā ir ietverta visu matērijas izpausmju un īpašību iekšējā vienība, termins "pasaule" turpretim apziņā pašu šo paādību daudzveidību... Substancei nav nekāda ārēja cēloņa, kas nosacītu tās pastāvēšanu; tā ir

pati save cēlonis. Jau Spinoza teica: natura est cause sui - daba ir pati save cēlonis, "Substanci nēkas cits nevar producēt... Tātad tā būs save cēlonis, t.i. tās būtība nepieciešmi ietver sevi pastāvēšanā..."⁶⁴⁷

Substances jēdziens liek meklēt pašus dziļākos kauzālo sakaru un attiecību pamatus... Tā kā substances jēdzienā matērijas un apziņas pretstats noteiktā ziņā tiek "atcelts", tad matērija te tiek aplūkota kā matērija, kas cilvēka personā domā "pati sevi" un nevis kaut ko "citu". Ar to saistīts arī tas, ka apziņa tiek definēta kā "apzināta esamība", t.i., "esamība" tiek apzīmēta kā reāls apziņu subjekts un apziņa - kā tās "predikāts", tās pastāvēšanas veids."⁶⁴⁸ Ja esamību aplūko kā kaut ko dotu, tiešu, tad "apziņa" ir pastiprināta, atspoguļota (reflektēta) esamība.

O t r a ī s a s p e k t s (pamatespekts): matērija kā objektīva realitāte tās pretstatā apziņai. Šeit ir ļoti svarīgi, principiāli svarīgi uzsvērt, ka matērija ir primāra, t.i. ne no kā cita nav atvasināra, pastāv no laika gala u.t.t., un ka apziņa ir sekundāra tiklab no genētiskā viedokļa (apziņas izcelšanās), kā arī no būtiskuma viedokļa (apziņa kā esamības atspoguļojums)... Tas ir matērijas jēdziena g r o s e p l o ģ i s k a i s aspekts. Taču šeit nav gājis ziņumā arī matērijas jēdziena substanciālais aspekts; tiesa, tas atvērās otrā vietā, tomēr ir būtiski svarīgs matērijas "primaritātes" atsegšanā. Matērija ir substance, t.i., kāds vienots un vienīgs visā pasaulē pastāvošs lietu un parādību pamats... Izņemot matēriju un tās īpašības, pasaulē nekā cits nav. Kā tad lai nu definē matērijas jēdzienu? Jebkura definīcija taču izsaka kādu attiecību, kurai jāatspoguļo tieši pastāvoši sakari un attiecības. Bet matērija ne pret ko "citu" neattiecas, jo ārpus tās nekā "cita" nemaz nav. Toties pašai matērijai piemīt tāda īpašība, kura būdama matērijas īpašība, tai pašā laikā kardināli atšķiras no visām citām tās īpašībām. Šis unikālais fenomens ir a p z i n p a . Tā ir radusies izaugot no materiālām saknēm, tā ir augsti attīstītu materiālu sistēmu funkcionāla īpašība, taču pēc savas būtības apziņa ir i d e ā l a , jo tā ir īstenības atspoguļošana ideālu (subjektīvu, psihisku) attēlu veidā. Apziņa ir seva veida ideāla būtība. Apziņas aktā matērija it kā atvešinās no sevis. K. Marks teica, ka ideālais neesot nekas cits kā cilvēka galvā pārtādītais un tur pārveidotais materiālais. Cilvēka smadzenes kā īpatnējs "generators" pārveido

no ārpuses nākošos signālus ideālos attēlos. Šajā procesā nekas no materiālā netiek iznīcināts un tai pašā laikā rodas principiāli jaunas būtības - sajūtas, priekšstati, jēdzieni u.tml. Šī ideālu būtību pasaule iegūst relatīvu patstāvību, suverenitāti un vērtību. Tā spēj reproducēt sevī adekvātu pasaules ainu un spēj arī (cilvēka darbības rezultātā) radīt to, kā šajā pasaulē nav.

Tiesi tāpēc, ka ideālas būtības izveido īpašu un relatīvi patstāvīgu pasauli, īpašu realitāti, mēs varam materiju salīdzināt ar apziņu un tādējādi formulēt loģiski visai noteiktu materiālas jēdziena definīciju. Materija ir tas, kas iedarbojas uz mūsu maņu orgāniem un izraisa sajūtas, t.i., objektīvā realitāte, kas mums dota sajūtēs un vispār apziņā, jo sajūtas ir visvienkāršākais apziņas elements. Apziņai (domāšanai) piemīt realitāte tai ziņā, ka tā pastāv. "Ka tiklab doma, kā arī matērija ir "īstenas", t.i., pastāv", rakstīja V.I. Ļeņins, "tas pareizi." ⁶⁴⁹ Viņš uzsvēra, ka materiālisti nebūt neuzskata apziņu par kaut ko mazāk "reālu" nekā pati matērija. Pastāv ne tikai matērija, bet arī apziņa kā īpašs fenomēns pats ar savu "īstenību" un "realitāti. Taču realitāte, ar kuru mums te ir darīšana, ir īpašs veida realitāte. Matērijai un apziņai piemīt dažas kopējas pazīmes; tas ir pilnīgi dabiski, jo "materiālas atšķirība no gara ir relatīva, nav pārmerīga" (Ļeņins). Šī kopība ir visai būtiska, it īpaši, kad mēs matēriju un apziņu raksturojam kā divus īpašus realitātes veidus. Ja nebūtu šo kopējo pazīmi, nebūtu iespējams salīdzināt materiju un apziņu, tā tad nebūtu iespējams arī materiju definēt. Materiālas definīcijas pamatā ir uzskats, ka pasaule ir zināma *r e a l i t ā t e*. Definējot materiju, mēs šo realitāti "sašķelam" divās daļās: objektīvā realitātē, no vienas puses, un, no otras puses, "subjektīvā" realitātē, kura ir objektīvās realitātes antipods un tai pašā laikā tās korrelāts. Objektīvā realitāte ir matērija; tai stāv pretī ideālu būtību, subjektīvu, psihisku attēlu realitāte. Noteiktā nozīmē var teikt, ka materiālas jēdziens atsedz realitātes vispārējo struktūru, t.i., norāda uz divu tās elementu pastāvēšanu un uz to savstarpējo attiecību raksturu. Šīs attiecības izpaužas tādējādi, ka objektīvā realitāte (matērija) ir primāra, bet "subjektīvā" realitāte ir sekundāra un ir objektīvās realitātes atspoguļojums.

Viss sacītais nepavisam nenozīmē, ka realitātes jēdziens ir vispārīgāks nekā materiālas jēdziens, vai ka realitātes jēdziens var kļūt

par izejas kategoriju filosofiskās konstrukcijās. "Realitāte" taču ir tikai viena no matērijas pašmēr, kura piemīt arī apziņai, bet apziņa gela iznākumā ir matērijas īpašība, īpašs rezultāts, kas rodas matērijai atspoguļojot sevi pašai uz sevi. Var rasties jautājums: matērija tiek definēta tās attiecībā pret apziņu, bet apziņa taču ir radusies vēsturiski - ko var teikt par matēriju tai laikā, kad vēl nebija apziņas? Izmērot cilvēka apziņu, citas saprāta formas mums pašlaik nav zināmas... Priekšmetāta definīcija jāatšķir no paša priekšmeta. Mēs matēriju attiecībā pret apziņu definējam kā objektīvu realitāti. Kāpēc vēl nebija radies cilvēks ar savu apziņu, matērija, protams, pastāvēja, - tā bija vienkārši realitāte, substance, kas vēl neapzinājās sevi ar pašas radītā cilvēka palīdzību. Matērijas "objektivitāte" nozīmē ne tikai, ka matērija ir neatkarīga no pašas radītās apziņas, bet arī, ka tā neatkarīga no paša tā fakta, vai apziņa ir radusies vai nē.

T r e š a i s a s p e k t a i "matērija" atšķirībā no tās atribūtiem un konkrētiem materiāliem veidojumiem. Mēs sakām: matērija un kustība, matērija pastāv laikā un telpā u.tal. Jau pats tas apstāklis, ka mēs, piemēram, izvīrām tēzi, ka matērija nav atreujama no kustības, liecina par to, ka mēs atšķiram "matēriju" un "kustību", ka kustību mēs šeit uzskatām par relatīvi patstāvīgu būtību. Matērijas jēdziens apzīmē objektīvo realitāti visumā, ar visiem tās atribūtiem, visām tās īpašībām u.t.t. Bet ja mēs, aplūkojot matēriju, pievēršamies tās vispārīgākajām īpašībām (atribūtiem), tad mēs, no vienas puses, izdalām matēriju "pašu", un no otras puses, tās atribūtus. Kustība, telpa, laiks ir m a t ē r i ā l i, objektīvi reāli, t.i., pastāv ārpus mūsu apziņas un neatkarīgi no tās, taču kustība nav matērija, telpa un laiks nav matērija. Šie matērijas atribūti ir matērijas vispārējās īpašības, tās pastāvēšanas veidi. Tādējādi, raksturojot matērijas vispārējo struktūru, mēs aiz nepieciešamības atšķiram "pašu" matēriju, kura šajās gadījumās figurē kā tas, kurā izpaužas noteiktas īpašības, no matērijas atribūtiem, t.i., tās pašām vispārīgākajām īpašībām. Šāda atšķiršana ir ļoti svarīga pasaules sinātniskajā izziņāšanā. Nedrīkst a t r a u t matērijas īpašības no pašas matērijas, bet nedrīkst arī tās i d e n t i f i c ē t ar matēriju. Pirmā veida kļūstīšanās noved pie ideālisma (kā piemēru lei minam V. Ostvalda "enerģētismu"), otra veida kļūstīšanās raksturīgas metafiziskajam, t.i. vēsturiski aprobežotajam, nepietiekami attīstītajam materiālismam.

Tā kā matērija ir objektīva realitāte vispār, tās pretstatā apziņai, matērijas jēdziens nav attiecināms uz konkrētiem materiāliem veidojumiem, to īpašībām un attiecībām F.Engelss atzīmēja, ka matēriju kā tādu nav iespējams konstatēt jutekliski "Viela, matērija", viņš rakstīja, "nav nekas cits kā viela kopums, no kā šis jēdziens abstrahēts; kustība kā tāda nav nekas cits kā visu jutekliski uztveramo kustības formu kopums; tādi vārdi kā "matērija" un "kustība" nav nekas vairāk kā s a i n a j u m i; kuros mēs aptveram lielu daudzumu dažādu jutekliski uztveramu lietu atbilstoši to kopīgām īpašībām. Tāpēc matēriju un kustību v a r i z z i n ā t, tikai pētījot atsevišķas vielas un atsevišķas kustības formas; un, ciktāl mēs tās izzinām, tik tāl mēs izzinām matēriju un kustību k ā t ā d a s ." 650.

Citiem vārdiem sakot, konkrēto lietu pasaulē nav nekā tāda, kas "pārstāvētu" matēriju vispār, t.i., nav tādu elementu, no kuriem sastāvētu matērija kā tāda. Taču, no otras puses, matērijas abstrakcija nav atrauta no pašām materiālām lietām, to īpašībām un attiecībām. Pētījot konkrēto lietu pasauli, mēs vienlaikus pētām pašu matēriju, t.i., matērijai piemētošās noteiktās strukturiskas un citas īpašības, Nav pieļaujama ne matērijas identificēšana ar tās konkrētām strukturiskām formām, to īpašībām un attiecībām, ne arī matērijas jēdziena a t r a u š a n a no konkrēti jutekliskās pasaules... Tādējādi jēdzieniem "matērija" un "materiālais" nepieciešami jāatšķiras vienam no otra. Matērijas jēdziens aptver visas konkrētās materiālās formas un izpausmes, taču nav uz tām reducējams. No otras puses, viss "materiālais" attiecas pret matēriju kā objektīvu realitāti; Taču, pirmkārt, mums matērijas īpašības, pat pašas vispārīgākās, jāatšķir no pašas matērijas, un, otrkārt, mums jāatšķir atsevišķi matērijas elementi (lietas, īpašības un attiecības) un matērija vispār kā objektīva realitāte. Taču aiz atšķirības vienmēr stāv identitātes moments. Kad mēs runājam, piemēram, par matērijas struktūru, matērijas nezūdemību u.t., mums ir prātā tiklab noteikti matērijai vispārpiemētoši aspekti, kā arī konkrētu materiālu veidojumu īpašības.

Nepieciešamība skaidri norobežot matērijas kā objektīvas realitātes jēdzienu no dabaszinātniskajiem priekšstatiem par matērijas struktūru un īpašībām kļuva jo sevišķi aktuāla tad, kad kļuva skaidrs, ka uzskati par matēriju, kādi bija pastāvējuši gadsimtiem ilgi, ir vēsturiski ierobežoti. Kad tika konstatēti tādi fakti kā sarežģītā atomu

uzbūve, masas atkarība no ātruma u.tml., daudzi dabaszinātnieki tos uztvēra kā matērijas "izzušanu", jo tie matēriju bija "degradējuši" līdz save laikmeta atomistiskajiem priekšstatiem. Tieši šajā periodā V.I. Leņins formulēja matērijas filozofisko definīciju. "Matērija izzūd", viņš rakstīja, "tas nozīmē, ka izzūd tā robeža, līdz kurai mēs pazinām matēriju līdz šim, mūsu zināšanas iet tālāk; izzūd tādas matērijas īpašības, kas agrāk likās absolūtas, nemainīgas, sākotnējas (necaurlaidība, inerce, masa un tml.) un kas tagad atklājas kā relatīvas, piemērojamas tikai dažiem matērijas stāvokļiem... Kaut kādu nemainīgu elementu, "lietu nemainīgas būtības" u.tml. atzīšana nav materiālisms, bet ir metafiziskais, t.i., antidialektiskais materiālisms."⁶⁵¹ Matērijas jēdziens atspoguļo tikai vienu priekšmetiskās pasaules aspektu, proti, to faktu, ka tā pastāv ārpus mums un neatkarīgi no mūsu apziņas. Lai kā arī attīstītos mūsu priekšstati par matērijas struktūru un tās īpašībām, pats matērijas jēdziens paliek nesatricināms. Tas nav atkarīgs no tā, cik aptveroši ir konkrēto zinātņu atzinumi par matēriju un tai pašā laikā tas vienmēr būs vispārmetodoloģiskais pamats šo atzinumu saturu objektivitātes u.t. novērtēšanai. Attīstībā esošo zināšanu struktūrā ļoti svarīgi ir izdalīt tādas jēdzienus, kuri saglabātu savu nozīmi pat tradicionālo konceptuālo sistēmu radikālos pārvērtēšanas periodos, funkcionējami kā gnozeoloģiski principi. Kā atzīmē G. Svečnikovs, V.I. Leņins, pētījot filozofiskās problēmas, daudz vērības veltīja tam, lai dabaszinātniskajās koncepcijās, kas nomaina cita citu, nokaidrotu tādas jēdzienus un priekšstatus, kuru galvenais saturs saglabājas visā zinātnes vēsturē. Kā spilgts piemērs te var noderēt V.I. Leņina formulētais matērijas jēdziens. "Savienais V.I. Leņina formulētais matērijas jēdziens ir stabils, nemainīgs, metodoloģiska principa noteikšana mainīgajos dabaszinātniskajos priekšstatos par materiālo objektu struktūru un īpašībām. Lai kā arī izmainītos fizikālie priekšstati par matēriju, paliek un paliks nemainīgs, invariants priekšstats par objektīvo realitāti, kas pastāv ārpus mums, tieši vai pastarpināti iedarbojas uz mūsu sajūtu orgāniem un principā ir izzināma" (Svečnikovs). Matērijas kategorijai ar pilnām tiesībām jābūt par pamatjēdzieni jebkurās konstrukcijās, kas pretendē uz to, ka tās ir marksistiski leņinskās filozofijas kategoriju sistēma."⁶⁵²

2. Matērijas atribūtu problēma.

"Jau pati matērijas definīcija netieši, implicētā veidā atzīst dažas vispārīgas īpašības, kādas piemīt matērijai. Tik tieši, tas fakts, ka matērija *d o t a* cilvēkam tā sajūtās, t.i., iedarbojas uz sajūtu orgāniem un sniedz objektīvu informāciju par sevi (sajūta ir ārēja kairinātāja enerģijas pārvēršanās par apziņas faktu), pilnīgi noteikti liecina par to, ka objektīvajā pasaulē pastāv kustība. Absolūti nemainīgas lietas, ja tādas eksistētu, nevarētu kļūt par izzināšanas objektu. Pati tā parādība, ka matērija izzināšanai subjektam tiek dota viņa sajūtās, ir sava veida process. Tālāk, atzīstot, ka sajūtas ir ārējās pasaules attēli, mēs atzīstam, ka atspoguļošana ir matērijas īpašība, par cik apziņa (psihe) ir īpašs rezultāts, kas rodas, matērijai atspoguļojot sevi uz sevis. Neapšaubams ir arī, ka matērijas jēdziens ietver matērijas neizdomājamības ideju, t.i., ideju, ka tā nav radāma un nav iznīcināma; citādi matērija nebūtu *o b j e k t ī v a* realitāte, kas pastāv pati par sevi, no mūžības līdz mūžībai... Bez tam, matērijas izziņāmības atzīšanās netieši izpaucas doma, ka visām objektīvās pasaules lietām un parādībām piemīt relatīvs *n o t u r ī g u m s*, t.i., neizdomājamības īpašība. Absolūti plūstošas parādības, ja tādas pastāvētu, nevarētu kļūt par mūsu izzināšanas objektu, jo tajās nebūtu nekā noteikta. Jebkuram jutekliskam tēlam, kas rodas apziņā, ir zināma struktūra, un tas ir kaut kas sakārtots, citādi tas nesniegtu nekādu informāciju. Informācija taču ir mērs daudzveidības, atšķirības mērīšanai... Tā tad arī pašai matērijai kā informācijas avotam jābūt apveltītai ar *s t r u k t ū r u*, jābūt *s a k ā r t o t a i* daudzveidībai. Matēri_jei kā kaut kam ķermeniskam piemīt izplatības un ilguma īpašības, bet tās ir telpiski laiciskas īpašības. Matērija ir "vienkārši" objektīva realitāte, nekādi citi ietvari neierobežo tās pastāvēšanu; tas nozīmē, ka matērijas jēdziens apslēpti satur sevī *b e z g a l ī g u m a* ideju. Matērijas īpašības un izpausmes ir bezgalīgi daudzveidīgas, taču ar noteiktu abstrakciju palīdzību iespējams izdalīt dažas vislielākā mērā vispārīgas matērijas īpašības - *a t r i b ū t u s*, bez kuriem tā nevar ne pastāvēt, ne būt iedomājama. Raugoties no izzināšanas teorijas viedokļa, mēs ar atribūtu palīdzību noteiktā nozīmē "*m o d e l ē j a m*" matēriju (substanci) kā kādu būtību. Jau sen - senos laikos domātāji norādīja uz tādām atributīvām matērijas īpašībām, kā kustība, telpa un

laiks, Spinoza izteica domu, ka substancei esot bezgala daudz atribūtu, no kuriem mums zināmi tikai nedaudzi. Raksturojot atribūtu savstarpējās attiecības, viņš uzsvēra, ka visi tie esot neatkarīgi cits no cita un ikviens no tiem apzīmējot noteiktu substances esamības pusi. "Substances daba ir tāda, ka katrs no tās atribūtiem izpaužas pats caur sevi, jo visi atribūti, kādi vien tai ir, vienmēr ir bijuši tajā kopā, un neviens no tiem nav varējis būt cita radīts, bet katrs izpauž substances realitāti jeb esamību." ⁶⁵³ Matērijai kā tādai mūžīgai būtībai, kas savās bezgalīgi dažādajās formās un izpausmēs vienmēr ir identiska pati ar sevi, var būt vai arī nebūt noteikti atribūti, taču tā nevar tos ne iegūt, ne zaudēt.

Atribūti ir matērijas neatņemamas sastāvdaļas atšķirībā no pārējām, efemerām īpašībām, kuras filozofijā pirms Marкса sauca par akcīdencēm. Bet mēs nospējam "tuvoties" matērijai tādē mērā, lai iepazītu visus tās atribūtus "pēdē jā" instancē". Matērijas izziņāšanas process ir bezgalīgs, neizsmeļams. Tāpēc katrā izziņas stadijā izveidojas matērijas atribūtiīvo īpašību aina, kas - pilnīguma, vispārinātības u.t.t. ziņā - ir tikai relatīvi pareiza... Pēc savas loģiskās struktūras visi apgalvojumi, kas nosaka vienu vai otru matērijas īpašību atribūtiīvo raksturu, nepieciešami ir deduktīvas dabas. Vēl vairāk, šādu apgalvojumu sistēmai jāatbilst teorijas aksiomatizācijas prasībām. Teorija, kas aplūko pašas vispārīgākās matērijas īpašības, tik tiešām nevar būt uzbūvēta pēc induktīvā principa. Tā iegūst abstrakti loģizētu veidu. Apgalvojumiem, uz kuriem tā balstās, ir aksiomātisks raksturs. Aksiomas ir kādas teorijas izejas tēzes, kuras atspoguļo pašas vispārīgākās un būtiskākās aplūkojamo objektu īpašības... Svarīgākās prasības, kādas tiek izvirzītas aksiomātiski pēņemtu tēžu sistēmai, ir **n e p r e t r u n ī g u m s**, **n e a t k a r ī g u m s**, un **p i l n ī g u m s**... Vispār jāpatur prātā, ka minētās prasības... netiek izpildītas absolūti, jo nekad nevar rasties cieša pārliecība, ka tās realizētas visā pilnībā. Tātad pēc sava loģiskā statusa visi apgalvojumi, ka noteiktām matērijas īpašībām ir atribūtiīvs raksturs, ir aksiomātiski. Runājot par matērijas atribūtiem, var teikt, ka tās atribūtiīvajām īpašībām šādi vai tādi jāizpaužas jebkurā materiālā sistēmā un jebkurās apstākļos. "Vispārīgie atribūti," raksta S. Meluhins, nevar būt relatīvi, tādi, kas izpaužas vienos apstākļos un nepastāv citos apstākļos. Tie nevar kļūt arī par savu pretstatu citos sakaros

un citās attiecībās. Tādi materiālas atribūti kā materiālas neizsmeļamība, tās vispārīgums, tās mijiedarbība, kustība, laiks, telpa, tās strukturveidīgums, bezgalīgums un daži citi nekad neizsmeļ, un tiem nav objektīva ekvivalenta antipoda. Jebkuros apstākļos materiālai piemīt šīs īpašības." 654.

Tādējādi materiālas atributīvo, vispārīgo īpašību raksturīga pazīme ir to absolūtais raksturs. No materiālas un tās atribūtu attiecībām iespējams izdalīt dažas vispārējas pazīmes, kuras ir būtiski svarīgas tiklab pašas materiālas, kā arī tās dažādo atributīvo īpašību raksturojumam. Tās ir:

1) Materiālas un tās atribūtu nesaraucamais sakars. Bez saviem atribūtiem materiāla nevar pastāvēt. Atribūti ir materiālas esamības pamatnosacījums, materiālas pastāvēšanas veidi, kuriem ir universāls, absolūts raksturs. Tie ir tāpat neatdalāmi no materiālas, kā materiāla no tiem.

2) Jebkuras atributīvās īpašības formu neizsmeļamība, kura sevi atspoguļo materiālās pasaules bezgalīgo daudzveidību. Šī neizsmeļamība tomēr nenozīmē, ka attiecīgā atribūta robežās nav iespējams izdalīt dažas pamatformas. Tā, piemēram, mēs izdalām materiālas kustības pamatformas.

3) Materiālas atribūtu vienība, kurā izpaužas materiālās pasaules vienība. Atribūti raksturo vienotās materiālās substances dažādus aspektus, tāpēc tiem, neraugoties uz to specifiku, katrā ziņā jābūt apveltītiem ar dažām kopējām īpašībām. Šādas visiem atribūtiem kopējas pazīmes ir, piemēram, to nesaraucamais sakars ar materiālu, to objektīvais un absolūtais raksturs u.c. Jāussver, ka materiālas atribūti un līdz ar tiem arī pati materiāla izveido sevi noslēgtu sfēru. Materiāla atrodas pastāvīgā kustībā, tomēr nevar teikt, ka materiāla kopumā kustētos kādā virzienā, jo nekā tāda, kas attiecībā pret materiālu būtu "ārējs", nepastāv. Visas materiālās sistēmas ir raksturojamas telpas un laika ziņā, bet kopumā materiāla nav iekļauta nekādā telpā un nav iesaistīta laika plūsmā. Tāda veida istaiciem kā "materiāla pastāv telpā un laikā", stingri pamot, ir nepareizi un tos var pieļaut tikai tad, ja tiek uzliegti attiecīgi pasākaidrojumi, kuri atsedz starp materiālu un tās atribūtiem pastāvošās attiecības... Pašlaik mēs varam nosaukt visas šādas materiālas atribūtas: kustība, neizsmeļamība, strukturveidīgums, telpa un laiks; bezga-

līgums; atspoguļošana. Visi matērijas atribūti, izpausdami materiālās substances kvalitatīvi specifiskas un tai pašā laikā univeršālas īpašības, noteiktā nozīmē "Āķērso" cits citu, un šī Āķērsošanās" liecina par matērijas vienību. Tā, piemēram, kustība mums parādās kā mainība vispār, taču kustība neizsīd un netiek iegūta, jo pastāv kustības nesīdāmība likumi. Tāpat, kustībai ir noteikta struktūra. Mēs, piemēram, izdalām tādas kustības raksturojumus kā ātrumu un paātrinājumu. Pastāv kvalitatīvi specifiskas kustības formas. Īpašs rezultāts, kas izriet no kustības kā materiālu objektu mijiedarbības, ir atspoguļošana. Beidzot, kustība ir bezgalīga tajā nozīmē, ka tai nav ne "sākuma", ne "gala", ka tā savu izpausmju ziņā ir bezgalīgi daudzveidīga u.t.t... Tādējādi matērijas atribūtiem ir ontoloģisks un gnozeoloģisks saturs. Pirmais moments pasvīturo objektīvo saturu, kāds ir kategorijām, kuros apskatīti matērijas atributīvās īpašības; otrais moments norāda, ka nevienam atribūtu sistēmai nevar uzskatīt par absolūtu, galīgu. Tā kā kategoriālā ziņā atribūti figurē kā jēdzieni, rodas jautājums, kā tas definēti. Bet ja atribūtu sistēmai ievēd aksiomātiski, tad tāpēc vien jau iepriekš tiek izslēgta jebkura iespēja definēt izejas jēdzienus ar kādu citu, vispārīgāku jēdzienam palīdzību. Atributīvās īpašības raksturo arī tas, ka tām nav objektīva antipoda, t.i. kaut kādas pretējas īpašības, kas ir raksturīgi pārveidīgajām dialektikas kategorijām (būtība un parādība, nepieciešamība un nejaušība u.tal.) . Mēs varam teikt, ka kustība kā matērijas atribūts neizslēdz miera stāvokli, taču miera stāvoklis ir tikai pašas kustības moments un nevis kāda sevišķa atributīva īpašība; matērijas nesīdāmība izslēdz tās sīdāmību u.t.t. Tādējādi definīcija ar sava pretstata palīdzību šeit arī tiek izslēgta (šādas definīcijas viens no pretstatiem tomēr paliek nedefinējams.).

Ko atliek darīt? Šādos gadījumos jēdziens tiek izprasts us intencijas vai pieredzes pamata, vispārinot no daļādām konkrētām zināšanām sfērām pēntus jēdzienus, aprakstot tā saturu ar parastās valodas terminiem u.t.t. Tas nozīmē, ka "definīcijas" iespējamas arī šeit, nedrīkst tikai sagaidīt "klasiskas" definīcijas, kas iegūtas ar vispārīgāku jēdzienam palīdzību (norādot us tuvāk stāvošu ģinti vai sugas pazīmi) , Vai arī definīcijas, kuru pamatā ir definējamā jēdziena pretstats...

Sākšim analīzi:

a) K u s t ī b a k ā m a i n ī g u m a u n n o t u r ī g u m a

v i e n ī b a. Matērijas kustībā izpaužas substances darbīgā puse, tās iekšējā aktivitāte... Sakot, ka kustība ir matērijas atribūts, mēs postulājam arī matērijas un kustības nesaraucjamo sakaru...

"K u s t ī b a i r m a t ē r i j a s e s a m ī b a s f o r m a", rakstīja F.Engelss. "Nekur un nekad nav bijusi matērija bez kustības.... Matērija bez kustības ir tikpat neiedomājama, kā kustība bez matērijas." ⁶⁵⁵ "Neiedomājamā" - par cik kustības atraušana no matērijas padara neiespējamu zinātnisku pasaules aplūkošanu un vispār aizved mūs pāri racionālas domāšanas robežām, jo, atsvēsimot no matērijas tās virsītāju spēku, mēs nonākam pie tā, ka kustības avots tiek pārnesta ārpus matērijas, bet tas jau ir ceļš uz reliģisku, irracionālu domāšanu. Nevar kustību pretstatīt matērijai kā kaut ko īpašu, tai svešu, nemonākot pie absurda, teica F.Engelss.. Vai var runāt par objektīvajā pasaulē notiekošās kustības "cēloni"? Matērija un kustība ir paši savi cēloni, ja gribam šai gadījumā lietot cēlonības kategoriju. Kustība mums "ir dota" kopā ar pašu matēriju, jo tā ir matērijai iekšēji piemītošs atribūts. Sava "mehānisma" ziņā kustība nav nekas cits kā m a i j i e d a r b ī b a . . .

Lietu savstarpējais sakars izpaužas to mijiedarbībā, kuras rezultātā tad arī rodas kustība kā kaut kas, kas nepieciešami piemīt jebkurai sareģītam objektam... "Kustība vārda pašā vispārīgākajā nozīmē, t.i., saprotot to kā matērijas esamības formu, kā matērijai iekšēji piemītošu atribūtu, aptver visas visumā notiekošās pārmaiņas un procesus, sākot ar vienkāršu pārvietošanos un beidzot ar domāšanu." ⁶⁵⁶ Definēt kustību vispārējā veidā nav iespējams, jo kustības jēdziens pieder pie pašām vispārīgākajām kategorijām, kādas raksturo objektīvo realitāti... Kustība pēc savas dabas ir pret-runīga... Kustības kā matērijas atributīvas īpašības pretrunīgums izpaužas tādējādi, ka kustība ir m a i n ī g u m a u n n o t u r ī g u m a , pārmaiņas un nezūdamības vienība ... V i s p ā r p a s t ā v ī g u m s ir matērijas diferenciacijas, tās struktūrveida usbūves nepieciešams nosacījums. O t r k ā r t , p a s t ā v ī g u m s ir matērijas uz priekšu vērstas attīstības nepieciešams nosacījums... Materiālās substances darbīgā puse, tās aktivitāte, protams, vispirms izpaužas mainīgumā. No attīstības procesu aspekta "virsītāja" loma ir arī pārmaiņai, jo noturīgums kā tāds nesatur sevī nekādu attīstību. Taču pats attīstības process nepavisam nav kas pretējs nezūdamībai

(noturīguma), nepaceļas pāri tam, kaut gan attīstība nozīmē kaut kāda pastāvīguma veidu pārvarēšanu, "atcelšamu". **A t t ī s t ī b a** ir īpašs kustības veids, kuru raksturo neatgriezeniskas kvalitātīvas pārmaiņas. Attīstības procesi norisinās paši savās specifiskās maiņīguma un noturīguma vienības formās... Kustība vienlaikus ir tiklab absolūta, kā relatīva. To sakot, jāatzīmē divi tās apgalvojuma aspekti - vispārfilozofiskais un dabaszinātniskais. No filozofijas aspekta kustības **a b s o l ū t u m s** izpaužas tādējādi, ka kustība ir universāla kā matērijas atribūta, matērijas pastāvēšanas veids, ka matērija nav iedomājama bez kustības. Kustības **r e l a t i v i t ā t e** savukārt izpaužas tai apstākļi, ka kustība vienmēr pastāv konkrētās formās, kuras var pāriet cita citā.

b) **N e s ū d a m ī b a k ā m a t ē r i j a s a t r i b ū t s.**

"Pats matērijas jēdziens - "matērija ir objektīva realitāte" - satur ideju, ka matērija ir vienmēr, ka nav iespējams radīt to no nekā un pārvērst par neko. Pasvītrodams materiālās kustības un pašas matērijas **m ū ķ ī g u m u**, V.I. Lenins norādīja uz nesaraucamo sakaru starp matērijas objektīvi reālo pastāvēšanu un tās nezūdamību (kura šeit izpaužas kā mūķīgums). Nezūdamība ir matērijas atribūts. Bez nezūdamības atribūta, tāpat kā bez kustības atribūta matērija nevar pastāvēt un nav arī iedomājama. Šajā ziņā matērijas nezūdamībai ir absolūts raksturs. Apgalvojums, ka matērija var iznāst, t.i., ka tā rodas no nekā un pārvēršas par neko, ir neskaidrīgs, ir pretrunā ar pašu matērijas jēdzienu un visu zināšanu summu, kādas ieguvusi cilvēce. Par **k r e a c i o n i s m u** nosauktā mācība, ka dievišķs spēks radījis pasauli no nekā, ir viena no reliģiskā pasaules uzskata pamatā esošajām galvenajām dogmām.

Ideja, ka matērija radīta no nekā, vispirms ir pretrunā ar pašu racionālo domāšanas garu, ar tās pamatprincipiem, kuri atspoguļo esamības pašas vispārīgākās likumības. Matērija (esamība) ir absolūti patstāvīga, suverāna, tās pastāvēšanai nav nekāda priekšnosacījuma, jo pasaulē nav nekā, izņemot pašu matēriju un tās īpašības, un matērijai nav vajadzīgas nekādas "blakus piedevas" (Engelss) dieva vai kādu citu pāri pasaulei stāvošu spēku idejas veidā. Apgalvojums, ka nezūdamība ir matērijas atribūts, sintesē daļēdus objektīvajā pasaulē sastopamos nezūdamības momentus. Iespējams izdalīt tādus ar materiālo pasauli saistītos nezūdamības galvenos

aspektus: Matērijas kā objektīvas realitātes un kā substances nezūdamība, kvalitatīvi matērijas forma - kustības, strukturveidīguma, atspoguļošanas u.tal. - neizmīcināmība matērijas bezgalīgo pārvērtību procesā, pastāvīgu - paliekošu sakaru un attiecību - likumu pastāvēšana pasaulē, konkrētu materiālu veidojumu (lietu), to īpašību un attiecību noturīgums.

Neraugoties uz visām savām bezgalīgajām pārvērtībām un pateicoties tām, matērija vienmēr paliek matērija, tā pārvēršas pati sevī, jo nekas "cits" nepastāv... F.Engelss rakstīja: "...Mēs esam pārliecināti, ka matērija visās savās pārvērtībās mūžīgi paliek viena un tā pati..."⁶⁵⁷. Te tiek uzsvērtā matērijas pastāvīgā esība, tās mūžīgums, tās pastāvēšanas nepārtrauktība, un ar to pietiek, lai eksplicēta tēsi par matērijas kā objektīvas realitātes nezūdamību. Pat laika ideja te nav vajadzīga, jo matērijai kopumā laiks nepastāv, laika jēdzienam ir jēga tikai tad, ja runa ir par konkrētiem procesiem... Matērijas paškustības un pašattīstības ideja nepieciešami ietver sevī priekšstatu, ka matērija un kustība nevar zaudēt savas potenciālās un aktuālās spējas atkal un atkal kvalitatīvi no jauna pārvērsties... Priekšmetus un parādības, kas pastāv kādā materiālās pasaules sfērā, gēla izmākumā ir reproducējusi (radījusi) visa matērija, un tāpēc šie priekšmeti un šīs parādības spēj pakāpenisku pāreju un pastarpinājumu caurā - pārvērsties jebkuros citos objektos un parādībās.

Šajā nozīmē matērijai piemīt absolūtas reproducējošas spējas, t.i., spējas savas bezgalīgās evolūcijas gaitā reproducēt analogas struktūras, īpašības u.tal. Pasaulē "viss ir saistīts ar visu" (Ljains), un šis universālais sakars, šis visa spējas iedarboties uz visu un pārvērsties par visu, noved pie tā, ka matērijas pašattīstības procesā realizējas arī tās pašsaglabāšanās tajā nozīmē, ka organizācijas līmeņi un kustības veidi, kādus sasniegusi matērija, nav izmīcināmi...

Visas iepriekš minētos galvenos nezūdamības likumu aspektus to vienībā filozofiskā apziņa atspoguļo kā **m a t ē r i j a s n e z ū d a m ī b a s p r i n c i p u s...** Nezūdamības princips pieder pie filozofijas galvenajiem principiem un tai pašā laikā vispār pie zinātniska pasaules uzskata pamatiem. - Ja gribam stingri pieturēties pie loģikas, tad matērijas nezūdamības principu nevar no-

saukt par matērijas nezūdamības likumu, - tas tieši ir nezūdamības princips, aksioma, mūsu vispārīgajās zināšanās par pasauli. Nezūdamības princips pieder pie tām mūsu zināšanām, kuras ir *meta-
tateorētiskā* līmenī, t.i., pie pašu teoriju uzbūves principiem. Metaprincipi ietilpst jebkuras teorijas struktūrā, taču nav iespējams tos atvasināt no teorijas ar tīri loģiskiem līdzekļiem. "Pamatjēdzieni un pamatprincipi, kuri vairs nav reducējami uz citiem", rakstīja A. Einšteins, "ir neizbēgama, racionāli netverama teorijas daļa." ⁶⁵⁸ Vēl jo vairāk tas attiecas uz filozofiskiem principiem, kuri savos vispārīgajumos pācēlas vēl augstāk nekā dabaszinātņu un citu zinātņu visabstraktākās teorētiskās konstrukcijas. Definēt vispārīgā veidā pašu nezūdamības kategoriju nav iespējams, jo nezūdamība ir matērijas atribūtīva īpašība.

e) *Sistēma, struktūra un sakārtotība
matērijas atribūtīvās īpašības,*

Mēs jau tikām citējuši F.Engelsa izteicienu, ka visa mums pieejamā daba veido zināmu sistēmu - ķermeņu kopsakarū, kas izpaužas ķermeņu mijiedarbībā. "Mijiedarbība" ir pirmais moments, ko ievēro mūsdienu dabas pētnieki, un tas ir arī "pēdējais" moments, jo, kā teica Engels, mēs nespējam iet tālāk par šīs mijiedarbības izzināšanu, jo aiz šīs mijiedarbības vairs nav nekā, ko varētu izzināt. F.Engels pasvītēja, ka sistēmas īpašības, kādas piemīt matērijai, mūsu izskaidrojuma ir neizmērojamas: "Ir skaidrs, ka pasaule ir vienota sistēma, t.i., kopsakarīga vesela vienība, bet šīs sistēmas izzināšanas priekšnoteikums ir *visa* dabas un vēstures izzināšana, ko cilvēki *nekad* nespēs sasniegt." ⁶⁵⁹ Ja pieņemam, ka sistēmuveida uzbūve ir matērijas atribūtīva īpašība, tad atzīstam, ka pašai sistēmuveidīguma idejai ir *aksiomātisks* raksturs un ka definēt "sistēmu" ar vispārīgāku jēdzienam palīdzību nav iespējams.

Matērijas struktūrveidīgums faktiski tiek atzīts jau tad, kad mēs matēriju definējam kā objektīvu realitāti, kas cilvēkam *dotā* viņa sajūtās. Ar "dotību" šeit jāsaprot vispirms objekta un subjekta informatīvais sakars, taču informācijas pamats ir atšķirība (daudzveidība), kura savukārt figurē kā struktūrveidīguma moments...

Attiecības un sakarus starp sistēmas elementiem vienmēr raksturo zināma sakārtotība; pilnīgi nesakārtotas attiecības nevarētu

novest pie viengabalaina veidojuma, kam ir struktūra. Acīmredzot pareizs būs arī vispārīgs apgalvojums, ka jebkurai struktūrai nepieciešami piemīt šādi vai tādi sakārtotības veidi. Tāpat kā struktūras jēdziens slēpti ietverts sistēmas jēdzienā, tāpat arī priekšstats par kārtību (sakārtotību) slēpti ietverts struktūras jēdzienā. Var teikt, ka **s a k ā r t o t ī b a** ir viens no **s t r u k t ū r a s a s p e k t i e m**. Sakārtotības jēdziena ārkārtīgais vispārīgums izpaužas tai apstākļi, ka tādas fundamentālas filozofijas kategorijas kā telpu, laiku, cēlonību, likumu u.tml. mēs definējam ar kārtības kategorijas palīdzību vai tuvinām tās tai...

R. Freimanis saka, ka "dabas parādībās" ir formas un ritmi, kuri vērotāja acij nav pieejami, bet analītika acij ir atklāti. Šīs formas un šos ritmus mēs saucam par fizikas likumiem. Regularitātes, ritmiskuma u.tml. jēdzieni izsaka vienas un tās pašas idejas - sakārtotības idejas dažādus aspektus. Pasaules zinātniskās ainas konstruēšanā sakārtotības ideja ir viena no vissvarīgākajām, jo A. Einšteina vārdiem runājot, pašai realitātei piemīt pilnīgi harmoniska struktūra. Bet **h a r m o n i j a** ir vienkārši cits apzīmējums sakārtotības aufstākajām formām.

d) T e l p a u n l a i k s.

Attiecībā pret matēriju telpa un laiks ir tās atribūti. Tāpēc matērija nav iedomājama ārpus telpas un laika. F. Engelas rakstīja, ka "katras esamības pamatformas ir telpa un laiks; esamība ārpus laika ir tikpat liela bezjēdzība kā esamība ārpus telpas." ⁶⁶⁰. Savukārt "Šīs abas matērijas eksistences formas bez matērijas nav nakas, ir tukši priekšstati, abstrakcijas, kas pastāv tikai mūsu galvā." ⁶⁶¹. Laiks ir noteikta kārtība, kādā mainās materiālu objektu stāvokļi. No šā viedokļa "izplatība" kā viena no telpas (telpisku ķermeņu) īpašībām un "ilgumā" kā vienā no laika (laicisku procesu) īpašībām izpaužas noteiktums, neizdomība, kas piemīt attiecīgā tipa sakariem un attiecībām - līdzās pastāvošo ķermeņu izvietojumam un stāvokļu nomaiņas kārtībai... Telpas un laika atributīvā rakstura atzīšana nozīmē, ka visām telpiskām un laiciskām formām, kādas pastāv pasaulē, piemīt zināma **v i e n o t ī b a**, t.i., kādas kopējas pazīmes. Taču no tā nav secināms, ka pasaulē jāpastāv kādai absolūtai vienīgai telpai un absolūti vienīgam laikam. Šāda absolūta

telpa un absolūts laiks būtu atrauti no matērijas, kuru raksturo formu un izmaiņu neizsmeļama daudzveidība. Ņūtona absolūtā telpa un absolūtais laiks bija visas pasaules vienīgā telpa un vienīgais laiks, bet Ēi telpa un šis laiks bija atrauti no matērijas. Relativitātes teorija parādīja, ka pasaulē nav notikumu absolūta vienlaicīguma un tā tad nav arī viena vienīga laika. Nav viena vienīga "pasaules pulksteņa" un viena vienīga etalona telpas mērīšanai. Katrai references sistēmai ir pašai savas "stundas" un pašai savi "metri", jo šādi laika un garuma intervāli ir atkarīgi no sistēmu kustības ātruma attiecībā pret citām materiālām sistēmām. Pārejot no vienas inerciālas references sistēmas pie otras, "garums" un "laiks" mainās, un šai apstākļi it kā izpaužas relativitātes teorijas būtība. Taču telpiskie un laiciskie intervāli mainās tādā kārtā, ka nemainīgs, invariants paliek telpas - laika intervāls, t.i., "atstatums" starp diviem punktiem (notikumiem) četrdimenziju telpā - laikā (trīs telpas koordinātes plus laiks). Kā redzam, relativitātes teorija ir konstatējusi dziļu nesaraucamu sakaru starp telpu un laiku. Tas dod pamatu aplūkot telpu - laiku kā vienotu matērijas pastāvēšanas formu, kā vienu un to pašu matērijas atribūtu...

Telpas - laika intervāls attiecībā pret mainīgajiem garumiem un laika (ilguma) intervāliem ir absolūts. Tas tomēr nenozīmē, ka pasaulē pastāv kāda absolūta telpa - laiks, kas būtu viena un tā pati visai matērijai. Reālijā pasaulē telpas - laika struktūra ir ļoti sareģināta. Tas tāpēc, ka tā veidojas gravitācijas lauku ietekmē, kurā telpu - laiku "izliec". Tādējādi telpas - laika īpašības ir atkarīgas no (gravitējošo) masu izvietojuma Visumā. Atbilstoši tam ķermeņu inerciālā kustība notiek nevis pa taisni, bet pa līkni, kuru sauc par "Ģeodēzisko" līkni.

Vispārīgā relativitātes teorija parādīja, ka starp telpu - laiku, kustību un pašu matēriju pastāv nesaraucams sakars. Telpas - laika ģeometriju nosaka gravitācijas lauki, t.i., matērijas fizikālās īpašības. Savukārt telpas - laika struktūra, kas atspoguļojas tās ģeometrijā, nosaka visu pasaulē notiekošo kustību raksturu.

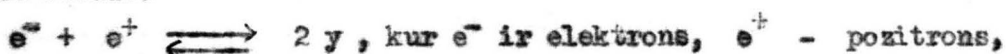
Īpašu jēgu laiks iegūst kā sociāls fenomens, t.i., kā sabiedriskās dzīves un progressa faktors. Visa cilvēka darbība un visa sabiedrības dzīve norisinās laikā, kurā visās konkrētās situācijās vienmēr ir ierobežots. Telpa un laiks ir fenomens, kas aptver tiklab objektīvās realitātes pasauli, kā arī mūsu apziņu. Sakarā ar to nepieciešami

jāatzīmē: a) perceptuālo, b) konceptuālo un c) reālo telpu un laiku.

e) **M a t ē r i j a s b e z g a l ī b a u n n e i z s a e j a m ī b a.**

Bezgalības ideja ir viena no vissarežģītākajām filozofijas problēmām... Matērijas bezgalība nav reducējama uz tās bezgalību telpā un laikā; tai ir daudzveidīgas izpausmes. Apgalvojums, ka bezgalība pieder pie matērijas atribūtiem, prasa, lai to pamato. Ja pašā bezgalībā izdala *i n t e n s ī v o* un *e k s t e n s ī v o* aspektu, tad jāpamato būtu tikai pirmais aspekts, per cik matērijas bezgalība ekstensīvā aspektā, t.i., telpā un laikā, no dialektiskā materiālisma viedokļa šaubas nerada. Bezgalības intensīvais aspekts izpauž materiālo sistēmu neizsmeļamību to īpašību, sakaru, attiecību u.t.t. ziņā. Mēs definējam matēriju kā objektīvu realitāti, kas mums dota sajūtās. Objektīvā realitāte (matērija) ne ar ko nav ierobežota; gluži tāpat ne ar ko nav ierobežota tās "dotība" sajūtās un tāpat arī matērijas izziņāmība. Tādējādi pati matērijas definīcija implicēti satur sevī bezgalības ideju. Matērijai var būt jebkuras formas un izpausmes, kas nav pretrunā ar tās fundamentālajiem likumiem. "Esamība", rakstīja F.Engels, "ir vispār atklāts jautājums, sākot ar to robežu, kur beidzas mūsu redzes loks." ⁶² Attiecībā uz matēriju bezgalības intensīvais aspekts kopumā arī ir skaidrs: īpašību un izpausmju ziņā, un šajā apstākļī izpaužas bezgalības ideja. Matērija nav vienkāršs materiālu ķermeni kopums. Būdam objektīva realitāte, tā noteiktā nozīmē ir nedalāma un sevī noslēgta. Ikviens konkrēts objekts kā tāds ir galīgs telpā un laikā, taču kā visas matērijas "pārstāvis" tas ir bezgalīgs: tas nevarēja rasties no nekā un nevar pārvērsties par neko, tāpēc tā pastāvēšana laikā ir bezgalīga; bezgalīgu kustību un pārvērtību procesā tam ir iespēja pārveidoties uz jebkuru citu punktu telpā (jo nekādu īpašu izdalītu "vietu" nav), un šādā nozīmē objekta telpiskā esamība ir bezgalīga. Vārdū sakot, jebkura materiāla objekta pastāvēšanai telpā un laikā ir divas puses: Tā ir tiklab galīga, kā bezgalīga. Kā matērijas "daļa" jebkurš materiāls objekts ir kaut kas pastāvīgs, visai matērijai piederošs, un šajā ziņā tas ir bezgalīgs... Attiecībā pret visu matēriju nesūdamība ir vienu matērijas formu bezgalīgs pārveidošanās process citās. Tāda ir matērijas pašsaglabāšanās jēga. Šim bezgalīgajam sevī noslēgtajam procesam

nav nekādu "ieeju" (matērijas radīšana no nekā, dievišķa providence u.tml.) vai "izeju" (matērijas iznīkšana, kustības degredēšanās u.t.t.). Šajā procesā jebkura reāla iespēja agri vai vēlu vienā vai otrā vietā pārvēršas par Istenību. Tādējādi matērijas reproducējošo spēju atzīšana ir tieši saistīta ar bezgalības ideju... Mūsdienu fizika ir konstatējusi, ka matērijas fundamentālo daļiņu (elementārdaļiņu) līmenī visi materiālie veidojumi - tieši vai pastarpināti - pāriet cits citā. Elementārdaļiņu spējas pārvērsties citai citā ir šo daļiņu visraksturīgākā īpašība. Tā piemīt ne tikai vielas, bet arī lauka daļiņām. Mūsu gadsimta 30.gadu vidū tika atklāta reakcija, kas norisinās, elektronam un pozitronam (vielas daļiņām) pārvēršoties par fotoniem (gaismas daļiņām) un otrādi:

γ - gamma kvants (fotons). Tas bija viens no modernās fizikas vissenacionālākajiem atklājumiem.

Visās sistēmās, ka organizējas un reproducējas pašas, saglabāšanas mehānisms ir orientēts uz bezgalību... Dzīvības fenomens ir "aprēķināts" tā, lai tas pastāvētu bezgalīgi, t.i., tam piemīt pašpietiekamība, pie kam pastāvēšanas bezgalīgums arī te tiek sasniegts tādējādi, ka nepārtraukti nomainās individuālās formas. Speciāli pētījumi ir parādījuši, ka Visuma bezgalības idejai mūsdienu (relatīvistiskajā) kosmoloģijā ir aksiomātisks raksturs. Relatīvistiskajā kosmoloģijā tiek aplūkoti daudzi jo daudzi bezgalības modeļi - Visuma struktūras iespējamie apraksti. Visos šādos modeļos Visuma bezgalīguma idejai ir nepieciešamie pamatojumi, taču šos (empīriskos un teorētiskos) pamatojumus nevar uzskatīt par pietiekamiem, jo cilvēka pieredze vienmēr paliek nepabeigta, bet katra konkrētā teorija ir "piesaistīta" pieredzei. Bez tam visās teorētiskajās konstrukcijās, kurās tiek modelēts Visuma bezgalīgums, atklājas hipotēzes (pieņēmumi), kas ir ekvivalentas bezgalības tēzei. Tas viss rāda, ka idejai, saskaņā ar kuru pasaule ir bezgalīga telpā un laikā, ir aksiomātisks raksturs. Šo savu raksturu tā saglabā arī visos citos gadījumos, kur figurē bezgalības jēdziens, jo bezgalība pēc savas dabas ir viena un tā pati, neatkarīgi no tā, kādās formās tā izpaužas.

f) Atspoguļošana - matērijas vispārēja īpašība.

Atspoguļošanas vispārīguma ideju kā pirmais filozofijas vēsturē

izvirzīja V.I. Leņins savā klasiskajā darbā "Materiālisms un empirio-kriticisms." Tieša vajadzība pēc tā radās, kad V.I. Leņins izstrādāja atspoguļošanas teoriju kā dialektiskā materiālisma izziņas teoriju. Analizējot atspoguļošanas teorijas visdziļākos pamatus materiālistiskajā gnozeoloģijā, kļuva skaidrs, ka atspoguļošanas princips jāpaplašina un jāattiecina uz visu matēriju. Jau pašā matērijas definīcijā, saskaņā ar kuru matērija ir objektīva realitāte, kas cilvēkam d o t a viņa sajūtās, dota kā attēli, kopijas un tml., implicēti ietverta doma, ka atspoguļošana ir pašas matērijas īpašība. V.I. Leņins ne vienu reizi vien ir uzsvēris, ka matērijas un apziņas pretstatīšanai ir absolūts raksturs tikai filozofijas pamatjautājuma ietvaros. Ārpus šā jautājuma robežām cilvēka smadzenes kā domāšanas orgāns ir pilnīgi "līdzvērtīgas" ar visiem citiem materiāliem veidojumiem. Tās atšķiras no tiem tikai ar savas organizācijas līmeni un, atbilst tieši tam, ar spējām "generēt" apziņu. Iztirzādams J. Lūcgena izziņas teoriju, V.I. Leņins citē viņa vārdus, ka "cilvēka apziņas orgāns... ir gabals dabas, kas atspoguļo citus dabas gabalus." ⁶⁶³ Atspoguļošanas process, kas norisinās visā no receptoriem (sajūtu orgānu uztverošā daļa) līdz sajūtu orgānu augstākajām daļām - smadzeņu garozas iecirkņiem, ir m a t e r i ā l s process. Šajā ziņā ārējo pasauli atspoguļo nevis apziņa, bet smadzenes, vispār cilvēks kā īpaša materiāla sistēma, apziņai ir šādas atspoguļošanas specifisks (ideāls) produkts. Tāpat apziņas atzišana par matērijas īpašību ir ietverta jau matērijas definīcijā un atspoguļošanas teorijas kā dialektiskā materiālisma izziņas teorijas principos. No tā vadoties V.I. Leņins sper nākošo soli: viņš izseka domu par atspoguļošanas v i s p ā r ī g u m u. "...Loģiski ir pieņemt, ka visai matērijai piemīt īpašība, kas savā būtībā radniecīga sajūšanai, īpašībai atspoguļot." ⁶⁶⁴ Apziņa ir atspoguļošanas augstākā forma atšķirībā, teiksim, no tādām visvienkāršākām formām, kāda ir spoguļveida atspoguļošana. Taču augstāko formu pastāvēšanu, piemēram, matērijas kustības, tās organizācijas u. tml. sfērā ir iespējams saprast, tikai izprotot šo formu genētisko sakaru ar vienkāršākām formām, t. i., pētot vienas vai otras matērijai piemītošās īpašības evolūciju (attīstību). Pretējā gadījumā augstāko formu rašanās būtu nesaprotama un noslēpumaina, kaut kāds "emerdžents" akts, kas racionālai izziņai nav pieejams. Jau F. Engels norādīja, "dzīvība ir visas dabas rezultāts...", ka bez cilvēka gara priekšvēstures noskaidrošanas "cilvēka domājošo smadzeņu eksistence

peliek brīnums." ⁶⁶⁵ Domāšana un apziņa, sacīja F.Engelss, ir cilvēka smadzeņu produkti, un "cilvēks pats ir dabas produkts, kas attīstījies zināmos dabas apstākļos un kopā ar tiem. Tādēļ pats par sevi saprotams, ka cilvēka smadzeņu produkti, kas galungalā taču arī ir dabas produkti, nerunā pretī pārējam dabas sakaram." ⁶⁶⁶ Taču apziņas būtība ir ārpusaules atspoguļošana cilvēka galvā, un šis fenomēns varēja attīstīties tikai tāpēc, ka atspoguļošanas īpašība piemīt visai matērijai. Pasaulē "viss ir saistīts ar visu", tāpēc atspoguļošanas augstākās formas nevarēja rasties "no nekā", tās ir racionāli sastopamas tikai kā rezultāts, kas radies, evolūcionējot vispārējai atspoguļošanas īpašībai, kurai attiecībā pret matēriju ir atribūta raksturs. V.I. Lejina formulētā atspoguļošanas vispārīguma ideja atbilda dialektiskā materiālisma pamatprincipiem. Šī ideja balstījās arī uz filozofijas vēstures materiāliem un dažu dabas pētnieku minējumiem. No filozofijas viedokļa visinteresantākās ir idejas, kas izteiktas Leibnīca monadoloģijā. Saskaņā ar Leibnīca mācību pasaules pamats ir vienkāršas nedalāmas substances ("Dvēseles") - monādes, kas apveltītas ar darbīgu spēku... Visu monādu akciju vienību un saskaņotību nodrošina "Iepriekš noteiktā harmonija". Pateicoties tam, katra monāde atspoguļo visu pārējo pasauli. Kā raksta Leibnīcs, "dvēseles uztver to, kas atrodas ārpus tām, bet tikai pateicoties tam, kas notiek tajās pašās un arī pateicoties vispārējai harmonijai, kas jebkuru substanci pārvērš Visuma dzīvā spoguļī, kurš atbilst ārējam lietām..." ⁶⁶⁷ Šādā pasaules ainā tiek postulēts vispārējās atspoguļošanas princips: viss atspoguļojas visā. Tiesa, šī aina zaudē reālo pamatu, par cik runa ir par garīgām substancēm un dievišķu iepriekš noteiktu harmoniju.... Tā kā atspoguļošanai ir atributīvs raksturs, tā pastāv vienmēr un jebkurās situācijās un nevar pārvērsties ne par ko no sevis atšķirīgu. Tā ir patstāvīgs fenomēns, kas (loģiski un faktiski) nav atvasināms no kaut kā cita un nav reducējams uz ko citu... Līdzīgi citām visvairāk vispārīgām matērijas kategorijām, kuras apzīmē matērijas atributīvās īpašības, atspoguļošanas kategorija nav definējama ar citu jēdzienu palīdzību, kas stāvētu "pāri" tai. Taču to ir iespējams definēt, salīdzinot to ar citiem vispārīguma ziņā ar to ekvivalentiem jēdzieniem, a p r a k s t o t atspoguļošanas procesu u.t.t.

g) P a s a u l e s v i e n ī b a s p r o b l ē m a.

Matērijas pamatproblēmu analīze būtu būtiski nepilnīga, ja

mēs kaut īsumā neaplūkotu pasaules vienības problēmu. Pasaules vienības jautājums nekad nav devis mieru domātājiem. Cilvēks nevar apstāties vienīgi pietā, ka viņš izzina parādību daudzējādību; viņš intuitīvi nojauš, ka pasaulē jābūt kādam vienīgam pirmsākumam. Pasaules vienības problēma pieder pasaules uzskata pamatproblēmām... Ideālistiski domājoši filozofi pasaules vienību, protams, atvasināja no kāda garīga pirmsākuma. Tā, piemēram, saskapā ar Hēgeļa mācību (objektīvais ideālisms), pasaule ir absolūtās idejas cīņamība, kuras pašattīstība rada dabu, cilvēces vēsturi un cilvēka prātu...

F.Engelss izsaka fundamentālu tēzi, kura ir pamatā dialektiski materiālistiskiem uzskatiem par pasaules vienību. "Pasaules vienību", rakstīja F.Engelss, "pastāv ne tās esamībā, kaut gan tās esamība ir tās vienības priekšnosacījums, jo pasaulei vispirms taču j ā e k s i s t ē , iekām tā var būt v i e n o t a . . . Pasaules patiesā vienība pastāv tās m a t e r i a l i t ā t ē ..."⁶⁶⁸. Tātad pasaules vienības problēma var tikt pareizi atrisināta tad, ja tiek materiālistiski atrisināts filozofijas pamatjautājums, un ciešā sakarībā ar matērijas jēdzieniem... Taču pasaules m a t e r i ā l ē pamata noskaidrošana neizsmal visu pasaules vienības problēmu, tā ievada tikai šīs problēmas pētīšanai. Vispirms jāuzsver dabas un gara, esamības un domāšanas vienība. No o n t o l o ģ i s k ā aspekta šī vienība izpaužas tādējādi, ka apziņa ir augsti attīstītas matērijas specifiska īpašība. No g n o z e o l o ģ i s k ā šī vienība ir tai apstākļi, ka mūsu domāšanas likumi ir saskapā ar esamības likumiem, ka mūsu apziņa sniedz mums adekvātu pasaules ainu. Domāšanas un esamības vienība nav vienkāršs postulāts: tā v e i d o j a s cilvēka praktiskās darbības procesā un tiek pastāvīgi p ā r b a u d ī t a šīs darbības gaitā.

3. Patiesības problēma.

Dialektiskā materiālisma gnozeoloģiju raksturo sekojoši pamatprincipi: pirskārt - atziņa, ka matērija ir primāra un apziņa sekundāra; otrkārt - atziņa, ka pasaule un tās likumsakarības ir izziņāmas un mūsu apziņa atspoguļo objektīvo materiālo pasauli; treškārt - atziņa, ka pasaulē likumsakarības ir objektīvo likumu atspoguļojums mūsu apziņā. Pati apziņa ir tikai augsti organizētas matērijas, proti smadzeņu īpašība - spējīga atspoguļot objektīvo realitāti, līdz

ar to apzīpa ir materiālās pasaules ideālais atspoguļojums cilvēka smadzenēs, cilvēka sajūtās, priekšstatos, abstraktos jēdzienos u.t.. Apzīpa kā atspoguļošana ir ilgstošas matērijas attīstības produkts, kas izveidojies no pašas matērijas pamatos esošas dzīvībai un apzīpai radnieciskas īpašības. Nedzīvā matērijā atspoguļošana parādās mehāniskā, fiziskā un ķīmiskā objektu mijiedarbībā; organiskā matērijā tā ir kairināmība, bet cilvēkā tā ir aktīvs, sareģģīts, pretrunīgs process, kurā iegūstam apkārtējās pasaules jutekliskos attēlus (sajūtas, ustvērumus, priekšstatus), tad - no tiem abstrahējot šo tēlu iekšējās sakarības attiecības - veidojam pilnīgāku objekta attēlu. Metafiziskā materiālisma pārstāvji domāja, ka šī ār pasaules izzināšana - atspoguļošana ir vienkāršs process, kur subjekts pats ir pasīvs, bet objekts - aktīvs. Šis ustvērums pieņem, ka smadzenes ir līdzīgas ekrānam, fotoplatei vai vaskam, uz kura iespīdās - vienkārši notēlojas ārējais objekts. Dialektiskā materiālisma pārstāvji atzīst, ka atspoguļojums veidojas abu šo elementu aktīvā mijiedarbībā. Aktīvi iedarbojoties uz ār pasauli, cilvēks to izkina un ar iegūtām zināšanām, to izmaina sev vēlamā virzienā - atbilstoši savām interesēm. Arī pats cilvēks savās smadzenēs aktīvi veido objekta attēlu. Izziņošā subjekta aktivitāte ir arī tā, ka katrs objekta attēls, sākot ar sajūtām, lielākā vai mazākā mērā ir saistībā ar noteiktiem iekšējiem pārdzīvojumiem - jūtām, tieksmēm, attiecībām u.t.t. Šie iekšējie pārdzīvojumi ved pie tā, ka subjekts veidojot objekta attēlu - ienes šim attēlā arī kaut ko pats no sevis. Šai apstākļi saskata gnozeoloģiskas saknes - iespējai veidot neobjektīvu esamības attēlu. Šai sakarībā xīmīgi izsakās J. Gollikova: "Tā, piemēram, nāras vai Kristus tēls. Taču īstenībā to nemaz nav bijis un nav. Vai ar to netiek atspēkota marksiētiski - ļepiniekās filozofijas tēze par to, ka apzīpa ir ārējās pasaules atspoguļojums? Nē, netiek atspēkota.

Ir tiesa, ka nāras neviens nekad nav redzējis. Taču atsevišķi elementi, no kuriem veidots nāras tēls, pastāv. Uz tiem tad arī balstījās cilvēku īstāte. Tā tad šeit mēs sastopamies ar izkropļotu īstēnības atspoguļojumu. Tas pats attiecas arī uz Kristus tēlu. Pats Kristus nekad nav dzīvojis. Tomēr pastāvēja apstākļi, kas šo tēlu radīja... Tādējādi apzīpa var ne tikai pareizi, bet arī izkropļotā veidā atspoguļot ārējo pasauli. Taču tas vienmēr ir tāds vai citāds pašas īstēnības atspoguļojums... Taču apzīpa ir subjektīva tikai pēc f o r m a s,

turpretī pēc sava satura tā ir objektīva." 669. Šeit tikai jāpiebilst, ka tiešām pastāv objektīvi un arī subjektīvi apstākļi, kas pašam J. Golikovam šajā atzīmē ir - viņa paša vārdiem runājot - ļāvuši veidot izkropļotu īstenības un vēsturiskas patiesības attēlu.

Tas viss tikai rāda, kā saka dialektiskā materiālisma pārstāvji, ka atspoguļojums rodas sarežģītā, daudzpusīgā, pat pretrunīgā procesā. ~~Ārējo~~ objektu iedarbība uz mūsu maņu orgāniem - smadzenēs noris sarežģīti procesi, kuru rezultātā smadzenēs rodas ārējā objekta attēls. Smadzenēs varam konstatēt šos sarežģītās biokīmiskos procesus, bet pašu attēlu nevaram atrast, jo tas nav materiāls, bet gan ideāls. Tātad pēc materiālistiskās filozofijas uztvēruma ārējās pasaules atspoguļojums ir materiālās pasaules ideālais attēlojums. Ideālais atspoguļo materiālo mūsu smadzenēs. Tā ir augstākā atspoguļošanas forma. Ideālais atspoguļojums sastāv no divām neatdalāmām pusēm: materiālās (fizioloģiskie procesi) un ideālās (attēls). Šai sakarībā ļoti interesanti un svarīgi ir materiālistiskās filozofijas atzīmumi: "Apziņas kā atspoguļošanas formas īpatnība ir tā, ka ārējā pasaule, iedarbojoties uz nervu sistēmu, izsauc smadzeņu šūnās sarežģītus fizioloģiskus procesus, uz kuru pamata izveidojas i d e ā l a i s attēls. Šis atspoguļojums tātad sastāv no divām neatdalāmām pusēm: materiālās un ideālās. Ideālais (apziņa) gan ir smadzeņu iekšējais stāvoklis, tomēr nav materiālais. Ideālais (apziņa, domāšana, idejas) n e i e n e t e l p u, tas nav sverams, t a m n a v n e v i e n a s v i e l i s k a s ī p a š ī b a s; tajā nav nevienas smadzeņu vielas, ne arī atspoguļojamā objekta vielas atoma. Kā smadzeņu iekšējais - ideālais tas nevar pastāvēt ārpus materiālā, ārpus smadzenēm un ir saistīts ar materiāliem fizioloģiskiem procesiem tajās. I d e ā l a i s a t t ē l s p i e d e r v i s a i p e r s o n ī b a i k ā v i e n o t a m v e s e l a m u n i t k ā p r o j e c ē j a s u z ā r a. Psihiskie procesi ir saistīti netikai ar smadzenēm, bet arī ar visu cilvēku kā subjektu. Psihiskie procesi - emocijas, pārdzīvojumi, gara stāvokļi, jūtas, sajūtas, kā arī abstraktā domāšana saistīta ar visu subjektu. N e v i s m a n a s s m a d z e n e s m ī l, n ī s t, b a i d ā s v a i p r i e c ā j a s, bet gan es mīlu, es nīstu, es baidos, es priecājos u.t.t. Psihiskie procesi nav saistīti tikai ar noteiktu organisma daļu, ar noteiktiem muskuļiem, bet ar v i s u "es".

Psihika ir ideāla, tā nav matērijas kustība... Fizioloģiskie procesi smadzenēs paši par sevi vēl nav domājama, nav apziņa. Pasaule ir materiāla, bet apziņa - materiālais pasaules ideālais atspoguļojums. Smadzeņu fizioloģiskie procesi ir tikai materiālais pamats, kas rada apziņu un visus psihiskos procesus. Psihiskais ir nervu sistēmas iekšējais stāvoklis, visu nervu sistēmas fizioloģiski sarežģīto procesu sintēze ar savām īpatnējām likumsakarībām, kas nav reducējamas uz tīri fizioloģiskām likumsakarībām." 670.

Kā redzams, ideālais attāls - atspoguļojums rodas sarežģītos procesos, kuros gūstam zināmu ār pasaules informāciju, ko smadzenes iegūst no ār pasaules, ir kā signāli, kas izpaužas daudzos elektriskos un citos impulsos. Tie ir materiāli procesi, kas uzstājas kā kods, nevis kā tēls. Tas, kā no visiem šiem materiāliem procesiem izveidojas ideālais, ir jāpētī fizioloģiem un psiholoģiem. Jāpiebilst, ka tieši šeit materiālistiskajā gnozeoloģijā ir viena no vissmagākajām un grūtākajām problēmām, kurā nav zinātniski pārliecinoša atrisinājuma: paliek absolūti neskaids - kā matērijai iedarbojoties uz matēriju - rodas n e - m a t ē r i j a - psihiskā īstenība - ideālais attāls, tāpat neskaids paliek arī tas - kā šim psihiskajam - ideālajam iedarbojoties atpakaļ uz matēriju - smadzenēm - atkal rodas nematērija - ideālais? Neatrisināta ir arī paša cilvēka kā v i e n o t a e s o š ē - būtība: kas būtībā ir " e s " - tas, kas domā, jūt, grib - pārdzīvo? Tik pat neskaids ir arī jautājums par apziņu. Ja atspoguļošanas procesā fizioloģiskās norises un ār pasaules impulsus pielīdzina kodam, kas smadzenēs pārvēršas ideālā tēlā - atspoguļojumā, līdzīgi kā radioviļņu un elektrisko impulsu darbības rezultātā - redzams tēls televizora ekrānā, tad tomēr šis process paliek neatrisināts, zinātniski nepamatots, un tieši šajā sakarā paceļas jautājums par " U s t v ē r ē j a a p a r ā t a " apbrīnojamo, neaprotamo eksistenci un būtību. Aparātā - ustvērējā redzama brīnišķīga piemērotība, izveidojuma pilnība - " r a d ī t ā j a v a i r a š a n ā s " gudrība un mērķtiecība.

Tie šajā sakarībā ir tikai daži nedaudzi jautājumi, kas prasa nepārprotami skaidru un zinātniski pārliecinošu atbildi, kura nebūtu iepriekšējo dogmatisko pieņēmumu noteikta, bet objektīvā atziņas darbībā gūta un pamatota patiesība. Pēc dialektiskā materiālisma gnozeo-

zināšanēm. Apziņas augstākā pakāpe ir pašapziņa."

"Apziņa nav bioloģiskās attīstības, bet gan sabiedriskās attīstības produkts. Tikai atsevišķi psihes un domāšanas elementi, kā arī apziņas iespējamība ir bioloģiskās attīstības rezultāts."

"Apziņa ir kvalitatīvi augstākā atspoguļošanas forma, tā ir ideālā atspoguļošana."

"Apziņa ir pašas matērijas - augsti organizētas matērijas īpašība. Ārpus smadzenēm nav apziņas."

"Apziņas svarīgākā forma ir domāšana. Bez tās vispār nav cilvēka apziņas. Apziņa pilnīgi izveidojās tikai tad, kad cilvēki ieguva abstraktās domāšanas spēju. Tā piemīt tikai cilvēkam. Tāpēc vienīgi cilvēkam ir apziņa. Tieši tāpēc var teikt, ka cilvēka apziņa ir ārējās pasaules atspoguļošanas augstākā forma... Apziņa ir reālās īstebības kopija, attēls."

"Apziņa nav nekas cits kā vēsturiski uzkrātas zināšanas." U.t.t. 671.

"Smadzeņu fizioloģiskie procesi paši par sevi", kā to jau konstatējām, "vair nav domāšana, nav apziņa, tie ir tikai materiālais pamats, kas rada apziņu un visus psihiskos procesus, jo psihiskais ir tikai nervu sistēmas iekšējais stāvoklis."

Šie un daudzie līdzīgie - dažādi niansētie formulējumi rāda, ka par absolūti neapšaubēmu usskata un māca to, kas vair ir jāpierāda, zinātniski jāpamato. Paliek pilnīgi neskaids, kas tad ir šis "e s" - kā cilvēka būtes kodols, kā garīgās dzīves vienotājs centrs, jo smadzenes nemīl, nemīst, nedomā, bet to dara "e s"!

No vienas puses - apziņa ir sabiedriskās attīstības produkts - tā tad "kaut kas" jau izveidots cilvēkā, bet no otras puses - doma, ka bioloģiskie, fizioloģiskie smadzeņu procesi ir tas, kas rada apziņu. Vai tad apziņa top radīta no jauna katrā jaunā atspoguļošanas procesā, kad noris šie bioloģiskie procesi smadzenēs? Ja tas tā, tad kā var izskaidrot gara dzīves viengabalainību, nepārtrauktību, atmiņu, uzmanību, raksturu u.t.t. Šeit vērojama zināma analogija ar subjektīvo ideālismu, pēc kura psihiskos procesos tiek radīts objekts, bet šeit bioloģiskos procesos tiek radīta apziņa. Bez tam vēlreiz jāatzīmē, ka paliek neatrisināts jautājums - kā matērija rada ideālo, kas kvalitatīvi nepakļaujas matērijas būtiskajām likumībām, un beidzot pats kļūst par spēku, kas formē

pārveido, pārrada un būtiski nosaka materiju. Tad vēl jāpievērš uzmanība interesantiem materiālistiskās filozofijas atzinumiem: "Cilvēkam katra psihiskā darbība, viņa sajūtas, uztvere, priekšstati, jēdzieni u.t.t. saistīti ar jūtām, emocijām. Ārpasmales attēls viņā nav tikai smadzeņu stāvoklis vien, tas ir subjektīvs, pieder cilvēkam kā personībai, cilvēkam kā vienotam " e s ". "Dialektiskais materiālisms nenolieds psihisko parādību likumsakarību relatīvo patstāvību, bet atzīmē, ka tā nav atraujama no augstāko nervu sistēmas fizioloģiskiem procesiem." Tad vēl: " Pretstats starp materiju un apziņu ir relatīvs."^{672.} "Protams arī materiijas un apziņas pretstatam piemīt absolūta nozīme tikai ierobežotās sfēras robežās: šai gadījumā vienīgi gnozeoloģiskā pamatjautājuma robežās..."^{673.}

Ja nu jautājumam - kāpēc tieši gnozeoloģijā ir tik krass materiijas un apziņas pretnostatījums, tad atbilde ir ļoti īsa un vienkārša - tas darīts apzināti, lai varētu definēt materiijas primaritāti un tā fundēt, saglabāt materiālistisku kā filozofisku sistēmu, viena alga - vai tā tā apziņu uzskata kā sekundāru-par materiijas īpašību, vai arī par tās darinājumu, kas rodas smadzenēs noritējošo fizioloģisko procesu rezultātā. Bet kā jau runājām - paliek pilnīgi nesaprotama un neizskaidrojama tā parādība, ka materiijai blakus tās materiālām īpašībām un atribūtiem - pastāv viena pilnīgi savdabīga - nemateriāla - psihiska - garīga " īpašība " - " atribūts ", kas neiekļaujas un nepakļaujas materiijas īpašību un likumaību kategorijām.

Ja nu tiek uzsvērts, ka šī psihiskā īstenība ir saistīta ar nervu sistēmā notiekošajiem biokīmiskiem procesiem, tad jāsaaka, ka to zinātniski - objektīvi - nevar negribam un arī nevaram noliegt, bet no šī fakta konstatējuma vēl neizriet, ka minētie procesi ir vienīgais iekšējais psihiskās īstenības cēlonis, pamats, radītājs. Ņemot vērā fizioloģisko procesu principiālo atšķirību no psihiskā, nevaram saprast, ka psihiskais ir materiijas nemateriāls produkts, ka materiija ir psihiskā kauzālais pamats, jo cēloniski nevar izskaidrot *n e v i e n a*, *p a t v i s e l e m e n t ā r ā k ā* psihiskā procesa - sajūtu izcelšanos no smadzeņu garošanas molekulārām kustībām. Pie tam nedrīkstam aizmirst, ka kauzālie sakari starp dvēseli un miesu (smadzenēm) ir abpusēji, t.i., ne tikai smadzeņu procesi kauzāli noteic psihisko, bet arī psihiskais cēloniski vairāk vai mazāk spēcīgi ietekmē miesas daļes norises, procesus, piemēram - kauna jūtas izraisa nosarkšanu, bailes - "atpau kājas",

nogurumu apslāpē un aizdzen gribas spēks, ar apzinātu uzmanības un priekšstatu regulāciju panāk pārmaiņas jūtu noskaņojumā, kas savkārt pārmaiņa organiskās norises - sekrēciju darbību, ar koncentrētu psihisku enerģiju, kā rāda atkārtotie eksperimenti, iespējams mainīt konstanto atomu sairšanas procesu, ko nespēj neviens cits mums pazīstams materiāls spēks. Te mināmi arī modernās psihoterapijas pasākumi - hipnoze u.c. kā arī parapsiholoģiskie fenomeni.

"Psihiskiem procesiem vajadzīgs neviens c ē l o n i s , bet arī s u b s t r ā t s , t.i., reālais pamats, kurā tie rodas, sakņojas, pastāv, kas iekšēji nes viņu i r u un noteic viņu īpašības. It visur, kur īstenībā sastopami kādi procesi, tiemūn to rezultātiem kā akcidenēm pienīt arī piederīgās joalas substrāta kategorizātie pamatvilcieni. Piemēram - ledum, kas temperatūrai kritoties, rodas no ūdens kā substrāta, sastāvā ir tie paši ķīmiskie elementi kā ūdenim, tāpat kā ūdenim arī ledum ir izplatība, inerce, kohēzija u.t.t. Tā kā psihisko procesu sastāvdaļas, satverme un likumība pavisam citādāka kā materiālas, resp. nervu sistēmas, tad materiāla nevar būt šo procesu substrāts. Meklējamais substrāts te ir " e s " , jeb psihiskais subjekts - dvēsele - gars.

Pamatojums: 1.) Subjekts uztver visus psihiskos procesus sevi kā savus, t.i., viņš zina - apjautā, jūtās, gribā u.t.t. sevi kā apjartēju, domātāju, gribētāju. Bet tur jau pastāv psihisko procesu substrāta būtība, ka viņš ir tas, kura i r ā šiem aktiem ir saknes, kurā tie rodas un noris. Tā tad subjekts apzinās sevi tieši par savu aktu substrātu.

2) " e s " var tvert ārpus sevis esošos īstenības faktus tikai ar f e n o m e n u s t a r p n i e c ī b u . Tā kā savus pārdomojumus subjekts tver tieši, bez fenomenu pastarpinājuma, tad tiem ir jābūt viņā pašā, nevis ārpus viņa. Tā tad s i n ā t ā j s s u b j e k t s un psihisko procesu substrāts ir viņš pats." 674.

Ir pilnīgi skaidrs, ka materiālistiskajā filozofijā apzinas - subjekta - " e s " un līdz ar to arī atspoguļošanas problēma nav zinātniski atrisināta, pamatota, pierādīta. 675.

Turpinot piebildes un jautājumus filozofiskām problēmām sakarā ar dialektiskā materiālisma patiesības izpratni, konstatējam:

a) No dialektiskā materiālisma atzinas teorijas viedokļa - p a - t i e s ī b a ir mūsu zināšanas, ko esam ieguvuši, izziņot kādu no

mūsu apziņas neatkarīgu objektu, un kas pareizi, adekvāti atspoguļo mūsu apziņā materiālo objektu." 676.

Sakarā ar šo definīciju atkal sastopamies ar zināmā mērā niansētu apziņas jēdzienu - te apziņā adekvāti tiek atspoguļota kāda matērijas daļa - objekts - tas it kā liek saprast, ka apziņa ir k a u t k a s, kurā notiek atspoguļošana, kurā gūstam patiesību, bet iepriekš redzējām, ka apziņa ir pats atspoguļojums, pats atspoguļošanas process vai arī to rada konkrētie smadzeņu fizioloģiskie procesi. Bet cilvēks taču n e t i k a i a t s p o g u ļ o , b e t a r ī d z ī v o , v ē r t ē , r a d a - tas nozīmē, ka cilvēkam ir dots vēl kas vairāk - tā ir mūķība, kas ielikta viņa krūtīs kā semes pītē - kā saka Zālamans, - tas ir gars no Dieva radošā, dzīvā Garna.

Par pašu patiesības definīciju jāsaka, ka tā ir apzināti šaura, nepilnīga, aptver tikai daļu no visa reāli un ideāli esošā. Ja atzīstam, ka ir tikai matērija un vairāk nekā, tad zūd starpība starp matēriju un apziņu, starp dabu un kultūru. Nedrīkstam aizmirst, ka p a t i e s ī b a - kā mūsu spriedzma saturs saskarā ar savu objektu - i r u n p a l i e k p a t i e s ī b a - viena alga kāda rakstura objekts ir atziņas procesā tvirts. Tāpēc nav nekāda būtiska pema-ta, loģiskas nepieciešamības un tiesību patiesības jēdzienam sašaurināt. Protams, tas tiek darīts filozofiskas sistēmas labad.

b) O b j e k t ī v ā p a t i e s ī b a - izsaka patiesības svarīgāko īpašību - to, ka tā atspoguļo p r i m ā r o - o b j e k t ī v o i s t e n ī b u - matēriju ... pati patiesība kā tāda vienmēr ir subjektīva, jo tā eksistē tikai cilvēka apziņā kā mūsu izziņas rezultāts. 677.

Šeit jānorāda, ka jēdzieni objektīvs un subjektīvs minētajos dialektiskā materiālais gnozeoloģiskajos atzīumos ir apzināti lieto-ti ar specifiski niansētu izpratni, kas būtiski atšķiras no šo jēdzie-nu parastā pielietojuma izpratnes: atziņas jeb izziņas teorija māca, ka atziņas darbību konstituē atziņas subjekts - objekts un to attiecī-ba. Tā tad b e s a t z i n ā s s u b j e k t a n a v a t - s i n u n a , un tieši tāpēc mums nav tiesības sacīt, ka atzīums, resp. patiesība - ir subjekts. Subjektīvs atzīums ir tikai tad, kas subjekts atziņas darbībā to rada nevadoties no objekta būtības, bet no saviem personīgiem usakatiem, pārliecības, gara stāvokļa, simpātijām vai anti-pātijām, kā arī savtīgu nolūku noteikts. Zinātnē šādi subjektīvi sapra-

stus atzinumus uzskata par mazvērtīgiem, prasot, lai mūsu atzinumi - spriedumi būtu objektīvi, patiesi - atbilstoši lietu un parādību būtībai. Objektīva atziņa - patiesība ir tikai tad, kad tā atklāj objekta tādā, kāds tas ir savā būtībā, neatkarīgi no tā - vai objekta pastāvēšana ir atkarīga no subjekta vai nē, jo objekts var būt viss - kā materiālā, tā psihiskā un ideālā esamība, tās likumi, attiecības, kustības u.t.t. Kurpretī šī punkta sākumā citētais jēdziens " o b j e k t ī v ā p a t i e s ī b a " - ir tikai tāpēc objektīva, ka tā atspoguļo objektīvo - primāro - materiālo. Vēlreiz jāatgādina, ka daudzās sistēmās - bieži vien noteiktus jēdzienus lieto ar dažādu apjomu un saturu, proti - ar dažādu izpratni, kas rada zināmas izpratnes grūtības un neprecizitāti.

c) A b s o l ū t ā u n r e l a t ī v ā p a t i e s ī b a :
" Katra objektīva patiesība ir nepilnīga, aptuvena, relatīva... taču tā kā patiesība ir patiesība, kas parāzi, adekvāti atspoguļo īstenību, tad katrā objektīvā patiesībā ir arī kaut kas paties, kas atspoguļo absolūti." 678.

Tā tad arī šeit mēs atkal sastopamies ar savdabīgu patiesības jēdziena izpratni, kas nepārprotami liek loģiski secināt, ka līdz ar to arī visi daudzie uzskati un filozofisko atziņu sistēmas ir relatīvas - vēsturiski nosacītas, ierobežotas, nepilnīgas un tajās ir tikai daļa absolūti patiesā. Tas konsekventi jāievēro arī katram pašam par saviem uzskatiem, atzinumiem un sistēmām, bet ne tikai attiecībā pret citādi domājošiem. Šai ziņā ir daļa nekonsekvenču, tāpēc iespējams arī tāds stāvoklis kāds bija tad, kad noliegtas tika daudzas zinātniskas, svarīgas atziņas kibernetikā, genetikā, iedzimtības mācībā u.c., to vietā izvirzot kā absolūtas - neapstrīdamas - nekritizējamas patiesības - hipotēzes (Lisenko u.c.). Dogmatisms filozofijā jānoraida, kaut arī daudzo dzīves uzskatu un sistēmu pašos pamatos ir iepriekšēji - hipotētiski pamatatzinumi, kas pieņemti bez teorētiski zinātniskā pamatojuma. Ja nu patiesība ir relatīva un reizē arī absolūta, jo katra nepilnīga patiesība ir arī absolūtās patiesības "grandīni" - tad kāds pamats un kādas tiesības ir to noliegt reliģiskajās atziņās - patiesībās. Praktiskā dzīves pieredze rāda, ka pat salmos un peļevās ir savva daļa zeltainu graudu. Šeit der atcerēties tautas dzīvēkās gudrības un cilvēcības apģerotc tālojumu, kurā stāstīts, ka senos laikos vecos cilvēkus veduši uz mežu, lai viņi tur aizietu bojā. Kāds cēls savu

tēvu mīlēdams, nav tā darījis. Bēda un noražas laikā tēvs pamēģinjis cālu - noņemt no ēku jumtiem salmu klējurnu, vē lreiz rūpīgi izkult un iegūtus graukus iesēt rudens sējā, lai nākamajā gadā būtu dieniskā maize...

Vēlreiz un vēlreiz jākuļ, jāvētī, jāpārkauca, jābūt objektīvai ieskatītu patiesībai, vienai - kur un kam tā pieder, kādā sistēmā tā atrodama.

d) **K o n k r ē t ā p a t i e s ī b a.** Vienu no svarīgākajām patiesības pazīmēm materiālistiskajā izpratnē ir tā, ka abstrakta patiesības nav. Patiesība vienmēr ir konkrēta, kura prasa katru objektu apskatīt visās tā sakarībās - kā atsevišķajās, tā vispārīgajās. ^{679.}

Izejot no šī principa, tiek kritizēts metafiziskais dogmatisms filozofijā, revizionismā u.t.t. Bet te noteikti jākonstatē, ka pati materiālistiskā filozofija savos gnozoloģiskos secinājumos neņem vērā šo patiesības svarīgo principu, ko pati ir izvirzījusi un prasa no citiem. Tā - pati filozofijas pamatjautājuma atrisinājums un ar to absolūti saistītais gnozoloģiskais matērijas definējums kā " a b s o l ū t a p a t i e s ī b a " ir " a b s o l ū t i a b s t r a k t a a b s t r a k c i j a ", t.i., abstrakta patiesība. Šādos un līdzīgos atzinumos izteiktās abstrakcijas nekur neeksistē. Matērija " kā tāda " nekur neeksistē, tā izpažas tikai atsevišķos noteiktos, konkrētos veidos, kurus pēti specialzinātnes, konstatēdamas, ka jo dziļāk ielūkojamies matērijas būtībā, jo tā kļūst sarežģītāka un brīnīgāka. To nepārprotami apliecina sekojoši prof. E.Karpovica atzinumi: "Matērija kā filozofiska kategorija, kas norāda uz mūsu izziņas avotu, ir maksimāli visplašākā abstrakcija. Tā izsaka tikai vienu matērijas īpašību - būt objektīvai realitātei, kas eksistē patstāvīgi, neatkarīgi no apziņas un atspoguļojas cilvēka apziņā. V.I. Leninis saka: "Vienīgā matērijas īpašība", ar kuras atziņām ir saistīts filozofiskais materiālizms, ir īpašība būt objektīvai realitātei, eksistēt ^{patstāvīgi} mūsu apziņā."

Matērijas filozofiskā jeb gnozoloģiskā kategorija kā maksimāli plašākā kategorija nevar mainīties: tā ir abstrakta, tik vispusīga, ka aptver itin visus matērijas veidus un īpašības, arī tos, ko mēs vēl nezinām... Tāpēc matērijas kategorija ir a b s o l ū t a , m ū ž ī g ā , n e m a i n ī g a p a t i e s ī b a ... Matērijas filozofiskā kategorija norobežojama no atsevišķiem veidiem un īpašībām nav absolūta. Nedrīkst atrait matērijas kategoriju no tiem

matērijas veidiem, ko pēti atsevišķas zinātnes... tad filozofija pārvērtīsies par tukšu skolastiku, bet atsevišķās zinātnēs nonāks ideālisma un reliģijas purvā, pārvērsoties par burvju mākslu un tumsības perēkli."

"Mēs abstrahējamies no lietu kvalitatīvām atšķirībām, tās kā ķermeniski eksistējošās apvienodami matērijas jēdzienā. Tā tad matērija kā tāda atšķirībā no noteiktām, eksistējošām matērijām nav kaut kas jutekliski eksistējošs. Matērija kā tāda ir tīrs domas produkts un abstrakcija", saka F.Engelss.

Katra atsevišķa zinātne pēti matēriju kā filozofisku kategoriju tikai daļēji, tāpēc zinātnes atziņas par atsevišķiem matērijas veidiem un īpašībām nevar uzskatīt par tādām, kas attiecināmas uz visu matēriju. Arī otrādi, katras atsevišķas zinātnes mācība par matērijas atsevišķiem veidiem un atsevišķām īpašībām tikai tad ir uskatāmas par objektīvām patiesībām, ja tās dod matērijas kā filozofiskas kategorijas un īpašības. Matērijas definējums kā mūžīga, absolūta patiesība ir tanī pašā laikā relatīva patiesība, jo matērija kā tāda eksistē tikai noteiktos veidos. Tikai visi bezgala daudzie matērijas veidi un īpašības, kopā ņemot, bezgalībā dos pilnīgu absolūto patiesību par matēriju... Matērijas neizmēlamība padara veltīgu jebkuru mēģinājumu definēt matēriju, uzskaitot matērijas konkrētās īpašības, tādi mēģinājumi sajauktu matēriju kā filozofisku kategoriju ar konkrētiem dabaszinātniskiem priekšstatiem par atsevišķu matērijas struktūru un īpašībām. No šāda filozofiskā un dabaszinātniskā aspekta sajaukšanās izriet ideālistiski secinājumi par matērijas izkušānu. Kritizēdams šos secinājumus, V.I.Ļeņins atkārtoti uzsvēra, ka nekādā ziņā nedrīkst sajaukt jautājumu, vai pastāv objektīva realitāte, kas dota mūsu sajūtās ar jautājumu kādas ir šīs realitātes īpašības un struktūra... Reliģijas aizstāvji iebilst, ka esot nepieciešams kāds augstāks spēks - dievs, kas esot radījis matēriju. Te viņi izmanto metafiziskā materiālisma vienpusību: uzskata matēriju kā pasīvu, kļu, kas nesvar pati no sevis bez ārējā spēka pārvērsties, un secina, ka tāpēc vajadzīgs tās radītājs. Bet tādā pašā veidā var jautāt teologiem, kas tad ir radījis dievu. Reliģijas mācība ved pie neatrisināmas loģiskas pretrunas. Ja teologi pieļauj, ka dievs ir mūžīgs un nav radīts, tad viņiem nav loģiskas

tiesības noliegt to attiecībā pret matēriju. Matērijas mūžīgumu un nezūdamību, kā jau norādījām, pierāda visa ilgā filozofijas un zinātnes attīstība, kā arī reliģija nedod nekādu citu pierādījumu dieva mūžīgumam kā akli ticību. Jau vācu filozofs Kants deva visu teologu izvirzītu dieva esamības pierādījumu kritiku un secināja, ka dieva esamība pierādīt nevar. To var tikai postulēt ar ticību. Mūsdienu teologi grib pierādīt dieva esamību ar moderno dabas zinātnu sasniegumiem. Un tāpēc viņiem jāšuras pie viltībām. Vienā ziņā viņi izmanto zinātnes grūtības... Citos gadījumos viņi izmanto dabas zinātnieku vājšās zināšanas filozofijā un aizspiež tiem secinājumus, kas nebūt neizriet ne zinātniskiem faktiem. Teologi arī izkropļo zinātnes sasniegumus un sajauc tos tā, lai uzspiestu zinātnēi savus uzskatus." 680.

4. Kritiski secinājumi.

Ar šiem plašajiem izrakstiem un citātiem no materiālistiskās filozofijas pārstāvju rakstiem, ir gribēts dot objektīvu ieskatu šīs mācības mūsdienu pamatproblēmās un to atrisinājumā, kurā kā pamattēze tiek izvirzīts kategorisks apgalvojums, ka ateistiskais materiālisms ir vienīgi zinātniskais pasaules uzskats.

Bet kā var teikt - "vienīgi zinātniskais pasaules uzskats" - ja paši tā pamati nav zinātniski pamatoti, pierādīti, bet aksiomātiski pieņemti, postulēti kā metaprincipi, kurus nav iespējams atvasināt no teorijas ar tīri loģiskiem līdzekļiem, bet kurus pieņem intuitīvi uz ticības un pārliecības pamata, kā tas nepārprotami redzams arī no F. Engelse klasiskā izteiciena: "... Mēs esam pārliecināti, ka matērija visās savās pārvērtībās mūžīgi paliek viena un tā pati..." 681. Nerunājot par šo faktu un nopemot vērā atzinumu, ka zinātniskā, racionālā domāšana ir tikai viena no mūsu gara funkcijām - materiālistiskajā filozofijā to izvirza par galveno un vienīgo - tā iestiegot intelektuālistismā, kurā intelekts nelikumīgā kārtā iet pāri tām robežām, kurās tas ir kompetents, tā sašaurinot un paseklinot mūsu skatu un atziņas par esamības kvalitatīvo būtību. Viskrasāk un skaidrāk tas redzams pašā filozofijas pamatjautājuma uzstādīšanā un materiālistiskā atrisinājumā un līdz ar to arī asprātīgā, sofistiski veiklā, ne loģiski zinātniskā matērijas definīcijā. Loģika kā gnozeoloģijas sastāvdaļa māca, ka definīcija ir jēdziena satura noteikšana, uzrādot

galvenās - nepieciešamās un savā kopumā pietiekamas pazīmes, lai jēdziena apzīmēto objektu varētu saprast un atšķirt no pārējiem. Tas daudzos jēdzienus, kurus nevar definēt parastā loģiski atzītā veidā (uzrādot definējamā jēdziena tuvāko kārtas jēdziena un īpatno sugas atšķirību), definē aprakstoši. Katrai definīcijai jābūt piemērotai jēdziena saturam, lai definīcija nebūtu pārāk plaša vai par šauru. Bez tam definīcijā nedrīkst būt aplis: tas notiek tad, kad doto jēdzienam definējam ar kādā citu, kas pats savukārt ir definējams, nosakāms ar doto jēdzienam. Te, kā saka, definīcija griešas it kā "burvju" lokā. Definīcijai jābūt arī skaidrai, kurā precīzi un pilnīgi ir uzrādītas jēdziena būtiskās pazīmes. Ja nu mums saka, ka materiņu kā visplašāko jēdzienam var definēt tikai *d i a l e k t i s k i*, nostatot to pretstatē otram tikpat plašam jēdzienam - *apziņai*, definējot, ka materiņa ir primāra, apziņa - sekundāra. Citu definējumu dot te nevar. Materiņu var definēt tikai kā filozofisku kategoriju. V.I. Leņins saka: "Vienīgā materiņas īpašība", ar kuras atzīšanu ir saistīts filozofiskais materiālisms, ir īpašība būt objektīvai realitātei, eksistēt ārpus mūsu apziņas." ⁶⁸² Šai sakarībā jājautā, kā loģiski var pamatot, argumentēt, definēt kādu jēdzienam, kategoriju ar to, kas pats tiek definēts izejot no definējamā jēdziena, kas pats ir tā sastāvdaļa? Pie kam arī pats dialektiskā definējuma pamatojums, ka abi pretstatītie jēdzieni ir vienlīdz plaši - neatbilst īstenībai, jo materiņa ir absolūta, objektīva, primāra realitāte, bet apziņa tikai viens no tās daudzajiem atribūtiem, proti spēja atspoguļot objektīvo realitāti. Ja materiņa ir objektīva realitāte, primāra realitāte, kas eksistē neatkarīgi, ārpus cilvēka apziņas, tad jājautā, kā materiņa substanciāli var eksistēt "neatkarīgi" pati no sevis, "ārpus" sevis, neatkarīgi un ārpus savas fundamentālās, atributīvas īpašības. Būtībā šeit materiņa tiek pretstatīta pati savai atributīvai īpašībai, bet tad jau to pašu varam darīt arī attiecībā pret citām atributīvām īpašībām, piemēram - kustību, telpu, laiku u.t.t. Nevaram teikt, ka materiņa eksistē ārpus saviem atribūtiem, jo bez tiem - materiņa taču vairs nav materiņa. Kā tas bija skaidri redzams materiņas atribūtu apskatā, atributīvās īpašības jau savā pirmatnējā veidā pieder visai materiņai, arī atspoguļošanās īpašība. Ja tas tā, kā tad bija savdabīgajā singularitātē, kurā visa esamība bija sakoncentrēta matemātiskā punktā, kura radius ir 0, bet blīvums bezgalīgs? Kas te bija primārs, kas se-

kundārs, vai arī viss bija vienots, sintētiski nedalāms un viens. Tāpat apaugļošanās momentā - kas te ir primārs - matērija - dzīvība - gars? Kad bērns, grauds vai sēklīnā aug - aug taču visi elementi reizē - pamazām un pakāpeniski atraisa savas potences un aug - tikai katrai šai objekta būtiskajai sastāvdaļai ir sava attīstības temps, līdz beidzot - viss izaug - saskapojas, harmoniski saslēdzas par kaut ko organiski veselu, nedalāmu sintētiski strukturētu realitāti. Tas vedina uz domām, ka arī visa esamība savā daudzveidīgajā daļādībā ir organiski vienota, sakarīga sistēma. Kāpēc tas tā? Tāpēc, ka šai esamības iekšēji un pirmatnēji vienotai daļādības organiskajai struktūrai ir viens **mūķīgs - savu pašbūtnību nesaudzējošs pamats**. Tāpēc nevaram piekrist F.Engelsam, kas savā "Anti Džiringā", kritizējot E.Džingu, saka: "Pasaules vienība pastāv ne tās esamībā, kaut gan tās esamība ir tās vienības priekšnosacījums, jo pasaulei vispirms taču ir **jēkssistē**, iekams tā var kļūt vienota. Pasaules patiesā vienība pastāv tās materialitātē..." Būtnībā "esošā eksistence" un tā "vienība" rodas reizē, vienlaicīgi. Esošā eksistence - tās daudzveidība un vienība ir ontoloģiska dotība, kuras spilgtākais, uskatāmākais un pilnīgākais paraugs ir pats cilvēks kā psihofiziķa būte - sintētiska būte. Cilvēks ir visas esamības sastāvdaļa - sintētiska sastāvdaļa, kam ir sava jēgpilna vieta un nozīme lielajā visvienībā, kurā visas daudzveidīgās preteķības ir sakļautas mūķīgajā sintēzē. Izejot no šīs sintēzes domas, jāsaka, ka matērija kā objektīva realitāte nav primāra attiecībā ne pret vienu no savām būtiskajām īpašībām - atribūtiem. Nenoliedzot esamības reālo eksistenci, atzīstam, ka tā ir sintētiska. Arī mūsu apziņa ir tikai daļa no visa esošā - tā dota kopā un reizē ar miesu kā daļu no matērijas neaptvērāmā kopuma, tā dota reizē ar garu, ko cilvēkam devis lielais - mūķīgais - radošais spēks un gars, kā daļu no sevis. Tātad vienādi vai otrādi - apziņa ir tikai visa esošā daļa, bet ne vienīgā un visa noteicošā, kas būtu spējīga radīt materiālo realitāti. Citiem vārdiem sakot - mūsu apziņa savas domāšanas - atziņas procesos nerada atziņas priekšmeta, bet tikai to atver, izsina sakarā ar tām spējām, kas apziņai kā atveres"aparātam" ir dotas un paredzētas no lielā, mūķīgā Radītāja. Tāpēc jāsaka, ja cilvēks ir tikai pasaules spogulis, esamības atspoguļotājs - tad viņš nav vēl cilvēks, bet kad pasaule ir tikai cilvēka spogulis, kas savās iekšējās norisēs to rada, tad arī cilvēks

vairs nav cilvēks, tad viņš ir Dievs. Tas nozīmē, ka materiālisma un arī subjektīvā ideālisma uzskatus noraidām, tā vietā liekot sintētisko dzīves un esamības ispratni. Kā jau - runājot par A. Saulieša Dieva atziņu, tika norādīts, ka a i s v i s a e s o š ā a t r o d a s l i e l a i s n e z i n ā m a i s - m ū š i g a i s - a b s o l ū t a i s - a b s o l ū t ā r e a l i t ā t e - s u b s t a n c e - t a s , k o r e l i ģ i s k a j ā t i c i b a s p ā r l i e c i b ā s a u c a m p a r D i e v u . B e t t a s , k o s a u c a m p a r e s a m i b u t ā s s a r e ģ ģ i t a j ā d a u d z v e i d i b ā u n v i e n i b ā - s a v ā b ū t i b ā n a v n e m a t ē r i j a , n e g a r s , b e t s a v d a b i g a , i p a t n i s t r u k t u r ē t a , p o t e n c ē t a s i n t ē s e , k u r ā k ā e k s i s t e n c i ā l ā d o t i b ā o r g a n i s k ā v i e n i b ā s a k l a u j a s v i s i e s o š ā p a m a t e l e m e n t i . J a s a v ā l a i k ā A r m ē n i j a s P S R Z i n ā t ņ u a k a d ē m i j a s p r e z i d e n t s K . A . A m b a r c u m j a n s i s v i r ņ i j a h i p o t ē z i u n t e i c a , k a t a g a d p i e r e d s ē t ā m a t ē r i j a , k o p a s i s t a m v i e l a s u n l a n k a v e i d ā , j e b k o p a s i s t a m g a n d i a k r ē t ā , g a n k o n t i n u a m a a s p ē k t ā , v a r ē t u b ū t c ē l u s i e s n o k ā d a s p i r m a t ē r i j a s a r p a v i s ā m c i t ā m ī p a š i b ā m , p a r k u r ā m k o n k r ē t i p a g a i d ā m n e k a s n a v z i n ā m s . Š a i g a d i j u m ā m ē s a p k i n ā t i n e l i e t o j a m v ā r d u p i r m a t ē r i j a , b e t s a k ā m - p i r m e s a m i b a . K ā p š e t ā ? T ā p š e , k a t a s , k o V . A . A m b a r c u m j a n s s a u c p a r p i r m a t ē r i j u - b ū t i b ā n a v t i k a i m a t ē r i j a , l a b ā k a j ā g a d i j u m ā v a r ē t u t e i k t , k a t ā i r p o t e n c ē t a m a t ē r i j a , k u r a s s i n t e t i s k a j ā s t r u k t ū r ā i e t v e r a s m a t e r i ā l a i s , v i t ā l a i s u n g a r i g a i s . L i d z i b ā t o v a r ē t u i s t e i k t , k a p i r m e s a m i b a n a v t i k a i t i x m a t ē r i j a - n a v k ā s o m e , b e t i r k ā a p s ē t s l a u k s , k a s s e v i i e t v e r l i d s a r g r a u d i e m d z i v i b a s d i g ļ u s , t a p š a n a s i e s p ē j u u n m ē r ķ a p i e p i l d i j u m u - a u g š a n a s , a t t i s t i b a s p r o c e s ē . S a u j a g r a u t s u n s a u j a g r a u d z n a v v i e n s u n t a s p a t s . V ē l v a r ē t u m i n ē t s a l i d z i n ā j u m a s k ā d u c i t a m o d e r n ā s t e h n i k a s p a r a u g u , p r o t i e l e k t r o n i k a s a p a r a t ū r u - ā r k ā r t i g i k o m p l i c ē t u m e h a n i s m u , k o r a d i j u s i m e i s t a r a m ē t a u n g a d r i b a n o a t t i e c i g i i s v ē l ē t a u n p i e m ē r o t a m a t e r i ā l a , t a j ā i e l i e k o t s a v a s d o m a s , i d e j a s u n m ē r ķ u s . A p a r a t ū r a p a l i k s t i k a i a p a r a t ū r a , j a m e i s t a r s t a j ē n e i e p r o g r a m m ē s t e u s d e v u m u , t o m ē r ķ i , k a s š i n m e h a n i s m a m

ir jārealizē. Mēs, līdzībā runājot, varētu teikt, ka pirmesamība ir ieprogramēta esamība, tai ir savas iespējas un mērķis, jo tā ir tā veidota, ka šos mērķus var sasniegt. Ja mēs pirmesamību pielīdzinājam apsētam laukam, tad mēs saprotam, ka rudens sējā apsētam laukam - jāpavada ziema - puteņi, sals - jāgaida savs laiks - jāpiedzīvo pavasaris, tad tikai - kā saka - atmosfēras sējums un sāk realizēt savas potences - sāk saļot - sacerot - augt - ziedēt - nobriest - nest augļus. Līdzīgi tas ir arī ar pirmesamību - jāpaiet gadu miljardiem, kad sāk realizēties vitālās potences, un atkal jārit miljardiem gadu, kad pakāpeniski sāk realizēties garīgās potences, radot savdabīgus esamības veidus. Kā pirmesamības pašos pamatos esoša būtisko pamatelementu organiska vienība - tā būtībā paliek visa esošā attīstības gaitā, visā daudzveidīgajā esamības sazarojumā paliek sintēze kā eksistenciāla dotība, kas ieprogramēta pirmesamībā. Šis sintēzes vienreizējs un uzskatāms empīrisks fakts ir cilvēks pats, kas sevi ietver kā organiski veselā vienībā - materiālo, vitālo un garīgo esamību. Objektīvi ielūkojoties cilvēka būtībā, redzam, ka viņš ir Visuma savdabīgākais veidojums, kurā visi esamības pamatelementi ir sakļauti mērķtiecīgi sintēzētā struktūrā. Un gribas teikt, ka tieši šī cilvēka sintētiskā būtība liek nojaust un priekšstatīt arī visas esamības dziļākās būtības pamatus, satversmi un pirmatnēji sintētisko, potencēto dabu. Tāda tā ir savā būtībā kā kā eksistenciāla dotība. Varbūt šī sintētiskā struktūra kā cilvēkā, tā visā esamībā mums ir nesaprotama, racionāli neatrisināma, neatbilstoša mūsu domām, pieņēmumiem, uzskatu sistēmām, galu galā tam tā ir jābūt, jo šī sintēze ir pirmatnēja, irracionāla. Kā vienkāršam novērotājam, tā arī eksaktam dabas pētniekam - šī sintētiskā, potencēta esamība atklāj apbrīnojamu gudrību, skaistumu, mērķtiecību, piemērotību, saskāpi, likumību, simetriju, harmoniju, komplikētu uzbūvi, struktūru, satversmi - ar vārdu sakot: **a i s v i s a u n v i s ā s a s k a t ā m a g u d r ā, r a d o š ā, t ā l r e d z ī g ā p a m a t r e a l i t ā t e - m ū š ī g a i s r a d ī t ā j s.** Tāpēc nevar teikt, ka esamība radīta no "nekā", tā ir radīta no šīs pamatrealitātes, no absolūtās substances, no Dieva. Pats radīšanas process un šis "nekas" - ir tikai tas, ko cilvēka prāts nesaprot, nespēj izskaidrot, kā to vēlāk redzēsim, kad mēs

uz zināšanas un nezināšanas robežas. Atzīstot šo esamības sintētisko struktūru, esam pēmuši vērā arī gnozeoloģijas norādījumu, ka visi mūsu jēdzieni un kategorijas ir korelatīvi, t.i., katrā gadījumā ir vismaz divi atšķirīgi jēdzieni, kas viens otru savstarpēji raksturo. Ontoloģisko jēdzienam laukā ir tādi savstarpēji sakarīgi jēdzieni kā - "vienība - daudzums", "vesels - daļa", "matērija - gars" u.t.t. Tāpēc arī rodas grūtības - esamības neaptverami plašo saturu ietvert vienā jēdzienā. Ja mū mēs tomēr vienu no šiem ontoloģiski sakarīgiem un pretējiem jēdzieniem atmetam un noliedzam, visu esošo ietverdami tikai viena jēdziena saturā, piemēram - matērijā vai garā, tad tādā kārtā shematizējam un sašaurinājam esamību, falsificējam to, galu galā atstādami iespēju arī radikāli pretējam rīcības veidam un uzskatam, kas loģiski būtu līdzvērtīgs pirmajam.⁶⁸³ Nevaram vienu jēdzienam atņemt un otra jēdziena saturā patvaļīgi salikt ko citu - citu saturu, citu apjomu, tad tas zaudē savu īsto, būtisko saturu un jēgu. Nedrīkst pārkāpt identitātes likumu. - A ir vienmēr A un ne citādi. To savā laikā neievēroja Tāless, to neievēro arī materiālisms, kas liek vienlīdzības zīmi starp Visumu un tā daļu - matēriju, starp Visumu un kādu tā atribūtu. Šo pašu kļūdu pielaiž arī spiritūālisti, resp. ideālisti, kuri apgalvo, ka reāls ir tikai gars. Materiālisms, atzīstot, ka matērija ir vienīgā objektīvā realitāte, bet apzina ir tikai tās atributīva īpašība - ideālais matērijas atspoguļojums, faktiski jau aiziet prom un iziet no materiālisma, sevi ietverdams apziņā - garu kā nemateriālu matērijas īpašību. Tātad te ir jau no matērijas radies kaut kas nemateriāls. Bet kā to izkaidrot? Šīs sareģītās problēmas risinājumā ieiet Spinozismā, par kuru materiālistiskā filozofija saka, ka tas esot materiālistisks uzskats. Tomēr pēc B.Spinozas mācības nevar secināt, ka matērija ir primāra un viss. Spinozismā kā matērija, tā gars rodas no kā trešā - no *s u b s t a n c e s*, kas ir bezgalīga un mūžīga, identiska ar Dievu. Esošā - divi pretēji novadi - materiālā un garīgā esamība ir tikai sevī vienotas pasaules substances dažādas puses - atribūti: izplatība un domāšana. Atsevišķo lietu un būtnu daudzums ir tikai tās pašas substances mainīgo stāvokļu - modu daudzums. Bet vai tas tā ir, tas jau ir pavisam cits jautājums. Lai šos sareģītos jautājumus atrisināta, nepieciešama filozofu un dabas pētnieku radoša un objektīva sadarbība; tā ir nepieciešama abām pusēm, jo būtībā tā ir vienīgais un pareisais ceļš patiesības atklāšanā. Jo citādi - pārāk viegli un naidīgi

noraidot pretējos uzskatus, varam zaudēt papildinošās atziņas, kas nepieciešamas objektīvas patiesības kā tēzes argumentēšanai. Paliekot zinātniski lietišķiem un objektīviem - novaram un nedrīkstam teikt, ka tā kā viņš ir ideālists vai materiālists, tad viņa domas nekur neder. Ar to neesam ne savu tēzi pierādījuši, ne arī otra uzskatus atspēkojuši. Tēzes pierādījumam ir vajadzīgas objektīvas patiesības, un tēzes atspēkojumam pietiek pierādīt, ka šī tēze nav pierādīta, argumentēta, ka tai nav pietiekama pamata, bet tas vēl nenozīmē, ka šī tēze nav objektīvi patiesa. Tāpēc nevaram pieņemt materiālistiskās filozofijas kategorisko atzinumu, ka nevar būt dabas zinātnisks matērijas definējums, jo matērijas neizsmeļamība padarot velīgu jebkuru mēģinājumu definēt matēriju, uzrādot matērijas konkrētās, būtiskās un nepieciešamās pazīmes, jo no tādas filozofiskā un dabaszinātniske aspekta sajaukšanas, izrietot ideālistiski secinājumi. Faktiski tā tas arī ir, bet sistēmas saglabāšanas interesēs to nevar pieļaut. Tomēr bez šīm eksaktām dabaszinātņu objektīvajām atziņām par materiālās realitātes izpausmēm un veidiem (viela, masa, lauks, elektrība, gaiss, mikrodaļiņas u.t.t.) mūsu jēdziens par matēriju paliek tukša abstrakcija, forma, ne realitātes būtības atklāšana. Nav te ko atrunāties arī ar to, ka dabaszinātņu atziņas ir mainīgas un nepilnīgas. Ja zinātņu atklājumi prasīs, būs jāizdara korektūras katrā filozofiskā sistēmā, kā tas jau tika darīts - nozainot, tā saucamo, metafizisko materiālistu pret dialektisko, jo metafiziskais materiālists savos uzskatos par matēriju - vairs neapbilda modernās zinātnes atziņām. Bez tam: "Filozofija pati nespēj atrisināt nevienu konkrētu uzdevumu, nespēj atklāt nevienu konkrētu dabas parādību vai likumu. Nevar, vadoties no filozofijas atziņām vien, pamatot kādu konkrētu Visuma uzbūves īpašību, piemēram, telpaika pasaules likumu. Tas arī nav filozofijas uzdevums. Šo uzdevumu veic speciālās zinātnes. No teiktā izriet, ka filozofija nespēj noraidīt vai apgāst kādu zinātnes atklājumu. Pat neparedzu zinātnisku uzskatu noraidīšanai nepieciešami jauni fakti, jauni pētījumi. Vienkārši sakot, daba nav atkarīga no cilvēka prāta un gribas, un priekšrakstiem, ko dabai darīt, ko nē", kādai tai būt vai nebūt.⁶⁸⁴

Esamības būtība mums izsīnāma tikai par t.k, cik tā sevi atklāj, nodod par sevi informāciju un cik cilvēks to spējīgs ustvert, izsīnāt. Arī šeit redzams tā pati Radītāja apbrīnojama gudrība, par ko jau runājām, jo viņš esamībā ir ielicis " i s z i n ā m ī b u " un cilvēka

dvēselē - apziņā " u z t v e r e s u n i z z i ņ a s s p ē j a s ".
Tā kā esamības jēdzienā ietilpst arī pats cilvēks un viņa apziņa, tad
nevaram piekrist materiālisma atzinuma, ka "gnoseoloģijā par esamību
sauc visu to, kas eksistē ārpus mūsu apziņas, visu, kas eksistē kā pret-
stats mūsu domāšanai." ⁶³⁵ Viss esošais ir tāds - kāds tas tagadējā
momentā ir, mirkli vēlāk tas būs jau citādāgs - tāpēc, ka tas ir pakļauts
mūžīgai pārveidībai, maiņai, tapšanai - paceļoties pa attīstības kāpēm
no zemākām esamības formām - augstākās, pilnīgākās. Kāpēc? Tāpēc, ka
esamība savā būtībā kā sintētiska struktūra ir potenciāla, ieprogram -
mēta.

Esošais nepārtraukti iedarbojas uz cilvēku, uz viņa uztveres or-
gāniem, kuriem ir savs d i a p a z o n s , s a v a s k a l a , s a -
v a r o b e ž a . Uz šo iedarbību psihiskais subjekts - " e s " -
apziņa atbild ar sajūtām, jūtām, domāšanu un gribu - tādā veidā sa-
vukārt intencionāli vērsoties pret visu esamību kā atziņas objektu,
lai to izziņātu - atklājot tā būtību, struktūru, saturu, attiecības,
sakarības, likumus u.t.t. Šis objekta izziņas process un ar to saie-
tītie apziņas saturu nav objekta kopijas, fotogrāfijas, attēli. Sākot
jau ar sajūtām kā elementāriem psihiskiem veidojumiem un beidzot ar lo-
ģiskās doma sistēmās saaslēgtiem priekšstatiem un slēdzieniem - kā ob-
jekta uztverēs un izpratnes elementiem - viss ir tikai pilnīgāks vai
nepilnīgāks simbolisks attiecīgā objekta pārstāvis cilvēka apziņā,
kura to attiecina uz šo noteikto objektu. ⁶³⁶ Tieši šajā lietā un pa-
rādību uztverē un izziņā ir daudz cēloņu, atkarību un sakarību. Piemē-
ram - lapa ir zaļa, bet kāpēc, kur cēlonis? Parasti atbildot saka -
saule, tā lapā rada hlorofilu. Bet ne tikai saule, arī pašas lapas bū-
tība - struktūra, augšene, ūdens - tā sastāvs un beigās arī pats novē-
rotājs - tā pašreizējā būtība un uztveres orgāna stāvoklis. Ja novē-
rotājs būs iedzēris Santonīnu - lapa viņam nebūs zaļa, bet dzeltens -
Tātad neatbildīs objekta būtībai, neseģies ar to, kā tas tipiski
redzams daltoniķu krāsu uztverē. Tas, protams, zināmā mērā traucē lie-
tu un parību būtības uztveri un objektīvu izpratni. Tā kā arī mūsu
maņu, jutoku orgāni ir spējīgi uztvert objekta ietekmi tikai noteiktā,
ierobežotā apmērā, un pamot vēl 1. vērā materiālistiskās filozofijas tē-
zi, ka "materiāls ir mūžīgs, absolūts, neizsmeļams" - jāseka, ka līdz
ar to jāsecina, ka tā ir arī absolūti neizsmeļama, jo kas nav "izsmeļts",
nav izziņāts, kas nav izziņāts - par to vēl nesinā, kas tas būtībā

ir, un vai tas vispār būs izziņams. Kaut arī gudrs, pieredzējis makšķer-
nieks no pludīņa kustībām aptuveni spriež, kas tas varētu būt, bet kāmr
nav "iacēlis vai izsmēlis krastā", tati arī nezina - kas te būs, un
vai vispār būs, vai būs ko likt uz pannas, vai būs tikai kakim. Kad iz-
vilks, tad redzēs un zinās - kas raustīja pludīņu un kāds tas ir. Te
skaidrības labad jāseka, ka atzīstam atziņas iespēju izziņāt esamību
un atklāt patiesību, kas būtu objektīva un vispārnozīmīga, bet tai pat
laikā atzīstam arī to, ka saprātam - mūsu loģiskai domā-
šanai ir atziņu iespējas robežas, jo ir
taču arī esamības irracionālais lauks, kas vairs nepa-
kļaujas saprāta iespējām, kā to redzēsīm moderno zinātnes atziņu ap-
skatā. Bet arī irracionālais lauks ir pakļauts objektīvai izziņai in-
tuitīvajā un ticībā. Tomēr - vai ar visām cilvēka gara
sintētiskām atziņas spējām nepalik vēl kāds mūžīgs, neizziņams atli-
kums, vai mūžība, vai visu absolūto, irracionālo var ietvert, atklāt,
izteikt cilvēka apziņas šaurajos rājos un nepilnīgajos izteikamās li-
dzekļos - priekšstatos, jēdzienos, spriedumos, slēdzienos, teorijās,
sistemās, simbolos, dzejā, mūzikā, krāsās, tēlos, kustībās... Vai Ur-
davas atvaru, vai Braku avotiņu var izsmelt ar vislielāko māla krāzi,
vai jūru var sasemt plaukstā un sāpes ietvert vārdos? Tam pretī atkal
nostājas ticība un saka: saprāta atziņai ir robe-
žas, bet tādas nav ticības atziņai,
jo cilvēka gars kā daļa no lielā, mūžīgā gara izdibina visas lietas,
arī Dieva dāļumus.⁶⁸⁷ Tas atkarājas no tā - cik un kā objekts sevi
atklāj un cik subjekts ar savu uztveres aparatūru ir to spējīgs us-
tvert. To nevaram racionāli izziņāt un deklarēt, te pamatojamies tikai
ticības pārliecībā.

Turpinot kritiskas piebildes, konstatējam, ka sistematiski izse-
kojot vēstures gaitā radītajiem materiālisma uzskatiem un mācību sis-
tēmām, materiālismu iedala - ekvātivajā, ^{ahilāhivajā} un kauzālajā materiālismā.

a) Ekvātivais materiālisms ir viselmen-
tārākais, jo tas vienkārši pasaka, ka viss, kas ir - ir matērija, arī
apziņa, dvēsele, viss garīgais. Šis materiālisma veids visgrūtāk atzī-
stams, jo saprātam un pieredzei pilnīgi nepieņemams un nesaprotams, ka
matērija ar savām kvalitatīvām pazīmēm ir tas pats, kas psihiskā īste-
nība, kurai vairs nav nevienas no šīm kvalitātēm.

b) Atributīvais materiālisms turpretim

uzskata, ka psihiskais ir tikai matērijas īpašība - atribūts. Arī šis materiālais uzskats kā jau redzējām, nespēj izskaidrot, kā var no matērijas rasties nemateriāla, pilnīgi savdabīga īpašība.

e) K a u z ā l a i s m a t e r i ā l i s m s, kas būtiski radniecīgs iepriekšējam uzskatam, norāda, ka psihiskais ir matērijas darbības produkts, resp. matērija ir psihiskās īstenības pamats un cēlonis. Arī pret šo materiālais izpratni tiek celti nopietni iebildumi, proti:

- 1) Nenoliedzot, ka psihiskā īstenība ir vairāk vai mazāk atkarīga no bioloģiskiem procesiem centrālajā nervu sistēmā, varam sacīt, ka no šī fakta konstatējuma vēl neizriet tas, ka šie procesi ir psihiskās īstenības radītājs. Pie kam vēl jānorāda, ka kausālie sakari starp miesu un dvēseli ir abpusēji, par ko vairs nav nekādu šaubu.
- 2) Ievērojot bioloģisko procesu kvalitatīvo atšķirību no psihiskā, kausālais materiālais nespēj cēloniski izskaidrot nevienu psihisko veidojumu i. scelšanos no smadzeņu procesiem.
- 3) Arī fizika, balstoties uz enerģijas nezūdamības likumu, nevar piekrist, ka fiziskā enerģija varētu pārvēsties par kaut ko tādu, kas no fiziskā viedokļa vairs nav nekas, kam nav nevienas fiziskās enerģijas pazīmes.
- 4) "Visaugstākie ir atziņas teorijas iebildumi, kuru vērtī neņemšana raksturo materiālistu kā nepierādītu un dogmatisku mācību: mūsu matērijas priekšstats ir atkarīgs no atziņas funkcijas, t.i., no psihiskas parādības, un ir neloģiski psihikas veidojumu uzliktot par pašas veidotājas cēloni." 688.

Īsumā aplūkojuši svarīgākos materiālistu novirzienus, konstatēsim, ka dialektiskais materiālists ir īpatns atributīvā materiālistu paveids, kas māca, ka psihiskais - ir augsti attīstītas - īpaši organizētas matērijas - cilvēka smadzeņu īpašība, produkts. 689.

Šīs īpašības specifiskā pazīme ir tā, ka psihiskais atspoguļo, kopš, fotogrāfē, objektīvo īstenību. Šo tēzi dialektiskais materiālists cenšas pamatot ar hipotētisko pieņēmumu, ka līdzienveidīgas attīstības ceļā no organiskās matērijas kairinātība esot izveidojušās sajūtas kā viselementārākie psihiskie

procesi, no kuriem tāpat evolūcijas gaitā izcēlušās visas augstākās psihiiskās esamības formas. Pret šo uzskatu izvirzīti sekojoši noraidoši apsvērumi:

a) Reāli iespējams - varētu būt tāda augstāka esamības slāņa lēcienveidīga attīstība no zemākā, kurā kā konstitutīvi uzlīves faktori ieiet - kaut arī pārveidotā kārtā - zemākā slāņa specifiskie elementi un to likumība. Tā drīkstēta pielaist iespējamību, ka organiskais slānis (dzīvājbūtnes) ir attīstījies no neorganiskā, jo arī organiskajā pārņāk neorganiskās pasaules daži specifiskie elementi un to likumība, piemēram - arī organismi sastāv no atomiem, pakļaujas inercei, ir izplatīti, gravitē u.t. Organiskais slānis pārņem neorganiskā specifiskās noteikmes, pie tam tās pārformēdams; starp augstāko un zemāko slāni šeit pastāv pārformēšanās attiecība, kā to saka N.Hartmans. Gluži citāda attiecība turpretī ir psihiiskajam slānim ar organisko: dvēseles dzīvē trūkst nevien neorganiskās pasaules fundamentālo noteikumu - izplatības un svara, bet arī dzīvības slāņa specifisko īpašību - vielu maiņas, vairošanās u.t.t. Dvēseles daļve atmet un pamet aiz sevis materiālai un organiskai pasaulei piederošās specifiskās noteikmes, pieņākdama klāt kā kaut kas būtiski jauns. Tā ir virs bēves attiecība (N.Hartmans) ar organisko slāni. Tāpēc, ka tā ir toto genere kas cits. Arī psihiiskās īstenības attīstība neorganiskā nev nekādā ziņā saprotama, un prātošana par mīklaino lēcienveidīgo attīstības gaitu ir tikai vāji maskēta nesaprotāšana.

b) Psihiiskajam procesiem vajadzīgs nevien cēlonis, bet arī substrāts, par ko jau tikām runājuši sakarā ar apziņas jēdziena izpratni.

c) No tīri gnozoloģiskā viedokļa pret materiālismu iebilstams, ka tas izdara aplamo mēģinājumu atvasināt atziņas attiecības nodibinātāju (fundētāju) un tās pirmatnīgo polu - subjektu no materiālā objekta kā juteklisko parādību hipotētiska substrāta. ^{690.}

Runājot par dažādiem kritiskiem iebildumiem pret materiālismu, prof.E.Karpovics aizrēda, ka ļoti daudz iebildumu izraisījis tas, ka kādu laiku pastāvējis uzskats it kā pastāvētu divi materiālas jēdzieni: filosofiskā kategorija un fizikālā jeb dabaszinātniskā. Materiālisms to noraida. Šo neparāto uzskatu par diviem materiālas jēdzieniem tad un arī izmantojot ideālistiskās filosofijas pārstāvji, tā, piemēram

katoļu sho - lastiskās filozofijas pārstāvis, neotomists G.Veters savā grāmatā "Dialektiskais materiālisms, tā vēsture un sistēma Padomju Savienībā" - demagoģiski slavējis V.I.Ļeņinu par to, ka viņš esot norobežojis matērijas filozofisko jēdzienu no dabas zinātniskā. Šajā sakarībā E.Karpovics norāda, ka G.Veters nevarot atrast nevienu V.I.Ļeņina teiktu, kas to apstiprinātu. Veters izmanto dažu padomju filozofu kļūdas, lai tās vērstu pret materiālismu, jo viņš gribot pierādīt, ka it kā nodalot filozofisko matērijas jēdzienu no dabaszinātniskā, esot sagrants materiālisms. Veters apgalvojot, ka V.I.Ļeņins, redzot, ka zinātnes sasniegumi apgāžot materiālismu, esot to gribējis glābt, norobežojot to no dabaszinātnēm, un tāpēc formulējis matēriju kā filozofisku kategoriju. Te E.Karpovics paskaidro: "Veters izdara vairākus viltojumus:

P i r m k ā r t, jaunākie zinātnes sasniegumi sakarā ar radio aktīvo atomu sadalīšanos nebija vis cēlonis tam, ka Ļeņins formulēja matēriju kā filozofisku kategoriju...

O t r k ā r t - kritizējot metafizisko materiālismu, Ļeņins noraida tikai metafizisko pieeju, ne viņu materiālismu.

T r e š k ā r t - Ļeņins nekur nav runājis par kādu dabaszinātnisku jēdzienu, jo tāda nav. Ļeņins ir tikai norobežojis matērijas jēdzienu, kas ir filozofiska kategorija, no tāda vai citāda dabaszinātniska uzskata par matērijas uzbūvi."

Šai sakarībā gan jānorāda, ka te E.Karpovicam un citiem materiālisma teorētiķiem ir krasi niansēta pieeja.

Bez tam Veters vēl pārmetot, ka neesot skaidri pateikts - vai filozofiskais matērijas jēdziens apzīmē to pašu, ko jēdziens "substancē", un līdz ar to esot radīta neskaidrība. Te E.Karpovics paskaidro, ka materiālismā substance apzīmē to pašu, ko matērija, bet materiālisma substances jēdzienu nelieto, jo tas parasti izteic kādu nemainīgu lietu pamatu, bet mūsdienu zinātne pierādot, ka pasaulē viss mainās, un ka nav nekā nemainīga. Bet tāpēc jāsakot, ka pasaulē neesot nekādas nemainīgas substances - matērijas, jo tā atrodas mūžīgā kustībā, mainā un attīstībā. Tā māca arī dialektiskais materiālisms. Bet te jāpiebilst, ka tas nesaskan ar paša materiālisma pamatprincipiem, jo substance matērija taču ir tas absolūtais nemainīgais pamats visās mainās un kustībās. Matērija, tieši pēc materiālisma uzskata - ir vienmēr tikai matērija un tādai tai

j ā b ū t v i s ā s m a i n ā s , kurās mainās tikai forma, ne būtība, jo citādi matērija var tā samainīties - ka tā vairs nemaz nav matērija un līdz ar to materiālisms kā filozofiska sistēma nevarētu pastāvēt. Vai matērija ir un paliek vienkārš matērija, vai tā ir vienīgā un primārā realitāte - par to protams - filozofijā un dabaszinātnēs ir pamatotas diskusijas. Jau savā laikā E. Mahs nostājās pret zināmo materiālisma tēzi, ka "matērija un kustība ir nešķiramas, matērija ir kustības nesēja, tās materiālais saturs, substance, kustība ir matērijas eksistences forma, tās atribūts." ^{691.} Gribot tieši pascalties pār materiālisma un ideālisma pretešībām, tiek izvirzīts "matērijas izzušanas" princips, kura spilgtākais un konsekventākais pārstāvis filozofijā ir izcilais dabas pētnieks - Nobela prēmijas laureāts fizikālajā ķīmijā V.F. Ostvalds (Ostwald) ar savu enerģētisma mācību, kura par vienīgo, īsto substanci uzskata e n e r g i j u , noliedzot matēriju kā objektīvu realitāti. Šeit matērija tiek reducēta uz "enerģiju", tā "matēriju kā filozofisku kategoriju" aizstājot ar "enerģiju kā filozofisku kategoriju." Tas arī loģiski ir pilnīgi saprotams, jo - kā jau tika iepriekš norādīts, definējot matēriju kā filozofisku kategoriju - paliek loģiski līdzvērtīga iespēja gandrīz burtiski vārdu vārdā tāpat definēt garu, enerģiju u. t. t. Ja jau par matēriju var teikt, ka tā ir absolūta substance, kas pati ir sev cēlonis, apveltīta ar aprīņojamām un neierobežotām producēšanas un reproducēšanas spējām, ieskaitot pat pāreju nemateriālā esamības formā, tad to pašu loģiski var teikt arī par garu un enerģiju, kuri - protams - nav identiski. Tāpēc arī V.F. Ostvalds enerģiju uzskatīja par tādu absolūtu substanci, kas aptver tiklab matēriju, kā apziņu, t. i., visas dabā, sabiedrībā un domāšanā (psihē) notiekošās parādības. To jau nevarpārmest Ostvaldam, arī materiālistiskajā filozofijā matērija tiek līdzīgi izvirzīta kā absolūta realitāte - substance - visu aptveroša un visuspējīga. Tāpat norādījums, ka Ostvalds atraudams k u s t i b u n o m a t ē r i j a s , jautājumu - kas tad šādā atrautā kustībā kustās - uzskatot par tādu, kam nav jēgas, jo tāpat viņš varētu pretjautāt - kas tad kustās psihiskā, garīgā dinamītātē, kura taču ir i d e ā l a realitāte? Arī mūsu dienu zinātnē, sakarā ar jaunajiem atzinumiem relativitātes teorijā un atomfizikā, no jauna izvirzās doma par enerģiju un vecais Ostvalda priekšstats par matērijas izzušanu - pāriešanu enerģijā. Tāpēc pilnīgi droši varam runāt par

neoenerģētismu, kam skaidri ir izteikts antimateriālistisks raksturs, noraidot pašu matērijas filozofisko izpratni un tajā pamatoto pasaules uzskatu. Tā F. Franke issakās, ka "mūsdienu fizikā daudzas parādības tiek interpretētas kā matērijas izzūšana, piemēram, elektrona - pozitrona pāre pārvēršanās par starojuma enerģijas elementārdozu (fotoni) vai masas zudums, hēlijam rodoties no ūdeņraža", ka "relativitātes teorijā masas nezūdamības likums vairs nav spēkā; matērija var pārvērsties par nemateriālām būtībām, par enerģiju" u.t.t. ⁶⁹²

Arī B. Rasels un H. Falks apgalvo, ka materiālistiskajā filozofijā nav īstas skaidrības par matērijas un gara būtību, visu reducējot tikai uz matēriju kā primāru un absolūtu substanci. ⁶⁹³ Interesantus un plaši izplatītus reliģiskus uzskatus par "matērijas radīšanu" no nekā - spilgti pārstāv astronomijas un kosmoloģijas problēmu petnieki, norādot, ka šī radīšana ir "nepārtraukta", "izkliedēta" pa visu matēriju, tā ir tik tiko samanāma. Matērijas radīšana tiek iekļauta zinātniskās teorijās kā hipotēze, tā kļūstot par teorētisku konstrukciju elementu. Tā, angļu kosmologs R. Kaps izvirza uzskatu par "matērijas simetrisko labilitāti", saskapā ar kuru - Visumā nepārtraukti tiek nezināma spēka radīta matērija no "nekā" un vienlaikus notiek arī matērijas nepārtraukta iznīcināšana "izmiršana" (extinction). ⁶⁹⁴

Materiālisms šādu nezināmu, pārdabisku spēku matērijas radīšanai un iznīcināšanai kategoriski neatzīst, norādot, ka "Matērija kā objektīvā realitāte, kā vienīgā pasaules substance ir absolūti suverēna, t.i., neatkarīga ne no kādiem citiem spēkiem, un pats pieļāvums, ka pastāv spēki, kas atšķirīgi no pašas matērijas īpašībām, ir piekļūpšanās ideālismam un reliģijai." ⁶⁹⁵ Te jāpiebilst, ka materiālistiskās filozofijas teorētiski "vienpusīgi" radīšanu "atļauj" tikai matērijai kā primārai, objektīvai realitātei, kurai piemīt "neizmola- mes, absolūtas producēšanas un reproducēšanas spējas." Bet ja "sistēma" pamatos aksiomātiski ir likta cita absolūta realitāte - substance, tad taču nav loģiska pamata liegt radīšanas spējas arī šai realitātei. Nevaram teikt, ka materiālistiskā - "apziņa kā ideālais atspoguļojums" būtu radīta no "nekā", tā ir radīta - radusies no matērijas kā objektīvas realitātes, tāpat kā ideālistiskā matērija ir radīta, radusies no enerģijas, gara, Dieva - kā absolūtās visas esamības pamatsubstances,

Šai sakarībā der atcerēties, ka savā laikā Spensers izvirzot

matērijas nezūdamības likumu, to argumentēdams sacīja, ka vesela m
cilvēka prātam nav iespējams priekšā
stādīt ies matērijas izzušanu un raša-
nos no nekā, jo tādu faktu dabā nav. Patiesībā Spensera mā-
cība par matērijas nezūdamību ir Mītona fizikas metafiziska interpretā-
cija. Šdien zinātniskajos atzinumos ir bezgala daudz saprātam
nesaprotama, šķietami nelogiska, ne-
dabiska - tas tikai nozīmē, ka līdzšinējie atzinumi un jēdzien-
i nespēj sevī ietvert jaumus saturus. Tagad kodolfizikā ir pazīstams
- tā saucamais - "iesaiņojuma efekts", proti - protoni un neitroni,
kas "iesaiņoti" kodolā, sver mazāk, nekā tad, ja tie ir "brīvi". To
apzīmē kā "masas defektu kodolā". Atomfizikas panākumi, kas noveda pie
"iesaiņojuma efekta", bija sasniegti nevis ar pūēm mēģināt iedomāties
matērijas izzušanu, bet ar mēģinājumiem konstruēt tāu jēdzienu sistēmu,
no kuras varētu deducēt vairāk empīrisku faktu. Starp šīs sistēmas jē-
dzieniem bija arī tāds, kas izteica masas samazināšanos daļiņu sablīvē-
šanās rezultātā. Uzdevums ir nāvis tieši stādīt ies periekšā, kā var iz-
zust matērija, bet gan secināt novērojamos faktus no apgalvojuma, ka
izzūd. Šodien mēs zinām, ka tieši šis "masas defekts kodolā" ir ūdeņ-
raža bumbas būtiskais noslēpums. Kodolreakcijās miera masa
pārveršas enerģijā. Tagad ir ne tikai teorētiski, bet arī eksperimen-
tāli pierādīts, ka - piemēram - urāna kodolam sašķēloties, miera masa
nesaglabājas, t.i., šķembu miera masa ir mazāka par sākotnēju kodola
masu. Šķembu masa samazinājas, bet pieaug to kinētiskā enerģija. Ņemot
vērā, ka tieši pēdējā laikā mainījušies priekšstati par masu kā vienu
no būtiskajām matērijas pazīmēm, tiek secināts, ka masas nezūdamības
likums "kļuvis lieks", un to aizvieto enerģijas nezūdamības likums, jo
elektrona masa ir tikai zināma enerģijas forma, kas var pārveidoties
citās formās (Laue u.c.)

Tāpat arī viens no visizcilākajiem mūsdienu atomfizikājiem V.Heizen-
bergs, izmantojot jaunākos fizikas atzinumus elementārdaļiņu sarauģēta-
jā problemātikā, cenšas savukārt pamatot neoenerģētisma principus filo-
zofijā, t.i., matērijas reducēšanu uz enerģiju, uzlūkojot enerģiju par
vienīgo pasaules substanci. Kādā no savām lekcijām "Mūsdienu atomfizi-
kas problēmas" - viņš apgalvo, ka mūsdienu fizika realizējusi galveno
atomfizikas mērķi, ko izvirzījis jau tāless, - reducējusi pasauli uz
vienu pamatsubstanci, no kuras sastāv viss esošais. "Ja gribam dot šai

substancē nosaukuma, tad varam to nosaukt tikai par enerģiju. Bet šī substance-enerģija var pastāvēt dažādās formās... No enerģijas pamatformām sevišķi stabīlas ir trīs formas: elektroni, protoni un neitroni. **M a t Ē r i j a š Ē v ā r d a t i e š Ē n o s ĩ m Ē** sastāv no šīm trijām enerģijas formām, kas viennēr jāpapildina ar kustības enerģiju... Mūsu pasaules parādību daudzveidība rodas līdzī tam, kā to paredzēja grieķu natūrfilozofi, enerģijas izpausmes formu daudzveidības rezultātā." 696.

Augšminētie nedaudzie paraugi rāda, ka mūsdienu zinātniskie atzinumtieki interpretēti ideālistiski, reliģiski, t.i., pretēji materiālistiskās filozofijas pamatprincipiem. Kā tas iespējams? Atbilde te ir ļoti asprātīga un īsa: "ari ģēnija apziņā ir plaisa, pa kuru lien iekšā tumsa un reliģija." Zīmīgākais šeit ir tas, ka tādas "plaisas" nav tikai materiālistiskās filozofijas pārstāvju ģēnijiem. Tautas gudrība gan saka, ka "katram ir sava uts, un ja kāds saka, ka viņam tās nav, tad noteikti viņam ir vienas divas..." Tas pats droši sakāms arī par tām "plaisām" apziņā. Pašlaik tomēr jāsaka, ka pagaidām vēl trūkst neapšaubāmu atziņu, kas galīgi izšķirtu un atrisinātu augšminētos ontoloģiskos pamatjautājumus. Vēl tikai jānorāda, ka arī paši materiālisma pārstāvji bieži vien jaunas zinātnes atklājumus un atziņas interpretē daļēdi, piemēram - tagadējā Visumā konstatēto īpašību izplesties, daļēdi domātāji un zinātnieki attiecina uz visu materiālu un secina, ka kādreiz viss Visums sācies no vienā punktā sakoncentrētas matērijas (Ambarcumjans, Ikaunieks u.c.), tur pretī E.Karpovics to neatstāt, norādot, ka tāda vienpusība ved ideālismā. Tā tad zināmu atziņu vērtību nosaka ne paši fakti, to saturs un kvalitatīva būtība, bet kas cits - ideoloģija, sakāpa ar sistēmas pamatatzīmītiem. 69 7. Bet tā neapšaubāmi nonākam filozofiskā dogmatismā, bet dogmatismis ir progresa šķēršļi, pagātnes un šodienas lāsts. Kā jau iepriekš tika norādīts, tieši šis filozofiskais dogmatismis kavēja daudzu svarīgu zinātņu attīstību. Šeit varam vēl piebilst, ka savā laikā A.Einšteina (Einstein) relativitātes teoriju uzskatīja par "reakcionāru - nezinātnisku", kas ir pretrunā ar "zinātniskā materiālisma" uzskatiem. Timirjāsevs un daudzi citi autori toreiz apgalvoja, ka "ideālistiskie" secinājumi relativitātes teorijā neesot vis patvaļīgas implikācijas, bet pats Einšteins šo teoriju esot tā apzināti izveidojis, lai tās atziņas varētu īmantot ebreju - kristiešu pasaules uzskata nostiprināšanai cīņā pret materiālismu. Tagad turpretī

Timirjāzevam tiek apgalvots, ka tieši Einšteina relativitātes teorija apstiprina materiālismu. Ideālistiskie dogmatiki vēl šodien Einšteina nostāju uzskata par materiālistisku. Jāsaka, ka zinātne savās atzīpās par esamību un tās būtību, struktūru un likumiem būtu jau sen tālāk tikusi, ja nebūtu tieši šī abpusējā, neietietīgā un karojošā dogmatisma. Tāpēc vēlreiz jānorāda, ka filozofija savus secinājumus drīkst izdarīt, balstoties tikai uz visu zinātņu atziņu rūpīgas analīzes un sintēzes. Esamības būtību nevar no teikt filozofijas dažādi formāli uzskati, definīcijas un abstraktas konstrukcijas, bet tikai zinātnes fakti, pārbaudīti un pierādīti fakti un reizē arī metaprincipi, kas pieņemti un atzīti ticībā - intuīcijā. Jāsaka, ka par esamības realitāti nešaubās neviens kaut cik nopietni ņemams domātājs. Diskusiju jautājums te ir šis reālās esamības esenciālā būtība, kuru pētī atsevišķās zinātnes, un šodien mums ir jau pietiekami daudz būtiski svarīgu faktu un atziņu kā par materiālo, tā arī par garīgo esamību, lai bez dogmatiskiem aizspriedumiem tos varētu izmantot savos filozofiskajos un pasaules uzskata secinājumos. Tā - piemēram - ja sakām, ka cilvēka apziņa ir matērijas - nemateriāla īpašība, tad tas nozīmē, ka "objektīvā realitāte - matērija" savā būtībā ir ne tikai materiāla, bet arī psihiska, ideāla, nemateriāla, bet tas nepārprotami liek secināt, ka mēs jau sen esam aizgājuši tālu aiz materiālisma robežām, jo tiklīdz matērijas jēdziens paplašinās tik tālu, ka tas sevi ļetver arī garīgo realitāti, tas zaudē savu specifisko, būtisko nozīmi un materiālisms vairs paliek tikai tukša forma, vārds, bet ne vairs **u z s k a t a b ū t ī b a**.

No visa līdz šim sacītā, jāsecina, ka materiālisma principiālās pamattēses ir tikai postulāti, hipotēzes, kurām nav pietiekama loģiska un dabaszinātniska argumenta - pierādījuma - pamata kā papīra naudai zelta seguma. To daļēji atzīst arī filozofijas profesors E.Karpovics, sakot, ka "Tiešu matērijas mūķīguma pierādījumu nav un arī nevar būt." Te autors cenšas izlīdzēties ar saviem dialektiskajiem secinājumiem, ka mūķīgais pats par sevi ārpus laicīgā nekur neeksistē. Matērijas mūķīgumu apliecinot tas, ka bešgalīgi daudzās un dažādās lietas un parādības, kādās matērija katru mirkli eksistē, pastāv tikai ilgāku vai īsāku laika sprīdi, pēc tam tās izbeidz savu eksistēšanu un pārvēršas atkal citās eksistences formās. No tā tad E.Karpovics secina matērijas mūķīgumu: "Šī nemitīgā pārvēršanās un savstarpējā pāreja nekad nav sākusies un nevar arī beigties." ⁶⁹⁸ Lūk, tieši šeit jau ir tas, ko -

mācoties loģiku - atzinām, proti, ka tēses pierādīšanai vai atspēkošanai drīkst lietot tikai argumentus, kas paši ir pierādīti. Šai gadījumā uzstatītā tēse tiek argumentēta ar kādu citu tēzi - postulātu, kas pats nav argumentēts, jo par esamību savdabīgās singularitātes stāvokli - taču mēs nekā nezinaim. Tāpēc nevaram aizsteigties priekšā atzinumiem, kas vēl nav notikuši un varbūt arī nekad nenotiks, jo loģiskais saprāts esamības irracionālajā novadā ir akls un nāms.

5. Teleoloģiskās sakarības problēma.

Tā kā esamības būtības filozofiskajās un dabaszinātniskajās problēmās ļoti svarīga ir arī teleoloģiskās sakarības izpratne, tad te īsumā ieskatīsimies arī tās būtībā:

"Bez parastās cēlonības sakarīem, sastopam arī kāda cita veida īpatnu cēlonisku sakarību, kad veselu parādību kompleksu itin kā **n e - m o t e i c** tā iepriekšējā parādība, bet viņa uzdevums, t.i., viņa kā **l i d s e k ļ a** nozīme zināma rezultāta realizēšanai, kas ir tā mērķis. Tādu sakarību sauc par **t e l e o l o ģ i s k u** (grieķu - "telos" - mērķis). Tā kā cilvēka rīcību pa lielākam daļai viņa apzinīgā cēlonības pēc noteiktām mērķiem, tā sauktās **r e f l e k t a t i v ā s** un instinktīvās cilvēku vai dzīvnieku darbības (acu mirkšķināšana - acij ātri tuvinot priekšmetu, šķāvīšana, klepošana, rokas atraušana to darot vai dedzinot, bērna sīšanas kustība, līgsmu vīšana, gājputnu pārlidojumi u.t.t.) ir **o r g a n i s m a n e a p s i n ī ģ ā s m ē r ķ t i e c ī b a s n o t e i k t a s**, beidzot, organisma mērķim piemērotā konstrukcija un funkcionēšana pēc sava objektīvā sastāva ir tāda, ka mums šī konstrukcija un funkcionēšana ir jāizskaidro ar tiem mērķiem, kuriem tā kalpo, pat nepiešķirot šo parādību kompleksiem nekāda priekšstata par mērķiem vai mērķu nozīmi. Vai teleoloģiskā sakarība ir tikai atvasināta sakarība ar gadījuma raksturu, kas pilnīgi attiecīgā us ārējo cēlonisko sakarību, jeb vai tai ir patstāvīga ontoloģiska nozīme? Antīkā doma bija pilnīgi par teleoloģiskās sakarības patstāvības un pirmatības atzīšanu, izņemot vienīgi atomismu, kas pasauli iedomājās tādu, kura veidojas no nedzīvu atomu aklām sadursmēm. Turpretim jaunlaiku filozofija un dabaszinātnes kopā Fr.Bekona laikiem **n e a t s i s t m ē r ķ t i e c ī b u** un teleoloģisko sakarību, vis-

mas dabas parādībās mēs, un save virzienā lielākā daļā cenšas atzīt tikai ārējo cēlonību, mehānisko cēlonību. Aizrāda uz teleoloģiskās sakarības loģisko neiespējamību: mērķis, proti - tas, kas realizējams, pieder nākotnei, t.i., vēl nepastāv un tātad arī nevar noteikt tagadni. Redzē ar to aizrāda, ka mērķiem piemērotu darbību aizvien var izskaidrot kā esošu bez iekšējās mērķtiecības, bet pastāvošu no vienkāršu mehānisku cēloņu kombinācijas; tā, mašīna strādā mērķim piemērotā kārtā, acīmredzot, bez jebkādas iekšējās mērķtiecības, balstoties uz kādas mehānisku faktoru kombinācijas, kas dod vēlamo rezultātu. Nevien zogu, dzīvnieku un cilvēku organismu var uzskatīt un tas jāuzskata par tāda veida mašīnu, arī cilvēka apzinīgo rīcību tikai šķietami noteic tā tieksmes, kaut gan faktiski tā ir noteiktu fizisku cēloņu produkts, un tikai subjektīvi šķiet tāda, ko teleoloģiski noteic cilvēka griba. Bet vai teleoloģiskās sakarības attiecināšana uz mehānisko sakarību ir iedomājama? Ja mašīna ir aklu spēku kombinācija, kas dod mērķim atbilstošu rezultātu, tad tā ir iespējama tikai tamdēļ, ka to ir radījis izgudrotājs un konstruējis inženieris, t.i., tā ir aklu spēku mērķim piemērota kombinācija, ko plānveidīgi radījis cilvēka mērķtiecīgā griba, cilvēka gara dzīvās mērķtiecības atspoguļojums nedzīvajā esamībā. Ja mēs visu pasauli atzīstam par mašīnu, tad visa tās mērķim piemērotība mums būs jāpiešķir tās Radītājam un Konstruktājam mērķtiecīgai gribai. Taisnība, mums ir viens vienīgs mēģinājums mehānistiski izskaidrot pašu mērķtiecības izcelšanos pasaulē - proti - darvinisms, kas māca, ka dzīvību mērķtiecība ir tāda dzīvību isturības rezultāta eksistences cīņā, kas aizgādījumā ir izrādījušās mērķim piemērotākas par citiem saviem sāncensiem. Bet -

1) jau tagad atrasta šīs mācības vājā puse jeb trūkums: orgānu komplicētā mērķim piemērotība (piem.acs kā redzes orgāns) nekādi nav izskaidrojama ar aklu gadījuma rakstura īpatnību sakrāšanos individuāli;

2) pat tiktāl, cik tāl mēs pilnīgi atzīstam darvinisma, tas ir nespēcīgs teleoloģisko sakarību pilnīgi attiecināt uz mehānisko, jo mācība par mērķtiecības izcelšanos, uzsvarot eksistences cīņā piemērotākajiem - vismaz pareds pašusturēša-

Ēs nāš instinktu, kas pats ir teleoloģiskās kārtības fakts. Tādā kārtā teleoloģiskā sakarība nav īstenojama no esamības. Mums ir vienīgi izvēle to atzīt vai nu kā pasaulei imanentu, t.i., atzīt mērķtiecību pašā pasaulē, vai arī atzīt tikai to kā transcendentu, t.i., prie kēstatu par pasauli kā grandiozu mašīnu, ko konstruējis dzīvais, mērķtiecīgais Dieva gars. Izvēle starp šiem diviem viedokļiem ir skaidra: ja teleoloģijas noliegšana vispār nav domājama, tad mums nav pamata noliegt dzīvo būtņu acīmredzamo mērķtiecību." ⁶⁹⁹

Kad savā laikā vispārējās pārrunās ar mūsu universitātes pasniedzēju Bušmani, viņam jautāju - "Vai esamībai ir mērķis, vai tā pakļauta mērķtiecības sakarībai?" - pirmoreiz saņēmu skaidru, atklātu un nepārprotamu atbildi: "Nekam nav mērķa, arī vēsturei nē - ir tikai kāpums un krišana." Pareizi, jo atzīstot esamības mērķi, esam būtībā jau izgājuši ārpus materiālisma rāmjiem, jo mērķis - nav materiāls, bet gara noteikts un izvirzīts, tas ir garīgās esamības būtiska, raksturīga, neatņemama sastāvdaļa. Mūsu dielogs turpinājās: "Vai Jūs darvinismu atzīstiet?" - "Jā!" "Bet Č. Darvins taču ir teicis, ka visa esamība pakāpeniski, soli soli pa attīstības kāpēm tūvojas mērķim - pilnībai?" "Tā viņš īsti neteica!" "Kā tad?" "Esamība pamazām pilnveidojas." Tātad loģiskais secinājums šeit ir skaidrs. Mūsu dienās teleoloģiskās sakarības problēma no jauna tiek pozitīvi atrisināta neovitalismā mācībā, faktiski - arī visa materiālistiskā filozofija to neoficiāli apliecina, vispār par to speciāli nerunājot.

6. Dažas kosmoloģiskas problēmas.

Kosmoloģija, pētot Visumu, balstās galvenokārt uz astronomijas un fizikas sasniegumiem. Pēc jaunākajām zinātniskajām atziņām - Visuma pamats ir elementārdaļiņas: elektroni, protoni un neitroni. Tie ir visas materiālās esamības pamats un tikpat veci kā pasaule. Šīs daļiņas veido atomus, molekulas, planētas, svaigāku pasaules - galaktikas. Materiālās pasaules celtni piepilda bezvielas fotoni, gravitoni un neitriņo lauki. Gravitācija ir Visuma celtnes pamats. Visuma dinamiskās kustības un pārveidības norit laika un telpas ietvaros, tikai ar to starpību, ka šī telpa un laiks vairs šodien netiek ustverti agrākajā

Eiklīda un Pitona izpratnē kā nenainīgas un savā starpā nesaistītas realitātes, bet Einšteina relativitātes teorijas iekārtā, kurā viņš pierāda, ka ķermeņa telpiskās īpašības - forma, lielums, novietojums nav paša ķermeņa īpašības, bet šī un citu ķermeņu savstarpējo attiecību īpašības. Līdzīgi arī notikuma laiks ir nevis paša notikuma īpašība, bet tas ir atkarīgs no attiecībām starp ķermeņiem, ar kuriem šie notikumi saistīti. Dažām ķermeņa attiecībām vienmēr atbilst kvantitatīvi dažādas telpa un laika īpašības. Relativitātes teorija rāda, ka ķermeņa dimensijas un laiks ir mainīgi lielumi un ir atkarīgi no ķermeņa ātruma, kas nosaka to savstarpējās attiecības. Ātrumam pieaugot, ķermeņa tilpums kļūst mazāks un mazāks, bet laika sprīži garāki un garāki attiecībā pret ķermeni, pret kuru tos mēra. Kad ķermeņa ātrums tuvojas gaismas ātrumam - dabā vislielākajam ātrumam (300000 km sekundē) - ķermeņa tilpums tuvojas nullei, bet laika ritms apstājas pavisam. Šādos apstākļos laiks un telpa zaudē savu parasto jēgu. Bezmasas fotoni, neitroni un gravitoni kustas vienīgi ar gaismas ātrumu, tiem tāpēc nav laika, to mērs nav ierobežots. Ja kāds ķermenis kosmā sārtu kustēties ar gaismas ātrumu - tas zaudētu savu vielisko būtību, tāpēc arī neviena vielas daļiņa nekustas par gaismas ātrumu ātrāk. Un tā visuma celtnē nesabrūk. Bez tam relativitātes teorija vēl norāda, ka telpa un laiks ir savā starpā cieši saistīti, viens no otra atkarīgi, un kā vācu fiziķis H. Minkovskis saka - patiesībā tie nemaz it sevišķi neeksistē, ir tikai kāda augstāka vienība - **t e l p l a i k s**. Tas, ko uzveram kā laiku un telpu ir telpa laika pasaules relatīvas projekcijas, atkarīgas no tās sistēmas ātruma, kurā šīs projekcijas mēram. Kas vienā sistēmā ir laiks, tas otrā var būt telpa un otrādi. Turpretī gaismas ātrumam tuvos apstākļos, mēs uzvertu tikai nedalītu telpa laika pasauli. No sacītā izriet, ka **c ē l o n ī b a** iespējama vienīgi starp tādiem notikumiem, starp kuriem attālums nav lielāks par attālumu, ko dotajā laika sprīdī var nokriet gaisma. Turpretī starp absolūti tāliem apgabaliem un notikumiem - cēlonība nav iespējama. Te pat gaismas ātrums ir par masu, lai cēloniski saistītu šos notikumus, bet dabā lielāku ātrumu nav. Interesantas ir arī mūsdienu zinātnē domas par Visuma sākumu. Kasinot A. Einšteina gravitācijas vienādojumu, Leningradas fiziķis A. Fričmans konstatē, ka Visums neatrodas miera stāvoklī, bet izplešas. Atkarībā no telpa laika pasaules likuma, iespējami divi varianti: ja liekums pozitīvs, t a d **V i s u m s** **i r** **g a l ī g s** - tad

tagadējo izplešanos nomainīs saraušanās, tad atkal jauna izplešanās u. t. t.. Ja turpretī liekums negatīvs - t a d V i s u m s i r b e z g a l i g s un tā izplešanās turpināsies. Visuma izplešanās jāsaprot kā telplaika pasaules izplešanās, līdzīgi, kā - kad gumijas bumbu piepūšam arvien vairāk - tā attiecīgi palielinājas. Interesanti, ka jo tālāki ir Visuma objekti, jo ātrāk tie "bēg". Tomēr vīpārsteidzošākais ir tas, ka abos gadījumos - Visuma izplešanās sākas ar savdabīgu materiāla stāvokli, ar - tā saucamo - singularitāti, kad Visuma radiuss ir nulle, bet blīvums - bezgalīgs. Beļģu zinātnieks Lemetre pamatoja domu, ka Visums ir radies pēc milzīga, pārbliža atoma eksplozijas. Amerikāņu astronoms E.P.Habls (Hubble) atklāja - tā saukto - s a r k a n o n o v i r z i . Sakarā ar pazīstamo Doplera principu - tāda novirze ir galaktiku attālināšanās sekas. Mērījumi rāda, ka šīs attālināšanās ātrums pieaug par 25 km/s pēc katrām vienu miljoniem gadu. Jo tālāk kāda zvaigžņu pasaule, jo ātrāk tā attālinās. Šodien jau sarkanā novirze izpētīta līdz milzīgiem attālumiem un ātrumiem. Tā objekts, kas nosaukts par kvazāru 3 C - 9,8 miljardu gaismas gadu attālumā "bēg" ar 240000 km/s ātrumu. Tagadējā Visuma vecumu rēķina - 10 - 15 - 20 miljardu gadu, kad esamība - milzīgā blīvumā sakoncentrēta matemātiskā punktā - eksplozijas mirklī sāka izplešanos un tagadējā Visuma izveidošanos. Bet kāpēc notika eksplozija, kur tās cēlonis? Vai saraušanās pārsniedza noteikto, mēsimālo robežu? Kur atradās šis savdabīgais pirmsākuma matemātiskais punkts, kas bija priekš tā un k u r tagad pie sarkanās novirzes "bēg" galaktikas savā attālināšanās gaitā? Tiek norādīts, ka "ne zvaigžņu pasaules bēg cita no citas, bet Visuma telplaika pasaule izplešas. Turpretī jautājums, kur izplešas Visums, vispār nav jēgas. Ar Visuma telplaika pasauli vairs nav nekā jau absolūtā nozīmē. Tāpēc Visumam, vienai, vai tas būtu galīgs vai bezgalīgs, nav ne centra, ne malas. Mēdz arī teikt, ka Visumam centrs ir visur, bet robežas nekur." ⁷⁰⁰. Bet ja nu Visuma "Sākums un rašanās" ir saistīts ar šo savdabīgo sablīvotā sākuma punkta eksploziju, tad loģiski būtu domāt, ka centrs ir minētais sākuma punkts un robeža galīgajam Visumam būs visos virzienos tik tālu - cik tālu iespēšs "aizbēgt" galaktikas - līdz sāksies atkal gravitācijas spēka izsauktā saraušanās. Šis attālums faktiski, kaut arī aptuveni ir aprēķināms. Bezgalīgā Visuma gadījumā - izplešanās nepārtreukti turpināsies, bet arī katrreizējais izplešanās attālums ir aprēķināms. Vai Visums ir galīgs vai bezgalīgs

- to pagaidām nevar zinātniski noteikt. — Aprēķini rāda, ka Visums ir bezgalīgs, ja tā tagadējais blīvums ir mazāks par 10^{-26} g/cm³, bet galīgs, ja blīvums ir lielāks. Visjaunākie optiskie novērojumi rāda, ka blīvums ir tikai dažas reizes mazāks par kritisko blīvumu, tas nozīmē, ka Visums ir bezgalīgs no paša sākuma un turpināsies vienmēr patrinātā "bēgšanā" — līdz blīvuma nebūs vairs nemaz, bezgalīgais Visums tad kļūs pilnīgi tukšs — un mūsu prāts atkal stāvēs izbrīnā un neziņas pilns — tāpat kā savdabīgajā sākuma punktā.

Tad vēl īsumā jāaizrāda, ka kosmoloģijā svarīgas atzītas gūtas arī tā saucamajā kvazāru pētniecībā. Kvizāri ir superzvaigznes, kas atklātas pēdējos gados. Tās būtībā ir nelieli objekti, kas izdala milzīgu enerģiju, kuras avots nevar būt kodolreakcijas. Novērojumi rāda, ka tie izstaro maksimāli iespējamo enerģiju, kas rodas miera masai — bez atlikuma pārvēršoties starojumā. Ir konstatēts, ja zvaigznes masa ir ne mazāka par divām saules masām, pēc kodolu reakcijas izbeigšanās — pati savas gravitācijas iespaidā sabruks — sāksies kolaps — zvaigzne pakāpeniski sarauksies un beigās sasniegs stāvokli, kad $R = 0$, pēc kam sāksies antikolaps, kad zvaigzne izplešoties atkal sasniegs gravitācijas radiusu un turpinās tālāk izplesties. Šī parādība ļauj izprast, kur paliek mirušās zvaigznes, t.i., tās, kurās beigusies kodolu reakcija. Tagad mēdz teikt, ka kolapss tās aiznes "nekā" valstībā, līdz ar to top saprotama arī kvazāra rašanās. Zīmīgi, ka kolapss gadījumā zvaigznes beigas un antikolapss gadījumā tās sākums — esamības īpatnējais stāvoklis (matemātiskais punkts) ir tāds, ir tāds, kam šodien nav cita vārda kā "nekas". Tas ir tāds pats stāvoklis kā paša visuma sākums. Neparastākais šeit ir pats sākuma punkts, kas raksturo kaut ko viendabīgu — nedalītu — pirmatnīgi veselu. Šis ir tas esamības stāvoklis, ko Ambarcumjans nosauca par piramatēriju, bet šī darba autors par potenciālo — sintētisko pirmesamību. Šai sakarā par Visuma pirmsākumu paliek neapmierināts, piesēram — ja Visums būtu galīgs — tad tas, kā saka, pulsē — izplešas un atkal atgriežas pirmsākumā — bet vai tad mūsu tagadējā Visuma sākums ir pirmā eksplozija, vai arī tas ir jās

kādas citas atkārtotas eksplozijas rezultāts? Tad vēl - ja pirmsākumā nav ne laika, ne telpas - kur tad atradās šis "punkts"? Ja laiks un telpa ir tikai matērijas atributīva īpašība - un ārpus matērijas nav ne telpas, ne laika - kur tad "bēg" galaktikas, kā to jau iepriekš jautājām? Bezgalīgā Visuma gadījumā - kas notiks, kad tālās zvaigžņu pasaules sasniegs gaismas ātrumu? Vai ne tā - Visums kļūs tukšs un aizbēgušo zvaigžņu matērija "izzudīs" - pazaudēs pati sevi un sasniegs tādu stāvokli, kad per matērijas šīs situācijas īpašībām nezināsim vairs neko, tāpat kā lielās singularitātes sākumā. Kaut arī visus šos jautājumus uzskata par bezjēdzīgiem, tomēr vēl atkārtoti jāprasa - kas bija pirms šī "sabīvētā pirmunkta", un kas izraisīja tā eksploziju, kas te bija "primum movens", kas te pielika uguni pulvera mucā?

Tad vēl ļoti svarīgs un interesants ir **f i z i k ā l ā v ā k u u m a - t u k š u m a** jēdziens. Ar fizikāliem laukiem, matērijas dziļumos, parādās vēl kāda savāda realitāte - tukšums - vakuums, kam nav fizikālu īpašību, tāpēc tas nav redzams un tverams. Šis "tukšums, kam nav nekā" - uzskatāms par neterobežotas enerģijas un daļiņu rezervuāru. Šis tukšums sadarbojas ar parastajiem laukiem un daļiņām, kā arī pats ar sevi ar tā saucamo virtuālo daļiņu palīdzību. Virtuālās daļiņas ņem enerģiju no vakuuma, kur enerģijas tomēr nav. Tāds ir fizikālais tukšums - dabaszinātnieku galējā robeža. Te gaida jaunus, interesantus un ļoti svarīgus atklājumus esamības dziļākās būtības izpratnē.

Vēl jānorāda, ka vielu var norobežot no lauka tikai makropasaulē, mikropasaulē robežas starp vielu un lauku vairs nav. Bezmasas fotoni ir gaisma. Beidzot pieminēsim vēl kādu svarīgu Visuma uztāves īpatnību, pie tam ļoti raksturīgu - **V i s u m s i r s i m e t r i s k s** kā to jau pirms gadiem 40 pamatoja ievērojamais angļu fiziķis P.A.M. Diraks (Dirac) savā Nobela prēmijas lekcijā. Viņš secināja, ka blakus negatīvam elektronam jāpastāv arī pozitīvam elektronam - pozitronam, tāpat jābūt arī citām daļiņām, atomiem, viļņiem - kurai pretī jāstāv **a n t i v i e l a i**. Tagad ir eksperimentāli pierādīts, ka daļiņām atbilst antidaļiņas. Tāpēc nev noliedzama antizvaigžņu, antigalaktiku un antipasaules pastāvēšana. Tāpēc simetrija ir ne tikai **k ā r t i b a s**, **s k a i s t u m a** un **p i l n ī b a s** simbols, bet arī pasaules uztāves augstākais princips. Simetrija pamato visfundamentālākos dabas likumus, proti - **n e i s n ģ i b a s** likumus.

Zīmīgi šai sakarībā ^{nozīmā} J. Ikaunieks: "Simetriskais Visums kā pasaules un antipasaules summa ir reālais "nekas". Tāpēc fizikāli ir iespējams, ka pirms simetriskā Visuma varēja eksistēt vienīgi šis "Nekas". No šī "nekā" tad arī radies Simetriskais Visums. Šāds notikums nav nekas mistisks, jo tas norisinās saskaņā ar fizikas pamatlikumiem, ievērojot neizmaiņas likumus... Vairāki ievērojami fizikāļi domā, ka tieši fizikālais "nekas" ir vissverīgākais un visrevolucionārākais tuvākās nākotnes atklājumu arēnā. Tur, šķiet, meklējama galīgā atbilde arī par telpa- laika karkasa sakarību ar vielisko pildījumu. Lai cik sarežģīta un teiksmaina nākotnē izrādītos Visuma būve un notikumi tajā, kaut cik izglītots cilvēks jau šodien saprot, ka visa dziļākais pamats vienmēr būs un paliks matērijas nemitīgas kustības un izmaiņas objektīvie likumi. Tāpēc dievs kā aplama pagātnes iedomā cilvēku galvās ilgi veirs nesaglabāsies. Jēdziens "dievs" radās cilvēku nespēcības un zināšanu trūkuma dēļ. Pārēlās jais zināšanu līmenis dara cilvēku varenāku par katru iedomātu dievu, un cilvēkam jēdziens "dievs" jau sen veirs nav vajadzīgs." 701.

Pie tikko teiktā jāpiebilst: ja visu kauzāli nosaka dabas likumi, un ja ar tiem var visu izskaidrot, tad tonēr paliek neizskaidrotas un arī nav izskaidrojamas ar šiem likumiem divas lietas - esamība un pašī šie likumi. Loģika noteikti saka, ka nevar lietu pašu ar sevi definēt un izskaidrot, pamatot un pierādīt. Dabas likumus nevar pierādīt un pamatot pašus ar sevi - tas ir, tā saucamais - "burvju aplis" mūsu secinājumos.

7. Dzīvības problēma.

Visi līdzinējie, intensīvie biogenētiskie pētījumi nav atrisinājuši dzīvības problēmu, un, šķiet, galvenokārt tāpēc, ka tie ir aprobežojušies tikai uz dzīvības procesu materiālo aspektu; jo liela daļa dabaszinātnieku domā, ka dzīvības problēma ar to arī ir izsmejama. Tāpēc bioloģiskā materiālisma pārstāvji noteikti deklarē: "Organismi nav nekas vairāk kā materiāli veidojumi, un dzīvības procesi nav nekas vairāk kā materiālas norises." Dzīvība ir radusies uz Zemes no nedzīvās matērijas - zināmas attīstības procesā, kā to savā hipotēzē iisaka ievērojamais biokīmiķis A.I. Oparins

("Dzīvības izcelšanās virs zemes"). Bez šī bioloģiskā materiālisma, kas sakņojas dialektiskajā materiālismā, mūsdienm bioloģisko un biokīmisko pētījumu genētiskā un ontoloģiskā novadā izvirzās arī cita koncepcija - v i t ā l i s m s , n e o v i t ā l i s m s , kuru mēdz saukt arī par d u ā l i s m u , jo tas dzīvajos organismos saskata ne tikai materiālās, bet arī nemateriālās esamības komponentus. Šī pēdējā tieši nosaka veidošanās dzīvu dzīvajās būtnēs, t.i., to visos dzīvniekos un augos novērojamo faktu, ka tie no neievērojama cīgļa atingri regulētā kārtībā izveidojas per pilnīgi noteiktu, mērķtiecīgi strukturētu vienību. Tieši dzīvības elementu apbrīnojāmā, komplicētā strukturā un mērķtiecīgais sakārtojums ir šī nemateriālā dzīvības principa īstais pamats. Noliecot un atmetot šo komponenti, nav iespējams izprest un laboratoriski radīt dzīvību. Jāņem vērā arī faktori, arī jāpētī, tad tuvosimies dzīvības fenomena biogenētiskai un ontoloģiskai būtības izpratnei, tad arī sapratīsim, ka ticība un dabaspētniecība mūsu prātu ved uz vienu un to pašu p a t i e s t i b u s ir absolūts, radošs spēks un Vare, kas stāv aiz visa, kas stāv pāri esamības kausalitātei, kas esamību ir potencējis, apsējis kā lauku, ieprogramējis kā elektronisko aparatūru. Viņš radījis esamību, viņš sintetiķi apvieno radībā atsevišķus esamības pamatelementus un komponentes savdabīgu veidojumu kopībā, kuros saslēdzas materiālais, organiskais un garīgais, resp. - matērija - dzīvība un gars. Tas ir tas pats, ko savā laikā jau atzina ievērojamie bioloģi G.F. Alferdss un G.J.S. Holdens. Pirmais no viņiem pateica: "Ties ticam, ka m ū s u e s a m ī b a i ir netikai šīs pasaules, bet arī metafiziska jēga... būtiskais dzīvībā ir irracionālo spēku valdīšana", bet "irracionālajos pirmamatos, no kuriem uzpeld visa dzīvība, vēl dziļāk ieskatīties nav num s cilvēcīem atļauts." 702.

Vēl atklātāk to izsaka Holdens, apliecinot, ka cenšanās atrast vielas, spēkus vai faktorus, kas rada un uztur dzīvību ir veltīgi, jo beidzot jāpienāk tomēr pie pēdējās atziņas, proti - visa cēlonis ir viens un tas pats - Dievs, universa pirmamats, dzīvības radītājs un uzturētājs. 703. Pie tāda paša rezultāta šodien ir nonācis arī ievērojamais Berlīnes fiziologs Dr. Johans Hāss. 704.

Tā tad paši dabas pētnieki, pēc sūra, grūta zinātniska mūka darba

gala slēdzienā atzīst, ka dzīvības izcelšanās un tās ontoloģiskā būtība savos pēdējos pamatos ir irracionāla, jo tās pirm-pamats ir reizē arī visas esamības pirm-pamats - visa radītājs un uzturētājs - Dievs. Tāpēc arī dzīvības problēma nav strisināma tikai racionāliem līdzekļiem, bet jābalstās arī intuīcijā un ticībā.

8. Mūsdienu zinātnes atzinumi un ar tiem saistītās filozofiskās problēmas.

Pagājušo gadu simteni dēvē par racionālisti pamatoto dabaszinātņu gadsimtu, kurā strauji attīstītas dažādas zinātņu nozares, krājas atziņas un uz to pamata izveidojas modernā tehnika. Šai laikā rodas un izplatās "zinātniskais materiālisms", kas atzīst, ka visa esamība ir kustībnesoša vielas-matērijas sistēma, kurā arī dzīvība un psihe ir tās daļa, kas pilnīgi izskaidrojama, tāpat kā matērija, mehānistiski pēc dabas-matērijas likumiem. Tomēr krājas fakti bioloģijā, arī fizikā, kurus vairs tā nevarēja izskaidrot. Tāpēc XX g.s.sākas lielas un revolucionāras pārmaiņas zinātniskajā dzīvē un pasaules uztverē.

Visspīlīgs lielu ievēribu radīja ievērojamais ķīmiķis - rīdzinīķis V.Ostvalds ar savu enerģētisko monisms, kurā enerģiju viņš izvirza par vienīgo, objektīvo, reālo substanci. Vēl jānorāda, ka šī mūsu gadsimta zinātnisko uzskatu pārveidībām pamatā nav dažādu filozofisku uzskatu atzinumi, bet tīri zinātniski atziņu sasniegumi.

Tā, piemēram:

a) Radioaktivitātes atklāšana - (P.Kirī - Curie, A.M.Ramzejs - Ramsay, E.Radefeds - Rutherford, H.N.D.Bors - Boar u.c.) izpētījot radīja, urāna un torija starojumu, konstatēja, ka tas rodas atomu saīšanās, sabrukšanas procesā, kurā ar milzīgu sparu tiek izsviesti negatīvie elektroni, pozitīvi elektrizēti hēlija atomi un tā saucamie gamma stari - īsvilņu gaisma, kas līdzīga rentgena stariem, pie kam atdala milzīgi enerģijas daudzumi. Līdz ar šo atzinumu sagruva atoma nedalāmības teorija, kā arī vielas neizmēģības likums zaudēja savu stingro precizitāti. Atoms sastāv no pozitīvām (+) elektrības vienībām - protoniem un negatīvām (-) elektrības vienībām - elektroniem, kuri rīnko

ap protoniem kā savu centru, pie kam elementi atšķiras viens no otra ar protonu un elektronu skaitu. Tā tad matērija sastāv no "+" un "-" elektrības vienībām, citiem vārdiem sakot - matērijas jēdzienu rādā elektrība. Tā tad atoms vairs nav sastindzis vielas-matērijas gabaliņš, bet milzīgas enerģijas sakopojums. Šie atzīnami radikāli pašos pamatos pārveidoja mehānistiskā materiālisma pamatus, tāpēc arī radās - materiālisma apskatā - konstatētās parādības - matērijas kā filozofiskas kategorijas formulēšana u.t.t.

b) Relativitātes teorijas atklāšana (A. Einšteins - Einstein, P. Lorencs - Lorenzen, H. Minkovskis) izsauca vēl radikālākas pārmaiņas. Kā Einšteins, tā Lorencs - konstatē, ka arī masa nav nemainīga, tā ir atkarīga no kustības ātruma, tāpat arī laiks un telpa ir tikai relatīvi. Veidojas arī jauns matērijas izpratnes uztvērums - ir daba, ir Visums, bet visu to veido protoni, elektroni un neitroni, no kuriem sastāv visu vielu atomi. Ap šīs matērijas vienībām saistās elektromagnētiskie un gravitācijas lauki. Tomēr arī atoms vairs nav ne absolūts, ne materiāls. Pēc jaunās - tagad jau klasiskās Bora - Rāde - fēdā teorijas - atoms ir it kā maza saules sistēma, kur ap centrālo kodolu - milzīgos ātrumos riņķo elektroni. Tā kā viss pasaulē sastāv no dažādu pamatvielu atomiem, bet tie paši - kā jau konstatējām - sastāv no vienām un tām pašām pamatvienībām, kurām ir elektriska daba. Bet arī šie pamatelementi - protoni un elektroni nav absolūti, tie var pārvērsties enerģijā un gaismā. Pie kam katra masa ir līdzvērtīga zināmam enerģijas daudzumam, piemēram - siltumam vai gaismai, tas nozīmē, ka katru masu var pārvērst brīvā enerģijā, teiksim gaismā. Līdz ar to matērijas un enerģijas jēdziens saplūst. Tomēr attīstība gāja tālāk:

c) Radās vācu fiziķa M. Plānka (M. Planck) izveidotā kvantteorija, kura māca, ka, piemēram - gaismas izstarošana nenotiek nepārtraukti, bet lēcienveidīgi, tas nozīmē, ka gaismas izstarotāja objekts to neatdod nepārtrauktā plūsmā, bet noteiktās porcijās - kvantēs, t.i., enerģijas atomos. Tika atzīts, ka enerģijai ir kvantveidīga struktūra, tā sastāv no kvantiem, līdzīgi vielai, kas sastāv no protoniem un elektroniem. Līdz ar to arī pašus protonus un elektronus var uzskatīt par enerģijas kvantu sakopojumiem. Fizikā atzīst, ka elektrons ir elektrības substances atoms. Tā kā arī vielas atomi ir strukturēti un arī to pamatelements ir elektrons, tas tikai

vēl lieku reizi liecina, ka matērija direkti vai indirekti ir cēlusies no elektrības substances. Tā arī 1924.g. L.de Broils (Broglie) dod jaunu teoriju, kas ikkatru mehanisku parādību apskata kā kvantējamu viļņu procesu. Matērija un gaisma, visos viņu veidos - būtībā ir viens un tas pats; bet tā kā matērija sastāv no elektrības vienībām, tad skaidrs, ka visi šie jēdzieni slēpj vienu un to pašu būtību. Līdz ar to jēdziens "process" un "substance" saplūst. Šo L.de Broila teoriju ar saviem plašajiem eksperimentiem apstiprināja Tomsons, Gerners, Davissons u.c. Šī Broila teorija izauga no Einšteina un Planka mācībām, šo teoriju vēl papildināja E.Šrēdingers (Schrödinger), dodot tai vispārīga rakstura vienādojumus. Līdz ar to elektroni un protoni, kurus līdz tam uzskatīja par zināma lieluma ķermeņiem, tagad ir tikai viļņu sablīvējumi, sakopojumi.

Bet tad 1927.gadā parādās ievērojamā vācu atomfizika V.Heizenberga (Heisenberg), kurš ^{atbilstoši} viņš apskata atomu pasaules procesus pavisam citā gaismā. Viņš atmet visus klasiskās fizikas papēmiemus un veido jaunu kvantu mehaniku, dibinātu vienīgi uz eksperimentālu faktu pamata. Vēlāk noskaidrojās, ka patstāvīgās Heizenberga un Šrēdingera domas ir viegli apvienjamas. Zīmīgi, ka Heizenbergs nostājas arī pret kauzalitāti, nenākot pie tā saucamā nenoteiktības principa, kas izsaka nespēju precīzi raksturot elektrona stāvokli noteiktā momentā. Tas iespējams tikai apmēram, t.i., aprēķināt tikai uz varbūtības pamata. tas nozīmē, ka mikroprocesi, kas kas nosaka arī redzamās pasaules norises, paši norisinās "nenoteikti". Pie tam Heizenbergs dod arī matemātisku formulējumu, kas pamatoti liek kritiski nostāties pret kauzalitāti, pret cēlonības principu, kā to nepārprotami dara pats Heizenbergs - sacīdams: "Tā kā visi eksperimenti ir padoti kvantu mehanikas likumiem, tad skaidrs, ka kvantu mehanika noteikti apstrīd kauzalitātes principa derīgumu." ⁷⁰⁵. Tas radīja satraukumu: M.Šliks (Schlick) teica, ka Heizenbergs neesot devis pietiekama pamata noliegt cēlonību, tas pierādot tikai to, "ka dabas likumi paši novelkot principiālu noteiktības robežu, līdz kurai iespējama parādību paredzēšana." ⁷⁰⁶. Turpretī H.Reichenbahs (Reichenbach), piekritot Heizenbergam, saka, ka kauzalitāte parādās tikai kā atsevišķs varbūtības gadījums. Visi vielas procesi notiek uz varbūtības pamata. Bez tam viņš ieteic arī radīt jaunu loģiku, jaunus jēdzienus, lai varētu paredzēt un aprēķināt savdabīgās,

neparastās dabas norises. Līdz ar cēlonības principu, apšaubā arī determinismu. Viss šai sakarībā teiktais par zinātnes attīstību mūsu gadsimta pirmajos gadu desmitos, ir arī tas sasniegumu pamats, kas saglabājies līdz mūsu dienām. Kaut arī galu galā nav absolūti galīgas un neapšaubāmas patiesības par esamības ontoloģiski kvalitatīvo būtību, tomēr redzam, ka modernā dabaszinātne mūs virza pretī savdabīgam ideālismam, rādot, ka esamības pamatā ir kaut kas dinamisks. Pasaule vairs nav stabila mašīna, bet tā ir mūžīga kustība, kaut kas garīgs. "Gilvēka gars vairs nav ieslēgts masīvā vielas cietumā, bet tam atklāts brīvs lidojums visos virzienos. Ticību gara spēkam un nemirstībai vairs neapēno materiālisma slogi." Zinātne ir nolīdzinājusi ceļu un aizbērusi plaisu starp materiālu un enerģiju: viela, elektrība, enerģija, gaisma un kustība savā būtībā ir viens un tas pats. Dabas pirmbūtība parādās tuvu radniecīga cilvēka garam. Zinātniskajā pasaules uzskatā ieskanas ideālisma motīvi, kaut arī šis ideālisms nav tāds, kā metafiziskais ideālisms filozofijā.^{707.}

Apmēram tai pat laikā - līdzīgus uzskatus pauž arī B. Bavniks (1879. - 1947.) savā dabas filozofijas apcerē "Dabas zinātne ceļā uz reliģiju." Tagad fiziķis Dr. V. Bīhels saka, ka šo Bavnika tēmu vajadzētu precīzāk formulēt - nerunāt par dabaszinātne ceļā uz reliģiju, bet teikt, ka šķietamās grūtības-pretrunas, kas vēl nesen apgrūtināja savstarpējo attieksmi starp dabaszinātnēm, īpaši fiziku un kristīgo pasaules uzskatu, šodien ir zaudējušas savu nozīmi tieši pašas fizikas attīstības gaitā. Reizē ar to ir arī izveidojies, tā sakot, cits garīgais klimats un mainījusies arī psiholoģiskā nostāja attiecībā pret reliģiskām problēmām. Agrāk zinātnieku aprindās par runa par radīšanu, gribas brīvību un brīnumiem tika uzskatīta par atpalcības pazīmi, tad tagad šie jautājumi tiek nopietni apsvērti un diskutēti tieši atomfizikas, biokīmijas un kosmoloģijas moderno atzinumu gaismā. To nopietni un arī interesanti dara arī pats V. Bīhels (Biechel) savā apcerējumā "Fizikālās pasaules aina un kristīgā ticība", kurā viņš ietver robežproblēmas starp dabaszinātne un kristīgo ticību.^{708.}

Šo iepriekšējo atzinumu, ka zinātnes savdabīgie un pārsteidzošie mūsdienu atzinumi tuvina mūs reliģijai, savdabīgam ideālistiskam monismam un sintētiskai esamības būtības izpratnei, kā arī nešaubīgi pierāda, ka materiālisma pamattēzes un principi nav zinātniski pamatoti, bet ir tikai hipotētiski pieņēmumi, postulāti, un ka tāpēc nav

nekāda pamata sacīt - zinātniskais materiālisms" un "zinātniskais ateisms", jo tad jau tikpat labi varētu sacīt "Zinātniskā reliģija". Augšminētie jēdzieni ne loģiski, ne būtiski nesader kopā, kā to vēl redzēsim - Isumā aplūkojot ar modernās zinātnes sasniegumiem saistītās filozofiskās problēmas. Šeit nepieciešami vēl norādīt, ka tieši savstarpējā sadarbībā šodien ir ieinteresēti kā paši zinātnieki, tā arī dažādo filozofisko novirzienu pārstāvji, tā piemēram - V.I. Ļeņins uzsvēra, ka "bez filozofiskiem secinājumiem dabaszinātnes nekādā ziņā nevarēs iztikt", jo dabaszinātņu filozofisks novērtējums ir vajadzīgs netikai dabaszinātnēm pašām kā tālākas attīstības stimuls, bet arī cīņai pret ideālistiskiem virzieniem, pret buržuāzisko ideoloģiju, kura mēģina zinātnes progresu izmantot savos nolūkos, tāpēc "bez solīda filozofiska pamatojuma nekādas dabaszinātnes, nekāds materiālisms nevar izturēt cīņu pret buržuāzisko ideju spiedienu un buržuāziskā pasaules uzskata atjaunošanu." ⁷⁰⁹ Bez tam arī cilvēka valodas kā loģiska izteiksmes līdzekļa nepietiekamība, kā arī mūsu priekšstatu un jēdzienu nepilnība, nenoteiktība, neatbilstība jauno atklājumu saturiem (atomfizikā, kosmoloģijā, bioloģijā u.c.) spiež zinātniekus griezties filozofijā. To dziļi ir izjūti, sapratis un pārdzīvojis arī A. Saulietis, atgādinot to par cilvēka likteni:

"Nav vārdu tam, ko sirds visdziļāk jūt;

Kā arī viņu sirdī nemeklētu,

Kas bijis dērgs, kļūst valodā par lētu -

Un kas to zin, kāds prie ks tur, vai cik grūt?

Ne vārdi vien, ko sveša migla tūn,

Ir jādod projām pate sirds ar visu,

Vai prieku glabā tā, vai izsamisu -

Lai paceļ to, vai arī kājām min..." ⁷¹⁰.

Šādā grūtā situācijā - kā dzejnieks, mākslinieks, tā arī zinātnieks meklē jaunus priekšstatus, jēdzienus, simbolus, kaut arī dziļāk tos apdomājot, izrādās, ka tiem "nav precīzi definējamas jēgas, tie saprotami tikai intuitīvā kontekstā. Tas liek meklēt izeju, paceļoties uz t a t e o r i j a s l ī m e n ī, t. i., līmenī, kurā definē teoriju aksiomas un fundamentālos pamatprincipus; zinot, ka katra metavārda ir mazāk formāla, racionāla, bet balstās galvenokārt intuīcijā un ticībā. "Metaprincipi ietilpst jebkuras teorijas struktūrā, taču nav iespējams tos atvasināt no teorijas ar tīri loģiskiem līdzekļiem",

jo "pamatprincipi un pamatjēdzieni, kuri vairs nav reducējami uz citiem, ir neizbēgama, racionāli netverama teorijas daļa", kā to savā laikā pateica A.Einšteins, kā to tagad atzīst arī materiālistiskās filozofijas pārstāvji V.Markovs un arī fizikas zinātņu kandidāts K.X.Delokarovs rakstot par Bora, Borna un Heisenberga irracionālismu un intuīcijas lomu zinātnē. Viņš citē N.Bora izteicienu: "...tā kā, interpretējot novērojumus, mums vienmēr jālieto teorētiski priekšstati, katrā konkrētā gadījumā ērtības jautājums ir tas pats, kurā jāieved novērojuma jēdziens kopā ar kvantu postulātu un tam piemītošo irracionālismu." M.Borns šādi paskaidro N.Bora domu: "Pats Mils Bors lieto vārdu irracionāla, lai aprakstītu to jauno fizikālās pasaules iezīmi, ko atklāja Planks, Kāpēc irracionāla? Tāpēc, ka daļiņas enerģija un impulss, saskarņā ar to definīciju, attiecas uz ļoti mazu telpas apgabalu, praktiski uz punktu, kā arī frekvence un viļņu skaitlis, atkal pēc definīcijas, attiecas uz ļoti lielu, praktiski bezgalīgi izplatītu telpu un laiku. Irracionālītes jēdzieniem lieto arī V.Heizenbergs, jo kvantu mehanikā tādi pamatjēdzieni kā "realitāte", "cēlonība", kā arī tādas būtiskas procedūras kā mērīšana un novērošana ieguva jaunu, neklasisku interpretāciju. Līdz kvantu mehanikai uzskatīja, ka zinātniskais pasaules apraksts līdzīgs cēloniskam aprakstam. Ar cēlonību saprata cietu viennozīmīgu sakaru starp parādībām, ko raksturo nepieciešamība, pat neizbēgamība. Mikropasaules pazaudēja savu nozīmi tādi jēdzieni kā "trajektorija", "daļiņa" u.c. Un tomēr bez klasiskiem jēdzieniem jaunā fizika nebija saprotama. Tādai gnozeoloģiskai situācijai nebija precedenta netikai fizikā, bet zinātnē vispār, tā bija paradoksāla, neatrisināma ar klasiskā racionālisma papēmieniem. Tā pārsteidza pat A.Einšteimu, E.Šrēdingeru, H.Lorencu, A.Maikelsomu u.d.c. Ievērojamus zinātniekus, redzot, ka visas racionālās formas ir aprobežotas, neatbilstošas realitātes jaunajām atklāšanām. Dažkārt pat jaunus uzskatus un teoriju, kas vairs nesaskan ar līdzšinējiem zinātnes atzinumiem - nosauc absurdu, alogisku, irracionālu, traku - šos vārdus lietojot kā nezinātniskuma sinonīmus. Jaunā virziena pārstāvji šo "irracionālīti un alogismu" uzskata par metafizisku nepieciešamību, jo kad rodas fundamentālas teorijas, tiek noteikts to konceptuālais saturs, tad pastiprinās intuīcijas loma izziņas procesā. L.de Broils raksta: "Pār-raujot ar irracionāliem lēcieniem ...cieto loku, kurā mūs ieslēdz deduktīvā domāšana, indukcija, kas pamatojas uz istāli un intuīcija,

atļauj veikt lielus domu iekarojumus; tā ir visu īsto zinātnes sasniegumu pamatā", norādot, ka intuitīvais pasaules skatījums "nav pilnīgi racionāls akts". Einšteins ir Boru nosaucis par cilvēku ar "ģeniālu intuīciju un smalku nojautu". Bors formulēja papildināmības principu, nepiegrīzdams vērību tam, ka korpuskulāro un viļņu īpašību vienība nav ne stingri pierādāma, ne eksperimentāli apstiprināma. Tas nenozīmē, ka līdz ar papildināmības principa ieviešanu, kvantu mehāniskā galvenā loma ir intuīcijai. Runa ir tikai par to periodu, kad veidojas radikāli jauns realitātes attēls. Tad zinātnieki vairs nevar pakļauties vecajam racionalitātes kanonam un intuitīvais skatījums palīdz izvirzīt jaunu realitātes koncepciju. Tam seko matemātiskā aparāta sistematiska izstrādāšana... Tā intuīciju papildina ar stingri zinātniskām metodēm. Pastāv nesaraujams sakars starp pasaules jēdzienisko un intuitīvo izpratni. Kad XX g.s. kļuva skaidrs, ka jaunie teorētiskās fizikas dati nepakļaujas klasiskā tipa racionālismam, izplatījās doma par racionālisma vispārēju sabrukumu, par irracionālisma un reliģijas uzvaru. Tā angļu astrofizikāis A. Edingtons uzskatīja, ka kopš 1927. g., t. i., kopš V. Heizenberga nenoteiktības principa formulēšanas, reliģija esot ieguvusi zinātnisku apstiprinājumu.⁷¹¹ Arī amerikāņu fizikāis un filozofs H. Margenaus (Margenau), uzskata, ka reliģija tāpēc kā zinātne progresē. Konflikta starp tām viņš uzskata par novecojušu. Revolūcijas zinātnē esot arguments, kas rehabilitējis reliģiju.⁷¹² Tam pretī Delokārovs norāda, ka nedrīkst absolutizēt klasisko racionālismu kā universālu izziņas formu, kas būtu piemērojama visām izziņas situācijām, citiem vārdiem sakot - tiek pieļauta arī irracionālo situācijās izziņa ar intuīcijas palīdzību.⁷¹³

Ņemot tikko teikto vērā, jāpiekrīt atzīņmam, ka no stingra loģiska racionālisma viedokļa - mūsdienm modernā zinātne vairs nav zinātne. Runājot par šo intuitīvās metateorijas nepieciešamību tieši fizikā un pārējās eksaktās zinātnēs, parasti atsaucas uz matemātiku Ģedela (Gödel) teorēmu: "...jebkura pietiekoši bagāta - nepretrunīga racionāli-loģiska teorija ir nepilna, tāt, satur apgalvojumus, kurus ar šās sistēmas līdzekļiem nevar ne pierādīt, ne apgāzt". Savā laikā to pateica jau I. Kants, deklarēdams, ka Dieva esamība loģiski nevar ne pierādīt, ne noliegt. Tāpēc tieši no dažādu intuitīvu metasistēmu iespējamās eksistences izriet mūsdienīgais secinājums par pluralismu dzīvē, zinātnē, filo-

zofijā. Daudzu "patiesību" vienlaicīga esamība, dažādu ideoloģiju vienlīdz-pamatotība no racionāli loģiskā viedokļa, relativisma attiecībā pret "absolūto" patiesību - bija tieši XVI Pasaules filozofiskā kongresa Diseldorfā (1978.g.27.VIII-2.IX) pamattēzēs, runājot par kongresa virstematu - "Filozofija un pasaules uzskata problēmas mūsdienu zinātnē". Protams, dialektiskā materiālisma pārstāvji tam nepiekrīt. Augšminētais dažādu metateoriju vienlaicīgas eksistences princips prasa dziļu smalkjūtību, iecietību, humanitāti attiecībā pret citādi domājošiem un citu ideoloģiju pārstāvjiem. Minēto mūsdienu plurālistisko uzskatu izvirza arī P.Feierabends (Feyerabend) savā īpatnējā, varbūt pat varētu teikt, anarhistiskajā izziņas teorijā, kurā apgalvo, ka "visas teorijas ir relatīvas, pārejošas", pie kam, "katru teoriju var saglabāt neierobežoti ilgi." Kā galējā plurālisma paraugus min dažādos mūsdienu uzskatus par pasaules likumu būtisko raksturu: a) Pasaules pamatlikumi ir dinamiski, stingri viennozīmīgi (Eiņšteins, de Broils u.c.),

b) viennozīmīgu likumu dabā nav, tie ir statistiski, varbūtiski. Dažu likumu viennozīmība ir tikai šķietamība, jo cilvēka sajūtu orgānu nepilnība un zināmā ierobežotība, neļauj novērot attiecīgo procesu sīkākās detaļas (Bors, Borns, Šrēdingers u.c.),

c) abi augšminēto likumu veidi (dinamiskais un statistiskais) pastāv vienlaicīgi, neviens no tiem nav fundamentālāks (Borns, Bunge, vairums padomju pētnieku). Visi šie augšminētie likumu izpratnes veidi ir loģiski iespējami. Varbūt katrs no tiem atspoguļo tikai kādu daudzpusīgās esamības atsevišķu aspektu un visi kopā viens otru papildina kopslēdzienā. Plurālisma eksistenci raksturo un zināmā mērā arī pamato un attaisno zinātnē pastāvošie, tā saucamie, "aizliegtie" jautājumi, uz kuriem tā savās robežās paliekama, nespēj atbildēt. Piemēram - pati esamība, tās eksistence un likumība loģiski izraisa jautājumus: kāpēc eksistē pasaule, kā cēlušies dabas likumi? Cik ir fundamentālo dabas pamatlikumu? Kādreiz arī personīgi kā teologam ar zināmu, neslēptu, provokatorisku nolūku ir ticis jautāts: "Kad radās Dievs?" Jautātājam - materiālistiskās filozofijas akadēmiskam pārstāvim uzstatīju pretjautājumu - "Kad, kā, no kā un kāpēc radās matērija?" norādot - kad viņš atbildēs, būšu arī es viņam atbildējis. Sajūtu "klasisku atbildi" - "Ko mēs strīdēsimies, labāk pacelsim glāzes un iedzersim konjaku!" Tas tikai nozīmē, ka nav atbildes, un līdz

ar to nav arī zinātniskā materiālisma un ateisma. Ļoti zīmīgi, ka tieši mūsu dienās objektīvā zinātnē nostiprinājas pārliecība, ka eksaktie novērojumi un eksperimenti nevar paši par sevi nevienu zinātnisku hipotēzi apstiprināt, jo viens un tas pats eksperimentāls novērojums var iekļauties d a u d z ā s , pat vēl neformulētās teorijās un hipotēzēs, kuras eksperiments var tikai apgāzt, parādot tās neatbilstību dzīves īstenības faktiem. Bez tam vēl jānorāda, ka zinātniskās teorijas un hipotēzes būtībā neizriet tieši no eksperimenta, bet no intuitīviem iepriekšpieņemtiem metaprincipiem, kuru izvēle un pieņemšana balstās ticībā, intuícijā. Tāpēc varam sacīt, ka katrā zinātniskā teorijā ietveras šie metaprincipi, racionāli-loģiski atzīmumi un eksperimentu fakti. Tā tad zinātne reizē ir r a c i o n ā l a un arī i r r a c i o n ā l a , jo savu ideju pierādījumos un izklāstā lieto formālo loģiku - racionālo domāšanu un arī intuíciju kā savu pamatprincipu, aksiomu ieskatītāju un pieņēmēju. Un tieši tas mums ir ļoti svarīgi kā teologiem un reliģiski ticīgiem cilvēkiem. Pie tam ļoti svarīgi, ka aizvien vairāk zinātnē tiek atzīta arī subjektīvā faktora loma, secinot, ka nevar vairs sacīt, ka fakti n a v atkarīgi no tās, kas un kā tos pēta. To redzējam jau iepriekšējā apskatā. Pat vismatemātiskāko disciplīnu visfundamentālākie jēdzieni netiek precīzi definēti, bet gan intuitīvi pieņemti. Interesanti un zīmīgi to apliecina Nobela prēmijas laureāta Č.Taunsa un akadēmiķa - Nobelas prēmijas laureāta Jēpina institūta laboratorijas vadītāja A.Prohorova savstarpējais disputs par reliģijas un zinātnes attiecībām, kurā Č.Taunss norāda, ka šim abām kultūras nozarēm pamatā ir dziļa ticība, kā tas redzams matemātiķa Gedela atzinumos, ka ir matemātiskas problēmas, kuras loģiskā ceļā nevar atrisināt. Mēs pieņemam hipotēzes, ka tas tā ir un arī eksperimenti to apliecina, bet vai tas tā ir a b s o l ū t i , paliek nepierādīts. Tad Taunss tālāk jautā - vai arī reliģisko atziņu patiesīgums nav pierādījies ilgajos gadu simteņos sabiedriskā un individuālā mēģinājumā, pie kam zinātne nodarbojas ar problēmām, kas daudz vienkāršākas nekā reliģijas problēmas. Iespējams, ka mēs reliģijā sastopamies ar neapreķināmību, tāpat kā atomfizikā. Č.Taunss atzīst un ir pārliecināts, ka abi šie nozīmīgie gara kultūras novadi reis "saplūdis", nebūs vairs šķirti un naidīgi, bet viens otru papildinās un apgaros, darot pašu cilvēku un visu kultūras dzīvi viengabalaināku, bagātāku, objektīvāku un humānāku.^{714.} Pakāpeniski parādās

zinātnisko hipotēžu atzīņu atkarība no ārpus tām stāvošu pārējo kultūras novadu, t.i., morāles, estētikas un reliģisko atzīņu vērtībām, un tā - līdzšinējā krasā atšķirība un robeža pamazām izzūd, kļūst ļoti aptuvena un viegli pārējama, brīva, dogmatiski nenoslēgta. Tas savukārt pastiprina tēzi, par visas esamības totalitāti, globālo kopumu, sintētisko, potenciālo struktūru, viengabalainību, savstarpējo sakarību un atkarību.

Šis modernais plurālisma princips spilgti redzams arī kosmoloģisko problēmu risinājumā. Tā teoretiskajā fizikā patlaban ir vairākas loģiski vienlīdz pamatotas gravitācijas teorijas - gan savstarpēji papildinošas, gan viena otru izslēdzošas. Kurai taisnība? Nezinām. Pašlaik kā vadošā un vispopulārākā ir A. Einšteina vispārīgā relativitātes teorija - VRT. Tā vēl zināmā mērā interesanta ir Evereta - Vilera - sazarājušos pasaulu teorija, kura atzīst, ka var eksistēt vienlaicīgi bezgala daudz Visumu, visi reāli, bet mūsu izzīņai ir pakļauts tikai viens. Tad vēl kā nopietnākā sāpcense VRT minam, Holla - Narlikova stacionārā stāvokļa kosmoloģija (Steady state Cosmology), kuras pamatā ir atzīnums, ka Visumā nepārtraukti notiek nezināma cēloņa matērijas radīšana, par ko jau tika iepriekš runāts. Ir vēl Markova, Kleina, Diraka, Vilera, Dikosa-Jordāna u.c. teorijas.

Savukārt, atkarībā no dažādiem iespējamiem pieņēmumiem un vienkāršojumiem Einšteina VRT vienāgojumu risinājumos, iegūst dažādus Visuma modeļus VRT ietvaros. Tomēr visi šie modeļi sevī ietver visuma izplešanos. Ejot atpakaļ uz tās sākuma punktu - nonākam pie tā saucamās singularitātes jeb lielā sprādziena - BB (Big Bang), t.i., pie novērojamās Visuma attīstības sākuma punkta laikā un telpā, kad viss Visums bija sakoncētrēts vienā blīvā matemātiskā punktā, kurā R ir nulle, bet temperatūra - bezgalīga. Šī sākuma punkta eksplozija dod sākumu mūsu Visuma attīstībai un izplešanās turpinjumam. Tā redzam, ka VRT pārveido līdzšinējos uzskatus, izvirza jaunas atzīņas un reizā atceļ veselu rindu ideju par Visumu. Tā VRT gaismā tiek atcelta: a) Nestacionārā Visumā vairs spēkā neesošā, tā saucamā, siltuma nāves hipotēze;

b) ideja par Visuma centru mehāniskā, metriskā nozīmē;

c) Visuma telpiskās struktūras pastāvīguma ideja, jo Visums ir dinamisks, attīstās, izplešas. Tagad uzskata, ka šī izplešanās nenotiek vis telpā, bet izplešas pati telpa.

d) Tiek atcelta arī klasiskā Visuma bezgalības ideja, proti, ka Visums ir materiālu objektu sistēma bezgalīgā Eiklīda telpā, pie kam absolūti droši nevaram pateikt - vai Visums ir galīgs vai bezgalīgs, vai tas ir viens vienīgs, vai tas pats ir "tikai niecīga elementārdaļiņa" kādā citā Visumā, kurā esamību nevaram apjaust. Par šo problēmu sakarā ar Visuma bezgalību vai galīgumu runājām jau sīkāk kosmoloģisko problēmu apakātā, tāpēc šai sakarībā norādīsim tikai to, ka materiālistiskā filozofija vairs nevar ontoloģiski uzstādīt apgalvojumu, ka Visumā matērija ir absolūta, mūžīga un bezgalīga laikā un telpā. Tāpēc šīs filozofijas pārstāvji kopš sešdesmito gadu vidus ir modificējuši savu Visuma matērijas bezgalības izpratni: proti, bezgalība laikā un telpā parādoties kā kvantitatīva un kvalitatīva neizmēlamība telpa laika formām un attiecībām, bet ne metriskā nozīmē, lai tādā veidā varētu saglabāt šo savas sistēmas pamattēzi. Bet tā kā pašreiz nav zinātniski pierādīts Visuma galīguma vai bezgalības jautājums, tad tiek aizrādīts, ka šis jautājums jāatrisina kā metaprincips un jāpieņem intuitīvajā, aksiomātiski. Tāpēc lielākā daļa materiālistiskā uzskata pārstāvji atzīst un pieņem jau agrāk formulēto pamattēzi, ka materiālā pasaule ir bezgalīga arī telpiski. Tikpat sarežģīta un neskaidra ir arī pati Visuma sākuma problēma. Tā kā VRT ietvaros sācinājums par singularitāti - BB ir neizbēgams, tā kā singularitāte nenorāda uz kādām VRT ekstrapolācijas robežām, un tā kā kvantu gravitācijas teorija (VRT nav kvantu, bet klasiska teorija) pirmie soļi rāda, ka singularitāte tur neizsūdīs, tad atzīpa, ka Visumam ir bijis sākums (Džīns - Jean) pašlaik ir ar zinātniska fakta statusu. Šo Visuma sākumu lielajā sprādzienā - BB rēķina aptuveni 10 - 15 - 20 miljardu gadu atpakaļ. Tā kā Visumam - līdz ar to arī matērijai - ir "sākums laikā", tad, lai saglabātu materiālistiskās sistēmas pašu galveno pamattēzi, ka "matērija kā absolūta substance ir no mūžības uz mūžību", un ka "daba pastāv, eksistē bezgalīgi", tad šis sā-

kuma moments BB tiek saprasts relatīvi - tikai kā pašreizējo kosmisko objektu ek-sistences sākumu, bet ka matērija bijusi jau "no mū-šības" un izgājusi savā attīstībā bezgalīgi daudz citu formu. Tāpēc saprotam arī to, ka vēl sešdesmito gadu vidū tika deklarēts: "Teo-rijas par pasaules sākumu laikā nevar tikt saska-nō-
t a s ar materiālistisko pasaules uzskatu. Ja tās izrādītos parei-
zas, tas nozīmētu filozofiskā materiālisma galu." Lai no tā izvairī-
tos un arī no kreacionistiskiem secinājumiem, daļa materiālistisko
autoru runājot par "Visumu", to interpretē nevis kā visu esošo, bet
tikai kā metagalaktiku, to Visuma daļu, kas pieistama
astronomiskiem novērojumiem un ir galīga telpā un laikā. Daļa autoru,
turpretī, BB interpretē globāli kā visa esošā, visu lietu
totalitātes un laika sākumu. Pirms šī BB nebija ne laika, ne Visuma.
Tam nepiekrīt materiālisti, norādot, ka tomēr pirms BB bija kāds cits
matērijas stāvoklis, par kuru tagad nekā nezi-
nām. Tādā gadījumā tas pats uzskatu plurālisms, tūpati metā-
p r o b l ē m a, jo kosmoloģija kā pusempīriskā zinātne nav eksperi-
mentāli apstiprināma. Te vēl jānorāda, ka arī loģiski ir iespējams
otrs variants - noslēgta, galīga Visuma mo-
d e l i s ar ciklisku laiku, t.i., Visuma vidējais bli-
vums izrādītos lielāks par kritisko (10^{-30} g/cm³). Tādā ga-
dījumā Visums atkārtotu pats sevi, notiktu mūžīga atgrie-
š a n ā s un i z p l e š a n ā s, mūžīga pulsācija, kurā zustu
pašreizējā cēlonsakarības izpratne.⁷¹⁵ Tas ir pilnīgi loģiski seci-
nāms, iespējams, bet savā ziņā nevēlams un nepatīkams atzinums mate-
riālistiskai filozofijai. Tas pats sakāms arī par kvantu gra-
v i t ā c i j a s pirmajiem atzinumiem. Kā zināms, VRT un tai alter-
natīvās gravitācijas teorijas neievēro iespējamās kvan-
t a efektus telpa-laika un matērijas struktūrā, kuri var kļūt notai-
coši s i n g u l a r i t ā t e s apvidū. Stingri ņemot, klasiskās
gravitācijas teorijas šā iemesla dēļ var izrādīties nederīgas pie eks-
trapolācijas uz apstākļiem, kad laiks un radius ir
nulle, bet temperatūra un spiediens abso-
lūts, t.i. uz BB. Pašlaik anglim Hokingam ir izdevies spert pirmos
soļus gravitācijas teorijas kvantēšanā, tādējādi gūstot arī pirmās
atziņas kvantu relativistiskajā kosmoloģijā. Šīs atziņas

būtu:

a) katrā singularitātē, t.i., katrā telplaika apgabālā, kas no-
slēdzies no apkārtnes zem tā sauktā gravitācijas radiusa; citiem vār-
diem - katrā "Melnajā caurumā" - netikai, tā sauk-
tajā "kosmoloģiskajā singularitātē - Visuma sākuma punktā, bet katrā
singularitātē, katrā Melnā caurumā iekšienē
izzūd, nav spēkā visi līdzšinējie fi-
ziskās likumi, - jo tie visi taču ir formulēti uz kla-
siskā telplaika fona. Tāpēc Hokings runā par jaunu
principiālu nezināšanas veidu: neviens nevar
pateikt, kas nāks ārā no singularitātes, no Melnā cauruma. Ja sa-
vā laikā A. Einšteins neveiksmīgi mēģināja kvantu mehāni-
ku interpretēt klasiskā determinisma garā, par ko lieci-
na arī viņa slavenais izteiciens: "Dievs nespēlē kauliņus!", tad tā-
gad Hokings viņam atbild: "Dievs netikai spēlē kauliņus, bet
dažreiz arī aizmet tos tur, kur cilvēks tos vairs nevar redzēt!"
Hokings ieved blakus - kvantu mehānikā jau pazīstajam Heizenberga
nenoteiktības principam - jaunu, tā saucamo,
"ignorances principu". Ja Heizenberga princips pa-
rastajā kvantu mehānikā saka, ka mikrodaļiņai nav iespējams
vienlaicīgi noteikt, piemēram - koordināti (lokālizāciju)
un ātrumu, tad Hokinga princips reprezentē jaunu, fundamentālu robežu
fizikā: daļiņai Melnajā caurumā nevar
vispār noteikt ne koordināti, ne āt-
rumu.⁷¹⁶ Tā pati pluralitāte redzama arī gravitācijas, telpas-lai-
ka un matērijas problēmu risinājumā. Tā, piemēram - ir sekojoši gravi-
tācijas formulējumi: a) gravitācija, tāpat kā telplaiks, ir no ma-
tērijas atkarīga matērijas eksisten-
ces forma, bet nav matērija;

b) gravitācija materiāls lauks, gluži kā citi lauki, tā tad gra-
vitācija ir matērijas veids;

c) gravitācija ir matērijas īpašība tāpat kā kustība
un citi atribūti.

Vai gravitācija ir matērijas veids vai forma, to nezinām.
Citiem vārdiem sakot - nezinām, kas ir gravitācija. Gluži tas pats sa-
kāms arī par telplaiku un matērijas savstarpējo problēmu, kuras risi-
nājumā paliek polaritāte: a) telplaika kontinuitāte ir tikai

a r ē n a - matērijai - daļinām - laukiem;

b) pasaulē n a v n e k t a c i t a k ā t i k a i t u k š a ,
i z l i e k t a t e l p a . Matērija, lauki u.c. - ir tikai šīs tel-
pas ierosinājumi, īpašības. Konsekventākais šī principa realizējums
ir Dž. Vīlera ģ e o m e t r o d i n a m i k a , kura balstās VRT un mē-
ģina visus materiālos objektus izvest, uzbūvēt, konstruēt, atvasināt
no t ī r ā s t e l p a s u n l a i k a . Tas nozīmē, ka matēri-
ja un tās atribūti ir reducēti vienīgi uz telpu.^{717.}

Protams, lielākā daļa dialektiskā materiālisma pārstāvju uzskata,
ka matēriju n e d r ī k s t u n n e v a r n o r e d u c ē t u z k ā d u t ā s
atributīvo īpašību. Objektīvāka šķiet to autoru pozīcija, kuri uzskata,
ka uz jautājumu - "vai telplaiks ir matērija?" - var atbildēt tikai
r e i z ē a r j ā v a i n ē , pati fizikas attīstība ienes attīstī-
bu arī izmantojamās filozofijas kategorijās un jēdzienos. Bez tam in-
teressants ir arī viņu atzinums, ka šāda tipa jautājums formāli - loģis-
ki n a v a t r i s i n ā m s , t . i . , k a š ā d i j a u t ā j u m i b ū t ī b ā i r m e t a -
j a u t ā j u m i , kas risināmi vairāk vai mazāk intuitīvi.^{718.}

A r ī l a i k a i z p r a t n ē v ē r o j a m ā t ā p a t i p o l a r i t ā t e . Šai sa-
karībā iesaka kvantu teoriju pārformulēšanu, jo pašreizējā kvantu me-
hanika savos vienādojumos lieto n e k o n s e k v e n t i , atšķirīgi
no visiem citiem lielumiem, nekā fizikālu operatoru. Iespējam, ka lai-
ka kvants varētu būt 10^{-24} sek.^{719.} Runā arī par laika d a u d z -
d i m e n z i o n a l i t ā t i , p a r l a i k a b u l t a s (vēro-
jot pasaulē laika viena virziena raksturu) pamatojumu.

Interesanta un pavisam īpatnēja ir Pulkovas astronoma N.A. Kozi-
reva teorija par laiku kā v e k t o r u a r e n e r ģ i j u . Pēc
Kozireva uzskata, z v a i g z n e s s m eļ s a v u e n e r ģ i j u t i e š i
n o l a i k a g a i t a a , tas nozīmē, ka pēc šīs teorijas laiks
v a d a m a t ē r i j u .^{720.}

Tad vēl gribas norādīt, ka līdz ar atziņu, ka VRT ir tikai viena
no iespējamām gravitācijas teorijām, pēdējā laikā periodikā parādās
publikācijas, kas, atsaucoties uz eksperimentiem, iebilst pret VRT
pamatprincipiem, piemēram - a) apgalvo, ka kvazāru spektri liecina par
to, ka zeme ir visuma centrs arī ģeometriskā nozīmē;^{721.}

b) apgalvo, ka revidētā veidā Ptolomaja astronomija ir precīzā-
ka par Kopernika astronomiju;^{722.}

c) interpretē, tā saucamo, r e l i k t o s t a r o j u m u k ā b ā z i

a b s o l ū t a s , priviliģētas koordinātu sistēmas ievēšanai,^{723.}

Tā redzam, ka neskatoties uz to, ka kopš Kopernika laikiem ir noraidīts uzskats par zemi kā Visuma centru ģeometriskā, astronomiskā nozīmē, mūsdienm zinātnieki nāk pie atzinuma par zināmu d z ī v ī b a s p r i v i l i ģ ē t ī b u Visumā. Un tā kā jaunākie pētījumi unhipotēzes par dzīvības iespēju būt arī ārpus Zemes, citur Kosmosā, sliecas uz n e g a t ī v u risinājumu^{724.}, t.i., ka ļoti iespējams, ka zemes dzīvība ir unikāla, vienīgā visā Kosmosā, tad šādā dzīvības nozīmē var runāt par zemi kā izdalītu, īpašu vietu Visumā, kā par V i s u m a d z ī v ī b a s c e n t r u . Tāpēc paceļas jautājums, vai cilvēks nav iesaistīts Visuma projektēšanā vēl radikālākā veidā: K ā p ē c V i s u m s ir tāds, kāds ir? K ā t a s n ā k a s, ka cilvēks ir spējīgs Visumu novērot, pētīt un zināmā mērā to ietekmēt un pārradīt? K ā p ē c Visuma evolūcijas sākumā - BB, vai kā citādi- tajā ir i e l i k t i vai r a d u š i e s t i e š i t ā d i kosmoloģiskie un astrofizikālie faktori, kādi nepieciešami, lai uz zemes varētu rasties un pastāvēt d z ī v ī b a ? K ā p ē c u n kā no visām iespējamām fizikālo apstākļu variācijām ir notikusi bioloģiskā izlase? Meklējot atbildi uz šādiem un līdzīgiem jautājumiem zinātnieki , piemēram - Dikke, Karters, Vilers, Tursumovs u.c. - secina: V i s u m s savā ziņā ir i o p r o g r a m ē t s uz dzīvības un cilvēka eksistenci. Visums ir tāds kāds ir, lai tajā varētu eksistēt cilvēks.^{725.} Tas tikai vēl papildina un pastiprina personīgo pārliecību, ka pirmesamība savā būtībā ir potenciāta, ieprogramēta, sintētiska realitāte, aiz kuras stāv absolūtā substance, kā visa esošā radošais spēks un gars - D i e v s.

Tad vēl ļoti zīmīgi vērot, ka pēdējos gados speciālisti arvien vairāk un neatlaidīgāk diskutē par, tā saucamo, "f u n d a m e n t ā l o k o n s t a n š u" maiņu laika gaitā.^{726.} Šādas fundamentālas konstantes ir - gaismas ātrums, sūkstruktūras konstante, Planka konstante, Ņūtona gravitācijas konstante, atoma sairšanas konstante u.c. Arī vairākas gravitācijas un elementārdaļiņu teorijas paredz šo konstanšu izmaiņu ar laiku, tas nozīmē, ka f a k t i s k i š i s k o n s t a n t e s n e m a z n a v k o n s t a n t a s . Eksperimentālā situācija patlaban ir p r e t r u n ī g a - ir dati, kas to apstiprina, bet ir arī tādi, kas šādu konstanšu maiņu noliedz. Piemēram - par gravitācijas konstanti patlaban uzskata, ka tā varētu

relatīvi samazināties apmēram par 10^{-10} gadā, citiem vārdiem sakot - gravitācija kļūst vājāka. Par atomu sairšanas konstantes izmaiņām jau tika norādīts iepriekš, runājot par cilvēka garīgo enerģiju. Ja nu konstantes mainās ar laiku, tad vairs nevar būt spēkā arī materiālistiskās filozofijas iebildums pret, tā saucamajām parapsiholoģiskām parādībām, proti - ka visi šie parafenomeni atšķirībā no fizikālajiem, esot eksperimentāli neatkārtojami, objektīvi nepētami, nereproducējami. Bet ja nu minētās konstantes mainās ar laiku, tad arī ikviens fizikāls eksperiments ir būtībā nereproducējams, identiski neatkārtojams. Bez tam pie šīs konstanšu maiņas ar laiku - kļūst nepareizi visi līdzšinieji ģeoloģiski-arheoloģiskie vecuma datējumi, kas saistīti ar fizikālām aprēķināšanas metodēm, piemēram - ar radioaktīvo oglekli u.c., jo šo metožu pamatā ir vienādojumi, kuri neparedz un neievēro konstanšu maiņu ar laiku. Citiem vārdiem, ja konstantes tiešām mainās ar laiku, tad mēs īsti nemaz nezinām - Cik vecs ir Visums, cik veca ir mūsu Zeme, cik vecs ir cilvēks!

9. A.Saulieša reliģisko atziņu aktualitāte.

Daudzi ceļi, domu gaitā, ir izstaigāti, jeb kā Maldoņa tēvs teiktu - "ekskursi" ir nobeigti, mirkli varam apstāties un kopslēdzienā secināt, ka A.Saulieša reliģisko pārdzīvojumu ticības atziņas dziļi pamatotais un viņa paša izveidotais, stablīlais, sintetiskais pasaules uzskats un tā pamatatziņas reliģijas psiholoģijā un filozofijā - ir ļoti aktuālas, objektīvi nepastrīdamas, nenoliedzamas, loģiski līdzvērtīgas un pilntiesīgas blakus mūsdienu zinātnes un filozofijas atzinumiem, kā to nepārprotami redzējam šo abu kultūras novadu sīkā analizē. Paša A.Saulieša atziņa, ka praktiskās dzīves un zinātņu novadē jāņem vērā prāta racionāli loģiskie atzinumi, bet centrālajās dzīves un pasaules uzskata problēmās jāvadās tikai no atklāsmes intuīcijā un ticībā - ir viņa paša dzīves uzskatos un ticības pārliecībā pamatota, jo viņš visu mūžu palika dziļi reliģiozs. Tāpēc varam teikt, ka tieši šī viņa nešaubīgā ticības pārliecībā

un ticības atziņu sintētiskā savdabībā un skaidrība ir jo svarīgākas un aktuālākas mūsdienu sarežģītajā - nervozi trauksmainajā situācijā, pasaules uzskatu cīņās un mijkrēsli, kurā valda uzskatu pluralitāte, problemātisku un pretrunīgu atzinumu dažādība. Tomēr pēc šiem plašajiem "ekskursiem" jāsaaka, ka mūsdienu modernā zinātne un beigu beigās arī materiālistiskā filozofija sāk atzīt, ka teoriju, sistēmu un dzīves uzskatu dziļākās pamatatziņas nevar izzināt, ieskatīt ar prātu loģiskās domāšanas ceļā, tās jāpieņem aksiomātiski i n t u i c i j ā - t i c ī b ā .

Līdz ar to faktiski ir nolīdzināta plaisa starp reliģisko, zinātnisko un filozofisko dzīves uztveri un dziļāko izpratni. Arī materiālistiskā filozofija, kura pati nebūt nav zinātniski pamatotu un pārbaudītu atziņu sistēma, kā to nepārprotami redzējam tās uzskatu plašajās analizēs, tagad meklē jaunus ceļus un dažkārt, klusu ciešot, noārda pašas celtas dogmatiskās barjeras. Modernā šodienas zinātne vairs nenoliedz i r r a c i o n ā l ā esamības slāņa eksistenci, nenoliedz arī i n t u i c i j u kā visu būtiski svarīgāko pamatprincipu ieskatītāju un pieņēmēju, līdz ar to atzīstot m e t a - p r i n c i p u nepieciešamību, kā arī ticības atziņu neapšaubāmo vērtību. Tiešam - ir ļoti patīkami ar gandarījumu vērot, ka pamazām cilvēka gars sāk saredzēt un sataustīt īsto ceļu, kas ved uz p a t i e s ī b u , l i e t u un p a r ā d ī b u b ū t ī b a s i z - p r a t n i , s a v s t a r p ē j u c i e ņ u un c i l v ē - c ī b u . Tieši tas arī bija un vienmēr palika A.Saulieša dzīves pamatprincips, dzīves un mūža darba mērķis - m e k l ē t un a p l i e c i n ā t p a t i e s ī b u , m e k l ē t un m ī l e s - t ī b ā a p l i e c i n ā t c i l v ē c ī b u kā Kristus un paša Dieva prasību, mūsu cilvēciskās dzīves pirmo un pēdējo - v i s - a u g s t ā k o b a u s l i .

Līdz ar to vēlreiz jāatgādina, ka A. Saulieša pasaules uzskata reliģiskās pamatatziņas un viņa paša ticība Dievam kā augstākai Vērtībai un Garam ir arī mūsdienās absolūti nepieciešama un aktuāla modernā kultūras cilvēka dzīves un pasaules uzskata veidošanā, savas vietas atrašana dzīvē un totalitātē, kā arī noteiktas stājas ienēmšanā pretrunīgo un dažādo uzskatu mijkrēsli.

II SAULIEŠA ĒTISKO ATZINU AKTUALITĀTE.

A. Saulieša ētiskās atziņas un uzskati sakņojas reliģijā un izaug no tās. Šīs atziņas ir sintētiskas, jo tajās kopā saslēdzas nacionālās un vispārcilvēciskās - kristīgās ētikas pamatprincipi, pēc tie ir absolūti, neatceļami, svēti. Līdz ar to kļūst saprotama Saulieša neparastā nopietnība un puritāniskā stingrība šo principu piepildījumā - kā savā personīgajā, tā arī citu cilvēku, sabiedrības un tautas dzīvē. Saulietis nešķir uzskatus, darbus un dzīvi - visam jābūt vienotam, saskanīgam, nedalāmam: domas, vārdi, darbi un visa dzīve ir kā ābele Urdivas krastā, kas izaugusi no savas saknes, savu laiku zied, tad klusi birst un nolīkst rudens augļu svētībā, katrā auglī glabājot brūnajās sēklās dzīvības dīgļus. Viss ir organiski vienots, nesadalīts, dzīvs. Tādai jābūt cilvēka un arī sociālajai dzīvei, pakļaujot šo ētisko principu prasībām un normām, kā dzīvi regulētājām un vadītājām vērtībām. Tieši pati šī ētisko normu un vērtību atziņa, uzstātīšana un nopietnā, stingrā, konsekventā prasība tā, realizēt ir absolūti nepieciešama un aktuāla mūsdienu vajadzība, pie tam neatliekama, steidzoša, zināmā mērā pat nokavēta, lai tādējādi izlīdzinātu līdzšinējo, nepilnīgo, mehānisko cilvēka audzināšanu, kurā prasīja racionāli teorētisku atziņu, darba lēmumu un zināmā mērā arī estētisko principu apgūšanu. Tieši pēdējos gados kā aktuālu nepieciešamību uzstāda ētiskās audzināšanas prasību. Tas vien jau rāda, ka A. Saulieša ētiskās pamatproblēmas kļūst jo aktuālākas. Tā kā Saulietis, pats būdams jaunatnes un tautas audzinātājs - skolā, dzīvē un rakstniecībā, atzina, ka audzināšanai jābūt pilnīgai, harmoniskai, visu cilvēka būtī aptverošai, tad viņš prasa arī reliģisko audzināšanu, lai tā kopā ar ētisko audzināšanu veidotu viņa raksturu un personību, dodot iekšēju garīgu spēku nekad nepazaudēt savu skaidrību, cilvēka cieņu un vērtību. Tieši šī harmoniskā, galvenokārt reliģiski ētiskā audzināšana ir šīs dienas aktuālā nepieciešamība, bez kuras "sēkli būdami - tajā paliksim", bez kuras "slīdēsim arvien uz leju", bez kuras "dvēsele tikai dzīvos ar bada maizi", bez kuras "saltās, skarbās ēnas neizklīdīs", bez kuras "cilvēks nekad nekļūs cilvēks."

Tāpēc ir patīkami dzirdēt un lasīt, ka arī mūsu spējīgais literatūras kritiķis un vēsturnieks atzīst, ka varam pievienoties daudzām vērtīgām Saulieša atziņām, kas atrodamas viņa apcerēs - "Tēvu zemes mīlestība dzejā un dzīvē" un "Par tēvu valodu un tautas dzeju audzināšanā". Tieši šīs ētiskās Saulieša problēmas ir vairāk kā aktuālas. Saulietis ir sakrājis, tematiski sakārtojis bagātu tautas dziesmu kopojumu, kuru pats ir izmantojis ētiskajā audzināšanā un kuru no viņa ir aizņēmušies arī citi audzinātāji, pat Fricis Bārda. Žēl tikai, ka Saulietis nav šo ētisko dainu krājumu izdevis. Ar neviltošu prieku esam klausījušies un lasījuši, ka līdzīgi Saulietim arī Imants Ziedonis atzīst dainu estētiskās un ētiskās audzināšanas nenoliedzamo un nepieciešamo vērtību. Tāpat arī Saulieša humoristiskai, satīriskai dzejai arī vēl šodien ir aktuāla ētikas audzināšanas nozīme, jo arī vēl šodien ir liku likām dzejnieka aprakstītās ēnas puses, kā to atzīst arī E.Damburs. Viņš tiešām dziļā nopietnībā un pārliecībā saka, ka "ir vērts atgriezties pie Saulieša dzejas", kurā ir "dzīvs tikums un skaistums" - līdzīgi tautas dzejai. Tāpēc arī Saulieša apcerē "Dzeja tautas dziesmās" - "sacītais skan ļoti tagadīgi un stiprā mērā attiecas arī uz paša nepretenciozajām un melodiskajām vārsēm... vienkāršība un tomēr kāda ziņošā dzeja! Te redzam izpildītu taisni to likumu, ko kā svarīgāko no dzejas prasa: lai vārdu būtu maz, bet domām un jūtām plaši...". Šo Saulieša principu atzīdams, E.Damburs to uzskata par ļoti tagadīgu. Patiesībā tā tas arī ir mūsdienu pārmodernajā dzejas formā un arī satura neskaidrībā, nesaprotamībā, pārgudrībā u.t.t. Svarīgāka tomēr ir tautas dzejas un arī paša Saulieša darbu ētiskā, audzinošā aktualitāte. To ir sapratuši arī mūsu jaunatnes audzinātāji, izdodot Saulieša pirmo sacerēto darbu "Aiz sniega un tumsas", kaut arī saīsinātā veidā, izlaižot visu, kam reliģisks raksturs, ar to apliecinādami, ka viņi nav būtībā sapratuši Saulieša izvirzīto harmoniskās audzināšanas pamatprincipu. Tāpat ļoti aktuāla ir arī Saulieša ētiskā darba izpratne, kura savā būtībā ir svētcerīga, reliģiska, kas darbu atzīst kā Dieva paredzētu dzīves augstāko vērtību realizētāju, piepildītāju, apliecinātāju, kā kalvi, kurā veido un pārkaļ cilvēka raksturu, attīsta personību un pasargā no tukšas un neētiskas dzīves. Tā tad darbs ir tikai līdzeklis arī dienīšņai maizei, dzīves iztikai un ērtībām, iekšējam gandarījuma, mieram un klusam, gaišam dzīves priekam...

Bija patīkami dzirdēt radiofonā š.g. 19.martā K.Kraulīņa stāstījumu par mūsdienu literārajām problēmām, kur līdzīgi A.Saulietim uzsvēra, ka pats cilvēks ir augstākā vērtība, un ka darbs ir tikai līdzeklis sevis izveidošanā. Aktuāla mūsdienu literatūras problēma ir prasība pēc cilvēcības, morāles, nevien pēc racionāli tehniskās attīstības, praktiskās lietotības. Tā kā šīs problēmas ir Saulieša ētisko principu pašos pamatos guldītas, pašā atzītas un piepildītas, darbos attēlotas un apliecinātas - tad neapšaubāmi arī šīs viņa prasības sevišķi aktuālas, ņemot vērā, ka līdzšinējā ētiskā audzināšana ir bijusi sašaurināta un nepilnīga, kā arī to, ka darba izpratnē un cildinājumā - darbs no līdzekļa daudzkārt bija kļuvis jau par mērķi. Te ļoti aktuāla ir Saulieša un arī Kraulīņa uzstāto ētisko principu neizdošā vērtība, tāpat aktuāla un šodienīga ir Saulieša ētiskā atzīpa, ka absolūti nepieciešama ir atsevišķa indivīda un sabiedrības harmoniska, sintētiska izpratne un attiecību izkārtēšana. Nav indivīda bez sabiedrības un nav sabiedrības bez indivīda. Tāpēc nevaram vienu noliegt, otru atzīt, vienu uz otra rāķina pacelt un izcalt. Abi šie esamības elementi ir Dieva radīšanas plānā paredzēti un gribēti, katram sava neizdošā vērtība un vieta dzīvē. Arī šeit ne vienmēr ir ieturēts samērs un ētiskā sintēze.

Domājot par Saulieša dzejas un ētisko nozīmi, tās neizdošo vērtību, nāc prātā E.Dambura vārdi: "Ir jau tā, ka šis tas tur savu laiku pārdzīvojis. Sērdieņu motīvs, kalpa puīša un nelaimīgas sievas stāsts pieder vēsturei. Šodienas Latvijas laukos vairs nesastapt sociālās netaisnības nomāktu gājēju, nedz barga saimnieka."⁷²¹

Ir jau taisnība, katra dzejnieka un rakstnieka darbu idejiskā saturā analizēs redzam, ka daudz kas tur vairs nav šodienīgs, aktuāls, kam palikusi vairs tikai kultūrvēsturiska nozīme kā sava laika dzīves īstenības mākslinieciskam attēlojumam, kas mūsdienu cilvēkam ļauj objektīvāk saprast šodieni, tās izaugsmi un cīpas, aizgājušo dienu sauli un tumšās ēnas. Saulietis vienmēr, jāsaprot pat viskrasāk un viskonsekventāk ir apkarojis tieši katra veida sociālo netaisnību, katra veida ētisko prasību un normu pārkāpumus, neatkarīgi no tā, kas to darījis. Pret neētisku dzīvi un stāju - viņš ir rigorozs, atklāts un besbailīgs cīnī-

šējā, morālā attīstība ir atpalikusi dzīves racionāli tehniskai, zinātniskajai attīstībai. Līdz ar to mūsdienu cilvēks nav morāliki stiprāks, labāks, iekšēji bagātāks, varbūt vienīgi gudrāks racionālo zināšanu un tehnikas laukā. Tāpēc arī mūsdienu cilvēks tāpat kā apledojis pumpurs zargalā, stingst dzīves vējos un salā kā sakne sasalušā valēnā - dzīves ļaunumā. Ja Saullietī pamatoti dēvē par dzīves sērdienu dzejnieku un rakstnieku, tad viņa dzīves reālās īstenības analīze, tās cēloņu motivācija un pilnvērtīgas, sintetiskas audzināšanas prasība ir nenoliedzami šodienīga, aktuāla. Lai labāk izprastu Saullieša ētisko problēmu aktualitāti, jā-izseko tieši ģimenes būtības izpratnei un pašas ģimenes stāvoklim tagadnes dzīves sarežģītajā situācijā.

1. Ģimenes problemātika.

Saullietis atzīst, ka viss ir savstarpēji vienots atkarībā un sa-
karībā, viss ir dzīvs, viss ir Dieva, viss Viņa paredzēts un radīts, -
arī atsevišķais indivīds un sociālā kopa, kurā cilvēks ir tikai kā or-
ganiska sastāvdaļa, kā šūniņa sabiedrības kopumā. Šo atzīmumu nosaka
mūsdienu organiskās filozofijas un ticības atziņu sintetiskais kop-
skats, kurā sabiedrības kā sociālās indivīdu kopības **I s t ā p a -**
m a t š ū n i p a ir **ģ i m e n e**, kuras pamatā ir **l a u l i -**
b a, ko sancionē laulības likums un svētī Dievs. Būdamā sabiedrības
pamatšūniņa, ģimene līdz ar to ir arī katras tautas pamatšūniņa - dzī-
vības pavards un sargs, kā paša Dieva radīšanas gribā paredzēts un
svēts iestādījums, objektīva, neatceļama dzīves kārtība. **L a u l i -**
b a ir sievas un vīra **v i t ā l i - g a r t i g a k o p i b a**,
no kuras izaug **ģ i m e n e** - kurā pienāk klāt nākošā paaudze - bērni,
dzīvie un mirušie dzimtas locekļi. Tā tad ģimene ir vīra, sievas un
viņu pēcteču kopība, kas aptver vismaz divas paaudzes. Kā redzam ģime-
nes pamats ir laulība, bet tās īstais pamats ir **m ī l e s t ī b a**,
d z i ņ a - k o p ē j a l i k t e n s i z j ū t a u n s a v -
s t a r p ē j a c i e p a. Pretstatā cilts, tautas un valsts u.c.
kopdzīves veidiem "ģimeni raksturo mazais dalībnieku skaits un līdz
ar to attiecību intīmais personiskais raksturs, kas ģimenei piešķir
emocionālu siltumu un tās locekļiem dod nevien svarīgas tiesības", ma-
teriālu atbalstu, bet arī rada vidi un labvēlīgus apstākļus, kuros
aug un veidojas pats cilvēks kā miesīgi garīga būtne. Laiku gaitā

mainās dzīves ieskatī, mainās arī cilvēku attiecības un ģimene. Līdzinējā ģimenes attīstības gaitā raksturīgi bija tas, ka galvenās mājas rūpes un bērnu audzināšana palika mātes ziņā, kā arī vīrs strādāja parasti ražošanas darbā, sabiedriskā dzīvē u.t.t. Sieviete savā emancipācijas rosībā meklēja te izlīdzinājumu, līdztiesību, līdzvērtību ar vīrieti. Arī mūsdienu sieviete ir iesaistījusies ražošanas darbā un visāda veida sabiedriskās aktivitātēs, padarbībā u.t.t. Bet tas viss būtībā neatceļ ģimeni, tā paliek un līdz ar to vienmēr paliks ģimenē arī savas īpatnības saimnieciskās funkcijās un rūpēs. Tās ir un paliks jebkuros dzīves apstākļos un ražošanas sistēmās. Ģimenes materiālās funkcijas galvenokārt izteicas saimniecības daros un saistās ar sevis un ģimenes apkalpošanu, materiālo vajadzību apmierināšanu. Šīs ģimenes rūpes īstā mīlestībā un cilvēcībā tiek vienmēr sadalītas un realizētas. Te visu nosaka un izšķir paši ģimenes locekļi, galvenokārt - vīrs un sieva. Tā kā šīs rūpes galvenokārt nesa sieva - māte, tad arī ir septama griba toņoverst, raksturojot ģimenes mājsaimniecības darbu kā **v i s s i k ā k o , v i s n e t ī r ā k o , c i l v ē k u v i s v a i r ā k n o t r u l i n o š o :** "Sieviete, neraugoties uz visiem atbilstošajiem likumiem, joprojām ir mājas verdzene, jo viņu žņaudz, smacē, notrulina, pazemot sīkā mājas saimniecība, piekaldama viņu virtuvei un bērnu istabai, izšķiesdama viņas dabu bezjēdzīgi neražīgā, stūkamainā, nervus bendējošā, notrulinošā, nomokošā darbā."⁷²³ "Kopš tā laika mājsaimniecības darbā notikušas pārmaiņas, paaugstinājies laukārtojumu līmenis. Mājturības mašīnas, mehānismi ir mainījuši šā darba raksturu - tas kļuvis vieglāks, tīrāks. Taču joprojām tas ir ļoti vienuļš, nav radošs, ir sīks un lieki vien arī netīrs, tāpēc tas cilvēku nomāc, kavē personības vispusīgu attīstību...Pārāk liela slodze mājsaimniecībā negatīvi ietekmē arī cilvēka emociju pasauli, viņa gara stāvokli, bet tas savukārt ietekmē darba ražīgumu. Mājsaimniecības darbs nogurdina sievieti jau pirms dienas darba sākuma, atņem miegam paredzētās stundas. Regulāri pārslodze var būt par cēloni neapmierinātībai ar dzīvi vispār. Jo vairāk sieviete attīstās kā personība, jo vairāk mājsaimniecības darbs viņu nomāc. Sieviete, kurai ir **a u g s t ā k ā i s - g l i t ī b a**, un kura strādā sarežģītu, radošu darbu, tas katrā ziņā nomāc vairāk nekā sieviete, kura izpilda vienveidīgas darba operācijas ražošanā, un kurai nav augsta profesionāla kvalifikācija un vispārējā

izglītība. Sievietes izglītības un kultūras līmenis ir viens no faktoriem, kas ietekmē mājsaimniecības darba laiku: jo augstāks ir izglītības līmenis, jo mazāk laika sieviete veltī mājsaimniecībai." 729. No visa sacītā jākonstatē, ka reālā dzīve atpaliek no jābūtības prasībām. Kristus savā mācībā izteica vispārcilvēcisko principu, atzīstot, ka katrs cilvēks - kā vīrietis, tā sieviete ir m ū ž ī g a v ē r t ī b a , Dieva radīšanas gribā paredzēta un svētīta. Ģimenē vīram un sievietei jābūt līdztiesīgiem, vitāli un garīgi līdzvērtīgiem. Calvinais - līdzvērtīgi" abiem jāuzņemas un kopīgi jāveic mājas rūpes, darbi, bērnu audzināšana un viss pārējais. Tā tas būtībā arī ir īstāspilnvērtīgās ģimenēs, kur visu nosaka mīlestība, savstarpējā cieņa, uzpurēšanās prieks un atbildības apziņa. K o p ē j i , g u d r i u n s a - s k a ņ o t i jāveic bērnu audzināšana, lai tā nekļūtu vienpusīga, nepilnīga. Tieši bērnu audzināšanas darbs ir v i s a t b i l d ī g ā k a i s , sarežģītākais, visgrūtākais , bet reizē arī radošākais un svētīgākais, kas beigu beigās kļūst par dzīves īstā prieka un laimes avota. Bet tieši šis ģimenes vissvarīgākais faktors - tiek atstāts bieži vien pilnīgā novārtā, jo - kā saka - "vienkārši" nav laika. Ģimenē kā sieva tā vīrs - ir sašķelti, sadalīti, pārslogoti ar visām ārpusmājas izdarībām, un tieši šajā situācijā v i s t r a ģ i s k ā k a i s ir tas, ka mums v a i r s nav laika priekš otra cilvēka, nav laika ne vecākiem, ne bērniem un tāpēc labi saprotams ir I. Ziedona atgādinājums - Gik jauki un svētīgi būtu, ja kaut reizi nedāļā - visa ģimene būtu mājās un varētu apsēsties pie k o p ē j a azaida galda, Tieši šī ģimenes kopības izjūta un atbildības apziņa nedrīkst atslūbt šajā savstarpējās atkarības un sakarības pilnajā dzīvē. Tāpēc arī ne ar visai priecīgu prātu citēju A. Jurciņas grāmatas iepriekšējos atzinumus par s m a g o , g r ū t o , n o t r u l i n o š o u n n e t ī r o ģimenes - mājas darbu.

Esam pret katru galējību šīs problēmas risinājumā. Noziedzība būtu tā, ja visas mājas rūpes un bērnu audzināšana gultos tikai uz mātes pleciem, tāpat arī otra galējība, kad sieviete savās emancipācijas un modernisma tieksmēs - kā saka - pamet māju un visu atstāj vīra un bērnu ziņā. Te ir meklējama sinteze, un tā ir jau arī dota pašā ģimenes būtībā, kuras pamatos ir divi cilvēki - vīrs un sieva. Ģimene jāceļ, jārada, par to jāatbild abiem. Saprotam - ir grūtības, ir arī smagi un n e t ī r i darbi, bet tie pieder dzīvei, tie ir dzīves

sastāvdaļa, tie ir tomēr jāpadara un pie tam apzinīgi un labi: Bērnam, viņa autiņiem un drēbītēm jābūt vienmēr tīrām, ļoti tīrām. Kas tad to darīs, ja to negribēs ar prieku darīt māte un tēvs? Kalponē? Vecā māte? Kas būs tie izredzētie, kuru diplomu un iepemamie amatu viņus atbrīvo, no šiem netīrajiem un nera-
došajiem ģimenes pienākumiem un darbiem? Liekas, mēs bieži aizmiršam un nesaprotam darba īsto būtību, uzskatot par darbu tikai to, ko darām ārpus mājas ražošanā. Teiksim atklāti, ka visnopietnākais, visatbildīgākais ir tieši tas darbs, ko īsta māte un tēvs dara ģimenē - savu bērnu, nākotnes un arī savas īstas-religiāli ētiskas personības izkopšanā. Un te nav no svara ne diplomu, ne amatu - bet paša cilvēka iekšējā - garīgā un vitālā būtība, harmonija. Īstam tēvam un īstai mātei nav ne lielu, ne mazu, nav netīru, ne tīru darbu - ir tikai darbs un pienākums, kuru cilvēks pacietīgi dara ar prieku un mīlestību. Darbs pieder dzīvei, tāpat grūtības, to pārvarēšanas, usvaras prieks un svētība. Tāpēc jāsaprot, ka tā māte un tēvs, kas vairs negrib rūpīgi kopt un apzinīgi audzināt savus bērnus un uzņemties pilnu atbildību par tiem - nav vairs īsta māte un īsts tēvs. Tieši tādēļ arī mums šodien ir tik daudz sēr-
dieņu - bērnu kā vēl nekad. Ir ļoti smaga šo pamesto bērnu problēma: pamet bērnus un ģimenes ne tikai tēvi, bet arī mātes... Līdz ar to arī visi tie sāpīgie un traģiskie sarežģījumi jaunatnes dzīvē, par kuriem runā un raksta A.Dripe, I.Zledonis, Mauliņš, Liepiņš u.c. Zinot to, ka tieši pirmajos dzīvības gados ģimenes svētība liek pamatus bērna turpmākajai - garīgajai un arī fiziskajai attīstībai, nevaram atbalstīt un piekrist visādiem "moderniem" ģimenes reformu projektiem un prasībām. Tā, piemēram, akadēmiskais S. Strumiļins izvirza uzskatu par bērnu audzināšanas pilnīgu kolektīvizāciju nākotnē, tas nozīmē, ka katrs bērns, jau "izejot no Padomju valsts dzemdību nama, sapņam norīkojumu uz mazbērnu novietni, no tās uz bērnu dārzu ar diennakts režīmu, pēc tam uz internātskolu un tālāk sapņam ceļa zīmi patstāvīgai dzīvei. Vecāki tikai satīkies ar bērnu kā viesi." Galu galā konsekventi šo ķēdi turpinot - arī tas nebūs vajadzīgs un praktiski iespējams. Tā tad bērniem faktiski nebūs vecāku un vecākiem bērnu. Tā faktiski būtu cilvēka garīgās būtības vienpusīga sašaurināšana, cilvēka dvēseles labāko spēku

izlaupīšana un likvidācija, īsta prieka, laimes un izaugsmes iespēju atņemšana.

Iepriecināts par šādām S.Strumiņa domu nākotnes perspektīvām - J.Rjūrikovs atviegloti konstatē, ka šīs domas realizācijā - "ģimene paliks tikai laulātā pāra savienība", kas būtiski ietekmēs laulāto savstarpējās attiecības, atvieglinās laulības šķiršanu, jo nebūs jārēķinājas ar bērniem, līdz ar to ģimene - pareizāk sekot - laulība atbrīvo sievi no bērnu audzināšanas un ar to saistītām materiālām rūpēm, "attiecības kļūs tīri garīgas - atpūta, kultūra, radoša papildināšanās." ⁷³⁰. Ja jau tik konsekventi gribam atbrīvoties savā egoismā no visa tā, kas sievietes un vīrieša būtībā ir mantots kā eksistenciāla dotība un realizē arī uzdotība, tad jau jāiet vēl soli tālāk - jāizkonstruē attiecīga inkubācijas stacija un sievietei jāatbrīvo arī no bērnu dzemdēšanas, bet tas jau, šķiet, nozīmē to, ka cilvēks būs atbrīvots pats no sevis, būs noliedzis savu pašcūtību, savu cilvēka cieņu un vērtību.

Tāpēc arī saprotama un pareiza ir A.Jurciņas atziņa, novērtējot šos modernos ģimenes reformu projektus:

"Lai cik šāda ģimenes evolūcija liktos vilinoša, minētie uzskati nav pedagoģiski pamatoti, ir vieglprātīgi un neatbilst ģimenes dabiskajam uzdevumam - sabiedrības atražošanai. Grūti novērtēt par augstu nozīmi, kāda ir ģimenei bērnu socializācijas procesā... Ģimene veido bērna garīgo pasauli ar savu dzīves veidu, atmosfēru, kopējo tonusu. To nevar izdomāt, to rada vecāku dzīves stils un uzvedība." ⁷³¹.

Tā tas būtībā arī ir. Caur vecāku dzīvi, caur viņu krietnumu un darbu, caur viņu prieku un sāpēm, caur viņu mīlestību un sirdi - pats Dievs ienāk bērna dvēselē. Tāpēc ģimenei ir jābūt miesīgi un garīgi veselai, viengabalainai, dzīvai, reliģiski ētiskai. Tieši šo ģimenes savstarpējo attiecību cilvēcību un reizē arī dievlīgību, augsti novērtēja A.Saulietis un aicināja modrīgi glabāt un sargāt ģimenes godu un cieņu. Ar dziļu godbijību Saulietis runā par vecāku mīlestību un tikumisko skaidrību, atzīstot, ka ne velti mūsu tautas radošais gars, viņas ģēnijs rāda mums māti kā svētuma apgarotu. Patiesā bērna mīlestībā viņš vienmēr piemin savus vecākus, apsklē viņu dusas vistu un arī pats savā ģimenē ir īsts, labs tēvs, sirsnīgs un atsaucīgs mīļa draugs savu bērnu mātei. Saulietis skaidri arī saredzēja, ka blakus pozitīvajam

ģimenes nostabilizēšanas un audzināšanas darbam - paralēli un nepārtraukti rit tās pamatu graušana, tās dziļāko sekmu atciršana, ko veicina vispārēja cilvēku nepilnība, kuru savukārt pastiprina vienpusīgā racionalistiskā audzināšana, kā arī zemas kvalitātes nemorālā dzīve. Tāpat šo procesu veicina pakļaušanās jaunumam, tā varai - dzīves zemāko vērtību izcelšana, pat pacelšana elku dievu kārtā, tāpat arī mūsdienās vērojamā gūšanās alkoholismā, narkotikā, seksualitātē, klajā egoismā, bezatbildībā un sekularizācijā. Visu to vēl veicina, papildina un kāpina literāriski un teorētiski apcerējumi, ultra moderni ģimenes reformu un likvidācijas projekti, kas jaunos, nenosvētos cilvēkus rada neskaidrību un īsto vērtību relativismu, veicinot vieglprātību un bezatbildību, risinot nopietnos, svarīgos ģimenes dzīves jautājumus. Līdz ar to - pamazām satrun, sairst veselīgie ģimenes pamati, **l i e l ģ i m e n e e v i e t ā e t ā j a s m a z ģ i m e n e s u n b e z b ē r n u l a u l ī b a s .** Pēdējā ^{Pēdējā} sāk jau atskanēt traukmes signāli, kas aicina irstošo ģimeni izvirzīt ideoloģiskā darba centrā, uzmanības apgaismotajā joslā. Līdz ar ģimenes sairstāmu, dabiski samazinājas dzimstība un patlaban statistiski skaidri redzams, ka mūsu tauta dabiski neatjaunojas, jeb kā tagad saka - netiek atražota. Tam, protams, ir daudz cēloņu, bet pamatā ir tīri egoistiska atziņa, **b ē r n s i r š k ŗ s l i s v i s a m t a m ,** kas mūsdienai cilvēkam šķiet tas pat svarīgākais. Tāpēc tiešam nenormāls mūsu tautā ir bērnu skaits, jo no visām laulībām, kurās var būt bērni - 50% ir tēdas, kurās ir tikai viens bērns, un tikai 15% - kurās ir vairāk par diviem bērniem, Te vēl jāņem vērā arī divi apstākļi, kas šo situāciju vēl vairāk pasliktina, proti - jaukto laulību bērni daļēji zūd tautas kopumam, un arī vairāk bērnu ģimenes ne vienmēr kāpina tautas dzīvā spēka kvalitatīvo un kvantitatīvo pieaugumu, jo daudzkreiz šajās ģimenēs bērni ir tikai bezatbildības un dzērums sekas. Tāpēc izvirzās ārkārtīgi smagā un progresējošā parādība, ka dzimst debīli bērni kā degenerējušos vecāku pēcnācēji. Blakus šīm problēmām - nepārprotami - nostājas ģimenes galīgās iziršanas - **š k i r š a n ā s** fakts, kā nopietna, satraucoša dzīves mūsdienai parādība. Arī šeit ir zīmīga statistika, kas rāda, ka Latvija krietni pārspēj laulības šķiršanās ziņā Padomju savienības pārējās republikas, pie kam Vidusāzijas republikas pat 4 un 5 kārtīgi. Starp galvas pilsētām rekords pieder Rīgai - 55%, Maskavai - 46%, Erevānai tikai 20%. Starp valstīm vislielākais šķiršanās procents ir ASV, kur uz

1000 iedzīvotājiem ir noslēgtas 10,6 laulības, no kurām tiek šķirtas 3,3, Latvijā attiecīgi no katrām 10,1 noslēgtām laulībām uz 1000 iedzīvotājiem - šķiras 4,6. Tas viss rāda, ka patlaban ģimene pārdzīvo smagu krīzi, kļūstama nestabila, irstoša. Kā rāda socioloģiskie un tiešu pētījumi par laulību šķiršanu pēdējos gados mūsu republikā, tad jākonstatē, ka pamatā ir ekonomiskie, fizioloģiskie un tikumiski garīgie cēloņi. Lielākais šķirto laulību skaits gulstas uz vīriešu sirdsapziņas. Šī izirušo, šķirto laulību problēma rada smagu situāciju dzīvē, jo te galvenie cietēji ir bērni, kuru mazā un jūtīgā sirdsvisu to bezgala rūgti un smagi pārdzīvo, gustot smagu traumu visai dzīvei. Šķirtie atkal dzīvē atradīs citu draugu, bet bērni reti, kad atradīs tēvu vai māti. Tāpēc arī šī apskata sākumā jau konstatējam, ka "bēra bērnu un nelaimīgas sievas problēma" ir šodien viena no aktuālākām, tāpēc arī varam noteikti secināt, ka arī šai sakarībā Saulesa pasaulē uzskate ētiskie pamatprincipi ir ļoti, ļoti aktuāli.

Ja mūsdienm cilvēkam nav iekšējo, morālo spēku, un galvenais - ja tie viņā nav attīstīti un kļuvuši par dzīves pamatvērtībām, un ja viņš tām netic, tad viņā ir izveidojies garīgs tukšums - v a k u - u m s, kuru aizpilda dzīves nevērtības, kā modernā r ū s e turpinādama ruīnēt pašu cilvēku un ģimeni. Mazāk te līdzēs materiālie dzīves pārkārtojumi, galvenā vērtība te jāpievērš paša cilvēka un ģimenes tikumisko pamatu nostiprināšanai, reliģiski ētiskas personības audzināšanai jau ģimenē, skolā, sabiedrībā, darba vietā un arī baznīcā. Ir nepārprotami skaidrs, ka ģimenes pamats ir pats cilvēks kā personība, nevis kāda atsevišķa cilvēka būtes funkcija, bet viss cilvēks kā veselais, harmoniskais, organiski vienotais, sintētiskais, kā iekšēji brīva un atbildīga būte. Tāpēc problemātiskas un nestabīlas ir tās ģimenes, kuru pamatā nav īsta, pilnvērtīga cilvēka un mīlestības. Šo cilvēka un ģimenes nopietno audzināšanas darbu dažkārt jauc un dezorganizē bezatbildīgi lektori savās ultra modernās lekcijās vīriešiem un atkal sievietēm atsevišķi. Tās ir lekcijas, kurām liela piekrišana visu vecumu cilvēkos. Tās nevis dod nepieciešamās zināšanas, bet tieši rosina un vērza seksuālās attiecības pārnest ārpus ģimenes. Tas faktiski ir noziedzīgs šarlatānisms. Līdzīgi, šķiet, labu gribēdams, to dara jau pieminētais J. Rjūrikovs, pārsteidzīgi secinot, ka laulība var pastāvēt tikai pa mīlestības laiku un šķirama mīlestībai beidzoties. Pie tam, mīlestības izbeigšanos, autors pamato ar cilvēka psihologiju -

ar mūžīgo, dabisko cilvēka mainību, nepastāvību, kas ir fatāla un ne-
novērsama. Rjūrikovs atzīst mīlestības "trio" un "kvartetus", aicina sa-
lauzt vecos uzticības kanonus, kurus radījis privātipašnieciskums. Au-
tors uzskata, ka beidzas sastingušu absolūtu ēra, sākas laulības rela-
tivitātes laiks, mīlestība bez aizspriedumiem, bez tiraniskiem aizlie-
gumiem. Par vienīgo tikumības kritēriju Rjūrikovs uzskata mīlestību, no-
rādot, ka tur, kur ir mīlestība, nav izvirtības, mīlestība attaisno vi-
su, tā nav savienojama ar izlaidību.

Padarot mīlestību par absolūtu, autors neko nepasaka par pašas
mīlestības kritērijiem, vēl vairāk - atbrīvo to ^{no} sabiedriskās morāles
kontroles, būtībā mīlestību aizstājot ar brīvu pārejošu kaislību. Ne-
skatoties uz autora labajiem nodomiem - nodibināt ideālo mīlestības
monogāmiju, viņa darbs izplatīts masu tirākā, rada gluži pretēju reak-
ciju. Tas pats sakāms arī par literāriem darbiem, filmām, pārraidēm u.
t.t. Tas viss bieži veicina nevēlamās tendences cilvēka morāli garīgā
izaugsmē. Vispār nepieciešama lielāka stingrība un atbildība, lai cil-
vēka brīvība neklūtu par patvaļu. Vēl būtu jāņem vērā šādi principi,
risinot mūsdienu situācijā ģimenes jautājumus:

- 1) P a m e s t o s , a t s t ā t o s b ē r n u s - vajadzētu
izvietot - "bezbērnu" ģimenēs, kurās šos bērnus adoptētu. Tādā vei-
dā daļa bērnu iekļautos dabīgā organismā - ģimenē, tā mazinot to
lielo sērdieņu skaitu, kuri aug bez ģimenes un mājas.
- 2) B ū t u ļ o t i n e p i e c i e š a m s u n v ē l a m s ,
lai daļa patversmes bērnu tiktu pieņemti un iesaiņoti "mazbērnu-"
ģimenēs, lai tie augtu kopā ar šiem nelaimīgajiem " v i e n i -
n i e k i e m ". Bet gan tikai "bez mātes meitas un sērdienītes",
"bez pamātes un patēva" situācijās. Te jābūt absolūtai cilvēcībai
un kristīgai mīlestībai. Protams, arī rūpīgai un sistemātiskai at-
tiecīgo apstākļu pārbaudei.
- 3) S t i n g r ā k k ā l ī d z š i m j ā r ī k o j a s
a r g a l ī g i i z i r u š o - d z ē r ā j u , n o z i e d z -
n i e k u u n p r o s t i t ū t u ģ i m e ņ u b ē r n i e m .
Jāatbrīvo bērni no visa tā nemorālā, necilvēcīgā, zvēriskā, kas ap-
draud mazā cilvēka miesas un dvēseles normālo attīstību un veselī-
gu.
- 4) U s d z ī v o t ā j i , u s d z ī v o t ā j a s - morāliski
un fiziski nepilnvērtīgi indivīdi nav pielaižami jaunas dzīvības

radīšanā, līdz ar to priekš dzimt debīli un nedzīvi bērni, kā to parādīt, tas jāatrisina attiecīgajām iestādēm. Šai sakarībā nāk prātā, ka okupācijas laikā isvirzīja, tā saucamo - "sterilizācijas" principu.

- 5) Solis šai virzienā būtu ārsta izziņas prasība no partneriem laulības reģistrācijas aktā.
- 6) Būtu plašāk kā šim jāievieš dzīvotvieglinājumi jaunajām ģimenēm un mātēm, kā tas acīmredzami tiek darīts Vācijas demokrātiskajā republikā:
 - a) Jaunlaulātajiem jāpiešķir dzīvoklis ārpus kārtas.
 - b) Jāpiešķir vai nu no valsts, vai no darba vietas pabalsts dzīvokļa iekārtošanai, dzīves uzsākšanai.
 - c) Pēc pirmā bērna piedzimšanas - dzēst zināmu aizdevuma daļu, pēc otrā - atkal daļu, bet pēc trešā - dzēst visu atlikušo summu.
 - d) Jaunajai mātei maksāt 3 gadus vidējo algu un šos gadus ieskaitīt darbā stāžā. Jo - kā jau runājām - mātei darbs ģimenē tomēr ir vissvarīgākais, atbildīgākais, teiksim - arī visradošākais un vajadzīgākais. Bez tam šie trīs gadi ir tīri medicīniski nepieciešami bērnam, pirms viņu novieto bērnu dārzā.
 - e) Ja arī māte šajos 3 gados strādātu ārpus ģimenes ražošanā, tad darbam jābūt vispār piemērotam sievietei un sevišķi mātei, attiecīgi saīsinot darba stundu skaitu.

Īsumā esam skāruši ģimenes problēmas tagadnes situācijā, kurā jāatgādina A.Saulieša atzinums, ka ģimene ir Dieva radīšanas gribā paredzēta dzīves kārtība. Tā tad tā ir Dieva, ne cilvēku radīta, līdz ar to ģimene savā būtībā ir mūžīga un svēta. Interesanti, ka Saulietis ģimenes dzīvi saista ar to vietu, kurā cilvēks dzīvo un aug, jo kā putni viņ savas ligzdas, tajās izaudzina bērnus, no tām viņus izvada patstāvīgam tēlam lidojumam pretī saulei un dzīvei, tā arī cilvēku ģimenei ir vajadzīga sava ligzda, sava dzīvoklis, sava māja, sava sēta. Skatīta un patiesa ir Saulieša doma, ka latviešu sēta - vecā lauku sēta ir saviem bērniem "bijusi ne tikai laicīga darba, bet arī garīga

atdusas vieta, bijusi skola un baznīca, bijusi tikumisku un daiļu uzskatu kopēja, bijusi viņu rakstura audzinātāja." ^{732.} Tādai jābūt arī tai vietai, tai mājai un sētai, kurā šodien dzīvo ģimene, tai jābūt kā mājai ar siltu, gaišu pavardu, ar saules pusē plaši atvērtiem logiem - tai jābūt mīļai un siltai, kurā prieks ir dzīvot, un kurā vienmēr tīkas atgriezties, kura reizē ir kā šūpulis un līgзда, kā skola un svētīnīca. Protams, laiku gaitā ir kas mainījies, jeb kā Saulietis saka "Pārdzīvotas formas jānoliek kā vecas novalkātas drānas un jāņem viņu vietā jaunas"... ^{733.} Mainās tikai nīcīgās formas, bet nemainīgs paliek to saturs, dzīvais gars. Tāpēc Saulieša minētie atzīmumi ir ļoti aktuāli tieši tagadnes situācijā, kurā irstošās ģimenes problēma ir izvirzījies pašā dzīves degpunktā. ^{734.}

Viņš jāpiehlst pie sacītā, ka tieši pašā pēdējā laikā sāk pārvērtēt ģimenes dzīves pamatprincipus un izvirza prasību, ka sievietei tomēr ir jābūt mātei, mājas un ģimenes pavarda kopējai un dvēselei, arī vīram jābūt istam tēvam, ģimenes goda sargam, palīgam un krietnam draugam, ko apliecina dokumentālā filma - "Sieviete, kuru gaida" un pēc tam sekojošā plašā un interesantā, ickšēji saturīgā unprinciipiālā diskusija. Būtībā tas ir gluži tas pats, ko savā laikā mācīja un aizstāvēja A.Saulietis, bet to nepemct vērā, ģimeni ir skārusi

"j a u n o l a i k u r ū s a."

2. T e v u z e m e s m ī l e s t ī b a.

Gribas norādīt, ka arī Saulieša ētiskās atziņas, kas saistās ar savas tautas, dzimtās zemes un nacionālās kultūras izpratni, cieņu un mīlestību ir arī ļoti aktuālas, ņemot vērā to, ka tieši Saulietis ir viens no visnacionālākajiem mūsu tautas dzejniekiem un rakstniekiem, un arī to, ka viņš šajā problemātikā ir atstājis teorētiski vērtīgus apcerējumus, kas sakopoti viņa kopoto rakstu XV sējumā.

Kā jau tika konstatēts rakstnieka ētisko uzskatu analizēs, viņš pats dziļi un svēti mīl savu tautu, mīl dzimto zemi un nacionālo kultūru. Mīl pats un māca to darīt visiem, atzīstot, ka šī mīlestība ir pamatota pašā Dieva radīšanas gribā un sirdsapziņas prasītā pienākumā. Mīlēdam "savējo", Saulietis nekad nenicina citas tautas, citu tautu

piederīgos un kultūru, jo kā dziļi kristīgi reliģiozs cilvēks, viņš atzīst, ka arī tā ir Dieva griba, ka ir citas tautas un viņu radītā kultūra. Saulietis pats mūcās citu tautu valodas, lai tā piekļūtu pie viņu gara kultūras vērtībām, lai no tām ņemtu to mūžīgo - vispārcilvēcisko - kā mums nav, lai to savās ugunīs šķīstītu, pārkalta nacionālās kultūras vērtības, kuras tad mūsu tauta varētu nodot kā mūžīgu dārgumu visu tautu kopējā krātuvē, bagātināt to un papildināt ar īpatni savējo. Izejot no šī nacionālo unvispārcilvēcisko vērtību sintezes principa, Saulietis nekad nav bijis šovinists, fanātiķis, bet konsekvents humānists. A.Damburs pareizi saka, ka Saulietis savā patriotiskajā dzejā ir un vienmēr paliek demokrāts, ne fanātiķis un šovinists.⁷³⁵

Jāsaka, ka šajā problemātikā A.Saulieša uzskati ir gandrīz identiski tiem atzīmumiem, kurus 20 gadus vēlāk par viņu apliecina arī Andrejs Upīts. Zīmīgi viņš saka, ka katrs zvans vēja brāsmas atzvana citādāk, atkarībā no sava kausējuma; tāpat arī katrs dzejnieks un tauta - izejot no savām individuālajām īpatnībām, kuras nav jāapslēpē, bet tieši jāizkopj un jāliek lietā. Mākslai jāpaliel sakarā ar savas tautas un laikmeta dziļāko, īpatnējāko dabu.⁷³⁶ Tāpēc arī A.Upīts raksta J.Sudrahkalnam: "Arī Tavā dzejā brīžam atplaiksnās tas smagnējais, tumši krāsotais svešzemju daiļums, kas Taviem pantiem piešķir īpatnu, neatņemamu dziļumu. Bet kad Tu to noliec fonā, savādā caurspīdīgā pigmentā, kas ir kā neapdzēšams pavadonis Tavai **I s t a j a i n a c i o n ā l i l a t v i s k a i d z e j a i . P a l i e c j o p r o j ā m t a i u z t i c ī g s**, jo mūsu padomju kultūrai un mākslai tas ir vis svarīgākais, ko mēs kā savu **ī p a t n ā i b u i e n e s a m l i e l o v ē r t ī b u k o p ā.**"⁷³⁷

Tieši šīs nacionālās kultūras radīšanai viņš grib dzīvot, un būtu priecīgs, kaut atliktu tam vēl daudzi gadi, dzīvojot Latvijā, lai ar saviem darbiem nedarītu kaunu latviešu rakstniecībai; tāpat viņš aicina radīt "latvisko kinomākslu", "latvisko operu", vispār nacionālo kultūru.⁷³⁸ Šo savu nacionālo kultūru nevajag nicināt, no tās kaunēties. Tāpēc A.Upīts raksta E.Ginterei (1955.7.X):

"Vispirma kārtā griežu Jūsu uzmanību uz sekošo: savā disertācijā absolūti atsargieties sekot prof. R.Pelšes interpretācijai par latviešu un krievu kult.un.lit.sakarēm."⁷³⁹ Viņš saprot savu uzdevumu gaudam elementāri un viegli, ne kā zinātnisku pētījumu, bet kā kādu svētka rakstu krievu lielās mākslas slavīnājumiem un latviešu literatūras

niecībai, kurai pašai par sevi it kā nekā nav bijis, visu, ko paguvusi iemantot, viņa aistapinājusi un pieņēmusi no krievu rakstiem. Šis anti-vēsturiskais un vulgāranalitiskais sacerējums nedara neko labu latv. izsīpai, bet krievu lasītājus pat pilnīgi dezinformē un aizved neceļā.⁷⁴⁰ Šai sakarībā nāk atmiņā arī dzejnieka Petera intervija televīzijas pārraidē, kurā viņš zīmīgi norādīja, ka sliktāk un provinciālāk ir sevi un savējo nonicināt, nekā slavēt...

Lai vēl sīkāk rasturotu dzimtās zemes mīlestības dažkārt pret-runīgo un nepareizo izpratni, norādīsim, ka A.Upīts kā Rakstnieku Savienības vadītājs aizstāv P.Silu, kura dzejolis "Padomju Dzimtenei" bija iespiests 1950.gada "Karoga" 7.numurā. Skaidrības labad citēsim arī šo dzejoli:

" Tavs sargs es biju
kara vētrā bargā.
Ak, dzimtā zeme -
Padomjzeme svētā,
Par kvēlu mīlu pauž
tev katra mana rēta.
Tu -
asinīm un sviedriem slacītā,
Tu
siedu ārēm, birzēm rotātā.
Es tevi mīlētu,
ja tev viens vienīgs bērziņš šalktu,
Es tevi mīlētu,
ja nebūtu pat tā.
Un, ja man vajadzētu,
par tevi dzīvību
es atdot spētu "

Pēc šīs dzejas publikācijas 1950.g. "Padomju Jaunatnē" tiek iespiests raksts "Ačgārns patriotisms", kurā anonīms autors smagi nokrītis šo dzeju. A.Upīts, aizstāvot P.Silu, "Padomju Jaunatnes" redakcijai raksta: "... Raksta autors, runādams par P.Sila 19 rindu garo dzejīgu, vispirms nav pēmis vērā to, ka tā ietilpat 13 lappušu lielajā dzeju ciklā, kas žurnāla 7.nr. veltīts mūsu Republikas 10 gadu svētkiem... Par sevi taču saprotams, ka svētku gadījumam domātā dzejā dzejniekam vispirumā kārtā bij jādama un jārunā par mūsu pašu Republiku

Atšķirdams P.Sila dzejoli no kopīgā cikla, rakstīpa autors pilnīgi nepamatoti meklē tajā "ačģārmu patriotismu", kāda tur nav... No visa dzejības kopsakara, kur runa par "katru manu rētu" un "asinīm un sviedros slacīto" zemi, taču nepārprotami redzams, ka Sila domā tās "rētas", kuras viņš mantojis strēlnieku pulkos kaujās pie ... cīnīdamies par savas Tēvijas un "dzimtās zemes", Padomjzemes svētās atbrīvošanu no hitleriešu okupācijas, par zemes, kura viņam būtu tikpat mīļa, ja arī tur pēc barbaru posta pat tas vienīgais bērziņš nebūtu palicis. Tā žurnāla redakcija ir sapratusi Sila dzeju, un tikai tā viņa arī saprotama. Bet līdz ar to arī atkrit pārsteidzīgie, aplamie pūrmetumi strēlniekam cīnītājam par "asaraino, gaudulīgo filiestra patriotismu, sīkburžuāzijas ideoloģijas atraugām" u.t.t.⁷⁴¹. Šī savdabīgā polemika tikai lieku reizi rāda, ka arī šajā svarīgajā tēvu zemes mīlestības izpratnē ir diametrāli pretēji un dažkārt tiešām arī galīgi "ačģārmī" uzskati, tāpēc ir zināma neskaidrība un neziņa, kas un kā ir pareizi, ko var un ko nevar. Ņemot visu to vērā un arī oficiālo norādījumu, ka "Visos padomju cilvēkos jāieaudzina - - - cieņa pret nacionālo pašapziņu un nacionālo kultūru..."⁷⁴². - noteikti jāatzīst, ka arī šajā aspektā Saulieša pasaules uzskata ētiskie pamatprincipi ir ļoti aktuāli un nepieciešami skaidrības un noteiktības labad šīs problēmas atrisinājumā.

3. Noslēgums.

Kad uz sarežģītā, pretrunīgā mūsdienu materialistiskās filozofijas un zinātnisko atziņu fona - esam izsekojuši mūsu tautas ievērojamā rakstnieka Augusta Saulieša dzīves gājumu, viņa rakstura, personības, pasaules uzskata savdabībai, kā arī viņa mīļa darba atziņu vērtībai un aktuālībai - mirkli liekas, ka tālu zilā dūmakā pavīd Vidzemes dzimtā novada kalni un lejas, baltās bērzu birstalas, šalcošie egļu aili, danošās straumes un zeltainās druvas ... Tur Urdavas krastā - meļu norās, pie nodzeltējuša bērza atspiedies, atceroties savu tēvu, dzejnieks raksta savā kabatas grāmatīnā:

" Par ko Tu priecājies, par ko Tu cieti,
To visu Tavas egles glabā svēti;

Gar viņām ejot bēl man saules rieti,
Un sirds Tev pateicas par visu, tēti!" 743.

Tieši tagad atceros to dienu, kad tēvs mani kā mazu zēnu bija paņēmis līdz uz skolu rakstnieka A. Saulieša sarīkojumā, kurā bija viņa referāts par tēvu zemes mīlestību dzīvē un dzejā, kā arī jaunāko darbu lasījumi.

Saku paldies savam tēvam par šo dienu, saku paldies arī Tev, mīlo Saulieša tēv!

Saulietis kā reliģiski ētisks cilvēks par visu saka paldies ne tikai savam tēvam, bet arī savam Dievam - Debesu Tēvam:

"Gik reiz ar nesāpētu -
Nav sāpes minēt grūt,
Kad Tēva roku svētu
Sirds savā ceļā jūt.
Tā jaunā gaismā veras
Un saulei pretī ies,
Un rokas kopā tveras,
Tēvs, Tēvs-Tei pateikties!" 744.

Arī šī darba noslēgumā, no visas sirds gribu salikt rokas un pateikties Dievam, ka mums tāds Saulietis ir bijis kā cilvēks un rakstnieks - kāda mums šodien nav un, varbūt, nebūs arī vairs nekad.

- - - - -

F. T Ē Z E S.

1. Augusts Saulietis - Flikauss dzimis 1869. gada 22. decembrī Vidzemē, Grašu pagasta "Sauliešos", miris turpat savās tēva mājās 1933. gada 27. janvārī, apglabāts Cesvainas draudzes Kīnderu kapos, kuros 1938. gadā uzcelts monumentālais tēlnieka K. Jansona darinātais kapa piemineklis. Par šo pieminekli, veco sentēvu kapsētu un sirmo dziesminieku - dzejniece Mirdza Ķempe ir sarakstījusi dziļi iejūtīgu, cildinošu dzejoli, kas tika nolasīts viņas pašas 70. gadskārtas piemīņas vakarā 1977. gadā.
2. Visu savu mūžu Saulietis bijis audzinātājs: kā skolotājs - jaunatnes ceļvedis, kā rakstnieks - visas tautas audzinātājs; tāds vienmēr bijis savā dzīvē, tāds vienmēr palīks un negudis savos darbos - bagātajā, plašajā - nākotnei atstātajā mūža darbā.
3. Kā p a š a Saulieša skaidrās sirds atbals visos viņa darbos skan nevilgotais sauciens pēc c i l v ē c ī b a s, pēc s k a i d r ī b a s un m ī l e s t ī b a s, pēc t i c ī b a s un d z i ļ a s, nešaubīgas p ē r l i e c ī b a s, ka reliģisko un ētisko vērtību pamats un devējs, un ka Viņa rokās ir visu lietu sākums un beigas, svētība un sods.
4. Pēc savas dabas Saulietis ir jūtu, sirdscilvēks, melanholisks, neparasti nopietns, visu dziļi pārdzīvodams - noslēdzies skumju pilnā grūtsirdībā, vientulībā, sevī izveidodams viengabalainu, negrozāmu tikumisku raksturu un harmonisku - reliģiski ētisku personību.
5. Saulietim ir reliģisks pasaules uzskats, kura pamatprincipos viņš sintezē nacionālās un vispārcilvēciskās - kristīgās vērtības.
6. Savos darbos Saulietis nedod teorētisku reliģijas būtības formulējumu, jo reliģija viņam ir respektējams gara dzīves fakts, dotība, par ko nerunā, nestrīdās, bet ko reds, izjūt, atzīst un pieņem.
7. Saulietis ir dziļi ieskatījies reliģijas būtībā un savā dvēselē izjutis un atzinis, ka reliģija ir svēts, dzīvs, radošs

visas gara dzīves pamatspēks, pamatvērtība, kas modina, valdzē un audzina pārējās gara dzīves rosmes, kustības, spēkus, kas visam piešķir jēgu un vērtību, kas visu apgardo un svētī.

8. Saulietis ir nojautis Svētā būtības īstenos elementus un tos aprakstījis savos darbos.
9. Saulieša reliģisko pārdzīvojumu raksturo sekoši Svētā elementi: klusais, dzīvais - briedīgais, daļais - gaišais - tīraks, pievilcīgais, baigais, varenības, niecīguma un grēcīguma - nevērtības izmaiņa.
10. Saulietim ticība sakpojas viņa reliģisko pārdzīvojumu dziļumos; tāpēc tā ir dzīva, gaiša, stipra, nesatricināma.
11. Saulietis sludina ticību - kā svētu dzīves spēku un gaismu, kas cilvēkam un tautai dod tēraudcietu kalumu un svētu vērtības mirdzumu, kas liek pārvarēt visas grūtības un nešaubīgi un drosmīgi iet pretī nesāpīgai nākotnei - visa labā, daļā, patiesā un svētā mūžīgai uzvarai.
12. Saulietis nav Dieva meklētājs, cīnītājs. Dievatziņa viņam dota jau pati par sevi, dziļi nesaknota viņa būtībā.
13. Saulietim Dievs ir Tēvs, kas savā visvarā un gudrībā visu rada, nosaka, vada un uztur, kas dod dzīves spēku, prieku un laimi, kas atlīdzina labo, kas savā taisnībā soda, kas kritušo paceļ un bēlo.
14. Saulietim kristīgai dievatziņai latvisku nokrāsu piešķir viņa dziļā Dieva un dabas tuvuma izjūta un arī īpatnā dievatziņas pamatbēse: "Viss ir no Dieva, viss ir Dieva, viss ir Dieva rokās, viss ir dzīvs."
15. Saulieša ticības atziņu centrā, blakus dievatziņai - nostājas Kristus ticības atziņa.
16. Saulietim Kristus ir Mīlestība, cilvēces Pestītājs, Draugs, Lielais Cietējs un Patiesības Nesējs, kas dzīvē ceļ svēto mīlestību, teic skarbo patiesību, lauķ grēka, nāves un tumsas varu, dod pestīšanu, mieru un pēc nāves cilvēka dvēseli uzņem savā skaidrības valstībā.
17. Saulieša Kristus ticības atziņās ietveras arī pozitīvs viņa mācības novērtējums. Kristus mācība Saulietim ir augstāka patiesība

- augstākā dzīves mācība, par kuru cilvēcei svētākas un dižākas vairs nav.
18. Sauleša ticības atziņu gaismā: cilvēks ir Dieva radījums, miesas un dvēseles kopvienība, kurā miesa ir nīcīga, bet dvēsele mūžīga, tai pieder prioritāte,
 19. Cilvēka uzdevums: saklausīt sevi individuālo, vienreizējo un reizē arī nacionālo mūžības devumu un to pacelt pilnvērtībā, kurā kurā visi dzīvības un gara spēki būtu atraisīti, izkopti, izdalīti, norūdīti un harmoniski apvienoti rakstura, gara inteliģences un personības vienībā, mērķtiecīgā struktūrā.
 20. Cilvēks nav tikai pilnības ceļa gājējs: viņš maldās arī grēka ceļos, jo viņa miesā un dvēselē ir jau iedzimtības ceļā mantots arī pagātnes negods un lāsts, t.i., iespēja grēkot.
 21. Grēks ir viss, kas vērts pret Dievu, viņa nolikumiem un pret viņa svēto dzīves kārtību, ko cilvēkam māca reliģija un tajā pamatotā tikumība.
 22. Cilvēku no grēka varas un soda glābj Dieva un Kristus mīlestība, ja cilvēks nožēlo, atzīst savus grēkus un ticīgi, pazemīgā lūgšanā izlūdzas žēlastību un palīdzību.
 23. Lūgšana Sauletim ir reliģiskās dzīves neatņemama sastāvdaļa, dvēseles nepieciešamība, bez kuras nav īstas Dieva un Kristus ticības, nav īstas dvēseles pestīšanas miera un jaunuma uzvaras spēka.
 24. Lūgšana ir spontāna, brīva, apzinīga kustība, kas aptver un vieno visus dvēseles spēkus, dziļumus un lūdzēju paceļ intīmā satiksmē ar augstāko mīlestības spēku un varu - Dievu un Kristu.
 25. Sauletim baznīca - kā kristīgās reliģijas un ticības atziņu nesēja, devēja un sargātāja nav būtībā sveša un tāla. Tāls un nepiemams viņam ir tikai kristīgās baznīcas un mācītāja idejas praktiskais, nekristīgais un nenacionālais veidojums, realizējums mūsu baznīcā, ko radījuši vācu mācītāji, kuriem viņš pārmet: tautas valodas neprāšanu, liekulību, vācu muižnieku varas aizstāvēšanu, ļaunu biedošāmu ar elles mokām, formalismu, cietsirdību, mantkārību, latviešu tautas atsvešināšanu no reliģijas, no kristīgās baznīcas un auglīgas zemes sagatavošanu ateistiskai propagandai, kristīgās reliģijas un tikumības graušanai.

26. Saulietis aicina tautu atpakaļ pie reliģijas, aicina atjaunot Isto reliģijas un baznīcas cieņu.
27. Saulietis atzīst, ka senlatviešu tikumība, kas saglabājusies tautas dzejā, ir nostādama blakus kristīgajām vērtībām kā pozitīvs faktors mūsu tautas gara dzīves turpmākajā veidošanā. Tāpēc rakstnieks uzstāda nacionālo un vispārcilvēcisko gara vērtību sintezes principu, neatzīstot sveša gara vērtību pārņemšanu bez pārkausēšanas un pārkalšanas tautas dvēseles radīšanas kalves ugunīs.
28. Saulietis dziļi un liktenīgi ir pārdzīvojis lielo dzīvības un nāves noslēpumu. Tāpēc viņa dzejā bagāti blāzmo ticības atziņas, kas saistās ar nāvi, nemirstību un augšamcelšanos.
29. Nāve ir noslēpumu pilna, neatvairāma, jo viņa ir Dieva radīšanas gribā paredzēta. Viņa ir lielā atsvabinātāja, piepildītāja, visu noslēpumu, mīklu atklājēja un jaunās, mūžīgās dzīves paķirēja.
30. Saulietis tic nemirstībai. Nāvē mirst tikai miesa, bet dvēsele atgriežas mūžībā - savā piradimtenē, savās istajās mājās pie Dieva un Kristus.
31. Blakus šai kristīgai nemirstības izpratnei, viņa literārajos darbos ieskanas arī senlatviešu uzskats par veļiem un veļu valsti. Saulietim tas tomēr nav būtisks, jo viņš savos sacerējumos izlieto senos ticējumus kā formas, stila elementus sarežģīto dzīvības un nāves problēmu risinājumos.
32. Saulietis tic arī miesas augšamcelšanai pastarā dienā, kad zemei šitīs beigu brīdis un Kristus nāks modināt mirušos jaunai gaismas dzīvei.
33. Saulietis kā cilvēks un rakstnieks - dziļi sakņojas savas tautas ilggadējā kultūrā, kurā svēti glabājas nacionālās un arī vispārcilvēciskās - kristīgas gara vērtības. Saulietis nešaubīgi tās pārņem, atzīstot, ka tās ir absolūtas, mūžīgas, nenīcīgas, un ka tās nepieciešami ir iekļaujamas katra cilvēka un arī mūsu tautas tagadnes dzīves radošo spēku kopumā.
34. Ir izteiktas domas, ka pats Saulietis nav sevi sintezējis nacionālās un kristīgās vērtības, un ka viņam nav reliģisko uzskatu izlīdzinātība, viengabalainība. Tomēr - pēc Saulieša darbu un vi-

su vēsturiski pieņemamo materiālu psiholoģiskas analīzes un atziņu kopskata un intuitīvas kopsajūtas - jāsaprot, ka par viņa uzskatu neizlīdzinātību nemaz nevar runāt,⁷⁴⁵ un ka Saulietis ir dziļa, stipra, viengabalaina personība, kas ar savu iekšējo gara spēku un skaidrību, ar savu sintētisko reliģiski ētisko etziņu dziļumu - paceļas mūsu tautas gara darbinieku visaugstākajā virsotnē.

35. Arī Saulieša tikumiskās atziņas sakņojas Dievā, no Viņa izaug un sapem savu svētību.
36. Centrālā doma Saulieša mūža darbā, ap kuru kā ap serdi epaug visas pārējās tikumiskās problēmas ir sirdsapziņā - kā paša Dieva balss cilvēkā.
37. Saulietis visdziļākā nopietnībā katru cilvēku aicina būt Iestam, pilnvērtīgam - būt personībai, kas savā sirdī atrod paša Dieva gribēto, prasīto, uzlikto.
38. Saulietis ir psiholoģiski dziļi un pareizi izpratis un meistariski savos darbos attēlojis sirdsapziņas būtību, tās darbību un sekas.
39. Saulietis individuālajai un sociālajai dzīvei izvirza pilnību kā augstāko mērķi, kurā pamatojas sirdsskaidrības un cilvēcības prasības.
40. Saulietis savā ticībā arī ciešanām un vientulībai piešķir tikumisku vērtību, kurā cilvēka dvēsele iekšēji skaidrojas, aug, pilnveidojas.
41. Arī darbs Saulietim ir reliģiski motivēts, svētcerrīgs - apzinīgi, godīgi, dziļā nopietnībā un atbildības apziņā darāms, kā lids ekliis būtiski svarīgu vērtību realizēšanai.
42. Ģimene ir sociālās dzīves pamats, pamatšūnīpa, paša Dieva gribēta un paredzēta dzīves vērtība. Sēta - māja, kurā ģimene dzīvo - ir ne tikai darba, bet arī garīgās atdusas vieta, skolā un baznīcā, tikumisku un daiļu uzskatu kopēja, cilvēka rakstura un personības audzinātāja. Tāda ir bijusi savā laikā latviešu lauku sēta, tādai jābūt arī tai vietai un mājai, kurā dzīvo mūsdienu ģimene.

43. Tēvu zemes mīlestība Saulieša izpratnē ir reliģiski pamatota, tā ir svēts cilvēka pienākums pret savu tautu un dzimto zemi. Šis tikums visiem jāsaprot vienādi un godīgi jāpilda.
44. Saulietis krasi novelk robežu starp dzīves tikumiskajiem principiem - jābūtības prasībām un skarbo dzīves īstenību, kura ir auksta, nejūtīga, cieta - bez sirds un līdzjūtības, bez cilvēcības un mīlestības. Kailā, rupjā egoismā cilvēks grimst elku kalpībā - mantrausībā, baudā, uzdzīvē, seksuālā vajībā, dzeršanā, kārsu spēlē, bezdarbā, bezatbildībā.
45. Saulietis prasa šai sabiedrībai īstu, pilnvērtīgu jaunatnes un vispār cilvēka reliģiski ētisku audzināšanu, lai tā apturētu slīdēšanu uz leju, lai no ēnas un sēklī varētu atgriesties uz īstā, saulainā cilvēcības un pilnības ceļu.
46. Pēc kritiska ieskata mūsdienu materiālisma un dabaszinātņu atziņu filozofiskajās problēmās, ar gandarījumu varam secināt, ka arī šīs disciplīnas sāk atzīt, ka e s a m ī b a s izziņāšanā ir savas irracionālas problēmas, kuras vairs nevar racionāli atrisināt, un tāpēc visu teoriju p a m a t p r i n c i p i jāpieņem intuīcijā, ticībā, t.i., jāpāriet m e t a p l ā k s n ē .
47. Tāpēc šādā mūsdienu situācijā dažādas teorijas un sistēmas vairs nevar pretendēt uz absolūtu "vienvaldību", "n e m a l d ī b u", uz "vienīgi zinātnisko pasaules uzskatu", jo tai pat laikā loģiski līdzvērtīgas un iespējamās paliek arī gluži pretējo uzskatu atziņas, tāpēc šī situācija pamato zināmu uzskatu plurālītāti un mierīgu līdzāspastāvēšanu.
48. Šādā mūsdienu sarežģītajā un pretrunīgajā polaritātē - Saulieša pasaules uzskata reliģiskās un ētiskās pamatproblēmas, pamatatziņas, pamatprincipi ir ļoti aktuāli, jo tie palīdz noskaidrot pasaules uzskata būtību, tā saturu un nozīmi, nepārprotami apliecinādami, ka pasaules uzskats nav un nevar būt zinātnisks, jo to pamats ir dzīļa, nešaubīga vērtību ticība, ne loģiska, zinātniska atziņa.
49. Ņemot visu sacīto vērā, jāseka, ka A.Saulietis ir n e p e l n ī t i a i z m i r s t s un viņa darbi nolikti aizaugures plauktā, no kurienes pagaidām tikai nelielā daļā, sakarā ar A.Saulieša simtgadi, 1969.g. tika izdota kā dzeju un stāstu izlase. Labi arī tas!

G. PIEZĪMES.

1. "Padomju jaunatne" - 1976.7.II - raksts "Filma, kas apsūdz maonismu".
2. "Veselība" Nr.12. - 1975. - profesores Z.Lindbergas raksts.
3. M.Scheler - "Vom Erigen im Menschen", 1921.
4. Akadēmiķis P.Aleksandrovs - "Ciena pret cilvēku" (lekcija Maskavas valsts universitātē studentiem un mācību spēkiem) - "Liesma" - 1967. Nr.10.
5. W.Stern - "Person und Sache" - 1918. - 9.,43.,44.
6. E.Mounier - Manifeste au service du personalisme, 1963.
7. E.Mounier - Qu'est-ce que le personalisme? - 42.
8. E.Mounier - skat. 7. - 14.
9. N.Golikovs - Mūsdienu personālisms, 1972., 118.
10. R.Akmentinš - Reliģijas filozofija - 1977. - 37.-43.
- 10^{1/2} A.A Radugin, - Mistifikācija sociālnoī revolūcī v sovremennoī katoļiķeskoī teoloģī, Filozofisko na-uki - No 5., 95.-104.
11. P.L.Berger, Society for the Scientific Study of Religion.
12. H.Biezais, New Religions, 1975.
13. A.Saulietis, Daiļdarbu ieceres un uzmetumi, Raiņa literatūras un mākslas vēstures muzejā, S $\frac{R\ 43}{1-60}$, 23.
14. P.Ērmanis, A.Saulietis, Latviešu literatūras vēsture IV, 1936., 47.1.p.
Teodora, Saulietis, Saulieša kop.rakstu I, 1924., IV 1.p.
15. Rīta rasā, IV.
16. A.Grīns, A.Saulietis, Universitas - 1933., Nr.2. - 20.1.p.
17. A.Krūmiņš, Atmiņas par A.Saulieti un citiem rakstniekiem, 1965., maģiņrakstā - Madonas novadpētaiecības muzejā.
18. A.Saulietis, Daiļdarbu ieceres un uzmetumi, Raiņa literatūras un mākslas vēstures muzejā, S $\frac{R-43}{1-60}$, 28.
19. A.Saulietis, Diēnas grāmatas no 1892.-1899., Raiņa literatūra un mākslas vēstures muzejā, S $\frac{R\ 41}{1-5}$.
20. Skat.19.piezīmi.
21. Skat.19.piezīmi.
22. A.Saulietis, Tāli laiki un gaiši tāli, Latvju grāmata Nr.2/3,1931.
23. Ž.Unams, Cilvēks ar zelta sirdi I - 1933., 170.-178.

24. Skat.18.piezīmi.
25. A.Vītols, A.Saulietis pēdējā gaitā, Jaunatnes ceļš Nr.3, 1933.
A.Vītols, Gars dara dzīvu, Svētdienas rīts Nr.7, 1933.
K.Skalbe, Labākais lauku dzīves tēlotājs, Jaunākās ziņas Nr.22, 1933.23.I.
Rakstnieku A.Saulīti šodien gulda zemes klēpī, Latvīis,1933.,3372.
A.Saulietis guldīts Ķinderu kapos,Latvis, 1933., 3373.
Kā vakar guldīja zemes klēpī tautas rakstnieku A.Saulieti, Pēdējā brīdī Nr.27.,1933.
Saulieti guldīs zemes klēpī Sveču dienā, Jaunākās ziņas Nr.23 1933.
Saulieti pēdējā dusā pavada latvju lauku jaunatne, Jaunākās ziņas Nr.25.,1933.
Dzintenes dzejnieks vakar guldīts zemes klēpī, Jaunākās ziņas Nr.27., 1933.
26. R.Lēco, Kārlis Jansons, 1978., 15.-16.l.p.
27. Skat.19.piezīmi.
- 27^a. E.Jundzis, Atmiņas par Saulieti, 1979.
28. A.Austriņš, A.Saulietis, Latvīis Nr.2454.,1929.
29. A.Saulietis, Svešinieka dziesma, Daugava, 1928.
30. A.Saulietis, Vēstule Almai Rīk, 1919.17.IV.
31. A.Coba, Par Saulieti, Plescaule, 1929., 554.
32. J.Veselis, A.Saulietis, Daugava, 1933., 263.
33. Z.Lapiņa, Skaistais - tas ir labais, patiesais, pareizais, Literatūra un māksla Nr.44.,1976.30.X.
34. Skat.19.piezīmi - 1899.l.V.
35. Skat.13.piezīmi un arī 19.piezīmi - 1893.17.I u.c.
36. R.Akmentiņš, Psiholoģija, 1970., 100.
37. Skat.19.piezīmi - 1894.2.III u.d.c.
38. Dzīves saule - 1930., -Saulieša ģimenes arhīvā.
39. Ceļš sapnis, Plescaule, 1931. -362.
40. Izsāpi līdz galam, sirds - 1932.30.I, Raipa literatūras un māksles vēstures muzejā, Saulieša fondā - S $\frac{R-3}{34}$
41. Skat 19.piezīmi, 1894.19.VI.
42. Skat.19.piezīmi, 1893.1.IV.
43. Skat.19.piezīmi, 1893.2.VI.
44. Skat.19.piezīmi, 1895.g. ierakstus.

45. Skat.19.piezīmi, 1896.g. ierakstus, sevišķi 24.III un 13.VI.
46. Skat.19.piezīmi, 1893.17.II un 1894.15.IX u.c.
47. Skat.19.piezīmi, 1899.1.V.
48. A.Saulietis, Vēstule Ed.Zvārgulim 1899.19.XI, Zinātņu Akadēmijas Fundamentālās bibliotēkas J.Misina Latviešu literatūras nodaļas reto grāmatu un rokrakstu nodaļas Treimāņa-Zvārdūļa arhīvā.
49. A.Upīts, Latviešu literatūra, 1951.,76.
50. E.Virza, Nepilnīgais - A.Saulieša traģikomēdija, Brīvā Zeme Nr.219., 1926. u.c.
51. O.Liepiņš, Pēdējā brīdī Nr.276.,1932. u.c.
52. Skat.22.piezīmi.
53. Skat.19.piezīmi. Tāpt A.Saulieša vēstule T.Zeifertam 1901.31.V - Skat 48.piezīmi - T.Zeiferta arhīvā u.d.c., Arī VII,52.,169.
54. Skat.19.piezīmi - 1895.8.X, 1896.23.IX, 1897.9.VI un 10.IX,arī korespondencē.
55. Ed.Zvārgulis, Vēstules Saulietim - 1898.24.II, 1899.10.VIII u.c. - Raiņa literatūras un mākslas muzejā, Saulieša fondā.
56. T.Zeiferts, Vēstules Saulietim - 1897.12.IX un 3.X - Raiņa literatūras un mākslas vēstures muzejā.
57. P.Zilīte, Vēstule Saulietim - 1927.19.VIII - Raiņa literatūra un mākslas vēstures muzejā, Saulieša fondā.
58. A.Saulietis, Vēstules A.Rūk - 1914.17.VII, skat.48.piezīmi, K.Egles arhīvā.
59. Teodors, Saulietis, Saulieša kopoti raksti I - IV l.p.
60. A.Vitols, Atmiņas par pēdējiem Saulieša mūža gadiem, Latvju mēnešraksts, 1943.
61. Skat.58.piezīmi.
62. A.Ķēniņš, Vēstules Saulietim - 1924.24.III, 1926.8.I, 1931.11.VII - Raiņa literatūras un mākslas vēstures muzejā, Saulieša fondā.
63. I, 108.
64. Anna Ķēniņa, Vēstule A.Saulietim - 1926.5.III - Raiņa literatūras un mākslas vēstures muzejā, Saulieša fondā.
65. A.Sailga, Saulieša piemiņai, Universita Nr.6., 1936.
66. Z.Mauriņa, Zili airai apvārkāpi, Daugavas gada grāmata, 1940.
67. Stūrgalvis, 1925.30.VII, Saulieša ģimenes fondā.
68. VIII, 252.
69. R.Akmentinš, Psiholoģija, 1970., 104.

70. V, 194; VI, 16.; VII, 44.; VIII, 84. u.c.
71. IX, 185.-186.
72. II, 66.; IX, 70. u.d.c.
73. XV, 38.
74. XV, 36.
75. Mt.5., 48. u.c.
76. XV, 31.-41.
77. R.Akmentinš, Psiholoģija, 1970., 105.
78. Nalaines pāris, Piesaulē - 1932.
79. Sev pašam - 1932., Saulieša ģimenes fondā.
80. A.Saulietis, Recenzijas, Raiņa literatūras un mākslas vēstures muzejā, S $\frac{R\ 39}{1-44}$ - 10.
81. Dabas valoda, Latvīis - 1931.-2774.
82. A.Saulietis, Rītīte - 1935.
83. Skat 60.piezīmi.
84. IX, 68.
85. Šis B.Dzeņa mākslas darbs un arī Saulieša pēcnāves ģipša maska tagad atrodas A.Brigaderes memoriālajā muzejā Tērvetes "Sprīdišos".
86. Skat 60.piezīmi.
87. Z.Mauriņa, Nokvēpušais līdumnieks, Pārdomas un ieceres - 1934.
88. P.Ērmanis, Īsas piezīmes par Saulieti, Piesaulē - 1934.
89. I, 125.
90. Skat.38.piezīmi un arī J.Veselis, A.Saulietis, Daugava - 1933.
91. I, 56., 74.
92. I, 159.
93. Elūms, Augusts Saulietis, Vanags Nr.3, 1933.
94. A.Saulietis, No ataiņu lapotnes ap Teodoru, Teodora Zelferta piecipai - Rakstu krājums, 1932.
95. Aissargs Dzilna, Daugava, 1929.
96. Vientuļais bērzs, Daugava, 1929.
Koks caļmalā, Burtnieks, 1932.
Bīrzs kalnājos, Latvīis, 1931.
Pie tēvu eglēm, Vispārīgā laika grāmata, 1932.
Savam mešam, Latvīis, 1932.
Ar vientuļo bērzu, 1925., Saulieša ģimenes fondā,
Mešu norās, 1925., Saulieša ģimenes fonā
Zem dzaltoša bērza, 1925., Saulieša ģimenes fondā,

- Pie bērza mežmalā, Saulieša ģimenes fondā, 1925.
Pie bērza mežmalā, Saulieša ģimenes fondā, 1927. u.d.c.
97. Skat.19.piezīmi un arī A.Baltpurviņa vēstuli A.Saulietim - 1924.
19.IX - Raiņa literatūras un mākslas vēstures muzejā, kā arī Saulieša rakstītās vēstules M.Valterei un viņai veltītās dzejas, kas atrodas Saulieša ģimenes fondā.
98. Saulieša vēstule A.Kēniņam 1924.2.XI - J.Misiņa latviešu literatūras reto grāmatu un rokrakstu nodaļā.
99. E.Damburs, Augusts Saulietis, Varavīksne, 1973.
100. Dārgais laiks, Vakara cēlienā (nenodrukātā), Saulieša ģimenes arhīvā.
101. XV, 89.
102. XV, 71.
103. XV, 41.
104. Skat.18.piezīmi.
105. A.Saulietis, Literāra satura piezīmes, Raiņa literatūras un mākslas vēstures muzejā, S $\frac{R\ 44}{1-41}$ - 17.
106. Līgotņu Jēkabs, Manas atmiņas par dzejnieku Saulieti, Latvijas jaunatne, 1933.
107. Bilde, Piesaulē, 1935.
108. Skat. 25.piezīmi.
109. E.Pīpiņš - Vižulis, A.Saulietis, Rīta skapas, 1903.
110. Ž.Unams, Cilvēks ar zelta sirdi, Burtnieks I - 171.l.p., 1933.
111. J.Akurators, Miris tautas rakstnieks, Jaunākās ziņas Nr.22,1933.
112. K.Skalbe, Labākais lauku dzīves tēlotājs, Jaunākās ziņas Nr.22., 1933.
K.Skalbe, Cilvēks, kas sargāja apraktu zelta, Jaunākās ziņas Nr.24., 1933.
113. J.Rose, Tautas rakstnieka laime, Jaunākās ziņas Nr.23., 1933.
114. A.Goba, Lauku patriarhs un latviešu svētnieks, Jaunākās ziņas, Nr.27., 1933.
115. A.Smilga, Sauliets Sauliešos, Latvju grāmata Nr.1., 1930.
116. Līgotņu Jēkabs, Lielā tautas rakstnieka piemiņai, Piesaulē,1933.
Līgotņu Jēkabs, Par Saulieti - referāta rokraksts - 1933., Fundamentālās bibliotēkas Misiņa latviešu literatūras nodaļas reto grāmatu un rokrakstu nodaļā - RK 5937.
Līgotņu Jēkabs, Manas atmiņas par dzejnieku Saulieti, Latvijas jaunatne (10.),1933.

117. A.Ķēniņš, Saulietis kā nacionāls audzinātājs, Piesauļe, 1929.
118. P.Ērmanis, Īsas piezīmes par Saulieti, 1934.
119. J.Vecozols, Tuvāki darbam, tuvāki pilnībai, rokraksts, Latvijas valsts bibliotēkas rokrakstu un reto grāmatu nodaļā.
120. A.Austriņš, A.Saulietis, Latvis (2454), 1929.
121. O.Liepiņš, Dzimtenes rakstnieka Saulieša pieminai, Pēdējā Brīdī (23.), 1933.
122. A.Brocis, Ko stāsta rakstnieka Saulieša darba istaba, Pēdējā Brīdī (27.), 1933.
123. Rakstnieks Saulietis nacionālo skolotāju vidū, Audzinātājs (4,) 1930.
124. A.Vičs, A.Saulietis, Audzinātājs (2.), 1933.
125. J.Noleja, Augusts Saulietis, Tēviņa (19.), 1943.
126. E.Virza, A.Saulieša sešdesmitā dzimšanas diena, Brīvā zeme (291*) 1929.
127. K.Egle, A.Saulietis + , Latvijas kareivis (23.), 1933.
128. K.Ķēkabsons, Manas atmiņas par rakstnieku A.Saulieti, Brīvā zeme (28.), 1933.
129. Skat.93.piezīmi.
130. Dr.Lesnieks, Aicinājums A.Saulieša kapa pieminekļa lieta, Vēstis (4.), 1935.
131. K.Krūza, Dienas grāmata, Fundamētālās bibliotēkas Mišipa latviešu literatūras - reto grāmatu un rokrakstu nodaļā.
132. A.Bērziņš, A.Saulieša - Līgo, recenzija, Jaunākās Ziņas (79.), 1922.
133. J.Grots, A.Saulieša - Inteliģenti - Sociāldemokrāts (209.)1925.
134. R.Kroders, A.Saulieša , -Inteliģenti, Pirmdiena (33.),1925.
135. J.Sudraskalns, A.Saulieša - Audžu bērni, Pēdējā Brīdī (7.),1930.
136. F.Bārda, Vēstule Saulietim - 1916.21.IV , Raiņa literatūras un mākslas vēstures muzeja Saulieša fondā.
137. A.Brigadere, Vēstule Saulietim - 1932.31.III, Raiņa literatūra un mākslas vēstures muzeja Saulieša fondā.
138. Ā.Dobelis, Vēstule Saulietim - 1905.15.I un 11.II, Raiņa literatūras un mākslas vēstures muzeja Saulieša fondā.
139. J.Jankovs, Vēstules Saulietim - 1914.16.II, 1916.2.XII, Raiņa literatūras un mākslas vēstures muzeja Saulieša fondā.
140. A.Miedra, Vēstule Saulietim - 1922.23.II, Raiņa literatūras un

mākslas vēstures muzeja Saulieša fondā.

141. Ed.Treimanis-Zvārgulis, Vēstule Saulietim 1925.20.I, Raiņa literatūras un mākslas vēstures muzeja Saulieša fondā.
142. Zengaliešu Biruta, Vēstule Saulietim - 1905.12IV, Raiņa literatūras un mākslas vēstures Saulieša fondā.
143. E.Damburs, Stūrgalvis, Karogs (12.), 1969.
E.Damburs, Augusta Saulietis, Varavīkne, 1973.
144. V.Ilvzemiņš, Kā palāks pavadīens, Karogs (12.), 1969.
145. A.Vilsons, Latviešu literatūras vēsture III (522.-534.)
146. A.Upīts, Latviešu literatūra (69.-77.), 1951.
147. J.Veikners, Gadskārtu atmiņot, Zvaigzne (24.), 1969,
148. I.Pijols, Augusta Saulieša dzimtenē, Padomju Zeme (117.),1969.
149. R.Eidemanis, Vēstules Saulietim no 1911.vasaras līdz 1917.20.II, Raiņa literatūras un mākslas vēstures muzeja Saulieša fondā
S $\frac{K7}{1-87}$
150. W.Wundt, Einleitung in die Philosophie - § 1.,5., 1920.
151. A.Dauge, Lielas personības - 9.,12., 1936.
152. Skat.146.piezīmi.
153. Skat. 90.piezīmi.
154. A.Saulieša vēstule K.Eglen - 1924.6.V, Raiņa literatūras un mākslas vēstures muzeja Saulieša fondā.
155. Tēvu zemes mīlestība dzejā un dzīvē - XV, 162.
156. Dzeje tautas dziesmās - XV - 7. un skat. arī 155.piezīmi.
157. Tautas garīgā spēka avoti - XV,41. un arī Tēvu zemes mīlestība dzejā un dzīvē - XV - 161.
158. Literatūra un lasītāji - XV, 50.-73.u.c.
159. Skat.155.piezīmi - 160., 168., arī Latviešu sēta un tautas gara tradīcijas - XV - 87.-88.
160. Skat.155.piezīmi - 161.u.c.
161. " " " - 168.u.c.
162. " " "
163. " " " - 160.
164. Dzeje tautas dziesmās - XV,7.
165. Literatūra un lasītāji - XV,68-71.
166. Skat.160.piezīmi, arī XV,7.-9., 40.-42., 52.-59.,68.-71.,76.u.c.
167. Skat.164.piezīmi.
168. Skat. 155.piezīmi - 163.

169. Dzeja tautas dziesmās, Literatūra un lasītāji, Latviešu sēta un tautas gara tradīcijas, Tēvu zemes mīlestība dzejā un dzīvē - XV u.d.c.
170. Skat. 160. un 169.piezīmi.
171. Aizbērts avot - XV.
172. - 174. Aizbērts avots - XV,217.
175. Skat.19.piezīmi - 1896.13.VI un arī Literāra satura piezīmēs S $\frac{R\ 44}{1-41}$ - 6.
176. Skat.19.piezīmi - 1899.25.V.
177. A.Saulietis, Vēstule A.Bergam, tāpat raksts - "Kas atbildīgs", kā arī "Uz Marksa tīkla", "Labāk bez reliģijas u.d.c., Raiņa literatūras un mākslas vēstures muzeja Saulieša fondā S $\frac{R\ 40}{1-51}$ - 15., 21., u.c.
178. Mācītāja A.Vītola R.Akmentipam 1940.gadā 8.II rakstītā vēstule, kā arī viņa atmiņas par Saulieša pēdējiem mūža gadiem, Latvju mēnešraksts, 1943.
173. A.Saulietis, Debess logs - 1928., Tēlojumi un uzmetumi - Raiņa literatūras un mākslas vēstures muzeja Saulieša fondā S $\frac{R\ 42}{9}$ - 8.
179. Mīkības jūrā - IX,139.
180. A.Freijs, Par svēto un labo, 1936. - 43.
181. R.Otto, Das Heilige, 1931.-13.,43.
182. Žurnāls "Ceļš" - 1935.-Nr.1.,17.
183. Skat. 179.piezīmi.
184. Džentelmēni - V,124.
185. Kā bērnu nams - I,77., Nopūtu akmens - VI,240.,Maska un garā ticība - VIII,153., Dvēseles vientulībā - VII,37.,60.,75. u.t.t.
186. Dzeja tautas dziesmās XV, 22.-23., Izcirtumā -IX,186.u.d.c.
187. Brīvība un maize - XII,174.
188. Pie tēvu meža - I,85.
189. Dzaltenā nešmalā - IX, 27.,127.
190. Skat.179.piezīmi.
191. Dusas vieta -IX,141., attiecībā uz dabu - Izcirtumā - IX,186.
192. Dzeja tautas dziesmās - XV, 22.-23.
193. Draugu draudze - IX,7., skat.arī 186.piezīmi u.c.
194. Dvēseles vientulība - VII,60.
195. Lielais svērs - VI, 189.
196. " " - VI, 190.

197. Kopaļu akmens - VI,238., IX,190 u.c.
198. Skat.198.piezīmi.
199. Es, vējš, mežs un saule - IX,10.
200. I,183.
201. XII, 173.-206.
202. XII,136.
203. Z.Balevics, Vai reliģija iedzimst, 1970. Savā grāmatā autors asi nostājas pret R.Otto izvirzīto reliģiskā pārdzīvojuma principu, jo tas teologiem palīdzot vienkārši un "pārliecinoši a p i e t p r ā t u un "pierādīt" gan "iedzimtu reliģiozitāti", gan "Dieva esamību". Tā esot tikai teologu apzināta spekulācija, reliģiskā pārdzīvojuma svētuma izjūtas esot tikai tas "duļķainais ūdens, kurā ērti varot ķert dieva esamības pierādījumus". Reliģiskām jūtām esot "slimīga ievirze", "tāpat kā reliģiskai pasaules izjūtai kopumā". (5.,7.). "Tāpēc mūsdienās jo sevišķi svarīgi esot pasargāt bērnus no reliģiskas ietekmes, jo b ē r n u r e l i ģ i s k a i e t e k m ē š a n a ir n o z i e g u m s. N o z i e g u m s, kas, juristu valodā runājot, izdarīts pret sevišķas bezpalīdzības apstākļos esošu personu, noziedzums ar vainu pastiprinošiem a o s t ā k ļ i e m arī tāp-ēc, ka šajos gadījumos vecāki, audzinātāji ļ a u n p r ā t ī g i i z m a n t o b ē r n u a t k a r ī b u," (24.). Pēc autora pārliecības, šo a t k a r ī b u a t ļ a u t s i z m a n t o t v i e n ī g i a t e i s t i e n, vadoties no senā, klasiskā latīņu izteiciena: " Quod licet Jovis, non licet bovis", vai arī otrādi. Tā kā autors atļaujas reliģiskās jūtas uzskatīt par slimīgu ievirzi cilvēka gara dzīvē, tad šeit aizrādīsim tikai uz kādu psiholoģisku likumību - "kas pats ir slims, tam arī citi liekas slimi!"

Bez šīs antireliģiskās R.Otto uzskatu kritikas, jānorāda, ka arī pēdējā laikā viņa uzskati ir asi kritizēti, galvenokārt "teoloģiskās pamatpozīcijas un subjektīvisma dēļ, jo šie momenti neļauj R.OTTO uzskatu zinātniski - objektīvi pārbaudīt, bet tieši mūsdienu reliģijas psiholoģija savā pētniecības darbā tiecas uz empīriski pārbaudāmām metodēm un faktu verifikāciju. Sevišķi arī te uzstājas Leipciģas profesors K.Rudolfs (K.Rudolph). Šai sakarībā vēl atcerēsimies prof.H.Blezā norādījumu: "Svētuma

jēdziens kā kategorija ir universāls, jo tas ir vērtību pārdzīvo-
vojums, pareizāk kādas parādības pacelšana absolūtas nozīmības
pakāpē. Nevis objekts, ko paceļ šai pakāpē, bet pats pacelšanas
fakts, t.i., pārdzīvojums interesē reliģijas psiholoģiju. Un prin-
cipiāli tas notiek vienmēr visās reliģijās vienādi. Tādēļ arī Otto
savus pārdzīvojuma elementus kategorizē, atzīst par universāliem.
Svētuma pārdzīvojums savā psihiskā struktūrā latvietim ir tieši
tāds pat kā Āfrikas pigmejam, vai ASV indiānim. Nacionālais mo-
ments ir turpretī vēsturiski noteikts - reliģiskais pārdzīvojums
atrod un var atrast savu komunikatīvo izpausmi tikai ~~tikai~~ soci-
alekoloģiski noteikto priekšstatu ietvaros. Šis apstāklis jo skai-
dri ir redzams, ka latvietim ir sveši un nesaprotami mīti un riti,
kas veidojušies viņam svešos ekoloģiskos apstākļos, bet tādēļ tie
reliģiski psiholoģiski to pārdzīvotājiem nav mazāk patiesi. Tā ir
viņu komunikatīvā vide. Pētniekam ir vienlīdz interesants kā reliģis-
kais pārdzīvojums par sevi, tā manifestēšanās formas. Tie ir ti-
kai dažādi pētniecības lauki, kuros arī ir jālietā adekvātas pēt-
niecības metodes. Un te sava vieta ir Otto." Z. Balevica R. Otto
kritikai, te blakus nostatījām H. Biezā 1978. g. 1. maijā man rak-
stītās vēstules izrakstu kā papildinošu informāciju. Pie visa sa-
cītā vēl piebūrdīsim, ka ekoloģija uzrāda tās variācijas, kas ra-
dušās ārējo apstākļu nosacītībā, bet neapskata tās, kuras būtībā
nosaka iekšēji cēloņi un iedzimtība, proti - tas individuālais,
eksistenciālais devums atsevišķam cilvēkam un atsevišķām tautām.
Galū galā - visu variāciju pamatā ir abi faktori - ārējais un
iekšējais, kuri nekad un arī nekur nav absolūti vienādi. Dabīgi,
ka tādos apstākļos var būt un arī faktiski ir īpatnības, variā-
cijas. Tās arī šai darbā tāpēc tiek uzrādītas un ar attiecīgiem
paraugiem pamatotas.

204. Varavīksne - VIII, 13.-15.
205. Maska un garā ticība - VIII, 153.
206. Dvēseles vientulībā - VII, 37.
207. Skat. 205. piezīmi.
208. Džentelmēni - V, 124.
209. Baltās rozes - I, 45.
210. Nesauļes zemē - VII, 179.
211. Varavīksne - VIII, 13.

212. Nopūtu akmens - VI, 239 - 240.
213. Skat. 181. piezīmi.
214. Dvēseles mokas - I, 97.
215. Smagā laikā - I, 104.
216. Kapu zvans - IX, 148.
217. Pie lielās jūras - IX, 185.
218. Starp zvaigznēm, Piesauļe, 1931.
219. Laiku upe, Saulieša ģimenes fondā.
220. Vecā Lūcija vakara cēliens, Burtnieks I - III, 1936.
221. Mūžības soli - I, 169., tāpat arī Lūgšana - IX, 79., Pie lielās jūras - IX, 185., Tumsībā - IX, 252, u.c.
222. Nezāles - IX, 185., arī Bēdīgais saimnieks (Piesauļe- 1935.) u.c.
223. Savā tiesā, Piesauļe - 1928.
224. Tumsībā - IX, 253.
225. Klusā nedēļa - IX, 295., Krusts - I, 88. u.c.
226. Skat. 180. piezīmi.
227. Zem melnā krusta - IX 192. - 194.
228. A. Vītols, R. Akmentinam rakstītā vēstule - 8. II 1940.
229. Izņemot - Bālais mūks - I, 122. un Saules valsts - IX, 206.
230. Ēmu ielejā - IX, 89., arī I, 101., 122.
231. Dusas vieta - IX, 141.
232. Rudens dziesmas - I, 63.
233. Baigā naktī, Daugava, 1931.
234. Dvēseles vientulība - VII, 74.-75.
235. Kā to arī atzīst A. Vītols, skat. 228. piezīmi.
236. Skat. 232. piezīmi.
237. Kapu zvans - IX, 148.
238. Skat. 234. piezīmi un "Veļu tiesa" (VII).
239. Tas pats sakāms arī par citiem pārdzīvojumiem, kuros ietveras drausmās šausmu izjūtas, piemēram, sakarā ar nāvi, kapsētu - Skat. 230. piezīmi.
240. Mūžības jūrā - IX, 139., Dusas vieta - IX, 141., Tuvas sirdis - IX -142., Uz tēva namu - IX, 149. u.c.
241. Kapsētā - IX, 142.
242. Mūžības soli - I, 169., Kā bērnu nams - I, 77., Vājnieku istabā - I, 100., Kapu zvans - IX, 148. Tāpat arī pēc kopoto rakstu izdošanas sarakstītajās dzejās.

243. Salīdzināt: Kā bērnu nams - I,77., Kapsētā - IX,142. ar Dusas vieta - IX,141., Rudens dziesmas - I,64. u.c.
244. Bālais mūks - I,122., Saules valsts - IX,206., pa daļai arī zem melnā krusta - IX,192.-194.
245. Skat.173.piezīmi.
246. Skat.129. un 93.piezīmes.
247. Skat.181. un 182.piezīmes.
248. Svētā stunda - I,42., Mūžības jūrā - IX,139. u.c.
249. Tēvu zemes mīlestība dzejā un dzīvē - XV,150., arī Saules gaidot, Piesauļe - 1928.
250. Nopūtu akmens - VI,249.u.c.
251. Skat.249.piezīmi -151.
252. Maska un garā ticība - VIII,157.
253. Spožā zvaigzne - VII,16.
254. Skat. 249.piezīmi.
255. Skat. 252.piezīmi 156.
256. Spožā zvaigzne - VII,10., Klusā nodēļa - IX,265., Nesauļes zemē - VII u.c.
257. Spožā zvaigzne - VII,10.,16.
258. Pie mātes - I,21. u.c.
259. Pelēkais akmens - IX,61.,Krusta ceļā - IX,66., Vecā māja -IX, 187. u.d.c.
260. Krusta ceļā -IX,66.
261. Tēvu zemes mīlestība dzejā un dzīvē - XV,150., Spožā zvaigzne - VII,Tad būs labi - I,39., Dzejnieka sapnis - I,40., Dzimtenes dziesma - IX,44 u.d.c.
262. Skat. nodaļu par Kristu.
263. Mūžības jūrā - IX,140.,Dusas vieta - IX,141., sīkāk skat.nodaļā par nemirstību.
264. Dziru akmens - XV,228.-231. u.c.
265. Ticīgais cilvēks - IV,14.,15.,25., Vecā Lūciņa vakara cēliens, Burtnieks I-III,1936. u.c.
266. Sāpēm un mokām - I,115 u.c.
267. Vēl ilgošos - I,115.
268. Ticīgais cilvēks - IV,14.,15.,25. u.c.
269. Treju bēdu - XV, 251.-253., Brīvība un maize - XII, Reakcijas triumfs - XII u.d.c.

270. Saulieša publicistika - XV un Raina literatūras un mākslas vēstures muzeja Saulieša fondā S $\frac{R\ 40}{1-51}$ - 3., 5., 6., 7., 11., 12., 25. Dzirnakmens - XV, 231.
271. Ēnas pusē - XV, 204.
272. Uz jūras - VIII, 212.
273. Rudens dziesma - I, 65
274. Rīt - VI, 87.-89.
275. Literatūra un lasītāji - XV, 73., Latviešu sēta un tautas gara tradīcijas - XV, 97., Treju bēdu - XV, 254., Uz jūras - VIII u.d.c.
276. Paliec pie manis - I, 87.
277. A. Lūsis, Mūziķa, 1943. Autors savas reliģisko dzeju antoloģijas ievadā (36.l.p.) norāda, ka Saulietis, Brigadere un Poruks esot ievērojamākie Dieva meklētāji, bet antoloģijas pirmajā, kurā apkopoti "Meklētāji" - neuzrāda nevienu Saulieša dzeju. Kāpēc? tāpēc, ka tādu nav, jo Saulietis nav Dieva meklētājs.
278. Treju bēdu - XV, 241., 251.-252. Te Saulietis atzīst, ka tā ir vispār mūsu tautas īpatnība.
279. Latviešu mātes tēlojumai: Klusā nedēļa - IX, Spožā zvaigzne - VII, Nabaga princis un Dailā - VII, Nesaules zemē - VII, Kalējs Indriķis - II, Nopūtu akmens - VI, Pēc likuma - IV, kā arī daudz dzejolu.
280. Spožā zvaigzne - VII, 14., Kalējs Indriķis - II, 117., Nabaga princis un Dailā - VII, 145., Aizbērts avots - XV, Treju bēdu - XV, u.d.c.
281. Viņš - VII, Maska un garā ticība - VIII, 157. u.c.
282. Smagā laikā - I, 104., Lūgšana - IX, 79., Bet dvēsele - IX, 80., Ir brīdis - IX, 187. u.d.c.
283. Uz māju ejot - IX, 71., Draugs - I, 149., Tālās gaitas - I, 81., Nopūtu akmens - VI, 239.-241. u.d.c.
284. Pie mātes - I, 22.
285. Ir brīdis - IX, 187.
286. Ir vara, kas mani vada - IX, 169.
287. Tēvu zemes mīlestība dzejā un dzīvē - XV, 150.-151.
288. Skat. 286. piezīmi.
289. Vai ilgi vēl - IX, 145.
290. Mūža zvērests - I, 104., skat arī 187. piezīmi.
291. Bārenīši - I, 18.

292. Ciema dziesmas - I,117.
293. Nezināma draugam - IX,138.
294. Nesaules zemē - VII,183.
295. Aiz sniega un tumsas - II,20., Pēc likuma - IV,88., Nesaules zemē - VII,161.u.c.
296. Tālas gaitas - I,84., Ciema dziesmas - I,118. u.c.
297. Skat, 292.piezīmi.
298. Vakara dziesmiņa - Piesauļe, 1931.
299. Skat, 287.piezīmi.
300. Ir brīdis - IX,187.
301. Mūžības jūrā - IX,139.
302. Aizbērts avots - XV,214.
303. I, 63.
304. Mocītā dvēsele - I,97., Lūgšana - IX,79. u.c.
305. Nopūtu akmens - VI,237., Kā sapnis, Daugava, 1929.
306. Maska un garā ticība - VIII,153., Varevīksne - VIII,108.u.c.
307. Vakars nāk - IX,137.
308. Es, vējš, mežs un saule - IX,10.
309. Krustcelēs - IX,107.
310. Vasaras šūpoļa dziesmas - IX,144. u.c.
311. Dieva dabā - I,162., Bāreņa sapnis - I,20., Lielais zvērs - VI,190., Dvēseles vientulībā - VII, 60. u.c.
312. Skat nodaļu par Saulieša dzīvības svētuma izjūtu.
313. Dzeja tautas dziesmās - XV,22.
314. Draugu draudzē - IX,7., Nesmaidī - I,49., Klusā rudens vakarā - IX,27., Milzu sapnis - IX,29., Miera vieta - IX,30., Bagāts prieks - IX,77., Gaidās - IX,102., Senais prieks - IX,247., Pie bērza mežmalā, Piesauļe, 1928., Savam mežam - Latvis, 1932., Savam zirgam - 1930., Raiņa literatūras un mākslas vēstures muzeja Saulieša fondā; Zem rudens bērza, arī Pie bērza mežmalā - Saulieša ģimenes arhīvā u.d.c.
315. I,112., 127. u.c.
316. E.Treimanis-Zvārgulis, Vēstule Saulietim - 190118.VII.
317. Brīvība un maize - XII,174., Pārnācēji - VIII,200., Nopūtu akmens - VI,238., Pie krustcelēm - IX,251. u.c.
318. Agrā salna - I,10.
319. Arāja žēlabas - IX,170.-171.

320. Jaunā maize - IX,183.
321. Nesauļes zemē - VII,160., Veļu tiesa - VII,205., Viņš - VII,232.
322. Giena dziesmas - I,118.
323. Aizbērts avots - XV,213. u.c.
324. Soda diena - II,64.
325. Mīļības soļi - I,169.
326. Pērkoņa zemē - IX,204.-205.
327. Pie sagrauta dievnama, Latvīis, 1929. (2270).
328. Dzirnāvās - 1930.8.III, Saulieša ģimenes arhīvā.
329. Uz augšu vai leju - XV,211.
330. Pēc likuma - IV,95.
331. Palīgā - XV,186.
332. Smagā laikā - I,104.
333. Bet dvēsele - IX,80.
334. Lūgšana - IX,79.
335. Svētā stunda - I,43.
336. Nopūtu akmens - VI,239.-241., Palīgā - XV,188.-189.
337. A.Freijs, Par svēto un labo, 53.l.p.
338. Vecā gamu māte - I,11., Dzimtenes diena - IX,25., Gaismas sapnis - IX,53., Laimas belss - IX,247., Veltis - IX,118. u.c.
339. T.Zeiferta - Saulieša biogrāfija, Kopoto rakstu I sējumā.
340. Ziemassvētkos - I,114., Vecā māja - IX,189., Svētā nakts - IX,250.-254., Džentelmeņi - V,124., Aiz sniega un tumsas - II, 10.,11., Viņš - VII u.c.
341. Klusā nedēļa - IX,265.-277.
342. I,142.
343. I,143.
344. I,88.
345. I,55.
346. I,117.
347. IX,189.
348. Skat.342.piezīmi.
349. Klusā nedēļa - IX, 272.-273.
350. Klusā nedēļa - IX,276., Vecā māja - IX,189., Mums Barabu - I,143., Baltais pulks - IX,147., Sirds Lieldienas rīta gaidā - IX,174., Viņš - VII,241.-242. u.c.

351. Viņš - VII, 212.-213., 241.-242., Aiz sniega un tumsas - II,19., 27.
352. Viņš - VII,227.-228.
353. Skat,340.piezīmi.
354. Dzeja tautas dziesmās - XV,15., Tautas garīgā spēka avoti - XV, 37., Sirds bārenīte - XV, 136., Latviešu sēta un tautas gara tradīcijas - XV,88. u.c.
355. Mums Baraba - I,143.
356. Klusā nedēļa - IX,275.
357. Mums Baraba - I,143.
358. Aiz sniega un tumsas - II,10
359. Zemes ilgas - IX,254.
360. Zemes ilgas - IX, 254.
361. Ziemassvētkos - I,114.
362. Tumsībā - IX,253.
363. Tumsībā - IX,253.
364. Uz Golgatu - I,117., Golgata - I,55 u.c.
365. Krusts - I,88.
366. Aiz sniega un tumsas - II,19.
367. Viņš - VII,241.-242., Aiz sniega un tumsas - II,27.
368. Sirds Lieldienas rīta gaida - IX,174.
369. Tautas garīgā spēka avoti - XV,37., Viņš - VII, Aiz sniega un tumsas - II u.c.
370. XV,37.,244., 251.-252.
371. Viņš - VII,212.-213., 236.,241.
372. Viņš - VII,240.
373. Tautas garīgā spēka avoti - XV,37.,Tēvu zemes mīlestība dzujā dzīvē - XV,162.,168.
374. XV,136; 227.
375. A.Freijs, Par svēto un labo - 49.
376. E.Zicāns, Reliģiskās un ētiskās āoskapas latviešu rakstniecībā pasaules uzskatu mijkrēslī, Ceļš - Nr.2., 1937.
377. Dvēseles vientulībā - VII,43.
378. Dvēseles vientulībā - VII,33.
379. Varavīksne - VIII,138.
380. Vējnieku istabā - I,100.
381. Mocītā dvēsele - I,96., Bet dvēsele - IX,80. u.c.

382. Bet dvēsele - IX,80.
383. Vakars - IX,97., skat.nodaļu par nemirstību.
384. Tautas garīgā spēka avoti - XV,29.-30.
385. " " " " - XV,36. u.c.
386. " " " " - XV,36.
388. Skat. 386.piezīmi.
389. Tautas garīgā spēka avoti - XV,32., 34.-35.
390. Aizvērts avots - XV, Treju bēdu - XV, Reakcijas Triumfs - XII,
Brīvība un maize - XII u.d.c.
391. Ēnas pusē - XV,204.
392. Nabaga princis un Daiļā - VII,144.-145.
393. Dzeja tautas dziesmās - XV,22.-23.
394. Līdumnieks - I,31.
395. Smejoties - I,146., Lābana laime - IV, Skujēni - V, Sagruvis
nams - VI u.d.c.
396. Kalējs Indriķis - II,117.-118.
397. Pie gravas - VI,55., Valgos - III,49., Nelaipe - II,40., Dzelte-
nās slāpes - VII,26.,23., Svešā vara - IX,181., Maldu zemē, Pie-
saule, 1928. u.d.c.
398. Ej droši - I,170.
399. Palīgā - XV,186.,188.
400. Treju bēdu - XV,243.
401. Uz Golgatu - I,117., Tumsībā - IX,251.,252., Upīte - IX,259.-260.,
Līdumnieka laime - IX,48.-49., Saules valsts - IX,206. u.d.c.
402. Tumsībā - IX,251.-253., Uz Golgatu - I,117., Klusā nedēļa - IX,
275., Smagā laikā - I,104., Ziemassvētkos - I,114., Saules
valsts - IX,206., Viņš - VII u.c.
403. Spožā zvaigzne - VII,15.-17.
404. Pie mātes - I,22.
405. Ir brīdis - IX,187., Lūgšana - IX,79., I,104.,106., IX,123.,
IX,125., VIII,156., VII,160.,166., VII,242. u.d.c.
406. Uz Golgatu - I,117., Tumsībā - IX,253., arī - IX,174., VII,166.u.b.
407. Līdumnieks - I,33. u.c.
408. Ceļa jūtīs, Latvī, 1932. (3195.), I,104.,I,117., IX,79., IX,251.
- 253. u.d.c.
409. Ticēt, cerēt - 1925.9.VII, Saulieša ģimenes arhīvā, I,21.-22.,
45. u.c.

410. IX,170.-171., XII,186. u.c.
411. Aiz sniega un tumsas - II, Pēc likuma - IV,88., Nesaules zemē - VII,161., 183. u.c.
412. IX,80., IX,174. u.c.
413. I,21.-22., kā arī Visu grūtais, Daugava, 1929.
414. VIII, 156. u.c.
415. IX,123., 125. u.d.c.
416. Bēdu māte - I,106.
417. Svētā gaisma, Daugava, 1932.
418. Saules valsts - IX,206.
419. Vāja cilvēka lūgšana, Jaunatnes ceļš, 1933.
420. Vecajā dievnamā - I,49. u.c.
421. Klusā nedēļa - IX u.c.
422. Veltis - IX,117., Vecā Lūcija vakara cēliens, Burtnieks,1936.u.c.
423. Pa ēnām jaunība aizgāja - I,78.
424. Ps.84,12.
425. R. Akmentīņš, Reliģijas psiholoģija, 1973.
426. A. Freijs, Par svēto un labo, 50.
427. Tēvu zemes mīlestība dzejā un dzīvē - XV, 158.,171.
428. Jaunākais dēls - XII,47.-48.
429. Tēvu zemes mīlestība dzejā un dzīvē - XV,167.-168.
430. Tēvu zemes mīlestība dzejā un dzīvē - XV,168., Treju bēdu - XV,244. u.c.
431. Skat.429.piezīmi, Sirdsšķīsti ļaudis - V,178.-182. u.c.
432. Drausmā ēna - VI,211., IX,198. u.c.
433. Miera dziesma - IX,16., VI,216; IX,198 u.c.
434. Sirdsšķīsti ļaudis - V,178.
435. Pēc likuma - IV,87.-97.
436. Sirdsšķīsti ļaudis - V,72., pa daļai arī IX,198.
437. Ēsimies sēkļa - XV, 198.
438. Drausmā ēna - VI, 211.
439. XV,37.,88.,162.,168.,213.-217.,244.,251.-252., IX,189., 265.-276. u.d.c.
440. Sirdsšķīsti ļaudis - V,174.
441. Mātes grāmata, Piesauļe, 1935.
442. Varavīksne - VIII,110.-111., Aiz sniega un tumsas - II,10., Saule riet - IX,138.

443. Vecajā dienvaņā - I,49.
444. Dzintans dienvaņā, Latvija, 1929. (2359.).
445. A.Vītols, R.Amentipam rakstītā vēstule, 1940.3.II.
446. Aisbērtis avots - XV, Ēsisies sēkļa - XV, Treju bēdu - XV,u.d.c.
447. Treju bēdu - XV,251.-252.,241.
448. T.Zaiferts, Saullieša biogrāfija, I sējuma XII l.p.
449. Skat.445.piezīni.
450. Tautas garīgā spēka avoti - XV,40.-42.,
451. " " " " - XV,42., Treju bēdu - XV,241.-242.
452. Latviešu sēta un tautas gara tradīcijas - XV,30.
453. Tautas garīgā spēka avoti - XV,49.-50.
454. Dzeja tautas dziesmās - XV,27.
455. Tautas garīgā spēka avoti - XV,49.-50.
456. Treju bēdu - XV,244.
457. Klinšu seme sīcējos - VIII,254.
458. Skat.nodaļu par Dievu.
459. Bet dvēsele - IX,30. u.c.
460. Nopētu akmeņi - VI,244.
461. Laines caļņ - I,147.
462. Sveika saule - I,34.
463. Vecā garna mīte - I,12., Vakars - IX,97.,30.,138.,139.,143. u.c.
464. Tēlas gaitas - I,30., Nesināšan draugam - IX,133.-139. u.c.
465. Bet dvēsele - IX,30., Mociņā dvēsele - I,96.-97. u.c.
466. Vājnīku istaba - I,100., Tuvas sirdis - IX,142. u.c.
467. Māķības jūrā - IX,140., Dusas vieta - IX,141. u.c.
468. Māķības caļņ - I,169., Zem krusta koka - IX,16. u.c.
469. Drausmā ūna - VI,207.
470. Pie mītes - I,22., Ērenīķi - I,13. u.d.c.
471. Kāķas sunot, Burtņieķs, 1932.
472. Vājnīku istaba - I,100., Vecā eķles - IX, 27., VIII,133. u.c.
473. Vakars - IX,97.
474. Skat.469.piezīni.
475. Bet dvēsele - IX,30
476. Māķības jūrā - IX,139., Dusas vieta - IX,141.
477. Augķup - I,106.
478. Līķķana - IX,79., Saule riet - IX,133. u.c.
479. Daķŗves iet - I,30.

480. Zemes tiesa - IX,159.
481. Bārenīši - I,18.-19.
482. Lūgšana - IX,79., Tuvas sirdis - IX,142., Pērkona zemē - IX,203., Aiz sniega un tumsas - II,19.-20., Pēc likuma - IV,88., Pieviltais prieks - VI,229., Nesaules zemē - VII, 161.,166.,183., Viņš - VII,241.-242. u.d.c.
483. Uz tēva namu - IX,149., Baltais pulks - IX, 146,
484. Mocītā dvēsele - I,96., arī I,90.
485. Tuvas sirdis - IX,142., Pie mātes - I,21.-22.
486. Augšup - I,106.
487. Pēc likuma - IV, 88.
488. Skat. 445.piezīmi.
489. Uz veļu valsti - IX,137.
490. Pie mātes - I,22.
491. A.Saulieša runa pie mātes kapa, rokraksts, Raiņa literatūras un mākslas vēstures muzeja Saulieša fondā - starp materiāliem pedagoga darbam (piezīmes).
492. Argriežos - IX,143.
493. Pie skumju vārtiem - IX, 179.
494. Zvaigžņu dailes - IX,77.
495. Aiz viņa krasta - Saulieša ģimenes arhīvā.
496. Vecā Lūciņa vakara cēliens, 1936.
497. Pērkona zemē - IX,203.
498. Sirds mīklu min - IX,186.-187.
499. Skat.472.piezīmi, tāpat arī "Dievainēs" saka Beldārs, Piesauļe, 1928.
500. J.Roze, Tautas rakstnieka laime, Jaunākās Ziņas (23.) 1933.30.I.
501. Brīvība un maize - XII,184.
502. Klū,īgā namā, Piesauļe, 1928.
503. Pērkons - II.
504. Ģindenis, Piesauļe, 1932.
505. Varavīksne - VIII,12.
506. Pie pasaules sliedīša - VI.
507. Mūšu purva māns - 1932. - Raiņa literatūra un mākslas vēstures muzeja Saulieša fondā.
508. Nakts vaide - 1931. - Raiņa literatūras un māksles vēstures muzeja Saulieša fondā.

509. Dievaines, Piesauļe, 1928.
510. A.Grīns, A.Saulietis, Universitas - 2., 1933.
511. Lieldienu Saule - VI,248.
512. Baltois pulks - IX,146.
513. Sirds Lieldienas rīta gaida - IX,172., Senču kapkalnā - IX,144.,
Vai ilgi vēl - IX,145., Augšamcelšanās un miršana - IX,168. u.c.
514. Rudens dziesmas - I,65., Kur saule riet - I,163.
515. Miršana un augšamcelšanās - IX,169.
516. Brīnums vien - Saulieša ģimenes arhīvā.
517. Tur vien, Latvī, 1931. (2815.).
518. Pa citu ceļu - III,147.
519. Pēc likuma - IV,95...
520. Tēla saule - XII,24...
521. Purvē - II,181...
522. Pret ziemeļiem - VII,7...
523. Noslēpums - II,139...
524. Audžu bērni - 1928., Prātīgi domāts = III,51., Pilatus - I,143...,
Brencis un Jencis - I,157..., Bēris - Daugava, 1930. u.c.
525. Sagruvis nams - VI,17..., Prātīgi domāts - III,51..., Soda die-
na - II,47...
526. Soda diena - II,47...
527. Pērkons - II,215...
528. Lapkritis - VII,112...
529. Savā tiesā, Piesauļe, 1928. u.c.
530. Kalējs Indriķis - II,119.
531. Veļu tiesa - VII,189., Neaizberama aka - XIV,99., Dievaines,
Piesauļe, 1928.
532. J.Veselis, A.Saulietis, Daugavā, 1933.
533. A.D.Müller, Ethik, 1937. - 203. l.p.
534. Kabatas grāmatīpa - S^{R42}/₅ - Raiņa literatūras un mākslas vēstu-
res muzeja Saulieša fondā.
535. A.Upīts, Latviešu literatūra - (69.-77.), 1951.
536. J.Veselis, A.Saulieša raksti, Rīgas Ziņas (102.), 1926.
537. E.Virza, A. Saulieša "inteliģenti", Brīvā Zeme (208.), 1925.
538. K.Kārklipš, Augusts Sauleitis, Izglītības Ministrijas Mēneš-
raksts (II-121.), 1933.
539. J.Noleja, Augusts Saulietis, Tēviņa - (19.), 1943.

540. A. Kalniņš, Skistsirdības motīvs Saulieša stāstos, R.L.B. Zinību komisijas Rakstu 20. krājums, 1930.
541. Vecā Lūcija vakara cēliens, Burtnieks, 1936.; Aizsargs Dzilna, Daugava, 1929.; Uguntiņa, Daugava, 1931.; Ieva Gaide - Saulieša ģimenes arhīvā; Andrievs Lazda, Ilustrēts žurnāls, 1926.
542. P. Ērmanis, A. Saulietis, Latviešu literatūras vēsture IV (62.), 1936.
543. Dzeja tautas dziesmās - XV, 16.
544. Kaut vienu malku - I, 22...
545. Skat. 518. piezīmi.
546. Literārā satura piezīmes - S $\frac{R 44}{1-41}$ - Raiņa literatūras un mākslas vēstures muzeja Saulieša fondā.
547. Melnais Ansis - IV.
548. Acis - IV.
549. Pie gravas - VI.
550. Ne vēlu - IX, 163.
551. Sāpām un mokām - I, 115.
552. Naidnieks un brālis - IX, 96.
553. Ir brīdis - IX, 137.
554. Sirds veldze, Piesaulē (93.), 1928.
555. Asaras - Saulieša ģimenes arhīvā.
556. Esi mierā, Piesaulē (508.), 1928.
557. Dzejnieka manta - I, 37.
558. Kā klinšu zeme, Jaunatnes ceļš (4.), 1931.
559. Literārā rakstura piezīme - S $\frac{R 42}{4}$; S $\frac{R 43}{1-60}$ - 18. - Raiņa literatūras un mākslas vēstures muzeja Saulieša fondā.
560. XV, 151.-153.
561. Laiku drausmas - XII, 119..., Palīgā - XV u.c.
562. IX, 177.-178.
563. Līdumnieka laime - IX, 49.
564. Pie skumju vārtiem - IX, 179.
565. Vientulība - IX, 109.
566. Saules valsts I - IX, 205.
567. Ne tu - I, 65.; Ne lēti, Latvis (2993.),
568. Viens pats - I, 98.
569. Pasaka - VIII, 2555., 264.
570. Tāla balss, Piesaulē (348.), 1929.

571. Skat. 542. piezīmi.
572. Dievaines, Piesauļe (11.-26.), 1928.
573. Nesaules zemē - VII, 187.
574. Tumsā - IX, 111.
575. Dvēseles vientuļība - I, 99.
576. Pasaka - VIII, 194.
577. I Kor. 3, 9.
578. A. Saulietis, vēstule Vikmanei-Karlsonai Mildai - 1923.15.IV, J. Mišņa latviešu literatūras reto grāmatu un rokrakstu nodaļā - Vikmanes-Karlsones M. arhīvā - 74.
579. Gādnieks - 1932.9.VI, Saulieša ģimenes arhīvā.
580. Antona Sināja dzīves raksts - 1929.17.I, Saulieša ģimenes arhīvā.
581. Sapnis par radiem - 1931.11.V, Raiņa literatūras un mākslas vēstures muzeja Saulieša fondā, arī Vecie scērki, Latvijas jaunatne - 6., 1935. u.c.
582. Andrievs Lazda, Ilustrēts žurnāls, 1926.
583. Bez prieka - 1931.18.XI, Saulieša ģimenes arhīvā.
584. Skat. 573. piezīmi - 1924.9.XII.
585. Draugs - I, 149.-150.
586. Krastu atbalss - IX, 184.
587. Dzīvības vērtība - S $\frac{R-9}{10}$ - Raiņa literatūras un mākslas vēstures muzeja Saulieša fondā.
588. Vecā gamu māte - I, 12.; Ziemas rīts - I, 112.; Pa ēnām jaunība aizgāja - I, 78.; Klusumā - I, 37. u.d.c.
589. Kabatas grāmatīņa - S $\frac{R-42}{5}$ - Raiņa literatūras un mākslas vēstures muzeja Saulieša fondā.
590. Aicinājums - I, 12.
591. Latviešu sēta un tautas gara tradīcijas (1913./1926.) - XV, 81.-82., 83.-84., 85.-86., 88.-89.
592. Palīgā - XV, 185.
593. Reakcijas triumfs - XII, 217.
594. Dvēseles vientuļība - VII.
595. Ceļā - VI, 130.
596. Pēc likuma - IV, 93.
597. Līgo - XI, 221., 272.
598. Kēniņš Zauls - 93., 109., 129. l.p. - 1929.
599. Sirdskaibe - XI, 105.-106.

600. Līgotņu Jēkabs, Par Saulieti - referāts - 5./ 6.II 1933., J.Mi-
sina bibliotēkas latviešu literatūras rokrakstu un reto grāmatu
nodaļā - RK 5937.
601. Lābana laime - IV,134.
602. Māmiņ! Māmiņ! - VI,120.
603. Tas tev viss - I,17.
604. Tautas garīgā spēka avoti - XV,35.
605. Māte kalponīte - I,15.
606. Pret mātes vaigu - IX, 265.
607. Spožā zvaigzne - VII.
608. Nabaga princis un Daiļā - VII,145.
609. Mātes sirds - I,145.
610. Skat.604.piezīmi. - 16.1.p.
611. Māte - IX,165.
612. Zelta nesīs - IX,255.
613. Bēris, Daugava - 1231., 1930.
614. Pie mātes - I,21.
615. Pie mātes - II - I,22., arī - IX,276.-277.
616. Bārenīši - I,13; Bāreņa sapnis - I,19.; Ciema dziesmas - I,117.
- 119. u.d.c.
617. Vientiesītis - III; Melnais Ansis - IV, Sagruvis nams - VI,
Lapkritis - VII, Aiz viņa krasta (Saulieša ģimenes arhīvā),
Uz saules sētu - Saulieša ģimenes arhīvs u.d.c.
618. Ģirulīši, Piesauļe, 1931.; Ieva Gaide - Saulieša ģimenes arhīvā;,
Pret ziemeļiem - X; Aiz viņa krasta, arī Uz Saules sētu - Sau-
lieša ģimenes arhīvā u.d.c.
619. Varavīksne - VIII,99.,130.; Neaizberamā aka - XIV u.c.
620. Kaimiņi - V.
621. Varavīksne - VIII,93.
622. Aiz zaļiem kalniem - IX,52., arī - IX,26.,33.,40.,191. u.c.
623. Kēniņš Zauls - 71.,75. u.c.
624. Saucieni tumsā - VI.
625. Svētā zeme - I,121.
626. Pie tēvu meža - I,87.
627. Tēvu zobens - Saulieša ģimenes arhīvā; Laimīgā diena - Daugava,
1928. u.d.c.
628. Pasaka - VIII; Pusnakts vilks - IX,132...

629. Sodu laikā - IX,120.; Tumšās gaidu dienās - IX,121. u.d.c.
630. Likteņa krustceļos - IX,122...
631. Palu laikā - IX,123.
632. Svētā, dārgā Latvija - IX,190...
633. Sagraudā pils - I,131...
634. Skat. 559.piezīmi.
635. Spožā zvaigzne - VII, Vipš - VII, Revolūcija Prātainos - XIII u.c.
636. Līgo - XI,274., Klusums - XIV, Antona Sināja dzīves raksts un arī Aiz viņa krasta - abi darbi Saulieša ģimenes fondā u.d.c.
637. Bez saules - XII, 166.,169.
638. Pasaka - VIII,195.-198.
639. Sveša sirds, Aizbērts avots, Bada maize, Dzirnu akmens, Bez ceļa, Treju bēdu - XV.
640. A.Saulietis, Vēstule Almai Rīk - 1914.3.XII, J.Misipa bibliotēkas latviešu literatūras - rokrakstu un reto grāmatu nodalā K. Egles arhīvā - 63.
641. N.Līcis, Ļepins un dabas zinātņu problēmas - 101., 1972.
642. E.Karpovics, Vai pasaule ir materiāla - 22.
643. V.I.Ļepins, Raksti - XIV,13.
644. Tur pat - 129.l.p.
645. Tur pat - 242.l.p.
646. Tur pat - 130.l.p.
647. B.Spinoza, Uzbrānīte proizveģenija, T.l.M.,1957.
648. Iljenko E., Substāncija.- Filozofiskā enciklopēģija, T.5.M., 1970. - 153.
649. Skat.644.piezīmi - 225.l.p.
650. F.Engelss, Dabas dialektika - 208., 1952. Termins "viela" šeit figurē kā cits matērijas apzīmējums.
651. Skat.645.piezīmi.
652. V.Markovs, Matērijas problēmas mūsdienu zinātnes gaismā - 11.-23.l.p., 1976.
653. Skat.647.piezīmi - 368.
654. Meluhin S.T., Maķerija v jejo jeginstve, bezkonečnoaki i razvikiji. M., 1966.,s.71.
655. F.Engelss, Dabas dialektika, 68.-69.
655. Tur pat - 51.
657. Tur pat - 23.

658. Einšteins A., Fizika i realnostj, M., 1965., s. 63.
659. Engelss F., Anti - Dīrings, 330.
660. Tur pat - 60.
661. F.Engelss, Dabas dialektika, 203.
662. Skat. 659. piezīmi - 51.
663. Skat. 643. piezīmi - 227.
664. Tur pat - 78.
665. Skat. 650. piezīmi - 173., 175.
666. Skat. 659. piezīmi - 42.
667. Citēts pēc grāmatas - Feierbah L., Istorija filosofii, T. 2, M., 1967., s. 220.
668. Skat. 659. piezīmi - 51.
669. J. Golēkovs, Kas ir apziņa, 1963.
670. E. Karpovics, Apziņa un matērija, 1969., - 81., 94., 144., 145., 148.
671. Tur pat - 80.-95., arī J. Golēkovs - Kas ir apziņa - 25.-42., 1963.
672. Skat. 670. piezīmi.
673. Skat. 646. piezīmi.
674. P. Dāle, Ievads filozofijā, 1942.
675. R. Akmentiņš, Psiholoģija, 1970.
676. E. Karpovics, Izziņas teorija - 38.
677. " " " - 41.
678. " " " - 45.
679. " " " - 53.-54.
680. E. Karpovics, Matērija un apziņa - 14.-20., K. Līcis, Ļeņins un dabas zinātņu problēmas, 82.-90.
681. F. Engelss, Dabas dialektika, 23.
682. Skat. 643. piezīmi - 242.
683. R. Akmentiņš, Ievads filozofijā, 176.-229., 1974.
684. J. Ikaunieks, V. Veldre, Kosmoloģija, Antipasaule, k. varki, 8., 1968.
685. E. Karpovics, Vai pasaule ir materiāla?
686. R. Akmentiņš, Psiholoģija, 10.-15., 1970.
687. I Kor. 2., 10.; I Kor. 13., 12.; I Jāņa 3., 2. u. d. c.
688. Latviešu konversācijas vārdnīca - XIII, 26060. - 26062.
689. E. Karpovics, Matērija un apziņa, 84.
690. Skat. 674. piezīmi.
691. Sk. 641. piezīmi - 91., Arī E. Karpovics - vai pasaule ir materiāla 26.-32.

692. F.Frank, *Filosofija nauki*. M., 1960., 278.-286.
693. H.Falk, *Die Weltanschauung...*, 1956., 52.
694. R.Kapp, *Towards a unified Cosmology*, 1960.
695. Skat.652.piezīmi - 177.
696. V.Čeizenberg, *Filozofija Problēmi atomnoi fiziki*, M., 1953., 98.-99.
697. E.Karpovics, *Matērija un apzīpa*, 20.
698. " " " " " 34.
699. S.Franks - *Ievads filozofijā*, 88.
700. Skat.684.piezīmi - 44.
701. Turpat - 91. un 113.
702. Cf.Fr.Alverdes, *Die Totalität des Lebendigen*, 1935., 95.97., 106.
703. Cf.J.S.Haldane, *the philosophical basis of biology*, 1931., 31., 15.
704. J.Haas, *Woher das Leben? Biogenesis - Forschung und Schöpfungsglaube*, 1960.
705. W.Heisenberg, *Zeitschr. f.Physik*, 43., 1927.
706. M.Schlick, *Naturwissenschaften* - 19., 1536., 1931.
707. B.Jirgensons, *Zinātniskais pasaules uzskats, Sējēs - 2.*, 1936., arī - *"Modernās zinātnes pasaules uzskats, Burtnieks I*, 1933. 42.-51.
- Fr.Gilbis, *Atomistiskais pasaules uzskats zinātnē*, Daugava - 1928., 213.-228.
708. V.Hēhels, *Gribe, brīnumi, pasaule*, 1957.
709. Skat.643.piezīmi - 198.-200.
710. A.Saulietis, *Sirds liktenis, Piesaule*, 1929.
711. A.Eddington, *The Nature of the Physical*, 1928., - 350.
712. H.Margenau, *Open Vistas*, 1961., 232.-233.
713. K.H.Delokarov, *Istoričeskij harakker racionalnoski v naučnom poznapii*, *Filosofskije nauki* - 5., 1978., 63.-70.
714. R.Akmentipš, *Reliģijas filozofija*, 1977.
715. *Filosofskije problēmi astronomii XX veka*, M., 1976., 318.355.
716. *Phys.Rev.D*, 15., 1977, 2738. Turpat - 14., 2460., kā arī *Sky and Telescope*, 54., 1977., 84.
717. Dž.Ulller, *Gravitacija...M.*, 1962., arī *Predviģenijs Einšteina*, M., 1970.
718. L.E.Gurevič, E.B.Gliner, *Prostranstvo i vremja*, M., 1974.
719. M.Bunge, *Filosofija fiziki*, M., 1975.

720. N.A.Kozirev, Pričinnaja ili neļiņeinaja mehanika v liņeinom približenii, Pulkovo, 1958.
721. "Astrophys. and Space Sci" - 43., (1976.), 38.
722. "Proc.Montana Akad.Sci" - Nr.34.,1975.,132.
723. Ja.A.Smoroginskij, Tjagoženije, M.,1975.
724. I.Špol'skij, Voprosi filosofii, Nr.9,1976.
725. sb."Kosmologija" teorii i nablūženija", M.1978., M.Ris,R.Riffini, Ež.Uiler, Čornije diri, gravitacionnije volni i kosmoloģija,M. 1977.
726. sb."Problemi teorii gravitacii i eļementarnih častjii" - 6.,M.1975., 7.,M.1976.
727. E.Damburs, A.Saulietis - "Aiz zāļiem kalniem"- dzejas izlase,1969.
728. V.I.Ļepins, Raksti - 29.sēj., 383.-384.
729. A.Jurcina, Sieviete - personība, 1975.,81.-82.,94.-95,110.-111.
730. Ju.Rjurikov, Tri vļečenija, M.,1967.,158.-159.
731. Skat.729.piezīmi.
732. A.Saulietis, Latviešu sēta un tautas gara tradīcijas, 1913./1926. - 89.
733. Tur pat un arī 96.
734. R.Akmentīņš, Reliģijas filozofija, 1977.,342.-357.
735. Skat.727.piezīmi.
736. Andrejs Upīts, Vēstules, 1977.- 56./ 7.
737. Tur pat - 164.
738. Tur pat - 127.,129.,134.,207.,209.
739. Te domāta R.Pelšes grāmata - "Latviešu un krievu kultūras sakari", 1951.
740. A.Upīts, Vēstules, 188.
741. Tur pat - 174.-176.
742. "Cīņas" ievadraksts sakarā ar pieņemto lēmumu "Par ideoloģiskā un politiskās audzināšanas darba tālāku uzlabošanu" - 1979.gada 6.maijā, Nr.105.
743. A.Saulietis, Pie tēva eglēm, Vispārīga gada grāmata, 1932.
744. A.Saulietis, Pie Tēva rokas, 1926. - J.Raiņa literatūras un mākslas vēstures muzejā, Saulieša fondā S $\frac{R7}{38}$.
745. R.Akmentīņš, Saulieša reliģija - 136., 1940.

H. L I T E R A T Ū R A.

1. R. Akmentiņš, Saulieša reliģija, 1940.
2. R. Akmentiņš, Jaunatnes reliģiskā situācija, 1943.
3. R. Akmentiņš, Psiholoģija, 1970.
4. R. Akmentiņš, Reliģijas psiholoģija, 1970.
5. R. Akmentiņš, Ievads filozofijā, 1974.
6. R. Akmentiņš, Reliģijas filozofija, 1977.
7. J. Akuraters, Miris tautas rakstnieks, "Jaunākās ziņas" - Nr.22., 1933.
8. A. Anisimovs, Humānisma problēmās ideoloģiskajā cīņā, 1977.
9. G. Apīnis, Pasaules uzskats, Burtnieks, 1930.
10. Arnis, Zinātne un materialistiskā metafizika, Daugava, 1929.
11. A. Austripš, Kopoti raksti IV- 595.- 598., 1931.
12. A. Austripš, A. Saulietis, Latvīši - 2454., 1929.
13. Z. Bālevis, Vai reliģija iedzimst, 1970.
14. G. Bergmann, ...Und es gibt doch ein Jenseits, 1971.
15. A. Bērziņš, Saulieša "Līgo" recenzija, Jaunākās ziņas, 79., 1922.
16. H. Biezais, Dzīvības un mīlestības sinteze kristīgajā humanitātē, 1939.
17. H. Biezais, Reliģijas un kultūras pesimisms, Ceļš, 1935.
18. H. Biezais, New Religions, 1975.- /Based on Papers read at the Symposium on New Religions held at Abo on the 1 st - 3 d of September 1974. Edited by H. Biezais.
19. V. Bluka, Audzināt patriotus un internacionālistus, 1978.
20. Blūms, Augusta Saulietis, Vanags - 3, 1933.
21. A. Brocis, Ko stāsta rakstnieka Augusta Saulieša darba istaba, Pēdējā Brīdī - 27., 1933.
22. E.S. Brightmann, Nature and Value, 1945.
23. M. Bruņinieks, Senlatviešu reliģiskais pasaules uzskats, Daugava, 1930.
24. W. Büchel, Griba, brīnumi, pasaule, 1957.
25. T. Celms, Tagadnes problēmas, 1935.
26. T. Celms, Patiesība un Ēkitums, 1939.
27. Mehanistiskā pasaules uzskata usvaras gājiens un krīze, Latvju

Mēnešraksts, 1943.

28. T.Celms, Mehāniskais unorganiskais dzīves modelis, Līdums - 9., 1944.
29. T.Celms, Tagadnes ceļi, krustceļi, strupceļi un neceļi, 1972.
30. V.Damburs, A.Saulieša "Kēniņš Zaulis", recenzija, Daugava, 1930.
31. E.Damburs, Augusts Saulietis, Varavīksne, 1973.
32. E.Damburs, A.Saulietis - Aiz zaļiem kalniem, dzejas izlase, 1969.
33. E.Damburs, Stūrgalvis, Karogs - 12., 1969.
34. A.Dāle, A.Saulieša "Audzu bērni" recenzija, Ārpuskolas izglītība, 1930.
35. P.Dāle, Ievads filozofijā, 1928. un 1943.
36. P.Dāle, Kas ir cilvēks, Ceļš - 2., 1937.
37. P.Dāle, Gara problēmas, 1933.
38. A.Dauge, Lielas personības I - II, 1936.
39. A.Dauge, Pasaules uzskats un audzināšana, Burtnieks, 1932.
40. V.Dilthey, Weltanschauungslehre, Ges.Schrift, VIII, 1931.
41. P.Doks, Vēstule brālīm Atim 1903.19.III, Latvijas valsts bibliotēkas rokrakstu un reto grāmatu nodaļā.
42. K.Dzīļleja, Miris rakstnieks A.Saulietis, Zociādemokrāts - 23., 1933.
43. K.Egle, A.Saulietis + , Latvijas karonis - 23., 1933.
44. K.Egle, Sīkpiezīmes par Saulieti, Fundamentālās bibliotēkas Misija latv.lit.nodaļā, rokrakstu un reto grāmatu nodaļā.
45. I.Eglītis, Par cilvēka psihi, 1979.
46. V.Eglītis, A.Saulieša "Līgo", Latvijas karonis - 83., 1922.
47. V.Eglītis, A.Saulieša "Intelligenti", Balss - 207., 1925.
48. R.Eidemāņa vēstules lasot, Pašomju Jaunatne, 1979.19.I u.c.
49. P.Ērmanis, Latviešu literatūras vēsture IV, 1936.
50. P.Ērmanis, Augusts Saulietis, Latviešu konversācijas vārdnīca - XII, 1939.
51. P.Ērmanis, A.Saulieša raksti 1.-5., Latvju grāmata - 5., 1924.
52. P.Ērmanis, A.Saulieša raksti - 6.-15., Latvju Grāmata - 4./5. - 1928.
53. P.Ērmanis, Vēstule A.Vitolam, Latvijas valsts bibliotēkā, reto grāmatu un rokrakstu nodaļā, 1943.
54. P.Ērmanis, Īsas piezīmes par Saulieti, Piesaulis, 1934.
55. P.Ērmanis, A.Saulietis, Izglītības Ministrijas mēnešraksts, 1930.

56. P. Ermanis, Zemnieku dzīves tēlotājs un tautas dvēseles pazinējs A. Saulietis, rokraksts - Raiņa literatūras un mākslas vēstures muzeja Saulieša fondā S $\frac{R 47}{9}$.
57. A. Erss, Saulieša pieņemšanas vakars, Pēdējā Brīdī - 55., 1933.
58. A. Freijs, Par svēto un labo, 1936.
59. S. Franks, Ievads filozofijā.
60. R. Freinbergs, A. Saulieša "Audžu bērni", Teātra vēstnesis - 5., 1929./1930.
61. J. Gaidukovs, Kas ir apziņa, 1963.
62. V. Garaža, Protestantisms, 1973.
63. A. Goba, Lauku vientuļi, Jaunākās Ziņas - 265., 1930.
64. A. Goba, Lauku patriarhs un latviešu svētnieks, Jaunākās Ziņas - 27., 1933.
65. A. Goba, Par Saulieti, Piesaulē, 1929.
66. A. Goba, A. Saulieša un Doku Ata sarakstīšanās un draudzība, Piesaulē, 1934.
67. A. Goba, A. Saulieša sešdesmit gadi, Pēdējā Brīdī - 291., 1929.
68. F. Goliats, Re cenzija par A. Saulieša "Revolūcija Prātaipos", Latviešu literatūras kritika, 429.-431.
69. N. Goļikova, Mūsdienām personālists, 1972.
70. V. Grāvis, Aizkapa dzīve latviešu tautas tradīcijās, Ceļš 4. - 6., 1933.
71. J. Greste, Atskats par Saulieti, rokraksts, Latvijas valsts bibliotēkas rokrakstu un reto grāmatu nodaļā.
72. A. Grīns, A. Saulieša "Audžu bērni", Latvijas kareivis - 6., 1930.
73. A. Grīns, A. Saulietis + 27. I, Universitāte - 2., 1933.
74. J. Grots, A. Saulieša "Nepilnīgais", Sociāldemokrāts - 220., 1926.
75. J. Grots, A. Saulieša "Intelligenti", Sociāldemokrāts - 209., 1925.
76. Fr. Gulbis, A. Saulieša "Jēkabs Saltups", Latvijas Kareivis - 282., 1936.
77. Fr. Gulbis, Atomistiskais pasaules uzskats zinātnē, Daugeva, 1928.
78. J. Haas, Woher das Leben? Biogenese - Forrechung und Schöpfungsglaube, 1960.
79. Fr. Heinemann, Neue Wege der Philosophie, 1929.
80. E. Hirsch, Hauptfragen christlicher Religionsphilosophie, 1963.
81. J. Ikaunieks, V. Valdre, Kosmoloģija, antipasaule, kvarki, 1968.
82. Paula Jēger-Freimane, A. Saulieša "Jēkabs Saltups", Izglītības

- Ministrijas Mēnešraksts - 3., 1936.
83. Paula Jēger-Freimane, A.Saulieša "Audžu bērni", Latvis - 2465., 1930.
 84. Paula Jēger-Freimane, A.Saulieša "Jēkabs Saltups", Brīvā Zeme, - 280., 1936.
 85. Paula Jēger-Freimane, A.Saulieša "Jēkabs Saltups", Sējējs - 4., 1936.
 86. Paula Jēger-Freimane, A.Saulieša "Kēniņš Zauls", Latvju Grāmata II, 1930.
 87. Paula Jēger-Freimane, Saulieša piemiņas vakars, Izglītības Ministrijas Mēnešraksts, 1933.
 88. Paula Jēger-Freimane, A.Saulieša piemiņas vakars Nacionālajā teātrī, Latvis - 3401., 1933.
 89. K.Jēkabsons, Manas atmiņas par rakstnieku A.Saulieti, Brīvā Zeme - 28., 1933.
 90. B.Jirgenšons, Nemirstības problēma, 1935.
 91. B.Jirgenšons, Zinātniskais pasaules uzskats, Sējējs, 1936.
 92. B.Jirgenšons, Modernās zinātnes pasaules uzskats, Burtnieks I, 1933.
 93. E.Jundzis, Atmiņas par Saulieti, 1979.
 94. A.Jurciņa, Sieviete-personība, 1975.
 95. P.Jurevičs, Zinātne, izglītība, pasaules uzskats, Burtnieks, 1934.
 96. I.Kalēja, Manas atmiņas par A.Saulieti, 1979.
 97. A.Kalniņš, Šķirtsirdības motīvs Saulieša stāstos, Rīgas latv. biedrības zinību komisijas - Rakstu krājums - 20., 1930.
 98. J.Kārklīņš, A.Saulieša "Nepilnīgais", Jaunākās Ziņas - 219., 1926.
 99. J.Kārklīņš, A.Saulieša "Intelligenti", Jaunākās Ziņas - 208., 1925.
 100. J.Kārklīņš, A.Saulieša "Audžu bērni", Jaunākās Ziņas - 6., 1930.
 101. J.Kārklīņš, A.Saulieša "Jēkabs Saltups", Jaunākās Ziņas - 49., 1936.
 102. J.Kārklīņš, Kad sirdis ved atpakaļ, Jaunākās Ziņas - 280., 1936.
 103. J.Kārklīņš, A.Saulieša "Pašam sava saimniecība" - 198., 1932.
 104. K.Kārklīņš, Augusts Saulietis, Izglītības Ministrijas Mēnešraksts, 1933.
 105. E.Karpovičs, Matērija un apziņa, 1969.
 106. E.Karpovičs, Matērija un kustība, 1960.
 107. M.Kims, Padomju tauta - jauna vēsturiska kopība.

108. V.Knorīņš, A.Saulieša "Pret ziemeļiem", Literatūrkritiskie raksti 338.-342., 1911.
109. V.Knorīņš, A.Saulieša "Pasaka", 1912.
110. A.Kovalovs, Personības psiholoģija, 1967.
111. R.Kroders, A.Saulieša "Inteliģenti", Pirmdiena - 33., 1925.
112. R.Kroders, A.Saulieša "Sirdakaite", Latvijas vēstnesis - 242., 1923.
113. H.Kronbergs, Atmiņas par A.Saulieti un Cesvaines skolas audzēkņiem, Madonas novadpētniecības muzejā, 1965.
114. A.Krūmiņš, Atmiņas par A.Saulieti un citiem rakstniekiem, Madonas novadpētniecības muzejā, 1965.
115. Kultūras fonda gošālgotas grāmatas, Zociāldemokrāts - 57, 1930.
116. K.Krūza, Dienas grāmata, Fundamentālās bibliotēkas - J.Misina latv.lit.nod.- reto grāmatu un rokrakstu nodaļā.
117. M.Kaudzīte, Vēstule A.Vitolam - 1924.23.VIII, Latvijas valsts bibliotēkā, rokrakstu un reto grāmatu nodaļā.
118. K.Kundziņš, Kristus, 1931.
119. K.Kundziņš, Ap lielo dzīves mīklu, 1936.
120. A.Ķēniņš, A.Saulietis kā nacionāls audzinātājs, Piesaule, 1929.
121. Fr.Lācis, A.Saulietis - skolotājs, Padomju zeme - 152, 1969.
122. I.Lacroix, Marksisms, existentialisms, personalisms, 1955.
123. A.Laudāns, Saulietim, Tēle - 7., 1932.
124. Dr.Lesnieks, Aicinājums A.Saulieša kapa pieminekļa lietā, Vanags - 4., 1935.
125. N.Lācis, Ļeņins un dabas zinātņu filozofiskās problēmas, 1972.
126. O.Liepiņš, Dzimtenes rakstnieka Saulieša piemīnai, Pēdējā Brīdī - 23., 1933.
127. O.Liepiņš, Miris latviešu rakstnieks A.Saulietis, Segodņa - 29., 1933.
128. Līgotņu Jēkabs, Manas atmiņas par dzejnieku Saulieti, Latvijas Jaunatne - 10., 1933.
129. Līgotņu Jēkabs, Sieviešu tipi Saulieša rakstos, Dzimtenes Vēstnesis - 254., 1908.
130. Līgotņu Jēkabs, A.Saulieša garīgais mantojums, Piesaule - 2., 1925.
131. Līgotņu Jēkabs, Lielā tautas rakstnieka piemīnai, Piesaule, 1933.
132. Līgotņu Jēkabs, referāts par Saulieti, rokraksta - plāns, 1933.
133. Līgotņu Jēkabs, referāts par Saulieti, rokrakstā, 1933.
134. Līgotņu Jēkabs, Sirdsapziņas problēma Saulieša stāstos, referāts,

- rokraksts, 1935.
135. Līgotņu Jākabs, Saulieša dzejnieka personības nozīme, referāts, rokraksts, 1933. Augšminēto četru darbu oriģināli atrodas Fundamentālās bibliotēkas J.Misina latv.lit. nodaļā - reto grāmatu un rokrakstu nodaļā HK 5937.
 136. V.Līvzēniņš, Kā pelēks pavediens, Karogs - 12., 1969.
 137. A.Lucs, Veltis Zeltnesis, Pēdējā Brīdī - 291., 1929.
 138. V.Maldonis, Dogmatika.
 139. V.Maldonis, Grēks, Ceļš - 1.-3., 1935.
 140. V.Maldonis, Reliģijas fainomenoloģija, Ceļš, 1935.
 141. V.Markovs, Matērijas problēmas mūsdienu zinātnes gaismā, 1976.
 142. Z.Mauriņa, Dostojevka pasaules uzskats, Daugava, 1931.
 143. Z.Mauriņa, Nokvēpūšais līdumnieks, Pārdomas un ieceres, 1934.
 144. Z.Mauriņa, Fricā Bārdas pasaules uzskats, 1938.
 145. Z.Mauriņa, Naidpilnais mīļotājs, Skola un dzīve - 1., 1933.
 146. Z.Mauriņa, Zilisirmi apvārkšņi, Daugavas gada grāmata, 1940.
 147. E.Mednis, A.Saulieša "Nepilnīgais", Latvijas Kareivis - 220., 1926.
 148. E.Mednis, A.Saulieša "Inteliģenti", Rīgas Ziņas - 208., 1925.
 149. E.Mednis, A.Saulieša "Kēniņš Zauls", Dzīve - 23., 1930.
 150. F.Mihailovs, Cilvēka "es" noslēpums, 1966.
 151. E.Mounier, Revolution personaliste et communautaire, 1935.
 152. E.Mounier, Manifeste au service du personalisme, 1963.
 153. A.D. Müller, Ethik, 1937.
 154. J.Noleja, Augusts Saulietis, Tēviņa - 19., 1943.
 155. V.V.Nalimovs, Nepārtrauktība pret diskrētumu valodā un domāšanā, Tbilisi Universitāte, 1978.
 156. R.Otto, Das Heilige, 1931.
 157. I.Pijols, Augusta Saulieša dzimtenē, Padomju Zeme - 117., 1969.
 158. I.Pijols, Es neesmu radīts priekš tās cietās, aukstās, viltīgās pasaules, Padomju Zeme - 152., 1969.
 159. E.Pīpiņš-Vizulis, A.Saulietis, -Mīta skapas, 1903.
 160. J.Flaudis, A.Saulieša "Audu bērni", Zociāldemokrāts - 7., 1930.
 161. A.Pone, Par Saulieša stāstu "Aiz sniega un tumsas", Jaunatnes ceļš - 3., 1933.
 162. V.Puķe, - A.Saulieša "Līgo", Latvijas Sargs - 80., 1922.
 163. V.Puķe, A.Saulieša "Inteliģenti", Latvijas Sargs - 209., 1925.

164. A.A.Radugin, Mistifikacija sociālnoī revolūcijai v sovremennoī katoličeskoi teolōgii, Filosofskije nauki - 5., 1978.
165. R.Rapalks, Jaunā dabaszinātniskā pasaules ustvere, Burtnieks, 1935.
166. C.H.Ratschow, Gott existiert, 1963.
167. Religion in Geschichte und Gegenwart, Herausg.H.Gunkel 2.Aufl.
168. Reliģiski - filozofiski raksti - I - V, 1936.
169. H.Rickert, Wissenschaftliche Philosophie und Weltanschauung, 1930.
170. J.Rose, Tautas rakstnieka laime, Jaunākās Zīpas - 23., 1933.
171. M.Sams, A.Saulieša "Inteliģenti", Latvijas vēstnesis - 208., 1925.
172. A.Saulietis, Aiz zāļiem kalniem, dzeju izlase, 1969.
173. A.Saulietis, Aiz sniega un tumsas, stāstu izlase, E.Dambura ievads, 1958.
174. A.Saulieša "Lakstīgalu pērkliis", Pēdējā Brīdī - 49., 1932.
175. A.Saulietis +, Burtnieks I, 1933.
176. A.Saulietis un viņa dzeja, Jaunatnes Ceļš - 3., 1933.
177. A.Saulieti pieminot, Svētdienas rīts - 6., 1933.
178. A.Saulietis, visi dzejoļi, kas publicēti periodikā pēc kopoto rakstu izdošanas,
179. A.Saulietis, visi prozas sacerējumi, kas publicēti periodikā pēc kopoto rakstu izdošanas.
180. A.Saulietis, visi nepublicētie dzejoļi un prozas sacerējumi rokrakstā, kā arī visi rakstnieka bagātā fonda materiāli, kas glabājas Raiņa lit.un mākslas vēstures muzejā.
181. A.Saulietis, Visi nepublicētie dzejoļi, prozas un dramatisko sacerējumu rokraksti, kas atrodas rakstnieka ģimenes fondā.
182. A.Saulietis, Vecā gada vakarā - 1927.31.XII - rokraksts, kā arī Saulieša vēstules A.Vitolam un A.Bērkalnei, Madonas novadpētniecības muzejā.
183. A.Saulietis, Vēstules J.Endzelīnam, A.Bērziņam, J.Porukam, A.Kalniņam, Doku Atim, A.Vitolam un Vītiņam, Valsts bibliotekā, rokrakstu un reto grāmatu nodaļā.
184. A.Saulietis, Korespondence: - visas paša rakstnieka un arī viņam rakstītās vēstules; kas glabājas Raiņa literatūras un mākslas vēstures muzejā, Fundamentālās bibliotēkas J.Misina latv. lit.nodaļā - reto grāmatu un rokrakstu nodaļā, kā arī paša rakstnieka ģimenes fondā.

185. A.Saulietis, Atmiņas par J.Poruku - rokraksts, Valsts bibliotēkas reto grāmatu un rokrakstu nodaļā.
186. A.Saulietis +, Latvīis - 3369., 1933.
187. A.Saulietis nacionālo skolotāju vidū, Audzinātājs - 4., 1930.
188. A.Saulieša dzīves gājums, Latvīis - 3359, 1933.
189. A.Saulietī šodien gulda zemes klēpī, Latvīis, 3372., 1933.
190. A.Saulietīis guldīis Ķinderu kapos, Latvīis - 3373., 1933.
191. A.Saulieša gara mantu vērtība nerūsēs, Latvīis - 3376, 1933.
192. A.Saulietim bīis pamatskola Liepājā, Latvīis - 3338., 1933.
193. A.Saulietīis vakar guldīis zemes klēpī, Pēdējā Brīdī - 27., 1933.
194. A.Saulieša mīis un darbs, Pēdējā Brīdī - 34., 1933.
195. A.Saulīeša piemiņas vakars, Pēdējā Brīdī - 36., 1933.
196. A.Saulieša dzīve un darbs, Latvīijas Sargs - 5., 1933.
197. A.Saulietīis guldīis zemes klēpī, Jaunākās Zīpas - 23., 1933.
198. A.Saulietīi pēdējā dusā pavada latvju jaunatne, Jaunākās Zīpas - 25., 1933.
199. A.Saulietīis - Dzīntenes dzejnieks vakar guldīis zemes klēpī, Jaunākās Zīpas - 27., 1933.
200. A.Saulietīis - tautas sirdsapziņas modinātājs, Jaunākās Zīpas - 64., 1933.
201. A.Saulietīis - vakar miris, Brīvā Zeme - 23., 1933.
202. A.Saulietīis veļu valstī, Vanags - 2., 1933.
203. A.Saulietīis, Sievīetes pasaule - 2., 1933.
204. A.Saulietīim sveiciens, Madonas Vēstīis - 88., 1929.
205. A.Saulietīis miris, Madonas Zīpas - 5., 1933.
206. A.Saulieša darbu dramatisējums, Latvīijas radiofons - 359., 369., 1936.
207. A.Saulietīis, Dzīesmu lapīpa dievkalpojūmā Cesvaines baznīcā 1926.27.II.
208. A.Saulieša "Nepilnīgais" Nacionālajā teātrī, Pīrmdīena - 83., 1926.
209. A.Saulieša "Nepilnīgais", Jaunākās Zīpas - 198., 1926.
210. A.Saulieša balva skolotājiem, Pīrmdīena - 8., 1930.
211. A.Saulietīis "Svētkī Prātaīpos", Domas - 10., 1932.
212. A.Saulietīis, Izneklēti stāstī, 1942.
213. A.Saulieša jubīlejas izrāde Nacionālajā teātrī, Kīno - 52., 1936.
214. A.Saulietīis - kopoti rakstī "A.Saulieša rakstī I-XV, 1924., -1927.

215. A.Saulietis, *Kēniņš Zauls*, 1929.
216. A.Saulietis, *Inteliģenti*, 1925.
217. A.Saulietis *Nepilnīgais*, 1926.
218. A.Saulietis, *Audžu bērni*, 1928.
219. A.Saulietis, *Lakstīgalu peroklis*, 1932.
220. A.Saulietis, *Rīta hlāzē*, 1932.
221. A.Saulietis, *Svētki Prāteinos*, 1932.
222. K.Skalbe, *Labākais lauku dzīves tēlotājs*, *Jaunākās Ziņas* - 22., 1933.
223. K.Skalbe, *Cilvēks, Cilvēka, kas sargāja apraktu zeltu*, *Jaunākās Ziņas* - 24., 1933.
224. K.Skalbe, *A.Saulieša sešdesmit gadu jubileja*, *Atpūte* -18.,1929.
225. A.Smilga, *Saulieša piemīņai*, *Univesitas* - 6., 1936.
226. A.Smilga, *Saulietis Sauliešos*, *Latvju Grāmata* - 1., 1930.
227. J.Sudraskalns, *A.Saulieša "Audžu bērni"*, *Pēdējā Brīdī* - 7.,1930.
228. E.Šmits, *Tikumisko vērtību filozofija un reliģija*, *Reliģiski - filozofiski raksti V*,1936.
229. P.Šmits, *Latvieši mitoloģija*, 1926.
230. R.Šmits, *Atmiņas par Saulieti*, 1978.
231. *Tirzaaliete*, *Pēdējais akords*, *Latvis* - 3375., 1933.
232. Č.Tauns, *Polemika ar A.Prohorovu*, *Literaturnaja Gazeta* - 34., 1967.
233. Ž.Unams, *Cilvēks ar zelta sirdi*, *Burtnieks* - I, 1933.
234. Ž.Unams, *Rīgas skolotāji godina A.Saulieti*, *Izglītības Ministrijas mēnešraksts* - IV, 1930.
235. Ž.Unams, *Vēstule A.Vitolam - 1943.23.IX*, *Valsts bibliotēkas reto grāmatu un rokraksta nodaļā*.
236. A.Upīts, *Latviešu literatūra*, 69.-77., 1951.
237. A.Upīts, *Vēstules*, 1977.
238. V.Vanags, *Ar cirvi pār plecu*, *Skola un ģimene* - 12.,1969.
239. L.Vasiljevs, *Cilvēka psiķes noalēpums*, 1966.
240. J.Vecozols, *Tuvāki darbam, tuvāki pilnībai*, *valsts bibliotēkas rokrakstu un reto grāmatu nodaļā*.
241. J.Veitners, *Gadskārtu atminot*, *Zvaigzne* - 24., 1969.
242. J.Veselis, *Par pasaules uzskatu*, *Daugava*, 1930.
243. J.Veselis, *A.Saulieša "Kēniņš Zauls"*, *Daugava*, 1930.
244. J.Veselis, *A.Saulietis*, *Pādomju grāmata*, 1936.

245. J.Vesalis, A.Saulieša "Nepilnīgais", Rīgas Ziņas - 220., 1926.
246. J.Vesalis, A.Saulieša raksti IV - VIII, Rīgas Ziņas - 102., 1926.
247. A.Vičs, A.Saulietis, Audzinātājas - 2., 1939.g.
248. A.Wilsons, Latviešu literatūras vēsture III
249. E.Virza, A.Saulieša sešdesmitā dzimšanas diena, Brīvā Zeme - 291., 1929.
250. E.Virza, A.Saulieša "Nepilnīgais", Brīvā Zeme - 219., 1926.
251. E.Virza, A.Saulieša "Inteliģenti", Brīvā Zeme - 203., 1925.
252. E.Virza, A.Saulieša "Audžu bērni", Brīvā Zeme - 6., 1930.
253. E.Virza, A.Saulieša "Kāņiņš Zauls", Brīvā Zeme - 6 2., 1930.
254. A.Vitols, Latviešu reliģiskā īpatnība... Ceļš - 1., 1937.
255. A.Vitols, R.Akmentīnam rakstītā vēstule - 1940.3.II.
256. A.Vitols, A.Saulietis pēdējā gaitā, Jaunatnes Ceļš - 3., 1933.
257. A.Vitols, Gars dara dzīvu, Svētdienas rīts - 7., 1933.
258. A.Vitols, Poruka dzimtenē, Valsts bibliotēkas reto grāmatu un rokrakstu nodaļā.
259. A.Vitols, Atmiņas par pēdējiem Saulieša mīža gadiem, Latvju mēnešraksts, 1943.
260. W.Windelband, Lehrbuch der Geschichte der Philosophie, 19 07.
261. M.Wundt, Ewigkeit und Endlichkeit, 1937.
262. W.Wundt, Einleitung in die Philosophie, 1920.
263. O.Zanders, No Saulieša npublicētajām vēstulēm, Literatūra un māksla - 1969.20.XII.
264. O.Zanders, Zem vecā "Sauliešu" ielīkušā jumta, 1969.
265. T.Zeiferts, Latviešu rašniecības vēsture, 1923.
266. P.Zeile, Personība un vērtības, 1979.
267. E.Zicāns, Reliģiskās un ētiskās noskaņas latviešu rakstniecībā pasaules uzskatu mijkrēslī, Ceļš - 2., 1937.
268. M.Zīle, Kas ir dvēsele, 1940.
269. Zinātne un reliģija, 1958.
270. E.Zirnītis, Vakars Saulieša sētā, Brīvā Zeme - 28., 1933.
271. K.Z., A.Saulieša "Nepilnīgais", Latvīis - 1495., 1926.
272. Zinātniskajā materiālijā - V.I.Ļepins, Raksti, tulkojums no A.Išdevuma, F.Engelss, Dabas dialektika, 1952., F.Engelss, Anti-Dirings, 1952., K.Marx, F.Engelss, Darbu izlase 2 sējums, 1950., tad vēl daudz un dažādu speciālrakstu filozofijas un modernās zinātnes sasniegumu interpretācijas žurnālos un laikrakstos.

I. SATURS.

A. <u>IEVADS.</u>	lap.p.
I <u>Uzdevums un metode</u>	
1. Uzdevums	1
2. Metode	2
II <u>Mūsdienu garīgās dzīves situācija.</u>	2
B. <u>A. SAULIEŠA DZĪVES UN DARBA CĒLIENS.</u>	
I. <u>Dzīves gaita</u>	22
II <u>Mūža darbs</u>	34
C. <u>A. SAULIEŠA RAKSTURS, PERSONĪBA UN PASAULES UZSKATS.</u>	
I <u>Raksturs un personība</u>	43
1. Raksturs	43
2. Personība	57
II <u>Pasaules uzskats</u>	80
1. Ieskats pasaules uzskata problemātikā	81
2. A. Saulieša pasaules uzskats	85
D. <u>A. SAULIEŠA PASAULES UZSKATA PAMATPROBLĒMAS</u>	90
I. <u>Reliģiskā problēmas</u>	
1. Reliģijas būtība	91
2. Ticība	109
3. Dievs	113
4. Kristus	122
5. Cilvēks un grāks	131
6. Līgšana	137

	lap.p.
7. Baznīca	145
8. Nāve, nemirstība, augšamcelsšanās	154
II <u>Ētiskās problēmas</u>	167
1. Sirdsapziņa	168
2. Tikumiskās dzīves mērķis	179
a) Pilnība un sirdsskaidrība	130
b) Cilvēcība	135
3. Glešanas un vientulība	190
4. Darbs	199
5. Ģimene - māja - latviešu sēta -	205
6. Tēvzemes mīlestība	221
7. Dzīves īstenība un audzināšana	227
E. <u>A. SAULIEŠA PĀSAULES UZSKATA</u> <u>PAMATPROBLĒMU AKTUALITĀTE</u>	
I <u>Filozofiskais materiālisms</u>	231
1. Matērijas jēdziens un tā loma filozofisko zināšanu strukturā	232
2. Matērijas atribūtu problēma	240
3. Patiesības problēma	254
4. Kritiski secinājumi	266
5. Teoloģiskās sakarības problēma	283
6. Dažas kosmoloģiskas problēmas	285
7. Dzīvības problēma	290
8. Mūsdienu zinātnes atzinumi un ar tiem saistītās fi- lozofiskās problēmas	292
9. A. Saulieša reliģisko atziņu aktualitāte	307
II <u>A. Saulieša ētisko atziņu ak-</u> <u>tualitāte</u>	309
1. Ģimenes problemātika	313
2. Tēvu zemes mīlestība	322
3. Noslēgums	325

	lap.p.
F. <u>TĒZES</u>	327
G. <u>PIEZĪMES</u>	333
H. <u>LITERATŪRA</u>	361
I. <u>SATURS</u>	371